

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

Az újságok kattintható tartalomjegyzék könyvjelzői a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. jóvoltából készültek el.

www.MagyarormenyTudastar.hu

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 83. szám

2004. január

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

Az elmúlt évben a magyar katolikus egyház „holtomiglan-holtodiglan" alapgondolattal a házasságra kívánta felhívni a figyelmet. Ilyen törekvést nem lehet csupán egy évre korlátozni, annak folyamatosan kell érvényesülnie.

Az örménység egyik megtartó ereje a család volt. Ezért is van körünkben jelentőségük a családok történetét tárgyaló könyveknek. Így ebben az évben - a Kovács Géza római katolikus lelkész hagyatékában fennmaradt szöveg alapján - az örmény esküvői szertartásból emelünk ki gondolatokat, hogy a házasságok tartósságát, a családok összetartozását ezzel is segítsük. Az örmény esküvői szertartás a békéért való mindig szokásos könyörgés és a Szentháromság dicsőítése után a gyűrűk megáldásával kezdődik:

„Ezeknek a gyűrűknek a kölcsönös ajándéka legyen a biztosíték a szent házaseset fundamentumának a szilárdságában...”

Az ima után egy énekben Krisztushoz fordulnak:

„...ki telve van irgalommal.”

Gondolkozzunk el az áldóima kifejezésén: „kölcsönös ajándék...” A gyűrűk felhúzásakor a következő szöveg hangzik el:

„Az Úr kézenfogta Évát és Ádámnak adta...”

Amit Isten egybekötött, ember szét ne vállassza!”

Dr. Sasvári László

*****

Az új kolozsvári főkonzul

Régóta tartozunk olvasóinknak azzal, hogy a Magyar Köztársaság kolozsvári főkonzulátusán történt személyi változásról beszámoljunk. Ezúttal pótoljuk.

Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár)

Örségváltás

Az őszi változást hozott a Magyar Köztársaság kolozsvári Főkonzulátusa életében. Távozott régi

barátunk, Alföldi László, aki - mint arról a Füzetek 2002. áprilisi számában is hírt adtunk a „Gondoskodó emberi kapcsolatok” című írásban - segítőkészségével, ha csak tehette, támogatta Egyesületünket, Baráti Társaságunkat. Őt magánemberként is mindig visszavárjuk, kedves feleségével, Kopacz Máriával együtt.

Az elválás okozta szomorúságban aztán vigasztalólag hatott a hír, hogy helyébe a már évek óta konzulként itt dolgozó Cseh Áron lép, a neves kolozsvári képzőművész Cseh Gusztáv fia. Kérem, olvassák el „székfoglaló” beszédét.

Budapest, Kolozsvár, Temesvár 1956-ja

Megtiszteltetés számomra, hogy a Magyar Köztársaságnak és az egész világ magyarságának közös nemzeti ünnepén ma itt köszönhetem Önöket.

Október 23-a, az 56-os forradalom és szabadságharc emléknapja, az a nagy magyar ünnep, amely nemcsak nekünk, de a 20. század világtörténetében minden nép közös ünnepe. Mert ez a nap a terror és az elnyomás elleni hősi küzdelemre, a szabadság szeretetére emlékeztet valamennyiünket. Az 1956-os magyar forradalom nélkül ma Európa sem lenne az a szellemi, gazdasági és politikai közösség, amelyben nemzeteinknek helye van.

Ezt a küzdelmet idézik fel a kortársnak, Albert Camus-nek híressé vált sorai:

„A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt 20 esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a leckét megértse a fülét betömő, a szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia - s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, ha soha és sehol el nem áruljuk, amiért a magyar harcosok az életüket adták, és soha, sehol - még közvetve sem - igazoljuk a gyilkosokat. Nehéz minékünk méltónak lenni ennyi áldozatra.”

Az 56-os elődeink, a forradalom bukása után kivégzettek, meghurcoltak és elüldöztetettek százezrei, az erdélyi magyarok ezrei a velük szenvedő románokkal együtt kerültek a börtönbe, vagy a bitófa alá. Ők voltak azok, akik az aradi vértanúk áldozatához közösen tették hozzá a magukét. Mert ők sem hősnek születtek, csak reménytelenül szabadnak, akikre a hősi napok múltával lesből csapott le a szabadságtól rettegő hatalom.

A nagy nyugati nemzetek győztes forradalmakra, régi hódításokra és új, világtörténelmi győzelmekre emlékeznek. Mi, magyarok október hónapban két, világa szóló és a leveretésben is győztes forradalmunkra emlékezünk. Az 1848-as forradalomra, szabadságharcra és az 1956-os forradalomra.

Arad után Budapestre, melyről Örkény István ezt írta: „A kerek világon, minden térképen és glóbuszon ma átírják a nevedet, Budapest. Ez a szó már nem egy várost jelöl. Budapest ma annyit tesz, mint hősiesség. Budapest minden nyelven a világnak azt jelenti: hűség, önfeláldozás, nemzeti becsület. Kívánom én is: légy mindörökké olyan, amilyen ma vagy, Budapest. Büszke és bátor emberek tanyája, magyarok jó útra vezérlője, az emberi fajta csillagfénye.”

És amikor az 56-os Budapestre és az egész Magyarországra gondolunk, akkor Kolozsvárra, Temesvárra és Erdélyre is gondolnunk kell, kegyelettel hajtva meg fejünket az áldozatok emléke előtt.

Mert a magyar forradalmat itt is ezrek és ezrek éltették, hogy aztán megbüntesse őket is a hatalom megfélemlítő ereje. Emlékezzünk azokra is, akik november 1-jén Halottak Napján a Házsongárdi temetőben rótták le kegyeletüket az elhunytak előtt, és akik közül ezért többen hat év börtönnel fizettek. És gondoljunk azokra is, akiket csak később vettek őrizetbe, s ítélték el

18,15, 20 év kényszermunkára, magyar és román parasztokat, munkásokat, egyetemi hallgatókat, főpapokat és írókat.

Az épségben megmaradt 48-as honvédszászlók nemcsak múzeumi kincseink, hanem az egész nemzet öröksége. Az az 56-os lyukas zászló pedig, amely ma Strasbourgban az Európa Tanács székhelyét ékesíti, már régen a közös Európa egyik szép jelképe. Aminthogy talán az sem véletlen, hogy akik '89-ben, Romániában valóban forradalmat csináltak, ugyancsak a maguk lyukas lobogói alatt haltak hősi halált.

Nagy örömmre szolgál, hogy bár az elmúlt évek során már személyesen is megismerkedhettem a jelenlévők legtöbbszörrel, a mai ünnepi alkalomból a Magyar Köztársaság kolozsvári főkonzuljaként mutatkozhatom be Önöknek.

Különös megtiszteltetés és a Gondviselés adománya számomra, hogy ebben a minőségben éppen magyar nemzeti ünnepünkön köszönhetem Önöket először.

Cseh Áron főkonzul

(Elhangzott Magyarország nemzeti ünnepe alkalmából 2003. október 22-én, a Kolozsváron tartott állófogadáson)

(Utánnymás a Szabadság c. napilap 2003. október 23-i számából)

*****

Kisebbségi nap, Szongott-díj, karácsony...

Mielőtt érdemben hozzálátunk a Fővárosi Örmény Klub december 18-i, azaz 2003-ban utolsó alkalommal megtartott klubestjének ismertetéséhez, adózzunk a kivételnek.

Kedves emlékezéssel bocsáthatjuk előre, hogy az est ezúttal - kivételesen pezsgőzéssel ért véget... Akik a Fővárosi Örmény Klub találkozóinak rendszeres látogatói, jól tudják, hogy ez nem így szokott lenni. Jó hangulat - igen, az igen; pezsgő nem. Hiszen a havi rendszerességgel, évek óta minden harmadik csütörtökön megtartott - azaz immár sokéves múltra visszatekintő, hagyományos gazdag műsorú esték legfeljebb annak a számára záródnak némi alkoholos itallal, aki rokonaival vagy barátaival hazafelé menet, netán egyenest otthon koccint egyet. (Ez pedig, ugyebár, magánügy)

De valójában kivétel-e a „kivétel”? Hiszen az állandó látogatók s az EÖGYKE tagok azt is nagyon jól tudják, hogy az év utolsó találkozója a megszokott, Semmelweis utcai épületben számunkra mindig az év hangulati összegzését, a karácsonyi hangulat-előkészületet s egyúttal a jövőbe tekintő jókívánságokat tartogatja. Így volt ez ezúttal is, 2003. december 18-án, a kivétel tehát ugyancsak hagyomány. Ezt a háziasszony, dr. Issekutz Sarolta odaadó munkatársaival gondosan biztosítja. De lássunk előbb egy idézetet:

„A Magyar Köztársaság Kormánya a kisebbségek társadalmi helyzetét, jogaik védelmét és érvényesítését a demokrácia fokmérőjének tekinti. Az alkotmányos keretek között Magyarországon tevékenykedő kisebbségek jogait biztosítani kell. Az állam, a társadalom kötelessége a nemzeti és etnikai, vallási kisebbségek, mint hagyományörző és fejlesztő közösségek támogatása. Elismerésre méltónak tartva a kisebbségek érdekében kifejtett tevékenységet, a Kormány december 18-át a Kisebbségek Napjának nyilvánítja.” (Az 1995-ös 116. számú Kormányrendelet 1. paragrafusára.)

A Fővárosi Örmény Klub az évenként utolsó, decemberi találkozásán amúgy is mindig megemlékezik a Kisebbségek Napjáról, ezúttal azonban a megszokott harmadik csütörtök egyúttal 18-ára is esett. Erről, a Kisebbségek Napjáról, valamint nagy vonalakban az évi végzett munkáról tett említést bevezetőjében dr. Issekutz Sarolta, amikor a zsúfolásig telt helyiségben

megnyitotta az estet.

Következett ezután - természetesen az immár ugyancsak hagyományos ünnepség, a Szongott-díj átadása. Az egyik díjat - posztumusz - a szamosújvári idősb Gabányi János tanár úr kapta, a díjazott életművéről pedig Fancsal G. János szólt. Az oklevelet és a vele járó plakettet pedig az elhunyt fia vette át. A másik díjazott, Lengyel Ákosné volt (mindannyiunk által emlegetett nevén: Lengyel Marika) ugyancsak Szamosújvárról, akinek tevékenységét Borbély Jolán néprajzkutató értékelte (mindkét laudálás szövegét közöljük).

Az oklevélhez járó plakettet Szongoth Jánosné nyújtotta át. Emlékeztetőül: ez a dombormű természetesen Szongott Kristófot ábrázolja, és a tordai születésű, Nagybányán működő Törös Gábor szobrászművész alkotása. A posztumusz díjazott Gabányi János fia, valamint Lengyel Marika egyaránt meghatottan vette át a díjat és mondott köszönő szavakat.

A díjátadó ünnepség ékességéül közben hallottuk a Wass Albert-írta Karácsonyi verseket Várady Mária előadásában, valamint énekkel gazdagítottan egy Márai Sándor-művet, amelynek Mennyből az angyal a címe, és 1956-ot villantja a betlehemi jászol mellé. Ezt Szilvay Ingridtől hallhattuk, láthattuk, invenciózus értelmezésben. A két művésznő „önmagát hozta”: átéléssel, odaadással tolmácsolták azt az üzenetet, amit a két író-költő – ki-ki a maga módján - felkínál művében a hallgatónak-olvasónak.

Hagyományossá vált az is, hogy ezeket a klubesteket meglátogatja a Szent Család Plébánia Színjátszó Kör gyermekegyüttese. Ezúttal a gyermektrupp dr. Kilián Istvánné és Egyháziné Marthy Katalin betanításában és rendezésében, Wertán Kinga jelmezeivel Bókovács címen adott elő egy Mérai-Nagyenyedi betlehemes játékot.

A gyermekek kedves fellépte után a színpad átrendezése következett - hogy ilyen hivatalos kifejezést használjunk, pedig hát szó sincs a teremben színpadról, a díszletet pedig egy díszes karácsonyfa mellett (s körülötte) a jó 130-150 főnyi közönség jelenti. Átrendezésre annyiban került sor, hogy félkörben számos széknek kellett állnia a Kecskés Együttes számára.

A közkedvelt, népi és régi hangszereken ugyancsak rendszeresen játszó együttes karácsonyi műsora igen gazdag volt. Az, mondhatni természetes, az ember megszokta, hogy érdekes és élvezetes hangszereléssel, mindig magas színvonalon ad elő az együttes. Ezúttal szinte az lehetett a benyomásunk, mintha egy karácsonyi nagylemez teljes anyagát felvonultatnák. Volt részünk magyar dalokban és középkori német karácsonyi énekekben, népzeneben és műdalban, hangszeres énekekben, hangszerszólóban és szólóénekekben egyaránt. Tilinkó szőlőtől kezdve hárfával kísért éneken át dorombpárbajig (bizony!), udvarhelyi betlehemes tánctól az igen ősi, szövegében is, előadásmódjában is a legrégebbi, ismert magyar kultúra rétegét idéző Porka havak esedeznek, de hó reme, róma varázsénekig terjedő, változatos műsort hallhattunk.

Végül - miközben a terem előtti kerengőben némely előkészítők már a pezsgőbontással foglalatzkodtak - Issekutz Sarolta zárszava és ajándékosztása következett: demokratikusan lehetőleg minden jelenlévő kapott egy kedves, kicsi szalmafonat-harangot. Ezeket vélhetően még valamikor a nyáron szorgos kezek fonták valamelyik csiki vagy háromszéki faluban s igen otthonosan, jóízűen mutatnak a karácsonyfán.

De még valamiről érdemes szót ejtenünk, ezzel tartozunk olvasóinknak, hiszen a kérdés a jelen esetben éppen a Kecskés Együttes sokszáz évet átívelő zenei összeállításából áradt szét a teremben, szinte sugallatként.

Ha eltöprengünk azon, hogy egykor miért jött létre például „betlehemestánc” Udvarhelyszéken... (Tánc? A Kisdéd jászla mellett...? Van olyan délamerikai betlehemes ének a szegények-gyámolítója kicsi Jézusról, amely remek tangó, vagy ott a lengyeliség legkedveltebb, ünnepélyes karácsonyi, templomi éneke; ez például Báthori István koronázásakor volt az ünnepi polonéz!...igen; mindkettő tánczene!) Egyáltalán: a nép, az istenadta nép karácsony alkalmából

évszázadok óta az örömről énekelt, vidáman... A Kárpát medencében is. Ha ehhez hozzátesszük, hogy az ünnepélyesség és az áhitat mellett Európa-szerte miért veszik elő s adják elő, hallgatják ilyentájt igen gyakran Beethoven híres IX. d-moll szimfóniájának utolsó tételét s abból is főként a szerencsére immár közismert kórusrészletet, a Schiller versére komponált Örömodát... (ha már fehér papíron nem lehet zenekari zengést felidézni, idézzük legalább a szöveget):

*Freude, schöner Götterfunken
Tochter aus Elysium,
Wir betreten feuertrunken,
Himlische, dein Heiligtum!*

azaz magyarul, Lányi Viktor fordításában:

*Lángolj fel a lelkünkben, szép
égi szikra, szent Öröm!
Térj be hozzánk, drága vendég,
tündökölj ránk, fényözön!*

Ha tehát mindezekben egy pillanatra eltöprengünk, még hozzátehetjük azt, amit a hitünk és vallásunk szerinti karácsonyi eseményről olvashatunk:

A csillagot megpillantva nagyon megörültek. Bementek a házba, és meglátták a gyermeket anyjával, Máriával. (Máté, 2,10-11), tehát: nagyon megörültek. Valamint:

Ne féljete! Mert nagy örömet adok tudtul nektek és majd az egész népnek. Ma megszületett a Megváltótok, Krisztus, az Úr, Dávid városában. (Lukács, 2,10-11), tehát: nagy örömet adok tudtul...

Nos, akkor kénytelen-kelletlen arra gondolunk, hogy újabban talán valamiféle hangsúly eltolódott. Nálunk-e, bennünk-e?

Mintha a felkiáltás: Örömmünnep! Megváltó született! - vidám tartalma halkulna. Bizony, mintha az elmúlt egy-két évszázad városi kultúrájában az öröm hangja helyett jobbra csak a feszélyezett, merev, előírás szerinti, az ünneplés helyett az ünnepség hangjait hallatnánk. Mintha a kicsi Jézus jászola mellett illetlenség volna kacagni! Mintha örömmünkben csak merev-ünnepélyesek tudnánk lenni.

Pedig hódolni (ahogyan az egyszerű, tanulatlan emberek, a pásztorok is, a nagytudású napkeleti bölcsek is hódoltak a kicsi Jézus előtt) és ezzel együtt örvendeni (hiszen Ő szabadságot hozott Izraelnek és az egész világnak) csak akkor lehet, ha ezt valódi szabadság idézi elő, a magunk szép, örömteli, mindenki iránt szelíd szabadsága. A belső szabadság. Van ideje a kemény, belefeledkező munkának, persze, van ideje az aggodalomnak és igen, a szorongatásnak is, de van ideje az örömnak. Annak az örömnak, amely „Götterfunken”, tehát isteni szikra, amelyet az ég angyalai hírül adnak az egész népnek.

Ahogy abban december 18-án részünk volt.

Adja Isten tehát, hogy táncoljanak a betlehemesek. És adja Isten, hogy sikerüljön nekünk magunknak egy kissé betlehemesnek lennünk az új esztendőben. Lélekben mindenképpen.

dcs

*****

Fancsali G. János:

Gabányi János laudációja

Szamosújvár hagyományörzői leginkább az egyházi vezetők és tanárok voltak. Ebben a sorban találjuk az örmény város utóbbi éveinek legfontosabb személyiségét, Gabányi Jánost is. Túl közel volt hozzánk, ezért hajlamosak voltunk őt elfelejteni, érdemeit nem kellően értékelni.

Különösképpen igaz mindez, hisz a mostani elismerés előtt már részesült kitüntetésben. Egyfelől 1995. március 17-én a Romániai Örmények Egyesülete nevében Vosgianian parlamenti képviselő nyújtotta át neki az 1994-es évre szóló díjat, majd 1997. október 5-én az akkori Országos Örmény Önkormányzat nevében, posztumusz kapta meg a Kiss Ernő - Lázár Vilmos plakettet.

Nyolc év után most a Szongott díj megkésettnek is tűnhet, de az előbbieket mérlegre helyezve, szerénység nélkül mondhatjuk: ez a mostani az első őszinte kitüntetése. Hisz ezen előző két adományozó aligha tekinthető magyarörmény barátnak, magyarörmény képviselőt vállalónak, sokkal inkább megtagadójának, aki elorozza mindazt, amit Gabányi tanár úr teljes munkássága alatt értéknek, megtartandónak ítélt meg.

Gabányi János Armenopolis szülötte, 1910. április 7-én jött a világra és a város számos magyarörmény családjában rokonai voltak. Dédapja, Gabányi Károly Eperjesen született és Szamosújváron vette el a helybeli örmény katolikus Fülöp Katalint 1858-ban. Ebből a házasságból származott János, aki Murádin Vilmával 1880-ban tartotta esküvőjét. Innentől a család nem csak a Murádinokkal, hanem az Osztiánokkal is rokonságba került. A nagypapa gyermekei között találjuk János Dánielt, aki 1887-ben született és az első világháborúban, a fronton hunyt el. János Dániel neje ugyancsak egy Murádin-lány lett, Mária Rebeka. Ők a kitüntetett szülei. Az édesanya révén bővült a rokonság a Kheul, Csákány, Gámenczy és Nevelics családokkal.

A ragaszkodás szülővárosához, magyarörmény közösségéhez tehát kódolva volt a gyermekben, aki sajnos, igen korán árva maradt. A helybeli elemi iskola, majd a kolozsvári piarista gimnázium után Erdély fővárosában földrajz-történelem és magyar irodalom szakon szerzett egyetemi oklevelet 1940-ben. Ismerve a két világháború közötti magyarság sorsát Erdélyben, már eddigi kitarása is dicséretre méltó. Ugyanakkor felötlik benne a lehetőség, amelyet ő maga is felismerhetett: Szongott után ő az a szakember, aki hivatott folytatni hírneves elődjének munkáját.

Ezen feltételezésemet erősíti első írott tanulmányainak sora: „Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez” (1938), „Erdélyi karácsonyi játékok” (1939), melyek, ugyancsak jellemző módon, az akkori főbb érdeklődési irány, a néprajzkutatás körében íródtak. Pontosabban az erdélyi kultúráról, magyar nyelven. És útjelző tanulmánya: „Szongott Kristóf születésének 100. évfordulója”, mely épp 60 évvel ezelőtt, 1943-ban jelent meg. Ennyi év kell egy erdélyi közíró, történész találkozásához híres elődje, példaképe nevével. A mostani kitüntetés ebből a szempontból is szimbolikus gesztus.

Gabányi János morális portréja az ideális magyarörmény emberideált testesíti meg. Már tanári működése kezdetén megalapítja a Czetz János nevét viselő cserkészcsapatot, tudva, hogy ezen mozgalom alapelve a keresztény hit és erkölcs. Czetz János valóban a magasan képzett szakember, a szülőföldjét rajongva szerető hazafi példáját mutatta a fiatal nemzedéknek. Az akkori cserkészek emlékezéseiben Gabányi tanár úr szó és tett közötti egybehangzásra, becsületességre, minden embertársunk iránti tiszteletre, természetszeretetre nevelt. És tanított, élete végéig.

Majdnem bizonyos, hogy ilyen felfogással nem lehetett könnyű neki.

Sajnos, az ígéretes kezdet után 50 éves kényszerhallgatás közepette fel-felcsillanó kisebb írások hosszú sora következett, hisz sem magyarságról, sem magyarörménységről szó nem lehetett. Mégis, ő ezalatt is szeretett városa történelmét kutatta, rögzítette, valószínűleg bízva a jövőben, amely majd csak helyre teszi a dolgokat. Számtalan cikke jelent meg a kolozsvári sajtóban, az Igazságban, az Utunkban, sőt a Korunkban is. Majd 1989. után az ugyanott megjelenő Világosságban. Többször szerepelt a Duna-televízió műsoraiban, meg is kapta érte jutalmát.

A munkásságához tartozó minden tevékenységi ágazatot nem tudjuk felsorolni, de mindenképp említésre méltónak tartjuk képzőművészi működését is. Akár önálló munkáival, akár a helybeli színjátszó csoport számára készült díszleteivel egyaránt gazdagította a szamosújvári magyar kulturális életet.

Miként korább említettük, Szongott Kristóf példája elkísérte életútján, így érthető, hogy 1993-ban, az előd születésének 150-dik évfordulóján, Gabányi János mérvadó szerepet vállalt az ünnepély készüléteiben.

Munkásságának gyümölcseit ma is élvezzük, gondoljunk csak a nemrég megjelent szamosújvári örmény temetőt bemutató kötetre, mely az ő felmérése, kodifikációja alapján készült.

A budaörsi Örmény Önkormányzat nevében, nemcsak a személyes korai ismeretség alapján ajánlottuk őt jó szívvvel a magyarörménység legkiemelkedőbb személyiségeit megillető kitüntetésre, hanem attól a jóleső érzéstől is vezérelve, hogy helybeli közösségünk aktív tagja ifjabb Gabányi János is. A családdal egyetértésben és segítségével tervezzük az általunk kiadott Magyar-Örmény Könyvtár sorozatban megjelentetni a „Gabányi János emlékkönyv”-et, mely méltó emléket állít Szamosújvár legnevesebb XX. századi kutatójának.

*****

Borbély Jolán

Lengyel Ákosné laudációja

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”

Vörösmarty Mihály sorai olvashatók az „Erdélyi Örmény Gyökerek” füzetek címlapján.

Akit ma kiemelt tisztelettel bemutatni kérttem fel dr. Issekutz Sarolta asszony által, órá is illenek e sorok.

A Szongott Kristóf díj kitüntetettje: Lengyel Ákosné, Faragó Mária Ágnes, Szamosújvárról.

Lengyel Ákos édesanyja - Mártonfi lány - Szamosújvárról indult, és a Szilágyságban: Krasznán férjhez ment Lengyel Ákoshoz, kinek édesanyja is örmény katolikus, a szamosújvári templomépítő Korbuly családból való. Így természetes, hogy az erős örmény-magyar identitással élő család tanárnő lánya, s a két egyetemista unoka is örmény katolikusok. Házuk szép régi, eredetiségében megőrzött örmény kereskedő ház Szamosújváron.

A mindnyájukra jellemző: befogadó, nyitott ház asszonya Lengyel Marika, akit én az 1960-as évek elejétől ismerek, s tisztelem háza népének örmény és magyar kötődését, a hagyományos kultúra megőrzésének megszállott hívét.

„Rongy ember az, aki nem tiszteli elődeit és halottait. Nemcsak a sajátjait, a másokét is.” Sütő András mindketten személyesen ismerjük, s a kitüntetetről is szólnak sorai.

Saját halottaink: Govrik Gerőék gyerektelen házaspárként halnak meg, kikhez 40 éves barátság fűzi Marikát. Az örmény egyházra hagyott vagyonuk ingóságának értékesítésével Mária asszonyt bízzák meg, aki nyilvános árverésen értékesíti az ingóságokat. Az így befolyt összegből először a „Salamon”-Simay templomot - a Simayak utódai Debrecenben élnek -, ami 1724-ben épült, renováltatta, restauráltatta kívül-belül. Ezután született meg a gondolat, hogy a Gabányi János tanár és Kovrik Károly által 1957-ben felmért, majdnem romjaiban lévő örmény katolikus temető síremlékeit az enyészettől megmentésük, hiszen Lengyel Zoltán apostoli kormányzó megbízása is ezt célozta, amikor a felmérésre megbízást adott.

Lengyel Marika úgy érezte, hogy ezt a fizikailag is megterhelő munkát a szamosújvári „Téka

Alapítvány" - amelynek ő elnökségi tagja, létrehozóinak, egyike - fiataljaival közösen végezhetik csak el. Ezek a fiatalok magyar diákok, néptáncosok, saját házzal, közösségi munkára is hajlamos magatartással. Így több éves fizikai munkával a vad cserjék, bokrok, fák kiirtása után a kidőlt síremlékeket újból felállították, a kőkoporsókat legtöbbször a földből kiásták, ezután fűcsomókkal dörzsölve egyenként az írásos szövegeket olvashatóvá tették ahhoz, hogy átfesthessék.

Ezeknek az olvasható szövegeknek birtokában kezdte el Balázs Bécsi Attila tanár, művészettörténész - aki maga székely magyar - 2001-ben Szongoth Gábor és dr. Issekutz Sarolta felkérésére a szamosújvári örmények történelmének, s a síremlékek alapján a családtörténetek kutatását. Így született többjük áldozatos munkája eredményeként az értékes kötet, amit a kezemben tartok.

S engedjék meg, hogy Sütő szavai arra inspiráljanak, hogy a „mások” tiszteletéről szóljak!

A 60-as évektől Kallós Zoltánnal elkezdett erdélyi néptánc-népzene tárgyi népművészeti gyűjtéseinek során ismerkedtem meg Lengyel Ákosné Marikával, aki Kallóssal járt Mezőségen, s mentették a tárgyi emlékeket. Abban állapodtak meg, hogy míg Kallós Zoltán a magyar anyagot gyűjti, addig Marika az erdélyi szász gazdag - jellegzetes - tárgyi kultúra értékeiből gyűjtsön, amit csak tud nem létező pénzeiből, mert a Németországba kitelepedő szászok rengeteg értéket hagytak maguk után, ami nyomtalanul eltűnhet! Így ma értékes, pótolhatatlan szász textíliákkal rendelkezik gyűjteménye a kerámiával, s egyéb magyar tárgyakkal együtt!

De hogy ez is a „közé” legyen, most abban fáradozik, hogy a „Téka Alapítvány” házában múzeumszobát hozzon létre gyűjteményéből, hogy az a sok fiatal, aki ott tevékenykedik és lakik a tetőtérben közösen kialakított kollégiumban - szórványmagyar általános iskolások - ők is láthassák, meg az a sok külföldi és belföldi vendég, aki náluk megfordul fesztiválok, rendezvények során. Most épp „betlehemes találkozó” folyik, városszerte betlehemeznek a csoportok.

Lengyel Ákosné szerénységét jól ismerem, nem szereti a dicsekvő embereket, de még akkor is el kell mondanom, hogy nyaranta Feketelakon lévő kis parasztház-nyaralójukban 40-80 táncos részvételével 8 éve tábort tartanak. Ami nagyon fontos, hogy a Balázs Bécsi Attila által vezetett csoport szerte a világban jó hírért vigye a szamosújvári Téka Együttesnek.

A Kallós Alapítvány választói kúriája, tábora, múzeuma, szórvány-kollégiuma, Bécsi Balázs Attila és Lengyel Marika Téka Együttese, kollégiuma, múzeuma, s a magyar gimnázium olyan példát mutat a világnak azokról a szórványban lévő örményekről, magyarokról, amivel joggal lehet dicsekedni.

Bocsássák meg nekem, hajdúmagyar etnográfusnak, ha nem jól szóltam. Advent utolsó hete a megújuló szeretet közelségét jelzi.

Aldott legyen mindnyájuk Karácsonya, szívük nyitott, s adakozó a szeretetben, ahogy a kitüntetett Lengyel Ákosnéé is.

Köszönet mindenkinek, akik az igazi értéket felismerik, s másoknak is felmutatják.

*****

Az erzsébetvárosi Örmény Szerartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (IV. rész)

1876

Zitzmann Károly - Burnáz Anna
Szongott Gergely - Papp Erzsébet
Rozgonyi Ottó - Vikol Anna

1877

Keresztes Márton - Takács Anna
Antalfi Emánuel - Török Anna
Zakariás Ferencz - Joseffi Mária

1878

Hakhet Ferencz - Török Margit
Eördög Bogdán - Sebe Lídia
Lengyel Antal - Alexa Teréz
Szentpéteri Kristóf - Markovits Anna
Páll Imre - Molnár Matild

1879

Bod Lajos - Pátrubány Anna
Trifán Mózes - Dávid Mária
Kozocsa Tódor - Gáll Margit
Sogelgya Péter - Burnáz Katalin

1880

Vitályos Lajos - Zakariás Anna
Avedik Simon - Persián Sidonia
Márkovits János - Izay Teréz
Issekutz Viktor - Zakariás Mária
Szilágyi Adalbert - Szentpéteri Antónia
Fátter Gábor - Rákosi Gizella
Gencsy Gyula - Csiki Anna

1881

Miske László - Avedik Teréz
Lengyel Árpád - Szentpéteri Jozefa
Gorove Lajos - Szentkovits Anna
Szász Géza - Kozocsa Ernesztin

1882

Papp Mihály - Schmiedt Katalin
Kozocsa István - Donszky Erzsébet
Bogdán Flórián - Török Mária

1883

Pillai Leopold - Keresztes Anna
Dsokebin Márton - Issekutz Teréz
Borza Jenő - Dsokebin Katalin
Kábdebo Antal - Kozocsa Jozefa
Issekutz Gyula - Zakariás Mária
Gáspár József - Zakariás Karolin
Mátyás András - Kosztin Teréz
Darázs Sándor - Papp Anna

1884

Dávid Antal - Csiki Ida
Szentkovits Márton - Papp Róza
Pongrátz Simon - Zakariás Róza

1885

Krcsméri Károly - Zakariás Anna
Kábdebo Ferencz - Kozocsa Anna
Vukovits Péter - Jakabfi Anna

*****

Ünnepi üdvözetek

Két olyan köszöntést idézünk, amelyek dr. Issekutz Sarolta címére az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, illetve általában közösségünk számára érkeztek.

„Nemcsak az elmúlt korokhoz, de elnyomással, erőszakkal, gyűlölettel, félelemmel és fájdalommal terhes jelenkorunkhoz is egyként szól az evangéliumi üzenet: „A nép, amely sötétségben ül és jár vala, lát nagy világosságot...”, „az éjszaka elmúlt, a nappal pedig elközelgett...” - Karácsony szent ünnepén, valamint az új esztendőben azt kívánom, hogy 1989 történelmi hajnalhasadtának folytatása és kiteljesítéseképpen Isten mennyei fénye áradjon szét a világon, a Kárpát-medencében, és a Világ Világossága - Krisztus világoljon és világítson nekünk mennél fényesebben!

2003 Adventjében

*Tőkés László püspök
Nagyvárad'*

A következőt Puskás Attila vikárius, aki gyergyószentmiklósi plébános, egyben örmény általános helynök, küldte, ugyancsak dr. Issekutz Sarolta címére, ám mindannyiunknak szól:

„Köszönöm jókívánságait, melyeket én is viszonzok a közösség nevében. Egy gyönyörű karácsonyi szentmisénk volt, melyet pásztorjáték előzött meg. A napokban pedig végigjárom a plébániákat és mindenhol örmény misét tartok.

Február 19-én személyesen is megismerhet a közösség, ugyanis ígéretemhez híven ott leszek.*

Boldog Karácsonyt kívánok a közösségnek,

*szeretettel
Puskás Attila”*

Hálásan köszönjük a megtisztelő sorokat, jókívánságokat!

Egyúttal ezúton köszönjük mindazokat az ünnepi és újévi jókívánságokat, amelyek nagy számban az EÖGYKE címére érkeztek számos országból elektronikus postán, valamint postán, levél és képeslap formájában

a szerkesztőség

(* A Fővárosi Örmény Klub februári találkozójának vendége Puskás Attila vikárius lesz, aki

„Örmény identitástudat vagy identitászavar" címen tart előadást - a szerk. megjegyzése)

*****

Új év kezdete, új lehetőségek hajnala

Európai Unió. Sokat hallunk róla és mégis keveset tudunk róla. Különösen keveset arról, hogy milyen változásokra, esetleg javulásra(?) számíthatunk a kisebbségi területen, hiszen még csatlakozó hazánk érdekérvényesítése, jogai biztosítása sem megy zökkenőmentesen.

Mi lesz a kisebbségekkel? Még itthon sincs minden rendben a kisebbségi jogok biztosítása terén. Hiszen még az is előfordulhat, hogy nem minden kisebbség vehet részt a róla szóló törvények előkészítésében.

Amikor emberi mulasztáson is múlhat a kisebbségi jövő minősége. Amikor egyesek még mindig merik kinyilatkoztatni, hogy például ki lehet, és ki nem lehet örmény Magyarországon. És kapnak is hozzá médianyilvánosságot. Amikor arról akarnak dönteni a fejünk felett, hogy kisebbségi választói névjegyzéket kell összeállítani, hogy csak a névjegyzékben szereplő szavazhasson a kisebbségekre.

Pedig még élnek azok az emberek, akik a bőrükön tapasztalhatták, mit jelent regisztrálnak lenni. Amikor a családok máig siratják elpusztított, tönkretett, elüldözött szeretteiket. Amikor a demokrácia fedőnév alatt történik mindez. Amikor alapvető emberi jogokról beszélünk. Amikor a bűnözőnek több joga van, mint a potenciális áldozatnak, a tisztességes embernek. Amikor még mindig nem az számít, hogy a kisebbségi közösség életében, a kulturális autonómia megteremtésében ki és milyen tevékenyen vesz részt, miként őrzi kultúráját, hagyományait, s örökíti át, menti meg az évezredek, évszázados emlékeket, szellemit, tárgyat egyaránt...

Élő-e a közösség, vagy csak lajstromadat, statisztikai szám? Egyáltalán, még mindig lehet nagyokat blöffölni, retorzió nélkül.

Ahol a törvény előtt még mindig nem mindenki egyenlő, ahol még mindig van személyre szabott igazságszolgáltatás.

Mi európaiak, ha csatlakozunk, megmaradunk-e? Különösen mi erdélyi örmények, így kettészakítva. Tudunk-e továbbra is segíteni Erdélyben maradt nemzetfeleinknek, magyarörményként, magyarként?

Egyelőre megválaszolhatatlan kérdések. Egyelőre csak reménykedhetünk.

Tennünk kell a dolgunkat továbbra is, mint eddig, de nagyobb összefogással. Hagyományaink, kultúránk, múltunk megmaradásáért, jövőnk biztosításáért, az egyre inkább pénzorientált, devalválódó értékrendű világban is. Keresztény normáink alapján.

dr. Issekutz Sarolta
elnök EÖGYKE

*****

Mi történik országos szinten az örmény kisebbségnél?

Az Országos Örmény Önkormányzat értesítette szerkesztőségünket, hogy id. Aján Gergely 2003. december 5-én lemondott az országos elnöki tisztségről. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület frakciója az országos elnöki funkcióra - egyhangú határozatával - Lányi Zsolt képviselő urat jelölte. Határozatát a koalíciós partner „függetlenek csoportja"-nak megküldte. Megállapodás hiányában jelenleg koalíciós válság alakult ki az országos örmény önkormányzatban.

A hír mellé:

A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény, valamint a választójogi törvény módosításának előkészítése a kisebbségek képviselőinek bevonásával folyik egy ideje. Ebből a folyamatból a hazai magyarörménység érdekképviselete sajnálatos módon id. Aján Gergely elnök magatartása miatt kirekesztődött. Az elnök ugyanis - mindennemű felhatalmazás nélkül - a hazai örménység érdekképviseletéről lemondott más országos kisebbségi elnökök javára, így az összetett hazai örménység speciális érdekérvényesítésére nem kerülhetett sor. Emellett az országos elnök semmiféle információt nem adott át sem az országos örmény testület, sem az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület (mint a koalíciót vezető civil szervezet) részére. Ezután 2003. november elején hozzájárulás nélkül aláírta azt a megállapodást a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszterrel, amelynek alapján a törvénymódosítás végleges formában előterjesztésre kerül.

Így tehát a hazai történelmi örménység kirekesztődött abból a jogszabály-módosító folyamatból, amelyet 1995-től folyamatosan szorgalmazott, különleges helyzetéből fakadó érdekeire tekintettel.

Ezért az Országos Örmény Önkormányzat sem tudott eleget tenni azon törvényi kötelezettségének, hogy a jogszabály-módosítás különböző fázisában elkészült tervezeteket közgyűlésen megtárgyalja, véleményezze, a hazai örmény kisebbségi önkormányzatok és civil szervezetek véleményét bekérje, az így kialakított álláspontját a törvényelőkészítők felé továbbítsa. Ennél fogva az országgyűlés elé kerülő törvénytervezetek a hazai örménység véleményét, érdekeit nem tükrözhetik.

Ebben az ügyben az EÖGYKE frakció álláspontját Szongoth Gábor alelnök és Fancsali János, a Törvénymódosítási ad-hoc Bizottság elnöke (mindkettő az Országos Örmény Önkormányzat képviselője) e tárgyban a hivatalos szervek tudomására hozta.

*****

Olvasom...

...Kabdebó Lóránt „Hol is lettem magyarörmény?” című cikkét. Már az első sorok után bekattan, hogy valamikor Miskolcon - talán a MAMEK-en vagy más konferencián - találkoztam nevével. Akkor (a nevét olvasva, s valahonnan az emlékek mély tengeréből felbukkanó nevek alapján), már-már majdnem biztos voltam abban, amit, most írása is megerősít: szamosújvári. Egyszerre, minden sorával hazavarázsol, haza, hiszen számomra is az induló pont szülővárosom - Szamosújvár. Hej, milyen távolra kerültem!

Élvezettel olvasom, mert (közben képzeletben majd 600 km repülök) majd minden sora ismerős: a Salamon templom, Vasasszentivány, a Cegei tó. Barcsay Jenő (nevével a szomszédban lakó Mariska néninél, a művész húgánál találkoztam először). Amikor a híres szamosújváriakról mesélt Gabányi Jani bácsi, nagy mesemondó volt (talán egyszer, rábírom unokaöcsémet Rácz Öcsit, írja meg annak a Magellán találkozónak hites történetét, amelyről annyi mindent meséltek, meséltünk), mindig is szólt Barcsayról. Húgom anatómiai atlasza volt az a maradandó élmény, amelyre még a mai napig is jól emlékszem.

Mesére éhes gyermek voltam, ezért a negyvenes évek végén, az ötvenes években annyi mindent megjegyeztem Szamosújvárról, hogy még mai napig el tudnám sorolni: melyik volt az Aján malom, melyik a Papp Guszti féle malom (senki Szamosújváron nem azt mondta, hogy Dr. Papp Gusztáv). Mai nap is sokszor álmomban - végigsétálok a felső második és harmadik utcán (van talán valaki, ki nem hallott arról, hogy a szebeni General Kommandón tervezték meg a

várost?) és még több mint 50%-ban megmondom, kié volt a ház. A Víz utca és a negyedik utca nem maradt meg olyan élénken az emlékezetemben.

Nemrég, a negyven éves érettségi találkozómnak előtt, Héjjas Tucival sétáltunk a Víz utcán és emlékeztünk az örömeinkre. Miért van úgy, hogy a távolról jött ember mindig túl korán érkezik? Mikor mi a régi iskola előtt találkozunk, Laping Miki akkor ballag haza a kertből, hogy a találkozóra készülődjön.

Ebben a házban lakott Papp István doktor úr, aki gipszbe tette „szalutálásra” lendülő jobb kezem, mielőtt anyám jól „elnáspágot”, hogy ne fájjon. Történt ugyanis, hogy az 1000 literes hordóra ládát, arra pedig fáskosarat rakva építettem meg a „tankot”. A pajtásaim közül senki sem mert oda felmászni, én voltam az, aki felugortam, „szalut Moszkvát” kiáltottam, s majd a magasból alászálltam, és közben a lendülő jobbkarom a testem alá került.

Itt lakott Bodor Gabi bácsi, ott pedig Násék, itt volt a ferences zárda melletti óvoda és iskola, mely a „modernizáció” áldozatául esett, ma már hiába is kérné vissza az egyház, lebontották. Amott a Dr. Salak György klinikájára beköltözött milícia, a mai rendőrség jogelődje, mellette a Dajbukát-féle ház.

Olvastam - nagyot ugrottam, amikor Dr. Minorich Albert nevéhez értem.

- Nem lehet, hogy az én memóriám rossz! - Úgy emlékszem, hogy nem főszolgabíró, hanem „csak” szolgabíró volt.

Előkeresem a régi papírok közül azt a listát, amelyet Dr. vitéz Horváth Kázmér polgármester 1941 május 30-i jelentéséhez csatolt. Ezen a listán az 1919 utáni román hatóságok tartották nyilván a Magyarországra távozott személyeket. E szerint: Dr. Minorich Albert szolgabíró volt, a főszolgabíró pedig Keceli László.

(Ide másolnám az egész listát, de 82 nevet tartalmaz, gondolom jobb, ha csak csatolom.) - (lapunk pedig helyhiány miatt nem közölheti - a szerk.)

Ha már az utolsó, illetve első szolgabírónál vagyunk, egy derűs dologgal zárnam: a következő műsorral fogadták az örménymagyarok, akarom mondani a magyarörmények 1940 szeptember 9-én a honvédhadsereget Szamosújváron. Sokan vannak, akikben még elevenen él az emlék.

Himnusz - énekelték az egyesített énekkarok Dr. Pongrátné Lengyel Anna vezényletével. Beszédet mondott Duha Kristóf nyugalmazott helyettes polgármester; őreá nem emlékszem, de a Duha családról sokat mesélt anyu. Lengyel Zoltán apostoli kormányzó mondott beszédet az örmény katolikus szertartású római katolikusok és az örmény származású magyarság nevében; igen jól emlékszem a kormányzó úrra, a Kovács testvérek nagybácsikájára, csendes szavú okos ember volt. Péter Lokody Gergely (van-e ki névre ne emlékezne) a latin szertartású római katolikus magyarok nevében szól; sokan jártunk a ferencesekhez óvodába, iskolába. Lesz, aki e sorokat olvasva még kiegészít.

Lőrincz János református esperes üdvözölte a honvédeket a protestáns magyarok nevében; Dr. Balibán Virgil (Dr. Virgil Baliban) a görög katolikus püspöki vikárius a görög katolikus románok képviselőjében szólott; valamikor görög katolikus püspökség volt Szamosújváron, de a két világháború között azt Kolozsvárra költöztették.

Giurgiuca Dumitru (talán sokan nem tudják, hogy a dési származású román asztalitenisz-bajnok Dorin Giurgiuca apja) a görög keleti (ortodox) románság nevében köszöntötte a honvédhadsereget; a helybéli magyarság és a magyar kultúrintézmények képviselőjében Gábor József beszélt; bárhogya is erőltetem az emlékezetem, az ő neve mellé nem kattan be semmi.

Tellmann József tanár úr a tűzharcosok és hadirokkantak nevében mondott üdvözlő szavakat; neves ember volt, az alsó harmadik utcában laktak, családjára, fiára és lányára elfogultan, kedvesen emlékezem. Akkor is úgy mondták, hogy magyar-örménység: őket képviselte Dr. Pongrátz Ernő beszéde; a magyar iparosok nevében Flórián Tibor beszélt, Szóts Béláné a magyar

iskola és a magyar nők nevében köszöntötte a honvédséget; Dr. Lénárd Bálintné a magyar anyák nevében mondott istenhoztát; a magyar lányokat képviselte Juhász Erna köszöntője; Ambrus Jenő a magyar fiúk nevében szólalt; két szavalat hangzott el: Horváth Katinka és Lénárd Bálint; Áján Baba és Begidsán Éva alkalmi verssel fogadta a honvédeket; Begidsán Ferenc vezényelte az egyesített énekkarokat: a Szózat hangzott el.

Tovább sétálva Tucival felemlítettük: „hol van már a lábasház”, az örmény templom kerítése a 12 apostollal? Azok a város iparosításának estek áldozatául. Néha az iparosítás álcája mögé más indokok is sunyin megfértek. Perint mézárszéke volt a lábasházban; egy szőnyegszövő, és egy asztalosműhely képe rémlik fel. A sarokról a főtérre, a Salamon templomra, a felső második utcára nyílt rálátás. Tuci kérdezte:

- Emlékszel-e még arra a híres Oszián Tódor féle viccre, amikor a város leghíresebb csizmadiáját és szabóját elhívta a vasárnapi mise utánra, hogy találkozzanak egy megrendelés végett?

Feleltem:

-A tizenkét apostolra rendelt csizmát, ruhát!

Emlékeztünk, beszélgettünk, vajon maradt-e otthon valaki, örmény gyökerű, aki felkutatná, összeszedné kisvárosunk közelmúltját, vállalná az egykori örmény város 1944 utáni történéseit, hitelesen dokumentálva. A lábasház, az Örménymúzeum, a régi épületek homlokzatáról eltávolított címerek, a városházáról kidobott levéltár, az emberi sorsok - megérdemelnének néhány sort.

Dr. Kegyes Csaba

*****

Bende Miklós

Egy kis szegedi családragény...

Ilyenkor, karácsonyi időben felidézi az ember egykori kedves karácsonyok emlékét - ezek leginkább gyerekkori emlékek. Én gyermek- és ifjúkoromat nagyapám védő szárnyai alatt, az ő szegedi lakásában töltöttem. Számomra ez az időszak egy éveken áttartó karácsony volt. Nem csoda, ha most nagyapóról emlékezem s fellapozom „Életrajzi Krónikámnak” a szegedi korszakomról szóló fejezeteit.

Születtem 1921 május 13-án, pénteken 13 órakor Szegeden az Oroszlán utcában, a Sas udvarban. Ez nem vicc! Tekintve, hogy a háború utáni években sok egyéb hiány mellett még pelenkahiány is volt, engem nagyapám kimosott térképeibe csomagoltak, amelyek akkor kiváló minőségű vászomból készültek. Feltehetően innen ered a földrajz iránti feltűnő érdeklődésem. Egy kiskutya és egy macska együtt őrizte álmomat. Anyukám tánctanárnő, apukán színész, nagybátyám színigazgató volt. Ez behatárolta jövőmet - én minden lehetek, csak a színház tájékára ne menjek.

Anyukám 19 éves kislánként szerzett tánctanárnői diplomát és tánciskolát nyitottak neki az Oroszlán-utcai lakásban. A családi legenda szerint volt egy nagy babája, amely az előszobában trónolt és mindig úgy volt öltözve, ahogy anyukám. Így a tánciskolába érkező növendékek már előre tudták, milyen ruhában fogadja őket a „szigorú” tanárnő. Persze, ő valóban szigorú mestere volt a tánc- és illemtannak. Apukámat is úgy ismerte meg, hogy mint a harcterről frissen hazaérkezett katona, nyeglén állt a táncparkett szélén, anyukám szigorúan - de feltehetően lányos zavarában - rászólt: Vegye ki a zsebét a kezéből.

Ez a mondat eldöntötte sorsukat, a Bende Antal rendőrkapitány fia és Jakabffy Lajos kataszteri

mérnök lánya összeházasodott.

Apu különböző vidéki színházakban, Pécsen, Debrecenben, Kecskeméten váltakozva volt szerződésben, így én a szegedi Klauzál Gábor Reálgymnáziumban nagyapó szigorú és gondos felügyelete alatt nevelkedtem.

.../ Annyi mindent kellene mesélni az akkori Szegedről, a mindég gázszagú színházról (gázvilágítása volt akkor), a három mozirol, amelyek egyikében a Meseautót láthattuk és kedvenc „Bum-bum” mozinkról, a Korzóról, ahol a tökmagropogás időnkint elnyomta az állandó fegyverropogást is... Az Alsóváros Fekete Máriájáról, ahol búcsú volt minden Nagyboldogasszonykor, vagy a Hágiról, ahová engem is sörözni (málnaszörpözni) vittek vasárnap délben. (Olyankor persze gyakran kikaptunk nagyanyótól, hogy ebéd előtt mindenféle pogácsákkal és ringlikkel rontottuk el az étvágyunkat. Ráadásul nagyapó és anyu még azzal is bosszantotta időnkint nagyanyót, hogy ebéd előtt, amúgy töltelek nélkül lopkodtak a konyhában a palacsintából!)

Mesélnem kellene a Virág cukrászdáról, Újszegedről, a tenispályákról, amelyeken én hihetetlenül ügyetlenül ütöttem jobb sorsra érdemes labdákat, amiket aztán valahol a park másik felén kerestek és a SzUE-ről, ahol viszont eredményesen úszóbajnok-jelöltöttem, a Boszorkányszigetről, Ónozóné halászcárdájáról és a Fülöp halászcárdáról, amely nemcsak a halászléjéről volt híres, hanem magáról Fülöpről is, aki a legenda szerint nagy férfiúi felindulásában ott szúrta le feleségét. Amikor szabadult, a jó szegedi szépnem már nemcsak a finom halcsemegék miatt járt ki a „Fülöphöz”, hanem, hogy borzongva figyelje, melyik késével transzírozza Fülöp a halakat és melyikkel szurkálta a feleségét.

Üres óráiban nagyapó dokumentumok alapján kigyűjtötte és összeállította a Jakabffy, a Bende, a Péchy és a Várady család történetét és ügyesen rajzoló nagybátyámmal, a Zolti bácsival megrajzoltatta hatalmas családfát, amelyen hat óriási fatörzsből kiindulva, ágak-bogak szövevényes összefonódásából kirajzolódik családom 600 éves története... A rajzerdő legfelső levélkéje vagyok én. Kiderült, hogy a Bende és a Jakabffy család már korábban rokonságban volt egymással, és nagyapó jóvoltából némi örmény vér is csörgedezik ereimben, mert a Jakabffy család az egykori erdélyi Jakab fia család leszármazottja.

Nagyanyó viszont a patinás pécsújfalusi Péchy családjával büszkélkedett. Édes bátyja a család egyetlen gazdag embere, a Laci bácsi, ezerholdas földbirtokos, aki az ecsedi lápot lecsapoltatta. A rokonságban felbukkant Horthy Pista, a nyíregyházi közjegyző neve, aki a kormányzó unokatestvére, gyermekei, Nóra, Gyurka és Éva pedig az én unokatestvéreim, tovább a Berzevicziek és báró Perényi Zsiga, a koronaőr.

.../ A családban nagyanyó volt a „forradalmi újító”, aki fülhallgató, detektoros rádiót szerzett be magának. Legnagyobb meglepetésünkre azon nemcsak kedves operett melódiáit hallgatta, hanem Pluhár közvetítéseit is, pedig életében nem látott focimeccset. Persze Pluhár zseniálisan és élvezetesen közvetített. Nagymama csodálatosan tudott egyidőben háromfelé koncentrálni. Rádióhallgatás közben kézímunkázott, és olvasott, egy - lehetőleg - hat-nyolc kötetes könyvet, mint a Rocambole, a Három Testőr vagy a Gróf Monte Christo.

Az estéket a nagy ebédlőasztal körül ülve együtt töltötte a család. Vacsora után nagyapó olvasott és lefekvésig elkvaterkázott egy üveg bort, nagyanyó és anyu kézímunkázott, én olvastam, vagy játszottam. 11 évesen, kezdő gimnazista koromban esténként fel kellett olvasnom a családnak Verne Grant kapitány gyermekei című regényének egy fejezetét. Ez kezdetben elég nagy megpróbáltatás volt számomra, de később nagyon-nagyon hasznosnak bizonyult.

.../ A kormányzó jelenlétében avatják föl Aba Novák Vilmos hatalmas freskóját a Hősök Kapuján. A festmény nagy vitát vált ki a város műértő - és mű nem értő - köreiben, egyesek lelkesedtek a művész sajátosan sárga és világoskék színeiért, mások nyomasztó közelinek érzik a

középen lebegő, hatalmas Krisztus-figurát és vitatják a Nemzeti Hadsereg soraiban a Horthy Miklós után menetelő korabeli politikusok felismerhető portréit...

Az igazság kedvéért meg kell említenem, hogy nem mindenki helyeselte fenntartás nélkül az akkori magyar kormányok revíziós politikáját. Engem már korábban is megdöbbsentett, mikor egyik rajongva tisztelt cserkészisztünk arról beszélt, hogy nem kellene ezt az irredenta politikát annyira erőltetni, nem biztos, hogy hasznos az nekünk. Az illetőt Györffy Boldizsárnak hívták, a fivérért Györffy Barnabásnak.

Az események viszont nem hallgatva az aggályos szavakra, megállíthatatlanul robognak a vészterhes jövő felé. A következő évben, ugyancsak a Német Birodalom és Olaszország döntőbíráskodásával Romániától visszkapjuk Észak-Erdélyt és a Székelyföldet.

De ez már új fejezet. Egyelőre 1939-et írunk és tavasszal jól-rosszul leérettségizünk.

Én azon a nyáron elkerültem Szegedről, de a Ludovikára aztán még Szeged város ösztöndíjával kerültem. A drága nagyapó meghalt, nagyanyó átköltözött anyuhoz Kecskemétre, én már csak érettségi találkozókra jártam Szegedre. Sok évvel később aztán tévérendezőként is, amikor végre megtudhattam, amit ottani diákkoromban soha nem sikerült megtudnom, hogy „volt-e Tápén szatyorszentölés?”

(Diákkoromban mókás kérdésként érzékeltük, hogy „volt-e Tápén szatyorszentölés”? - pedig ez valóság és fontos gazdasági cselekvést jelentett. A téli időszak kezdetén a tápéi asszonyok leszedték a Tiszáról aratott, kiszáradt nádat a padlásról és behintették vízzel - ez volt a szatyorszentölés. A hajlékonyvá vált nádkötegeket ezután a végére ülve a lábuk közé vették és fonni kezdték, hogy aztán szatyor, kosár és egyéb hasznos darab készüljön belőlük. Ez a munka a tápéiak évi megélhetésének alapja volt. Kíváncsian kérdezték hát a szegedi piacon minden évben: Volt-e Tápén szatyorszentölés? - Frissen szerzett ismereteimről TV riportot készítettem.)

A Sztálint leleplező híres Hruscsov-beszéd után meg arról kíváncsiskodtam, hogy hová tették a szegediek a Stefánián felállított Lenin-Sztálin fehér márványszobrot, amely a két vezér baráti kézfogását ábrázolja. A leleményes városi pártvezetők frappáns választ adtak: - Sztálint ugye, nem hagyhattuk ott, Lenin meg hogyan maradhat ott? A szobrot nem vágthatjuk ketté, elvittük... - Hová? - A Csillag börtön udvarára. Ott együtt vannak, de csak a rabok látják őket!

De mindez már jóval későbbi esemény. Maradjunk még egy búcsúpillanatra szeretett szülővárosomnál, amelyet 1939-ben elhagytam, de mindmáig a szívemben él.

Szegedi krónikámból nem maradhat ki a Kass család története. Annál inkább nem, mert ez a történet nem nélkülöz bizonyos művészetpedagógiai tanulságokat...

Kassék három generációjáról családregényt lehetne írni, olyasmint, mint a Karamazov testvérek vagy a Buddenbrock család... Azoknál azonban most kissé rövidebbre fogom a mondókámat.

A századforduló elején adva van a korai magyar kapitalizmus egy igazi pionírja, aki fantáziával megálmodja, eszével és két keze kemény munkájával pedig megteremti, létrehozza Szeged legszebb szállodáját, étteremmel, kávéházzal, cukrászdával; a Tisza-parti Stefánia mellett álló impozáns Kass szállót. Ő a Kass dinasztia megalapítója.

Minden vágya, hogy életművét majd fia és unokája vigye tovább, virágoztassa föl. Fiát a legkiválóbb lausanne-i vendéglátóipari iskolába küldi, nyelvekre taníttatja. Csak az a baj, hogy ez a fiú szívből utálja a vendéglős szakmát, ő festő szeretne lenni. Viszont akarva - nem akarva megörökli a csodálatos szállodát. Ő a Jimmy, apámék jó barátja, igazi bohém dzsentri fiú, semmi érzéke nincs az üzlethez. Pezsgős vacsorákkal vendégeli barátait, akik persze sokan vannak. A szegedi aranyifjúság kedvelt találkozóhelye a Kass. Apámék mindezzel együtt szeretik a kedves, aranykedélyű Jimmyt és nővérét, Ellent kéri föl, hogy legyen a keresztanyám. Jimmynek három gyermeke van, a velem körülbelül egykorú Kató, a gyönyörűszip Marika és a kis Jani. Nevelőnő neveli őket. Sokszor játszottunk együtt. Anyukámnak néha tánciskolát rendeznek a Kassban, van,

amikor húsz kisgyerek köszönt föl Mikuláskor. Családunk kedvenc helye a Kass, én ott bújócskáozom a gyerekekkel, apu a kávéházat látogatja egy-egy biliárdpartira, anyukám meg Máriával, Jimmy feleségével kerül jóbarátságba. Mária visszahúzódó természetű, gyenge idegzetű asszony.

Aztán az idilli gyerekkor véget ér, sűrűsödnek a felhők. Egyre nyomasztóbb a gazdasági helyzet. Katót még kiküldik Svájcba nyelvet tanulni, de Mária egyre nehezebben viseli a problémákat. Anyukám sűrűn látogatja, a nagy étterem konyhájában ülve vigasztalja. Meséli, hogy egyszer jön a séf: - Nagyságos asszony, elfogyott a cukor. - Hát küldessen át a boltba - mondja Mária. - De tessék pénzt is adni, mert már nem hitelez a boltos.

Bizony, ez már a vég. Napok múlva elárverezik az egész szállodakomplexumot. Mária kislányával, Marikával együtt idegszanatóriumba kerül. Hamarosan mindkettőjük halálhírét halljuk. Kató a József főhercegéknél vállal nevelőnői állást.

És Jimmy? Túlélve a tragédiákat német órákat ad Pesten. Megszabadulva a szállodavezetés nyomasztó terheitől végre boldogan fest! Nem is rosszul.

Viszont Jani, a legkisebb Kass gyerek megöröklí az elnyomott tehetséget és világhírű grafikusművész lesz. Ő a Kossuth-díjas Kass János! - Hát nem komplett családregény?

/.../

Keresztanyámék a háború után Nyugat Németországba távoztak. Ott Iván még tábornoki nyugdíjat kapott. Magukkal vitték annak az úri Magyarországnak egy darabját, amelynek mindketten reprezentáns képviselői, azt az életformát, amelyet az egykori Szegeden és Budapesten éltek, és amelybe ifjú ludovikásként egy rövid időre magam is belecsöppentem. Sok évvel később, mikor rendezőként találkoztam Hubay - Ránki - Vass István Egy szerelem három éjszakája című zenés tragédiájával, mindég ők jutottak eszembe.

*...Ó, ha visszanézek, hihetetlen,
Hogy valóság volt ez valaha,
A jogászbált egyszer rég mi ketten
Én meg ő nyitottuk, o lalla!
S később, mikor bújt belénk az ördög
S tudtuk, hogy tilosba tévedünk...
Isten veletek, ti régi flörtök,
Isten veled édes életünk!
Pannónia szálló és vadászkiirt,
Ó, a disztinvált különterem!
Pertis hegedűje, jaj, hová tűnt?
És a girl, a kis Parisien?
Jánoshegyi reggeli utána,
És a sikk, amellyel vétkezünk...*

(Felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy a szerző, Bende Miklós, Nosztalgia címen mutat be „banánhéjtáncot”, azaz egy magyarörmény képviselő lírai emlékezéseit januári klubestünkön.)

*****

Magyar polgár, magyar író

Hétfőn délután (2003 november 24-én - a szerk.) mutatta be a Fókusz Könyvruházban Kulin Ferenc irodalomtörténész Nagy Zoltán színművész közreműködésével *Alexa Károly*

irodalomtörténész *A magyar polgár - és a magyar író* című esszékötetét. A dolgozat a Kölcsey-intézetben megrendezett, hasonló tárgyú konferencia anyagából megszerkesztett kötet előtanulmányának készült, amelyet Kulin Ferenc szerkesztett. Ám Alexa dolgozata olyannyira átfogó jellegűvé sikeredett, hogy az antológia megjelenése után, változtatás nélkül is egyedi kötetbe kívánczolt. A mű kiadására a Kortárs Kiadó vállalkozott. Olvasói meggyőződhetnek arról, hogy Alexa Károly a teljesség igényével tárta elénk a magyar polgárosodás történetének stációit az újabkori magyar irodalom tükörcsarnokában. Kulin Ferenc szerint a kötet egyik fő erénye, hogy esszéregénnyé sikeredett, amely szemléletében és stílusában ahhoz a hagyományhoz hasonlítható, amit Szerb Antal és Horváth János szubjektív irodalomtörténetei honosítottak meg Magyarországon. A másik fő erénye az értékkezőpontú elfogulatlanság. Alexa Károly a mai magyar irodalomból vett gazdag példatárban eszmei, politikai hovatartozásától függetlenül, elmélyülten, magas színvonalon elemzi kortársainak életművét. Egyedül azt az irodalomtudományi szemléletet utasítja el egyértelműen, amely az úgynevezett magas irodalmat pusztán a nyelv önszerveződése által teremtett, metafizikai üzenettől mentes szövegnek tekinti.

Utánnnyomás a Magyar Nemzet 2003. XI. 26-i számából

*****

A fiatal Nuridsány Zoltán

Érdeemes az Arcvonalba menni. Ebben az V. kerületi irodalmi kávézóban ugyanis hétről hétre színvonalas irodalmi, történelmi, művészeti témájú beszélgetések, könyvbemutatók, íróolvasó találkozók és egészséges hangulatú viták zajlanak.

Manapság különösképpen megnőtt az igény arra, hogy hasonló gondolkodású emberek kávé, tea, sütemény mellett, jó könyvek társaságában találkozhassanak s akár ismeretlenül is eszmét, véleményt cserélhessenek. Ezen a helyen a Masszi & Püski Könyvesház nyitott polcairól bárki kezébe veheti a köteteket, beléjük lapozhat, a kávézó kicsiny asztalainál elhelyezett, a hely szellemével rokonszemléletű újságokból, napilapokból tájékozódhat. S ha kedve tartja, észrevételeit, vélekedését megoszthatja asztalszomszédjával. Kellemes és olykor termékeny társas pillanatok, vagy akár órák telnek így a kulturált otthonosság légkörében.

Advent idején például könyv alakban látott napvilágot Jókai Anna Ima Magyarországért című verse.

A szerzőnek és olvasóinak személyes, de nem személyeskedő gondolatváltásaival kísért könyvpremier igen emlékezetes marad.

És maradjunk a könyvbemutatóknál. A 2003. év záró könyves eseménye *Az Európai Iskola fiatalja* című mű, Nuridsány Zoltán festőművészről. A kötetet a művész családja, Nuridsány Mimi és Judit szerkesztette nagy odaadással. Ők a korán elhunyt erdélyi magyarörmény származású alkotó tevékenységének egy vékonyka, de az életmű szempontjából jelentős szeletét emelték ki. Felismerték és szem előtt tartották azt a lényeges, olykor azonban felületesen kezelt - tényt, hogy a művészt sokkal inkább alkotásai képviselik és rangsorolják, mint a mindenkori aktuálpolitika szerinti, vagy éppen azzal ellentétes ítései vélemények. Természetesen nagy szükség van a szóra, a rendező gondolatra, diszciplínákra. Elsőbbség azonban az igényesen megjelenő műveket illeti.

Az Európai Iskola nevet viselő közösség elsősorban festők, írók, költők, műkritikusok csoportosulása volt, amely kiállításait súlyos években, 1945-49 között szervezte.

Nuridsány Zoltán velük tartott. Erről a néhány évről nyújt áttekintést az album képanyaga s ez

egyben a kötet érdeme és erénye, hiszen javarészt magángyűjteményekben fellelhető munkák publikálása. A művész tevékenységéről és utóéletéről legvilágosabban az életrajz műfajához képest részletező adatok beszélnek, igazítanak el. Segítségükkel kirajzolódnak a festő európai és távolabbi művészeti kapcsolata, kapcsolódásai és kiállításainak sora.

A kötet elolvasása után arra a következtetésre jutunk, hogy ennek az emlékező könyvnek úgyszintén vállalt feladata és célja tárgyilagosan és tisztességgel felvillantani azt a művészeti irányultságot és jelezni azt a szellemi-történelmi közeget, amelyben az alkotó élt és dolgozott. Az albumba foglalt rövid, szakmailag autentikus írások ezt szolgálják. Ám az emlékező könyv leghitelesebb, átélt mondatait László Gyula fogalmazta meg, akinek temetési búcsúbeszédéből Nuridsány Zoltán hallatlanul tiszta lélek és jellemrajzát olvashatjuk ki, miközben a nagy tudós magasrendű erkölcsi érzéke is megnyilatkozik:

„Nuridsány Zoltán 1925-ben született Marosvásárhelyen, s illendő, hogy úgy búcsúzzunk tőle, ahogy nálunk otthon Erdélyben dicsérik csendes szóval az elhunytat: »jó szomszéd volt«. Egymás közelében laktunk, s valóban jó szomszéd volt. FÜRGE járású, komoly alakja beletartozott a tájba, hiszen a város is lehet táj, nemcsak a szabad természet. Ha találkoztunk: otthonról beszélgettünk. A sokat szenvedett, hontalanná vált, s új hazát talált örmény néphez fűzte családi hagyománya. Mosolyogva, mindig Világosító Nagy Szent Gergely áldását kértem rá. Tavaly kint járt az »őshazában« és az otthon hangulatát találta ott. Beszélt emberekkel, kiknek szavát sem értette, de találkoztak évezredes műveltségükben. Ez a mély hovatarozás-érzés ötvöződött benne a szülőföldnek, Erdélynek szeretetével és hitvalló magyarságával. De mindezekon túl, vagy éppenséggel mindezek okából nemes humanista lélek volt, akivel jó volt együtt lenni."

Ehhez nincs mit hozzátenni.

Benedek Katalin

*****

Utánnnyomás a Szabadság című napilap 2003. november 12-i számából

Erdélyi településnevek nyomában

„Már nyelvjáráskutatói tevékenységemnél fogva is »összejártam« Erdélyt. Szomorúan kellett tapasztalnom, hogy az erdélyi - és nem erdélyi - magyarság milyen fogyatékosan ismeri azoknak a településeknek a magyar nevét, amelyeken utaztában autója, vonata áthalad. /.../ Pedig a helységnévismeret a nyelvismeret tartozéka" - írja *Utak és nevek* című, az erdélyi településnevek eredetét, történetét bemutató legújabb kötetében *Murádin László*. A hatalom azonban immár szinte egy évszázada, pontosabban 1918 óta mindent megtesz annak érdekében - településnév-változtatás, magyar helységnevek használatának időszakos betiltása a cenzúra révén -, hogy a magyarság nyelvismere ne lehessen tökéletes. A manapság helytel-közzel ugyan már felbukkanó magyar helységnévtáblák távolról sem képesek pótolni mindazt, amit az utóbbi évtizedek olyan alaposan kitöröltek az egymást követő nemzedékek nyelvi kultúrájából. Jócskán akad tehát pótolnivaló. Többek között ezt a célt is szolgálja a szerző tudományos alaposággal megírt, de a nagyközönség számára is élvezhető munkája.

Murádin László ismét közérdeklődésre számot tartó témához nyúl. Kiaknázása egyben hiánypótló kötetet is eredményez, ugyanis több mint fél évszázada nem jelent meg olyan kiadvány, amely hathatósan megkönnyíthette volna a román-magyar helységnév-azonosítást.

S ha 1990 után napvilágot is látott néhány ilyen tematikájú munka, a kínálat továbbra sem kielégítő. A szerző *Kiss Lajos Földrajzi nevek etimológiai szótára* című kötete adatainak

felhasználásával igyekezett olyan névtudományi ismeretterjesztő kézikönyvet összeállítani, amely Erdély fő- és vasútvonalai mentén található települések nevének eredetét világítja meg. S miközben kisebb-nagyobb falvak és városok nevének kialakulását tudományos alaposággal mutatja be, egyben a lakosság nemzetiségi összetételének alakulásáról is meggyőző képet fest.

A honfoglaló magyarság IX. század végi Kárpát-medencei letelepedésével „tömeggé váltak a magyarok által adott helységnevek”. Ezek forrásai lehettek személynevek, védőszentek nevei, és sok helységet arról a vízről neveztek el, amely mellé települt. De állatok, növények neve vagy a hetipiac napjának és helyének elnevezése is helységnévvé válhatott. Az 1918-as főhatalom változás nyomán a magyar eredetű román helységnevek átalakítása általános gyakorlattá vált. A hangalaki változások nem bizonyultak elegendőnek, ezért gyakorta merőben más nevet kapott a település. A kapkodás és általános zűrzavar következményeként aztán olykor tucatnyi helységet azonos névvel illettek. A névváltoztatók előtt ugyanis mindennemű ésszerű és tudományos meggondolás helyett csupán egyetlen cél lebegett: a magyar eredet végleges eltüntetése. „Én mindenképpen szükségesnek véltem a magyar név mellett többnyire magyarból átvett román nevet is feltüntetni, s utalni a régi román név pálfordulására. A nemzeti önérzet erősítésére ez mindenképpen alkalmas” - véli a szerző.

A tartalomjegyzékben fejezetcímeként feltüntetett főbb erdélyi utak a kötet gyakorlati, kézikönyvként való használatát is lehetővé teszik.

Az Utak és nevek érdekes, hasznos, tanulságos olvasmány, hitelességére biztosítékul pedig a szerző neve szolgál.

Németh Júlia

*****

1% 1 % 1%

Közeleg az adóbevallás ideje. Személyi jövedelemadónk egy-egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy adónk 1%-át felajánlhasuk az Egyesületnek. Ezzel hét éve működő Egyesületünk működését támogathatjuk.

Kérjük, jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre, s ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja az utókornak és továbbfejlessze. Ezzel tartozunk tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

A jövedelemadó bevallásakor az APEH által mellékelte rendelkező nyilatkozatot kell kitöltenie.

A kedvezményezett adószáma: **18085590 -1- 41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal javasoljuk, hogy a másik, az egyházaknak szánható egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza. A Kádár Dániel apátplébános által évtizedeken át vezetett Orlay-utcai templomnak **nincs önálló technikai száma!**

Ezért javasoljuk, hogy a másik rendelkezési lapon kezdeményezettként tüntesse fel a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma: 0011

A rendelkező nyilatkozatokat tegye külön-külön szabvány méretű borítékba, írja rá saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

„Csak szívből jöjjön, bensőséges legyen”

Dobribán Fatime kiállítása a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezésében 2003. december 8-án nyílt meg a Várban, a Szentháromság téren, a Magyar Kultúra Alapítvány székházának díszes előcsarnokában.

Az Aligria együttes különféle dobokon előadott latin-amerikai ritmusai betöltötték a hatalmas teret. Ezután Gosztonyi Mária elnök néhánymondatos bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a BÖKÖ a kulturális hagyományok ápolása, az értékek továbbörökítése során igyekszik különös figyelmet fordítani az új nemzedékekre, ezért az októberi alkalom után, amikor a fiatal Újhelyi Réka fotóit mutatták be, ezúttal a legfrissebb művésznemzedék kiváló képviselőjének, a Képzőművészeti Egyetem végzős hallgatójának képeit állítják ki.

A képekről, a művészi felfogásról, a megőrzendő emberi értékek, a továbbvinni érdemes pillanatok ábrázolásáról Benedek Katalin művészettörténész tartott értékes megnyitóbeszédet. A nagyszámú közönség ezután a kiállító művész édesapja által biztosított finom bor kóstolgatása mellett gyönyörködhetett a friss, tiszta hangot megütő képek egész sorában.

Benedek Katalin megnyitó beszéde

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves vendégeink!

Korunkban valóságos belső tartalom híján túl sok szó - sajnos, csak szó – esik a kapcsolatokról. Őszinte, emberi kapcsolatokról. Nem egyszer érezzük hiányukat, azt, hogy szebb és könnyebb lenne együtt, esetleg véleményünket megosztva, egymásra figyelve élni. Ám ez sokszor vágyakozásnak tűnik. A bensőségességet nem helyettesíti a rideg flancolás, az egészséges érzések nem válthatók ki a mértéktelen - és többnyire tetemes pénzt követelő - élvezethajszolással, pótszerekkel. Ordító, kiagyalt, mindenáron való szórakozással, szórakoztatással.

Érzékeny, a külvilág ingereire nyitott gondolkodó halandó elutasítja, menekül ettől. Egészséges lélekkel, jó ösztönnel, de tudatosan is feldolgozza, viszontválaszt ad s amennyiben tehetsége van hozzá, ecsettel vászonra viszi megfigyeléseit és a számára lehetséges megoldást.

Dobribán Fatime, a gyökereiben gyergyószentmikósi magyarörmény festőművész is ezt teszi. Nagyon fiatal és komoly, gondolkodásában érett művészember, aki festői eszközeivel rezonál nemzedékének problémáira. Festményein, mintegy esetlegesen kivágott pillanatképbe sűríti a hétköznapi ember számára, számunkra fontos eseményeket. Egy jó étvággal elfogyasztott vacsora meghitt pillanatát, jóízű beszélgetéssel fűszerezett borozgatás emlékét, vagy az ebédre készülődés családias hangulatát. Nem nagy sorskérdések ezek a kisebb közösségeket érintő együttlétek, ám a hiányuk személyiségünket s általa kapcsolatainkat torzítja. Fel kell idéznünk - ha csak homályosan is - hasonló jeleneteket, meg kell állnunk egy-egy epizódnál, hogy feltöltődjünk, erőt merítsünk belőlük. Vágyakozunk az után, ami csak a mienk volt. Bárcsak ott lennénk az ebéd utáni, meghitt kis beszélgetésen, úgy otthonosan. Mindegy, hogy a világ mely sarkában. Csak szívből jöjjön, bensőséges legyen.

Aztán nagy titok a gyermekkor is. Csintalankodni, meglesni a felnőtteket. Például, ha üzletelnek, „ne a gyerek előtt!” Ugye, így mondják?...

És mennyire táplálja a lelket, ha érzésekre akárcsak egy elénk táruló látvány keltette érzésre - emlékezhünk, amit adott esetben a festőnőből egy láda élénkpiros muskátli hívott elő... Az érzések, hangulatok nehezen fókuszálhatók.

Dobribán Fatime azonban olyan tehetséggel megáldott festő, aki nem ködön át derengő, összerosódó emlékfoszlányokat jelenít meg, így felelevenítve a megtörténeteket, hanem ellenkezőleg: színekkel, erős kontrasztokkal élve, nagy foltokban fest, kiemelt hangsúlyt helyezve a szereplők egymásra rezdülésére, egymás felé rezzenésére. Ettől élet- és élményszerű minden ecsetvonása. Ám a művész részvétele az eseményekben a szemlélőé és nem a kíváncsiskodóé.

A gyermekkor mindannyiunk számára meghatározó. Az itt látható gyermekportrék - nevezhetnénk grimaszoknak - egy alakuló személyiség kifejező megnyilatkozásai. A művész előadói stílusa jó ízléssel ráhangolódik választott témájára. Ezért, ha az indokolja, kicsit populárisabban szól hozzánk, de interpretációja így sem bántó vagy durva. (Pl.: *Amit csak kérsz...* című képe.) Szellemes. Fintor és humor a vásznanon.

A kiállítótól idézek: „Ahol emberek vannak, ott minden megtörténhet, legyen szó különleges alkalmakról, baráti összejövetelekről, mindennapi jelenetekről vagy magányos üldögélésekről.” A fiatal alkotó képessége, szakmai ismeretei, arányérzéke mértéktartást diktál, ennél fogva tipikus történetei hitelessé válnak. A kiállított munkák alapján bizonyosak lehetünk, hogy sokszor találkozunk még a művésznő munkáival.

Benedek Katalin

Egy kiállítás nyomora, avagy a kultúrgyilkos képviselők

Egy csapat lelkesen készülődik, szervez - aki rendezett már eredeti művekből képzőművészeti kiállítást, tudja, mennyi munkába kerül -, aztán nagy sikerrel, méghozzá igen szép környezetben lezajlik a megnyitás.

Aztán végül mégis keserű szájjal zárul az egész.

Hogyan lehetséges ez?

A Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselői rábukkantak - sajnos a lehetőségre, hogy a Szentháromság tér 6. szám alatti, részben neogót, részben eklektikus stílusú palotában némi helyiségbérért kiállítást rendezhetnek. Megállapodtak és megszervezték Dobribán Fatime festőművész kiállítását. A megnyitón nagyszámú vendégsereg gyönyörködött a képekben.

Ilyen szép volt a világ december 8-án, a vernisszázson.

Aztán... kiderült, hogy a Duna TV két nappal később ugyanott többnapos filmforgatáshoz lát. Erről csak a megnyitó előtt szólt a ház tulajdonosa, a Magyar Kultúra Alapítvány. Kiderült: át akarják helyezni a paravánokat, amelyeken a festmények vannak, mert „belógnak” a tervezett filmfelvételekbe.

Mint kiállítás rendezők tiltakoztunk: ne nyúljanak a kiállított anyaghoz. Ekkor mézesmadzagként felcsillantották a „nagy tévés trükköt”: vágóképnek beveszik a festmények felvételeit! (Azért nevezem trükknek, mert a lényege az a feltételezés, hogy a TV kamerától, a szereplési lehetőségtől mindenki azonnal hasraesik, boldog szívdobogást kap és bármire rávehető.)

A művésznő, mint a szerzői jogok tulajdonosa, kerek pereg kijelentette: nem engedi, hogy képeit filmezzék.

10-én reggel Gosztonyi Mária elnök, Benedek Katalin és jómagam megjelentünk az előcsarnokban, hogy tisztázzuk a helyzetet. Ekkor már nyilvánvaló volt: a helyiséget kiadó Magyar Kultúra Alapítvány képviselőit hidegen hagyta a problémánk. (Ám meghallottuk a magas adrenalin szintű rendezőtől, hogy a kultúra gyilkosai vagyunk. Szegény ember annyira feldühödött azon, hogy nem bánhat a kiállítással kénye-kedve szerint, hogy többször ismételve

úgy mondta ki a „kisebbség” szót, mintha köpne. Ez persze, magánügy.)

Bevonult a nagyszámú forgatócsoport lámpáival, kábeleivel, világításhoz használatos ekránjaival, a jelenetekhez szükséges berendezési tárgyakkal, méteres gyertyatartókkal, miegymással.

A legfontosabb: ha valaki odatévedt kiállítást nézni, sarkon is fordulhatott, hisz reménytelen vállalkozás lett volna.

Biztonsági őrt kértünk fel, s lévén éjszakai forgatások is, napokon keresztül huszonnégy órán át váltották egymást a biztonsági őrök... Később kiderült, hogy az alapítvány termeit, csarnokait egyszerre több célra is bérbeadják. Az egyik műegytemi kar gólyabálja számára is kibérelték, egész éjszakára. Ezúttal a biztonsági őr hajnali kettőkor attól mentette meg a kiállított anyagot, hogy tökrészeg fiatalok lehányják. (Nehogy azt higgyék, hogy túlzás, így volt!) De akadt időközben orvosi tanácskozás is, amikor az egész kiállított anyagot eltakarták eléje állított más, nagyméretű paravánok a gyógyszercégek plakátjaival és emblémáival...

A kéthetes nyitvatartás alatt több mint egy héten át senki sem láthatta a festményeket, s ez akkor is baj, ha nem egy jónevű, fiatal magyar képzőművész alkotásairól van szó.

Kár, nagyon nagy kár, hogy a szép hangzású Magyar Kultúra Alapítvány neve mögött ennyire nem törődöm, link magatartás húzódik meg.

Így hát javasolhatjuk az Olvasóknak, a képviselőtársaknak, hogy ha kiállítást akarnak rendezni, kétszer is gondolják meg, vajon Magyarország fővárosában a Magyar Kultúra Alapítvány elegáns székháza megfelelő helyszín lehet-e?

Dávid Csaba
a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselője

*****

Előző, decemberi számunk 24. oldalán dr. Száva T. Sándor levele alá, az aláírás elé tévesen, technikai hiba következtében került az újévi köszöntés örmény és magyar nyelven, a szerző szándéka ellenére. Az érintettől és olvasóinktól elnézést kér

a szerkesztő

*****

Hírek

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi

szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik; a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz! Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük; az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt és jelen tudományos, gazdasági, oktatási, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím: 1251 Budapest Pf. 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu , fax: 201-2401.

A következő klubtalálkozó

A Fővárosi Örmény Klub következő estjét január 15-én, csütörtökön 17 órakor tartja a Magyarok Háza (V Semmelweis u. 1-3.) I. emeleti Bartók teremben.

A műsor ezúttal ősbemutató: *Nosztalgia - banántánc dalban és prózában a szerelemről* (egy magyarörmény képviselő lírai emlékezései)

Írta, rendezte és elmeséli: Bende Miklós

Közreműködik: Valiszka László, Nagy Tímea, Szépes Adrienn

Zenei felelős: Bacsó Zoltán

Rendezi a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE támogatásával. Mindenkit szeretettel várunk!

*****

Magyarok és magyarörmények Bécsben

Az Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete meghívására dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke 2003. december 12-én részt vett azon a nagyszerű rendezvényen, amelyen Patrubby Miklós, a Magyarok Világszövetsége (MVSz) elnöke tartott előadást Bécsben, a Pazmaneum dísztermében a kisebbségek helyzetéről, ezen belül a magyar kisebbségek helyzetéről Európában, Amerikában.

Az előadó részletesen kitért az erdélyi magyarok helyzetére, az erdélyi magyar autonómia kérdéseire, a kisebbségi közösségi és egyéni jogok érvényesítésének lehetőségeire az Európai Unió tagállamaiban. A résztvevők megismerhették az ausztriai magyar diaszpóra helyzetét, valamint kulturális tevékenységét, közösségi életét, problémáit is.

*****

Tallózás a régmúltban

Részlet Szongott Kristóf: Szamosújvár Szabad Királyi Város Monográfiája 1700-1900.

(Szamosújvár 1901.) első kötetéből (130-133. oldal)

(eredeti helyesírás szerint)

4. Fejezet. Donationalis nemesek

Mária Terézia azokat, kik a Bánátban vettek koronajavakat, adományi nemességgel (litterae donationales) tüntette ki. Én a főkormányshoz vonatkozó értesítését azért közlöm, mivel örmények is vettek a kincstártól a Bánátban koronajavakat.

5. Fejezet. Armalis nemesek

Mária Terézia idejében az armalis nemesség díja 2020 frt volt, míg I. Ferencz 1000 frtért is osztogatott armalislevelet: „Méltóztatott ő Felsege ezen esztendőben Boldogasszonyhava 22-ről költ és ezen Főigazgató-Tanáchoz utasított udvari decretumában kegyelmesen megállítani, hogy a nemesítő Armalis leveleknek Taxája az eddig fizetni szokott 1500 frtról 1000 Rh. frtra leszállíttassék. Mely kegyelmes rendelése felséges Urunknak kegyelmeteknek kihirdetés végett megíratik. E Regio Gubernio. Claudiopoli die 19 febr. 1795” (Vár. lev. 1795-40 sz.).

6. Fejezet. Kik bocsáttattak a „hazafiúi hit”-nek letételére?

Habár az „indigena” szó a latin inde genitus (itt született) szavakból képződött, mégis nem mindenki - ki e hazában született - tekintetett a régi magyar törvény értelmében indigenának. Csak a nemes és mágnás volt indigena; a többi csak földi. Hazafiúságot pénzen is lehetett szerezni; legtöbbször azonban azt a csatatéren tanúsított vitézségük jutalmául nyerték. Az indigenatus-ról szóló királyi diplomának „kamaralis taksája” mint fentebb láttuk - 1500 frtról 1000 frtra szállítottatott alá. „Mivel a hazafiúi hitnek letételére csak azok bocsáttathatnak, kik arról diplomájukat az Országgyűlésnek bemutatják; azért azok, kik a múlt években hazafiúságot nyervén a törvénykönyvbe már beíratk, de hazafiúságokról szóló diplomájukat még ki nem vették, - vegyék ki.”

9. Fejezet. A szamosújvári nemes családok

„1817. máj. 22-én 4346 szám alatt, valamint 1818. márcz. 26-án 3171 szám alatt megparancsolta a főkormányshoz, hogy az idevaló polgárok armalis leveleinek copiáit küldjék fel. Ezen kegyelmes rendelet értelmében jelentjük, hogy ezen városban 17 familia levén megnesesítve, azok közül exhibáltak* armalis leveleket a következők:

1. Lászlóffi, 2. Szarokány, 3. Balta, 4. Govrik, 5. Simai, 6. Csomák, 7. Bogdánffi, 8. Bocsánczi familiák; azoknak pedig, kik kiköltöztek innen, neveik ily rendben következnek: 9. a Dániel család armalisa van Dániel Istvánnál Kuduban, vagy Erzsébetvároson Dánieléknél, 10. a Novák család a nagyváradai káptalannál, 11. a Placsintaré Placsintár Györgynél Gyulán, 12. a Jakabffiaké Nagy-Váradon, 13. a Karátsonyiaké a Bánátban Karátsonyi Lázárnál, 14. a Gorovéké Pesten Gorové Lászlónál, 15. a Verzároké Verzár Mártonnál Magyarországon, 16. a Mártonfiaké Nagy-Váradon Mártonfi Kajtánál, 17. a Rác familia fiágon deficiált.**”

* exhibáltak - bemutatták * * deficiált - megszakt

*****

*Felhívjuk olvasóink figyelmét az itt következő gyűjtemény végén szereplő megjegyzésre:
Ezen erdélyi örmény gyökerű családok nevei az 1937-ben megjelent „Erdély Monográfiája” és
az 1941-ben megjelent „Magyar Vármegyei Szociográfiák” című személyi adattár
kiadványokban szerepelnek.*

Kutatta, kijegyezte: Kolozsi Gergely István ny. jogász

(Ha tehát valaki hiányosnak tartja a felsorolást, vegye figyelembe, hogy 1937-es, illetve 1941-es állapotot tükrözz!)

Régi Országos Személyi Adattárakban szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb személyek

(II. rész)

23. Ajvász Jenő gyógyszerész, Csíkszereda. Örmény eredetű ősi nemesi családból származik. Elődei nagy szerepet játszottak a város életében. Apja: Kristóf, anyja: Szenkovics Róza. Az első világháborúban mindvégig katonai szolgálatot teljesített. Előbb az erzsébetvárosi hadikórház vezetője volt, majd 1917-től a nehéztüzérségnél szolgált az orosz és az albán fronton, s mint zászlós szerelt le. 1919 után a románok másfél évi internálással büntették magyarsága miatt. A Magyar Párt rendes tagja volt és lelkes támogatója a magyar kulturális megmozdulásoknak.

24. Donogán Béla kereskedő, Szamosújvár. Született 1883-ban Szilágycsehen. Középiskoláit Szamosújvárt végezte. Részt vett az első világháborúban, az olasz és az orosz fronton harcolt, több vitézségi kitüntetést kapott. Első neje: Osztíán Rozália (elhunyt), a második: Kosután Anna.

25. Esztegár Antal kereskedő, Szamosújvár. Ugyanott született 1896-ban. A világháborúban orosz és olasz harctéren küzdött. 1916-ban orosz hadifogságba esett és 1920-ban szabadult. 1929-ben önállósította magát. Hasznos tevékenységet fejtett ki a katolikus egyházban és a vallásos egyesületekben, valamint a kereskedők társaságának körében. Neje: Pusztai Ilona.

26. Esztegár Bálint bankigazgató, Szamosújvár. Ugyanott született 1897-ben, s a középiskoláit is itt végezte. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárt és Budapesten végezte. 1915-ben az olasz és a francia fronton küzdött. 1918-ban zászlósi rangban szerelt le. Kitüntetései: kisezüst és bronz vitézségi érem. 1924-ben mint kereskedő önállósította magát. 1928-ban a helybeli takarékpénztár kötelékébe lépett, előbb helyettes-igazgató, majd bankigazgató lett. A román megszállás idején a Magyar Párt választott tagja, a kat. egyház körpénztárnoka. 47 holdas birtokát a román hatóságok kisajátították. Neje: Flórián Róza. Gyermekai: Judit és Anna.

27. Fehérvári Jenő székesfehérvári, földbirtokos, Nagyiklód. Született 1901-ben Sajósárváron, Beszterce-Naszód megye. Apja szintén földbirtokos volt és Beszterce-Naszód megye főispánja. Anyja: Farczádi Simó Júlia. Gazdasági akadémiát és kereskedelmi akadémiát végzett Kolozsvárt és Budapesten. Az EMKE választmányi tagja. A románok az 1200 holdas birtokából csak 30 holdat hagytak meg. Neje: László Éva, a híres nagyiklói László László örménymagyar lánya. A felesége 150-200 holdnyi birtokán gazdálkodik. Gyermekai: Éva és Jenő, aki 1930-ban született és Budapesten él.

28. Flórián Antal ifj. kereskedő, Szamosújvár, s ugyanott született 1901-ben. Anyja: Novák Rebeka. Iskoláit helyben végezte, majd kereskedői pályára lépett. Déván és Szamosújvárt tanulta ki a szakmát. Kolozsvárt és Marosvásárhelyen mint segéd fejlesztette a szakmai ismeretét. Az első világháborúban frontharcos volt. Neje: Kirkósa Klára. Fia: Antal.

29. Kapdebo Gerő főszolgabíró Szamosújvárt. Született Vasasszentivánon 1889-ben, régi csikmegyei örmény birtokos családból. Szamosújvárt járt középiskolába, Kolozsváron végezte jogi tanulmányait a Ferencz József Egyetemen. Az államvizsga után Szolnok-Doboka vármegye szolgálatába lépett mint közigazgatási gyakornok Kékesen. Ugyanilyen minőségben Désen dolgozott 1914-ig. Attól kezdve a 32-es dési gyalogezredben szolgált mint tart. főhadnagy. Az orosz és olasz fronton harcolt az első világháborúban. Közben megsebesült és leszereltették. Ezután a kékesi katonai parancsnokság járási parancsnoka lett. A román hűségesküt megtagadva hivatalt vesztett. 1919-1940-ig nagyszüleitől örökölt birtokán gazdálkodik.

30. Aján Tivadar bankigazgató, született Szamosújvárt 1885-ben. Kolozsvárt végezte a

kereskedelmi akadémiát. Szülővárosában tevékenykedett mint közgazdász, malomüzemben, mezőgazdaságban, erdőiparban, likörgyártásban, szesztermelésben és nagybani sertéshízlalásban. Szalámi és káizerflás gyárat létesített. Vezetője volt a szamosújvári hitelbanknak, elnöke a Magyar Pártnak és az utóbbi években a helybeli magyarság vezetője. Az örmény kat. egyház tanácsosa, választmányi tagja. Az első világháború alatt felmentették közhasznú gazdasági tevékenysége miatt. Neje: Flórián Anna. Gyermekei: Anna és Albin. Sógora: Flórián Antal hadnagy hősi halált halt az olasz fronton. A német hadiérdemérem, vaskoronarend és több más vitézségi kitüntetések tulajdonosa volt.

31. Aján Jenő kereskedő, Szamosújvár. Született ugyanott. Budapesten kereskedelmi akadémiát végzett. 1903-ban lett önálló kereskedő, Szamosújvárt. Hat évig volt a Hitelbank elnöke, a Kereskedelmi bank elnöke, 25 éven át az örmény kereskedelmi társaságnak elnöke. Az örmény kat. egyház választmányi tagja. Neje: Fekete Ibolya. Gyermekei: Lukács, Magda, László, Jenő, Ibolyka.

32. Verzár Ferenc dr. ügyvéd, Kolozsvár. Született Erzsébetvárosban 1878-ban, régi erdélyi örményeredetű családból, az első püspök neve Verzár volt. A család 200 évvel ezelőtt telepedett le. 1905-ben nyitott ügyvédi irodát Nagyszebenben, ahol 35 évig működött. A Magyar Párt nagyszebeni csoportjának alapító tagja és elnöke volt, 10 éven át a rk. egyháznak tanácstagja, az egyház ügyésze. Az első világháború alatt az orosz fronton 19 hónapig harcolt. Több kitüntetést kapott és mint zászlós szerelt le. A románok bejövetelével sokat zaklatták, kémkedéssel vádolták. Magyar érzelme miatt 1940-ben Kolozsvárra telepedett. Neje: Péchy Mária.

33. Zárug Aladár kereskedő. 1886-ban Nagyajtán született (Háromszék megye). Sepsiszentgyörgyön és Brassóban tanult. 1904 óta önálló, a gyergyószentmiklósi Zárug Testvérek cég belfagya. 1930 óta a Kereskedelmi Kör elnöke. A Magyar Párt városi tagozati elnökigazgatója. A Gyergyószentmiklósi Sport Egyesület labdarugó szakosztályának elnöke, az örmény kat. egyház tanácsosa.

34. Görög Joachim (1862-1928) született Szamosújvárt, meghalt Gyergyószentmiklóson. Teológiát végzett Gyulafehérváron, magyar-latin szakból szerzett tanári képesítést Kolozsvárt. A gyergyószentmiklósi örmény szertartású magyar katolikusok püspöki biztosa az erdélyi egyházmegyében. A kisebbségi magyar politikai életben mint a gyergyói Magyar Párt vezetője játszott szerepet nagy szónoki készséggel. Az 1926-os választásokon szenátor lett.

35. Kapatán Márton örmény katolikus plébános Szamosújvárt. Született u.ott, 1871-ben. Örmény történelmi és etnográfiai cikkeket irt különféle lapokban. Örmény nyelvű fordításai is jelentek meg, a szamosújvári Örmény Múzeum igazgatója. Az egyházi intézmények védnöke.

36. Tüzes Karácson, csákgorbói örmény származású földbirtokos (1870-1923), Balázsházán született, reáliskolát végzett. Állandóan saját és bérelt birtokán gazdálkodott. Úgy a társadalmi, mint a gazdasági életben játszott jelentős szerepet, és számos ilyen vezetőségben foglalt helyet. Vezetőségi tagja volt az EGEnek és a Szolnok-Doboka vármegyei Gazdasági Egyesületnek. A lótenyésztés és nemesítés terén szerzett érdemeket. Több királyi kitüntetést és elismerést, okiratot kapott.

37. Fogolyán Mihály karnagy 1891-ben született Bethlenben (Szolnok-Doboka vármegye). Az érettségit a szamosújvári állami főgimnáziumban tette le, jogot Kolozsvárt hallgatott. 1923-ig pénzügyi tisztviselő volt, azóta kizárólag zenével foglalkozott. Nagyenyeden a templomi vegyeskar karnagya volt, s ugyanott értelmiségiekből álló, nagyobb vonós zenekart szervezett, melynek karnagya volt. „Strijsa partján” c. háborús műdal szerzeményét 1917-ben a budapesti Glória zeneműkiadó vállalat adta ki. A háború után több műdal, népdal és modern tánczenéje jelent meg, eredeti és átírt karének művek a R.M.D.Sz. terjesztésében. 1936-ban a marosvásárhelyi magyar színház karnagya, s több szintársulat korrepetitora.

38. Issekutz Géza bankvezér, Arad. Született u.ott és középiskolai tanulmányait is ott végezte. Pályáját Bécsben kezdte meg, ahol gazdasági tapasztalatait gyarapította. Majd az Arad megyei Takarékpénztár kötelékébe lépett, amelynek vezetésében vett részt. Az aradi pénzügyi életben jelentős, tevékeny szerepet játszott.

Ezen erdélyi örmény gyökerű családok nevei az 1937-ben megjelent „Erdély Monográfiája” és az 1941-ben megjelent „Magyar Vármegyei Szociográfiák” című személyi adattár kiadványokban szerepelnek.

*Kutatta, kijegyezte: Kolozsi Gergely István
ny. jogász*

*****

Olvasói levél

Dr. Gajzágó Aladár úr levelét néhány apróbb rövidítéssel közöljük:

Az Erdélyi Örmény Gyökerek 2003. novemberi számában előadást közöltek dr. Kabdebó Lóránt: Hol is lettem magyarörmény? címmel. (*Pontosabban: a Napút c. folyóiratban megjelent cikk utánnomását közöltük - a szerk.*) A visszapillantást nagyra értékelem, annál is inkább, mert a Kabdebókat rokoni szálak kötik össze a Gajzágókkal.

Az írás 9. oldalán Rózsa Sándorról szól. Bár nem az előadó állítja, de Rózsa Sándor fejét nem Kovrig doktor vágta le, mert Zakariás József börtönorvos, aki Gajzágó Lukács dr-t követte az intézményben. Zakariás felesége Gajzágó Teréz volt.

A fejét nem a királynak, vagy valami múzeumnak küldték, hanem a budapesti Kórbonctani Intézetnek, ahol Lenhossék és Hermann Ottó is megvizsgálta. Rendelkezésre vágta le a fejét és vette ki a szívét Zakariás, mert Rózsa Sándor ugyan analfabéta volt, de hallatlan intelligenciájú, ezért voltak kíváncsiak az agytekervényekre.

Jókai Mór többször járt Szamosújváron nála és könyvet is írt róla és francia miniszterek jártak hozzá. (A budapesti Kórbonctaniban egyik erdélyi utam után voltam és az igazgató, bár ígérte - de nem találta - még 1944-ben megvolt Rózsa Sándor feje. Nekem megvan a 68 éves Rózsa Sándor fényképe, amikor tüdőgyulladásban meghalt és az a sír is, a fakeresztel, amit a rabtársai készítettek.)

/.../ A cikk említi, hogy Páskándy Géza 1956 után több évig raboskodott, tán Szamosújváron, ezzel érdekes lett volna foglalkozni.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek 2003. decemberi számában indult a Régi Országos Személy Adattárakban szereplő örménymagyar gyökerű nevesebb személyek kimutatása.

Az ötödik helyen Gajzágó Vilmos főszolgabíróat említik. Volt nála nevesebb több személy, miért kellett őt említeni?

*****

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük dr. Bisztray Tamásné adományát (10 ezer Ft) és dr. Mayer József adományát (5 ezer Ft), mellyel az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület működését támogatták.

*****

A lovát ugrató szamosújvári „Nótás Kapitányról”

Jó 60 évvel ezelőtt, egy derűs nyári délelőttön a Kis-Szamos mellett fekvő Szamosújvár utcáit jártuk néhányan, ifjabb barátaimmal Gabányi János (1910-1996) tanár úr vezetésével. Városnéző utunk célja a híres örmény kisváros történetének felfrissítése, múltjának minél teljesebb megismerése volt.

Amint a híres Korona-vendéglő elé értünk - amelyet olykor „az örmény atyafiak zajos zsinagógájá”-nak is tituláltak tréfásan -, így szólt hozzánk a Tanár úr:

- Na fiúk, látjátok a vendéglőnek azt a nagy nyitott ablakát?

- Igen - volt a válasz.

- Na, én most ezzel kapcsolatban nektek egy régi, érdekes, igaz történetet fogok elmondani. Ez az emlékezetes sztori jóval az első világháború kitörése előtt történt, még akkor, amikor a Szamosújvári 9-es Honvéd Huszárszázad parancsnoka a legendás hírű Fráter Lóránd (1877-1930) ludovikás kapitány volt. Ő egy személyben híres dalköltő is volt, aki a nép ajkán egyszerűen csak a „Nótás Kapitány” néven élt, így emlegették.

Nos, egy vasárnap délután, amikor a főtéri monumentális örmény-katolikus templomtorony keresztjén úgy ragyogott, fénylett a napsugár, mintha Világosító Szent Gergely glóriájának fénysugarai aranyozták volna be, a vendéglőben a dúsgazdag örmények színe-java jött össze. Valami fontos üzleti kérdés volt terítéken. Az összejövétel színvonalát, tekintélyét az is emelte, hogy jelen volt köztük a vasasszentgotthárdi Wass Endre gróf is, aki olykor szívesen elidőzött a dúsgazdag örmények társaságában. No meg a hiányozhatatlan Nótás Kapitány is, a társaság derűs, hangulatos színfoltja.

Amint poharazgatás közben a kecségető, zsíros üzleti lehetőségekről folyt a disputa, a vendéglő ablakán ki-kihallatszott a szép muzikaszó kíséretében egy-egy szívet, lelket simogató magyar nóta dallama is. Mint például: „Tele van a város akácfa virággal...” Akkoriban ez a dal az örménységnek egyik legkedveltebb dala volt. Már csak azért is, mert a dal szövegét Szabolcska Mihály (1862-1932) lelkész, költő írta, és egy szépséges örmény gimnazista lány óhajára zenésítette meg a „Nótás Kapitány”. A dal bejárta nemcsak a Szamosújvári házakat, mulatóhelyeket, hanem az akkori Magyarország majd' minden házába is eljutott. Ország-világ előtt köztudott volt, hogy amikor a „Nótás Kapitány” kezébe vette a hegedűjét, és dalolni kezdte érzelmeinek gyümölcseit, nem csak sok női szívet dobogtatott, szemet könnyeztetett meg, hanem sok férfiszív is elérzékenyült a hallatán.

Aztán, amint bent vidáman folyt a beszélgetés, röpködtek az adomák, poharazgatás közben az egyik dúsgazdag örmény atyafi, Lengyel Ödön, vicces jókedvében ekképpen szólt a kapitányhoz:

- Na, barátom, ha legény vagy a talpadon, ezt tedd meg a híres lovaddal, amit most én kérek tőled. S ha ezt meg tudod tenni, a tied lesz a város legszebb örmény lány szépasszonyi csókja, ráadásul a ménesemből a legpompásabb, legderebb csikó.

(Mikor a szépasszony szót kiejtette a száján, ha tudta volna, hogy az ő asszonyáról is szó lehet, biztos a szájára ütött volna, és visszaszívja...)

- No, mit szólsz ehhez a mézeslép ajánlathoz, kapitányunk?... kérdezték hangos nevetéssel az asztaltársak, barátok.

- És mi volna az ára ennek a nem mindennapi „kincsnek” - kérdezte kíváncsi szemekkel a kapitány.

- Hát csak annyi, kedves barátom, hogy a híres lovad lába erről az asztról, ahol most ülünk, egy árva poharat se verjen le.

- Hm, csóváltgatta elgondolkozóan a fejét a kapitány, majd egy kis idő után így válaszolt: - Barátom, ez nem is olyan csekély dolog, amit kérsz, de lefogadom, áll a vásár!

Hiszen keleti virtus a magyarban és az örményben egyaránt lakozik, mert mind a két nép ló segítségével érkezett e földre, Keletről. Aztán ezt mondta a kapitány:

- Uraim, ha nyerek, amiről szó sem lehet, hogy másként történjen, maradéktalanul igényt tartok a „kincs”-re. De, ha mégis véletlenül veszítenék, akkor kivilágos-kivirradatig az én vendégeim lesztek, a saját kontómra.

A kapitány híres almásderes Csillag nevű lova, nem csak az akkori Armenopolisban, hanem az egész Szolnok-Doboka vármegyében is páratlan, ritka szép, iskolázott telivér paripa volt. Olykor, ha látta, megnézte még maga Wass Endre gróf is és irigykedve bámulta meg. Hiszen a szamosújvári örmények által is kedvelt huszártiszt meg is engedhette magának, hogy hét vármegye egyik legdrágább, legszebb lovát mondhassa magáénak.

Tudták azt sokan, hogy az érsemjéni híres Fráter birtok azt bőségesen biztosítja a huszártiszt fiának. A suttogó nyelvek azt susogták, hogy annak a páratlan drága értékű lónak a megszerzésében benne volt a keze egy szamosújvári örmény szépasszonynak is.

A kapitány olykor, ha egyedül vagy lóháton a századja élén masírozott Armenopolis macskaköves utcáin, az örménybarokk házak közt, öregek és ifjak, s főleg a népes gyermeksereg így kiáltott fel: „Né, ott jön a ludovikás daliás Nótás Kapitány, Csillag nevű lován!”. Különleges jelenség, színfolt volt ő, ha a város utcáin akár gyalog, akár lóháton sétálgatott.

E páratlanul szép, okos telivér paripa annyira iskolázott volt - mesélték az egykori szemtanúk -, hogy gazdájának minden akaratát, parancsát fegyelmezett katona módjára teljesítette. Ha gazdája egy-egy jeles örmény városatyának, leánynak vagy szépasszonynak udvariasságból, tiszteletből lóhátról szalutált, a lova is egy szóra díszlépésben kezdett lépkedni.

Ma már kevesen tudják, hogy egykor a legendás hírű Nótás Kapitány a szamosújvári örmények nagy szimpatizánsa volt, és a város legkedveltebb alakja; a lányok és szépasszonyok álmoképe. Fráter Lóránd anyai ágon Rhédey Julianna (1837-1918) révén rokonságban állt a Rhédey grófok családjával s így a Rhédey Claudia (1812-1841) által az angol királyi házzal is.

Sok szamosújvári öreg emlékszik még arra, hogy nem volt olyan magyar nemzeti ünnep - mondta a vezetők -, ahol az örmény atyafiak és asszonyaik díszmagyarba öltözve ne jeleskedtek volna az ünnepélyen. Ilyenkor az ünnepi dísztribün előtt a Nótás Kapitány, a nyalka színpompás huszárszázad élén tisztelegve vonult el a város előkelősége előtt.

S ilyenkor Csillag nevű lova is díszlépésben követte gazdája feszes szalutálását, és két lábra ágaskodva fogadta a lelkes tapsokat. Az emlékezet azt is tudja, hogy a Nótás Kapitány nem volt szűkmarkú. Gyakori eset volt az is, hogy a századja legénységét saját zsebére egy-egy vendéglőbe invitálta, amint a város katonai gyakorlótéréről hazafelé lovagoltak. Ilyenkor így szólt: „Na fiúk, lesz nóta?!“ Igen, visszhangzott a száz torokból a válasz. A nép ajka el is nevezte őket a 9-es nótás honvéd huszárszázadnak, mert ahányszor végigmentek a város utcáin, mindig nótaszóval vonultak ki és be a kaszárnya udvarába.

(Ma már talán kevesen tudják azt is, hogy a 9-es honvédlaktanya építése Duha Kristóf nevéhez fűződik, aki régi örmény családból született 1858-ban Szamosújvárt. 1912-től 1918-ig alpolgármester, 1918-19-ben pedig a román megszállásig ő volt a város utolsó örménymagyar polgármestere. A város életében számos társadalmi és politikai fontos tisztség viselője volt.)

Az egykori öregek emlékezte szerint nem ritka eset volt az sem, hogy a híres örmény Korona vendéglőben barátait is, családostól megvendégelte. Persze a dúsgazdag örmény barátai sem maradtak adósok. Bőkezűségét tanúsítja az is, hogy a szülőfalujában Érsemjénben, az ugyancsak ott született Kazinczy Ferenc írónak (1769-1831), a magyar irodalom nagy reformátorának, nyelvújítójának, a saját költségén állított mellszobrot.

Ő maga is ott nyugszik a családi sírboltban. Temetésén szamosújvári örmény barátai és ismerősei nagy számban vettek részt.

Az első világháború kitörése következtében a nyugalmazott kapitányt újból szolgálatra szólította a haza. Az Erdélyi Hadkiegészítő Parancsnokságon kapott beosztást. Így azokat a

kedves szamosújvári barátait, akik hozzá kerültek, igyekezett olyan egységekhez beosztani, hogy ne kerüljenek ki a tűzvonalba.

Azon a verőfényes vasárnapi délután, amikor elfogadta a csábító ajánlatot, rögtön beüzent a laktanyába, hogy nyergelve, kantározva vezessék a lovát a Korona vendéglő elé. Ott nyeregbe ült, s egy párszor elsétált az ablak előtt és be-benézegetett lovastól az ablakon. Ezután megfelelő távolságot vett fel az ablaktól, utána kissé megvetette a ló nyakát s enyhén, megsarkantyúzta. A ló hirtelen két lábra ágaskodott s felnyerített, aztán gyors iramodással a lovas és a ló, a nem alacsony ablakon úgy beugratott, mintha egy mesebeli repülő szárnyas táltos Pegazus lett volna. Úgy, hogy az asztalon álló poharak meg se rezzenek, s a fejekon levő cilinderek meg se billentek. Ennek láttán a jelenlévők felkiáltottak: „Nótás Kapitány barátunk, megnyertél mindent! Legény vagy a talpadon, nemhiába, hogy ludovikás honvédhuszár kapitány vagy!”

A délceg kapitány legelőször annak a legszebb örményasszonynak a csókját igényelte, aki nem volt más, mint a dúsgazdag örménynek a szépséges, fiatal felesége. Ám ennek a csóknak a nyomán örök emlék maradt a városban, mert következménye is lett: egy szépséges örmény-magyar „Nótás kisasszony” - Lengyel Anna - látta meg a napvilágot, amikor az idő beteljesedett, aki népes, neves utódoknak adott életet. S ha példáját követték volna a többi kisasszonyok is - mondta a helytörténész vezetőnk -, akkor ma talán a szamosújvári örmény-katolikus templomnak a hívei számosabban lennének.

- És a csikóval mi lett? - kérdezte hirtelen Mórítz Ferenc barátom, a híres örmény szófavízgyáros fia.

Úgy hírlett, hogy árát a kapitány a városi örmény öregek otthonának adományozta.

Vezetőnk aztán így fejezte be:

E kis sztori emlékéért még ma is emlegeti sok öreg szamosújvári, amint a vendéglő előtt elsétálgat, vagy bent poharazgat. Ilyenkor így szoktak szólni egymáshoz: ekképpen mulattak, szórakoztak egykor a Korona vendéglőben a dúsgazdag szamosújvári örmények.

Isten áldása legyen poraikon.

Kolozsi Gergely István ny. jogász, Kolozsvár

*****

Szomorújelentés

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy **dr. Frenkel János** főorvos életének 63. évében elhunyt. A hamvasztása utáni gyászszertartást a budapesti, Orlyai utcai örmény római katolikus templomban 2003. december 13-án tartották. Drága halottunk hamvait Kolozsvárott, a Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

A gyászoló család

Dr. Frenkel János közösségünk kedves tagja, rendszeres vendége volt klubestjeinknek. Emlékét közösségünk kegyelettel megőrzi.

*****

*Issekutz Margit 2003. december 29-én töltötte be
élete 105-ik évét. Ezzel az idős hölgy mindenképpen a magyarörmények között a rekorder, de
egyáltalán az ország néhány legidősebb polgára között is előkelő helyet foglal el. Kívánjuk,
hogy adjon az Isten jó egészséget neki!*

(A felvételt a születésnap előestéjén, december 28-án készítette dr. Issekutz Sarolta)

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek tartalomjegyzéke - 2003 évfolyam

Január (VII. évfolyam 71. szám)

Szent Karácsony ünnepén
Szongott Kristóf (megemlékezés a Szongott-díj névadójáról)
Dr. Csordás Eörs laudációja
Dr. Semjén Zsolt laudációja
Mezey Katalin: Uram, aki...
Fadrusz János emlékezete - Murádin Jenő
Benedek Elek és a szobra - Benedek Katalin
A Capdebo család rövid története II. rész
Capdebo Tibor: Örmények leszármazottai Kézdin - Bakk-Dávid Timea
Barangolás Erdélyben, 2002. II. rész - Wertán Zsolt
Hagyományteremtő Csiky Gergely-napok Aradon - (Jelen, 2002. december 13.)
Csiky Gergely szobrának avatására - dr. Kötő József
Óvóhelyen avatták orvosdoktorrá - (Délmagyarország, 2002. december 4.)
Az adó 1 százaléka
Kapcsolataim és emlékeim örmény testvérekkel - Szirmai Béla
Felhívások
Örmény gyökerű kormányzati tisztségviselők

Február (VII. évfolyam 72. szám)

Beszámoló az EÖGYKE 2002. évi tevékenységéről - Dr. Issekutz Sarolta elnök
"Én voltam a császár" - emlékezések Bálint Tiborra
Bálint Tiborra emlékezve (Szabadság 2003. január 27.)
A császár, aki harangozott (Krónika 2003. január 27.)
Kisebbségek - Dávid Csaba
A maroshévízi Urmánczy család története - Czirják Károly
Olvasói levél - dr. Száva T. Sándor
Örmények leszármazottai Kézdin II. rész - Bakk-Dávid Timea
Az ember versei - dcs
Barangolás Erdélyben II. rész - Wertán Zsolt
Felhívások
Klubest - így, harmadszor - dcs
Dávid Csaba: Kárpát körút
Örmény gyökerű országgyűlési követek és képviselők
Az adó 1 százaléka

Március (VII. évfolyam 73. szám)

Megállapodás
Az Országos Örmény Önkormányzat tagjai
Egy kis statisztika
A Fővárosi Örmény Önkormányzat tagjai
Klubest - Dávid Csaba

Nyelvbuli - dcs
Otthonról haza - a 2003-as barangolás útvonala
Karácsony a gyergyói hegyek közt - dr. Simon Istvánné
Benedek Elek Sopronban - Sylvester Lajos
Kisebbségi bál Szegeden - dr. Tóth Rózsa
Felhívások
Barangolás Erdélyben 2002. III. rész - Wertán Zsolt
Csukás István: Ima a bölcsőhely nevéért
Jó boroknak szép hazája, Erdély (Szabadság, 2003, február 15.)
Öreg örmény nem vén örmény... - Bende Miklós
Örmény gyökerű országgyűlési követek és képviselők

Április (VII. évfolyam 74. szám)

Nyilatkozat a magyarországi örménység nyelvéről - Issekutz Sarolta elnök, EÖGYKE
Tisztelt Szerkesztőség - MS olvasói levele
A márciusi klub - dcs
Elmélkedés - Borbély B. Júlia
Egy csepeli est
Felhívások
Kopacz Mária karneválja - Benedek Katalin
Március 15-e alkalmából...
Tavaszi magyarörmény emlékkör - dcs
Örményekre emlékezve I. - Zsigmond Enikő
Egy örmény menedék - Libanon (Szabó László előadása)
Firszt - kétszer - S. Muzsnay Magda
Az EÖGYKE 2002. évi pénzügyi beszámolója
Egy szimpatizáns megkésett vallomása - Horváth Pócsik Gabriella
Örmény gyökerű országgyűlési követek és képviselők
Otthonról haza - a 2003-as barangolás útvonala
A Vox Turturis kamarakórus előadása
Válaszféle - Mártonffy István
Hány örmény van? (Arménia 1890. május)

Május (VII. évfolyam 75. szám)

A genocídium emléke! Atom Egoyan levele
Bécsi látogatás
Ismét a nyelvről - dr. Issekutz Sarolta elnök, EÖGYKE
Emlékeztető (William Saroyan-idézet)
Az örmény kereszt kétszáz éve - Budai Merza Pál
Argentín értesítés
Szóval és ecsettel - Gopcsa Paula képei - Benedek Katalin
Kiállítás megnyitó Budaörsön - Benedek Katalin
Édesanyák és lovagok - dcs
Örményekre emlékezve, II. - Zsigmond Enikő
Hírek, felhívások
Ávéd Lászlóra emlékezem - Tóth János
Családnevek (Arménia 1890 május)

Barangolás 2002. befejező rész - Wertán Zsolt
Még egyszer: örmény táncok Budapesten - Oláh István László
Négykaréjos kápolnák nyomában (Élet és Tudomány, 1998. július 24.)
Otthonról haza - a 2003-as barangolás útiterve
Nuridsány-kiállítás
A gyergyószentmiklósi Arany Sas - Puskás Árpádné Lázár Ida

Június (VII. évfolyam 76. szám)

Klubest
Dádián herceg és neje (Arménia 1890 augusztus és szeptember)
Örmények: egy nép diaszpórában (Népszabadság, 2003. május 28.)
Önkormányzati élet a Fővárosonál
Egy kérdőív és a margója - Szerkesztőség
Kérdőív
Tisztelt szerkesztőség! - egy olvasó
Felhívások
Erzsébetvárosi örmény családok (Avedik Lukács: Erzsébetváros monográfiája, 1896)
Csíksomlyó - Ékes virágszál (részlet Dávid Antal Magányos este c. könyvéből)
A szamosújvári örmény temető sírkövei - Murádin László
Karitatív és kulturális központ - Borbély B. Júlia
Örményekre emlékezve, III. rész - Zsigmond Enikő
Könyvbemutató Budaörsön
Örmény gyökerű országgyűlési követek és képviselők

Július-augusztus (VII. évfolyam 77-78. szám)

A megmaradás isteni csoda - Örmény ünnepség Szamosújváron (Szabadság, 2003. július 7.)
Pillanatképek dohogással
Magyar tábornok, argentin nemzeti hős (Népszabadság, 2003. július 9. - részletek) Dr. Holló
József vezérőrnagy emlékbeszéde Czetz Jánosról
Hittel és tűzzománccal - Kátai Mihály kiállítása - Benedek Katalin
Elismerések a tánc világnapján (Magyar Nemzet 2003. április 30.)
Klubest Lászlóffy Aladárral
A balladaszobrász száz éve (Szabadság 2003. július 7.)
Jakabffy Ernő búcsúztatása - dr. Gál Attila
Jakabffy Ernő búcsúztatása - dr. S. Nagy László
Örmény magyarok - Joikits Attila
Szegedi Történetek
Június 21. a II. kerület Napja
A XII. kerületi „Kisebbségi Nap”
Máramaroszigeti örmények egykor és most, I. rész - Gáspár B. Árpád
Gross Arnold kiállítása - Mítoszok és legendák - Grafikák Gross Arnold gyűjteményéből
(Zsoldos Szilvia, dr. Sinóros Katalin)
„...annyi balszerencse közt...” - dcs
Múlt és jövő: egy csipke

Szeptember (VII. évfolyam 79. szám)

Utazás a Musza Dagh-ra I. rész - Szabó László

Katolikus Egyházak és törvényeik (Keresztény szó, 2003. február)
Végakarát - Tonk Sándor végrendelete
Kiállítás megnyitó a Karinthy Frigyes utcában - Benedek Katalin
Örmény kisebbség Újbudán az Európa Napon
Balatonalmádin hagyomány született - B. Kovács Júlia
Máramarosszigeti örmények egykor és most, II. rész - Gáspár B. Árpád
Erdélyi örmény-magyar múlt, örményországi örmény zene (beszámoló a július és augusztusi klubestről)
Őszi vegyes - azaz Kisasszonytól Mindszent hónapjáig - dcs
Vosganian besegít - Budai Merza Pál
Egy könyv a Könyvről (Dávid Katalin: A teremtett világ misztériuma) - Dávid Csaba
Örménymagyarok a Sóvidéken, I. rész - Fekete Árpád
Egyhetes, személyes mozaik (az erdélyi körútról) - dcs
Mentség - Bende Miklós
Szórványsors a céhes városban (Háromszék, 2003. július 2.)
Dr. Zakariás G. Sándor - Páris Egonné Zakariás Klára

Október (VII. évfolyam 80. szám)

Utazás a Musza Dagh-ra II. rész - Szabó László
Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből I. Sorozatnyitó délután az Orlay utcában – szerk.
Az örmény település (Gyergyó története, monográfia)
Kinn, a zöldben (Dobribán Fatime) - Benedek Katalin
A tizenhárom (összeállítás az aradi vértanúkról) - dcs
Kisboldogasszony napi búcsú Gyergyószentmiklóson - dr. Issekutz Sarolta
Régi örmény sírok a szilágymegyei Zsomboron - Cuibus Ilona Éva
Zsúfolt klubest - dcs
Murádin László könyvbemutató előadása
Az örmény csipke
Kolozsvári festők sikere Bukarestben - (Szabadság, 2003, július 5.)
Örménymagyarok a Sóvidéken, II. rész - Fekete Árpád
Ősz, egészen Mártonig... - dcs
Fotók, fotók, fotók... (gyűjteményes kiállítás Budaörsön)
Névválasztástól keresztelőig - Murádin László
A „Párt lába” - Bende Miklós

November (VII. évfolyam 81. szám)

Mától Erdő Péter hazánk új bíborosa (Magyar Nemzet, 2003. október 21.)
Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből - II.
Hol is lettem magyarörmény? - Kabdebó Lóránt (Napút, 2003. augusztus)
Örmény katolikus pap Gyergyószentmiklóson - Haraga Attila Kálmán
Három sikeres évtized a Kolozsvári Magyar Operánál (Szabadság, 2003. szeptember 20.)
Az örmények történetéből (Kiállítás a Károlyi-palotában) I. rész (História 2002/7)
Múltunk díszei - Benedek Katalin kiállítás megnyitója
A Terézvárosi Szt. Teréz Búcsú örmény napja - Wertán Zsoltné
Örménymagyarok a Sóvidéken, III. rész - Fekete Árpád
Újabb magyarörmény dokumentumkötet (Szabadság, 2003. október 3.)

„Sátorát letettem a romló testemnek...” - könyvismertetés
Újra a Reménység szigetén - Borbély B. Júlia
Az Ávédok - Lukács János
Fotók a Városházán (Újhelyi Réka kiállítása)
Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai - Horváth Zoltán György
Novemberi fények - dcs
Emlékest a XII. kerületben
Vox Turturis - Jakabffy Tamás

December (VII. évfolyam 82. szám)

Az örmények történetéből (Kiállítás a Károlyi-palotában) II. rész (História 2002/7)
Böjte Csaba ferences testvér levele Déváról
A háromkirályok és a házszentelés - F.Gy.
A gyergyói táj festője (Karácsony János) - Murádin Jenő
Vas István: Folytassuk
Dávid Antal Iván: A fenyőkirály ajándéka
Mese, csengettyűszóval vagy anélkül - dcs
Régi kedvességek a ház körül (Magyar Szalon, 1891)
„A fény az első teremtmény...” - dcs
Értesítés (nem tartható hangverseny az Orlay utcában)
Obeliszk a székesegyház előtt (Krónika, 2003. november 19.)
Tiltakozás - Magyarörmények Romániai Szövetsége, Sebesi Karen Attila
Örmény konferencián Gyergyóban (Krónika, 2003. november, Gergely Judit)
Klub, viszonylag meleg novemberben - dcs
Régi Országos Személy Adattárakban szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb személyek, I. rész (1937-es és 1941-es adatok alapján)
Lengyel Marika szamosújvári beszámolója
Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből - III.

*****

A Fővárosi Örmény klub műsorai 2003-ban

2003. január 16.

Kárpát-körút - Zenés körutazás a Kárpát medencében, vidámságokkal
Írta, vezeti: Dávid Csaba
Közreműködik: Langermann Mónika, Zábó Gyula, Hosman Erzsébet
Rendezte a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat

2003. február 20.

Egy örmény menedék - Libanon
Szabó László fotóművész vetített képes előadása
Rendezte a Budapest II. Kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

2003. március 20.

Otthonról haza - Barangolás őseink földjén
dr. Szarka György vetített képes előadása

2003. április 17.

A Duna TV filmjének vetítése az erdélyi örménymagyarokról

2003. május 15.

Iraki arcok - iráni városok - örmény emlékek

Szabó László fotóművész kiállítása

2003. június 19.

„Mellékhatások tekintetében kérdezze meg gyóntatóját és sírásóját...”

Találkozó **Lászlóffy Aladár** Kossuth-díjas költővel

2003. július 17.

Fancsali János magyarörmény kutatásai

Rendezte a Terézvárosi Önkormányzat

2003. augusztus 21.

Örményország zenei élete

Csikszentgyörgyi Ficzus Margit előadása filmvetítéssel

Rendezte a XII. kerületi Örmény Önkormányzat

2003. szeptember 18.

A szépvízi magyarörmények nyomában - könyvbemutató

Találkozó **dr. Száva Tibor** Sándorral, **Murádin Lászlóval** és **Novák Ferenc**cel

2003. október 16.

A Haraszti ikerpár gitárhangversenye

- Horváth Zoltán könyvbemutatója

- dr. Issekutz Sarolta előadása

- Kecskés Együttes

2003. november 20.

Üzenem az otthoni hegyeknek...

a nagyváradai Kiss Stúdió Színház előadása

Előadja: **Kiss Törék Ildikó, Varga Vilmos**

2003. december 18.

Szent Karácsony ünnepén

Szongott-díjak átadása,

Szent Család Plébánia Színjátszó Köre,

Kecskés Együttes zenéje

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi Jogi és Vallásügyi Bizottság Esélyegyenlőségi Alap

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 84. szám

2004. február

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor

- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a

Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

A gyűrűk felhúzása után három, Máriához szóló ének következik, ugyanis méltó hozzá fordulni, hisz a Szentírás szavai szerint ő a második Éva, ám szerepe egészen más: üdvösségünket segíti elő imáival.

Ezek után Isten áldását kéri a következő ima:

„Ó jótevőnk és irgalmas Istenünk, méltóztassál megáldani (*keresztvetés*) itt jelenlevő szolgádat és szolgálódat, és tekints rájuk kegyesen. Szentséged által kísérd áldásoddal jó elhatározásukat; vezesd őket a kegyelem útján, hogy mindig azt cselekedjék, ami előtted kedves...”

Az imát követi az örmény szertartásokban oly sokszor ismétlődő párbeszéd:

„- **Békesség** (*keresztvetés*) **mindnyájatoknak!**

- **És a te lelkednek! - Imádjuk Istent!**

- **Előtted, Uram!**”

(Egyes fordításokban az „Imádjuk...” így hangzik: „Boruljunk le Isten előtt!” S ez talán kifejezőbb, mélyebb. A megértés kedvéért idéztük ezt a változatot.)

Dr. Sasvári László

*****

Főegyházmegyei Hatóság

RO-510010 Alba Iulia, Str. Mihai Viteazul 21.

Gyulafehérvár

Tel:0258-811.689, Fax: 0258-811.454

Mobil: 0744-615582 www.hhrf.org/gyrke

E-mail:albapress@apulum.ro

Ordinarius pro Armenis

Catholicis in Romania

Gherla

+! 18-2003.szám

Gyulafehérvár, 2003. dec. 29.

Igen tisztelt Elnök!nő!

Felhasználom az év végét, hogy megköszönjem az ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek hűségesebb küldését és mindazt, amit személyesen és Egyesületük nevében is tesz az

erdélyi örmény szertartású híveimért. ISTEN fizesse!

Örvendek, hogy Ft. PUSKÁS Attila általános helynököm személyben az Apostoli Kormányosság négy örmény plébániáját el tudjuk látni időnként örmény szertartású szentmisével. Köszönöm, hogy az Elnöknő és Egyesülete támogatja Puskás atyát tevékenységében.

Mindnyájuknak kívánok áldott, boldog új esztendőt

Tisztelettel és szeretettel

Ph. + Jakubinyi György érsek sk.
Apostoli kormányzó

Dr. Issekutz Sarolta
EÖGYKE elnök

Pf.70.
H-251 Budapest

*****

Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2003. évi rendszeres tevékenységéről

Az 1997-ben alakult egyesület 2003-ban is üzemeltetett diszpécserközpontot a székhelyén, egy befogadó irodában. Telefon, üzenetrögzítő, fax, internet (saját honlap és E-mail), számítógép és tartozékai segíti munkánkat, azonban alkalmazott - anyagi lehetőség híján - nem áll rendelkezésre. Könyvelésünket hivatásos könyvelő cég végzi. A telefonköltség kivételével az egyesület az iroda után semmiféle közműköltséget, rezsiköltséget nem viselt, személyi juttatást nem fizetett. Működésünket kb. 90%-ban pályázatokból finanszíroztuk, amelyhez tagdíj és a személyi jövedelemadó 1%-ból kapott összeg nyújt kiegészítést.

Éves tevékenységünket előre megtervezett feladatterv és költségvetés alapján végeztük. A 2002-es önkormányzati választások után 2003-ban sikeresen fővárosi és országos örmény önkormányzati választásokat bonyolítottunk le. Sikertült végre leváltani a korábbi 2 ciklus nemkívánatos vezetését és klientúráját. Februárban a „Függetlenek” egy csoportjával koalíciós megállapodás alapján megalakítottuk az Országos Örmény Önkormányzatot, 19 fővel (11 EÖGYKE képviselővel), majd a Fővárosi Örmény Önkormányzatot, 9 fővel (8 EÖGYKE képviselővel). Segítettük gyakorlati és jogi tanácsokkal a képviselőinkből alakult örmény kisebbségi önkormányzatainkat.

Legfontosabb feladatunk volt az 1500 példányban havonta megjelenő Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek kulturális és információs lap kiadása, amelyet sokezer ember olvas határon innen és túl. Saját címlistánk alapján ingyenesen jutattuk el olvasóinkhoz postai úton, továbbá honlapunk útján a világhálón is olvasható. Az 1997 évben 12 oldalasként indult lap mára átlagban 44 oldalon jelenik meg hírekkel, beszámolókkal, tanulmányokkal, olvasói levelekkel, képekkel, felhívásokkal, a közösség jelenét megörökítve, archív anyagokat megismertetve. Szerzői gárdája határon innen és túlról változatos, nagyszámú. Partner egyesületek, kisebbségi önkormányzataink, levéltárak, könyvtárak, egyetemek, egyházak ingyenes adományként kapják a lapot, valamint a 2003. évben is megjelent évkönyvet, tartalomjegyzékkel együtt, mely különösen a kutatók által igen keresett.

Az örmény identitás erősítése, a hagyományok és kultúra ápolása, a közösségteremtés céljából jött létre a Fővárosi Örmény Klub még 1996-ban, amelynek havi rendezvénye

(minden hó 3. csütörtök) a Magyarok Házában 2003-ban is nagyon népszerű és látogatott volt. Tudományos előadások, vetítések, művészeink bemutatkozása, hangversenyek, könyvbemutatók, díjátadások tették változatossá a rendezvényeket, amelyek előre meghirdetett programmal, meghívóval és utólag képes beszámolóval a füzetekben, majd év végén, illetve most 2004. januárjában az éves klubprogram megjelentetésével mindenki által elérhetők. A 80-150 fős rendezvények és az utána zajló beszélgetések, a szerény vendéglátás a társasági élet ezen formáját sikeresen élesztette fel.

2003. évi kiállításaink a következők voltak: Örmény arcok - örmény szemek; Örmény hírességeink; Örmény temetők; Az örmény díszítőművészet; Iraki arcok - iráni városok, örmény emlékek; A kisebbségi törvény 10 éve: örmények (Néprajzi Múzeum) c. kiállításaink szakmai megnyitói mellé kulturális műsorokat, örmény ételbemutatókat is szerveztünk, amelyek többszáz főnyi látogatót vonzottak. Valamennyi rendezvényről fotó- és videó felvétel készült, de a közszolgálati médiában is megjelentek róluk híradások.

Két jótékonyági hangversenyt rendeztünk örmény származású művészek közreműködésével örmény katolikus templomunk tatarozásához adomány gyűjtése céljából, a XI. Orlay u. 6. szám alatt: a Kolozsvári Vox Turturis kamarakórus tagjait láttuk vendégül szeptemberben, októberben Kátainé Szilvay Ingrid zongorahangversenyében gyönyörködhettünk. Kár, hogy a további két hangverseny megtartását a templomban a plébános úr nem engedélyezte.

2003-ban két könyvet adtunk ki: Dr. Száva T. Sándor: Szépvízi magyarörmények nyomában, valamint Horváth Zoltán György - Gondos Béla: Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai című 3 nyelvű fotóalbumot. Ezen kívül több örmény tárgyú kiadvány terjesztését segítettük elő. Valamennyi örmény tárgyú saját kiadványunk és más által kiadott, hasonló témájú könyv megvásárlásával - adománylevél kíséretében - a hazai és erdélyi könyvtárak, levéltárak, múzeumok, egyetemek, egyházak gyűjteményét gazdagítottuk, kutatható anyagot biztosítva a jövő számára.

További 4 könyvünk és a genocídium emlékére egy 2005. évi falinaptár kiadásának előkészületei folynak, várhatóan 2004. évi megjelenéssel.

Együttműködtünk nemcsak a hazai örmény kisebbségi önkormányzatokkal, hanem együttműködési megállapodással a Magyarörmények Romániai Szövetsége és más erdélyi magyarörmény szervezetekkel, örmény katolikus egyháztanácsokkal is. Segítettük örmény katolikus templomaink, temetőink, emlékhelyeink állagmegóvását, közösségi rendezvényeit (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós). Gyűjtöttük az örmény tárgyi emlékeket múzeumunk céljára.

Hazai és erdélyi, egyházi és világi örmény rendezvényeken csoportosan részt vettünk, közreműködtünk. 2003. évben is megszerveztük a hagyományos Szent István napi búcsún való részvételt Balatonalmádiban - felszáznál több résztvevővel. Augusztus végén barangolást szerveztünk őseink földjén, Erdélyben, immár 7. alkalommal.

A kiscsoportos rendezvények (múzeum- és műterem látogatások, zarándokutak) koszorúzások, konferenciákon való részvételek, előadások tartása civil szervezeteknél, társ-önkormányzatoknál történt látogatások, publikálások ez évben is a hazai örménység történelme, kultúrája, közösségei megismertetését célozták. Különösen sikeres volt április 6.-án és 13.-án a Bécsi Mechitarista Rend meglátogatása, közel 100 fő részvételével, ünnepi szentmise, múzeum és könyvtár látogatásával.

2003-ban ismét átadtuk a Szongott Kristóf díjat, ezúttal két szamosújvári díjazottnak: id. Gabányi János tanárnak posztumusz és Lengyel Ákosné néprajzkutatónak.

Genealógiai és egyéb kutatásainkat folytatjuk és megkezdjük elektronikus úton feldolgozni, saját levél- és dokumentumtárunkat kutathatóvá tenni.

Tevékeny és sikeres évet tudhatunk magunk után.

Budapest 2004. január

dr. Issekutz Sarolta elnök

*****

Utánnnyomás a Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin, nemzetiségek néprajzából /2./ 1998 című tanulmánykötetből

Olosz Katalin

Örmény hagyomány a Magyar Szent Koronáról

Közismert tény, hogy a magyar történetírás mind a mai napig számtalan megoldatlan kérdéssel viaskodik. Különösen sok a homály a magyarság östörténetét illetően, de sok vitára adott és ad alkalmat a honfoglalás és államalapítás korának vizsgálata is. A vitatott és mindmáig megoldatlan kérdések számát szaporítja a Magyar Szent Korona története is. Jóllehet több mint kétszáz éve foglalkoztatja a régészeket, történészeket, művészettörténészeket a magyar államiság jelképének tekintett korona titka, jóllehet több elgondolás is született a korona eredetéről, keletkezési koráról, zománcképeiről, szerkezetéről, megnyugtató módon egyik kérdés sem tisztázódott. Még csak azt sem sikerült egyértelműen bizonyítani, hogy a ma ismert Magyar Szent Korona azonos-e azzal a koronával, mellyel Szent Istvánt 1000. karácsonyán (vagy 1001. január elsején?) megkoronázták.

A koronával foglalkozó, könyvtárnyi szakirodalom ismertetésétől - már csak terjedelmi okok miatt is - eltekintünk ezúttal, csupán a későbbiek megértése érdekében jelezni kívánjuk - Kiszely István összefoglalása alapján (Kiszely 1996 II:737-780) - azokat a kérdéseket, melyek felvetődtek a koronával kapcsolatban, s melyeknek meggyőző és egyértelmű megválaszolásával az 1790-ben kezdődő koronavizsgálatok óta eltelt kétszáz év múlva is adós a történelmi-művészettörténeti kutatás.

Annak ellenére, hogy a korona titkát magyar szakemberek mellett német és amerikai kutatók is próbálták megfejteni, mindezidáig megválaszolatlanok maradtak e felbecsülhetetlen értékű műtárggyal kapcsolatos legfontosabb, alapvető kérdések. Nevezetesen az, hogy hol, mikor, ki, kinek és hogyan készítette a koronát. Vitatott már az is, hogy egységes alkotás-e, vagy pedig két különböző korú és rendeltetésű részből szerkesztették egybe. A korona kétnyelvűsége miatt ez utóbbi álláspont a gyakoribb, képviselői (Benda Kálmán, Fügedi Erik, Györffy György, Kovács Éva, Lovag Zsuzsa, Deér József) szerint a korona alsó része, az ún. „görög korona” eredetileg egy egyszerű, széles, drágakövekkel és képekkel díszített abroncs volt, e fölé helyezték később az ún. „latin koronát”. Abban viszont már eltérnek a kutatói vélemények, hogy a két rész egyike és másika mikor és kinek készült, mikor és hogyan került a magyar királyok fejére, mint ahogy eltérőek a vélemények abban is, hogy hol, milyen ötvösműhelyben készült a korona két része, mi volt az eredeti rendeltetése a keresztpántoknak, mikor és hol alakították zárttá a magyar koronát, ki volt a mai korona első tulajdonosa, stb.

A különböző hipotéziseket felvető és azokat bizonyítani próbáló kutatói álláspontok valamennyiében közös vonás azonban az, hogy a ma ismert korona két részének keletkezési korát a XI. és XIII. század közötti időre teszik mindannyian, s bizánci, illetve magyarországi vagy nyugat-európai ötvösműhely munkájának tekintik.

A történelmi, művészettörténeti és egyházi-liturgikus érvekre apelláló, történeti összehasonlító módszerrel folytatott vizsgálódások fenti eredményeit a közelmúltban új szempontú, ötvös-technikai kutatások vonták kétségbe, megingatva a koronával kapcsolatos, eddig legigazabbnak vélt elméleteket és vélekedéseket.

Az 1983. évi koronaszemle ötvös-csoportjának véleményét összegző Csomor Lajos arra a következtetésre jutott, hogy a Szent Korona egységesen tervezett és kivitelezett ötvösmű, mely lehetett mai formájában Szent István koronája. A három uralkodó (Konstantin, Dukász Mihály és Géza) zománcképe utólagosan került a koronára, így kormeghatározó értékük ezeknek a képeknek nem lehet. A korona szakmai-technológiai párhuzamainak vizsgálata

arról győzte meg az ötvös csoportot, hogy a Magyar Szent Korona nem lehet sem bizánci, sem nyugat-európai készítmény, technológiai előzményei az avarkori ötvösségben lelhetők fel, szakmai rokonai az Ottó-, Karoling-, illetve avar-korinak ismert ötvösművek között rejtőznek. Mindezekből arra következtettek, hogy a Magyar Szent Korona része volt annak a kincsgyűjteménynek, melyet Nagy Károly frank király zsákmányolt az avar kagánok kincstárából 795-796-ban, s egy olyan uralkodói ékszerkészletnek volt darabja, mely egyaránt tartalmazott szkíta-hun-avar, valamint keresztény jelképekkel készített darabokat.

Véleményük szerint a korona olyan belsőázsiai területen készülhetett, hol az ottani technológia találkozott a kereszténységgel. Legvalószínűbbnek tartják a Kaukázus vidékét. A korona zománcképeinek más kaukázusi zománcképekkel és régészeti leletekkel való összehasonlításából pedig arra következtettek, hogy a Magyar Szent Korona valószínűleg a Krisztus utáni IV. században készült (Csomor 1988).

Csomor Lajos és ötvös csoportjának eredményeire, a korona kaukázusi eredetének gondolatára építette *Szigeti István* a Szent Korona keletkezéséről szóló elméletét. Az aacheni magyar katolikus pap már régebben kialakult nézetét 1994-ben, majd 1995-ben publikálta *A Szent Korona titka címmel* (Szigeti 1994, 1995). Munkájának sarkalatos tétele az, hogy a Magyar Szent Korona eredetileg örmény keresztény koronának készült, melynek eszmei tervezője az örménység egyházatyja, pátriárkája, Luszaworits Gergely, a „Megvilágosító” lehetett. A 287-ben örmény királlyá koronázott III. Tiridatesz számára készült, aki Világosító Gergely gyógyító és térítő munkája nyomán 301-ben udvarával együtt megkeresztelkedett, a kereszténységet államvallássá nyilvánította, s Gergelyt az örmény egyház fejévé nevezte ki. Ekkor vált szükségessé egy új, keresztény korona készítése, mivel a pogány királyi hatalom érvényét veszítette. A korona - Szigeti szerint- a negyedik század elején készülhetett valahol a szasszanida kultúra nyugati határán, a mai Grúzia és Dagesztán területén lévő aranyműves műhelyben, hol a régészeti leletek tanúsága szerint akkor már ismerték a rekesz-zománc készítésének módját.

A korona örmény eredetére utal az a tény is, hogy tervezője a kis-ázsiai apostolok közül választott példaképeket a keresztény örmény királynak: az örmények által mindmáig főapostolként tisztelt, közöttük huzamosabb ideig térítő Bertalan vértanút, a Szkítiában és Frigiában térítő Fülöp apostolt, és Tamást, aki a szírek és örmények térítője volt. Ugyancsak a korona örmény eredetére vall zárt kupolás szerkezete, mely a kupolás örmény templom - Isten birodalma jelképének - gondolatkörére utal: a kupolában Isten, az ég angyalai és a szentek uralkodnak, lent, a templom alapterületén állnak a hívek. Ez Isten földi birodalma, melyre óvón borul a kupola, az égi hatalom. A korona ugyanezt az eszmeiséget fogalmazza meg. (Nyugaton az ilyen zárt korona ismeretlen volt, keleten a bizánci koronák hun-perzsa mintára készültek.)

A korona keletkezési idejére zománc-képecskéinek szentjei szolgálnak legbiztosabb adatokat - érvel Szigeti István. - Ezek a szentek mind a negyedik század elejéig szenvedtek vértanúságot, ezért a Korona sem jöhetett létre ennél az időpontnál hamarabb. Tekintettel arra, hogy Kozma és Damján vértanúhalála 303-ban volt, a Korona terminus post quemje 304-308 lehet. (A koronázás valamikor 307-308 táján történt.) A felső időhatárt az a tény határozza meg, hogy még az örmény írás kialakulása előtt kellett elkészülnie, mivel latin és görög nyelvűek a feliratok. Az örmény ábécét 406-ban alkották meg. Addig a szent iratokat görög vagy szír nyelven olvasták fel és tolmács segítségével ismertették a hívekkel. E korban tehát nem volt szokatlan a többnyelvűség a feliratokon sem. A korona „kétnyelvűsége” - summázza véleményét Szigeti István - a terület többnyelvűségére, az örmény írásbeliség hiányára, valamint Világosító Gergely görög, III. Tiridatesz latin műveltségére vezethető vissza .

A keresztény örmény állam csaknem másfél évszázadig állt fenn, ellenállva a környező nagyhatalmi törekvéseknek. 451-ben azonban, az awarairi csatában a szasszanidák (perzsák)

döntő csapást mértek az örményekre, megsemmisítették a teljes örmény hadsereget. „A történészek megemlékik - írj Szigeti István -, hogy a zsákmányhoz tartozott egy szemet sziporkáztató, drágaköves korona is. Megjegyzik, hogy ez akkor avar kézre került, mert a szasszanida herceghez csatlakozott az akkori avar hadak egy része is” (Szigeti 1994:24). Az avar kézre került korona további sorsát Szigeti István - Csomor Lajos következtetéseivel egybehangzóan - úgy vázolja, hogy az avarokkal 600 táján a Kárpát-medencébe jutott, majd amikor a VIII. század utolsó évtizedében Nagy Károly frank uralkodó legyőzte a mesés gazdagságú avarokat, kirabolta őket.

796-ban a győztes frank csapatok 15 szekér aranyat és ezüstöt zsákmányoltak. „Valószínű - véli Szigeti - hogy ezekkel a kincsekkel került Aachenbe a Szent Korona is. Ámbár az sem kizárt, hogy amikor Nagy Tundum kagán Aachenben hódoló látogatást tett - és megkeresztelkedett - 796-ban, a csodálatos ékszerek között egy drágamívű koronát is hozott az udvarba, amit hódolata jeléül felajánlott Károlynak” (Szigeti 1994:12). Nagy Károlyt aztán az avaroktól zsákmányolt (vagy kapott) koronával koronázta császárrá 800 karácsonyán III. Leó pápa, ki lekötelezettje volt Nagy Károlynak. Carolus Magnus 814. január huszadikán elhunyt, s még aznap el is temették, fején a királyi koronával. A frank császár teteme majd két évszázadon keresztül zavartalanul nyugodott az aacheni sírkamrában. Ez alatt az idő alatt feledésbe merült sírba helyezésének módja, de még a pontos helye is. 1000. tavaszán aztán III. Ottó (980-1002) német-római császár megkereste és feltörette elődje és példaképe sírját, magához vette a koronát, majd Rómába utazott és átadta a magával vitt koronát a pápának.

III. Ottó, István király barátja, fel kívánta újítani a német-római császárságot olyan formában, hogy annak területét kiterjeszti Közép- és Kelet-Európára is. Mindezt azonban nem erőszakkal, hanem diplomáciával kívánta elérni. E cél érdekében vitte a koronát Rómába, hogy István királyt a II. Szilveszter pápától kapott koronával koronázzák meg. Ha ugyanis a magyar király Ottótól kap koronát, annak hűbéresévé vált volna. Így került sor Esztergomban 1000. karácsonyán István koronázására.

Nem vagyok hivatott elbírálni Szigeti István állításainak történelmi hitelét. Laikus olvasóként azonban nekem úgy tűnik, hogy noha valószínű történetet mond el a Koronáról, s noha forrásokra támaszkodva mondja el ezt a történetet, mégis elmélete inkább logikai konstrukció, mint dokumentálható história. Szigeti semmi bizonyítékot nem tud felhozni arra, hogy az a korona, mely az örményektől az avarok kezére, majd évszázadok múlva az avaroktól Carolus Magnus fejére, s végül III. Ottó közreműködésével II. Szilveszter pápa kezéből István királyunk fejére került - egy és ugyanaz a korona lenne. Szigeti István művét nem is azért ismertetem, hogy a vele kapcsolatos laikus kételyeimet elmondjam. Még egyszer hangsúlyozni kívánom, hogy a történelmi mű bírálata nem az én tisztem. A Szent Korona történetéről írt Szigeti mű más vonatkozásban keltette fel érdeklődésemet: hatására felelevenedett bennem egy régi olvasmányélmény, melyet akkoriban, amikor kezembe került Berzenczey László emlékiratának egy bizonyos részlete, rendkívül különösnek és hihetetlennek tartottam.

A reformpolitikus Berzenczey László (1820-1884), az 1848-49-es forradalmi események székelyföldi kormánybiztosa, az általa szervezett huszárezred parancsnoka, az 1848. október 16-i agyagfalvi székely nemzetgyűlés összehívója és nagyhatású szónoka a világsi fegyverletétel után menekülni kényszerült, hiszen halálra ítélték és jelképesen felakasztották. Emlékiratában, melyet részben emigrációban (1855-56-ban), részben hazatérése után, 1867-ben írt, s a kiegyezést követően a marosvásárhelyi Székely Néplapban tett közzé (1867. május 25. - december 21. között), emigrációja első hónapjait beszéli el attól a naptól, mikor 1849. október utolsó éjszakáján Tölgyesnél átszökött a határon, s többhetes moldvai bujdosás után Galacnál (Galati) túljutott a Dunán, török földre ért, s december 22-én megérkezett a magyar emigráció első gyűjtőhelyére, Sumlára (Sumen, Bulgária). Élményei 1849 őszerőlteléről valók, de mint jeleztem, később írta le azokat, így hát némi torzulást szenvedhettek. A

törökországi (dobrudzsai) örmény partórral való találkozására emléket azonban aligha homályosította el az idő múlása, sorain másfél évtized távlatából is átsüt egykori meglepettségének, elképedésének hangulata.

Miután átjutott a Dunán, Galaccal átellenben, immár török földön Berzenczeynek egy örmény kávé (vendégfogadás) és egyben partór adott éjszakai szállást. A keresztény örmény első kérdése a bujdosó magyarhoz az volt, hogy szándékában áll-e áttérni a mohamedán hitre. Berzenczey - szerencséjére - nemmel válaszolt, mert - mint mondja, idézem tovább az emlékiratírót - „ha másként felelek, kidobott volna. Ugyanis most már kezdé kárhozható azon magyarokat, kik törökök lettek; s nemcsak kárhozható, de rájuk vonatkozólag még szitkozódék is. Szerinte ő és felei a magyarokat erős keresztényeknek tartják. Aztán kezdé fitogtatni, hogy ő írástudó, s ebből kifolyólag egyszer csak azon kérdéssel lep meg, hogy tudom-e, mikor jöttek az örmények Magyarországra? Határozott időre nem emlékezvén, tisztán nem felelheték, de mondtam, hogy ők jó hazafiak, s veszély idején mindig velünk tartanak.

- Meghiszem - mondá -, pedig a magyarok azt nem érdemlik meg az örményektől, mert nekik nagyban ártottak.

- Aztán kérdés: Igaz-e, hogy két szép és nagy örmény város van?

Erre, természetesen, igenlőleg felelék, s kedvem lett volna folytatni azon állítás körüli nézeteit, hogy a magyarok az örményeknek oly sokat ártottak; de gondolám, jobb lesz más napra hagyni, minthogy nagyon álmos valék. Emellett fejem fájt a mangáltól s a punci sem volt igen nagy hasznomra. Kérem tehát társamat, mutatna hálólhelyet. Meg is tevén, a kemence melletti padra mutatott. Aztán levéve a szegről a már említett bundát, a padra teríté s még egy párnát is adott. Végre csakugyan vetkezni kezdék. Ekkor ő két fegyvert vön le a falról, az egyiket tölteni kezdé. Kérdésemre, hogy mit akar a fegyverekkel, azt felelé, hogy ő is a helybeli örök egyike, s hogy sok csempészkedő rossz ember jön át a vízen, s ezek ellen az ember nem győz eleget örködni. Befejezésül azzal kérkedék, hogy itt az ő híre-tudta nélkül senki partra nem száll.

Elalvám, de nyugalomam nem lehet hosszasan, mert itt is, mint a hangábani első éjszakámon, ablakom alatti puskadurranás riaszta fel álomból. Talpra szöktem, s alig volt időm magamhoz jönni, már az örmény benn volt, kezében fegyverrel, szörnyen szitkozódva, hogy pár szökevény-embert elszalasztott; aztán bosszúját rajtam akarván kitölteni, felém fordul, mondván:

- Magyar te! tüstént megmondd, hol van az örmény korona?

Ez a kérdés csakugyan elég váratlan volt reám nézve, s én gondolatban azt kérdezém, részeg-e, vagy bolond. De ő folytatá:

- Úgy, úgy! elrablátok az örmény koronát, hanem meg is vert az öreg isten érte! Hej, sok kárt okoztatok ti nekünk, s azóta nincs is Örményország. Hol a korona?

Képzelmémet; nem tudtam, hol kezdjem, mit szóljak. Végre mégis dadogni kezdék, s mondtam, hogy én az örmény koronának hírére sem hallottam. De ő nem hagyott fel a beszéddel, hanem tovább folytatván, mondá, hogy midőn a magyarok Angorából a törökök által ide üzentek, magokkal hozták az érczemmi koronát. Tudákos egy ember lehetett: beszélt Harczos királyról, Szent Kulujról, s ki tudja, mi mindenről? De én kifáradván, határozottan mondtam, hogy elveszvé a magyar korona, mit tudom én, hol van az örmény korona?

- Mi az - kiált föl - elveszett a magyar korona?! tán bizony éppen az volt a mi koronánk?!... Igen, az az örmény korona volt, s ti elpusztítottátok!...

De egyszer csak lecsillapodván - kissé mégis parancsolólag - rendelé, hogy feküdjem le. A hallgatás nem sokáig tartott, ismét felfogá tárgyát, mondván:

- Eszerint nekünk nincs koronánk, elvesztettétek. Úgy büntet isten titeket, most már nektek sincs koronátok, vége Magyarisztánnak! (Magyarország) Már kóborolhattok ti is föl s alá a nagy világon, mint jómagunk.

Ezután ismét fegyvertöltéshez fogott s miután azt végzé, újra kiment, én pedig igyekeztem alunni.

Nagyon fáradt, nagyon felizgatott állapotban az ember ritkán élvezheti az álom jótékony-ságát. Ilyen állapotban bizonyos lázzal küzdünk, melyben valamely eszme ostromol, illuminálva vagy eltorzítva, az álmotünemények varázsai szerint, melyektől szabadulni képtelenek vagyunk; s képzelhetni, miképp akkor éjjel én is nagy utazásokat tevék Ararát, meg Sangara hegyei közt, Angora, Csangcera, Erцерum s az örmény korona körül. S hogy az egymást felváltó és egymást elmosó alakok közül ki nem maradhatott a Harczos király, mint amely név nekem tisztán magyarnak látszék, nagyon természetes. E szerint sem valóban elalunni, sem teljesen fölébredni nem tudván, természetesen reggel fáradtabb valék, mint azelőtt. De mivel bátorságban érzem magamat, s gazdám, ki korán felkelvén, magamra hagyott, csaknem délig hevertem; amaz ugyan néha befordult s beszélgeténk együtt, de most ő egészen más ember volt, mindenről szólott, csak Harczos király- vagy örmény koronáról nem. Ezen tárgyakat illetőleg szót sem csálhaték ki belőle, s látván, hogy azok emlegetése reá nézve kellemetlen, felhagyék az ilyesmikkel.

Hogy később ne legyek kénytelen újra e tárgyra emlékezni - folytatja Berzenczey - jónak látom itt kis ugrást tenni Kutahiába, hová én később internáltattam, s hol sok örmény lakván, alkalmam volt az ott lévő papoktól kérdezősködni, habár kevés eredménnyel is. Tehát, mit a kutahiai örmény papoktól tanulék, ím, ebből áll: az ók állításuk szerint is a magyarok az örmények Stephonus [sic!] koronáját elvitték. Ezen szó: Stephanus [sic!], tesz görög egyházzolgát, s az illetők szerint ezen korona inkább az első keresztény korona volt, s mint ilyen, inkább vallási, mint politikai jelentőséggel bír". (Berzenczey 1867:257-258).

Noha Berzenczey nem szándékozott Emlékiratában visszatérni a korona kérdésére, szilisztriai görög-keresztény szállásadó-jával ismét szóba került a korona. Idézem újólaj Berzenczeyt:

„Mielőtt utazásom leírását folytatnám, meg kell említenem, hogy midőn szilisztriai derék görög gazdámnak előadám az angorai törökkel és az örmény kávéssali történetemet, s hogy az utolsó tőlem az örmény koronát követelé, ő felkiáltott:

- Óh, a nyomorultak! hiszen az nem török s nem is örmény, hanem görög dolog; a ti koronátok a pannajia, első keresztény-görög korona.

Gondolám, Pannóniát akart mondani, s kimondám gondolatomat.

- Óh, nem! - felelé - Pannónia a szűzanyát jelenti, aki Konstantinápoly bevételekor személyesen küzdött érettünk, s a neki szentelt korona nálatok van.

Ismét egy új fordulat!... Hogy a magyar koronának alsó része görög korona, melyet Dukás Mihály adott I. Geyzának, s mint mondatik, Szent László forrasztott a Szent István koronájához, azt tudjuk, de nem lehet semmi értelmezést adni azon Pannajia koronára nézve, melynek viselője a görög tradíció szerint Konstantinápolyt meg fogja szabadítani egy húsvét napján. Magam a magyar koronát soha sem láttam - mivel csak eddigelő két koronázást értem: egyik alkalomkor gyermek, a másik megtörténetkor pedig még száműzetésben voltam - de Házmán Ferenc mondá, hogy karimájára van vésve: „Corona turcorum". Azt azonban elfelejtém megkérdezni, hogy a kettős koronának melyik karimáján? - De valószínűleg a konstantinápolyin, s e szerint a magyar korona: görög, török, sőt örmény is. Ezen körülmény méltó volna a komoly vizsgálatra" - zárja visszaemlékezését Berzenczey (BERZENCZEY 1867:302).

A Szent Korona titkát fürkésző Szigeti István munkájának recenzióját olvasva (Balassa 1996), majd az egész művet megismerve Berzenczey László emlékiratának ezek a részletei idéztek fel bennem, s önkéntelenül is Anonymus jutott eszembe, aki nem tartotta sokra a „parasztok hamis meséit" és a „regösök csacsogó énekét", de művében egy helyen mégis kénytelen rájuk hivatkozik, hogy megerősítse állításait: „Háborúikat és egyéb hőstetteiket, ha e lap írott betűinek nem akarjátok elhinni, higgyétek el a regösök csacsogó énekeinek meg a

parasztok hamis meséinek, akik a magyarok vitézi tetteit és háborúit mindmáig nem hagyják feledésbe menni. Azonban némelyek azt mondják, hogy egészen Konstantinápolyig mentek ők, sőt Konstantinápoly aranykapuját is bevágta Botond a bárdjával. Mégis én - írja Anonymus - mivel ezt a törtéíróknak egyetlen könyvében sem találtam, hanem csupán a parasztk hamis meséiből hallottam, azért jelen művembe nem akartam beleírni. " (idézi Pais Dezső fordításában Kósa 1980:14).

Meg kell vallanom, hogy akkor, amikor először olvastam Berzenczey Emlékiratának idézett részeit, Anonymushoz hasonlóan nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a koronával kapcsolatban elmondottaknak, mivel - Anonymusszal szólva - a „törtéíróknak egyetlen könyvében sem találtam” ilyen irányú utalást. Szigeti István elméletének megismerése után azonban úgy ítélem meg, hogy több, mint elgondolkoztató a Berzenczey-émlékirat idevonatkozó részlete. Arra figyelmeztet, hogy százötven évvel ezelőtt az örmények körében elevenen élt annak a tudata, hogy az örmények koronája a magyarokhoz került. Élő történeti hagyomány lehetett, hiszen a Berzenczeyt befogadó örmény partór, ahogy tudomást szerzett vendége magyar voltáról, csakhamar előhozakodott nemzete nagy sérelmével, melyet a magyarok okoztak az örmény korona elrablásával. Figyelemre méltó az is, hogy a török birodalom területén két helyen is hallott Berzenczey a magyar korona örmény voltáról, s még hozzá két, egymástól különböző társadalmi kategória képviselőitől. Éppen ez utal arra, hogy szájhagyományban és írástudók körében egyaránt ismert volt ez a történeti hagyomány. Igaz ugyan, hogy a partór azzal kérkedett, hogy írni-olvasni tud, Berzenczey azt is elmondja róla, hogy „tudákos egy ember lehetett”, a leírásból azonban mégis arra következtethetünk, hogy az íratlan műveltség szájhagyományozó, nemzedékről nemzedékre örökített történeti tudásával szembesült Berzenczey a dunaparti vendégfogadás házában - az örmény nemzeti történelemmel kapcsolatos népi tudás egy darabkájával - , mely a jelek szerint elevenen élt a szétszóródott örménység körében.

Berzenczey - mint láttuk - korántsem osztotta Anonymus véleményét, nem becsülte le a szájhagyományban megőrzött történeti tudást, úgy ítélte meg, hogy érdemes volna alaposan megvizsgálni ezeket az információkat. A történeti szájhagyomány iránti érzékenységét, akárcsak a magyarság történelme iránti érdeklődését Berzenczey minden valószínűség szerint családjából vitte magával. A negyvennyolcas politikus annak a Cserey Miklósnak volt az unokája, aki mint erdélyi kormányzó tanácsos a Döbrentei Gábor körül szerveződő kolozsvári tudós körhöz tartozott a múlt század első évtizedeiben. A magyarok eredetét kutató, Kazinczyval levelező Csereyről dédunokája, Berzenczey István jegyezte fel, hogy, „mint guberniális consiliárius kis hivatalába maga mellé vette a Cserey okmánytárból azt, ami Erdélyben legrégebb volt, s mely egyedül volt olyan, melyben a szájhagyományi adatok feljegyezve voltak” [kiemelés tőlem: O.K.], azért, hogy megfelelő útmutatással láthassa el a hozzáforduló, keleti útjára készülő Kőrösi Csoma Sándort. (Jancsó 1942:542-543) (Felbecsülhetetlen kár, hogy Cserey Miklós kéziratosa munkája - együtt a Cserey-archívummal - a tűz martaléka lett Berzenczey Miklós monostorszegi birtokán.)

A „szájhagyományi adatok” megbecsülésére utal az a tény is, hogy Berzenczey - ahogy lehetősége nyílt rá - utána érdeklődött a hallottaknak, igyekezett hiteles történelmi forrásokat találni információi ellenőrzésére. Nem vetette el, mint hitelt nem érdemlő zagyva beszédet, a tudákos partór kusza történeteit Harczos királyról, Szent Kulujról és az örmény korona elrablásáról, még ha nagyon is különösnek tündek azok számára. „Szájhagyományi adatokat” feljegyző nagyapjától tudhatta, hogy az íratlan műveltségben nemzedékről nemzedékre örökített történeti hagyományoknak lehet történelmi alapja, legfennebb - megfelelő források hiányában - hitelességük bizonyítása ütközik nehézségekbe. Azt is tudhatta nagyapjától, hogy a történelmi szájhagyományokban költészet és valóság gyakran olyan szoros ölekezésben, szimbiózisban él együtt századokon át, hogy nehéz kifejtetni belőlük a reális történelmi magot, de még ennek tudatában sem szabad közömbösen elmenni

mellettük. Ezért írja le részletesen az örmény partórral folytatott párbeszédét csakúgy, mint sziliztriai görög házigazdája kusza ismereteit a magyar koronáról, ezért nem restelli Kutahiában az örmény papoktól érdeklődni, vagy attól a Házmán Ferentől szerezni információkat, aki az első független magyar kormány államtitkáráként Szemere Bertalannal együtt menekítette és ásta el a Szent Koronát Orsovánál 1849 augusztusában, s akivel együtt ette a számkivetettek keserű kenyerét Kutahiában (Kovács 1894).

A magyar múlt, a magyar korona iránti természetes érdeklődésen túl a levert szabadságharcból menekülő Berzenczeyt mélyen érinthette és megrendíthette az örmény partórnek a koronával kapcsolatban megfogalmazott konklúziója is: ha ti, magyarok elvesztettétek a magyar koronát - ami eredetileg az örményeké volt - ugyanaz a sors vár rátok, mint az örményekre: vége Magyarisztánnak - Magyarországnak, hazátlanul fogtok kóborolni, szétszóródtok a nagyvilágban, ugyanúgy, mint az örmények.

Az indulatos szavakban az országot, a szuverén államiséget jelképező korona eszméje fogalmazódott meg - egy örmény fogadós szájából. Berzenczey ugyancsak jelképes értelemben beszélt a koronáról. Amikor úgy nyilatkozott, hogy elveszett a magyar korona, Magyarország vesztéről beszélt, ugyanúgy a korona-jelképpel mondta el a szabadságharc elbukását, a független magyar állam eltiprását.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy a Korona, mint a szabad, független ország jelképe, a magyar népköltészetben is megjelenik, még hozzá éppen a szabadságharc népköltészetében. A Kossuth Lajos kibujdosását elpanaszoló 48-49-es népdalok között találunk egy olyan típust, mely így szól Magyarország kormányzójának külföldre meneküléséről:

*Kossuth Lajos befogatta hat lovát,
Felülteté feleségét s inasát,
Leereszté hintájának firhangját,
S abba vitte el a magyar koronát.*

(Sepsikőröspatak, Kanyaró Ferenc gyűjtése. EA.2276/188.sz.)

Egy székykeresztúri töredék idevonatkozó része pedig így hangzik:

*Kossuth Lajos befogatta hat lovát,
S felültette feleségét, két fiát,
Kocsijának leereszté firhangját,
Úgy vivék el a szép magyar koronát.
Mikor értek Törökország szélére
Lovok lába térdig mentek a vérbe.*

(Kanyaró Ferenc gyűjtése, EA.22761 189.sz.)

„Kossuth elbujdosásának legismertebb, ma is közkeletű nótája (...) - írja Dégh Linda erről a népdaltípusról - kifejezi azt a gondolatot, hogy Kossuth eltávozásával a magyar szabadságnak is bealkonyult. De azért nincs veszve minden: magával vitte (...) a magyar koronát. A korona volt a rendi Magyarország közjogának tanítása szerint a nemzeti szuverénitás jelképe a Habsburg-önkénturalommal szemben, és így került bele a parasztság köztudatába is. A nép Kossuthot a koronával várta vissza; így vált Kossuth és a korona együtt a nemzeti függetlenség jelképévé. Addig nem foglalhatja el senki Kossuth örökét, amíg a koronát meg nem szerzi, az pedig biztonságban van, nem kerülhet az ellenség kezébe.” (Dégh 1952:182).

Furcsa fintora a történelemnek, hogy a törökországi örmény Magyarországról várta vissza az örmény önálló államiség jelképét, a koronát, a magyar nép pedig Törökországból remélte Kossuth és a korona hazatérését, a nemzeti függetlenség elhozatalát. Egyiknek is, másiknak is a korona a nemzeti függetlenséget jelképezte. S még hozzá egy és ugyanaz a korona! Mi több,

a szilisztriai görög is attól a koronától várja Konstantinápoly török uralom alóli felszabadulását, melyet viselője egy húsvéton Magyarországról visz haza.

Mindezek láttán-hallatán elgondolkozhatunk azon, hogy vajon a történelem groteszk játéka-e e különös egyezés, vagy megszokott közép-kelet-európai história, hol a történelmi események hullámverésében a legkülönbözőbb népek, néptörzsek, népcsoportok sodródtak egymás mellé, kerekedtek egymás fölé, igázták le egyik a másikat, szövetkeztek egymással vagy éppen hadakoztak egymás ellen, békét kötöttek vagy gyűlölködtek a mindenkori nagyhatalmi törekvések szorításában, s a vérzivataros századok tapasztalatai minden népben kialakítottak egyfajta történelmi hagyományt: én-képet és ellenségképet, vélt vagy valós sérelmek, sikerek és kudarcok történelmi tudatát, és a népi emlékezet nem hagyta feledésbe menni, megőrizte csaknem napjainkig. Ily módon ugyanarról az eseményről, vagy ugyanarról a tárgyról a legkülönbözőbb történelmi tradíciók születtek és maradtak fenn Kelet-Európa népeinek körében, egymásnak ellentmondó vagy egymást támogató tartalommal - újabb színekkel dúsítva a sokszínű európai kultúrát.

*****

Köszönetet mondunk

Csiky Zoltán országos örmény képviselőnek, hogy tiszteletdíját adományként rendszeresen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek utalja át.

Köszönetet mondunk Lódy Györgyné, Gutmann József, Betegh Kamill, Gyarmati Éva, Karászi János és neje, valamint az Issekutz család adományozóknak a munkácsi Zrínyi Ilona könyvtár megsegítéséért. Az adományt eljuttattuk a Kárpátaljai Szövetség irodájába.

Köszönjük Dr. Zabulik László 2000 Ft adományát, amelyet az erdélyi magyarörmény közösségek részére kér eljuttatni.

*****

Utánnymás a Mai Belváros c. Lap 2003. november 5-i számából

Kitüntetések a nemzet ünnepén Díszpolgárok: művészettörténész, orvos, főrabbi

Az önkormányzat egyik legmagasabb elismerése a Díszpolgári cím és Érdemkereszt kitüntetés. Azok részesülhetnek ebben, akik Belváros-Lipótváros javára kifejtett munkásságukkal, megbecsülést kiváltó tevékenységükkel hozzájárultak a kerület fejlődéséhez, gyarapodásához és hírnevének öregbítéséhez, Számos belvárosi polgár javaslata közül választotta ki, és szinte egyhangúlag döntött a testület az idei díszpolgárok személyéről - mondta ünnepi köszöntőjében Steiner Pál polgármester,

(Az EÖGY füzetek megjegyzése: a három díszpolgár Dr. Dávid Katalin, Prof. Dr. Papp Lajos, Raj Tamás; a számunkra fontos és közeli Dávid Katalint bemutató írást közöljük)

Dr. Dávid Katalin

Erdélyi gyökerű örmény hercegi család tagjaként 1923-ban Szegeden született. Esztétikából, művészettörténetből és középkori régészetből doktorált. Fiatalon megalapította a Művészettörténelmi Dokumentációs Központot, megteremtve ezzel a hazai modern művészettörténelmi kutatások bázisát. Nyugdíjba vonulásáig vezette az általa létrehozott egyházi gyűjtemények országos szakfelügyeletét. Nevéhez fűződik a Tel Avivban található világhírű Nahum Goldman Múzeum magyar kiállításának létrehozása. Munkásságát több száz magyar- és

idegen nyelvű tanulmány, könyv fémjelzi. A Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatán huszonkét évig ikonográfiát és tipológiát tanított. Több magas elismerés és kitüntetés birtokosa: a Magyar Művészeti Akadémia és a Szent István Akadémia rendes tagja, kitüntették a Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjével és Magyar Örökség díjjal, valamint büszke birtokosa a Széchenyi-díjnak. Megkapta a hölgyeknek adható legmagasabb vatikáni kitüntetést, a Pro Ecclesia et Pontifice pápai aranykeresztet. Nemrégiben a Magyar Katolikus Egyház által adható legmagasabb tudományos kitüntetésben, a Stephanus-díjban részesült.

Számtalan szállal kötődik a Belvároshoz. Évtizedek óta a Falk Miksa utca egyik műemlék jellegű házában él. Bár az év egy részét a Vatikánban munkával tölti - a díszpolgár cím adományozása előtti napokban még Rómában tartózkodott -, mindig örömmel tér haza a Belvárosba.

A kerület új díszpolgára hangsúlyozta: „Sok elismerést kaptam életem során, de talán erre vagyok a legbüszkébb, hiszen ez az otthonom díja, amit az itteni emberek, a szomszédaim ajánlására kaphattam”.

Emlékeztetőül közöltük az V. kerület lapjának három hónappal ezelőtti híradását, hiszen a Fővárosi Örmény Klub 2004. március 18-i találkozójának régóta várt és tisztelt vendégeként Dr. Dávid Katalint tisztelhetjük és köszönhetjük.

(Nagy sikert aratott könyvének, amelynek címe A teremtett világ misztériuma, második kiadása alkalmából, 2003. szeptemberi számunkban közöltünk Egy könyv a Könyvről címen ismerttetést.)

*****

„Te rongyos élet...”

A zenés előadás közben egyszer csak felhangzik egy dal: Az én nevem la bella Tangolita... Ábrahám Pál híres, remek zenéjére három fiatal színész táncol, élvezetesen. Hangsúlyozottan oldott, jó a hangulat. Ezután megszólal a Mesélő. Vagy nevezzük Szerzőnek. Ezt halljuk tőle:

A Bál a Savoyban Tangolitáját Eöri Klárával láttam először Sátoraljaújhelyen. Apám kollégája volt a debreceni színházban. Ő játszta a vamp-szerepeket; ma úgy mondanánk, szexbomba volt. Bár férjes asszony, rajzoltak körülötte az udvarlók. A legkitartóbb - vagy leggazdagabb? - lovagja egy pesti nagykereskedő, igazi kövér kapitalista, hatalmas szivarral. Ford-kocsiját sofőr vezette. Hetenkint megjelent és kirándulással egybekötött ebédekre hívta Klárit a Kékesre, Lillafüredre, a Szépasszony völgyébe. Klári csak azzal a feltétellel ment vele, ha engem is visznek.

Elöl ült Klári a fiatal sofőr mellett, hátul én az öreg kapitalistával. Csodálatos kirándulásokat tettünk és remek ebédeket ettünk. Így lettem 12 évesen a gyönyörű színésznő „elefántja”.

Klári aztán Ördögh Sára néven filmezett, majd Déry Sáríként a Royal Revüszínház meztelen primadonnája lett. A háború végén férjhez ment egy grófhhoz, de nem soká lehetett grófné, mert a háború után kitelepítették őket. Egy kis faluban, vakbélgyulladásban halt meg. Az ő története ihlette a „Te rongyos élet” című filmet.

Ezután - természetesen - felhangzik Kálmán Imre operettjéből a jól ismert dal:

*„Te rongyos élet, bolondos élet,
leszokni rólad, Istenem,
milyen nehéz...”*

Talán érdemes emlékeztetni az Olvasót arra, hogy ez a némileg mélabús operett dal mennyire súlyossá vált a Mesélő által említett filmben. Bacsó Péter - a Tanú, a Harmadik nekifutás, a Nyáron egyszerű (és még sok más film) rendezője - a Te rongyos élet című műve zárójelenetében a kitelepített fiatal színésznő (Udvaros Dorottya felejthetetlen alakítása)

megalázva, keserűen, de valódi színházban, nagyszámú közönség előtt színpadra léphet. Ez az élete. Színésznő. Mosolyogva-sírva énekel. A képről lerí, az éneken átvirít az a zokogás, amely az emberi méltóság megaláztatásából fakad. Mosolyog, mert élni kell és sír, mert élni nehéz. De nem élni nem lehet, nem szabad.

Talán megbocsátja az Olvasó is, a premier Mesélője, a Nagy Öreg, azaz Bende Miklós is ezt a kis kitérőt, de úgy érzem, hozzátartozik ahhoz a felejthetetlen hangulathoz, amit a *Nosztalgia* című produkció nyújtott. Mindjárt kiderül, hogy miért.

Mindez ugyanis a Fővárosi Örmény Klub január 15-i klubestjéről szól, amelyet a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat (BÖKÖ) szervezett a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE támogatásával. A BÖKÖ képviselője (s egyúttal a 2002-es önkormányzati választásokon képviselővé lett összes magyarörmény elektor legidősebbike), Bende Miklós *Nosztalgia* című premierjét kínálta nekünk, amelynek műfaja a szerző-rendező-főszereplő meghatározása szerint „banántánc dalban és prózában a szerelemről”.

Bende Miklós ezúttal nem egyszerűen csak „ír és rendez” - Bende Miklós jelentőségteljesen ott van a színpadon. Ugyanis a terem néhány négyzetmétere mindenféle emelvény és egyéb műszaki csavar nélkül valóban színpaddá válik: egy világot jelentő térré. Legalábbis egy egész Magyarországot jelentő térré. A szerző-mesélő-rendező ott ül (sajnos, járókerete mögött), és jelen van. Hogy ez a hangsúlyozott jelenlét miként, mitől jöhet létre? Talán attól, hogy egy tapasztalt, sokat megélt ember szeretettel és szerelemmel végigélt, végigkinlódott, végiggyötrődött életéről szól; teszi ezt humorral és felelősséggel.

Felvillan a történelem: az 1930-as évek végének, a negyvenes évek elejének sok reménye és csalatkozása, Ludovika, harcok, hadifogság, színház, ötvenes évek, stb. A szerző-narrátor mesél, események, jelenetek támadnak életre, sorjáznak a történetek, történelmi célzások. A bejátszott zenék mind-mind jó ismerőseink.

Bevonulok a kecskeméti tűzérkekhez, Szentirmay Mario, főnemesi származású barátom menetel mellett. Rangjához illően raccsol. Ma is hallom, ahogy Szentirmay lelkesen fújja a fülemben, hogy „Gáboh Áhon kézagyúja fel van vihágozva”.

Azért kár értem, hogy a csatatéren kell majd ifjú életemet a hazáért áldoznom. De büszke is vagyok rá.

Őrségben állok a kecskeméti tűzéraktanyánál, ahol pár hete még a kislányokat kísérgettem a strandra. Szürke kaszárnya kapuja előtt...

„Wie einst Lilly Marlen...” - ahogyan akkor a német katonai adóvá lett belgrádi rádió sugározta minden délben. „Adieu und Vergiss Mich nicht”!

Bende Miklós következetesen végigvitt, kedves ötlete az előadás különleges értéke, egyfajta „történelem alulnézetből”. Előttünk áll egy ember, aki végigélte Magyarország nyolc, igencsak zürös, fájdalmas évtizedét, igen gondosan rögzíti is a fontosabb eseményeket, hiszen - ha őszinte akar lenni - nem takaríthatja meg, hogy felvillantsa az elmúlt évszázad megannyi rémületét.

De... de az egész előadásban még sincs egyetlen percnyi siránkozás! Nincs búsmagyar-kodás, nincs fájó mellveregetés, Bende Miklósnak eszébe sem jut, hogy sajnáltassa, vagy a történelem alakítójának, a „fősodor harcosának” láttassa önmagát. Ő még 1944. körülzárt Budapestjén is azzal foglalatoskodik - saját bevallása szerint - hogy villamoson, szinte a tűzvonalban virágot vigyen Kispestről Budára a kedvesének!

Tessék belegondolni, milyen lelkiismeretes, őszinte, főként pedig intelligens történelemábrázolás ez manapság, amikor szakajtó-számra teremnek az ellenállók, a hősök, amikor annyi visszaemlékezésből kiderül, hogy ki mindenki állt a gáton hősiezen, és csak mondják-mondják a megvilágítást és a megvilágosodást; hallgatót, olvasót és igazságot nem kímélve.

Mi a *Nosztalgia* bemutatóján jóízűen kacagunk a poénokon és ellágyulunk rég hallott, kedves slágereken, majd az előadás után kezd el mocorogni bennünk az érzés,

hogy bizony, bizony, piszok időszakok váltották egymást még piszkosabbakkal... s ezt mind végig kellett élni.

De térjünk vissza egy villanásnyira a poénokra. Bende Miklós úgy tudja elmesélni például a hadifogsága tényét, pontosabban a táborban szervezett színházi előadást, hogy szinte el is felejtjük: a szovjet hadifogság amúgy a legkevésbé sem volt leányálom.

Hasonló a megközelítés az ötvenes évek elejéről, a Színművészeti Főiskolán akkoriban folyó oktatásról. Az előadás során egyébként ez az egyetlen olyan történet, amelynek csattanóját - információhiány miatt - kevéssé értette a közönség:

Megismerem leendő feleségemet, Csiut, aki színésznőnek készül, de kirúgják, amikor egy vitriolos pamfletet adnak elő, amelyben Simon Zsuzsát „Hozsanna Zsuzsanna” címen gúnyolták. Csiu a főigazgató nő szolgálékű kis titkárnőjét alakította, kiváló karikírozó készséggel. Mikor a főigazgató nő leküldi két anygallal a főiskola új tanrendjét, egy Szerencsekereket, Csiu tekeri és olvassa, egyre lelkesebben:

marxizmus, orosz, honvédelem, marxizmus, orosz, honvédelem, marxizmus, orosz, honvédelem - SZAKMAI TÁRGY? Álljunk le - szól Csiu - GÉPHIBA!

Hogy mi ebben a poén? E sorok írója majdnem másfél évtizeddel később töltött egy évet ugyanezen a főiskolán s bizony, még akkor is visszaköszönt a szocialista tanrendi gyakorlat - gondosan tanultak például politikai gazdaságtant s mintegy mellesleg egy kevéske idő jutott vívőleckére vagy énektanulásra, tánctanulásra is...

Ha pedig már a színészekig jutottunk, hát föltétlenül szólnunk kell a bemutató három fiatal színészeről. Bende Miklós ugyanis nemcsak szavakban jelenít meg, hanem képben, cselekményben is: profi színházi előadást csinál.

Valiszka László óriási karikírozó képességgel bír, nevetéshullámokat vált ki, amikor például szerelmes dal közben sorba udvarolja a közönség soraiban ülő hölgyeket. Nagy Tímea meglepően jól énekel és Szépes Adriennel együtt hol forró, hol vicces pillanatokat jelenít meg. Mindhárman igen fegyelmezetten, komoly összpontosítással oldották meg szerepeiket, ami pedig nehéz feladat, hiszen egy-két dalszöveget leszámítva nincsen szövegük. (Tessék elhinni: hatalmas figyelemre és önfegyelemre van szükség ahhoz is, amikor például magnóról leadott zenei alapra kell ráénekelni.)

Az előadást ugyanis Bende Miklós úgy találta ki és úgy rendezte meg, hogy csak gépről bejátszott zenét alkalmazhatott. Ezeket pedig ábrázoló színészi mozgással tette érdekessé, mozgalmassá. A zene vezérlését és keverését (ugyanis a színészek erősítéssel is énekelnek) Bacsó Zoltán végezte igen jó érzékkel. Pedig a Bartók nevét viselő terem akusztikája rémes; nagyon kemény - mondják szaknyelven.

Térjünk vissza azonban ahhoz, ahogyan a szerző-rendező-mesélő látja és láttatja a történelmet, szelíd humora segítségével:

1956. Kecskeméten az új évadot a Marica grófnővel kezdtük. Volt már valami a levegőben...

Mindenesetre honfiúi buzgóságomban a „Szép város Kolozsvár”-t betettem a finálé ultimóba, alkalmat adva a színészeimnek, hogy a darab végén újra elénekeljék. Meg is tették, annyira, hogy egyszercsak azt vettük észre, hogy a közönség nem akar hazamenni és esténként a darab végén 20-22-szer ismételteti a „Szép város”-t.

Egy előadás végén Gyökössy rendező kollégám hív Szegedről:

- Nálunk forradalom van, az egyetemisták felolvasták a 12 pontot. Ti mit csináltok?

- Nálunk nincsenek egyetemisták. Mi a Szép város Kolozsvár-t énekeljük.

Október 23-át írtuk.

Felhangzik a magnóról a lengyelek híres, szép dala, a Czerwone maki na Monte Cassino... amely a Monte Cassino ostroma idején, 1944 áprilisában-júniusában elesett lengyel katonák emlékééről szól. (Több mint 4 ezer sebesült és 924 halott.) A dal refrénjének szövege - szabad fordításban - így hangzik: a Monte Cassino pipacsait harmat helyett lengyel vér öntözte, e

virágok között kapaszkodtak felfelé a katonák meghalni, de a halálnál erősebb volt a haragjuk. Múlnak az évek, évszázadok, de a Monte Cassino pipacsai mindig is pirosabbak lesznek, mert lengyel vér öntözte őket...

Bende Miklós ugyanis éppen lengyelországi vendégszereplésekről és utazásokról mesél:

Egy alkalommal, az előadást megszakítva, nekem köszönte meg a primadonna a varsói operettszínházban, hogy a háború alatt átmentettük ezeket a katonákat a németek elől. Az Anders-hadseregben ugyanis sokezeren szolgáltak olyanok, akik Magyarországon át, magyar segítséggel kerültek el a német, vagy szovjet hadifogoly-táborokat, és jutottak át a szövetséges területen alakuló lengyel hadseregekhez.

A közönség állva ünnepelt. Azt hittem, elsüllyedek. Nekem ebben semmi részem. Köszönjék a magyar népnak és az akkori belügyi államtitkárnak, idősb Antall Józsefnek.

De a Monte Cassino pipacsairól szóló dal hallatán ma is látom és átélem a filmbeli jelenetet - hiszen magam is megjártam a frontot-, ahogyan Zbigniew Cybulski elesett bajtársai nevét sorolva meggyújtja a pultra helyezett poharak tartalmát. Mint kis, temetői mécsesek, égnek hosszú sorban a pultron álló vodkás poharak.

És az előadásban csak ezután úszik el a Monte Cassino zenéje... A szerző-narrátor tovább mesél; neki van hozzá joga, neki szabad megbocsátó humorral beszélnie a megdöbbsentő dolgokról... hiszen átélte őket! (Talán ezért is juttatta oly élénken eszünkbe az elején említett Bacsó-filmet.)

Az egész előadás talán egyetlen „kemény” részlete a Mesélő szájából így hangzott:

Párizsban lestopoltunk egy szexmózi előtt, amelynek a neve: Trianon - viszont egy másik városnegyedben, egy hatalmas tűzfalon felirat fogad: Budapest, 1956.

Firenzében némán lehorgonyozunk Savonarola emléktáblája előtt, akit itt égettek meg. Arra gondolok, hogy hány ilyen - az emberi kultúrát pusztító dogmatikus élt előtte és utána, azóta is! Milyen kár, hogy nem sikerült őket idejében megégetni!

A bemutató előadás, amelyet érdeméhez méltón igyekeztünk itt részletesen bemutatni, január 15-én zajlott a Fővárosi Örmény Klub estjén. (Immár ez is hagyományunk, hogy az év első klubestjét humornak, oldott megközelítésű s mégis lényeges dolgoknak szenteljük. Örömmel emlékszem, hogy a sort a 2001 januári kabaré-esttel én nyitottam meg. Hálístennek, immár a 2004-es, azaz negyedik farsangi klubestről beszélhetünk.) A bemutató után egyébként még napokig a fejemben járt a Kálmán-dal:

*„Te rongyos élet, bolondos élet,
leszokni rólad, Istenem,
milyen nehéz...”*

Egy bizonyos: Bende Miklós hálístennek - tiszteletreméltó kora és 2003. tavaszán történt súlyos balesete ellenére - nem, hogy nem szokott le erről a rongyos, bolondos életről, hanem igencsak profi, méltó előadásban mondott el nekünk valamit a saját életéről, és az elmúlt 20. századról. Méghozzá humorral.

Akik nem látták az előadást, sajnálhatják. Akik pedig megtehetik, hívják meg a produkciót, higgyék el, érdemes!

dcs

*****

Hírek

Megbeszélés

Az Országos Örmény Önkormányzatnál kialakult helyzet megvitatása és közös álláspont kialakítása céljából február 7-én az EÖGYKE jelölésével mandátumhoz jutott képviselők (elektorok) megbeszélést tartanak a Fővárosi Örmény Önkormányzat székhelyén.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János

József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb, u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét:

van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím:1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu

fax: 201-2401.

A következő klubtalálkozó

A Fővárosi Örmény Klub következő klubestjét február 19-én, csütörtökön 17 órakor tartja a Magyarok Háza (V. Semmelweis u. 1-3.) I. emeleti Bartók teremben.

Puskás Attila vikárius előadása: Örmény identitástudat vagy identitászavar

Mindenkit szeretettel várunk!

*****

2004. február

Ferenczy Istvánról

Örömmel tudtam meg, hogy az m2 tévécsatornán sorozatot indítottak „Az erdélyi színház kimagasló egyéniségei” címmel.

Sokat mond a cím. Erdélyi színház. Nekünk, akik erdélyi örmény gyökerűek vagyunk, vagy a közelmúltban telepedtünk át Magyarországra Erdélyből, sokat jelent az, hogy mostanában - szinte nap mint nap - megjelenik valamilyen téma Erdéllyel kapcsolatban, különféle írott és elektronikus sajtótermékekben. Ez nemcsak nekünk fontos, figyelmeztető azok számára is, akik rövidebb-hosszabb időt töltöttek e tájegységben, akár turistaként, akár más okból.

Aminek még jobban örvendeztem, az, hogy színházról van szó. Köztudott, hogy Pest után Kolozsvár az a város, ahol magyar nyelvű színház volt már az 1700-as évek vége felé. Aranka György írja az 1792-es első kolozsvári előadásról, hogy „társadalmi szükségletből teremtődött meg Erdélyben is az állandó magyar színház”.

E korai és igényes kezdetnek köszönhető, hogy az 1790-es években Kolozsváron Shakespeare-t, Schillert, Moliére-t játszottak.

1821-ben a Bánk bánnal nyitott a Farkas utcai kőszínház. Oldalakat lehetne írni a színház idevonatkozó történelméről. Most azonban nem ez a cél. Azoknak a színészeknek, akik akkor ott éltek, színre léptek és áldoztak Thália oltárán, mint Jászai Mari, Szentgyörgyi István, Paulay Ede, Jancsó Pál, Ditrói Mór, Prielle Kornélia és még sokan mások, és akik Kolozsvár után többnyire pesti színházakhoz szerződtek, sok áldozatot kellett hozniuk, nehézséget leküzdeniük ahhoz, hogy a színház elérje célját, és ne csak mint szórakoztató eszköz, hanem mint nyelvmívelő intézmény is betöltse hivatását.

Az, hogy Marosvásárhelyen miként alakult a színi-mozgalom az első és második világháború előtt és az azt követő időkben, kik és mit játszottak a Székely Színházban a város lakói számára, hogyan alakult át a színház Nemzeti Színházzá, azt egy más alkalommal kell megírni.

A tv-sorozat lényege, hogy kimagasló egyéniségeket mutat be, azokról szól a műsor, akik ma is élnek és játszanak, szórakoztatják a „nagyérdeműt” és azokról is, akik örökre elhagyták kedvelt nézőközönségüket és már csak emléküek él a földön.

2004. január 8-án este 20.05-kor kezdődött a *Ferenczy István* életművét bemutató műsor. Annak a Ferenczy Istvánnak szentelték a műsort, aki a marosvásárhelyi színház örökös tagjaként alig egy éve, rövid életének súlyos betegsége miatt hunyt el.

Sajnos későn kapcsoltam át a csatornára és az adást többszöri telefonhívás miatt csak kisebb nagyobb hézagokkal tudtam követni. Egy pillanatra beállt a képbe egy plakátszerű lap, amin a „ripacs” szó volt olvasható. Azt hittem, hogy valami darab, vagy regény címe.

Sütő András volt az egyik interjú alany. Objektíven, szépen szólt Ferenczyról. Elmondta, hogy a Tamási Áron műveket hitelesen, a székelységre jellemző derűvel játszotta. A művekben rejlő szépségeket jóízű hangsúllyal sokszor Sinkovits mélységével adta elő, a székely tájszólásnak mestere volt, frappánsan alkalmazta minden mondatát. Sütő csak dicsérőleg szólt róla.

Vitályos Ildikó volt a második kérdezett-mesélő. Nostalgiaiával emlékezett a színészre, a közös szereplésekre. Nagyra becsülte játékát, életvitelét.

Ezután jöttek a „nagyok”, a kolozsvári László Gerő, csak éppen azt nem mondta, hogy rémlik neki, hogy volt valaha egy Ferenczy István.

A nagy Lohinszki. Nem tudom miért olyan nagy, hisz olyan, mint ő, van még egy jó néhány a nagyvilágban. Azért mert színtelen, monoton hangjával, stílusával bódította a vásárhelyieket? Ferenczy Istvánról azt merte mondani, hogy annak ellenére, hogy már professzor volt a

Szentgyörgyi István színészképző főiskolán, (akadémián?) nem képezte magát, nem olvasott, inkább horgászott. Ha a horgászattal jellemzi a néhai Faluvégi Lajost, akinél jobb halászlevet senki nem tudott készíteni, az már hihető, de ő is csak szabadsága alatt és ő róla sem lehetett állítani, hogy nem olvasott.

Mit tudta Lohinszki úr, aki a Bolyai és Lupény utcai szakaszon, merev arccal, sem jobbra, sem balra nem nézve, csak a földet kémelve haladt fel vagy lefelé, hogy Ferenczy a Maros parton, vagy más patak partján, a víz csendes folyását, vagy esetleg fel-fel bukkanó halat figyelve min elmélkedett? Milyen ötletek jutottak eszébe kint a természetben egy-egy szerep megoldási módján, mi jött be a képbe, hogyan rajzolódott ki a forma a tartalomhoz, amit majd színre visz.

Aztán jött Tar, akit sokan Lacinak hívnak. Az ő szájából hangzott el a „ripacs” szó. Nem voltam rest, elővettem a Révai Nagy Lexikon 16-os kötetét. A ripacs címszó alatt a 281. oldalon írja, hogy tréfás értelemben a vidéki színészek gúnyneve, amely a XIX. sz. utolsó évtizedeiben keletkezett.

Attól félek, hogy a nagyközönség, a nézők nagy része nem így értelmezi a szót, inkább lenézést, lebecsmérlést érez mögötte. Mi lehetett Tarnak a célja ezzel a jelzővel? Valaha valami sérelem érhetett Ferenczyvel kapcsolatban, esetleg Ferenczynek nagyobb sikere volt, több nyíltszíni tapsot kapott és ez annak idején fájt neki? Igaz, az interjú vége felé inkább magáról beszélt, arról, hogy az idő és ezzel az élet is nagyrészt eltelt, hogy ő is megöregedett, sok-sok ráncsal, ami jól látható volt a képernyőn. Közben a telefon újra csengett, így nem tudtam meghallgatni azt a mondatot, amivel állítását esetleg megmagyarázta volna. Ha ezt egyáltalán megtette.

Régi közmondás, hogy halottakról vagy jót vagy, semmit. Ez ma is érvényes. Ha a művész urak nem tudtak a volt kollegáról, munkatársról, a Thália papjáról jót mondani, miért nem zárkóztak el a beszélgetéstől? A szerkesztő talált volna más alanyt e célra, ha mást nem, akkor az utca emberét.

A nagyközönség, aki látta, csak tisztelni tudta Ferenczyt. Felnézett rá, de nem testalkata miatt. A szerkesztő azt hallotta volna, hogy tehetséges színész volt, élvezet volt látni a Vágy villamosában, a Jámborlelkű Flóriánban, az Énekes madárban, a Bolyai monodrámában és még nagyon sok más szerepben, amelyet mély átéléssel, hiteltérdelemmel, Sinkovits-rangú stílusban és hanghordozással vitt a színpadra, akár örmény-magyaroként, akár székely-örményként.

Budapest, 2004. január 18.

Borbély B. Júlia

*****

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Ukrajna egyetlen magyar könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tulajdonában levő, Munkácson működő könyvtár ma már nem tudja kifizetni a gázvillany- és telefonszám-láját, valamint a könyvtáros és a takarítónő tiszteletdíját, összesen havi 30.000 Ft-nak megfelelő grivnyát. (Nem tévedés: 30 ezer forintnak megfelelő összeg!) A könyvtár működtetésére beadott pályázatokat elutasították.

A naponta reggel 9 órától délután 16 óráig nyitva tartó Zrínyi Ilona Könyvtár a magyar iskola és a liceum diákjait, a Tanítóképző Főiskola hallgatóit, Munkács magyar polgárait fogadja.

Segítsen, aki tud és akar!

A Kárpátaljai Szövetség számlaszáma: 11711034-20834951

A közlemény rovatba az alábbi szöveget kell írni:

„Adomány a munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtár javára”

További információk (és csekkek) kaphatók a Magyarok Házában működő Kárpátaljai

Szövetség irodájában (1052. Budapest Semmelweis u. 1-3. III. 326, naponta 10-14 óra között.
Tel: 267-0198)

*****

1% 1 % 1%

Közeleg az adóbevallás ideje. Személyi jövedelemadónk egy-egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy adónk 1%-át felajánlhassuk az Egyesületnek. Ezzel hét éve működő Egyesületünk működését támogathatjuk.

Kérjük, jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre, s ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja az utókornak és továbbfejlessze. Ezzel tartozunk tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

A jövedelemadó bevallásakor az APEH által mellékelt rendelkező nyilatkozatot kell kitöltenie.

A kedvezményezett adószáma: **18085590 -1- 41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal javasoljuk, hogy a másik, az egyházaknak szánható egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. A Kádár Dániel apátplébános által évtizedeken át vezetett Orlay-utcai templomnak **nincs önálló technikai száma!**

Ezért javasoljuk, hogy a másik rendelkezési lapon kezdeményezettként tüntesse fel a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma: 0011

A rendelkező nyilatkozatokat tegye külön-külön szabványméretű borítékba, írja rá saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

A Budapest XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat január 23-án mutatta be Szongott Kristóf A magyarok eredete és őslaka c. művének (Szamosújvár 1906.) reprint kiadását a Kelenvölgyi Közösségi Házban. Szesztay András, a kerületi Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke megnyitója után Harmath Kálmán elnök köszöntötte az érdeklődőket, valamint a sajtó képviselőit, majd Kobza Vajk kobzon előadott gyönyörű erdélyi örmény dallamait hallgathattuk. Az igen érdekes, sok forrásanyagot feldolgozó mű 1900 Ft-ért vásárolható meg a XI. kerületi Örmény Önkormányzatnál. Köszönjük, hogy ismét egy Szongott-művel bővült a magyarörmény könyvtár. A bemutató pazar örmény ételkóstolóval zárult, amely - mondhatni hagyományosan - Keszy-Harmath Péterné remekműve volt. Kérjük, olvassák figyelemmel az előszót, amely Nagy Kornéltól származik.

Előszó

„E világ csodakert, s benne virág az ember” - mondja az örmény Dzsiváni mester a 19. század ünnepelt asugh költője Jönnök, s tovatünnek című költeményében. Virágot említünk, s értékre gondolunk, mert minden, ami múlandó, és az idő által pusztulásra ítéltetett, elenyészik. Ezért is szükséges üzenet gyanánt hátrahagyni valami töredéket a jövőendő számára. Talán a sors, vagy az isteni gondviselés rendelte a szamosújvári Szongott

(Aszvadur) Kristófot arra, hogy mindent lejegyezzen, feldolgozzon és publikáljon, egy elmúló, de ugyanakkor még eleven hagyományú kultúráról, azaz az erdélyi örménység múltjáról.

A főgimnáziumi tanár filozofi hévvel vetette bele magát az örménység zivataros történelmének kutatásába. Munkásságában komoly támaszul szolgált latin, ógörög és örmény nyelvtudása, továbbá a sajátos hangzású erdélyi örmény dialektus, amely még a 19-20. század fordulóján élő hagyomány volt. Megérezvén, hogy az erdélyi örménység nyelvileg teljesen beolvad a magyarságba, mindent megtett, hogy e nyelvből valamit az utókor számára megőrizzen. A magyarok eredete és őslaka című könyvének 1906-os megjelenésekor már több tudományos cikk és könyv megírása után volt.

Még aktív főgimnáziumi tanárként 1887-ben - részben saját költségén elindította az Arménia című folyóiratot, amely mintegy 20 esztendőn át az erdélyi örménység, s a hazai armenisztika tudományos fórumaként működött. A folyóiratot nemcsak a többségében már értelmiségi státuszban lévő örmény származékok olvasták, hanem a korabeli magyar tudományos közélet számos képviselője is. Ezek közé tartozott gróf Kuun Géza, a magyar őstörténet és a hazai kunság jeles kutatója, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának titkára, aki 1892-ben Szongott Kristófnak címzett levelében a magyar őstörténet örmény vonatkozásairól értekezik. E levél megírásában nagy szerepet játszott, hogy gróf Kuun Géza kezébe került az 1892-ben kiadott középkori örmény történetíró, *Movszesz Khorenaci: Nagy-Örményország története*, Szongott Kristóf fordításában, amelyben az örmény historikus több ízben is megemlíti a hunok betörését a Kaukázusba. Gróf Kuun Géza Szongott Kristófot a magyar őstörténet örmény történeti vonatkozásokkal is kiegészített monográfia megírására ösztönözte, amely 16 esztendő kutatásai után látott napvilágot 1906-ban, Szamosújvárt; A magyarok eredete és őslaka címmel.

De térjünk vissza gróf Kuun Géza levelére, amelyben a magyar őstörténet örmény vonatkozásában megemlíti egy korábban született monográfiát, mégpedig *Lukácsi Kristóf* 1870-ben Kolozsvárott megjelent: *A magyarok őselei, hajdankori és jelenlegi lakhelyei, eredeti örmény kútfők alapján* című munkáját. Bár Szongott Kristóf könyvéről beszélünk, nem kerülheti el figyelmünket a mű keletkezése szempontjából jelentős szerző, Lukácsi Kristóf tudományos munkássága.

A szamosújvári örmény katolikus plébánost, Lukácsi Kristófot a hazai armenisztika alapító atyjaként tiszteli a szakma, s 1859-ben latin nyelven írt *Historia Armenorum Transsylvaniae* című könyvét a nemzetközi armenisztikában mind a mai napig az erdélyi örménység legfontosabb monográfiájának tekintik. Lukácsi a bécsi örmény katolikus mechtarista kongregáció levéltár kéziratai között kutatott, s többször akadt olyan örmény történeti forrásokra, amelyek nomád népek, s esetleg ősmagyarok kaukázusi kapcsolatairól tudósítanak. Ezeket a töredékeket Lukácsi Kristóf kivonatolta, sőt 1870-es kiadású könyvében meg is jelentette. A szerző azonban olyan szintig jutott a magyar őstörténet kutatásában, hogy az örményeket nyelvileg és genetikailag a magyarokkal azonosította. Szongott Kristóf felhasználta Lukácsi Kristóf művét, de magyar őstörténettel kapcsolatos elméletét elvetette, ugyanakkor könyvében külön fejezetet szentel Lukácsi Kristóf munkásságának.

Szongott Kristóf könyve a 21. század távlatából visszatekintve, mindenképp kiemelkedő forrásértékkel bír: az olvasó betekintést nyerhet a magyar történettudományt, s így a magyar őstörténet-kutatást foglalkoztató vitákra a 19-20. század fordulóján. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy e korszakban zajlik a szakma művelőit akkor igencsak megosztó ugor-török háború. Szongott Kristóf valójában egyik oldalra sem áll, sőt munkájában külön-külön fejezetekben igyekszik összegezni a magyar őstörténet török, illetve ugor nyelvi és kulturális kapcsolatait.

Önálló fejezetben említi meg az iráni népekkel való kapcsolatokat, különösen szkíta és párthus érintkezéseket, mivel az armenisztikában köztudott, hogy Örményországban mintegy öt évszázadon keresztül a párthus eredetű Arszakida dinasztia uralkodott, tekintettel arra, hogy az örmények apostola Világosító Szent Gergely is a nevezett párthus eredetű dinasztiából származott. Ugyanakkor Szongott Kristóf felhívja a figyelmet az 5-10. századi örmény források roppant gazdagságára, amelyeknek jelentős része az idő tájt még nem érte meg kritikai kiadását, hisz maga a szaktudomány is a maga gyermekbetegségeivel küszködött ekkor. A szerző figyelmét egyáltalán nem kerüli el, hogy milyen nélkülözhetetlen és pontos értesüléseket közölnek a tárgyalt korszak örmény forrásai a Kaukázus lejtőin nomadizáló népekről és törzsszövetségekről. Sajnos a jelenkor szakembere is kénytelen hozzáfűzni, hogy a magyar őstörténet szempontjából oly fontos örmény történeti kútfők gyakorlatilag nincsenek tudományosan feldolgozva.

A fentebb forrásértéket említettünk, s így nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kor másik, magyar őstörténettel kapcsolatos szakmai vitáját: a szavartoi aszfaloí, vagy más néven szavárd kérdést, amely tulajdonképpen armenisztikai kérdés is. Ennek a kérdéskörnek Szongott Kristóf is külön fejezeteket szentelt. E vita középpontjában VII. Bíborbanszületett Konstantin (945-959) bizánci császár műve, a *De Administrando Imperio* áll, ahol az uralkodó említés tesz a türkökről (turkoi), akik a besenyőkkel vívott harcok során elmenekülnek, s egyik csoportjuk Perzsiába telepedik le, s akik magukat valamely okból régi nevükön szavartoi aszfaloínak nevezik. A kor tudósait lázba hozta eme elnevezés értelmezése, és ezáltal az 1890-es évek közepén pezsgő vita robbant ki Thúry József, Fiók Károly és Petz Vilmos között, akik elméleteiket a *Századok és a Philológia Közlöny* oldalán fejtették ki. A tudósok nyomán a szerző külön fejezetben kiemeli a bizánci császár örmény kapcsolatait, továbbá örmény származását, és a császárral kortárs örmény történeti forrásokat, amelyekben megemlítésre kerül a keresztény szevordi nép, akik az akkori Örményország északkeleti részén lakoztak. Bár utóbb bizonyítást nyert, hogy a görögösített szavartoi aszfaloí kifejezés, és az örmény szevordi egy és ugyanazon népességet jelöl, nyelvi hovatartozásuk azonban mind a mai napig szakmai vita tárgyát képezi.

Ami talán Szongott Kristóf művét némiképp beárnyékolja, hogy maga is beleesik a délibábos rokonítás elméletébe, jelesül a magyarság rokonai közé sorolja az olaszokat, szlávokat, a görögöket, és a németeket, s ezeket erőltetett nyelvi és hangtani egyezésekkel kívánja alátámasztani.

Mindent egybevetve: Szongott Kristóf, aki nem volt elsősorban a magyar őstörténeti kutatás avatott tudora, művében precízen összefoglalja a korszak magyar őstörténettel kapcsolatos tárgyalt és vitatott elméleteit. Jelen sorok írója nem kimondottan a magyar őstörténet-kutatás szemszögéből, hanem mint történész és kíváncsi olvasó mondja el gondolatait, és mindenképpen nagy becsben tartja e könyvet, örömmel üdvözli annak reprint kiadását. Amint az első sorokban áll, az érték - így e könyv is - nagybecsű ékszer, mert mondandóján kívül át- meg átüt a kor gondolkodása, eszménye és értékvilága. Egy kicsit romantikus. Talán egy letűnt korszak lenyomata vagy üzenete az, amit most az olvasó kezébe vesz. Így ügyeljen rá minden, tudományt és irodalmat szerető ember.

Budapest, 2003. december 1.

Nagy Kornél

*****

Utánnnyomás az Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete Közlemények 2003/4 című kiadványból

Lélek

Hitünk szerint az emberi lény kettős: test és lélek. A test halandó, a lélek maga az örökkévalóság. Ebből következik, hogy az ember mindig többre becsülte a lelkét a testénél;

lelke mindig jobbik fele, szebbik része volt. Arany János is vallja egyik verssorában: „Isten veled, jobb részem arany álma.” Petőfinek Adorján Boldizsárhoz írt költői levelében is olvashatjuk e kifejezést: „Megölted, / Nem testedet, / De ennél sokkal többet, / Jobb részedet”.

A lélek - ez az ősi magyar szó - már az 1195 körül keletkezett Halotti Beszédben előfordul, amikor is a beszédet mondó pap arra kéri híveit, hogy imádkozzanak a halott lelkéért (az akkori írásmód szerint: lelic ert). A lélek szó eredetibb, konkrét jelentése ez volt: „lélegzet, lehelet”. Ebből fejlődött ki - már a magyar nyelv keletkezésének igen korai szakaszában - az átvitt értelem. A lélek: ma az emberben az életnek és a személyiségnek testtől független, anyagtalan létezőként képzel hordozója, éltető eleme. Aki kiadja a lelkét, meghal. A lélek lehet képzeletbeli lény: gonosz lélek. Lehet kísértet: hazajáró lélek. A lélek szóval jelöljük az értelmi, akarati jelenségek összességét, az ember érzésvilágát: valami betölti az ember lelkét. A lélek akarat, erő, bátorság is: nem visz rá a lélek - mondjuk. A szó kielemezhető töve: lél. Ez lehet az alapszava az oklevelekből, a krónikákból adatolható Lél, Lehel személyneveknek. A lélek tehát származékszó, épp úgy, mint a szócsaládba tartozó lélegzet, lehelet is. A szóvégi -k- hang eredetileg kicsinyítő funkciójú névszóképző, ugyanúgy, mint például a far szó mellett a fark is.

Természetesen a mai nyelvben a lélek egységes, alakilag elemezhetetlen szó, amely több származékszónak az alapja: lelkes, lelketlen, lélektelen, lelkendez stb. Idetartozik a 18. század végén, a nyelvújítás korában keletkező lelkész szó is. Se szeri, se száma összetételeinek: lélekbúvár, lélekelemzés, lélekemelő, lélekharang, lélekjelenlét, lélekmelegítő, lélekromboló, lélekszakadva, lélekszám stb.

Valamely személy érzései akkor igazán valók, ha lelkéből fakadnak, lelkében gyökereznek. Gyermekait a szülő lelke egész melegével szereti. A Biblia intelme: szeresd Istent egész lelkedből. Aki nagyon beteg: már csak hálni jár belé a lélek. Mindent megteszek valaki vagy valami érdekében: kiteszem a lelkemet érte. Lelke rajta - mondjuk, ha úgy véljük, hogy az illetőnek kell viselnie az erkölcsi felelősséget. Ha nagy az öröm, az embernek a lelke is örül, ha nagy bánat éri, még a lelke is sír belé.

Aki valakit szeret, nemcsak lelkéből szeretheti, hanem ő maga a lelke. „Édes lelkem, szép szerelmem!” - írja Thaly Kálmán. „Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája” - mondja Kukoricza Jancsi Petőfi János vitéz című költeményében. Sok-sok szeretett személy mind-mind a lelkünké, mikor mondjuk: édesanyám lelkem, lányom lelkem, lelkem magzatom (Arany János szerint: „Lelkemből lelkezett gyönyörű magzatom”). A népies szójárásban a kedves: lelkem aranyom, lelkem tubicám, lelkem galambom, lelkem angyalom (Petőfi szerint: „Hejh, Iluskám, lelkem szépséges angyala!”) Talán a legszebb megnyilatkozás is a Petőfié: „Lelkem lelke bocsáss meg”.

Hozzá tartozóinkért, barátainkért, kedvesünkért mindenünket odaadnánk, még a lelkünk üdvösségét is, úgy ragaszkodunk hozzájuk, mint lélek a testhez.

Murádin László

*****

Százhalombattai megnyitó

A Magyar Kultúra Hete alkalmából Százhalombattán a helyi Barátság Művelődési Központ galériája jóhangulatú, színvonalas kiállítás megnyitót tartott január 19-én.

A kiállított olajképekre viszonylag könnyű ráismerni - viszonylag, mert némiképp mégis mások, mint amiket eddig Karácsony Ernőtől láthattunk.

Megnyitó beszédében Benedek Katalin művészettörténész hangsúlyozta is: a székelyudvarhelyi - és részben szamosújvári kötődésű - Karácsony Ernő festészeteszemmel láthatólag megújult, palettája kiszínesedett.

A megnyitó előtti hangulatot több elem fokozta, például a helyi (városi) TV megnyugtatóan hozzáértő érdeklődése is.

A színvonalról ezen túlmenően egy helyben lakó művész, a kolozsvári származású József Rozsnyai Júlia is gondoskodott: igen jó értelmezéssel, erővel és rokonszenves, nagyon visszafogott előadásban hallottunk tőle Dsida-verset.

*****

(Utánnymás a Demokrata c. hetilap 2001. december 20-i számából - rövidítve)

Torma Zsófia igazsága

Sok méltatlanul elhallgatott és mellőzött alakja van a magyar tudománynak, de közöttük is a legelfeledettebb Torma Zsófia, a világ legelső régésznője. S nemcsak legelső, hanem a legnagyobbak közé is tartozik, ezt most, halála után több mint egy évszázaddal sorra igazolják külföldi kutatók írásai.

Az 1840-ben született erdélyi nemeslány élhetett volna gazdag, gondtalan, de haszontalan életet, kérőkben is válogathatott, ám őt jobban érdekelték a régi kövek, csontok, cserépdarabok. Ezt az érdeklődést géneiben hordozta, hiszen atyja amatőr régész, történetíró, bátyja, Torma Károly pedig Aquincum és más római erődítmények feltárója. Zsófia azonban, ha nem is népszerűségben, elismertségben, de tudományos felfedezéseiben, megállapításaiban jóval megelőzte őket és korát. Mindezt itthon szinte természetszerűen gúnykacaj, mellőzés, támadás a jutalma, míg a külföldi kollégák elismerik és olyan barátai vannak, mint a Schliemann házaspár. Heinrich Schliemann szintén a hivatalos régészet gúnyolódása közepette, amatőrként tárta fel Trója és Mykéné romjait, Homérosz eposzai nyomán. Zsófia barátai, levelezőtársai közé tartozott Lubbock angol régész is, aki a Prehistoric Times című könyvében leírja, lerajzolja, ezáltal megőrzi egyik legkorábbi írásemlékünket, a háromezer éves, rovásfeliratos, bronz szkíta balta-tokot.

Zsófia ásató régész lett, szorgalmához rendszerező elme, és dús fantázia társult. Sok időt töltött a „terepen”, hatalmas anyagot gyűjtött össze. Ez az anyag halála után ebek harmincadjára került. Kiadója, Fehérné Walter Anna írja, hogy gyűjteményének legértékesebb darabja, egy sumér írásjelekkel díszített orsónehezék akkor tűnt el, amikor egy Vasics nevű horvát régész 1906-ban „feldolgozta” az anyagot.

Összegyűjtött művei Magyarországon még nem jelentek meg, németül is csak kivonatosan, Jénában 1894-ben Etnographische Analogien címmel. Még e kivonatot is lelkendezve üdvözölték olyan külföldi tudósok, mint Lenormant francia régész, az első alapos sumér nyelvten szerzője, az angol Sayce, nemzetközi tekintélyű sumerológus, oxfordi egyetemi tanár. Hogy e művet magyarul is olvashatjuk, azt az emigrációban élt Fehérné Walter Annának köszönhetjük, aki Buenos Airesben kiadta Foyta István fordításában, Jáki Gábor kiegészítésével. Gyulai Pál Bukarestben 1972-ben megjelentette Zsófia levelezésének egy részét. Marton Veronika A sumir kultúra története című könyvében elismerően foglalkozik személyével. Ezzel szemben Budapesten az Akadémia Kiadónál 1986-ban, majd 1988-ban ismét megjelentetett háromkötetes, közel 2000 oldalas Erdély története meg sem említi, ahogyan ugyanezen kiadó 1962-es nyolc kötetes Új Magyar Lexikona is mellőzi.

/.../... ma is érvényesek Torma Zsófia 120 évvel ezelőtti szavai: „Minden dicsvágyat és feltűnősködést kerülve gyűjteményem jelentőségének fontos voltát egyedül abban látom, hogy leleteimet a Maros hullámai elől biztonságba helyeztem, miután más megfelelő gyűjtőre nem akadtak. Tettem ezt annak ellenére is, hogy az elfoglaltság és sokoldalú kellemetlenkedés sokak részéről ellenem megnyilvánult és még ma is folytatódik”.

És még ma is folytatódik...?

Friedrich Klára

A teljesség kedvéért lássunk az idézett cikk után két, mindenki által hozzáférhető - tehát nem szakirodalmi - magyarországi jelzést. Az első a Révai Nagy Lexikona 18. kötetének címszáva, megjelent 1925-ben:

T. Zsófia, T. K. (azaz Torma Károly a szerk) testvérhúga, régész; szül. Csicsókeresztúron 1840., megh. Szászvárosban 1899 nov. 14. Szászvárosban telepedvén meg, Hunyad vm. csigatelepeit kezdte volt először tanulmányozni. Majd 1875. Rómer Flóristól vett felhívás következtében a közel Tordos őstelepét kezdte ásatni, hol csakhamar meglepő felfedezésekre jutott. Szerencsés kezdeményezését Déva közelében a jelzett völgyön, Nándorválya, Nándor s főleg a mandori barlang őstelepeivel folytatta és már külföldön is feltűnést keltettek leletei. 1876-ban külföldi tanulmányutakat tett, részt vevén kétszer is a német antropológusok gyűlésein. Főbb értekezései: A mandori barlangsoport, Erdélyi Múzeum; Neolitikori őstelepek Hunyad vm-ben, Erdélyi Múzeum, 1879. évf.; Hunyad vármegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve 1881. Lipszéban megjelent kötetben tárgyalta a birtokában levő szimbolikus ősemlékek keleti vonatkozásait. 1899-ben a kolozsvári tud. egyetem tiszteletbeli bölcsészdoktora lett. V. ö. Goos Károly, Bericht über die Sammlung des Frauleins S.T., Archiv des Vereins für Landeskunde Siebenbürgens.

A másik- ugyancsak általánosan hozzáférhető - említés a Magyar Életrajzi Lexikon II. kötetéből való (a megjelenési év ezúttal: 1969).

Torma Zsófia (Csicsókeresztúr,1840. - Szászváros,1899. nov. 14.): ősrégész, T. J. (Torma József - a szerk.) leánya. Kutatásait főleg Hunyad vm.-ben végezte. Rómer Flóris felhívására Tordos őstelepét kezdte ásatni. A Déva környékén feltárt őstelepek leletei külföldön is feltűnést keltettek. - Főbb művei: A tordosi őstelep és hazánk népe ősmýthosának maradványai (Hunyad vm. monográfiájában, Bp.1897); Hunyad vármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig (Hunyad vármegye monográfiájában, Bp., 1902). - Irodalom: T. Zs. gyűjteményéről (Vasárnapi Újság,1882. 625. sz.); T. Zs. (Erdélyi Múzeum, 1899); Téglás Gábor: T. Zs. emlékezete (A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évk. Déva, 1901); Hermann Antal: T. Zs.-ról (A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évk. Déva, 1901); Roska Márton: A T. Zs.- gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában (Kolozsvár,1941).

Torma Zsófia /1840-1899/ a világ legelső régésznője.

Már évekkel ezelőtt olvastam a *Makkay János* szerkesztette „*Holt lóra patkó*” című tanulmánykötetet, amely Torma Zsófia emlékezetére jelent meg Budapesten, 1999-ben. Látna fényképeit, olvasva kitartó, mindent feláldozó élete történetét, egyre erősödött bennem az érzés, hogy erdélyi magyarörmény származású. Édesanyja neve - Dániel Jozefa, Kudu birtokosnője (az egykori Szolnok-Doboka vármegye területén) - csak erősítette gyanúmat. A véletlen segített. Szongott Kristóf Szamosújvár Szabad Királyi Város Monográfiája 1700-1900 című munka I. kötetének 333. oldalán találtam meg lapunk 2004. januári számának 35. oldalán megjelentetett „A szamosújvári nemes családok” felsorolását, köztük a Dániel családot is /1817-18-as jelentés/: „a Dániel család armalisa van Dániel Istvánnál Kuduban, vagy Erzsébetvároson Dánieléknál”. Tehát most már biztos, hogy erdélyi magyarörmény származású, ráadásul az erzsébetvárosi Dániel családdal valamiféle rokonságban, amelyet azonban tovább kell kutatni.

Torma Zsófia a magyar reformkorban született 1840-ben a Dés melletti Csicsókeresztúron. A könyv szerint a család Erdély előkelőbb nemes családjai közül való. Apja Torma József nagybirtokos, Belső-Szolnok vármegye királyi pénztárnoka, 1838-tól 1848-ig erdélyi

országgyűlési követ. A művelt, felvilágosult apát nemcsak korának viharos politikai küzdelmei, hanem szűkebb hazájának története, régmúltja is érdekli. Saját költségén feltárja a csicsókeresztúri birtokkal szomszédos Alsó-Ilosva község határában Gorgiana-Zutor római tábor romjait, s „a kő- és cserépletek halomszámra borították udvarunkat, azok törmelékei mint legkedvesebb játéktárgyak gyermekszobánk padozatát, melynek akkor boldog lakói Károly fivérem és én valánk” - írja önéletrajzában. Zsófia és Károly otthonról hozott érdeklődéssel foglalkozik a régmúlttal, Károly régiségtudós, Zsófia a világ legelső régésznője lesz, egész életét e szerelemnek áldozva fel. Fő kutatási területe a Szászvárostól 22 km-re nyugatra fekvő Tordos, amelyet 1875-ben ő tár fel a Maros partfala mentén, valamint a Kudu község határában fekvő Nándorválya.

Torma Zsófiának nehéz volt - elsőként - betörni a férfiak uralta tudósvilágba, különösen régészként. Mellőzték, sokszor gúnyolták, de fáradhatatlanul dolgozott élete végéig. „Halálának napja, 1899. november 14. előtt néhány hónappal, május 25-én a kolozsvári egyetem bölcsészkarának dékánja, Schneller István levelet küldött a már nagybeteg Torma Zsófiának. Közölte vele, hogy a kar tiszteletbeli doktorrá választotta. Ez volt az első doktori cím, amelyet az erdélyi magyar egyetem hölgynek adományozott, és az első tiszteletbeli doktori méltóság, amelyet magyar hölgy kapott, Torma Zsófia válaszlevelében így írt;

Holt lóra patkó

Először is korlátolt ismereteimmel erre érdemes nem vagyok, azután annyi szekátura és megaláztatás után, aminek engem épen ott - egyesek kivételével - kitettek, tekintve hogy haldoklási koromat élem, most már ennek hasznát sem vehetném. Mindezekért én legszívesebben ezt a kitüntetést nem fogadnám el, mert nemcsak sok oknélküli bajoskodással jár ez - főként időpazarlással, de igen sok költséggel is. Ellenségeimmel és gúnyolóimmal szemben igaz, ennyi elégtétellel magamnak tartoznám! Most már mégse tudom, mit tegyek.

Végül elfogadta a címet és a később jött elismerést. - írja Makkay János a könyv előszavában.

dr. Issekutz Sarolta

*****

Magyarörmények a múltból, a mindennapi életből

Évtizedek óta, valamelyest megszállottsággal és kutatói szenvedéllyel követem sorsunk, a magyarörmény sors alakulását. Örök kérdés az, hogy mit „adott és kapott” az Erdélyben letelepedett örménység az életvitel, kultúra, magatartásforma, hitélet tekintetében. De változások érintették a gazdasági életben, és ebben a tekintetben nagy szerepet játszottak eleink, megpezsdítve a néha „állóvizeket” is. Dr. HERMANN ANTAL írja (több mint száz évvel ezelőtt!): „Most nyáron ismét jártam Szilágy-Somlyón az örmény múzeum érdekében... Meglátogattam az előkelő örményeket és kutattam örmény vonatkozású tárgyak után. Nem hiába”

A történelem fintora, hogy ahogyan nem valósult meg az általa kezdeményezett örmény múzeum (bár Szamosújvárott van rá példa), úgy magyarmúltú városunkban ma sincs „lehetőség” múzeum felállítására. Kivételt képez a dr. Mártonfi István dolgozószobája. Dr. Hermann megemlíti a minoriták templomában található „örmény álló keresztet”, a Dr. Józsa Györgyné birtokában lévő - 6 barackmagból álló - karperecet, örmény pap faragta Kufstein börtönében a szabadságharc leverése után, Govrig Katalin birtokában van egy mátkagyűrű, házasságkötéseknél kölcsön kérték egymástól. Az ereklyéket tovább nem sorolom (megkapható Dr. Hermann Antal „Örmények a Szilágyságban”), de elfelejtett magyarörmények neveit jegyezte fel; PÁSKUJ JÓZSEF, LÁZÁR ÖDÖNNÉ, HUBERT JENŐ (nagybirtokos), KOVRIG ANTAL (gazdálkodó), PAP TÓDOR (városgazda), FEJÉR GERGELY (kereskedő), SIMAY GERŐ (birtokos), MERZA JENŐ (földművelési iskolai tanár), ROSKA MÁRTON (városi végrehajtó), VERZÁR JÓZSEFNÉ, GÁMENTZY

LUKÁCSNÉ.

OLOSZ LAJOS és REMÉNYIK SÁNDOR levelezése, izgalmas és mozgalmas történelmi időszakot ölel fel (1912 és 1940 között). A 208 levél elolvasása önmagában is nagy élmény, de nálam ezt még megtette az ő barátságos, pozitív megítélése baráti körök „örmény” származású tagjairól. Közéjük tartoznak (ismereteim szerint): CZÁRÁN JÁNOS, FUGULYÁN GERGELY, FUGULYÁN KATALIN, MOLDOVÁN PÁL, VOITH GERGELY és JÓZSEF.

CZÁRÁN JÁNOST 6 levélben is megemlíti, mint a kultúra (a lapkiadás mindig nehéz volt és még nehezebb volt-lelt Trianon után) mecénását.

Reményik írja (Nagyvárad - 1930, január 29.): „Szomorú lélekkel olvastam a mai újságban szegény öreg Jancsi (Czárán János - a szerző megjegyzése) halála hírért. Tudom, hogy sokat vesztettetek benne, de magam is, s most meghatott szívvel emlékszem a vele nálatok történt néhány találkozásomra”.

FUGULYÁN KATALIN, nagyhírű kolozsvári szemorvos, naplót vezetett és benne REMÉNYIK szembetegségének pontos diagnózisa is megvan (a költő két szemüveget használt, írásra és olvasásra).

A két költő levelezésében ott van a kettőjük, szűkebb környezetük és az összerdélyi sorsa. Ha néhány sorban is, de ott vannak „gyökereink” is, példamutató életvitellel, küzdelemmel és mindig közel a küzdelemhez, igaz értékekért.

2004. január

Joikits Attila
Szilágyosmlyó

*****

(Dr. Kegyes Csaba kedves olvasónk januárban megjelent „Olvasom...” című írása után úgy döntött, hogy ráadásként az abban emlegetett Héjjas Tucinak azóta írt levelét megosztja olvasóinkkal, hiszen továbbra is egykor volt szamosújvári emberekről és eseményekről esik szó benne)

Kedves Tuci!

Mondhatnám, a mai nap a meglepetések napja. Reggel a szamosújvári unokaöcsémet vártam az állomáson, otthonról hozott hírt. Hazamentünk, s a postaládámban az „Erdélyi Örmény Gyökerek” 2004 januári száma várt. Beleolvastam, aztán Űrgehegyre mentünk. Menet közben hívtam telefonon Dr. Karácsonyi Zoltánt, - mondja:

- Éppen a cikked olvasom, Tetszik, de olvasd el a többit is!

Űrgehegyről hazaérve várt az e-mailed (mondhatnám magyarul: a villámpostád), a messzi Hamburgból. (Valamikor, bizony messze volt, ma már szempillantás alatt megjön a villámposta.) Te is ugyanarról szóltál. Sőt, felhívtad figyelmemet két éves mulasztásomra is. A 40 éves érettségi találkozónk bankettjéről hazafelé, nagyokat röhögtünk Esztegár Jancsi (egy asztalnál ültünk s olyanokat mondott, hogy az elhullott hajad szála is égnek meredt) mondásain. Ekkor fogadtattad meg velem, hogy majd írok a találkozónkról. Több mint két év telt el azóta.

Egész este azon töprengtem, hogyan jutott el hozzád ilyen gyorsan? Azután kapcsoltam: élnek még a gyökerek!

Örvendek, kedves tanárunk, Gabányi Jani bácsi (sokunk Jani bácsija, s néhányunk számára Fiinké Nu Ké, kínai hangzású neve ellenére örmény gyökerű igaz magyar) poszthumusz kitüntetésének. Emlékszel-e még? Nyolcadikban, még a felső harmadik utcai iskolába jártunk, mert „nem voltunk még elég jók” ahhoz, hogy a Petru Maiorba járassunk. Pucás igazgató kirándulást szervezett a „pentru premiantii” osztályok kitüntetettjeinek. Finom,

vegyes társaság gyűlt össze a vagonban: jól emlékszem Angelescu Paulra, Pop Ionicara, és Brehar tanár úr fiacskájára is. Egyik állomáson aztán Brehar megkérdezte Gabányit (sokunk füle hallatára):

- Jani! Te miért nem változtatod meg a neved Gabaniucra?

- Eszta nume origyine, eszta nume nu sze szkimba - nagy szünetet tartott, mindenki csak úgy szájtátva ámult-bámult, mikor kirobbant belőle: - fiinké nu ké. . . fiinké nu ké... fiinké nu ké - ismételte el háromszor, percekig fagyos csend, majd diadalmas befejezés: - fiinké asa szé naszké!

Ezután magunk között csak Fiinké Nu Ké-nak hívtuk. Honnan, honnan nem, megtudta, és azután mosolyogva mondta: - Jó nevet ragasztottatok rám!

Dr. Gajzágó Aladár olvasói levelét kívánom megerősíteni, mert családunk hagyománya szerint sem Kovrig doktor vágta le Rózsa Sándor fejét. Sajnálom, hogy ezt nem vettem észre, és így más javít, én csak beleegyezőleg bólintok. Hanem akkor már elmondom, hogy Rózsa Sándor fejét anyai dédapám, Szabó Károly főfoglár vitte fel Budapestre, a Kórbonctani Intézetbe. Anyai nagyanyám, Szabó Róza a 96 évet megélt Tata lánya volt. A Rózsa Sándor fejről írt cikkében Gabányi János is említi a huszárörmesterből lett főfoglárt. Kerestem mindenütt, úgy emlékszem, hogy az Új Élet 1960 májusi számában jelent meg a cikk. A címlapon az egykori görög katolikus papnevelő intézet bérelt háza, a két titán tartja a kaput.

Ezután, térjünk rá a Kolozsi Gergely István kutatta, jegyezte nevesebb személyekre is. Azt, hogy a szerző Szamosújváron járt, azt „A lovát ugrató szamosújvári Nótás Kapitányról c. cikkből sejtem. Tehát 1943-44-ben Flórián Antalnak mindkét fia már élt. Emlékezetem szerint Anti (Szegeden élő színész) az idősebb, remélem, ő majd helyreigazítással él.

Sajnálom, hogy a felsorolásban Áján Tivadar és Áján Jenő mellett nem szerepel Todorán Miklós neve is. Pedig őket valamikor, elég régen, 1941-ben együtt emlegették. Mert: „a hűségesküt (1919-ben) nem tett városi tisztviselők a legnagyobb nyomornak néztek elébe” Hogy létfenntartásuk biztosítsák, egyes szamosújvári vállalatok, így a Szamosújvári Kereskedelmi Bank, a Szamosújvári Hitelbank, egyes üzemek és vállalatok alkalmazták őket. Ezek közül különösen nagy áldozatokat hozott Áján Tivadar kereskedő, bankigazgató és gyáros, aki hosszú időn át a magyar kormány bizalmi embere volt Szamosújváron, továbbá Áján Jenő börgyáros és Todorán Miklós nyomdatulajdonos.

Az igazság kedvéért le kell írni, hogy Dr. Kapatán Márton örmény katolikus plébános volt az, aki a városi levéltárból „kiszóratott” anyagot diákjaival összeszedette, és azt a Karácsonyi-féle szegényházban elhelyeztette. Az Örmény Múzeum anyagát az enyészettől (igaz csak kis mértékben, mert az eredeti 6-7 szobában elhelyezett anyagból alig egy szobányit) mentett meg nemes önfeláldozó és merész fellépésével Szamosújvár derék szülőtte, Kapatán Márton. A megmentett anyagot a fiúárvaházban helyezték el.

Sajnálom, hogy a város hírnevét öregbítő, rengeteg elismerést kivívó Páll Bogdánról szó sem esik. Ő volt az az állami főgimnáziumi tanár, akit még a régi örmény algimnáziumból vettek át.

Fájdalommal értesültem, most pedig olvastam régi jó barát, Dr. Frenkel János főorvos elhunytáról. Remélem, nem vagyok kegyeletsértő, amikor megemlítem, hogy régi szamosújvári családból származik. Nagyapja, Dr. Frenkel Mihály ügyvéd Szamosújvár városi tanácsának virilis képviselő testületi tagja, kiváló jogász és jónevű szőlősgazda volt.

Visszatérve a város szellemére, igen sok érdekes dolgot jegyeztek fel, mely mind azt bizonyítja, hogy az erdélyi légkörbe beleélték magukat az új várost alapító örmények. Ilyen adatot másolok ide:

„1750-ben Belső Szolnok vármegye alsó kerületében a bálványosváraaljai járás **Szamosújvár városának** Kászoni István deési kamaraispán, Pataki László belsőszolnoki főbíró és Dániel Tivadar városi főbíró által eszközölt összeírás szerint laktak itt:

- saját házzal bíró *örmény* polgár 303,
özvegy *örmény* 40,
béres házban lakó 46, ilyen özvegy 3;
zsellér*örmény* 15;
hurubás *örmény* 14, ilyen özvegy *örmény* nő 8; együtt 429 család;
- béres házban lakó *magyar* 8,
zsellérházban lakó 11 és ily özvegy 1, összesen 20 család;
- béres házban lakó *oláh* 7,
zsellér *oláh* 37, ily özvegy 1, összesen 45 család;
- béres házban lakó *német* 1,
zsellér *német* 7, együtt 8 család;
- béres házban lakó *tót* 2,
zsellér *tót* 4, együtt 6 család;
- zsellér *szász* 1;
- béres házban lakó *olasz* 2,
zsellér *olasz* 1, együtt 3 család;
- zsellér *orosz* 1
- cigány 15, ebből kovács 10, csizmadia 1, hegedűs 1, hangász 3

Azaz, 528 család lakott Szamosújváron. Ide írnám az *1914-ben*, az utolsó békeidőben megválasztott városi képviselő testületet: Áján Jenő, Áján Joachim, Alexa Miklós, Ámirás Bogdán, Bodor Sándor, özv. Bogdánffy Istvánné, Cheul Dávid, Cheul Lukács, Czetz Lukács, Csásusz Dániel, Dávid Juda, Dömötör János, Esztegár Géza, dr. Fábíán Péter, Feldmann Tivadar, Fenyvesi Jakab, Fischer Albert, dr. Frenkel Mihály, Gottlieb Antal, Govrik János, Govrik Tivadar, Haris Andor, Herskovics Izidor, Jósa János, Kappel Hermann, Kincses Joachim, Kovács Gerő, ifj. Nás Demeter, Nits János, Öhlbaum Béla, Papp Gerő, dr. Papp Gusztáv, Papp Kristóf, Papp Márton, Páll Bogdán, Páll Kristóf, dr. Rus Cornel, Salamon Árpád, Tarisnyás Kajetán, Teleki Samu, ifj. Temesváry István, id. Temesváry István, dr. Temesváry János, Turcsa Lukács, Uhlyárik Albin, Zabulik Jenő. Póttagok: Domokos Károly, Flóra Kristóf, Flórián Jakab, Hárrib Lukács, Papp Tódor, Simay Gyula, dr. Weisz Izsó.

1919-ben polgármester lett Ancean Alexandru, rövid idő után őt váltotta fel Mirea Victor. Közigazgatási tanácsos Keresztes János, gazdasági tanácsos Chezan Ioan, városi főjegyző Bota Vasile, főszámvevő Pop Emil, pénztáros Chezan Vasile, rendőrkapitány Pinteá Augustin, rendőralkapitány Man Gheorghe, városi ügyész dr. Rus Cornel, városgazda Hossu Gábor, levéltárnok Bota Ioan, rendőrbiztos Mészáros Tivadar, írnok Campean Simion. A polgármester-változással egyidőben a gazdasági tanácsos a hűségesküt tett Dr. Izsáky Lajos, írnok Begidsán Tódor, ellenőr Begidsán János, rendőralkapitány Pakulár Ernő lett.

Eszembe jut a sokszor elmesélt élcelődés a híres-nevezetes *örmény* Papp családról. Az egyik disznóval, a másik lóval, a harmadik marhával kereskedett. A városi Casinóban, egy messzi tájról jött idegennel beszélget a középső Papp. Érdeklődik az idegen az iparról, a kereskedelemről, mindenféléről. Mondja az idegen, hogy hallott a híres Rubens képről, volt is megnézni. Csak az nem fér a fejébe, hogyan tudták azt az *örmények* megszerezni. Van-e valamiféle titkuk. A mi emberünk (mondjuk Papp Culi, lehet, hogy tévedek a névben) nekiveselkedve mondja:

- Kérem! Ha ló kell, ott van az öcsém, ha marha, hát ott van a bátyám, s ha disznó, hát itt vagyok én!

Hogy mikor alakult a Casino, eredeti nevén a Szamosújvári Társalkodó Egylet, azt nem tudom, de 1842-ben már fennállott, 1848-ban a hazafias mozgalmak színhelye volt. 1849-ben bezűntették, majd 1860-ban újra alakult, 1862-ben nyílt meg, 80 taggal. Az újrateremtésben Török Péter ügyvéd, Bárány Lukács és Voith Miklós fáradozott. 1919-ben szűntették meg,

vagyonát elkobozták (Micea Victor polgármester tevékeny közreműködésével), a Román Kaszinónak átadták. Könyvtárát kidobálták, Dr. Kapatán Márton (ismételten, megint ő!) esperes mentette meg. Hosszú ideig őrizte a plébánián, majd pedig dr. Papp Gusztávval egyetértésben az Iparos Egyletben helyezték el. A bútorzat legnagyobb része hosszú időn át megvolt. Egy részét a Román Kaszinó használta, más részét pedig Onitiu Aurel rendőrkapitány, közvetlenül 1940 szeptembere előtt, (talán valamikor júniusban) eladta magánosoknak. A könyvek még rosszabb sorsúak, 1945 tavaszán egy része máglyára, más része a cigánydomb melletti szemétdombra került. Nem tudom, van-e valaki, aki onnan néhány kötetet megmentett.

Ugye Tuci, erre szokták mondani, hogy a könyveknek is megvan a maguk sorsuk!
Vajon, mit szólna ehhez nagyanyám?
Várom válaszod!

Dr. Kegyes Csaba

*****

Egy mondat:

„Kicsi közösségek élete nem tűr kísérletezést - ha balul sikerül a próba, a közösség, mint a kísérlet alanya és tárgya, a kísérlettel együtt ér véget”.

Aldobolyi Nagy Miklós

(Megjelent: különnyomat a Hitel c. lap 1944. februári számából - Kolozsvár, Minerva Kiadó)

*****

Február 27-én, pénteken 15.30-kor a Litea Könyvesboltban (a Várnegyedbeli Fortuna utcából nyíló Fortuna-udvarban) Benedek Katalin Művészek és alkotások című könyvének bemutató-jára kerül sor. A könyv örménymagyar, magyar, örmény, és más festő- szobrász- textil- és fotóművészek munkásságának egy-egy vonatkozását, alkotását tárgyalja; Alexa Károly mutatja be és ő vezeti a beszélgetést a szerzővel. A könyv a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat törődésével és kiadásában, a Budavári (tehát a kerületi) Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, az EÖGYKE és a XII. kerületi Örmény Önkormányzat támogatásával kerül kiadásra.

A könyv szakmai alapja Benedek Katalinnak, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusának sokéves művészettörténeti kutatómunkája. A bevezető megírását Dávid Katalin művészettörténész vállalta, ami a kiadvány számára megtiszteltetés. A szerző által feldolgozott témákhoz méltó, izléses tervezésű kötet Orosz Adél értő, gondos munkáját dicséri.

A könyvből izelítőként egy fejezetet közlünk.

Benedek Katalin

Megfaragott zene

Bartók Béláról nem lehet ténszerűen újat írni. Felfedezték és elemezték világszerte. Ezeket a törekvéseket legfeljebb színesíthetik művészbizalmuk saját teremtményeik - nem ritkán remekeik - által. Szépirodák, festők, esztéták, szobrászok tartoznak e táborba. Ez utóbbi csoportot képviselik többek között - talán mondhatnánk: legjelentősebben - az erdélyi *Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor*. Őket szeretnénk elkísérni a zseni érintésétől a megfogalmazott, kiteljesedett alkotásokig.

Szervátiuszok: apa és fiú fogalommal lettek. Mi a közös bennük és mi a más? Egyértelműen összetartja őket a vérvonal, mely annyira domináns, hogy már az első fokú leszármazottnál is elementárisan feltör. Pedig a tehetség bűvópatakja többnyire néhány

generációnyi rejtőzés, pihenés után bukkan elő. Itt nem ez történt. Az utód genetikusan rendelkezik külső és belső jegyekkel, melyek őt apai örökségként vezetik. Mégis összetéveszthetetlenek, miként ez a Bartók-téma tolmácsolásánál oly pregnánsan kitűnik.

Mindketten csodálják Adyt. Amíg a Krisztus-kereszt előtt elhaladó két férfi, apa és fiú képlete a költőnél „egy igen és egy nem”, náluk egynyelvű, külön szólamú két „igen”. Azonosulnak Bartókkal az ősmítosz talaján. A zeneszerző kottázott, ők faragtak. Felkavaró ritmusú dallamokat, plasztikus balladákat, illetve csontig csupasztított szellemiséget hoztak világra, küldetésük szerint.

Az idős mester lelki kapcsolata Bartókkal, mint zongoraművésszel 1938-ra vezethető vissza, hangversenyen hallgatva játékát nem a zene hatott rá, de megérezte az előadó természetszeretetét, mondanivalóját, igazságát - a lényegét. Évekkel később, ajánlásra felfigyelt a kilenc csodaszarvas regéjére. Évtizedek múltával, 1957-ben a partitúra képet öltött. A Csodaszarvas elindult diadalútjára a mesélő szavak, a hangok s végül a térbeli képesség szárnyán. Létrejött a szobrász és a komponista indirekt találkozása - a művészetek párbeszéde, párhuzamos gondolatok. A kompozíció visszatérő szerkezetű. Három nagy szakaszra bomlik:

1. Epikus nyugalom.

A kezdet elbeszélő: „Volt egy öreg apó”. Harsány kúrthang hozza mozgásba az idillt. A személyek átváltoznak, elmozdul az állókép zenében és juharfán egyaránt, majd ismét csend lesz.

2. Az apa elindul fiai keresésére. Akkor izzik fel újra a hangulat, mikor íját felhúzza, hogy a szarvasokra lőjön. Szinte hallható: „Kedves édesapánk, ránk te sose célozz”. Expresszionista, lüktető, vizionált élmény. Ezután a zenében baritonszólo hívja haza a tévelygőket. A relief háttérben az ígért otthon meleg családi nyugalomának rekvizitumai hívogatnak. Hiába. A szarvassá vált ifjak elfordulnak az erdő, a hűvös forrás, a szabadság felé. „De nem megyünk”.

Szervátiusz Jenő nem faragta meg az apa búcsúját. A faragvány mégsem csonka, mert a látvány belső érzékszerveinkben folytatódik az ismert hangzás, valamint a dombormű szuggesztív, fantáziát mozgó varázsa által. A Cantata profana zenei változata ragadta ki az alkotót vontatott balladai hangulatából, hogy egy dinamikus, sűrített plasztikával mintázza láthatóvá Bartók hajszolt, riadt, konok hőseinek történetét, a szabadságvágy fékezhetetlen kényszerét. A relief századunkban Bráncusi után éli diadalát. Szervátiusz Jenő is ebben a keretben képes a látomás dimenziójába emelni a balladai időt. A könnyen faragható és színezhető juhart kedveli, mert a színekkel fokozhatja az emocionális hatást.

A bartóki vonzás csúcsa ugyan a Cantata, de később megrendelésre az előbbivel azonos értékű munkák készültek. Ezek körüljárható szobrok. A zeneszerző korai (1911-1919) színpadi műveinek fa reinkarnációi. (Csodálatos mandarin, 1965, A kékszakállú herceg, 1966. A fából faragott királyfi, 1967.) Ezek az alakok kissé patetikusnak tűnnek, de a stílus lényegüket hordozza. Ilyenek ők. A meséből kiemelt, valóságos fából faragottá lett királyfi immár tapintható, naiv népmesei igazsága, a Mandarin elpusztíthatatlan szerelmi vágya, a Kékszakállú egzisztencialista üres magánya, a három különböző erkölcsiség mégis scenikai egységet teremt. Szervátiusz Jenő ezt a sokféleséget egy-egy személyre bontva tömöríti.

A kisgyermeket édesapja, a híres „faragóember” állandóan magával vitte erdélyi barangolásaira. Ha elfáradt, ölbe vette. A gyönyörű táj: erdők, sziklák, patakok és a becsületes, jószívű szegény emberek társasága készítették elő jövő fejlődését. A korai benyomásokhoz járult intelligenciája, csillapíthatatlan tudásszomja és érdeklődése minden érték iránt. Modern polihisztor. Sok oldalról érkező hatás és természetesen saját belső késztetésének kohójában ötvöződött Szervátiusz Tiborrá.

Hivatásává a szobrászat vált, ide kergette tehetsége. Vonzotta az orvostudomány, a társzművészetek, legelsőben pedig a zene. Kitüntetően a Bartóké. Szenvedélyesen gyűjtötte

lemezeit. A neurotikus korforduló megnyilatkozásaiban őt találta a leghitelesebbnek. Az archaikus pentatont és a modern diszsonanciát visszhangozzák az ifjabb Szervátiusz alkotásai is; harmonikus diszharmonia. A gazdag népi díszítő motívumokat mindinkább elhagyja: „...a követ addig faragtam, addig csiszoltam, míg az Bartókká, Adyvá, Szabó Dezsővé változott, s közben belekényszerítettem azt a vitális erőt, melyet ők magukban is hordoztak”. A lényeg felé igyekszik. Bartók portréja ezt az akaratot summázza lenyűgöző sikerrel. Külsőségekben nélkülözi a népi, historikus, lírai elemeket, melyek láthatatlanul mégis ott munkálkodnak a szikár, rezzenéstelen férfiarcban. A magára hagyott, elárvult értelem tragédiája. Szervátiusz ezen érzelmi szállal is kötődik modelljéhez. A szubjektív és az objektív szemléletet kellene egyesíteni, ha nem lenne olyan nehéz. Fél attól, hogy a zsenit nem képes nagyságához méltóan ábrázolni. A bartóki ember eszménye, egyben saját ideálja lelkesíti és elgyengíti. Harc árán születik meg az az egyszerű fehér mészkőfej, melynek küldetése az új emberideál felmutatása. „Ember az embertelenségben”. Ez a „létszobor” egy magatartást, a bartókiságot fogalmazza meg. A végletekig egyszerűsített kőfej a zeneszerző jellemrajzát, habitusát és megjelenését egyesíti. „Én az egyszerű mészkövet találónak és kifejezőnek, sőt, hozzá méltónak találtam. Primitív anyag, lyukacsos felülete természetszeretétét, egyszerű emberiségét sugallja. Természet embere a gépkorszakban.” A forma egyszerű, homogén. Maszkyszerűsége a hazai és idegen faragott népi maszkokra utal. Egyszerű, népi forma, lapos, kemény és merev asszociáció, zenei megfelelőjével, a pentatonnal. Ősi szoborpentaton. Puritán szerkezet, melyből bonyolult formákat lehet kiépíteni. Amint Bartók Béla is tette. Ez a megmintázás fegyelem és figyelem burkába zárja bonyolult lelki- és érzésvilágát, szellemét, feszültségét. Más esetben ismét előveszi a már elhagyott motívumokat, hogy segítségükkel árnyalja és közelebb hozza a Bartók jelenséget.

Sokezeréves kultúra lüktet át a Bartók Béla és a Szervátiuszok művészetén. A gyökerekig gyalogolnak, ásnak, kutatnak, míg eljutnak a tiszta forrásig. Majd megmunkálva a nyersanyagot magasabb rendű szférába emelik.

*****

Szomorújelentés

Dr. Gábor László volt Fővárosi Bírósági tanácselnök, életének 89. évében, 2003. december 30-án visszatért a Teremtő Birodalmába. 2004. január 30-án helyezték örök nyugalomra a Farkasréti Temetőben a Római Katolikus Egyház szertartása szerint. Felesége, fiai; László, Péter és Áron, menyei, sógora, sógornője, unokái, dédunokái fájdalmával együttérzünk. Közösségünk ismét fogyatkozott. Az elhunyt emlékét kegyelettel megőrizzük!

*****

A XII. kerületi Örmény Önkormányzat március 9-én, kedden 18 órakor nyitja meg *Örmény kódexművészet* című kiállítását a XII. kerületi Művelődési Központ kupolatermében (Budapest, XII. Csörsz utca 18.)

A kiállítás megnyitójára és megtekintésére minden érdeklődőt szeretettel várunk!

*Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
a XII. kerületi Örmény Önkormányzat elnöke*

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi

magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 85. szám

2004. március

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívtottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

Papi imával folytatódik a szertartás, s benne megint áldás a házasulandókra:
„...Te a Szent Keresztet mint koronát ajándékoztad nekünk, Te, aki egybegyűjtöd azokat, akik szétszórattak, és elszakíthatatlan kötélekkel egybefűzöd azokat...méltóztassál megáldani (keresztvetés) a Te szolgádat és szolgálódat a Szent Keresztnek ereje által...”

S következik egy háromrészes ének, amelyből a középsőt idézzük:

„Dicsőítsük azt, aki eljött, hogy megtisztelje szent egyházát a dicsőség fényével, és megkoronázza azt a Szent Kereszttel.”

A kereszt... az örmény szertartás nagyon tiszteli s szereti említeni. Mindannyiunknak van keresztje még a házasságban is. De a későbbiekben majd látjuk a szertartási szövegek hivatkozását arra, hogy Isten a keresztviseléshez erőt ad!

Dr. Sasvári László

*****

Beszámoló

*az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, valamint a hozzájuk tartozó független
elektorok 2004. február 7. napján tartott gyűléséről.*

(Bevezető magyarázatként: „az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülethez tartozó független elektorok” megjelölés alatt azokat értjük, akik ugyan nem az EÖGYKE jelöltjeként indultak a választásokon, ám megválasztásuk után - politológiai kifejezéssel élve - elektorként csatlakoztak az EÖGYKE frakciójához. A további szövegben azonban az idézőjeles „függetlenek” kifejezés alatt már azokat értjük, akik egy másik mondjuk így: örmény-örmény - csoportot alkotva az EÖGYKE partnereként az Országos Örmény Önkormányzat megalakulását előkészítő, elősegítő koalíciós tárgyalásokban részt vettek, illetőleg az OÖÖ szám szerint kisebbik frakcióját.)

Az elektorgyűlést az egyesület elnöke azért hívta össze, mert az Országos Örmény Önkormányzat elnökének lemondása következtében az országos érdekképviselet ügyében

koalíciós válság alakult ki a megállapodást aláíró EÖGYKE és az úgynevezett „függetlenek” csoportja között. (Lásd az EÖGY füzetek 2003. márciusi számát.)

2002. őszén az örmény kisebbségi önkormányzati választásokat - a koalíciós partnerek egymás közötti viszonyában 70-30 %-ban az EÖGYKE nyerte meg, amelynek köszönhetően 66 örmény képviselőt, elektort állíthatott az országban. Ez nemcsak arra utal, hogy nagy társadalmi elfogadottságnak örvend a hazai örménység, hanem arra is, hogy a hazai magyar anyanyelvű, történelmi örménységet a több évszázados együttélés következtében igen nagy szeretet és megbecsülés övezi. A közösség becsült létszáma kb. 15-20 ezer fő. Ezen választási győzelemnek köszönhetően keresett meg bennünket a „függetlenek” csoportja és így kötöttünk koalíciós megállapodást 2003. februárjában.

Az országos elnök 2003. december 5-i lemondását követően a „függetlenek” csoportja megkérdőjelezte a győztes csapat elnökállítási jogát, amely miatt szükségessé vált az elektori gyűlés összehívása.

Az elektori gyűlés az alábbi határozatokat hozta, amelyeket a „függetlenek” csoportjával közöltünk:

1. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület ragaszkodik az elnökállítási jogához (ezzel kapcsolatban két személy nem adott le szavazólapot, közülük egy fő utólag nemmel szavazott).

2. Az elektorgyűlés továbbra is az erős alelnöki rendszert tartja fenn, Szongoth Gábor alelnök egyhangú megerősítésével az erdélyi származású magyarörmények részéről.

3. Arról is döntött az elektorgyűlés, hogy miután eddig a függetlenek nem választottak személyekre vonatkozó ajánlataink közül, így a továbbiakban egyetlen elnökjelöltet nevez meg (az elektorgyűlés ezt egyhangú szavazattal elfogadta), visszatérve eredeti koncepciónkhoz.

4. Az elektorgyűlés szavazata szerint elnökjelöltünk - mint eredetileg is volt - Lányi Zsolt (45 igen, 4 tartózkodás és 1 ellenszavazat).

A „függetlenek” - Szárkiszján Ádám képviselőjük levele szerint - nem fogadták el az EÖGYKE elnökállítási jogát. A független képviselőkkel a teljes korábbi írásbeli dokumentumanyagot közölve az EÖGYKE kénytelen volt felhívni figyelmüket arra, hogy döntésük az Országos Örmény Önkormányzat megszűnését eredményezheti, ez pedig nem szolgálja a hazai örménység érdekeit. A hazai örménység országos érdekképviseletének fennmaradása a továbbiakban a „függetlenek” döntésétől függ.

2004. március 1.,
dr. Issekutz Sarolta EÖGYKE elnöke

*****

Történelem, hit, vallás

A Fővárosi Örmény Klub februári találkozásának két vendége volt. Az első *Puskás Attila* vikárius, gyergyószentmiklósi plébános, örmény általános helynök, aki az eredetileg meghirdetett „Örmény identitástudat vagy identitászavar” című előadása helyett ezúttal „Az örmény egyház szerkezeti felépítésének teológiai és történelmi kérdése” címen tartott nehéz, ám igen érdekes előadást.

A második vendég *dr. Szarka György* szokása szerint vetített képek mellett vázolta, hogy merrefelé is fog vezetni az évenként ismétlődő erdélyi barangolás 2004 augusztusa végén. Ezt - vagyis az útvonalat és hozzá kapcsolódó programokat - lapunk további helyén közöljük. Itt Puskás Attila atya előadásának érdekfeszítő szövegét közöljük (a tudományos jegyzetanyagot részben rövidítettük).

Az örmény egyház szerkezeti felépítésének teológiai és történelmi kérdése

„Miután a mi Urunk, a kereszten felmagasztalt Jézus megdicsőült, kiárasztotta a megígért Lelket. Általa hívta meg és gyűjtötte a hit, remény és szeretet egységébe az Újszövetség népét, vagyis az Egyházat, ahogy az apostol tanítja: «egy a test, egy a Lélek, mint ahogy hivatásunk is egy reményre szól. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség» (Gal 3,27-28). (...)

Így az Egyház, vagyis Isten egyetlen nyája, mint a népek között felemelt zászló, a béke evangéliumát hirdeti az egész emberiségnek, miközben reménységgel telve vándorol égi hazája és célja felé" - olvassuk a II. Vatikáni Zsinat Unitates Redintegratio c. dokumentumának bevezetőjében.

„Krisztus varratlan köntösét szakadások tépték" - ez történelmi tény. Az örmény egyház is egy vérpiros folt Krisztus vérral átitatott köntösén, és egy enyhe kis örmény szakadás is hozzájárult ahhoz, hogy ezen a köntösön a szakadás még mélyebb legyen. Ennek a szakadásnak a vonalán próbálunk elindulni az alábbiakban, hogy felfedezzük, mit jelentett az örmény egyház szempontjából az egység felbontásának bűne; mik ennek konkrét megnyilvánulásai, és milyen feladatok hárulnak ránk, akik ebbe a helyzetbe csöppentünk és vállunkon viseljük az évezredes örökséget.

Először is annak feltérképezésére vállalkozunk, hogy miként alakult az örmény- és a világegyház kapcsolata az első századokban. Egy nehezen érthető dogmatikai, krisztológiai kérdéssel állunk szemben, amely napjainkban már túlhaladott, de a „tudós becsületesség" megkívánja tőlünk pontos ismeretét. Ennek ismeretében konkrétan az örmény egyház szerkezeti felépítésére irányul figyelmünk: hogyan alakult ki az örmény egyházban egy apostoli és egy katolikus irányzat, és mit jelent ez az erdélyi örmény gyökerű magyarörmények számára.

Akadémiai körökben elfogadott tény, hogy Krisztus egyetemes egyházának szakadását a Kelet egyházának elszakadása jelentette Nyugat egyházától. Ekkor távolodott el ugyanis Konstantinápoly Rómától, és lett végérvényesen keleti görög és nyugati római egyház.

Az örmény egyház kérdése azonban nem ehhez, hanem sokkal korábbi eseményekhez kötődik. Az „örmény egyházszakadásnak" nem is kifejezetten ecclesiológiai (egyháztani) vonatkozása van, mint az ortodox egyházak esetében, hanem krisztológiai kérdés, és azokkal az első századbéli teológiai nehézségekkel függ össze, amelyek az un. krisztológiai dogma kikristályosodásánál és megfogalmazásánál merültek fel. Az egyetemes egyház egy olyan szakaszára tehető az örmény egyházszakadás kérdése, amikor a keresztyén világot az a kérdés határozta meg, hogy - profánul fogalmazva - Jézus Krisztus milyen mértékben ember és Isten, mennyi benne az emberi és mennyi az isteni, és hogyan lehet elképzelni az istenségnek és emberségnek kapcsolatát egyazon személyben. Ha ugyanis túlságosan kiemeljük a megtestesült Ige emberségét, akkor háttérbe szorulhat istensége (Áriusz tévedése), ha viszont túlságosan kiemeljük istenségét, akkor nyugodtan megkérdézhajthatjuk, hogy akkor Jézus Krisztus valóban valóságos ember volt-e, vagy sem? (A kérdés Apollinariusz tévedésével függ össze).

Az örménység számára is meghatározó vita Nesztóriusz tanításával kapcsolatban robbant ki, akit az Efezusi Zsinat (431) kifejezetten elítélt, mert amikor azt tanította, hogy „valldd a méltóságos Egységet, miközben a természetek maradnak", az egységet nem valóságosan (szaknyelven; ontológiailag), hanem csak erkölcsileg képzelte el Jézus személyében (olyan érvek alapján, hogy Jézus pl. nem ismerte a végítélet pontos idejét, stb.). Nesztóriusz tanításának ellensúlyozására, amely túlságosan szétválasztotta a két természetet (difizitizmus) megszületett egy olyan teológiai irányzat, amely Jézusban egy szigorú egységet tanított, és amit a dogmatika reális monofizitizmus névvel ismer (olyan keveredés, mint csepp a tengerben, stb.) és Eutichész nevéhez fűz.

Anélkül, hogy elmerülnénk a kérdés elemzésében, megjegyezzük, hogy a krisztológiai vita végső megoldását a Kalcedoni Zsinat jelentette (451): „egyetlen Fiút kell vallani, ugyanazt, aki tökéletes istenségében és tökéletes emberségében, [...], egy és ugyanazon Krisztust, Fiút, Urat és Egyszülöttet, akit két természetben keveredés, változás, megosztottság nélkül ismerünk el, ahol a természetek közötti különbség az egyesülés révén semmi esetre sem szűnt meg, hanem sokkal inkább megmarad minden természet sajátossága és egy Személyben és egy hypostasisban egyesül, nem oszlik meg a két természet között, és nincs szétválasztva”.

Az örmények Nesztóriusz tanítását elítélték, de mivel úgy tűnik, hogy ugyanez a tan érvényesült a kalcedoni zsinaton, jóhiszeműen szembefordultak a zsinattal, amit idővel az egyetemes egyház elfogadott, és aminek tanítása a mai napig is érvényben van. A szembefordulás kettős történelmi okra vezethető vissza. Először is az örmények a szírek egy kisebb csoportjának hatalmába kerültek, akiket a Kelet-Római Birodalom területén üldözni kezdtek, mert Jézusban a két természet keveredését tanították. Másodsorban az örmények pontosan a zsinat évében vívták meg Awarayr mellett, Vartan Mamikonian vezetése alatt a perzsákkal szemben azt az ütközetet, amely az örmény nép második keresztsége, helyesebben vérkeresztsége. Egyértelmű, hogy a politikai helyzet akadályozta a kalcedoni zsinaton való részvételt, és az akkori kommunikációs eszközök sem tették lehetővé azt, hogy viszonylag rövid időn belül értesülhessenek a zsinati döntésekről. 451-re tehető tehát az örmény egyház elszakadása a keleti egyház ortodox világtól. Ennek az állapotnak szentesítésére a II. dwini zsinaton, 552 július 11-én került sor, amikor az örmények önálló időszámítást kezdtek, és amit napjainkban a különféle kiadványokban a hagyomány kedvéért csupán megjelölnek, de nem követnek.

Idővel maguk az örmények is felfedezték a kalcedoni zsinat valódi mondanivalóját (Odzenaci János) és a jelenlegi dogmatika sem vádolja az örményeket monofizitizmussal, hanem a kopt, káld és jakobita egyházakkal együtt a prekalcedonita jelzővel illeti, ezzel is jelölve, hogy ezek az egyházak nem eretnekek, hanem úgymond „leragadtak” a Kalcedoni Zsinat előtti állapotnál.

A katolikus és az örmény egyház szempontjából fontos esemény volt I. Karekin ecsmiadzini katolikosz 1996-os római látogatása. December 13-án a katolikosz a katolikus egyházfővel aláírt egy Közös Nyilatkozatot, amely az ezeröttszáz évig tartó teológiai vitában mérföldkövet és remélhetőleg végállomást jelent.

A Szentatya 1997 január 22-i általános kihallgatásán így emlékszik az eseményre: „teológiai megnevezés, nyelvi nehézségek, kulturális különbségek akadályozták meg évszázadokon keresztül a valódi párbeszédet. Nagy örömünkre megadta az Úr, hogy végre közösen vallhassuk meg hitünket Jézus Krisztusban, valóságos Istenben és valóságos emberben. Róla állítottuk a Közös Nyilatkozatban, hogy «valóságos Isten istenségében és valóságos ember emberségében; istensége egyesült emberségével Isten egyszülött Fiának személyében, egy olyan egységben, amely valóságos, tökéletes, keveredés, váltakozás (alteráció) nélküli, megoszthatatlan és szétválaszthatatlan.»

Az örmény egyház életében a Bizánctól való eltávolodás meghatározó volt. A jelenlegi helyzet más képet mutat, hiszen a Közös Nyilatkozat után semmiféle teológiai különbség nincsen az örmény és a katolikus egyház között. Van azonban egy ekkleziológiai (egyháztani) különbség, amelynek áthidalása komolyabb problémát jelent. Mindannyian tudjuk, hogy az örmény egyházban létezik egy örmény apostoli és egy örmény katolikus egyház.

Ennek tárgyalása előtt azonban tisztáznunk kell azt a terminológiai különbséget, amit az örmény apostoli egyházon belül tapasztalunk. Mit jelent az, hogy apostoli egyház, és miért nevezük az örmény egyházat apostolinak? Az örmény egyház megnevezésénél ugyanis nem csak az apostoli, hanem olykor a gregorián jelzővel is találkozunk. A gregorián és apostoli jelzők közötti különbségnek történelmi-ideológiai a gyökere, és használatuk attól függ, hogy

melyik kifejezést részesítjük előnyben. A gregorián (luszavoragan jegereci) megnevezés a Cezareában püspökké szentelt Világosító Szt. Gergely nevéhez fűződik, aki mint ismeretes - megkeresztelte III. Trdat királyt. Az örmény egyház apostoli (arakelagan jegereci) eredete Tádé (és Bertalan) apostolra vezethető vissza és a róluk szóló szíriai Tádé/Addai ókeresztény legendához fűződik. A legenda szerint az edesszai Abgar Ukkama király hallva Jézus csodálatos tevékenységéről magához hívta, hogy gyógyítsa meg őt és uralkodjon vele. Jézus maga helyett Tádé apostolt küldi a királyhoz. A történelem a királyt az „örmények” királyának is ismeri, amiből arra lehet következtetni, hogy Tádé Örményországban is működhetett és itt is szenvedett vértanúhalált Sanatruk király idejében, akit a legenda Abgar fiaként említ. A tudósok szerint mindebből annyi felel meg a történelmi valóságnak, hogy a II. században valóban létezett egy Sanatruk nevű örmény király, aki a „korszellemnek” megfelelően, és valószínűleg a szomszédos Római Birodalommal való jószomszédi viszony megőrzése érdekében maga is üldözte a keresztényeket. Így a Tádé legendának (és a Szt. Bertalan legendának) valóban lehet történelmi alapja. Egyes örmény történészek ezért szívesebben emelik ki az örmény egyház apostoli eredetét, mint pl. M. Ormanian, ahol a szerző a minden örmények pátriárkális székének számozását (a Világosító Szt. Gergely utódaitól eltérő jelöléssel) Szt. Tádé apostollal kezdi. Az örmény apostoli egyház megnevezés azonban metodológiailag olyan szempontból helytelen, hogy pl. a Rómával később egyesült örmény-katolikus egyház is apostoli, amennyiben Péter székéhez kötődik, amiről ebben a vitában gyakran elfeledkeznek. Ha viszont a keleti nemzet-egyházi szempontot vesszük figyelembe, akkor bizonyos, hogy az apostoli jelző használata helyes.

Az örmény egyház megnevezésénél sokkal fontosabb az örmény egyház autokefáliájának és az örmény egyházi identitástudat kialakulásának kérdése. Örményország egyértelműen missziós terület volt, és ebben Bizánc szerepe meghatározó. Világosító Szt. Gergely sem volt tiszta örmény származású, és szentelésére Cezareában került sor. Bizánc szívesen fenntartotta volna ezt az „erőviszonyt”, de ez egyben azt is jelentette volna (és de facto erről volt szó), hogy az örmény egyház Bizánc alárendeltje. Ennek az alárendelt viszonynak megszüntetésére Pap király idejében (368-374) került sor, aki Manazgerti Izsáknak (373-377) megtiltotta, hogy Cezáreába menjen és ott szenteljék püspökké.

Az örmény egyház önállósulásának útján mérföldkövet jelentett egy új lelki központ kialakítása. A korábbi pogány időkben fennmaradt Asthisat helység helyett a katolikosz fontosnak tartotta a püspöki székét Vagharsapat, a király központja közelébe helyezni, ami biztonságot és befolyást is jelentett. A legenda szerint maga az Egyszülött mutatta meg az építendő templom helyét, az örmény apostoli katolikosz székhelyét. Innen a helység neve, Ecsmiadzin (az Egyszülött alászáll), ahol ma is őrzik azt a követ, amelyre a legenda szerint az Egyszülött alászállt. A megnevezésnek van egy ideológiai alapja is, hiszen az örményeknek ezentúl már nem a görögök kell megmutassák az igaz hit útját, hanem maga az Üdvözítő az, aki az örmény egyházat „vezeti”. A történelmi objektivitás azonban megkívánja annak figyelembevételét, hogy az örmény egyház nem szakította meg kapcsolatait Bizánccal, amire Arahezaci Guit (461-478) és Othmseci Babgen (490-516) katolikoszok esete bizonyít, akik Bizánccal a perzsa elnyomás ellenére is élénk kapcsolatot tartottak fenn.

Az örmény egyházban azonban nemsokára egy újabb szakadás állott be, aminek oka az „ezeregy templom városának”, Áninak a pusztulása (1054). Az örmény egyház életében egyrészt ez, másrészt a Cilicia területén épült egyre több kis kolostor az ecsmiadzini katolikoszi szék elmozdulását eredményezte. Cilicia stratégiai helyzeténél fogva kulcsszerepet játszott a Szentföld felszabadítására induló kereszties hadjáratok idején, ugyanis a kereszténység utolsó bányájának bizonyult. Érthető, ha az örmények ebben az időben politikai és egyházi szempontból is keresték a nyugattal való kapcsolatot. Erre az időre tehető az ecsmiadzini katolikoszi szék vándorlása, amely több lépésben történt: Thavblourba (1062), majd Dzamendavba (1072) majd Akhtamárta (1113), Dzovkba (1116). A hely

azonban mégsem bizonyult biztonságosnak, hiszen pár évvel később, 1150-ben a főpap átköltözött a cilíciai tartományokhoz közelebb álló, az Eufrátesz partján fekvő Hromklába. Az örmények kihasználva a történelmi helyzetet (a frankok edesszai veresége) elérték azt, hogy Cilícia koronája 1188-tól II. Lewon báró fejére kerüljön, aki I. Lewon néven „Kis Örményország” királya lett.

Az örmények ebben az időben szoros kapcsolatba kerültek a latinokkal, ami kezdetben nagyon barátságos viszonyt jelentett (a kérdésre még visszatérünk). Ennek következménye pl. az örmény püspöki süveg, ami a római püspöki süveghez hasonlít, és amit úgy az örmény gregorián, mint katolikus egyházfő használ.

A cilíciai királyság megalapításának és az örmény király megkoronázásának egyértelműen politikai jellege volt. A keresztes hadjáratokat elindító pápák ebben az erős keresztény tömbben látták a kereszténység jövőjét az araboktól és mongoloktól veszélyeztetett területen. Ezért amikor I. Hetum (1226-1269) a mongol betörés után elfogadta a mongol felsőbbiséget, a pápa kénytelen volt megerősíteni „lelki hatalmát”: ferences és domonkos páttereket küldött az örmény területekre, ezzel egyértelműen bosszantva a Rómával ugyan jó barátságban élő, de egyháziilag nem egyesült örménységet. A latinizálás addig „fajult”, hogy II. Hetum (1289-1301) belépett a ferencrendbe. Ugyanakkor a katolikoszi szék az arab támadások miatt már Hromklában sem bizonyult biztonságosnak, és 1292-ben átkerült Sisbe (jelenleg Kozán, Törökország).

A Cilíciai örmény királyság külső és belső csatározások miatt Lusignan V. Leon (1374-5) uralkodásával megszűnt, és az uralmat átvették a mameluk törökök. Ezzel a kereszténység védőbástyája ezen a vidéken elpusztult, a cilíciai királyi címet átvette a ciprusi uralkodó és a Savoya-ház. Napjainkban csak elszórtan élnek örmény közösségek az egykori Cilícia területén, amihez hozzájárult az 1915-ös örmény mészárlás, amely a 20. sz. első genocídiuma.

Ennek a rövid történelmi vázlatnak célja az volt, hogy megértsük a katolikoszi szék vándorlását, és azt az eseményt, amit a cilíciai királyság megszűnése eredményezett. 1441-ben ugyanis Nagy-Örményországból az a kérés érkezett Sisbe, hogy a katolikoszi szék térjen vissza eredeti helyére, Ecsmiadzinba. A kérést Gergely IX Mouszapegianc (1439-1446) katolikosz visszautasította, ezért egy 17 püspökből álló szinódus Kirakos Virapetsi személyében új ecsmiadzini katolikoszt választott, aki Minden Örmények Katolikosza címet viseli. 1921-ben az „otthon” maradtok átkerültek először Aleppóba, majd 1930-ban Bejrút egyik külvárosába, Antilliaszba.

A jelenleg hivatalban levő két katolikosz - Öszentsége II. Karekin (1999-től) és Öszentsége I. Aram (1995-től) - közötti kapcsolat a keleti gyakorlatoknak megfelelően kollegiális. A keresztény világ közfelfogásában az ecsmiadzini katolikoszi szék számít hitelesnek, elsősorban Örményország függetlensége óta. Mások szerint a folytonosság Sisbe irányul, ezért ez a hitelesebb, ennek eldöntése azonban nem ide tartozik. Az örmény apostoli egyházban így négy közigazgatási egység létezik: Minden Örmények Legfőbb Katolikosza Ecsmiadzinban, a Cilíciai Katolikoszátus Antilliaszban, a Jeruzsálemi Örmény Pátriárkátus (Szent Jakab trónján Óboldogsága Torkom pátriárka vezetése alatt 1990-től) és a Konstantinápolyi Örmény Pátriárkátus Óboldogsága Meszrop pátriárka vezetése alatt (1998-tól).

Ha folytatjuk a dikrónikus megközelítési módszert, az örmény egyházszerzet kialakulásának újabb fordulatra figyelünk fel. Az örmények Rómával való kapcsolata külön fejtegetést érdemelne. Már korábban említettük, hogy a Cilíciai királyság területén élő örmények kapcsolatba kerültek a latin egyházzal, elsősorban a ferences és domonkos szerzetesek révén. A latin szerzetes missziós elvei azonban nem minden esetben feleltek meg a mai ökumenikus elveknek, és sokszor a prozelitizmust célozták. Így pl. II. Lewon a koronázása alatt a latin hitvallást tette le. A ferencesek és domonkosok hatására a sisi 1307-es és az adanai 1316 (1317?)-es zsinaton az örmények elfogadták ugyan az uniót, amit a Keleten

maradt örmények egyértelműen elutasított. De Örményországban is hasonló helyzet alakult ki, szintén a ferencesek és domonkosok hatására. Itt megszületett az Egyesültek Kongregációja és a nachicseváni érsekség, amely egészen 18. századig létezett, és ennek jogutódja talán a jelenlegi „frankok” örményországi érseksége, amelynek jelenlegi főpásztora a konstancai (Dobrudzsa) Msgr. Nerses Der Nersesian Omech, akit Örményország függetlenné válása után, 1992 november 11-én nevezett ki II. János Pál pápa. Az érsekség székhelye az egykori Alexandropolis, ma Gjumri városa, fennhatósága kiterjed nem csak Örményországra, hanem Grúziára, Azerbajdzsánra és Kelet-Európára, Erdély kivételével.

Az örmény és a római katolikus egyház közötti kapcsolat és közeledés csúcsát jelentette a 1439-es Firenzei Zsinat. Történelmi eseménynek számít, hogy 1439 november 22-én IV Jenő pápa, nyolc bíboros, öt érsek, harmincöt pap, huszonöt apát és két örmény pap, Serkis és Tamás aláírta az uniós formulát, amellyel akkori felfogás szerint visszatértek a katolikus egyház kebelébe. Az unió azonban csak addig tartott, amíg az örmény területek a római egyházat képviselő Genova hatalma alatt voltak, de elhidegült a viszony, amikor a mamelukok elárastották az országot. Mindez talán azt bizonyítja, hogy a firenzei uniónak csupán politikai jelentősége volt, és nem mély vallási meggyőződésből született. 1475-ben a katolikusok újra elszakadt Rómától és a katolikus örményeknek nem volt saját püspökségük. A pápa ezért 1650-ben megalapította az Örmény Kollégiumot, aminek jelenlegi jogutódja az 1893-ban XIII. Leó által alapított Leoninum (Pontificio Leonino Collegio Armeno).

A Firenzei Zsinaton azonban történt egy olyan esemény is, amelynek közvetett eredménye az örmény katolikus hierarchia megszületése a galíciai területeken, ahová az örmények Ani pusztulása után jutottak. Templomuk, székesegyházuk volt, ami a szovjet rendszer alatt raktárként szolgált és jelenleg is igen lepusztult állapotban van. A lembergi (ma Lviv, Ukrajna) örmény katolikus hierarchia megszületését az is meghatározta, hogy 1439 december 15-én a korábbi uniós egyezménytől teljesen függetlenül a lembergi Gergely püspök aláírta a Rómával való „egyesülést”, amely G. Hofmann történész szerint a későbbi unió „prelúdiuma” volt. 1630-ban ugyanis Toroszovics Miklós lembergi érsek aláírta az egyesülést, amit a Barberini pápa, VIII Orbán 1635-ben megerősített. Örmény katolikus szempontból az 1630-as esztendő azért meghatározó, mert ez az örmény katolikus hierarchia és egyház megszületésének igazi dátuma.

Ha időben követjük az eseményeket, akkor figyelmünk az antoniánus és a mechitarista rendre irányul. Az örmény antoniánusok Remete Szent Antal életpéldáját követték, a 18. században jöttek létre latin kezdeményezésre, az örmények misszionálása céljából. A rend azonban 1871-ben majdnem teljes egészében megszűnt, egyesek szerint szellemiségét a bzmommari Pátriárkális Klérus viszi tovább.

A mechitarista rendet Szent Benedek regulája alapján Sebastei Mechitár (vigasztaló) (1676. 07. 02, Kisörményország, Szebaszte -1749. 04. 27, Szent Lázár Szigete, Velence) alapította Konstantinápolyban 1701-ben, és 1717-ben jöttek át Velencébe, ahol rendelkezésükre bocsátották a leprások szigetét. A sziget a nyugati örménység egyik legfontosabb kulturális központja lett. A rend azonban két kongregációra szakadt: Ordo Mech. Venetiarum és Ordo Mech. Vindobonensis. Az idősebb örmény szerzetesek 1773-ban Triestbe költöztek, majd 1810-ben Babikian apát vezetése alatt Bécsbe, ahol a most már róluk elnevezett utcában megalapították a mechitarista kolostort, könyvtárat és kulturális központot. A két kongregáció 2000-ben egyesült, és így közös erővel próbál szembenézni a nyugati szekularizáció hatása alatti világunk egyre nagyobb kihívásaival. A mechitaristáknak rendházaik vannak Libanonban, az Egyesült Államokban, novicátussal Rómában, majd Bécsben, Libanonban próbálkoztak. Jelenlegi egyházpolitikai szempontból azért jelentős a szerepük, mert megpróbálnak híven megfelelni II. János Pál pápa ökumenikus törekvéseinek.

Mint az ősi örmény hagyományok őrei, a Szentatya szemében ők azok, aki az örmény

apostoli és katolikus egyház közötti közeledésben a híd szerepét töltik be, törekvésüket az apostoli egyház is értékeli. (Érdemes megjegyezni, hogy a jelenlegi örményországi érsek, Mons. Nerses Der Nersesian mechitarista szerzetes, és utódlási joggal rendelkező segédpüspöke szintén mechitarista. Az apostoli egyház ugyanis ragaszkodik ahhoz, hogy mechitarista legyen az örményországi érsek).

Az örmény katolikus hierarchia kialakulásában jelentős esemény a XIV. Benedek által az 1742 november 26-i konzisztóriumon létrehozott örmény katolikus pátriárkátus, melynek első pátriárkája az Aleppóból Libanonba menekülő Abraham Ardzivian, aki később az I. Péter nevet vette fel (1742-1749). A Bolognai Egyetem könyvtárában négy értékes örmény evangélium található, amelyek egyértelműen bizonyítják a pátriárka pápa-hűségét: „Jézus Krisztusnak örmény nyelvű és az örmény idő szerint 593-ból, vagyis 1144-ből származó négy szent evangéliumát, amelyet nem sokkal ezelőtt a mezopotámiai Edesszában lévő Szír Szent Efrém kolostorban egy ólomdobozban az oltár alatt találtak meg, Péter Ábrahám Nesor, Ciliciai örmény pátriárka ajándékozta nagy jötevőjének, Őszentsége XIV. Benedek pápának az úr 1743. esztendejében". A két személy közötti kapcsolat meghittebb volt, és kapcsolatuk jobb jövőt ígért, mint a Firenzei Zsinat uniója. A pátriárkátus székhelye a biztonságot ígérő libanoni hegyekben, Harisszában volt, majd 1749-től néhány kilométerrel távolabb Bzommárba került át, ami jelenleg is XIX. Nerses Péter székhelye. Bzommar fennhatósága alá tartozott Cilicia, Szíria, Palesztina és Egyiptom. Róma tulajdonképpen minden püspökséget alárendelt neki, kivéve Isztambul, ahol a korábban latin fennhatóság alá tartozó örmények az 1750-es években egy saját vikáriust kaptak, aki azonban továbbra is a latin apostoli helynök fennhatósága alá tartozott. 1830-ban viszont az örmények egy önálló érsekprimást választottak, és ezzel kiszakadtak a latin fennhatóság alól, ugyanakkor a ciliciai pátriárkához sem tartoztak. Így de facto három örmény katolikus hierarchia létezett egy időben: Lembergben, Isztambulban és Bzommárban.

A kritikus helyzet a két utóbbi kapcsán merül fel és csak 1866-ban változott, amikor IX. Hassun Péter fennhatósága alatt Konstantinápoly székhellyel sikerült egyesíteni őket. Bizonyos nehézségek miatt (laikusok egyházi ügyekbe való túlzott beavatkozására, az egyház anyagi ügyeinek kezelése) a konstantinápolyi pátriárka széke elhagyására kényszerült, és Rómába menekült, ahol 1911-ben egy örmény katolikus szinódust hívtak össze. Itt rendeződött az örmény hierarchia helyzete.

A helyzet azonban továbbra sem volt megoldott. Az 1915-ös népirtás ugyanis 17 püspökség megszűnését eredményezte, és a török kegyetlenség a klérus 50%-ának halálát okozta (legkiemelkedőbb közülük boldog Maloyan Ignác mardini érsek, akit 2001-ben emelt oltárra II. János Pál pápa). Így Keleten mindössze három örmény katolikus egyházkerület maradt fenn: Konstantinápolyban, az egyiptomi Alexandriában és Aleppóban. Az örmény hierarchia 1928-ban egy újabb szinódusra gyűlt össze Rómában (emléktábláját a római örmény templom őrzi), ahol megszületett a jelenlegi „nyugati” örmény pátriárkátus. Ekkor a pátriárkátus székhelye végérvényesen Bejrútba került (Bzommar). A pátriárkátus magába foglal négy érsekséget (Bejrút, Bagdad, Aleppó és Konstantinápoly), két püspökséget (Damaszkusz és Jeruzsálem), és vannak pátriárkális kormányzóságok is (Isfahan, az egyiptomi Alexandria, Kamisli, Görögország).

Ezzel pedig eljutottunk előadásunk utolsó pontjához, az erdélyi örmények kérdéséhez. Mint ismeretes, az erdélyi örmények ősei Moldvában még nem egyesült örmények voltak. Püspökük 1649 óta Minász volt, aki a gyergyói határszélen letelepedett örményeknek volt a püspöke, de aki útban Lemberg felé hamarosan meghalt (1686). 1684-ben a római Propaganda Fide missziós kongregáció ifjú végzettje, Oxendiusz Verzirescu (1687-1714) érkezett Erdélybe, aki az apostoli örményeket apostoli buzgósággal a katolikus egyház berkeibe térítette. Ő lett az erdélyi örmény püspökség első és utolsó püspöke, utódai ugyanis vagy apostoli vikáriusok, vagy főesperesek voltak. Mivel az örményeknek nem sikerült saját

püspököt választaniuk, Róma 1741-ben, elfogadva a helyzetet, az örményeket az erdélyi püspök fennhatósága alá helyezte.

Jóllehet a Szentszék és Románia közötti konkordátum értelmében 1930. június 5-én megszületett az önálló Katolikus Örmények Ordinariátusa egy apostoli kormányzó vezetése alatt, akinek joghatósága kiterjedt a bukaresti mechitarista misszióra és a csernovici plébániára is, a Román Népköztársaság kikiáltása után (1947. december 30), az örmények attól való félelmükben, hogy a görög katolikusok mintájára őket is beolvasztják a keleti (örmény) egyházba, inkább római katolikusokká váltak. A kommunista Kultuszminisztérium 1951. december 27-én az Ordinariátust a gyulafehérvári püspök alá rendelte, de Lengyel Zoltán apostoli kormányzó (1939-1964) fenntartotta „a joghatóságból folyó és lelki jogokat az örmény szertartású katolikus papokra és hívekre vonatkozólag”. Ezzel részben visszaállott a konkordátum előtti állapot.

Az erdélyi örmények egy csoportja Erdély elvesztése után átköltözött Magyarországra, ahol a budapesti Orlay utcában egyházközséget hoztak létre, lelki gondozásukat pedig a bécsi mechitaristák vállalták. Jelenlegi helyzetük a kulturális (elsősorban nyelvi) nehézségek miatt még tisztázásra vár.

A jelenlegi örmény egyház is imádkozik azért, hogy a fizikai megosztottság ellenére egy maradjon a hit, az ősök hite, im hajragan havadki, ahogyan Nerszesz Shnorhali (1102-1173) írja:

„Egyházai, könnyezették
Ég nászágyán szép jegyesek
Hú nővérek, jó fivérek,
Négy sarkán e széles földnek,
Városok, kis faluhelyek,
Minden kis népek s nemzetek,
Krisztust mind ki híven követ,
S keresztnek hajt térdet-fejet...”.

Elhangzott Budapesten a Magyarok Házában, 2004. február 19-én

Jegyzetek

1 Örményország kereszténnyé válásának időpontja vitatott, a jelenleg elfogadott 301-es időpont nem reális. B. L. Zekiyán velencei professzor szerint erre leghamarabb 314 körül kerülhetett sor, mert

- 1) ez az egyetlen dátum, amely figyelembe vesz minden hozzá fűződő történelmi eseményt;
- 2) Atanaginesz vértanú ereklyéinek Gergely által Örményországba való átvitele nehezen helyezhető 303-nál korábbi időre, hiszen ez a szent vértanúságának éve;
- 3) Szent Hripszime és Gajane Rómából örmény földre menekült keresztény nők vértanúságának ideje Maxentius idejére tehető, pontosabban 306-ra;
- 4) a Szt. Gergely életében említett zsinat, amelyre a G. Garitte által felfedezett Agatangeloszban találunk utalást, és amelyet Gergely püspökké szentelése alkalmával tartottak Cezareában, 314 őszére tehető, hiszen más források tudósítanak arról, hogy az ankyrai zsinat után ugyanabban az évben egy más zsinatot is tartottak;
- 5) nem valószínű a rómaiakkal szövetséget kötött király megtérése és Gergely cezareai útja akkor, amikor a birodalomban üldözték a keresztényeket. Erre leghamarabb 313 után, Daia halála után kerülhetett sor, legvalószínűbb, hogy 314-ben. Mindez nem semmisíti meg Örményország, mint első teljességében keresztény ország „privilegiumát”, hiszen Nagy Konstantin császár milánói rendelete csak a vallásszabadságra vonatkozott. Vö. BOGHOS LEVON ZEKIYAN, Storia Bella

- chiesa armena. Appunti schematici delle lezioni, Roma 2002, 2 III. B.
- 2 Az örmény egyházi függetlenedés történetéhez, az örmény egyházi ideológiához ld. WOLFGANG HAGE, Armenien L, JOSEF HÖFER, KARL RAHNER (Hg.), Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg - Basel Wien, 1957-1965, Bd. 142-45.
- 3 Vö. Ordinarius pro Armenis Catholicis, Kolozsvár 2001, 22
- 4 Exultate Deo kezdetű uniós bulla, vö. DH 1310-1328.
- 5 Keleten vannak káld, maronita, szír, etiópiai antoniánusok, nyugaton a szellemiséget a hospitéliusok, antoniusok (1 kolostor, amely 1615-ben alakult, a Szent Antal Lovagrend (1382-ben Albrecht von Bayer) alapította a Szentföld visszahódítása céljából. Vö. HOFIFMANN, K., Antoniusorden, in JOSEF HÖFER, KARL RAHNER (Hg.), Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg - Basel - Wien, 1957-1965, Bd. 1, 676 k.
- 6 Vö. Ibidem.
- 7 1715-ben a görgényszentmirei örmény püspökválasztó gyűlés nem tudott dönteni. Dr. Theodorovics Mihályt (1721-1760) Mária Terézia püspökké nevezte ki, de Dániel Tódor királyi örmény tanácsos megakadályozta a kinevezés végrehajtását. III. Károly király 1738-ban engedélyezte az erdélyi örmény püspök megválasztását, de az örmények nem tudtak a Szentszékkal megegyezni. Vö. Ordinarius pro Armenis Catholicis, Kolozsvár 2001, 34.
- 8 Ibidem, 32.
- 9 Idézet a költő Siralom Edessza elestén c. verséből, in SCHÜTZ Ö. (szerk.), Hajk és Bel harca, Szombathely 1995, 156.

*****

A 2004-es barangolás őseink földjén

(Amint a februári klubestről szóló beszámolóinkban említettük, dr. Szarka György - Gyuri bácsi - ismertette a 2004 augusztus 23-30 közötti Erdély-járó útitervet.)

Erdélyjárás felsőfokon

(Csík, Gyergyó, Mezőség, felső Maros áttörés, Küküllők-mente, Torockói-hegyek, Királyerdő, Kalotaszeg)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület útiterve

ÚTVONAL: Budapest - Ártánd - Rév - Tordaszentlászló - Torockó - Kolozsvár
Vasasszentgotthárd - Cege - Szék - Szamosújvár - Bonchida - Válaszút - Szászrégen -
Marosvécs - Holtmaros - Szalárd - Gyergyóditró - Gyergyószentmiklós - Libán-tető -
Zetelaka - Csíkszereda - Csíkszépvíz - Székelyudvarhely - Székelyderzs - Székelydália -
Bögöz - Segesvár - Almakerék - Nagybaromlak - Marosszentimre - Tordaszentlászló -
Kalotaszentkirály - Nagyvárad - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2004. augusztus 23-30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2 250 km

Utasbiztosítás: Credit Suisse Rt.

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: sportruházat, szélkabát, sportcipő, elemlámpa.

A csoportot erdélyi szakvezetők kísérik a társasutazás kezdetétől annak végéig.

Főbb események:

- Részt veszünk az erdélyi magyarörményekkel a csíkszépvízi találkozón
- Válaszúton irodalmi emlékezést tartunk
- Cegén, Vasasszentgotthárdon és Kolozsváron ugyancsak irodalmi megemlékezések

- A Mezőségen, a Maros-völgyében, a Görgényi- és a Kelemen havasokban a hely szellemét elevenítjük fel
- Bejárjuk a Szalárd völgyét, Istenszéke és a Funtinelli tisztás vidékét
- Koszorúzunk Marosvécsen
- Ismertetőt hallgatunk meg Holtmaroson és Szászrégenben
- Bögöz, az elárasztott falu
- Ady Endre- emlékek a Kalota partján
- Kolozsvárott az Európa Nostra-díjas Kálvária és Kós Károly Kakasos temploma
- Hunyadi János romjaiban is impozáns temploma Marosszentimrén
- Szent László-freskók Székelyderzsen (a világörökség része) és Bögözön
- Freskós templom Székelydályán
- A Makovecz Imre által tervezett Magyar Szentek temploma Csíkszeredán
- Szász erődtemplom Nagybaromlakon (világörökség)
- Városnézés Kolozsváron
- Ellátogatunk a Házsongárdi temetőben Apáczai Csere János, Tóthfalusi Kiss Miklós, Dsida Jenő, Kós Károly, Reményik Sándor síremlékéhez

Túránk:

- Torockószentgyörgyön a várhegyre
- a Révi-szorosban a Zichy barlanghoz, ahol megkoszorúzzuk Czárán Gyula emléktábláját (a barlang egyik feltárója és kiépítője)
- gyönyörködünk a Gyergyói-havasok, a Nagybagyos és a Hargita panorámájában a Libán-tetőn
- szíveslátás szilvóriummal, kisüstivel, áfonyapálinkával, frissensült házikenyérrel, hólabdával, csörögével és meglepetésekkel Zetelakán és Kalotaszentkirályon
- búcsúvacsoera a Tamás vendéglőben
- mezősegi és felszegei népviselet és néptáncbemutató Széken és Kalotaszentkirályon
- Kirkósa Júlia operaáriákat énekel Tordaszentlászlón a református templomban
- találkozó Nagyváradon a Kiss Stúdió művészeivel
- kalotaszegi és székely családoknál személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek vendégszeretetét és őszinte barátságát

Részletes program:

1. nap

Indulás: reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartjáról, határátkelő; Ártánd
 Látnivalók: Rév (Révi-szoros, Zichy barlang - Czárán Gyula emléktábla -1 óras gyalogtúra a Sebes Körös festői völgyében)
 Estebéd; az 1., 2., 3. és 7. napon Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
 Szállás: Tordaszentlászlón, kalotaszegi vendéglátó családoknál (2 ágyas, fürdőszobás lakások)

2. nap

Reggeli: a 2., 3., 4. és 8. napon a háziaknál
 Látnivalók: Torockó, Torockószentgyörgy (1 óras könnyű gyalogtúra a Torockkayak várához - panoráma a Székelyköre), Kolozsvár (kiegészítő városnézés: Kálvária, Kakasos templom vagy alternatív programként: városközpont és a Házsongárdi temető)

3. nap

Látnivalók: Vasasszentgotthárd, Cege, Szék (Árpád-kori templom, tájház, tisztaszoba, szíveslátás kisüstivel és csörögével, népviselet és széki táncrend bemutató), Szamosújvár (Armenopolis), Bonchida

4. nap

Látnivalók: Kolozsvár, Szászrégen, Marosvécs (helikonisták találkozóhelye a Kemény kastély parkjában), Holtmaros (Czegei szeretetotthon), felső Maros áttörés, Szalárd-vögye, Gyergyószentmiklós, Libán-tető (körpanoráma a vidékre), szíveslátás Zetelakán, Sándor Olga portáján

Szállás és estebéd: a 4., 5. és 6. napon zetelaki székely családoknál (2 ágyas fürdőszobás lakások)

5. nap

Reggeli: az 5., 6. és 7. napon a háziaknál

Látnivalók: Székelyudvarhely (szabad program, városháza, könyvvásárlás a Corvina könyvesboltban), Bögöz (Szent László freskós templom), Székelyderzs (székely erődtemplom, gyönyörű Szent László freskóval), Székelydália (falképes templom), Zetelaka (kóstoló frissensült házikenyérből)

6. nap

Látnivalók: Csíkszereda (a Makovecz Imre tervezte, nemrég felszentelt templom), Csíkszépvíz (magyarörmény találkozó eseménysorozata)

7. nap

Látnivalók: Nagybaromlak (szász erődtemplom - a világörökség része), Marosszentimre (Hunyadi János temploma),

Tordaszentlászló (Kirkósa Júlia énekel a református templomban) Búcsúvacsora:

Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

8. nap

Látnivalók: Kalotaszentkirály (szíveslátás szilvóriummal és hólabdával, falujárás, Ady Endre emlékek, felszegi népviselet és néptáncbemutató), Nagyvárad (Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadása)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 47 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt: 5 000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a biztosítást, a félpanziót, a piknikeket, a szállást, és a belépők árát, kivéve a busz költséget.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

*****

Múltunk kincsei

*Részlet Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros Monográfiája
(Szamosújvár 1896) című könyvéből (122. oldal, eredeti írásmóddal)*

Egyházi könyvtár és levéltár

E városon a legnagyobb könyvtár a főtemplomnak 2200 művet magában foglaló könyvtára.

E könyvtár a főtemplom déli oldalán fekvő alsó oratóriumban van elhelyezve és pedig üvegszekrényben. Első alapját Pátrubány Antal főesperes, a tudós férfiú vetette meg. Van itt híterkölcstani, jogi, nyelvtudományi, orvosi, sebészeti, földrajztörténelmi és természettudományi mű; az egyházatyák commentárja, szóval nem egy értékes könyv vonja magára a kutató figyelmét. Levéltára a jelen időben lett rendezve. Ez egyház régebben házassági fórumot is képezett, de ezen határozatok közül alig maradt valami fönn. Jelesebb okmányait az örmények honfiúsítására vonatkozó okmányok, vallási egyesületek, királyi és kormányzékai okiratok másolatai: Kastal, báró Sorger, Bajtay, Mártonffi, Rudnay és Kovács Miklós püspökök látogatási okmányai és az egyházközségi gyűlések jegyzőkönyvei képezik.

*****

A Nyerges-tető keresztjei

Ha Csíkkozmásról, az Olt völgyéből Kászonújfaluba, a Kászon-völgy felé megyünk, félúton egy hágóra kell felkapaszkodnunk, az úgynevezett Nyerges-tetőre. Régi kegyhelye ez a háromszéki és hargitai embereknek. Az út bal oldalán egy szépen tervezett obeliszk található, emléket állítva az itt elesett 1848/49-es honvédeknek, amelyet minden év március 15-én megkoszorúznak a helybeliek. Az obeliszkkal szembeni erdőben található a tömegsír. Egy kis tisztás, amelyet hatalmas fenyőfák öveznek és állnak sorfalat a hősök sírjánál másfél éve. A tömegsíron keresztet sokasága áll. Vannak egész újak és vannak már porladók. Már nem lehet tudni, kik és mikor szúrták ide a földbe az első kis keresztet, de aki arra jár, összekötöz két kis ágat, elhelyezi és emlékezik. Talán már sokan nem tudják, mi is történt itt 1849. augusztus első napjaiban.

A szabadságharc az utolsó felvonásához érkezett. Az orosz cár beavatkozása mind politikailag, mind katonailag megpecsételte a harcok sorsát. Erdélyben Bem tábornok az orosz és osztrák túlerővel szemben megkísérelte a lehetetlent: július utolsó hetében egy kis különítménnyel az ojtozi szoroson át betört Moldvába annak reményében, hogy felkelést robbantson ki a románok között az orosz cári önkény ellen, de terve nem sikerült, az otthagyt - és Tuzson János őrnagy parancsnoksága alá helyezett honvéd különítmény is elhagyta Moldvát 30-án és visszatért a Székelyföldre.

Az osztrák és orosz hadvezetés Bem hadseregének bekerítésére törekedett. Július 31-e fekete nap volt a szabadságharc erdélyi történetében. Bem segesvári csatavesztésével egyidőben Stein Miksa hadteste is katasztrofális vereséget szenvedett Szászsebesnél, de a Gál Sándor vezette székely hadosztály életében is szomorú nap volt 1849. július 31. és augusztus 1. Gál János elrendelte Tuzson János őrnagynak, a 86. honvéd zászlóalj parancsnokának, hogy 8 századdal, 6 ágyúval és az azt fedező 40 lovassal zárja le a Nyerges-tetőn átvezető átjárót, hogy biztosítsa a hadosztály visszavonulását Csíkba.

Tuzson őrnagy az elfoglalt állásokat megerősítette és az ágyuk hatásos tüzében is bízott. Augusztus 1-én került sor a sorsdöntő összecsapásra. A hajnaltól 11 óráig tartó küzdelemben minden rohamot visszavertek a hős székely honvédek, de Lázárfalva felől egy megkerülő osztag a hátukba került, az osztrák tüzéséget is sikerült felvonultatni és egy lovasdandár is rohamra készülődött.

A teljes megsemmisülést elkerülendő, Tuzson őrnagy elrendelte a visszavonulást a Mitács-erdőbe. A napok óta tartó menetek, az éhség és a szomjúság, valamint a kilátástalanság miatt a zászlóalj felbomlott. Számukra véget ért a szabadságharc. De azok számára is, akiket a harc után az út mellett egy nagy közös sírba temettek. A síron az elporladó és meg-megújuló keresztet olyanok, mint az emberi emlékezet. Nemzedékről nemzedékre száll és nem felejtí hőseit.

(utánnymás)

Nyergestető

*Csíkkországban, hol az erdők
Zöldebbek talán, mint máshol,
Ahol ezüst hangú rigók
Énekelnek a nagy fákon,
S hol a fenyők olyan mélyen
Kapaszkodnak a vén földbe,
Kitépni vihar se tudja
Másképpen, csak kettétörve,
Van ott a sok nagy hegy között
Egy szelíden, szépen hajló,*

Mint egy nyereg, kit viselne
Mesebeli óriás ló.
Úgy is hívják: Nyergestető;
Egyik kengyelvasa: Kászon,
A másik meg, az innenső,
Itt csillogna Csíkkozmaison.
Nem csak szép, de híres hely is,
Fönn a tetőn a nyeregben.
Ott eresztik legmélyebbre
Gyökerüket a vén törzsek,
Nem mozdulnak a viharban,
Inkább szálíg kettétörnek.
Évszázados az az erdő,
Áll azóta rendületlen,
Szabadságharcosok vére
Lüktet lenn, a gyökerekben.
Mert temető ez az erdő,
És kopjafa minden szál fa,
Itt esett el Gál Sándornak
Száznál is több katonája.
Véres harc volt, a patak is
Vértől áradt azon reggel.
Támadt a cár és a császár
Hatalmas nagy hadsereggel.
De a védők nem rettentek
alig voltak, ha kétszáz -,
Álltak, mint a fenyők, a harc
Rettentő vad viharában.
Végül csellel, árulással
Délre körülvették őket,
Meg nem adta magát székelly,
Mint a szálfák, kettétörtek.
Elámult az ellenség is
Ekkora bátorság láttán,
Zászlót hajtva temette el
A hősokeket a hegy hátán.
Úgy haltak meg a székellyek,
Mind egy szálíg, olyan bátran,
Mint az a görög háromszáz
Termopüle szorosában.
Nem tud róluk a nagyvilág,
Hőstettükről nem beszélnek,
Hírük nem őrzi legenda,
Dicsőíti harci ének,
Csak a sírjukon nőtt fenyők,
Fönn a tetőn, a nyeregben,
S azért zöldell az az erdő
Egész Csíkban a legszebben.

Kányádi Sándor

*****

Egy irodalmár honvédtábornok

Sokak számára ismeretlen, alig hihető történet, hogy az 1848/49-évi forradalom és szabadságharc Gidófalván született honvédtábornoka, *Czetz János* már fiatal katonatiszt korában a Magyar Tudományos Akadémia tagjelöltje volt.

Egész zsenge korától, hosszú küzdelmes élete során a kard mellett a pennáját is sikeresen forgatta. Nemhiába a róla szóló irodalom és megemlékezések; két földrész, Európa és Dél-Amerika tudós, nagytekintélyű katonaemberének tartják.

A Szamosújváron őshonos, városalapító Czetz család Örményországból menekülve még a Vártán nevet viselte. Őseik a perzsákkal vívott vallásháborúk vezérei voltak a Kr.u. 5. században. A krónikák megemlékik, hogy a keleti örmények Vártán napját, mint a szabadság ünnepét a mai napig megtartják.

A Czetz család Erdélyben a tudományok több ágában jeleskedett. Ilyen volt például Czetz Antal természettudós (1801-1861).

A család egyik ága a katonai pályát választotta. Czetz János édesapja, mint huszárcapitány a napóleoni háborúk harctereit végigküzdvé, még Párizssal is megismerkedik. Hazatér Franciaországból egy iránytűvel és sok katonai tapasztalattal gazdagodva. Huszárcsapatának állomáshelyét a háromszéki Gidófalván jelölik ki. Itt születik 1822-ben fia, Czetz János, akit apja szintén katonának nevel, de 1827-ben hirtelen meghal. Az árván maradt gyereket beadják az akkor alakult kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetbe, az alapfogalmak elsajátítására. Ez az iskola ebben az időben magasabb színvonalat nyújtott a tizenéves serdülő ifjak számára. Czetz János, aki komolyan a katonai pályára készült, 1834-ben a bécsújhelyi (Militarakademie in Wiener Neustadt) katonai akadémiára iratkozott be. Nyolc év múlva évfolyamelsőként, hadnagyi rangban végzett.

1842-ben az általa választott 62. számú Tursky gyalogezredbe kap beosztást, melynek egy alakulata Brassó vidékén állomásozott. A húszéves Czetz önálló feladatot kapott: a tömösi és töröcsvári hágók parancsnokságával bízták meg. Ez veszélyes szolgálat volt a Kárpátok szorosaiban, a fegyveres csempészek miatt. Később a szabadságharc eseményeiben nagy hasznát látta a helyismeretnek.

Ezidőben a hadsereg vezényleti nyelve a német volt. Czetz felismeri, hogy a sereget semmi sem bátorítja jobban, mint a vezér személyes jelenléte, kivált, ha saját anyanyelvükön tudja megszólítani katonáit. Csoda, hogy valaki - mondják pályatársai - le mer írni ilyen vakmerőséget ezidőben. Még Brassóban megkezdí a Magyar Hadnyelvtan könyvének írását, amelyet Pesten fejez be és kiadják 1844-ben. Ez úttörő, forradalmi munka volt. E kiadvány a későbbi hadügyminiszter és akadémikus Mészáros Lázár tudomására jut és halálíg tartó baráti kapcsolatba kerülnek. Az emigrációban is segítik egymást, Czetz a betegágyánál is látogatja Angliában, 1858-ban Mészáros temetését és emlékiratainak kiadását is ő intézte.

A Magyar Tudós Társaság is felfigyel a fiatal katonáíró fölöttébb hasznos munkájára. Tagfelvételi ügyeket tárgyalnak 1844 karácsonyának előestéjén Széchenyi István személyes elnökletével. Czetz magyar nyelvű hadnyelvtanát méltányolják, de a fiatal hadnagy felvételét későbbre halasztották.

Jöttek a forradalmi események, a hadseregszervezés. Czetz János a hadügyminisztérium vezérkari osztályához kap kinevezést. Kossuth utasítására 1848 októberében Erdélybe küldik az erdélyi hadszíntereket ismerő hadnagyot. Itt már nagyon feszült a helyzet, a nemzetiségi és társadalmi ellentétek válságba sodorták a forradalmat.

Amikor Bem József Erdélybe jön, hogy átvegye a főparancsnokságot, Czetz azzal foglalkozott, hogy a szétvert hadsereg maradványait összeszedje, és rendszerezett csapatokba szervezze. Ez volt a magja Bem apó rettenthetetlen erdélyi hadának, melynek diadalai páratlanok a hadviselés történetében.

A nagyszerű csatákban Bem mellett az oroszánrész Czetz Jánosnak jutott. Önfeláldozó helytállása, tudományos képzettsége révén gyorsan léptették elő a katonai rangfokozatokon. Ő a piski csata hőse, majd Nagyszeben bevétele után Bem terjeszti fel a generális rangra. Mint az erdélyi hadsereg vezérkari főnöke, így lett a szabadságharc legifjabb honvédtábornoka, alig 27 éves korában.

A győztes csaták hírére 1849. március 19-én Brassót ellenállás nélkül feladják a császáriak. Az ellenség a szorosokon át kijut és ezzel az erdélyi tavaszi hadjáratnak vége. A leginkább fiatal székely fiúkból összeverődött honvédsereg élén Czetz bevonult a Cenk alatti városba. Itt várta édesanyja, aki sok éve nem látta fiát. Családja, testvérei apjuk halála után ide költöztek, a szász kereskedőváros vonzására. A Tanácstéren a ma is megtalálható vaserkélyről elhangzik Bem kiáltványa:

„Fogjatok össze a zsarnokság ellen, és boldogok lesztek!”

Rövid életű volt a demokratikus kibontakozás, a jobbágyfelszabadítás, a háromnyelvű magyar sajtó, a gazdasági pénzreform és még sok más, szabadelvű intézkedés.

A bécsi császári udvar hívására beözönlenek az orosz-cári csapatok és az egyenlőtlen küzdelemben, a túlerővel szemben bekövetkezik a világosi fegyverletétel.

Ezután bevezetik a kegyetlen megtorlást. Az aradi és pesti kivégzések hallatára Czetz arra az elhatározásra jutott, hogy el kell hagynia az országot. Aki a fegyvert és pennát soha le nem tette, az emigráció küzdelmes éveit választja. Hazájának külföldön is megbecsülést szerzett.

Ez már életének egy új fejezete.

*Budai Merza Pál,
Brassó*

Források:

- Nemeskürty István: Kik érted haltak szent világszabadság - Budapest, 1977
- Kedves Gyula: Czetz János a szabadságharc legifjabb tábornoka - Budapest, 1996
- Gazdovits Miklós: Az erdélyi örmények történetéből - Kolozsvár, 2000
- Brankovics György: A magyar szabadságharc története - Budapest, 1902
- Szongott Kristóf: Armenia - Szamosújvár, 1892

*****

Hírek

A Fővárosi Örmény Klub 2004. március 18-i műsora:

- A szimbólumokról. Vendégünk Dr. Dávid Katalin művészettörténész
- Sepsiszéki Nagy Balázs: Székelyföld falvai a huszadik század végén (Nap Kiadó 2003) I-III. Háromszék, Csík-, Kászon- és Gyergyószék, Udvarhelyszék könyvbemutató

Helyreigazítás

Az EÖGY füzetek januári száma 18. oldalán tévesen jelent meg a képaláírás. Helyesen: A dési Krémer patika, Lukács Éva rajza - a szerk.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat -, hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok

jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk.

Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím: 1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu fax: 201-2401.

*****

Erkölc és hitvallás

Február 3. Szt. Balázs püspök és vértanú

„...védj ma is, segíts, Sebaste püspöke!”

A torokdaganatos, halálos beteg Babits Mihály szólítja így meg a szentet: „Szépen könyörgök, segíts rajtam, Szent Balázs!” kezdetű, Balázsolás című, 1937. nyarán írt versében. A babitsi életműből már csak az 1937-38-ban fogant Jónás könyve és a legvégén, az 1939-ben született Jónás imája van hátra.

Mintegy 1621 évvel a költemény megírása előtt, Kr.u. 316 táján hal mártírhalált Szent

Balázs, az örményországi Sebaste püspöke, egy akkor már több mint 2000 esztendőös nemzet fiaként. Akkoriban Örményországot még Hájászdánnak hívják, mivel az örmények magukat hájknak, azaz uraknak nevezték. Az ószövetségi Biblia ezt a földet azonban Thorgomának nevezi, hiszen Noé Jáfet nevű fiának unokája Thorgom volt, akitől Hájk származott. A hájk dinasztia uralkodása Kr.e. 2350-ben veszi kezdetét. Egyes források név szerint említik Kr.e. 1300 táján az uralkodóház Arám nevű utódát, aki nevét a görögöktől kapja, akik Armenosnak nevezik, mivel a birodalmat keletről és délről támadó népeket legyőzi. Örményország mai elnevezése a görögből levezethető Arménia innen eredeztethető. (Legenda szerint) Arám fia és utóda a trónon Szép Ará, akitől az Ararát hegye veszi a nevét Kr.e. 1200 körül. Szép Ará unokájával hal ki a Hájk uralkodóház, és az oldalági leszármazottak ragadják magukhoz Örményországban a hatalmat.

Ennek az ágnak nevezetesebb uralkodói között tartják számon Digránt, aki Kr.e. 580 és 535 között vezeti az országot, és a birodalom határait kiterjeszti. Ennek az oldalágnak az utolsó sarja Váháken, aki a Nagy Sándor elleni háborúban veszíti életét. Nagy Sándor Kr.e. 330-ban bekebelezi Örményországot. A II. uralkodóház, az Arsacidák hatalma Kr.e. 146-tól Kr.u. 428-ig tart. A dinasztia kiemelkedő királya Artaxerxes (Kr.e. 111-86), aki meghódítja egész Kis-Ázsiát, és az örmény birodalmat a parthusoktól függetleníti. Az ő fia Digrán (Kr.e. 86-53) legyőzi Parthiát és meghódítja Kappadóciát, végezetül felveszi a szeleukus koronát, azaz Asszíria, Babilónia, Palesztina királyságát. A római Lucullustól azonban vereséget szenved és később lemond Örményországon kívüli tartományairól. Fiát Antonius fogatja el, és Örményországot a Római Birodalom tartományává teszi. Ettől kezdve majdnem két évszázadon át Örményország hol a Parthus, hogy a Római Birodalom része.

A II. nagy örmény uralkodóház legkiemelkedőbb személyisége ebben a korban Tiridat (Kr. u. 284-337), örményül Dertád, aki Rómából hazatérve Világosító Szent Gergely segítségével Örményországot keresztény hitre téríti, majdnem 300 évvel azután, hogy (ugyancsak legenda szerint) maga Tádé apostol személyesen viszi el a keresztény tanokat erre a földre. Ám Örményország ekkor már 2655 év óta történelmi tényező, amelynek 2000-5000 méter magas hegyei között ered a Tigris és az Eufrátesz folyó, amelyek hullámai jó pár ezer kilométerrel délebbre, Mezopotámiában (a mai Irakban), az emberiség szellemtörténetének, kultúrájának, civilizációjának legősibb, több mint tízezer éves bölcsőjét ringatják.

Balázs népe tehát hosszú utat járt be idáig, ám ekkoriban történelmi válaszúthoz érkezett. A szent sem tudhatta, hogy életének és vértanúságának éveit és személyét is a tudományos utókor - amely a történettudományban is igyekszik mindent feldarabolni, részekre osztani, időhöz és időpontokhoz kötni - majdan korszak határként fogalmazza meg. Ugyanis, amikor Kr.u. 316. táján Balázs vértanúhalált halt, elvileg a mai egyháztörténészek szerint már három éve beköszöntött a Konstantin-béke kora, hiszen Nagy Konstantin rendeletével, amellyel voltaképpen a kereszténységet államvallássá teszi a Római Birodalomban, legalábbis történettudományi szempontból véget ér a vértanúk egyházának 200 éves korszaka. Balázs szülőföldje azonban távol esik a birodalom központjától, hazája, Örményország a római impérium peremvidékén helyezkedik el. Konstantin császár társuralkodója, Licinus ugyanis önkényesen túlteszi magát a császár 313 elején kiadott türelmi rendeletén és Keleten folytatódnak a keresztényüldözések. Ám még ebben a megközelítésben sem törvényszerű a vértanúság, hiszen az örmény Sebaste városában szülei előkelő keresztényeknek számítanak, akik fiúkat is jó nevelésben részesítik, az ifjú Balázsból orvos lesz, és görög nevéhez - Basziliosz - méltóan igaz királyi lélek. Szülővárosának keresztény polgárai ezért püspökökké választják.

Amikor az üldözések Sebaste városát elérik, legendája szerint a szent híveinek kívánságára elrejtőzik egy közeli sziklabarlangban, amely egyben a környék vadállatainak is búvóhelye. Nemsokára azonban Sebaste pogány prefektusának, Agricolának a keresztény vértanúk kínoztatása végett újabb vadállatokra van szüksége, így rátalálnak a barlangra, ahol azonban a

vadállatok testőrök módjára Balázs védelmére kelnek. Agricola ekkor fegyveres katonákkal bírói széke elé idézi a szentet, aki készségesen engedelmeskedik a hatósági idézésnek. Útban a város felé sokakat meggyógyít, többek között egy halszállkától fuldokló gyermeket. A püspök és a prefektus között szóváltás kerekedik, ezért Agricola lefejezteti Balázst, akinek emléke, mélyebb és általánosabb tisztelete ezer esztendő multával, a 14. század közepén elevenedik fel újra, amikor a himlő- és pestisjárványok - amelyek kezdeti tünetei közé tartoznak a torokfájások és fulladásos rohamok - tömeges pusztítást okoznak az emberek között.

Vélhetőleg ekkortól emelik Szent Balázst a tizennégy segítő szent sorába, akik között olyan vándorlegendákat tartunk számon, mint Szent György vagy Szent Kristóf. Mert ők talán már tudják, hogy - Babits szavaival - „mennyi kint bír az ember, mennyit nem sokall még az Isten jósága sem, s mit ér az élet (...) S talán azt is, hogy nem is olyan nagy dolog a halál.”

*****

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Ukrajna egyetlen magyar könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tulajdonában levő, Munkácson működő könyvtár ma már nem tudja kifizetni a gáz-, villany- és telefonszámláját, valamint a könyvtáros és a takarítónő tiszteletdíját, összesen havi 30.000 Ft-nak megfelelő grivnyát. (Nem tévedés: 30 ezer forintnak megfelelő összeg!) A könyvtár működtetésére beadott pályázatukat elutasították.

A naponta reggel 9 órától délután 16 óráig nyitva tartó Zrínyi Ilona Könyvtár a magyar iskola és a liceum diákjait, a Tanítóképző Főiskola hallgatóit, Munkács magyar polgárait fogadja.

Segítsen, aki tud és akar?

A Kárpátaljai Szövetség számlaszáma: 11711034-20834951 A közlemény rovatba az alábbi szöveget kell írni: „Adomány a munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtár javára” További információk (és csekkek) kaphatók a Magyarok Házában működő Kárpátaljai Szövetség irodájában (1052. Budapest Semmelweis u. 1-3. III. 326, naponta 10-14 óra között. Tel: 267-0198)

*****

1% 1 % 1% 1% 1 % 1%

Közeleg az adóbevallás ideje. Személyi jövedelemadónk egy-egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy adónk 1%-át felajánlhassuk az Egyesületnek. Ezzel hét éve működő Egyesületünk működését támogathatjuk.

Kérjük, jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre, s ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja az utókornak és továbbfejlessze. Ezzel tartozunk tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

A jövedelemadó bevallásakor az APEH által mellékelt rendelkező nyilatkozatot kell kitöltenie.

A kedvezményezett adószáma: **18085590 -1- 41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal javasoljuk, hogy a másik, az egyházaknak szánható egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. A Kádár Dániel apátplébános által évtizedeken át vezetett Orlay-utcai templomnak **nincs önálló technikai száma!**

Ezért javasoljuk, hogy a másik rendelkezési lapon kezdeményezettként tüntesse fel a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma: 0011

A rendelkező nyilatkozatokat tegye külön-külön szabványméretű borítékba, írja rá saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Lukácsi Kristóf

(1804-1876)

Művelődési múltunk évkönyveiben lapozgatva gyakran találkozunk olyan alkotó egyéniségekkel, akik kettős nemzetiségi kötődésük tudatában gyökerező munkásságukkal a közös haladási törekvések szolgálatába szegődtek. Ilyen küldetés teljesítésére választotta ki a providencia Lukácsi Kristófot, akiben annyira összeforrott az örmény és a magyar, hogy azok egymást kiegészítve teremtették meg alkotó munkássága kibontakozásának feltételeit.

Egyéniségének e vonását emeli ki közeli barátja és jó ismerője, gr. Kuun Géza, amikor azt írja róla, hogy „bár származására nézve örmény, de teljes szívvel magyar volt, azonban úgy volt magyar, hogy saját faja iránt viseltetett szeretete fogatkozást nem szenvedett.”

Lukácsi Kristóf erdélyi örmény családban látott napvilágot 1804 március 30-án Belső-Szolnok megye Bethlen nevű nagyközségében. Szülei a közeli örmény metropoliszból, Szamosújvárról telepedtek a Nagy-Szamos vidékére, hogy kereskedői életvitelüknek újabb térségben keressenek érvényesülési lehetőséget. Apjának, Lukácsi Joachimnak a szamosújvári tanácsház alatt volt boltja, melyet a későbbiekben papi „patrimoniális fundus”nak jelölt ki.

Lukácsi Kristóf a szamosújvári örmény fiúiskolában kezdte tanulmányait, melyeket a gyulafehérvári római katolikus gimnáziumban kiváló eredményeket felmutatva folytatott. Mélyen vallásos meggyőződéséből fakadó hivatásérzetének engedett, amikor úgy határozott, hogy tanulmányait a bécsi egyetem teológiai fakultásán teljesíti ki. 1822 december 20-án szentelték pappá Bécsben, örmény szertartás szerint. Hazatérését követően az erdélyi római katolikus püspökség Szamosújvárra nevezete ki segédlelkésznek (cooperator). A szelíd lelkületű és kiváló tudású Lukácsi, aki minden idejét nyája gondozásával, a szegények istápolásával és tanulással töltötte, tíz éven át szolgált szamosújvári híveit, akik előtt a legnagyobb tiszteletben állott. Kiváló képezettségét, munkabírását és imponáló nyelvtudását egyházi felettesei is értékelték, akik 1837-ben a gyulafehérvári római katolikus gimnáziumba nevezik ki tanárnak. A neves oktatási intézményben tanított Lukácsi húsz éven át filozófiát és klasszikus nyelveket úgy, hogy tudásával és kitűnő nevelői érzékével kivívta tanítványai szeretetét és elöljárói megbecsülését. Előbb szentszéki ülnöknek választották meg, majd 1853-ban a gimnázium igazgatójának nevezték ki. Három esztendőn át irányította hozzáértéssel és lelkiismeretesen a gimnáziumot, mígnem a Gondviselés felkínálta számára a hazatérés lehetőségét. Ugyanis Gajzágó Kristóf halálával megüresedett a szamosújvári örmény katolikus egyház plébánosi tisztsége, melynek betöltésére a város, kegyúri jogánál fogva, az immár két évtizede visszavárt Lukácsi Kristófot választotta meg. Dr. Haynald Lajos, az erdélyi egyházmegye főpásztora, a város óhaját tiszteletben tartva, még abban az évben kinevezi szamosújvári plébánosnak és Belső-Szolnok megye főesperesének.

Lukácsi Kristóf nehézségek nélkül illeszkedett vissza a számára otthonos környezetbe és a helyi örmények sajátos életvitelébe. Keresztényi alázattal vállalta hívei lelki gondozását, az elesettek megsegítését, a közhasznú társadalmi-művelődési törekvések felkarolását, s a tudományok ápolásának fáradságos munkáját. Plébánosi minőségében, nagy jelentőséget tulajdonított egyháza közösséget szervező és vezető szerepének, melyben népe fennmaradásának biztosítékát látta, mert „ha igaz azon mondás, hogy nyelvében él a nemzet, akkor ép oly kevésbé vonhatjuk azon állítás valóságát kétségbe, hogy az egyháznak a szertartásban, a liturgikus nyelvében él minden felekezet” - állítja nyomatékosan. Ilyen irányban végzett munkássága fő célkitűzésének tartotta az egykor fennálló, de külső beavatkozás következtében megszüntetett erdélyi örmény katolikus püspökség visszaállítását. Erre vonatkozó nézeteit írásban is kifejtette. Az Adalékok az erdélyi örmények történetéhez (Kvár 1867) című munkájában meggyőző természetjogi és történelmi érveket sorakoztat fel az akkor már másfél évszázadon át húzódó egyházi kérdés megnyugtató megoldása érdekében.

Érveit, 1872-ben történt római utazása alkalmával a Szentszék előtt is előadta, anélkül, hogy kérésére határozott választ kapott volna. Magas egyházi hivatalából eredendően Lukácsi Kristóf a szamosújvári örmény katolikus iskolaszék elnöki tisztségét is betöltötte, mely a mindenkori plébános feladatkörébe volt utalva. A szamosújvári örményeknek és a város vezetőségének ebben az időben fő célkitűzései közé tartozott az 1854-ben megszüntetett örmény gimnázium visszaállítása. Lukácsi ösztönzésére, a városi tanács 1861-ben egy négyosztályú gimnázium felállítására tett javaslatot fogadott határozatba, melyet jóváhagyás végett a felsőbb hatóságoknak továbbított. Miután a bécsi udvar, a főkormányzók és az erdélyi püspökség ajánlására engedélyezte a saját költségen felállítandó középtanodát, az új oktatási intézmény már a következő évben megkezdhette működését. A gimnázium igazgatói tisztségét a város plébánosaként Lukácsi Kristóf volt hivatva betölteni, aki tudása legjavát adva, tizenöt éven át, egészen 1876-ban bekövetkezett haláláig vezette az intézmény mindennapos tevékenységét. Ügyszeretét és önzetlenségét bizonyítja, hogy munkájáért fizetést vagy valamilyen más jellegű anyagi juttatást nem fogadott el.

A szamosújvári magyar tannyelvű örmény katolikus gimnázium gondosan és körültekintően volt megszervezve, melyben kiváló tanári kar fejtette ki tevékenységét. Ennek sorában olyan nevek tűnnek fel, mint Cetz Gergely, Novák Gerő, Csákány Adeodát, Bárány Lukács, Esztegár László és Szongott Kristóf, akik sikeres oktatói-nevelői munkásságuk mellett szakírókként is felhívták magukra kortársaik figyelmét. Az itt végzett magasszínvonalú munka eredményeit a felettes iskolai szervek is meglelégedéssel nyugtázták. Az erdélyi püspök, aki egyben tankerületi főigazgató is volt, 1869 július 2-án kelt levelében a következőket írja Lukácsnak: „Méltóságod igazgatása alatt álló szamosújvári tanodának május hó 20-án általam tett megtekintése alkalmával örömmel láttam a tanulásban résztvevő ifjúság szép számát és örömmel győződtem meg a tanári kar szorgalmáról és tanítványinak sikeres igyekezetéről.” Néhány évvel később, 1874 május 26-án dr. Fogarassy Mihály erdélyi püspök látogatta meg az iskolát és meglelégedéssel tapasztalta az itt folyó oktatás magas színvonalát, a diákok tudását és példás magaviseletét, a szemléltető eszközök és tudományos gyűjtemények gazdagságát, melyről azt írja, hogy „mindez erdélyi viszonylatban unicum.” Jóval Lukácsi halála után, 1890-ben Trefort Ágoston kultuszminiszter is megtisztelte látogatásával a szamosújvári gimnáziumot és az itt folyó munkáról, az iskolában uralkodó hazafias szellemiségről lapidárisan úgy nyilatkozott, hogy „Ez az iskola missziót teljesít!” Trefort miniszter szavaiban minden benne van!

Szamosújvár polgárai, a helyi tanács jól ismerte és értékelték Lukácsi Kristóf fáradhatatlan egyházi, nevelői és tudományos munkásságát. Azért, hogy iránta érzett tiszteletét méltóképpen kifejezze és érdemeit, melyeket „az emberiség, hazá, nemzetünk és városunk érdekeinek előmozdítása körül szerzett” elismerje, 1867 március 8-án tartott közgyűlésén nyilvánosan is

köszönetet mondott a város kiváló fiának és egyúttal határozatba foglalta Lukácsi olajfestésű arcképének elkészítését.

A következő években Lukácsi Kristóf elhatalmasodó közzvénye miatt mind többet betegeskedett. Igazgatói székéből 1876 szeptember 7-én vezette utoljára a tanári tanácskozást. A következő napokban hirtelen megbetegedett és szervezete a gondos ápolás ellenére sem tudta legyőzni a heveny tüdőgyulladást. 1876 október 24-én távozott az élők sorából. A város templomainak harangjai azonnal tudatták a hívőkkel a szomorú hírt, a gyászt, mely a városra borult. Amint azt a korabeli gyászjelentésből olvashatjuk „boldogultban a katolikus egyház egy vallásos, szelíd lelkületű, felemelkedett szellemű papját, az örmény katolikus papság díszét, a város tevékeny jó polgárát, hívei a gondos lelkipásztort, a tudomány és a hazai történet, irodalom nagymíveltségű és lankadatlan szorgalmú bajnokát, a haza a megpróbáltatásokban is tántoríthatatlan hű fiát, az árvák és szegények, kiknek boldogítása vala munkás életének végakaratóban is nyilvánított legfőbb törekvése - jótevőjüket és gyámolukat vesztek el.”

Lukácsi Kristóf földi maradványait előbb a plébániatemplom sírboltjába temették, majd 1889-ben az általa alapított fiú árvaintézet kápolnájában helyezték örök nyugalomra. Tekintélyes vagyonának egy részét, 20000 forintot a Szent Gergely örmény katolikus fiúárvaházra és szintén 20000 forintot az örmény katolikus püspökségre hagyta, amennyiben ez halálát követően tíz év alatt visszaállítódna. Ha nem, az előbbi intézményre maradjon.

Lukácsi Kristóf nevét a magyar történetírás is számon tartja, mint aki a magyar és örmény nép múltjában fellelhető érintkezés terén végzett elmélyült és sokoldalú kutatásokat. A hazai örménység múltja tanulmányozásának fontosságára hívja fel a figyelmet abban a levélben, melyet Markovics János erzsébetvárosi ügyvédnek írt: „Én örülök annak, hogy kedvet kapott az örmény régiségek kutatására, ez egy kimeríthetetlen kincsesbánya, mely minél több oldalról és többek által műveltetik, annál jobb, mert nyer világosságban, sokoldalúságban és mi földolog, történelmi igazságban, melynek keresése fő feladata a historikusoknak. Dolgozzunk csak szorgalmasan, kedves barátom, én itt is lelkesítem fiatal paptársainkat, hogy tanulmányozzák nemzetünk politikai, egyházi történetét, mert csak ezek ismerete által ébreszthetjük fel nemzetünkben a nemzeti érzületet...”

Mélyreható történelmi feltárásai előfeltételének és nélkülözhetetlen munkaeszközének Lukácsi a széles nyelvismeretek megszerzését tekintette. Már fiatal korában kilenc nyelv, az örmény, magyar, román, német, latin, ógörög, francia, olasz és angol ismeretével vértette fel magát, hogy könyvtári kutatásai során a forrásokat eredeti szövegösszefüggésükben tanulmányozhassa. Ez segítette hozzá, hogy a magyar őstörténetre vonatkozóan értékes adatokat gyűjtsön össze. A történelmi emlékeket, melyeket „az örmény kútőkben találtam, lejegyeztem, kiváló gondot fordítva nyomtatásaimban mindenkor a magyar fajú népekre vonatkozó történelmi adatok összegyűjtésére...” Önzetlenségét és szerénységét bizonyítja, hogy kezdetben csak mások kutatásait szerette volna feltárásaival elősegíteni, de adatgyűjtéseinek előrehaladásával és önbizalmának erősödésével benne is kialakult az igény a saját neve alatt megjelenő munkák megírására és kiadására.

Lukácsi Kristóf első nagykitekintésű munkája a *Historia armenorum Transsilvaniae* (Bécs 1859), melyet Bozági Jakab bécsi mechtarista érseknek ajánlott. A tacitusi tömörséggel és veretes latin nyelven megírt *Historia armenorum* szövegének tanulmányozásából már kitűnik Lukácsi forráskezelésének megbízhatósága és pártatlan történelemszemlélete. Az írott források és a szóbeli hagyományok értékesítésével megírt szintézis az erdélyi örmények viszontagságos történetét adja elő úgy, annyira kimerítően és részletesen, hogy ez napjainkban is nélkülözhetetlen segédeszköze mindazoknak, akik e népcsoport gazdasági és művelődési életének eredményekben gazdag múltját tanulmányozzák.

A magyar nép és nyelv eredete, őstörténete és hosszas vándorlásának kérdése Lukácsi kutatásaiban visszatérő témaként jelentkezik. Az ezzel kapcsolatosan felvetődött kérdések

tisztázása feltételezte a keleti népek irodalmának beható tanulmányozását és az ezekben fellelhető adatok feltárását, összegyűjtését és tudományos rendszerezését. Horváth István (1794-1846) volt az, aki a szerzeágazó ősi rokoni kapcsolatok felderítése érdekében felhívással fordult a hazai örmény értelmiségiekhez: „Ki lészen a gondoskodó új hazájáról a közöttünk lakó örmények között, kik könnyebb használhatás végett felfordítják számunkra az örmény írókból a magyar népeket tárgyazó helyeket?” A felhívásból Lukácsi kiérezte a szinte kötelességszerűen reá háruló feladat elvégzésének fontosságát, hiszen már bécsi tanulmányainak éveit alatt elkezdte az „Armenia irodalmi mezején a magyar régiségi anyagokat gyűjteni,... magyar néptörzseket tárgyazó tudósításokat összeszedni és azokat a magyar tudósok asztalára tenni” A több mint két évtizeden át töretlen szorgalommal végzett kutatások eredményeként 1850-ben írta meg *A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei*. Eredeti örmény kútfők után című munkáját, melyet elbírálás végett a Magyar Tudományos Akadémiának nyújtott be. A kézirat gondos áttanulmányozása után, az intézmény nevében ennek titkára, Toldi Ferenc válaszolt. Bírálataiban rámutatott a téma fontosságára és arra, hogy a két kötetre terjedő tudományos munka „őstörténetünk egy rég sajnálva érzett hézaga pótlását tette lehetővé, oly adatokat, összevetéseket és kutatásokat adván, melyek nyomán remény gerjed miszerint azoknak más irányú vizsgálódásokkal összevetése után, új, talán váratlan világosság derlend némely fontos, de eddig felette kétes kérdésekre. Ehhez képest az akadémia a nevezett osztály óhaját osztva a maga részéről kívánatosnak tartja a munka mielőbbi kiadását.”

A kedvező elbírálás és értékelés dacára, talán anyagi megfontolásokból, az értékes mű kiadása elmaradt. A sine die halasztás felkínálta szerzőjének a lehetőséget arra, hogy munkáját átvizsgálja, pontosítsa, újabb adatokkal és egy újabb fejezettel egészítse ki. Lukácsi szilárdan meg volt győződve feltárásainak hézagpótló jelentőségében, mert „a magyar a kelet népe, eredete és szülőföldét csak a keleti kútfők segítségével lehet felderíteni.”

A magyarok őselei és hajdankori nevei... végül is, a szerző saját költségén és kiadásában jelent meg Kolozsváron 1870-ben. A terjedelmes mű első kötete az örmény nép és nyelv kialakulásával, rokoni kapcsolataival és irodalmának történetével foglalkozik, mely a kereszténység felvételét (Kr.u.301) követően több évszázadon át aranykorát éli. A második és terjedelmesebb kötet az örmény kútfők magyarokra és a velük rokon népekre vonatkozó tudósításait, utalásait és az ezekből kiszüremelő történelmi összefüggések értékelését tartalmazza. Lukácsi lelkes hazafiságát, de egyben romantikus szemléletét bizonyítja, hogy az általa kimutatott 210 közös szó alapján rokonságot vél felfedezni az örmények és magyarok között. A későbbi években Szongott Kristóf, Lukácsi munkásságának nagy folytatója és szamosújvári tanártársa, már 510 közös eredetű szó segítségével magyarázta a rokoni kapcsolatokat.

A régi örmény irodalom gazdagsága, műfaji változatossága és más népek művelődésére gyakorolt hatása azt bizonyítja, hogy (a monda szerint) a bibliai Jafet leszármazottai az ó- és középkor nagy kultúrnépe volt. Az értekező próza területéről származó alkotásaik a magyarok őstörténetére utaló adatok gazdag tárházát képezik, melyek sokszor egészen új megvilágításba helyezik ennek részleteit. Lukácsi meglátásában a magyarok nem alkottak egységes népet, törzsszövetségekre, törzsekre és nemzetségekre voltak felosztva, melynek következtében nevük is több történetírónál más és más formában jelenik meg. Történelmi forrásokat vallató kutatásait Mar Ibas Katina (Kr.e. II. sz.) hátrahagyott írásának elemzésével kezdi, aki először tesz említést a hun eredetű, parthusokkal rokon, chusokról, akiket Lukácsi a magyarok őseinek tekint. A hun-chus és az euthalita-hun nép Chorenei Mózes /Kr.u. IV.sz./ *Nagy Örményország története* című munkájában is feltűnik. A világirodalomban is számon tartott Chorenei Mózes monumentális munkáját a későbbiekben Szongott Kristóf fordította le magyar nyelvre.

Az örmény történetírókat követve, Lukácsi a magyarokat érintő értékes adatokat tár fel

Agatanghelosz (Kr.u. IV.sz.), Phárbi Lázár (Kr.u.V.sz.), Seboesz (Kr.u. VII.sz.), Asolich (XI.sz.) és mások hátrahagyott írásaiból. Feltárt adatai szerint a magyarok legtöbbször a chus név alatt tűnnek fel, melyet a magyar nyelv a kos névalakban őrzött meg. Ugyancsak az ősmagyarokat kell látnunk szerinte Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár A birodalom kormányzásáról című munkájában szereplő szavardokban, akik a Kaukázus térségében, Örményország közelében éltek. Lukácsi szerint, a közös történelmi múlt magyarázza azokat az örményországi helyneveket, mint a Madschar völgy és Madschar város, melyek „nem a vak véletlen művei, hanem az ős előkorban itt lakott magyaroknak köszönhetik fennmaradásukat.”

Másfél évszázada annak, hogy Lukácsi Kristóf megírta A magyarok őselei és hajdankori nevei, .. című munkáját, mely megalkotása óta mit sem veszített értékeiből és időszerűségéből. (A könyv következtetései jó része azonban félreértésnek bizonyult - a szerk. megjegyzése.) Az iránta mutatkozó érdeklődéssel magyarázható, hogy kiadása után jóval később, 1957 és 1976-ban is készült róla korlátolt számú utánnomás.

Amikor egy küzdelmekkel teli és megvalósításokban gazdag munkásélet alkonyán Szamosújvár város képviselőtestülete, a tanári kar és a helyi tisztviselők küldöttsége 1874 március 30-án a plébánialakban megjelentek, hogy Lukácsi Kristóf hetvenedik születésnapján iránta érzett hálójukat leróják, válaszbeszédében az ünnepelt kifejezte azon meggyőződését, hogy a kitüntetést „nem érdemeimnek tulajdonítom, hanem a város azon óhajának, mellyel a jövő nemzedéket buzdítani kívánta. Hazámnak, egyházamnak, városomnak szolgálni óhajtottam, mindezt azonban nem érdemül számítom, ez kötelesség.” Lukácsi szavai távoli üzenetnek is hangzanak, melyek egy olyan egyéniség alakját idézik fel, akinek humánus tartása, tudományos önállósága és töretlen jelleme követendő példává nemesedik előttünk.

Kiss Ferenc
(Dés)

*****

A gyergyói táj festője
Karácsony János (1899-1974)
2. rész

Utánnomás az ARMENIA Magyarörmény időszaki szemle 2003/3-4. számából (e cikk első részét 2003. decemberi számában közöltük, ám nem jelezhetjük olvasóinknak, hogy folytatás is következik, ugyanis a lapból, amelyből átvettük, ez nem derült ki - a szerk.)

„1946-ban váltottunk egy-két szót Zifferrel, tudattam, hogy még élek, de semmim sincs - írja említett levelében. - Küldött egy pár tubus festéket, cserébe vásznat küldtem neki. Aztán elszegődtem, tanárnak... 1962-ben jártam nála utoljára ... készült már a hosszú útra”.

Barátsága a közelben élő Nagy Imrével maradt még változatlanul. Otthonában megfordult Szervátiusz Jenő, fiával Tiborral. Ezeknek a hosszú éveknek számára talán legnagyobb elégtételt hozó eseménye az a kiállítás-sorozat, melyet 1965-ben Szervátiusz Jenővel közösen rendezett Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Székelykeresztúron, Sepsiszentgyörgyön és Csíkszeredában. Mindketten gyűjteményes anyagot mutattak be. Szervátiusz közel félszáz szobrát és domborművét, köztük korai, Csíkban és a Gyimesekben készült alkotásait, Karácsony János 17 olajfestményét és 54 akvarelljét.

Közösségi tárlatokon kívül, melyeken a festőnek legfennebb egy-két képét láthatták, egyéni kiállítást Karácsony János mindössze Marosvásárhelyen és Csíkszeredában, Udvarhelyen szervezett, és vándorkiállítás-szerűen szülőföldje tájaira, Szárhegyre, Ditróba, Gyergyóalfaluba, Csomafalvára vitte el képeit. Fiatal pályatársa és földije, Márton Árpád írt katalógus-előszót, és méltatta az akvarelljeivel megújulni törekvő festő kései jelentkezését.

Kedvvel és kitartással vállalta azt a munkát, mellyel a Gyergyói Múzeum igazgatója,

Tarisznyás Márton bízta meg. Ezek a rajzok, utcák, terek, házak nemcsak a múzeumi kiállításokat tették érzékletesebbé, hanem a folyamatosan átváltozó, archaikusságában törvényszerűen a múltba merülő Gyergyó topografikus képei. A múzeummal való kapcsolata során fölmerült a minden idős festőt foglalkoztató kérdés: mi legyen otthonának-műtermének képeivel? Egy nemes gesztussal, pár évvel halála előtt negyven festményét ajándékozta városa közgyűjteményének. Így jött létre a Gyergyói Múzeum Képtára, 1971 januárjában, mely Karácsony János galériájából és Elekes Vencel magángyűjteményének képeiből áll.

A gyergyóalfalui származású, de Gyergyószentmiklóson élő Elekes Vencel az 1960-as évektől kezdte nagyobb buzgalommal képgyűjteményét gyarapítani. E kollekcióban elsődlegesen a gyergyói, csíki, Maros menti tájak festői kaptak helyet. Közöttük ott volt Karácsony Jánosnak is több képe mintegy jelzéseként a kettejüket összefűző őszinte barátságának.

A Gyergyói Múzeumban látható Karácsony János-képek a festő emlékét őrzik, s a szülőföldhöz kapcsolódó anteuszi kötöttségét tárják föl. Semmiképp sem elegendők ahhoz, hogy rálátást nyújthatnának a pálya egészére. Egy korai, szép Önarcképen kívül pályakezdésének idejéből az 1930-40-es évekből semmi sem látható itt. Magángyűjteményekben fölbukkanó festmények, reprodukciók és képleírások visznek közelebb alkotói hagyatékának legalább áttekintő fölméréséhez.

Önarcképeinek két korai változata állítja elénk a pályakezdő festőt. A Gyergyói Múzeumban levő 1932-es portrét színbeli értékei ellenére még kissé merevnek, fényképszerűnek érezzük. A Gál-gyűjteményben látható 1934-es képmása ugyanakkor öntudatos sorsalakító döntéseiért megharcolni kész ember képét mutatja. Festés közben áll elénk, lazább tartással, nyitott ingnyakkal, kezében ecsetekkel és palettával. Már túl van első nagybányai tapasztalatain, a képen nincsenek rajzi hibák vagy esetlenségek.

Meglepő, hogy Karácsony János a nagybányai miliőbe is milyen gyorsan beleélte magát. Igaz, soha olyan ösztönző alkotói környezetben nem élt, mint a kolónián. Erőteljesen hatott rá Ziffer művészete, fiatalabb művészársainak festésmódja, de távoli visszfényként az egykori neósok törekvése, műveiknek dekorativitása is.

A Bajorországban élő Lecca György gyűjteményében (kinek apja Gyergyószentmiklós neves röntgenorvosa volt), több Karácsony János kép mellett egy korai mű is helyet kapott. Az 1937-es keltezésű Utcakép Nagybányán című olajfestmény már pontosan érzékelteti, milyen szerkezeti fölépítésben és milyen színhasználattal készültek a festő ottani képei. Erősen kontúrozott fatörzsek keretezik a képet, a lombok mögött egy karcsú, jellegzetesen magas kémény és házak sziluettje látszik és átdereng a kobaltkék ég. A keskeny utcát követő patak kék szalagja csak fölerősíti a part agyagos földjének skarlátvörös színfoltját. Ziffernek mindig szigorú korrektúrái és kemény kritikája mellett tetszett ahogyan növendéke fejlődött. Karácsonynak egy Gyergyóban festett napsugaras képét (Lovas szekér) példának állította a fiatalabb kollégák elé.

Murádin Jenő

(Az Armenia ígérete szerint következni fog a cikk folytatása)

*****

Több odafigyelés kell!

A füzetek 2003. decemberi számában tudósítottunk arról, hogy november 8-9-én Örmény konferenciát rendezett Puskás Attila örmény katolikus plébános, vikárius Gyergyószentmiklóson (Gergely Judit -Krónika), amelyen előadók voltak: Puskás Attila vikárius, Tarisnyás Csilla, a szamosújvári ARMENIA szerkesztője, valamint Sebesi Karen Attila, a Magyarörmények Romániai Szövetsége elnöke. A sikeres rendezvényről Tarisnyás Csilla, mint az egyik szervező nyilatkozik a Romániai Magyar Szó 2003. november 12-i számában,

Gál Emese Éva segítségével.

Miután előrebocsátjuk, hogy a magyarországi örmény közösség nagyon örül a konferencia szervezésének, sikeres és tartalmas megvalósulásának, amelyért köszönetünket és elismerésünket ezúttal is kinyilvánítjuk a rendezőknek és közreműködőknek - a nyilatkozat, illetve az Armenia 2003/3-4 számában megjelent cikk több pontatlansága miatt kénytelenek vagyunk szólni.

A 2001-ben tartott kolozsvári-szamosújvári magyarörmény konferenciát követően 2002-ben ugyancsak Kolozsváron tartottunk konferenciát Atyánkfia Apafi... címmel a 330 évvel ezelőtti erdélyi befogadás, betelepülés emlékére, amellyel együtt megemlékeztünk Petelei István író születésének 150 éves évfordulójáról Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen, Szovátán is.

Ekkor - Tarisnyás Csilla állításával ellentétben - nem döntöttünk a következő konferencia helyszínéről.

Sem az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, sem a „magyarországi örmény önkormányzat” nem tudott a konferencia szervezéséről, így nem volt módja dönteni a támogatásáról sem. Ilyen kérelem nem érkezett a szervezeteinkhez. Tegyük hozzá, hogy nem tudni, mit jelent ez a bizonyos „magyarországi örmény önkormányzat”! Magyarországon 30 helyi örmény kisebbségi önkormányzat, továbbá Fővárosi Örmény Önkormányzat és Országos Örmény Önkormányzat működik. Egyetlen szervezet sem kapott semmiféle bejelentést, kérelmet konferencia-szervezés kapcsán. (Meghívást sem.)

Az ARMENIA magyarörmény időszakai szemlével kapcsolatban Tarisnyás Csilla ezt nyilatkozza:

„Az előző években a magyarországi örményektől kaptunk támogatást a lap fenntartásához, de most ott is szűkült az állami keret, és nem tudnak támogatni..” A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat az 1994-1998 közötti időszakban rendszeresen támogatta az Armenia kiadását jelentős összeggel, majd 1998-2002 között a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása (a főváros II., VI., IX., XI. kerületi Örmény Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület együttműködése) tette ugyanezt, amely támogatás azonban az Armenia lapjain - kérésünk ellenére - soha meg sem említődött. (A támogatásért 200 db lapot kapott a támogató, amelyet ingyen továbbított a közgyűjteményeknek és az egyesület tagszervezeteinek.)

A 2003 évben alakult Fővárosi Örmény Önkormányzat 200 db lap vételét szavazta meg alkalmanként, ami 2003-ban meg is valósult, amelyet azonban ez év elején a szerkesztő asszony, Tarisnyás Csilla már nem tart méltányosnak.

Miután az EÖGY füzetek állami támogatásban nem részesül, és pályázati pénzekből kell megvalósítanunk működésünket, szervezeteinknek nincs módja támogatást adni az Armenia lap kiadásához, viszont állandó (és azonnal fizető) előfizetői vagyunk a lap alkalmankénti 200 példányának.

Ugyanide tartozik, de más kifogás: a nyilatkozatnak az erdélyi örménység létszámára vonatkozó része, sajnos nagyon pontatlan. Nem lehet tudni, hogy a számokat honnan vette a nyilatkozó szerkesztő asszony.

Puskás Attila gyergyószentmiklósi plébános nyilatkozott éppen az említett konferencia kapcsán: a 2000-es statisztikák szerint Gyergyószentmiklóson kb. 600 lelket számlál a magyar anyanyelvű, történelmi örménység. Sajnálatos, hogy egy hiányos és igen alábecsült adat került nyilvánosságra a jelzett cikkben. Kár, hogy az immár 10 éve a közösségben élő nyilatkozó még mindig nem ismeri a nagyobb örmény közösségeket, illetve nem volt ideje felkutatni Erdélyben az örménységet.

Mások azonban megtették, így az EÖGYKE füzetek hasábjain olvashatóak erre vonatkozó adatok. Kolozsvár, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Brassó, Szilágysomlyó... és sorolható tovább a jelentős létszámú örmény közösség a mai Erdélyben.

Kár a magyar anyanyelvű örmény közösségeket így megsérteni, hiszen az a néhány ember, aki például Erzsébetvárosban tartja a magyar anyanyelvű örménység jelenét és őrzi, óvja és ápolja minden erejével múltunk felbecsülhetetlen tárgyi emlékeit, egyházi és világi hagyományait, kultúránkat, többet érdemel.

2004. február 20.

*Dr. Issekutz Sarolta
az EÖGYKE és
Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke*

*****

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből

(V. rész)

1886

Gyöngyösi F. Lajos - Slakovits Katalin

Papp Gyula - Pátrubány Mária

Antalfi Emánuel - Fatter Róza

Szász Gergely - Szentkovits Anna

1887

Avedik Lajos - Szentpéteri Charlotte

Papp Ferencz - Vikol Róza

Lengyel Emánuel - Kosztin Róza

Schédelmájer Ferencz - Karácsonyi Mária

1888

Papp Joachim - Gyerkó Zsuzsa

Pokorny Géza - Soos Júlia

Bogdán Gyula - Csiki Mária

Tániel Adalbert - Gyerkó Katalin

1889

Papp János - Köpeczi Ottilia

Mészáros József - Dsokebin Róza

Kopacz Imre - Tániel Róza

Kristyori Sándor - Fatter Sidónia

Téglér Alexius - Ájváz Róza

Körösi Acatius - Gombos Katalin

1890

Rozsnyai István - Gorove Anna

Linszky József - Török Mária

Zakariás Kristóf - Zakariás Ernesztin

Török János - Slakovits Katalin

Szabó József - Kozocsa Katalin

Nagy Lajos - Szentkovits Wilhelmina

Szabó Gyula - Földesi Anna

1891

Kovács Antal - Kendof Róza
Lajos Ferencz - Donszki Róza
Horváth Géza - Török Etelka

1892

Lőrinczi Mózes - Kopacz Katalin
Szentkovits Miklós - Josefi Aloyzia

1893

Tóth Károly - Khell Róza
László Dávid - Jakabfi Anna
Sovári Lajos - Jegdoli Aloyzia
Latzin Raimund - Dietrich Mária

1894

Bittermann Gyula - Szentpéteri Margit
Balog Károly - Slakovits Anna
Gajzágó Bogdán Valentin - Feigl Mária
Istvánfi Miklós - Tompos Polixena
Farkas Gábor - Zakariás Mária
Véber Péter - Kosztin Jozefa
Szabó Ákos - Dániel Matild

1895

Papp János - Szállasi Katalin
Zakariás István - Rozgonyi Irma
Zimny Ferencz - Szentpéteri Irma
Kerekes János - Keresztes Anna

1896

Gaál Ernő - Szentkovits Róza
Simo Mózes - Kábdebó Katalin
Eördög Sándor - Donszky Anna

1897

Máriássy László - Matskási Júlia

1898

Reschner Vilmos - Zitzmann Emma
Szentpéteri Kristóf - Lengyel Katalin
Szász János - Kendov Katalin

1899

Szentpéteri J. István - Zakariás Teréz
Fritsch G. - Schuster Mária
Donáth Gergely - Kendof Mária

1900

Kardos Kálmán - Szabó Katalin

Komlosy Árpád - Szálassi Anna

1901

Szabó Alajos - Jakabfi Vilhelmina

Hadházi Adalbert - Szentpéteri Katalin

Kristea Miklós - Kendov Veronika

*****

Szép könyv, jó kedv, értelmes beszélgetés

Február 27-én kora délután nagyszámú résztvevő jelenlétében zajlott le a Budapesten élő magyarörmény közösség újabb könyvbemutatója. Ennek előkészületeiről előző - februári - számunkban Olvasóink már kaptak híradást, most közölhetjük: megtörtént.

A Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselői sok odaadással és sok munkával készítettek elő *Benedek Katalin* művészettörténész könyvét. Arról, hogy a könyv tartalmas és értékes legyen, maga a szerző gondoskodott, hiszen nagyon sok év kutatói munkássága és művészeti-ismeretterjesztő tevékenysége rejlik a megjelent írásokban. Egyszerűen fogalmazva: Benedek Katalin úgy tud elmondani nekünk, olvasóknak titkokat egy festmény, fotó, falfaragvány vagy szobor kapcsán, hogy megértjük az (élő vagy már régen elhunyt) alkotó szándékát is, a mű jelentését is.

Ez a képesség az, ami vonzóvá és olvasmányossá teszi a *Művészek és alkotások* című könyvben olvasható... tanulmányokat?... szövegeket?... elbeszéléseket? Bizonyára ezért is írta *Dávid Katalin* művészettörténész a könyv bevezetőjében a következőket:

„Kimondhatjuk, hogy a művészet archetípus, létezésünk lényegének egyik meghatározója. Soha nem hiányzott és ma sem hiányozhat legszentebb és legnemesebb kapcsolatainkból. Jelenlétét minden időben megkövetelte a liturgia, tehát kísérője volt az Isten-ember kapcsolatának, de behálózta máig a legfontosabb életmozzanatokat, a születést, a szerelmet, a halált. Legyen ez építészet, képzőművészet, irodalom, zene, szellemi és anyagi kultúránk nem létezik nélküle. Környezetünk minőségének egyik alapfeltétele.

Az azonban kérdés, hogy mennyire engedjük élni, adunk-e lehetőséget önmagunknak arra, hogy személyes és közösségi világunkat, azt a mikrovalóságot, amelyet életünk és a társadalom élete tölt ki, valóban gazdaggá tegyük a művészet alkotásaival. Mindenkinek hatalmában áll taszítani vagy magához vonzani a szépséget. Ha befogadjuk, egész emberségünk kap méltóságot tőle, látásunk, viszonyaink, gondolkodásunk nemesedik általa. Hogy azonban ez így legyen, nem elég az elhatározásunk: a kultúrát ugyanis tanulni kell. És ez az, aminek felismerése nem igazán vált bennünk tudatossá. Minden lehetőséget meg kell ragadnunk, hogy segítsük kialakítani magunkban a művészetet befogadó szemléletet. Ez a könyv egy határtalan nagy anyagból a vizuális kultúrára koncentrálna, a látvány művészetére, tehát a képzőművészettel találkozás lehetőségét nyújtja. Benedek Katalin *Művészek és alkotások* című munkáját értékként ajánlom az olvasó figyelmébe.”

(Egyébként Dávid Katalin - aki február 20-án tartotta nagyszerű székfoglaló előadását a Szent István Akadémián, amúgy pedig a Fővárosi Örmény Klub márciusi találkozásának vendége lesz férjével együtt, megtisztelte a könyvbemutatót.)

Február 27-én a budai várban működő Litea Könyvszalomban először is a háziasszony Bakó Annamária üdvözölte a jelenlévőket. Ezután két kiváló zenész, Zábó Gyula (a Magyar Rádió énekkarának énekese) és Schmidt Ferenc gitáros-énekes (a Honvéd Együttes tagja) vezetett be minden jelenlévőt a régi és új magyar költészet vidámabbik területére. Kezdetnek elhangzott Balassi Bálinttól (lévén Balassi-év!) a „Borivóknak való...”, majd néhány 20-ik századi magyar költő szellemes-gunyoros verse.

E versek között volt olyan is, amelyik különösképpen megindította a beszélgetést vezető, a

könyvet bemutató *Alexa Károlyt*, aki résztvevője volt annak a kiadványnak, amelyből a zenészek a verseket merítették. És, tegyük hozzá, egyenest a február 27-i könyvbemutató alkalmára megzenésítették!

Alexa Károly bevezetőjében igen lényeges dolgot mondott el: miközben majdnem egy évszázada - a rádió, a televízió, majd a számítógép megjelenése óta - világszerte folyton-folyvást „temetik” a Guttenberg-galaxist, jó érzés, öröm, hogy az ember értelmes, és egyúttal szép, új könyvet vehet kézbe. (Hogy érthetőbb legyen: a „Guttenberg-galaxis” kifejezés az írott, nyomtatott, könyv-alakban megjelenő szellemi értékek világát jelenti.) Alexa Károly azt is hangsúlyozta, hogy Benedek Katalin Művészek és alkotások című könyve európai és magyar sokszínűséget tükröz.

A szerző - könyve ajánlásához híven - a bemutatón jelenlévő édesanyját virágcsokorral köszöntötte, majd arról beszélt, mit jelentett számára a családi kör, a kibocsátó fészek, a kisbaconi eredetű Benedek-famíliából való származás. Benedek Katalin könyvének témái - az erdélyi örménymagyar Hollósy Simontól az orosz európai festészet nagy alakján, Repinen és Szabó László örményországi múltat idéző fotóin, Szentpétervárott működő orosz örmény alkotók képein és szobrain át a huszadik század magyar képzőművészetének olyan általános, mondhatni világhírhírnévé alkotói életműig, mint Szervátiusz Jenő szobrai vagy Háger Ritta faliszőnyege - sokféle témát mutat be. Minden esetben egy-egy konkrét vonatkozást, konkrét mondanivalót tár elénk, remekül feldolgozott képek kíséretében. Lényege az értékközpontúság: lehet valaki ilyen s olyan származású, Benedek Katalin ettől függetlenül azt meséli el nekünk, ami értéket, továbbvivő tartalmat - netán, mint a vörös színnek az orosz képzőművészetben betöltött sokévszázados szerepéről szóló, talán további, részletesebb feltárást is megérdemlő elemzésben - figyelmeztetést jelenthet.

A könyvet forgatva milliányi képzetársítás születik az emberben.

Alexa Károly felidézte például saját szentpétervári élményeit is: a Művészek és alkotások című könyvből kiderül ugyanis, hogy Benedek Katalint (még a hetvenes-nyolcvanas évek Leningrádjában) mennyire mélyen érintette az egykori szentpétervári templomok elgyötrése, raktárrá, gyárrá alakítása. Nem kevésbé Alexa Károlyt. Jászsági élményei hatására az irodalomtörténész Alexát ugyancsak mélyen érintette Benedek Katalin írása Vágó Pálról s az általa festett - „természetesen” szétdarabolt és a nagyvilágba szétszórt panoráma-festmény, az Erdélyi körkép témája, leírása, sorsa, állapota. Ez is olyan pont volt a könyvbemutató során, ahol bemutató és bemutatott a legmagasabb intellektuális szinten találkozott.

A résztvevők megismerhették Orosz Adélt, a könyv tervezőjét, akinek komoly könyvészeti érdeme a különlegesen szép, értelmes kivitel - annyira, hogy nyugodtan azt mondhatná: letette a vizsgát a szép magyar könyv nagy alakjai előtt -, valamint Gosztonyi Máriát, a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnökét, aki egy támogatóktól segített könyv kiadásával járó, elképesztően bonyolult gazdasági-pénzügyi tevékenység lebonyolítója lett. Természetesen jelen volt a könyv szerkesztője, jelen sorok írója is.

A szerzőről, Benedek Katalinról azt is megtudtuk, hogy a Nemzeti Galéria raktárban „szunnyadó” múkincseiből rendszeresen rendez tematikus kiállításokat, valamint (jelenlévő kolléganője, Sós Katalin jóvoltából), hogy értékközpontúsága a mindennapi tevékenység, például a közterekre kerülő alkotások zsűrizése során is következetesen érvényesül.

Ezután Schmidt Ferenc és Zábó Gyula ismét csak jókedvet árasztó zenéje következett, majd a jelenlévők az örmény konyha húsos és édes csemegéi mellett pezsgővel és borral köszönthették a szép könyv szerzőjét, aki készséggel dedikálta művét a sorbanállóknak. Közben pedig a jelenlévők - így például Lászlóffy Aladár és Issekutz Sarolta - jóízű beszélgetéseket folytattak.

A könyvbemutató sok résztvevője nyilatkozott később úgy, hogy a könyv, a szerző, a bemutató beszélgetés, az egész esemény együttesen az erdélyi származású magyar örményekhez méltó örömnép volt.

Hozzáteesszük: a Művészek és alkotások című könyv a Fortuna-udvarban található Litea Könyvszalomban meg is vásárolható.

dcs

*****

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban

I. rész Örmény tárgyú könyvek

Összeállításunk tartalmazza azon örmény tárgyú könyveket, amelyek jelenleg fellelhetők legalább az Országos Széchényi Könyvtárban. Kérjük, jelezzék, ha felsorolásunk nem teljes, azt szívesen kiegészítjük.

I/A alatt a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása által adományozott könyvek jegyzéke található, 1994-től napjainkig.

I/B alatt felsorolt könyvek ugyancsak a fenti szervezetek adománya, azonban csupán néhány könyvtárnak jutott belőle.

I/C alatt azon könyvek jegyzéke található, amelyek kiadásáról tudomásunk van, saját könyvtárunkban megtalálható, de könyvtárakba kerülésükről nem tudunk. Megjegyezzük azonban, hogy a Magyarországon megjelenő könyvek köteles példányai (6 példány) az Országos Széchényi Könyvtárba kerülnek, onnan további könyvtárakhoz jutnak.

A II. részben a magyarországi és erdélyi könyvtárak jegyzékét fogjuk megjelentetni, ahová könyveinket eljuttattuk.

A. Valamennyi könyvtárban megtalálható könyvek jegyzéke:

1. Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája /1898, reprint, Budapest 1995/
2. Szongott Kristóf: Szamosújvár szabad királyi város Monográfiája I-IV kötet / 1901,1903, reprint, Budapest 1996-1999/
3. Schütz Ödön: Hajk és Bél harca. A régi örmény irodalom kincsestára I. /Budapest 1995/
4. A többi, néma csend.../Budapest 1995/Az örmény genocídium 80. évfordulójára/
5. Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei /Budapest 1995/
6. Gábor Bona: THE ARMENIAN HEROES OF THE HUNGARIAN WAR OF INDEPENDENCE IN 1848-49 /Budapest 1996, angol és örmény nyelven/
7. Kedves Gyula; CZETZ JÁNOS, a szabadságharc legifjabb tábornoka /Budapest 1996/
8. Fancsali János: Viski János fiatalkori évei /Magyar Örmény Múzeum sorozat 1./
9. Az örmény-katolikus egyház története és művészete konferencia, 1997. november 20-22. /Budapest 1999/ Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 2.
10. Az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitástudata régen és ma c. konferencia Szamosújvár 1999. november 20-21. /Budapest 2000. Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 3./
11. Dávid Csaba: Történetjátékok /Budapest 2001, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 4./
12. A 300 éves örmény szertartású római katolikus egyház és közösségei Magyarhonban régen és ma c. konferencia Budapest 2000. szeptember 29-október 01. /Budapest 2001, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 5./
13. Bíró Sándor: A forradalom tribünjétől a külhoni városokig /Budapest 2002., Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 6./
14. Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön és kincses legyen Kolozsvár - Szamosújvár 2001. szeptember 14-16., IV. jubileumi konferencia /Budapest 2000, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 7./
15. Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája /Budapest

2000/

16. Dr. Száva Tibor Sándor: A csíkszépvízi Száva család /Csíkszereda 2000/
17. Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája /Szamosújvár 1896, fénymásolt kiadás/
18. Dr. Száva Tibor Sándor: Szépvízi magyarörmények nyomában /Bécs 2003/
19. Dr. Horváth Zoltán György - Gondos Béla: Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai /Budapest 2003/- magyar, német és angol nyelvű fotóalbum
20. Benedek Katalin: Művészek és alkotások /Budapest 2004/
21. Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek, bekötött évfolyamok: 1997,1998,1999, 2000, 2001, 2002, 2003

B. Néhány könyvtárban megtalálható könyvek jegyzéke:

1. Czetz János: Emlékezéseim /Budaörs 2001, Magyar-Örmény Könyvtár 1./
2. A székelyföldi örmény katolikus egyház anyakönyvei I. Gyergyószentmiklós első kötet /1725-1905/ Magyar-Örmény Könyvtár 5., Budaörs 2002/
3. Balázs-Bécsi Attila: A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája /Budapest 2002/
4. A romániai katolikus örmények ordináriátusa Szamosújvár /Szamosújvár 2001/
5. Bogos Mária: A szépvízi örmény közösség /Budapest 1997/
6. A gyergyói örményekről Kiskalauz /Gyergyószentmiklós 2001/
7. Gazdovits Miklós: Az erdélyi örmények történetéből /Kolozsvár 2000/

C. További örmény tárgyú könyvek (könyvtárakba kerülésükről nincs információ)

1. Dzsotjan Gagik - Krajcsír Piroska: Örmény nyelvkönyv /Dorog 1997/
2. Fancsali János: Zsizsmann Rezső /MÖK 2. Budaörs 2001/
3. Cserei Szász László: Várok igaz sárkányt - válogatott versek /MÖK 3. Budaörs 2001/
4. Fancsali János: A Busitia-levelek /MÖK 4. Budaörs 2001/
5. A székelyföldi örmény katolikus egyház anyakönyvei I. Gyergyószentmiklós /1725-1905/, második kötet Névmutató /MÖK 6. Budaörs 2003/
6. Petelei István: „Csak egy szabályunk van: Igazat kell írni!” /MÖK 7./
7. Dr. Kapronczay Károly: Adatok a magyarörmény orvosokhoz és gyógyszerészek történetéhez /MÖK 8. Budaörs 2002/
8. Fancsali János: Liszt Ferenc erdélyi tanítványai /MÖK 9. Budaörs 2003/
9. Bányai Elemér: Az örmény metropolisz /cikkek, anekdoták/ Budapest 2001
10. Szongott Kristóf: A magyarok eredete és őslaka /Szamosújvár 1906. reprint, 2003/
11. Lukácsy Kristóf: A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei, eredeti örmény kútfők után /Kolozsvár 1870/ reprint, 2000 Budapest
12. Gyergyószentmiklós monográfiája /Szerkesztette Garda Dezső/ Csíkszereda 2001
13. Gevork Emin: Hét ének Örményországról
14. Chorenei Mózes: Nagy Örményország
15. Bagi Éva: Kövek zenéje - Örményországi barangolások /Budapest 2003/
16. Örmény-magyar bibliográfia magyar nyelven /összeállította Korbully Domonkos, Simon J. Zaven, 1986, Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézet/

Folytatjuk

*****

Köszönetnyilvánítás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület hálásan köszöni Horváth Vilmos és Ötves Erzsébet 2003. novemberében küldött 11 500 forint adományát, amellyel az egyesület működését támogatták.

*****

Kitűnő örömmel...

...olvastam az „Erdélyi Örmény Gyökerek”-ben Kolozsi Gergely István ny. jogász kutatása és kijegyzetelése alapján közreadott „Régi Országos Személyi Adattárakban szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb személyek” című cikket.

A felsorolt személyek mind szamosújváriak. Már többször is leírtam, én is szamosújvári vagyok, ott születtem, ott nyílt szemem a világra, mely állandóan tágul. Az élet valami furcsa fintora mindig visszavisz születésem színhelyéhez. Először csak a közvetlen környezet, az emberek, aztán a történetek és a helytörténet érdekelt. Gondoltam - kiegészítem a leírtakat.

Szamosújvár, Szolnok-Doboka vármegye törvényhatóságába kebeleztetett szabad királyi megyei város volt. Királyi város jellegét 1691-ben I. Lipót, szabadalmait III. Károly, Mária Terézia, II. József állapította meg, V. Ferdinánd pedig 1838-ban a szabad királyi városok sorába emelte. Törvényhatósági jellegét 1876-ban a XX. törvény szüntette meg. A város hatósága kiterjedt a városban és a város területén lakó, vagy tartózkodó minden személyre és a városban és a területén létező minden vagyonra.

Szamosújvár szabad királyi megyei város az előbb említett hatóságot, az ebből keletkező jogait és kötelességeit a képviselőtestület, illetve ennek közgyűlése, a város elöljárósága és ennek hatóságai útján gyakorolta. A város elöljáróságát a polgármester, az árvaszék és egyes tisztviselői jelentették.

A város a vár melletti Gerla faluból, a Kandia nevezetű részből - ahová a várban foglalkoztatott tisztek telepedtek le -, valamint az örmények által megvásárolt és alapított Armenopolisból alakult ki. Az örmények 1239-ben vándoroltak ki Ani városából, 433 évig tartózkodtak a Krím félszigeten, Lengyelországban és Moldovában. 1672-ben I. Apafy Mihály fejedelem hívására jöttek Erdélybe, Verzeskul Oxendius püspök 1691-ban I. Lipót királytól engedélyt kapott, hogy Gerla falu helyén várost alapítson. (Minderről lásd lapunk elején Puskás Attila előadását - a szerk.) 1700-ban tették le a város alapkövét. Egyes vélemények szerint a város tervét a Rómából hozott Alexa örmény mérnök készítette, a fennmaradt dokumentumok szerint a szebeni Guberniumhoz tartozó General Komando hadmérnökei készítették.

A város önkormányzata korán alakult ki, az általános erdélyi szokásjog szerint működött, kevésbé sínylette meg a különböző korokban ható központosítási törekvéseket. A miéltre azzal kellene válaszolni, hogy polgárai különös helyzetben voltak: kölcsönt adtak a császári udvarnak.

A város címere zöld mezőben Jatayu, az örmény kétfejű sas aranyban, kiterjesztett szárnyakkal, jobb karmában egyenes kardot, baljában keresztet birodalmi almát tartva. A két fej közül, a közös nyakrészből lóherelevelű aranykereszt emelkedik ki. A város lobogója: nedvzöld - sárga. Heraldikai lobogója: négyzetes alakban nedvzöld lobogó, középpütt az arany, illetve sárga Jatayuval.

Később, ezt az évszázados címet többször is megpróbálták mással helyettesíteni. 1940 szeptemberétől 1944 szeptemberéig, a szovjet megszálló „felszabadító” csapatok érkezéséig, négy évig ismét a Jatayu címer és választott vezetősége alatt élt a város. A szocializmus éveiben furcsa címerek készültek, pártállami megrendelésre.

A város működését mind a mai napig jelentősen befolyásolta a polgármester és a városi tanács, bármilyen névvel is illették. Néhány viharos évről írnék, majd később egy teljesebb képet szeretnék - emlékeim alapján - a városról, a várról, az emberekről festeni.

Az említett cikkben szereplők az 1900-as években éltek Szamosújváron, szó van a város közigazgatásában résztvevők, és az 1919-es fordulat, a román fennhatóság alá kerülő város vezetésében részvevők életéről is. Gondolom, néhány szóban erről is kellene beszélni, hogyan alakult a város története az 1918-1919-es években.

Erdély egyesülését Romániával 1918 december 1-én mondták ki Gyulafehérváron. Ezen a gyűlésen Szamosújvárról részt vettek: Dr. Iuliu Hossu görög katolikus püspök, Dr. Octavian Domide kanonok, Dr. Grigore Papp kanonok, Dr. Valeriu Roman, Dr. Gheorghe Bob, Dr. Dumitru Man, Alexandru Pop, Augustin Deacu és Livia Coriolan.

A törvényes magyar városi tanács 1918 decemberében tartotta utolsó ülését. Ez a gyűlés nem fejeződött be, az aznapi véres események miatt. A magyar forradalmi közigazgatás, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács felügyelt, csupán december 23-ig, a román csapatok bevonulásáig működött. Ezután a városháza a Román Nemzeti Tanács felügyelete alatt működött, gyakorlatilag 1919 március 17-ig. Ekkor vette át a közigazgatást román részről Somes megye képviselőjében Dr. Teodor Mihail (talán van, aki emlékszik előző nevére: Dr. Mihályi Tivadar) prefektus (főispán) és Dr. Viliam Sorban (Dr. Sorbán Vilmos) alprefektus (alispán).

1919 március 17-én a város tisztviselői karát összehívták és felszólították a hűségük letételére. Az eskü letételét valamennyien megtagadták, az orvosoktól, az állatorvostól, a városi mérnöktől és az erdőőrtől nem követelték, így ők valamennyien megmaradtak állásukban.

Az első román polgármester Ancean Alexandru (Sándor) nyugalmazott királyi járásbíró volt. A város átvétele után az első egy katonai közigazgatás volt (1919 júniusáig), ezt a román hadsereg és csendőrség felügyelte. 1919 júniusa-júliusa káosz volt a közigazgatás területén. A következő, második átmeneti román közigazgatás 1919 július 1-től 1921 október 31-ig működött a gyulafehérvári Consiliu Dirigentnek alárendelve, ennek feloszlásáig. Ancean polgármester 1919 júniusában megvált tisztségétől, helyébe a főispán (prefect) Mircea Victort nevezte ki.

A városi árvaszék egészen 1924-ig működött, ekkor szüntették meg a román hatóságok, az iratokat és a gyámpénztárt a dési törvényszék vette át. A kiskorúak vagyonát Bukarestben központi pénztár kezelte. Az árvaház (Világosító Szent Gergely örmény-katolikus fiúárvaház, és az örmény-katolikus leányárvaház) a román állam vette át. Sokan nevelkedtek az árvaházban, megemlíteném Gámenczi Zoltán festőművész nevét, aki Marosvásárhelyen élt.

A Világosító Szent Gergely örménykatolikus fiúárvaház alapját Lukácsi Kristóf esperes plébános vetette meg 1860-ban, számosan járultak hozzá és 1877-ben nyílt meg az új épület. (Ezzel kapcsolatban lásd Lukácsi Kristófról szóló cikkünket - a szerk.) Bővítését Czecz Gergely tanár hagyománya tette lehetővé. Az örmény-katolikus leányárvaház 1902-ben épült, 1903 szeptemberében nyitotta meg kapuját, alapítója Kovrig Tivadar volt. Az árvaházak igazgatója Bárány Lukács címzetes kanonok, örmény-katolikus főesperes plébános volt, haláláig, 1920-ig. Utódja Kapatan Márton plébános volt.

Bár 1778-ban Verzár Lukács esperesplébános 406 forint ad a városi szegény örmények segélyezésére, melyet végrendeletileg 100 arannyal told meg, a szegények háza és a kórház Karácsonyi Emmánuel nevét viseli, 1800-ban létesült. Homlokzatán olvasható „Senodochium Karacsonianum MDCCC”.

Itt kívánom megjegyezni, hogy Dr. Raul Sorban soha nem volt szamosújvári, soha nem volt magyarérmű, ha néha még annak festette is magát. Ezért sem értem, miért szerepelteti Kolozsi Gergely István cikkében. Kolozsvári diákkori emlékeimre, Baász Imrére tudok itt hivatkozni: Dr. Karácsonyi Zoltánról mesélte, hogy 1940 szeptemberében egy elszavalt Talpra magyarért feljelentették - a feljelentő 1945-ben nem más volt, mint Dr. Raul Sorban.

A cikkben szó van Duha Kristófról. Egyáltalán nem szeretném kisebbíteni személyes fellépéseinek fontosságát, de szép lett volna, ha említés történik Tódorffy Lukács polgármesterről, aki Szamosújváron (a város alapításától kezdve napjainkig) a leghosszabb ideig működött, 42 évig volt polgármester, 1919-ben névleges polgármester, de 1918-tól a közigazgatás átadásáig Duha Kristóf vitte a város ügyeit, aki 1917-től Páter Ábrahám

Zacheitől a főjegyzői teendőket vette át, ennek nyugalomba vonulásakor.

A város önkormányzatiságának egyik jelentős része az, hogy városi rendőrsége volt, egészen 1920 decemberéig, akkor szűnt meg, helyébe államrendőrség lépett. 1919 március 17-től a városi rendőrfőnök Pinteá Augustin, alkapitány Man Gheorghe, rendőrbiztos Mészáros Tivadar volt. A rendőrség államosítását Bolfa Alexandru vezette be, egészen 1926-ig működött, utóda Berlean Ioan volt, aki 1930-ban adta át a kapitányságot Onitiu Aurelnek.

Furcsállom az összeállítást, mert olyanokról is szó van akkor, amikor a helyi Magyar Pártban betöltött tisztségekről is beszél, akik egyáltalán nem mondhatók magyarérzelműnek. Végezetül a cikkben szereplő Martaian Harutyunról, főleg a Dikrán, véleményem szerint Dicran fiáról. Talán van (én csak szájhagyományból ismerem a történeteket), aki emlékszik, 1956-ban, amikor Páskándi Géza volt a kolozsvári Bolyai Egyetem Diákszövetségének elnöke, akkor volt Martaian Dicran a Babes Diákszövetség elnöke. Gondolom, sokan élnek még azon idők szemtanúi, és lesz, aki megírja az eseményeket.

Sajnálom, hogy Ornstein Józsefről, cs. és kir. nyug. őrnagy, szamosújvári lakosról, a város és környékének szakavatott kutatójáról, a római kori helytörténészről egyetlen szó sem esik. Budapesten született 1829-ben, 1849-ben honvéd tüzér lett, részt vett több csatában. A szabadságharc bukása után a császári hadseregbe besoroztatták. Ott szolgált 1881-ig, nyugdíjba vonulásáig. A Szamosújvárra vonatkozó tanulmányait az Archeológiai Értesítőben tette közé: „A szamosújvári Athene szobrocskáról”, „A Szamosújvár melletti római telepről”, „Egy síremlék a szamosújvárnémeti ev. Református templomban” (erre, különösen felhívnám azok figyelmét, akik a város és környékének népességét, annak változásait kutatják, ma talán kevesen tudják, hogy e falu valamikor szintiszta magyarlakta település volt), „A szamosmelléki új várról”, „A ravennai geographus ismeretlen daciai útvonala”, „A bachans nő képe”, „Adalék a ravenna-féle Congri alkalmazásához”, „Ásatás a Szamosújvár melletti római castellumban”, „Deés és vidéke katonai tanulmánya”, „Dacia nyugati határáról”. Az utókor számára fontos lehet még a Kovrig Simon és Ornstein József: „Index florae Szamosujvariensis. Szamosujvarini 1899” című könyve.

Tisztelettel: Dr. Kegyes Csaba

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 86. szám

2004. április

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívtottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

Felteszi a pap a kérdéseket a házasulandóknak:

„Ígérték-e Isten színe előtt egymásnak szívetek teljes komolyságában hűséget, kölcsönös szeretetet, úgy, ahogy azt Isten akarja?”

De ez nem elég, további kérdést tesz fel:

„Ígérték-e...egymásnak kölcsönös segítséget és támogatást az élet próbatételeiben, mint amilyen a betegség, főleg a gyógyíthatatlan betegség...?”

Ám ezután a helyzet komolysága megkíván még egy harmadik kérdést is:

„Hajlandók vagytok-e teljesíteni ezeket a parancsokat, amely a mi Urunk és Istenünk akarata?”

A hangsúly erősíti e hármas kérdésfeltevést, amelyre a szertartás szövege egyöntetűen, egyetlen választ közöl a kérdések elhangzása végén, mind a vőlegény, mind a menyasszony részéről:

„Igen.”

Így helyén való, de ezt a választ csak komoly szándékkal és elhatározással szabad megtenni!

Dr. Sasvári László

*****

*Szent Mihály Üzenete
Ki olyan, mint az Isten?*

Kedves Testvérek!

A Krisztus haláláról szóló nagypénteki híradás valójában az életről szóló evangéliumi üzenet. A kereszten meghalt Krisztus az örök élet kapuját tárta ki előttünk, amelyben „Nem lesz többé gyász, sem szomorúság, sem szenvedés, sem fájdalom. Isten letöröl szemünkről minden könnyet.”

Húsvét kinyilatkoztatja, hogy a születés és a halál kölcsönösen kiegészítik egymást. Bármilyen tragikusan éljük is át az elmúlást, lelkünk mélyén mindig felvillan a tragikumot átvilágító transzcendencia. Az emlékezés gyertyájának fénye fölfelé törekszik, a magasságok

felé. Az őskeresztények gyászát beragyogta a húsvét fénye. Krisztust a halál csak rövid időre győzte le, de Krisztus örök győzelmet aratott a halál fölött, amint az apostol is írja: „A halálból feltámadt Krisztus nem hal meg, a halál többé nem uralkodik rajta.” (Róm. 6,9)

Az Úr megtette a számára kijelölt nehéz keresztutat, ugyanígy Krisztus minden követőjének vállalnia kell a kockázatos egyéni életutat. Útonjárás... kinek-kinek magányos, nehéz útvjáról van szó, amely a véges világból a végtelenbe vezet. Éljenek bár mellettünk, körülöttünk jó lelkek, melegszívű családtagok, barátok - a kritikus, nehéz élethelyzetekben mindenki maga dönt és vállalja mindazt, ami számára kiméretett. Az útonjárás személyes döntéseit senki más meg nem hozhatja.

A zsidók húsvétja átmenetet jelentett a szolgaságból a szabad életbe. A mi keresztény húsvétunk átmenet ebből a világból az örök életbe. Jézus keresztjének alsó szára világunkban van, de felső ága már húsvét fényében ragyog. Jézus halálának és feltámadásának kettőssége adja meg a keresztény élet két támaszpontját: az elmúlást és a halhatatlanságot.

Húsvét a szenvedés, a halál és a feltámadás misztériumát tárja fel előttünk, ezért az ünnepek ünnepe, az üdvösségtörténet tengelye és a halandó ember sorsának fordulópontja. A karácsony a húsvéttól kapja ragyogását, pünkösöd a húsvétban teljesedik ki. Húsvét az örök liturgia kezdete, amelyben az emberi szó már nem képes kifejezni az istenközelség és a halhatatlan élet örömét.

A feltámadás diadalünnepén az ujjongó egyház örömeivel köszöntelek benneteket, kedves keresztény testvérek és arra kérlek, hogy ti is a húsvét hírnökei legyetek. Vigyétek meg a feltámadás örömhírét azoknak a testvéreknek, akik még mindig a bűn és a halál árnyékában élnek.

*Lelkipásztorotok
Czirják Árpád*

*****

HÚSVÉT
Lászlóffy Aladár

Uram, fogadd el számadásom:
belátom, adósságom nőtt.
Eltöprengtem már annyi máson
S eltékoztam az időt.

Egy hollócsapat megelőzött,
különben ártatlan vagyok.
Káin, miután ügye győzött,
most kezézügyében hagyott,

hogyan leszögeztél két karoddal
áldj meg és ölelj meg ha tudsz,
s ne azt mondd rám, amire joggal
következtethetnél: „Hazudsz!”

Uram, add meg a lehetetlent,
utolsó kérdésed előtt,
ha életem már elkövettem,
maradjon még egy délelőtt

szeretteimmel ünnepelni
és sírva sírni mindenért,

ami a minden és a semmi
között a tavaly óta ért,

évente legyen meg a reggel,
amikor elgördül a kő
s a felszálló galambsereggel
fellelégezhet a jövő.

*****

„Jönnek, jönnek, katonák jönnek, katonák, akik nem köszönnek”

Október 23. számomra két ismeretséget is jelent. 1956-ban láthattam Szabó Lőrincet (és hát az őt bemutató Illyés Gyulát), akit akkor szülővárosában „érdemelten, szépen koszorúznak”, és 1963-ban egy hangversenyre indulóban, a villamosról leszállva barátnőm bemutatta az akkor még fiatal tanárt, Kabdebó Lórántot, a későbbi Szabó Lőrinc-kutatót. Azóta azt szoktam mondani, velük, kettőjükkel bigámiában élek immár négy évtizede. És ugyanezen a napon vehette át férjem a Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét többek közt a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának létrehozásáért, ahol nem is a kitüntetés vált hangsúlyossá, hanem a tény, hogy még a baloldali kormány terjesztette fel, és a Fidesz-kormány hagyta jóvá, és adta át ezen a napon 1998-ban. Nem politikafüggő elismerésként.

Kabdebó Lóránt:

Ha valamire büszke lehetek, az hogy tetteim nem voltak aktuálisan politikafüggőek. Amíg hagytak célokat megvalósítani, amit magam elé kitűztem, örültem. Lehet, hogy a váltakozó politika kevésbé örült annak, amit én magamban szolgálni véltem. De megvoltunk egymás mellett. Hiszem, hogy a változó időben mindig változatlan értékeket védtem és segítettem érvényre jutni. Barátokat, és műveket egyaránt.

D. M.: Hogyan emlékezel 1956-ra?

K. L.: Mint barátságok történetére. Mondatok. Talán jelenetek. Gondolom, már csak bennem élnek. (Másban más mondatok, más jelenetek ugyanígy.) Mint zárványok a geológiai múltból, tanúskodnak, összefüggő történetet mégsem tudok belőlük összeállítani. Kimondom őket mégis, szervezzenek maguk köré - ha tudnak - történetet. Alakítson belőlük - aki akar - magának történelmet.

1956. október 10-én apámmal elutaztunk Erdélybe nagyanyámat meglátogatni, 24-én délben indultunk vissza, akkorra szólt a jegyünk, és az utolsó vonattal érkeztünk meg Magyarországra. 23-án este még Marosvásárhelyt hallottam a Gerő beszédet: barátaim ezt úgysem hagyják annyiban, mondtam. Meg szerettem volna még hallgatni a Carlo Rossi vezényelte hangversenyt, amelyre bérletem volt, de a rádió minden kommentár nélkül csak tánczenét játszott. Reggel nagynéném azzal ébresztett: Pesten kitört a forradalom, bemondta a rádió. Apám pedig: siessünk, csomagoljunk, anyád egyedül vár otthon. A vonat Pestre már be nem mehetett. Valahol Püspökladánynál arra ébredtünk, hogy valaki elkiáltotta: indul egy vonat Miskolcra. Gondolkozás nélkül felkaptuk csomagjainkat, átszálltunk. A vonat Nyíregyházáig vitt, Debrecenen keresztül, a párhuzamos síneken tankok utaztak a főváros felé. Nyíregyházáról egy vonat Szerencsre vitt, és onnan azzal a személyvonattal hazaérkeztünk aggódó anyámhoz, amely vonat Miskolcra délután 3-kor szokott volt továbbindulni és olyan 10 óra tájban ha megérkezett Pestre, ezzel utaztam békésebb időkben a másnapi vizsgákra. Hamarabb érkeztünk 25-én Miskolcra, mint menetrendszerűen befuthattunk volna Budapestre. Miskolcon senki ismerősöm, így kint rekedtem az eseményekből. Egyszer, kenyérért sorban állás közben, az újonnan alakult Nagy Imre

kormányt amikor kommunistázták és szidták, próbáltam megjegyezni, hogy hiszen Lukács Györgyért mi tüntettünk, Gyenes Antal régi Györffy-kollégista is a reformok embere. Anyám elhallgattatott, többet ki sem engedett a lakásból. Ő kísért kínzó fogfájásom kezelésére a szomszédos fogorvosig is. Legfeljebb néha majd a régi gimnáziumomba sétálhattam el, tanárainnal beszélgettem, és hoztam haza olvasni valót. Például Németh Lászlóval, a szépíróval akkoriban ismerkedtem meg. És latint tanultam, hiszen harmadéves magyar-történelem szakos létemre felvettem a latin szakot is.

És félttem. Nem magamat konkrétan féltettem (persze azt is!), hanem az életet, a világot. Utólag idézhetném A Prufrock sorait: And I have seen the eternal Footman hold my coat, and snicker, And in short, I was afraid.

Ez esetben a Vas István fordítása a legmegfelelőbb szöveg magam jellemzésére: És láttam az örök lakájt, ki kabátom tartotta s vihogva állt - Elég hát annyi: félttem.

Magányomban, rádiót hallgatva (új rádiót is vettünk, hogy jobban hallható legyen a zavart adás is) komolyan vettem az ígéreteket. A tűzparancsot előbb, utóbb pedig a nyugati világ biztatásait. Igaz, annyit már akkor is tudtam a világról, hogy választások előtt az amerikai elnök nem dönthet, Eisenhower 1956 őszén nem lehet háborút indító állapotban. Csakhogy arra nem figyeltem, hogy ugyanezt használták ki az angolok és franciák, és robbantották ki a „szuezi válságot”, amely végleg ellehetetlenítette a magyar szabadságharcot. Amikor a nyolcvanas évek második felében Párizsban egy barátunknak a Bois-ra és a párizsi körpanorámára nyíló ablakában ülve olvastam az 1956-os forradalom sajtójáról kiadott antológiát, akkor vettem észre a kis hírt, ami talán eldöntötte a mi sorsunkat is: a szuezi háború kitöréséről. Mindössze egy rövid hír volt a hazai sajtóban. Észrevétlen. Hangsúlyt csak akkor kapott, amikor ironikusan, szinte vicc-formát öltve mondogatták: a szovjet tankból kilépő kiskatonák Szezeit Szezeit emlegettek.

És láttam karácsony előtt, egy újságíró gyakornokként Miskolcon rekedt évfolyamtársam mutatta, amint a pártbizottság előterében egy kopaszra nyírott fej haladt át: az Ungvárról visszaengedett Földvári Rudolf volt. (Mondtam is neki évtizedek múlva: láttam kopasz fejedet átmenni előttem karácsonykor Miskolcon.)

D. M.: Mikre emlékezel ebből az időből?

K. L.: Három csöngetésre a miskolci selyemréti lakásunkon. Senkit nem vártunk. Az ünnepnapok is olyanok voltak, mint a hétköznapok. Kijárási tilalommal. Vagy ha nem tilalommal, akkor is sötétedésre mindenki haza sietett. A váratlan csengőszót senki sem szerette. Nekem, amióta október 25-én apámmal szerencsésen hazaérkeztem Erdélyből, és utóbb hónapokig szüleim lakásában rekedtem, három váratlan vendégem érkezett.

Az egyik nem is énhozzám jött, apám régi barátjának, kollegájának a miskolci egyetemen tanuló fia menekülőben egy éjszakát töltött nálunk. Őt igazán soha sem kedveltem. Most egy gépfegyverrel érkezett. Apám a menekülőt befogadta, de a fegyver ellen tiltakozott. Végül beengedte, a fegyver az ágy alatt várta a fiú hajnali távozását. És még egy miskolci egyetemista történet. Az akkori honvédkórházban, a mai Szent Ferencben látogatom apám egy másik kollegájának fiát. A kiváló képzettségű főmérnököket áruhalmozásért ítélték el korábban, fiuk velem járt magánórákra, angolt tanulni, nagynevű, Amerikát is megjárt tanárunk - valaha még Horváth Jánosnál doktorált, megírta a megye irodalomtörténetét is - ingyen tanította a hirtelen hátrányos helyzetbe került fiút. Nyelvtudása okán a forradalom alatt ő lett a miskolci rádió egyik idegen nyelvű hírközlője. Amikor az oroszok az egyetemre betörték, éppen a fürdőszobában volt, a katonák, mielőtt behatoltak, bedobták az ablakokon egy-egy kézigránátot, akkor sebesült meg. A kórházban fülest kapott: ne várja meg a másnapot, amikor gyógyultan elbocsátanák, mert azonnal lefognák. Előző nap kiszökött a bakancsban, amit előzőleg mi juttattunk el hozzá, majd egy lányos baráti háznál töltötte az éjszakát, aztán meg sem állt Szombathelyig, ahol akkor már apja ismét mérnökként dolgozhatott, és onnan ugyanebben a bakancsban távozott tovább. Ma kitűnő mérnök - ha jól

tudom - Zürichben. Mindezt attól a szombathelyi leánytól tudtuk meg, aki majd hírt hoz róla, amikor ismét megindul az egyetem, és aki, bár korábban nekem tetszett, ekkor már Román Karcsi barátnője volt.

A másik: Miskolcon lakó évfolyamtársnőm látogatott haza, egyik délután becsengetett, és elmesélte az egyetemen történeteket. Ekkor értesültem Nimsz Béla évfolyamtársunk véletlen tragikus haláláról, és tőle hallottam dékánunk, I. Tóth Zoltán mártírhaláláról is. Amikor hazakísértem - Diósgyőr felé lakott -, a villamos két oldalán orosz tankok sétafikáltak. Félttem, de úgy illett, hogy hazáig kísérem. Ott, a villamoson, még ma is érzem a helyet, ahol jártunk, fogvacogva mondtam, ma sem értem miért, hogyan, valami nagy magaelszánással szakadt ki belőlem, mégis inkább csak magamban mormolva: „pedig hát mostanra érett meg bennem, hogy kommunista vagyok. De nem olyan, mint ezek”. Akinek mondtam, biztos rég elfelejtette, bennem ma is él, engem azóta kísért a szöveg. Szeretném megérteni, vagy legalább értelmezni. Mindig mást értettem belőle. Most így hallom: a forradalmi lendület vezetett eddig, itt tornyosodott, hogy segítségével mindjárt el is határoljam magamat attól, ami elkövetkezett. Végiggondoltatott egy utat, amivel szembesíthetem az erőszakot: éppen hogy önmagát ítélte el általa ami körülvevett? Furcsa szembesülés azzal, ami elkezdődött ekkor? Visszhangzott benne még gimnazista emlékem is talán, amikor hallom, szüleim mondják: még az a szerencse, hogy jó gyerek, tudja mit kell mondania, az iskolában alkalmazkodik, de valójában másként gondolkozik. És a válasz: nagyságos asszonyom, most már guggolva is kibírjuk. Közben én arra gondoltam, hogy az övéké egy már meghaladott világ, ugyanakkor menekültem Marczali világtörténetébe, ott is a középkorba, és borzongva éltem át a gótikus világot. Meg Shakespeare királydrámáiba, Walter Scott romantikájába. Aztán az egyetemen fiatal tanárainktól hallhattuk a NÉKOSz-legendákat, erre épült a sokat emlegetett Kolhoz-kör is '56 március 15-től.

A harmadik: újév napján délután Román Karcsi, akivel a forradalmi napok előtt kerültem barátságba, keresett meg. Alattam kezdett egy évvel, bárha idősebb nálam. Hamar befogadtuk baráti körünkbe. Közülünk - azt hiszem - ő vett leginkább részt a forradalomban. Megúsztta az eseményeket, ma már néha beszélgetés közben el-elszólja magát akkori tapasztalatairól. De jobbára máig hallgat. Nagy Imre újratemetésekor ő is koszorúzott. Akkor, újévkor semmiről nem beszélt. Csak meglátogatott. Jobbnak látta az ünnepen nem otthon lenni Gáván, a bodrogi faluban, ahol napjait töltötte akkoriban? Nem akart szem előtt lenni? Vagy csak keresett egy beszélgető társat? Pontosabban hallgató társat. Nem tudom. Még nem volt televízió. Ha lett volna, talán az egész forradalom másképp zajlik le, vagy talán nem is lett volna. Rádiót hallgattunk. Szüleim szobájában, aztán átmentünk a vendégszobába, beszélgettünk. Azt tudom, hogy Nagy László verseit olvastuk, a Deres majális darabjait. A József Attila-versre emlékszem, és a Nagy Lajosról szólóra. Beszélgettünk barátainkról, Szakács Sanyiról, aki Kapuvárról feleségestül a rémhírek hallatára Bécsbe távozott, csak az amnesztia meghirdetése után tér majd haza, március után. Azt már én is tudtam, hogy Nimsz Béla barátunkat egy véletlen golyó halálra sebezte, és hogy dékánunk, I. Tóth Zoltán a közép-európai megbékélés propagálója, a kiváló történészprofesszor halott. Amikor a diákok képviselőiben az Akadémia utcai pártszékházba igyekezett tárgyalni, lelőtték. Molnár Jóskáról, Tóth Edusról, Varga Jancsiról, a Kolhoz-kör oktató tagjairól nem tudtunk semmit, Szabad Gyurkáról sem. (Akkor így emlegettük őket, nevük ekként rögzült mindnyájunk emlékezetében.) Hogy politikáról beszélünk-e, nem emlékszem. Egyáltalán - a Nagy László verseken kívül - semmire nem emlékszem.

Karcsi különben költőnek indult, mindenesetre ha 1956-ot emlegeti valaki, akkor a címként választott idézet jut eszembe elsőként. Az ő egyik verse kezdődött ezzel a két sorral. Nagy költészetet és bölcs politikai tájékozottságot revelál. Nem lett belőle költő, de ez a két sor szememben költőként őrzi mindenkor létezését.

De térjünk vissza elutazásom előttre. Emlékezetem talán azért kontúrosabb a Rajk-temetést

megelőző időig, mert amit megéltem, azt tudom, hogy megelőzőleg történt.

D. M.: Mi történt addig?

K. L.: Ami a történelemre tartozik, az csak az október 6-ai újratemetés élménye. És ezt megelőzőleg egy esemény, aminek véletlen szemtanúja lehettem. 1954-ben a világbajnokság elvesztése, a Rákóczi úton (akkor még állt a Nemzeti Színház is) az újságokat égető emberek csalódottsága. Másnap felvételiztem az egyetemen. De most éppen arra szeretnék visszagondolni, ami a történelmileg is feljegyezhető eseményeket megelőzte. Amiről nem írnak a történelemlétkönyvek.

Nem voltam politikus alkat, filozofnak készültem, hogy minek, azt pontosan még nem tudtam. Ókori történész szerettem volna lenni. A görög irodalomtörténetet előadó Moravcsik professzor óráira járt, valamint Borzsák István évfolyam előadásait és Tacitus-óráit hallgattam. Sarkady János volt a szeminárium vezetője. És hát Szabó Árpád látványosan politikáló előadásaira divat volt eljárni. Tőle, a nemrég még marxista professzortól hallhattuk, hogy Marx az zseni, de Engels csak egy kispolgári fecsegő. És az Íliász Terszitész jelenetének sajátos interpretálását. Ott mutatta ki A család, állam és magántulajdon eredetének ellentmondásosságát. Merthogy a Homérosz-kori görögség a katonai demokrácia állapotában élt volna. Na most Terszitészt, aki a békés elvonulást szorgalmazta, jól elverték a többi vezérek. „Ha ez demokrácia, akkor ezt maguknak adom” - zárta le a rendkívül teátrálisan előadott jelenetet. Dehát ez speciál szeminárium volt, ide csak kiválasztottak jártunk. Borzsák Istvánnál szigorúan csak a szakmáról volt szó. Csakhogy a szakma is sok tanulsággal szolgálhatott. Nem lehetett véletlen, hogy kétszer is elismételt egy figyelemre méltó tény. A római szenátus erkölcsi lezüllesztését. Először felvezetésként, amikor a barbárok véleményét mutatta be, elmondva, hogy a sella curulison ülő szenátorokat, mint megannyi uralkodót szemlélték. Bezzeg, jegyezte meg, Bizáncban, a kései császárság idején szigorú előírások szerint kellett a szenátus tagjainak applaudatióval köszönteni nemcsak a császárt, de családjának tagjait is. És ugyanezt elmondta retrospektíve is, amikor elérkeztünk a Kelet-Római Birodalomba, bezzeg ez a szenátus valaha, milyen tekintélyes testület volt, milyen erkölcsi erőt jelentett. Ez volt az idő, amikor Sztálin, de még Rákosi nevének kimondásakor is felállva, ütemes applaudatio kíséretében kellett skandálni neveiket. Meg is kérdezte egyik szakértésigis társunk gyanakodva; nem gondoljátok, hogy a professzor elvtárs céloz ezzel valamire. Gyorsan nyugtattuk, dehogya, ezek csak történelmi tények. (Akkor nem tudtuk, hogy szakértésigis társunk valójában tönkretett gazdag iparosmester fia, és a rendszerváltás után saját környezetében élesen antikommunista magatartásra vált majd át.)

És a Tacitus-szemináriumok? Egyetlen szó politika nem hangzott el. Csak arról volt szó, hogy egy szöveg mennyire más mindent is jelenthet. Amikor a Szabó Lőrinc-i és József Attila-i költészet dialógikus modernségét mutatom be, hangsúlyozva hogy egy adott grammatikailag megformált mondat nemcsak egyfajta logikai ítéletet tartalmazhat, hanem annak a megkérdőjelezését úgyszintén (de említhetem Gottfried Benn, Rilke, Yeats, T. S. Eliot, Kavafisz vagy Ezra Pound szövegeit is), - akkor éppen a Borzsák Istvántól tanultakat alkalmazom. És ha mindezt tanultam tőle, akkor azt a mondatát is mindmostanáig őrzöm magamban, amit 1955 őszén a kettéosztott (de fallal még szét nem választott) Berlinből hazatérve ejtett el: a városban két egyetem van, Keleten a Humboldt Egyetem, Nyugaton pedig a Freie Universität. Az Ókortörténeti Tanszék által kiírt pályázati dolgozat (amelyen egész nyáron dolgoztam, ezért utazhattunk csak később a rokoni látogatásra) címe is ilyen inspirációt adott: Az Augustus-kori költészet ideológiai állásfoglalása. A filológiai feladat politikai-erkölcstani tanulságokat sugallt. És íme a sors visszaigazolása: a vonaton kinyitom az úti olvasmányként magammal hozott új könyvet, Déry Nikije is Tacitus-idézetrel kezdődik.

D. M.: Színház, hangversenyek?

K. L.: Az Opera kakashölőjén és a Zeneakadémián éltünk estelente. A világ legnagyobb

operaénekesei között számon tartott Svéd Sándor és Székely Mihály fénykorában nem kapott útlevelet. De akkor énekelt Fodor János, Joviczky József, Delly Rózsi, hogy csak a Wagner-énekeseket említsem. A Walkürt ma is az ő hangjukon hallom. És mint híres esetet emlegetem mindig: a Walkürben Hunding nyúlfarknyi szerepében egyszerre csak egy orgonabúgású basszus szólal meg. Szünetben rohantunk le megnézni a szereposztást, Székely Mihály beugrását élvezhettük.

De hadd beszéljek a Váci utcai Bartók Terem szerepéről (ma a helyén a Pesti Színház virágzik). Ott mindig voltak szavaló-estek, és ismertetések zeneszerzőkről. Ha bennem valaki forradalmat csinált, akkor Bartha Dénes volt az, aki Bartók életművét ismertette lemezfelvételek segítségével. Szegény Nimsz Bélára emlékszem, aki édesanyját is magával hozta ezekre a Bartók-termi műsorokra. És ott voltam a Zeneakadémián Kodály születésnapján, amikor a Zrínyi szózatát, a „ne bánts a magyart” kórusművet előadták. A forradalom idején még hallhattuk a rádióban, aztán évtizedekig még lemezen sem volt kapható. Legalább egy óras ünneplés követte. Kijárt ez a műnek is, szerzőjének is, de legfőképpen a kórus üzenetének. Ez valódi ünnep volt és nem applaudatio.

Akkor még nem volt televízió, '56 nyarán a rádióban két esemény hatott rám elhatározóan. A kétségbeesett, az ellentéteket kifeszítő Bartókot megidéző Illyés vers, mely így kezdődött: „Hangzavart”? - Azt! ha nekik az, ami nekünk vigasz!” Hiszen az a Bartók, amit akkor hallottunk, az még nem az a klasszikus előadású zene volt, amit ma ismerhetünk. Megvan még a Kontrasztok akkori felvétele Frankl Péter, Pauk György és Kovács Béla előadásában lemezen. Két évtizeddel később, amikor a Zeneakadémián hallom, elcsodálkoztam, én nem ilyen „kontrasztokra” emlékezem. Megvan a tanúság, amely az akkori Bartókot jelenti. És volt egy rádiós beszélgetés Németh Lászlóval (Tóbiás Áron készítette), amely a „magyar műhely” gondolatait fejtegeti, a „bartóki-modellt”. Első írásom összefoglaló, a Tiszta Szívvel-ben ezzel a Németh Lászlóval kelt versenyre. Nem tanultam tőle, vele egy időben élt bennem is mindez. Számomra ez volt és ez maradt a forradalom.

D. M.: És a baráti köröd?

K. L.: Élesen elkülönülő emberekkel egyazon időben napi többórás együttlétben, beszélgetésben lehettem együtt. A Parlamenti Könyvtárban Vargyai Gyuszival és Szabó Mikivel, a későbbi történész professzorral és a szadeszos képviselővel, a Ménesi úti kollégiumban pedig Szakács Sanyival (a nemzetközi hírű gazdaságtörténésszel) és a Nagyokkal, a súlyos betegsége okán korán elhalt Ernővel és Lajossal (a Szopori Nagy névvel díjjal kitüntetett finn fordítóval), utóbb az alattunk járó Román Karcsival barátkoztam. Sőt a későbbi E. Fehér Pállal is hosszú sétáink voltak, ő írta (most látom név megjelölés nélkül) az 1957-ben megjelent Szavunkban Szabó Lőrinc nekrológiáját, és utóbb ő hívta fel egy évfolyam-találkozókon az akkor megjelent Vas István-kötetre, a Rapszódia egy őszi kertben címűre a figyelmemet. Mennyi utóbb széttartó út!

Mégis, ha visszatekintve a kötődést kérdezed: akkor Szakács Sanyit tartottam legközelebbi hozzátartozómnak. (Egy-egy megjegyzése máig megmaradt bennem. 1956 könyvhetén megvette a Szabó Lőrinc válogatott versei című kötetet, címlapján Bernáth Aurél virágcsendéletével: megveszem ezt a szép könyvet Katicámnak, hadd örüljön. Amikor erre emlékezve majd csak októberben, Miskolcon, a mai Kazinczy Könyvesboltban én is megveszem, akkor éreztem csak, milyen bombát rejt ez a „szép” kötet.)

Nem lévén kollégista (nagyénémnél laktam, a József körút és a Baross utca sarkán), ugyanakkor mindig is éreztem, hogy sok minden történik az évfolyamon, amiből én kimaradok. Például a március 15-ei Kolhoz-összejevetelből a Várban. Az első nagyobb összejevetel szervezője (?), vezérszónoka (?) legközelebbi barátom volt, mégsem ő szólt róla nekem először, nem ő hívott, hanem Nagy Lajos (később feleségével, Vecával együtt sokáig szintén Székesfehérvárott tanítanak, majd a rendszerváltozás után Helsinkiben találkozunk, diplomáciai szolgálatot teljesítettek). Valahol a Rákóczi út elején sétálhattunk, a

lánykollégium tájékán, de a másik oldalon. Napsütésre emlékszem. Lajos és barátja, Ernő villamosra szálltak aztán, mentek haza, a Ménesi úti fiúkollégiumba. Barátom, amikor szemrehányóan megemlésttem, miért nem te szóltál, megjegyezte: eljöhetsz, ha akarsz. Engem féltett, többi barátomnak nem akarta tudomására hozni az eseményt, máig sem értem. Ezt sem tudom. Rengeteg kérdőjel maradt, hiszen évtizedekig nem volt célszerű ezekről a dolgokról beszélni. Bennem jelenetek, egyes társtalanná magányosodó mondatok megkövesedtek.

„Végül is” ott voltam koradélután a Régi Országház étteremben, a különteremben, ahol az azóta eltűnt Mátyás király portré alatt gyülekeztünk. I. Tóth Zoltán, a kar dékánja és Sanyi beszéltek. Majd pedig beszélgettünk. I. Tóth Zoltán akkor számomra már nem „a dékán” volt, és nem a népi demokratikus országok történelmének előadója, hanem az ember, akihez amikor vizsgálni mentem, mögötte a falán Bartók képét láttam meg. Ekkortól biztonságban éreztem a környezetében magamat. Hazataláltam. Napfényes délutánra emlékszem.

Ezt követően többször is ott voltam az úgynevezett Kolhoz- beszélgetéseken. Legtöbbször ebben a cseho-kinézetű étteremben, ahol jobbra oldalt csapszék is volt, szénhordó külsejű emberek iszogattak. Még egy jellegzetes összejövetelre emlékszem, akkor a kerthelyiségben találkoztunk, ha jól emlékszem Sipos Gyula költő és Gyenes Antal, a beszolgáltatást egyetlen gépirattal megszüntető későbbi miniszter is ott volt közöttünk. Akik ott voltak a Petőfi Kör sajtó vitáján, elmondták benyomásaikat, pontosan felidéztek az egyes felszólalásokat. Az esemény jegyzőkönyve azóta megjelent, emlékezetemben jegyzőkönyv pontossággal rögzült ugyanez a szöveg. Mint ahogy ma is emlegetem néprajzos kolleganőmnem, aki az asztal túlfelén szemben velem ült, milyen szép „csecsalakú” barna szeme volt.

Számomra 1956 forradalmát a Kolhoz-összejövetel jelentik ma is. A Várban, az akkor talán céltudatosan lezüllesztett „úri” negyedben. Később a helyiségből proccos vendéglő lett, barátnőimmel, majd veled is meglátogattuk „vacsora vendégként”. Mi emlékeztünk, más már nem is tudta, mi mindennek lehetett itt a kezdete. A többiek, akik számára utóbb az események színhelye október közepétől áttevődött a piarista-épületbe (az akkori bölcsészkarra), meg a Ménesi útra, a kollégiumba, talán kevésbé emlékeznek erre, számomra ez jelenti a forradalmi színhelyet.

Ezzel fonódik össze a Tiszta Szívvel, az egy számot megélt bölcsészkar folyóirat. „Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karai irodalmi és tudományos diákköreinek folyóirata”. „Szerkeszti az ideiglenes szerkesztőbizottság. Tagjai: Máté Imre főszerkesztő, Román Károly felelős szerkesztő, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Loránd, Szakács Sándor, Veres Károly”. A stenciles folyóirat Prológus-át Szakács Sándor írta, Román Károly, Máté Imre és Szakács Sándor versei, Tóth István és Balogh Lajos, Varga D. László versfordításai, [utóbb: Szopori] Nagy Lajos elbeszélése, Román Károly, ifj. Domokos Pál Péter, Máté Imre, Harsay György cikkei, valamint [utóbb: E.] Fehér Pál (Kálidásza), Kabdebó Lóránt (A népi klasszicizmus reneszánsza), Dobszay László (Gondolatok a Liszt-verseny után) és Alföldy Géza („Struktúrakutatás” a régészetben) tanulmányai és Kőhegyi Mihály adatközlése (Ismeretlen Móra-levél) szerepeltek a lapban.

A szerkesztőség tagjai az úgynevezett kolhoz körök közül kerültünk ki. Román Karcsi (utóbb Székesfehérvár szellemi életének meghatározó személyisége) és (a későbbi történész professzor) Szakács Sanyi velem együtt a történészkarhoz tartoztak, Veres Karcsi a forradalom után külföldre távozott, itthon hagyva - rá még sokáig várakozó - menyasszonyát, ő magyar- és román nyelv és irodalom szakos volt, Máté Imre a vörös hajú, türkizkék szemével szenvedélyesen vitatkozó költő finnugor nyelvésznek készült, mint ahogy annak készült távoli rokonom, a felettünk kettővel járó Kabdebó Tamás is, Imre életútjának és verseinek kitűnő hangoltságú esszébefoglalója, és az lett az itthon maradt finnugrász professzor, Domonkos Pál Péter is, a nagy zenetudós lángolóan nemzeti érzelmű fia.

Én Máté Imrét akkor csak távolról ismertem, a Kolhoz összejöveteleiről. Látszik az

impresszumból is: ő is kevéssé ismerhetett engem. Hiszen a nevemet is „nyelvész módi” szerint írták, Eötvös meg Benkő Lorándra hivatkozva soha sem ismerték el a Lóránt-os változatot, amelyre a mai Mikszáth téri Krisztus Király kápolnában valaha örmény szertartású római katolikusként kereszteltek, és anyakönyveztek (kiegészítve természetesen a valamelyik szent Miklósra - és nagyapámra utaló - második keresztnévvel). A szöveg fölé és a tartalomjegyzékbe már pontosan került a nevem, hiszen a stencillel írott lapban én diktáltam és ellenőriztem a szövegemet.

Ekkor kezdtem tájékozódni az élő irodalomban. Annyi sört azóta sem ittam, mint amikor ezt a tanulmányomat készítettem. Fejbevágott Illyés Kézfogások című kötete, de még inkább Juhász Ferenc Virágok hatalma című gyűjteménye. A két kötetet próbáltam elhelyezni irodalmunk (ma így mondanám) klasszikus kánonjában. Jártam az utcákat, mondogattam magamban a szövegeket, fogalmaztam mondandómat, és írtam gépbe. Utóbb bent a bölcsészkaron diktáltam és korrigáltam. Ki emlékezik a stenciles technikára. Előbb is, később is az írógépeket ünnepre elcsukták, a stencilgépet pedig külön őrizték. Akkor felszabadult, így készülhetett el folyóiratunk.

És a Rajk-temetés?

K. L.: Annyian beszéltek róla. Én az előzményéről mondok valamit, és ami utána, bennem történt. A Kolhozban megelőzőleg megbeszéltük, október hatodikán végigjárjuk szabadságharcos nagy halottjaink sírját. Külön hangsúllyal emlegettük a lengyel hősokeket, hiszen most is ők jártak előttünk. Azóta tudom például, hogy a Földművelésügyi Minisztérium falán, a 70-es troli végállomásánál van Woroniecki Mieczyslaw herceg („az 1848-49 évi szabadságharc hőse ezredese”) emléktáblája, aki ezen a tájon, „az itt elterült régi Fa-téren halt vértanúhalált 1849. október 20-án 23 éves korában a magyar szabadságért és az ezeréves magyar-lengyel barátságért”. Közben megérkezett a hír, ekkor lesz Rajkék újratemetése. A piarista-épületben, a harmadik emeleten, az A-lépcsőház melletti nagyteremben folyik a gyűlés. Mi lesz a kolhozosok tervével, hogyan illeszkedhet az új programhoz. Mire valaki tervünk ellenében megszólal: a mai szent ügyünket nem keverhetjük össze ilyen [a jelzőre nem emlékszem, de mindenképp dehonesztáló volt] dolgokkal. Döbbenet hallgatom majd fél százada e szavakat. Tényleg nem tudok visszaemlékezni a jelzőre, és hogy kinek a száját hagyhatta el. De számomra minden későbbi tudathasadás alapmondataként rögzült bennem, immár majd félszázad távolából.

A temetést követő tüntetés végigjárta az októberi gyász-emlékhelyeket. A párttitkár is velünk volt, láthatóan ijedten, szeretett volna meglépni. Belekaroltam, magamban úgy gondoltam, jó lesz túsznak közöttünk, bármi történik is. Az Andrássy útra azért kanyarodtunk, hogy a képzőművészek is csatlakozzanak hozzánk. A Batthyány örökmécsesnél én úgy emlékszem, Gömöri Gyurka olvasta fel József Attila Hazám című versét. A történész könyvtár idős molett könyvtárosnője, maga is a munkásmozgalom régi harcosa. megjegyzi mellettem; most úgy kell mondani „mi ne legyünk soha gyarmat”. Aztán mentünk tovább. Ijedten látom, a Szabadság térnél az Akadémia utca felé indul a csoport, előre szaladok, és figyelmeztetem őket, menjünk a Duna-parton, mert nem lenne jó a pártközpont előtt elhaladni. (Ugyanis sokat jártam ezekben az utcákban, az egyetem és a Parlamenti könyvtár között, amely egyik törzshelyem volt egyetemi éveimben.) A Szabadság térnél valami nyomda lehetett, őr állott előtte, régi szocdem köszönéssel üdvözölte a tüntetőket. Végül a Petőfi szoborig vonultunk, ahol kórusban elszavaltuk a Nemzeti dalt.

Mielőtt elutaztam Erdélybe, a háború óta nem látott nagyanyám látogatására. még egy mondat maradt az emlékezetemben. Egyik barátunk mondja a Rajk-temetés idején a Kolhoz-kör tanár vezetőiről: „Jóskák azt hiszik, a tömegeket a kezükben tartják, pedig csak egy ló...t szorongatnak”. Ezt a mondatot ismételtetjük Imivel, csoporttársammal a temetést követő tüntetés után. Órákig sétálgatva. Már hűvös volt, a fogam vacogott. Éreztük: az előjáték jelenetei. A nagy események aztán mást rögzítettek másokban, énbennem ezek

maradtak meg. Vajon távlatot kaphatnak, vagy jellegtelenné váltak az időben? Pár nap múlva elutaztam.

D. M.: És amikor újra kezdődött az egyetem?

K. L.: Jókai írja az Egy az Isten című regényében az egyik olasz politikusról, aki a forradalmi napokban az ellentétek között békíteni akart, hogy az ilyen embereknek a végzete, hogy valamelyik fél elszabadult szélsősége se majd megöli. Jókai egy életre példát írt le elém: „A derék, az okos, a tiszta jellemű hazafit; akire sem azt nem mondhatják, hogy méregkeverő, sem azt, hogy bandita. Aki sem az oltárt nem rontja le, sem a szabadságot el nem árulja. Aki nem akar se ölni, se gyűjtogatni, hanem kibékíteni, felvilágosítani, jóllétet, munkakedvet, nemes erényeket népe közt meghonosítani. Aki nem tartozik sem a tízféle reakcióhoz, sem a húszféle radikál párthoz, s ezért haragszik rá mind a harminc”. Ezt még diákkoromban olvastam, valamikor a negyvenes évek végén. Aztán láttam a miskolci színházban Darvas József kései elégtétel-dramáját, bocsánatkérését, A térképen nem található, amelyben az író megfáradt cinizmussal amolyan „öreg kompromisszum csinálónak” nevezi magát. A darabra már alig, a megnevezésre annál inkább emlékezem. Sajnos az életben élesben ezt a tulajdonságomat ekkor kipróbálhattam.

Ötvenhétben, amikor megkezdődött a tanítás, egy másfajta világba érkeztem vissza, mint amelyikből október tizedikén elutaztam Erdélybe. A két világot számomra egy véletlenül megmaradt levél szembesítette. Erdélyből küldött leveletem Szakács Sanyinak kikézbcsítették ugyan ki tudja mikor - a kollégiumba, ott is hevert valahol a holmijai között. Naiv hangú szöveg volt, Sanyi visszatérte után vettük újra kézbe. Elsápadtam újraolvasásakor. Ki tudja az új rend emberei mit olvashattak volna ki belőle, ha kezükbe kerül. Megúsza szerencsére a hivatalos kutatásokat. Kár, hogy ma már nincs meg, gyorsan széttéptem első ijedelmemben. Arra emlékszem, hogy valami olyanról számoltam be akkori legjobb barátomnak, hogy a marosvásárhelyi Bolyai gimnáziumban egy Ady-órán voltam, tanárokkal beszélgettem, és „az ottaniak még nincsenek felkészülve a mi elképzeléseink befogadására”. A mi elképzeléseink: gondolom az azóta sokat emlegetett és sokféleképpen bemutatott Kolhoz-körre utalhatott. Még csak ezt kellett volna, hogy olvassák.

Kettős életet élhettem. Magyar-történelem szakosként maradtak a régi kapcsolataim, de a frissen felvett latin szakon új emberekkel kerültem közelségbe. A régi környezet kötött a politikához, itt egy politikamentes világ vett körül. Polgári kultúra - ha ennek a szónak értelme lehet, ott még azzal találkozhattam. Új diáktársaim talán furcsállották, hogy benne élek barátaim mentésében, új folyóirat szervezésében, a politikában szemükben kompromittálódó tanárokkal való kapcsolatban, sőt, mivel én kívül estem minden eseményen, még a KISz-ben is megjelenhettem. A Szavunk című folyóirat szerkesztőjeként a forradalomban részt vett barátaim írásait is megjelentethettem, verspályázaton helyezést szereztem számukra. Orbán Ottó és Ladányi Mihály mellett Szakács Sándor és Román Károly excelláltak ekkor költőként. Ez életbiztosítást jelentett, hiszen megelőzően minden „ünnepnapon” (ha mint Sanyi, haza nem utaztak) sokáig „begyűjtötték” őket. Félénken és eufemisztikusan ekként mondtuk akkor.

Kettős kötöttségben éltem: a politikus cselekvés, barátaink mentése, és az intakt függetlenség között. Évfolyamomon és a latinosak között. Egyik latinos évfolyamtársam utóbb meg is kérdőjelezte ekkori ténykedésemet, nem ismerve a cselekvési mezőt, amiben választanom kellett. Akkor már ott tartottam, hogy a KISz-szervezés után a pártba is belépek. Apám Pesten járt, nem szólt bele tervezgetésembe, de amikor haza utazva a vonatra felszállt, csak ennyit mondott: „fiam, aztán jól gondold meg”. Megint egy magányos mondat. Ez hirtelen kijózanított. Megláttam a szakadékot. Még visszaléphettem.

Végül is barátaim megmenekültek, én pedig elindultam tudósi pályámon: Szauder József mellett előbb Dayka Gáborról írtam, utóbb életre szólóan lekötöttem magamat egy olyan feladat mellett, amely pártsemlegesen felette áll minden rendszernek a nemzet szolgálatában:

irodalmunk egyik legkiemelkedőbb klasszikusának beemelése a művészeti kánonba. Annak minden fáradságos és - mondják - iskolát teremtő munkájával.

D. M.: És az egyetemi életből mire emlékezel?

K. L.: Néhány drámai pillanatra.

Az első: Moravcsik professzor első kérdése '58 januárjában a vizsgán: „Megkapta az ösztöndíjat?” Hirtelen nem is értettem. Januárban kérdezte, és akkor már egy féléve múlt, hogy megkaptam az akkor „népköztársaságinak” nevezett ösztöndíjat. Majd hozzát teszi: „Mert amikor vitatkoztak róla, én megszólaltam, és mondtam, hogy magának ezt meg kell kapnia”. Boldog voltam, nehéz időben egy mindenki által tisztelt szakember szava döntött sorsomról.

A másik: talán éppen egy Moravcsik-óra nem mentem el. Többször ránéztem az órára, de végül is fontosabbnak tartottam a beszélgetést és a konyakozást a „Nárcisz tanszéken”, az egyetemmel szembeni presszóban (talán akkor ittam életemben először konyakot). Sarkady Jánostól búcsúztunk, számunkra érthetetlen módon eltávolították az egyetemről. Jóban voltunk, becsültük. A jelenetre emlékszem, kik voltunk együtt, arra nem.

A harmadik: a történelem szigorlat. Megnéztem az indexemet, dátuma: 1958. június 18. Soha nem mentem korán vizsgázni. Nem szeretem a korai felkelést. Felébredtem, rendbe szedtem magam, és elindultam. Többen várokoztak Szabad tanár úrnál. Vargyaiék a megdöbbentő hírrel fogadnak. Ne hülyéskedjete! Elém teszik az újságot. A címét még elolvashatom, majd nyílik az ajtó, megjelenik a tanár úr. Mint egy fogorvosnál: Kérem a következőt. Képzelheted, milyen lelkiállapotban feleltem. És hogyan vizsgáztatott akkor Szabad György? Korrekten és tárgyyszerűen. Gondolom, nem látszott meg egyikünkön sem, amit már tudtunk. Vigyázni kellett. Talán elköszönéskor a vizsga után szokatlan kézfogás beszélt.

D. M.: Összegezés?

K. L.: Nem lehet. Három párbeszédet idézek:

A: Rettenetes. De ne törődj vele, mert mindezen nem lehet változtatni.

B: Nem lehet változtatni? Hisz ez még rettenetesebb!

Nemzetközi költőtalálkozón a jelentős finn költő, cirill-betűsen írja le nevét az alkalomra kiadott Arion-kötetben. Kérdő tekintetemre válaszul, a részeg ember biztonságával: „Drúzsba, drúzsba. Nye drúzsba, Ímre Nagy, pu-pu-pu”. És lemondóan legyint: „Drúzsba, drúzsba”.

A: El kell hinnem, hogy igazad van (volt). Karcsiból nem lett költő. Tanár lett. Belőled nem lett drámaíró. Tudós lettél. És - végeredményben - egyikünk közül sem lett az, akik (akár a hebbeli recipe szerint) „lehattunk volna”. Nekünk nem kedvezett annyira az idő, hogy - mint annak idején magam is ábrándoztam róla - vállunkat egymásnak vetve együtt maradhattunk volna.

B: Ez a „van (volt)” formula rettenetes; fél század két partjáról egy ember néz benne (önmagával) farkasszemem.

*****

Ávédik Lukács

Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája (Szamosújvár 1896) című könyvéből - részlet

Karácsonyi János esperes plebánostól bírjuk „háztörténetét” egész saját koráig; ezen leírás volt az én hiteles útmutatóm. Pápay Mártonnak a templom fölszentelése alkalmából a város költségén kiadott beszéde, szív és lelket nemesítő elbeszélés. Kábdebó János esperes 7 kötetben hagyta hátra sajátkezüleg irt örmény és néhány magyar predikációját; Ego című

könyve saját élet eseményét tartalmazza 1809-1821-ig. Ávedik Lukács írta az örmény szent mise szertartásait, az örmények történelmét, Szentföldi emlékfüzér címen utirajzokat, a velencei szent Lázár sziget ismertetését, adó és jövedék-isme lapot és különböző lapokban tanügyi cikkeket. Govrik Gergely segédlelkésként megjelent örmény nyelven Erzsébetváros ismertetése, keletkezéséről fogva egész 1780-ig, melyben az örmények itt használt nyelvezete az úgynevezett fehér protokollum jegyzőkönyvéből van átvéve és megőrkítve.

*****

Erdélyjárás felsőfokon

(Csík, Gyergyó, Mezőség, felső Maros áttörés, Küküllők-mente, Torockói-hegyek, Királyerdő, Kalotaszeg)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület útiterve

ÚTVONAL: Budapest - Ártánd - Rév - Tordaszentlászló - Torockó - Kolozsvár
Vasasszentgotthárd - Cege - Szék - Szamosújvár - Bonchida - Válaszút - Szászrégen -
Marosvécs - Holtmaros - Szalárd - Gyergyóditró - Gyergyószentmiklós - Libán-tető -
Zetelaka - Csíkszereda - Csíkszépvíz - Székelyudvarhely - Székelyderzs - Székelydália -
Bögöz - Segesvár - Almakerék - Nagybaromlak - Marosszentimre - Tordaszentlászló -
Kalotaszentkirály - Nagyvárad - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2004. augusztus 23-30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2 250 km

Utasbiztosítás: Credit Suisse Rt.

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: sportruházat, szélkabát, sportcipő, elemlámpa.

A csoportot erdélyi szakvezetők kísérik a társasutazás kezdetétől annak végéig.

Főbb események:

- Részt veszünk az erdélyi magyarörményekkel a csíkszépvízi találkozón
- Válaszúton irodalmi emlékezést tartunk
- Cegén, Vasasszentgotthárdon és Kolozsváron ugyancsak irodalmi megemlékezések
- A Mezőségen, a Maros-völgyében, a Görgényi- és a Kelemen havasokban a hely szellemét elevenítjük fel
- Bejárjuk a Szalárd völgyét, Istenszéke és a Funtinelli tisztás vidékét
- Koszorúzunk Marosvécsen
- Ismertetőt hallgatunk meg Holtmaroson és Szászrégenben
- Bögöz, az elárasztott falu
- Ady Endre-emlékek a Kalota partján
- Kolozsvárott az Európa Nostra-díjas Kálvária és Kós Károly Kakasos temploma
- Hunyadi János romjaiban is impozáns temploma Marosszentimrén
- Szent László-freskók Székelyderzsen (a világörökség része) és Bögözön
- Freskós templom Székelydályán
- A Makovecz Imre által tervezett Magyar Szentek temploma Csíkszeredán
- Szász erődtemplom Nagybaromlakon (világörökség)
- Városnézés Kolozsváron
- Ellátogatunk a Házsongárdi temetőben Apáczai Csere János, Tóthfalusi Kiss Miklós, Dsida Jenő, Kós Károly, Reményik Sándor síremlékéhez

Túránk:

- Torockószentgyörgyön a várhegyre

- a Révi-szorosban a Zichy barlanghoz, ahol megkoszorúzzuk Czárán Gyula emléktábláját (a barlang egyik feltárója és kiépítője)
- gyönyörködünk a Gyergyói-havasok, a Nagybagyos és a Hargita panorámájában a Libán-tetőn
- szíveslátás szilvóriummal, kisüstivel, áfonyapálinkával, frissensült házikenyérrel, hólabdával, csörögével és meglepetésekkel Zetelakán és Kalotaszentkirályon
- búcsúvacso a Tamás vendéglőben
- mezőszéki és felszégi népviselet és néptáncbemutató Széken és Kalotaszentkirályon
- Kirkósa Júlia operaáriákat énekel Tordaszentlászlón a református templomban
- találkozó Nagyváradon a Kiss Stúdió művészeivel
- kalotaszegi és székely családoknál személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek vendégszeretetét és őszinte barátságát

Részletes program:

1. nap

Indulás: reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartjáról, határátkelő; Ártánd

Látnivalók: Rév (Révi-szoros, Zichy barlang - Czárán Gyula emléktábla -1 órás gyalogtúra a Sebes Körös festői völgyében)

Estebéd; az 1., 2., 3. és 7. napon Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

Szállás: Tordaszentlászlón, kalotaszegi vendéglátó családoknál (2 ágyas, fürdőszobás lakások)

2. nap

Reggeli: a 2., 3., 4. és 8. napon a háziaknál

Látnivalók: Torockó, Torockószentgyörgy (1 órás könnyű gyalogtúra a Torockyak várához - panoráma a Székelyköre), Kolozsvár (kiegészítő városnézés: Kálvária, Kakasos templom vagy alternatív programként: városközpont és a Házsongárdi temető)

3. nap

Látnivalók: Vasasszentgotthárd, Cege, Szék (Árpád-kori templom, tájház, tisztaszoba, szíveslátás kisüstivel és csörögével, népviselet és székeli táncrend bemutató), Szamosújvár (Armenopolis), Bonchida

4. nap

Látnivalók: Kolozsvár, Szászrégen, Marosvécs (helikonisták találkozóhelye a Kemény kastély parkjában), Holtmaros (Czegei szeretetotthon), felső Maros áttörés, Szalárd-vögye, Gyergyószentmiklós, Libán-tető (körpanoráma a vidékre), szíveslátás Zetelakán, Sándor Olga portáján

Szállás és estebéd: a 4., 5. és 6. napon zetelaki székely családoknál (2 ágyas fürdőszobás lakások)

5. nap

Reggeli: az 5., 6. és 7. napon a háziaknál

Látnivalók: Székelyudvarhely (szabad program, városháza, könyvvásárlás a Corvina könyvesboltban), Bögöz (Szent László freskós templom), Székelyderzs (székely erődtemplom, gyönyörű Szent László freskóval), Székelydália (falképes templom), Zetelaka (kóstoló frissensült házikenyérből)

6. nap

Látnivalók: Csíkszereda (a Makovecz Imre tervezte, nemrég felszentelt templom), Csíkszépvíz (magyarörmény találkozó eseménysorozata)

7. nap

Látnivalók: Nagybaromlak (szász erődtemplom - a világörökség része), Marosszentimre (Hunyadi János temploma),

Tordaszentlászló (Kirkósa Júlia énekel a református templomban) Búcsúvacsora:

Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

8. nap

Látnivalók: Kalotaszentkirály (szíveslátás szilvóriummal és hólabdával, falujárás, Ady Endre emlékek, felszegei népviselet és néptáncbemutató), Nagyvárad (Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadása)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 47 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt: 5 000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a biztosítást, a félpanziót, a piknikeket, a szállást, és a belépők árát, kivéve a buszkielutazást.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

*****

Kódexek és ünnepek

Március 9-én a budapesti XII. kerület Művelődési Központjában nyílt meg a már jól ismert *Örmény Kódexművészet* című kiállítás, ennek megnyitóját a kerületi Örmény Önkormányzat ünnepséggel bonyolította le, amely egyúttal március 15-nek is szólt. Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit beszédében egyrészt ismertette az örmény kódexekről tudhatókat, másrészt emlékeztetett arra is, milyen nagy jelentősége van a múlt megőrzésének.

A megnyitóbeszédéből részleteket közlünk:

„Felség, vedd el e nép múltját, és azt csinálsz vele, amit akarsz” - tanácsolta Napóleonnak Talleyrand, amikor a franciák Győrnél legyőzték az inszurgenseket. Talleyrand, Napoleon külügyminisztere ravasz ember volt. Tudta, hogy múlt nélkül sem az embernek, sem a nemzetnek nincs jövője. Az emlékezetét vesztett ember légüres térben bolyongó árnyék csupán, kötődések és a valósághoz rögzítő horgonyok nélkül. Ugyanez a sorsa az emlékezetét vesztett nemzetnek is.

Az utóbbi két évszázadban többször is megtapasztalhattuk, hogy a Kárpát-medencében miként alkalmazzák a talleyrandi eszmét, a múlt elvételét, és az emlékek megsemmisítését.

A helyes nemzeti önértékeléshez, a szilárd nemzeti azonosságtudathoz a múlt minél teljesebb ismerete szükséges - hangsúlyozta a XII. kerületi Örmény Önkormányzat elnöke.

Az est során fellépett a Guszán-trió, valamint Kátayné Szilvai Ingrid zongoraművész. A műsornak külön fénypontja volt Lászlóffy Aladár rövid beszéde, amelynek szövegét teljes egészében közöljük.

*****

Lászlóffy Aladár

A globális március tizenöt

Köd van, elég nyomasztó, alig látni előre (hátra még annyira se), de hát nekem sosem voltak teljesíthetetlen feltételeim. Divatos vagyok: toleráns. Legfőképpen a béke kellett (volna) mindig. Végül már az igazságnál is jobban. Közben globális felmelegedés és lehűlés került szimultán napirendre. Most, hogy teljesen és megnyugtatóan átszámítható euróra minden, valahogy meg kellene oldani ezt a múlttal is. Az együtt, és nem ritkán egymás mellett megélt múltunkkal is. Mert ki-ki hogyan ápolgathatná, öntözgethetné tovább a magáét (a múltjainkat), mintha mi sem történt volna közben, azóta, vagyis végül...?

Nyilván a szúrószerzőségeket meg a zsákból kibúvó szöveget sajnos le kell adni a csatlakozás fejében a ruhatárban. De hát letárgyalás nélkül a sérelmek egy részével s a

kultúra egy-egy megszelídíthetetlen, kidobhatatlan, elnyűhetetlen, letagadhatatlan sajátságával ez aligha fog menni. Hogy mást ne is említsek: itt vannak az isaszegi csaták s az ipafai fapipák. Segesvárok és Spilbergekek. Világosok és sötétebbek. Feketék és sárgák.

Köd van, de valami eszi is a ködöt, nemcsak az újabb ködevők. Egy folyamatos madéfalvi veszedelemből máshol nem is lehet átszállás, csak a kicsit világosabb, a megvilágítható csomópontokon. A napsütötte reggeleken. Napfényesnek az a pillanat számít, amikor lelkiismeretünk tiszta azt illetően, hogy mit ünnepelünk, mire emlékezünk. Ha a miénk, nos lehessen általános, a mindenkié, amolyan globális március tizenötödikénk is. Szívesen osztjuk meg, ahogy a Marseillaise-re a mi testünk-lelkünk is libabőrbe van kötve. Hát még a Nabucco kórusára egy lebukó nap szomorú színpadán. Ki mondhatna ellent? Az orosz vagy az osztrák vonakodhatna. Az egykori, akkori, nem a maiak. Avagy a törököt kell immár örökre kárhóztatni mindenért? Persze, hogyha nem szólna ide Hány János: „Ma jókedvem van. A halottak elmehetnek...” Tehát Tisztán innen, Dunán túl, Szajrán, Temzén, Rajrán túl, Volgán túl, áldja meg az Isten a Világfelséget, ne sanyargassa...

Igen, álmodik a nyomor, álmodik a magyar. Hogy a békesség talán mindennél fontosabb lett. De ennél hátrább azért már nem vonulhatunk. Általában tőlünk vesznek el a legtöbbet, mégis hála az égnek mi vagyunk a toleránsabbak, aránylag? Ahogy a régi reklám unszol: „Megrendült az egészséged? Kóstold meg a söröcskénket”. Kóstold meg a sírógörcseinket, hümmögné hozzá az ember, mert fiatalabb a jó lovas katonánál, akinek állítólag még jól ment a dolga, bár nem szolgált holmi nemzetközi brigádban Dugovics Titusszal annak a Belgrádnak a falain, de öregebb a mai dekabristáknál és egyéb márciusi ifjaknál.

Köd van, de ez máris márciusi pára. És kurdok, lengyelek, baszkok, írek voltak akik elveszítettek nemcsak tíz-húszezer Cavaradossit meg Petőfit, hanem nyelvüket vallásukat is, hogy amikor elkezdtek felszántani a császáraik udvarát, felosztottabbak voltak, mint mára mi, hetumogyerok. Mi - úgy látszik - mint valami így is, úgy is és bármikor előrántható lángnyelvet, megtaláltuk (kihalás közben, alatt és helyett) valakik nyelvét és európai hullámhosszát. És gyönyörűen imádkozunk, programozunk, versifikálunk rajta... Add Uram, hogy amit kell, megérjünk és megírjunk még!...

*****

Temetői beszéd 2004. március 15-én

Vörösmarty Mihály írta egykor: „Emlékek nélkül népeknek híre csak árnyék”. Egy általános megállapítás, amely úgy a magyarokra, mint örményekre, vagy magyarörményekre érvényes. Emlékek és emlékezés nélkül, a régmúlt idők felelevenítése nélkül az ember gyökértelessé válik. Ha az új, friss hajtás elszakad a gyökerektől, akkor lehet, hogy ideig-óráig virágzik, de sorsa hamarosan a pusztulás.

Ennek a pusztulásnak megakadályozására gyűlünk össze minden évben március 15-én, és nem véletlenül pontosan itt, a temetőben. Mert ha mi hallgatunk, és sokszor hallgatunk, mert félünk, akkor ezek a sírkövek beszélnek helyettünk. És mit mondanak nekünk ezek a sírkövek? Először is egy élettörténetet foglalnak magukban. Egy ember történetét, aki hajdan azért élt, imádkozott és dolgozott itt, hogy majdan unokáinak és dédunokáinak itt, ezen a földön jövője legyen. Ezek az emberek, akik itt éltek bíztak bennünk. Bíztak abban, hogy majd megszületünk, és remélték, hogy egy világra születünk. Remélték azt, hogy majdan mi is megteszünk mindent, hogy az örökséget megőrizzük és továbbadjuk, a mi unokáinknak és dédunokáinknak.

És mit tesz ebben egy örmény közösség, mit keres és miért mond beszédet egy örmény katolikus pap, március 15-én, a magyarok nemzeti ünnepén? Talán azért, mert azt, amit itt, most a magyarok ünnepelnek, ugyanolyan mértékben ünnepli az Erdélyben és ebben a városban élő örmény (-magyar) közösség. Talán azért, mert már annyira összenőttünk, hogy

mi, örmény-magyarok, magyarabbnak valljuk magunkat a magyarnál és örményebbnek az örménynél. És ezt bátran valljuk, mert kötelez a múltunk, ezek a sírkövek. Hiszen akkor, amikor a mintegy tízezer lelket számláló erdélyi örmény közösség több, mint 70 tisztet tudott a szabadságharc szolgálatába állítani, és ez csak a vezérkar, még szó sincs közkatonákról, akkor nem tagadhatjuk meg sem örménységünket, sem magyarságunkat, és lerójuk tiszteletünket e nagy forradalom emléke előtt.

Ha valaki ismeri az örményeket, tudja, hogy vérüket nem ontották ki minden értelmetlen célért. Egy ilyen cél volt az a 48-as forradalmi eszme, amely szentnek tűnt, mert a szabadságra irányult. A cél volt szent és fontos, és az egyéni érdek háttérbe szorult, másképpen egyikük sem halt volna meg érte.

Ha valaki egy kicsit is ismeri az örmény közösségeket, vagy az itteni örmények történetét, tudja, hogy a világ bármely részén egy önálló, polgári társadalmi rend létrehozásán fáradoztak. Tették ezt Gyergyószentmiklóson is, annak idején betelepítése után, hogy ez a székely nép, melyet egy idegen hatalom maga alá gyűrt és már-már majdnem megfojtott, újra tavaszt lásson és magára találjon. Tették azt 1848-ban, amikor a magyarság az olasz földről induló és Európát felpeszditő forradalmi láz lázálmába került, és szembeállt az elnyomó és önrendelkezést meggátló hatalmak ellen. És most, amikor múltunk összeköt és sorsunk közös, csak a templomunk más, mindannyian érezzük, hogy egy nagy feltámadásra vágyunk mindannyian. Különösen azóta, hogy ez a lehetőség több mint egy évtizede adott.

1848 szelleme minden évben egy tavaszra, a feltámadásra emlékeztet. És minél hosszabb idő telik el, annál jobban érezzük, a feltámadás szükségességét. Tudjuk, hogy a böjti idő hosszú és szigorú. De tudjuk, hogy a böjtöt a feltámadás követi. 1848 szelleme mindaddig létmeghatározóan aktuális és felhívás a közember, a politikus és pap számára, ameddig nem érezzük meg ennek a feltámadásnak felszabadító valóságát.

A sírkövek nem beszélnek, csak hallgatnak. De itt vannak intő jelekként, hogy akik alattuk nyugszanak, bíztak bennünk. Bíztak abban, hogy ha ők egy jobb életet nem is élhettek, őket elnyomták és irtották, akkor legalább utódaikra virradjon egy szebb jövő. És ha ez még nem jött el, akkor bátorságra szólítanak és kitartásra a harcban.

Puskás Attila

*****

Hírek

Fővárosi Örmény Klub 2004. április 15-i műsora:

Megemlékezés az örmény genocídiumról

Szabó László: Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia - vetített képes előadás

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondunk köszönetet Horváth Vilmos és Ötves Móra adományáért.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petraskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz! Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk.

Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím:1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu fax: 201-2401.

*****

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Ukrajna egyetlen magyar könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tulajdonában levő, Munkácson működő könyvtár ma már nem tudja kifizetni a gáz-villany- és telefonszámláját, valamint a könyvtáros és a takarítónő tiszteletdíját, összesen havi 30.000 Ft-nak megfelelő grivnyát. (Nem tévedés: 30 ezer forintnak megfelelő összeg!) A könyvtár működtetésére beadott pályázatukat elutasították.

A naponta reggel 9 órától délután 16 óráig nyitva tartó Irinyi Ilona Könyvtár a magyar iskola és a líceum diákjait, a Tanítóképző Főiskola hallgatóit, Munkács magyar polgárait fogadja.

Segítsen, aki tud és akar!

A Kárpátaljai Szövetség számlaszáma:11711034-20834951 A közlemény rovatba az alábbi szöveget kell írni: „Adomány a munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtár javára”

További információk (és csekkek) kaphatók a Magyarok Házában működő Kárpátaljai

Szövetség irodájában (1052. Budapest Semmelweis u. 1-3, III. 326, naponta 10-14 óra között.
Tel: 267-0198)

*****

Utánnnyomás a Népszabadság 2004. február 9-i számából

Falun született a városépítő

A talpasi származású Kabdebó család jeles tagja volt Gyula, aki az Arad melletti kis faluból érkezett a fővárosba, hogy itt elismert szakmát tanuljon. Az építészet érdekelte leginkább, így 1896-ban oklevelet szerzett a József Műegyetemen, majd tanársegédként, később magántanárként az oktatók sorába állt.

Az ismeretterjesztés szívégye volt. Ő szerkesztette és részben az ő tollából született 1903-ban *Az építészet története az ókorban* című könyv, a XX. század elejének egyik legjelentősebb e tárgyban írott műve. A Magyar Építőművészet szerkesztője lett 1907-ben. Tanulmányozta hazánk reneszánsz művészetét is. Mind között a legjelentősebb a Budapest székes főváros építkezései című írása, amely 1913-ban jelent meg.

A korszakban zajló nagy fővárosi építkezések Bárczi István polgármester nevéhez fűződnek. Budapest lakossága a századfordulón rohamosan növekedett, s a tízes években már elérte a 900 000 lelket. Ugyanakkor lett kötelezővé az elemi oktatás. Ezért ki kellett dolgozni egy olyan városfejlesztő programot, amely ennek a hatalmas tömegnek a lakhatási és oktatási problémáját megoldotta. A feladattal *Kabdebó Gyula* hivatalnoki építészt bízták meg, akinek mindenre kiterjedt a figyelme: kislakások, bérházak és iskolák tervezésére, kivitelezésére, azok anyagi hátterére és a telkek kiválasztására is gondolt. A bérházépítések során az volt a cél, hogy sok kisebb méretű lakás szülessen, s ezzel enyhítsék a súlyos lakhatási gondokat. Bizonyos esetekben a földszinten műhelyeket, üzleteket, a legfelső emeleteken műteremlakásokat alakítottak ki. Az iskolaépítő program eredetileg kilencven oktatási intézmény tervezéséről szólt. Végül a megvalósításra szánt összegből ötvenöt nagyobb, több tantermet magában foglaló iskola lett. Nem tudjuk, hogy az egyes építészeti milyen feltételek mellett kapták meg a tervezési jogot, és azt sem, hogy mi alapján döntöttek arról, hogy egyáltalán ki vehet részt a munkákban. Néhányan - igen elismertek is - kimaradtak belőle. A lényeg persze az, hogy mindez megvalósulhatott.

Kabdebó Gyulának nincsenek híres épületei, munkássága azonban a főváros számára felejthetetlen. Napjaink menedzsereit felülmúlva teljesített: az általa kidolgozott program keretein belül létrejött iskolákban még mindig tanulnak diákjaink, szépen kialakított bérházak lakásaiban pedig a főváros több ezer lakosa él ma is. Ezért érdemes róla megemlékezni születésének 130. évfordulóján.

Sós Zsuzsanna

*****

Özvegy Hájek Róza, született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének pontjai

Erdélyben hagyomány vallani az élet útján történekről mentségül is, de hagyakozásként is. Irodalmunkban sajátos helyet foglal el ez a műfaj, amely az utódoknak örök forrás és példakép: napjaink irodalmában is szemünk előtt buggyan ki egy-egy műből a vallomás. A műfaj nagyjait számon tartjuk, és vissza-visszatérünk hozzájuk műveik ma is élő irodalmi alkotások, és ezért, úgy hisszük nem kell külön megemlékezni az elődokról és utódokról,

csak éppen meg kell szólaltatnunk a vallót.

Íme, így vall életéről egy örmény asszony 1848-tól a század végéig! Mert ez az asszony nem csinált ugyan történelmet, de részese és tanúja volt annak és sok minden történt vele. Visszaemlékezéseiben mondja egy-egy eseménnyel kapcsolatban: „Ennek is van egy kis története”. És van története az 1848-49-es eseményekről, angliai tartózkodásáról, ausztráliai útjáról, törökországi működéséről és az örmény titkos társaságokban való részvételről. A visszaemlékezéseit író hatvannégy éves asszonynak alkalmasint a keze nem bírta róni a sok betűt, de emlékeiből és bizonyára képzeletéből is többre is futotta volna. Jellemző, ahogy írás közben egyre eszébe jut még egy-egy esemény, visszatér időben és elmondja, ami eszébe jutott, de érezzük, ezzel még nem merített ki mindet.

A visszaemlékezést a kolozsvári Állami Levéltárban őrzött eredetiből közöljük. A kézirat a szamosújvári volt Örmény Múzeum kéziratárából került mai őrzőhelyére, (1) és a jelek szerint Györgyfy Róza visszaemlékezéseit azért írta, hogy közöljék azokat. A kéziraton található ceruzajavítások más kéztől és a melléklethez írt utasítás erre vallanak. Nagyon valószínű, hogy akihez a befejező sorait intézi, nem más, mint Ávedik Lukács erzsébetvárosi örmény-katolikus plébános, akinek éppen akkoriban jelent meg monográfiája Erzsébetvárosról.(2) Viszont ha meg is jelent valahol nyomtatásban a visszaemlékezések szövege - a rendelkezésünkre álló bibliográfiai utalások alapján ezt még nem állapíthattuk meg.

Györgyfy Róza visszaemlékezéseit irodalmi olvasmánynak szántuk, koráról vall, kora stílusában. Nem fogtuk a forráskritika kereszttüzebe, de nem nehéz észrevenni, hogy a kronológiával bizony egy kis baj van, az író nem mindig emlékszik az események pontos idejére, és bizonyára ezek az események sem mindig egészen úgy történtek, ahogy évtizedek távlatából leírja őket. Krónikások és memoárirók hosszú sorából - akikre a forráskritika aztán rábizonyít - miért éppen ebben a visszaemlékezésben lenne minden pontos és ... igaz. Ezért a jegyzetek is csak azt szolgálják, hogy a mesét némileg időben és térben elhelyezzék, anélkül azonban, hogy az kritikailag megerősítenék. Még a történelem ismert szereplői esetében sem könnyű megállapítani és hitelesnek nyilvánítani mindazt, amit csak elmondanak, pedig ezekre az ellenőrző adatok egész sora áll rendelkezésre. Mennyivel több gondot jelent azonban kritikailag ellenőrizni mindazt, amiről Györgyfy Róza vall. Például a kutató a kolozsvári anyakönyvekben nem talál adatot arra, hogy Györgyfy István 1858-ban Kolozsvárt halt volna meg. (Hacsak nem volt unitárius, mert ezt az anyakönyvet nem állt módunkban ellenőrizni.) Tudunk Anna Ipatescu 1848-as szerepléséről.(3) Lebstück Máriáról a híres Mária főhadnagyról(4) és az 1848-49-es harcok más résztvevőiről egész irodalom áll rendelkezésünkre, de nem tudjuk megerősíteni azt, amit Györgyfy Róza önmagáról vall. Pedig egy másik örmény leány, Hollósi Róza hasonló esetéről, aki 1848-ban a Vilmos-huszárokkal hazatérő Hermán János örmestert követte a harctérre(5), van adatunk.

Tekintsük tehát a visszaemlékezéseket - egyelőre- irodalmi olvasmánynak, a kor irodalmi közízlésre vonatkozó forrásnak. Mert ha valót is ír Györgyfy Róza, nem nehéz felismerni stílusában a korabeli lapokban és füzetekben leginkább olvasott, eseménydús, kalandos történetek jegyeit. Aki pedig történeti forrásnak akarja használni, ne sajnálja a fáradságot és vesse össze adatait a tárgyalt események ellenőrzött adataival. Hazai levéltáraink forrásaitól a bécsi Hadilevéltár irataiig, a török események irodalmától az örmény história múlt századi forrásáig.

Özvegy Hájek Róza született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének főbb pontjai:

Özvegy Hájek Róza, született Györgyfy, Kis-Küküllő megye, Erzsébetvárosban 1832. év december 15-én. Szülői Györgyfy István kolozsvári születésű és régi magyar nemes, (6) neje pedig Kápálb Lucia, erzsébetvárosi születésű, örmény leány.(7) Anyám meghalván 1833.

évben, én mint 9 hónapos csecsemő árván maradván, felneveltek Alexa János és neje, Kápálb Róza, tudniillik édesanyámnak testvére.(8) Nevelőszülőim iskolába jártattak, Erzsébetvárosban, ahol magyarul és német iskolákat hallgattam. Az előbb nevezett iskoláim végezte után szolgálatba álltam egy kapitányhoz, ki elvitt Csehországba Teréziavárba, (9) ahol mint cseléd megismerkedtem egy József-huszár őrmesterrel, kinek Dsisak István a neve és lengyel származású, és aki 1847-ben el is vett feleségül. Végre 1848-ik évben kiütvén a forradalom, férjem egész skadron katonájával átjövén a magyarokhoz, előléptették tisztté. De én már felesége lévén, nem akart tőlem távol lenni, hanem betanítva engem minden katonai dolgok miként való használására és a hadakozás minden fortélyaira, lenyírta hajam, felöltöztetett közlegény katonaruhába, és én is a századával jöttem vissza Magyarországra. Nevem pedig mint katonának Györgyfy Laci volt, és rövid idő alatt férjem őrnagyi rangra emelkedvén, én mint adjutánsa szolgáltam, s én is vitézi teteimért hadnaggyá ki lettem nevezve Viziaknánál, (10) mivel itt a Márjás ezredzászlóját én mentettem meg. Innen továbbmenve, Piskinéél (11) már főhadnagyi ranggal lettem kitüntetve. De már ekkor egy mély kardvágás is tátongett fejemen, melyet hamar kiheverve, Nagyszében bevételénél (12) megkaptam a második sebet a lábamra, melyben az életem ellen irányított fegyvergolyót mai napig is hordozom.

Az 1848-ik év minden nevezetesebb összeütközésénél részt véve, végre odajutottam többedmagammal, hogy 1849. évben Szászsebesnél mintegy 180-an a muszka elfogott és bevitt Szászvárosra, (13) és itt azonnal kimondották ránk a tizedelést. De én mint nő, felöltözve női ruhába, kiszöktem a börtönből, és hason mászva a muszka posztton keresztül jutottam a honvédcsapathoz, és ezeket a posztok ellen való támadásra biztatva, kimentettük a velem elfogott 180 rab honvédtársamat. Miután Bem apónak tudomására jövén, hogy Görgey fegyverletétele után (14) többé itt maradni nem lehet, felszólította a táborát, hogy aki akarja, kövesse őt Törökországba. És csakugyan sokan követték is, s úgyszint férjem is menni akart, de már nekem kedvem nem lévén, visszamaradtunk, és férjemmel bemenve a temesvári festungba, visszaállott az osztrák katonasághoz, megjegyezvén, hogy őt a magyarok úgy fogták volt el, s most megszabadult a magyaroaktól s ide, tudniillik az osztrákokhoz, visszajött ismét. Mert ha azt mondotta volna, hogy ők jóakaratokból álltak volt a magyarokhoz, rögtön főbe lövették volna.

Férjem visszaállása után Radetzky generálissal Olaszországba menvén, ott egyik csatában elesvén, én özvegyen maradtam 4 gyermekkel. Olaszországban férjem halála után, mely 1854. évben volt, kevés nyugdíjat kaptam, de én ezen kevés penziómat gyermekeim részére otthagytam, minekutána már gyermekeimet a katonai intézetbe, Bécsbe beadtam. Magam visszajöttem Erzsébetvárosba, hol állandóan laktam 1858-ig, mikor is férjhez mentem másodszor is, egy az ott állomásozó huláner ezredbeli őrmesterhez, kinek neve Hájék József volt.

Minekutána másodszor is férjhez mentem, mégpedig őrmesterhez, alig esküvőnk után rövid időre férjem ezrede el lett komandírozva Olaszország felé, s így útnak indulva, Kolozsvárt három hónapig maradtak a legénység és férjemmel én is. De férjemmel én éppen édesatyám, Györgyfy István házához lettem bekvártírozva, illetve szállásolva.

A férjhezmenetelem alkalmából szükséges okmányokból férjem már tudta, hogy én Györgyfy leány vagyok, de nekem meg volt tiltva férjem által a magyarul való beszéd, s így nem értekezhettem a házigazdával, ki apám volt és én nem ismertem. Történt később, hogy egyszer Erzsébetvárosból kapok egy levelet nevelőatyámtól, hogy menjek vissza Erzsébetvárosba, mivel nagyanyám, Kápálb Gergelyné született Szentkovics Anna Mária haldoklik. Én a levelet megkapva sírni kezdtem, és ezt látva a házigazda odajött, és magyarul kezdett kérdezni, miért sírok. A nagy fájdalomban megfeledkeztem férjem tilalmáról, és én is magyarul mondám: „Édes Házi-gazda Úr, én azért sírok, mert Erzsébetvárosról kaptam egy levelet, melyben hívnak vissza, mivel nagyanyám haldoklik” Házigazda kérdi: „Ki a

nagyanyja?" És megmondva neki, megölelt, sírni kezdett, s e percben lépett be férjem, ki rögtön kérdőre vont, hogy mi történt. Én őszintén bevallva azt, hogy tilalma ellenére magyarul kezdettem a kapott levél miatt beszélni, édesapám megismert, s nyakamba borulva így találkoztam 25 év után szerető édesapámmal.

A levél hívására visszajöttem Erzsébetvárosra, de már nagyanyám csak anynyit tudott mondani, hogy „Igen, a te atyád Györgyfy István”. Ezután rá rövid időre meghalt, és én visszamenve Kolozsvárra, mit látok? Azt, hogy atyám a végrendeletét megírva haldoklik a szíve meghasadt örömeiben, hogy velem 25 év után találkozhatott.

Édesatyám vagyonát rám hagyván végrendeletileg, de ahhoz jutni az atyám rokonai miatt nagy bajjal tudtam, és én kénytelen voltam 2-szer őfelsége elé járulni kihallgatásra, míg a végrendeletileg rám hagyott birtok rám szállott.

Ezután jött a katonaságnak, melynél férjem is szolgált, a parancs, hogy menni kell Olaszországba a csatába, hová én is mint tiszti markotányosné férjem elkísértem, és 1860-ban a csata befejezése után jöttünk vissza Magyarhonba, Budapestre.

Minekutána férjem is megunta volt a sok katonáskodást ki akart lépni a hadsereg kötelékéből, de nem eresztették, mivel híre volt, hogy királyunk öccse Mexikóba megy és magával viszi az öregebb katonákat. (15) Mi meg is történné férjemet is elvitte, és ott veszett el, többé vissza nem tért, s így egyik férjem halálát sem láthattam. Ezalatt, míg férjem Mexikóba, én Pesten megtanultam a „bábaasszonyt”, s így mint kitanult bába mindjárt ki lettem nevezve Pesten a szülészeten tanuló nők kórházában, mint felügyelő, mintegy másfél évig.

Míg felügyelői tisztem teljesítettem azalatt történt, hogy a török szultán európai útra indulván, (16) a többek közt Pesten a mi intézetünket is meglátogatta, kivel mint kísérők Törökországból két örmény fiúból álló tiszti is jött, kik velem csak hamar beszédbe ereszkedve megismertek, hogy örmény leány vagyok, és ezt meghallván a szultán, visszafordult és kérdés milyen nő és milyen nyelvet beszél? Mire jelenték, hogy örmény, és itten mint felügyelő van alkalmazva. Erre a szultán a professzoromhoz fordult, és kérte, hogy engedjen vele Törökországba az udvarába lévő nők szülészeti tanácsnokának, és ígérte, hogy mint doktort kitanítat. Mit megtett, és nekem az útlevelet elkészülvén, vele az egyezés, azaz fizetés dolgában is megegyeztünk a következőképpen: havi 20 darab aranyban, mi a mi pénzünk szerint tesz 230 forintot.

Ezután további útjára menvén, mikor hazakerült, Mitát pasát küldötte érte és én ezen nevezett pasával utaztam Törökország fővárosába, Konstantinápolyba, (17) a szultán udvarába. S itt hét évig voltam, míg a török szultán, kinek neve „Azisz”, halála bekövetkezett. Ezután még szultán Muráttal 2 hónapig maradtam az udvarában, de minekutána őt tébolyodottá nyilvánították és a szultánságról letették, (18) ekkor innen kilépve, Angolországban, Manchester nevezetű városban telepedtem meg.

Ide azért mentem, mivel egy fogadott fiam lévén, itt tanítottam „gépésznek”. Itt tartózkodásom alatt megismerkedve magasabb körökkel, a többek közt történt, hogy egy grófné, kinek férje Ausztráliában mint generális szolgált, megtébolyodott, s okvetlen férje kívánságára hozzá kellett szállítani. De minek utána nem akadt, ki többféle nyelvet beszélve vele útra szálljon, én lettem megbízva Ausztráliának Mělborn (19) nevű városában elkísérnem.

Hajóra szállva, midőn az egyenlítőhöz értünk, itt bizonyos okok miatt késnünk kellett néhány napot, és amíg késünk, mi történt, mint az, hogy egy éjjel a grófné megszólított, hogy kötelekeit oldozzam fel, mivel most teljesen jól érzi magát.

Én kívánságát teljesítve, nagy bámulatomra látom, hogy csakugyan teljesen tébolyodottságából kigyógyult. Innen tovább utazva elértünk kitűzött célunkhoz, hol férje kimondhatatlan örömmel fogadott, de megjegyzem, hogy ámbár gőzhajón utaztunk, mégis utunk 68 napig tartott.

Méltornba 14 napig maradtam, míg az út fáradalmait kipihentem, s ekkor útra kelve, egy másik irányba akartam visszautazni, és egy vitorlás hajóra ültem, mely a Reményfok felé vitorlázva, 96 napi fáradalmas út után értem Angolország Léberpol (20) nevű városába, honnan gőzösön értem lakóvárosomba, Manchesterbe. Lakásommal szemben lakott egy német gróf, ki már 22 éve házas volt, de magtalanok voltak. S ekkor történik, hogy felesége érdekes állapotba esik, de a doktorok ezt nem ismerve fel, vízkórságot állapítottak meg. De férje a helyi doktoroknak nem hívén ezen állításoknak, elment Paris és Londonba, hogy onnan hozzon tudós doktorokat. S míg odajárván, én észrevettem a grófnét, látva hogy nem vízkórságban szenved, hanem teherben van, mit meg is mondva egyik szobalányának, engem azonnal behívtak, és csakugyan állításom valónak bizonyult, mivel rövid időre egy egészséges fiúgyermeknek adott életet. Annyi igaz volt csak a doktorok állításában, hogy a gyermek fogantatásakor és után a rendesenél több vízben volt elhelyeződve, mi a gyermek fejlődésére is nagy befolyással volt, és egyéb baj nem volt semmi.

(folytatjuk)

Jegyzetek:

1. Szamosújvár város levéltára a KvÁLvt-ban - Múzeumi iratok.
2. Ávedik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája. Szamosújvár 1896.
3. Stefan, I. M.: Ana Ipatescu. B 1975. - Ucrain, Constantin. In primele rinduri. B 1975. 11-13. - Uő: In numele revolutiei de la 1848. B 1978. 39-48.
4. Hegyaljai Kiss Géza: Lebstück Mária honvédhuszár főhadnagy emlékirata 1848-49-ből. = Hadtörténeti Közlemények 1935. - Uo: Mária főhadnagy. = Új Idők 1932. 3. sz. -A szabadságharc amazonja. = Pesti Hírlap 1891. 250. sz. - Jókai Mór: A női honvédhadnagy = Pesti Hírlap 1892. 20. 22. sz. - Szabadságharcunk két amazonja. = Pesti Hírlap 1892. 150. sz. -A kisasszonyfőhadnagy = Pesti Hírlap 1892.163. sz. -Az újpesti nőhonvéd. = Budapesti Hírlap 1893.162. sz. A női honvéd-hadnagy. = Magyarország 1906, március 15.
5. Hermán János: A Vilmos huszárok. Egy őrmester elbeszélése. _ - Igazmondó 1867. 10-13. sz. - Uő: A Vilmos huszárok hazajövele. = Honvédvilág. Szerk. Kúnsági (Illésy György) és (Egervári] Potemkin (Ödön). I-II. Pest 1868. - Rédvay István: A Vilmos huszárok hazatérése 1898-49-ben. = Magyar Katonai Szemle 1940.
6. A kolozsvári névanyagban a XVIII. század végétől a XIX. század hatvanas éveiiig nem találtam Györgyfy családnevet. A városban viszont előfordul a Györffi név. Egy Györffi István, Györffi Istvánnak és Diószegi Katának a fia, 1799. október 6-án született. Egy másik, Györffi Andrásnak és Salak Annának a fia 1809. május 2-án. Mindkettő Györgyfy Róza édesapja is lehetne. Anyakönyvek 71/25. sz. 82,129 (Református anyakönyv).
7. Az 1708-tól kezdődő anyakönyvek alapján összeállított erzsébetvárosi örmény családok névjegyzékében nem szerepel a Kápálb családnév. Ávedik i.m. 255-257. - Lehetséges, hogy Györgyfy Róza édesanyja mégsem született Erzsébetvárosban, a család csak később költözött oda, és ő Györgyfy Istvánnal más helységben kötött házasságot. A Kápálb családra vonatkozóan I. Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnévek etymológiai értelmére. = Armenia 12/ 1898. 48. - L. még Armenia 11/1897. 272, 339, 349.
8. Az Alexa erzsébetvárosi családra vonatkozóan 1. Ávedik, i.m. 255.
9. A hajdani katonaváros, Theresienstadt, ma Terezin, Csehországban.
10. 1849. február 4-én Bem vereséget szenvedett Vízaknánál.
11. 1849. február 9-én Bem tábornok győzelme Piskinéél.
12. 1849. március 11-én.
13. Lüders cári tábornok Szászsebest 1849. augusztus 12-én, Szászvárost 1849. augusztus 13-án foglalta el.

14. Világos, 1849. augusztus 13.
15. Miksa főherceg 1864. április 10-től kivégzéséig, 1867. június 29-ig mexikói császár.
16. Abdul Aziz szultán 1861-től 1876-ig uralkodott. 1867-ben európai körúton volt.
17. Istanbul, Törökországban.
18. V. Murad 1876. május 30-án lett szultán. Az uralkodásra alkalmatlan szultánt három hónap múlva, augusztus 31-én megfosztották trónjától, és a Boszporusz melletti Csiragán palotába zárták.
19. Melbourne.
20. A Jóreménység-fok Afrika déli részén. - Liverpool.

Kiss András

Források és értelmezések, Kriterion, Bukarest 1994.

*****

Gross Arnold: *Falinaptár 2004*

Gross Arnold különleges, egyedi rézkarcaiból a közönség leginkább csak a kész alkotást látja, mással nem is foglalkozik. Ritkán fordul meg az emberek fejében, mi is egy-egy aprólékos, fáradságos munkával megkarcolt lemez sorsa.

Nos, a képek, amiket ebben a naptárban láthatunk, nem véletlenül kerültek egy csokorba. Gross Arnold néhány hónapja kapta vissza azokat a lemezeket, melyeket 1969-ben a Képcsarnok Vállalat adott le további megőrzés céljából a Magyar Nemzeti Galériának, majd ezek a Képcsarnok Vállalattól kerülhettek volna vissza jogos tulajdonosukhoz, magához a művészhez. Ám nem kerültek, csak most, harmincnégy év után. Ebben a művész segítségére volt maga a Magyar Nemzeti Galéria is. A visszkapott lemezek nagy része acéltűvel áthúzva került a művészhez, ezért újabb nyomás azokról már nem lehetséges. Ez a leadott lemezek kezelésének hivatalos módja, hogy azokról újabb nyomatok bizonyos példányszám felett ne készülhessenek.

Kár, hogy ezek az áthúzások valószínűleg új keletűek.

Megmaradt azonban néhány régi nyomat is, melyekkel kiegészítve össze tudtuk állítani ezt a naptárt, s illusztrációként ezen az oldalon azt is bemutatjuk, milyen lenne a már áthúzott lemezeiről készült nyomat.

Gross Arnold munkásságának fontos vonulatát képezik az 1960-as években készült rézkarok, ezekből válogattuk a naptár anyagát. Ezek a nyomatok, ilyen szín pompában, ilyen összeállításban, másutt már nemigen fordulhatnak elő. Reméljük, örömük telik bennük hónapról-hónapra.

Dr. Sinóros Szabó Katalin művészettörténész:

„Azzal kísérletezem, hogy a szeretetet hirdessem. Az a célom, hogy örömet okozzak.” Kíméletlenül hajszolt ritmusú, egyre durvábbá váló korunkban ritka nézetet vall Gross Arnold, a kétszeres Munkácsy- és Kossuth-díjas, nemzetközi hírű grafikusművész. Nehéz elképzelni ennél humánusabb és szelídebb ars poeticát. Több, mint fél évszázada kiteljesedő életműve és az iránta megnyilvánuló folyamatos érdeklődés bizonyítja igazát. A természet végtelen gazdagságára, a gondosan kiválasztott ódon városrészek sajátos hangulatára és persze a női szépségre rácsodálkozó művész dúsan burjánzó étellel telíti lapjait. Békésen megférnek rajtuk a leányfejű, kecses napraforgók és az emberarcú bohókás madarak, az emeleti ablakokban, vagy éppen az utcán álldogáló pucér nők és az égbolton légtornászként egyensúlyozó angyalok. Az áradó fantáziájának, cseppnyi iróniájának kedves apróságok

között fontos szerepet kapnak a játékok. Ez a valóságos elemekből harmonikusan felépített mesevilág azonban sosem válik szertelenné. Gross kiváló forma és egyensúlyérzéke, rafinált szinkultúrája érvényesül a biztos, ám lehetőleg könnyű kézzel rézlemeze karcolt vonalakban éppúgy, mint a puhán egymásba omló szívárványos színekben. A teremtett világba szervesen illeszkedő, annak törvényeit tisztelő emberi tevékenység produktumait is átlényegítő harmónia árad e művekből. Távolról pedig felsejlik a madaraknak prédikáló Szent Ferenc szerénysége és türelmes szeretete. Ha kellő figyelemmel szemléljük e lapokat, lassanként oldódnak a napi gondok, bosszankodások során ránk rakódott feszültség és talán mi is megtanuljuk derűsebben látni a világot.

Dr. Szinyei Merse Anna művészettörténész (Katartik Kiadó)

A Gross Arnold Falinaptár 2004 megvásárolható a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán, 1054. Budapest Akadémia u. I. IV em. 426 ajtószám alatt, irodai nyitvatartási időben. Telefon: 332-1791.

*****

Utánnomás a Piarista Diák c. lap 2003. decemberi számából

A ma élő Árpád-háziak

Már a gimnáziumi történelemórákon tanultuk, hogy Franciaországban él a Croy hercegi és a Croy-Chanel grófi család, akik azt állítják, hogy férfiágon Árpád-házi leszármazottak. 1944-ben a Gothai Almanach (arisztokrata családok almanachja) 1943-as kiadásából kiírtam a két család családfáját. Minden bizonyítható, csak arra volt négy variáció, hogy a magyar királyok közül kinek a leszármazói. Négy elképzelés volt a Gothai Almanachban felsorolva:

1. III. Béla Géza nevű öccse többször fellázadt bátyja ellen, végül Bizáncba száműzték, ott megházasodott, két fia született, István és Alexios, és ezek, vagy utódaik az 1204-ben Bizáncot elfoglaló és ott az 1204 és 1261 közt fennálló Latin Császárságot megalapító francia lovagokkal költöztek Franciaországba (esetleg csak az ő fiaik).

Érdekes, hogy a második fiú neve sokáig ismeretlen volt, csak akkor vált ismertté, amikor Izrael az 1967-es háborúban elfoglalta a Sínai-félszigetet és az izraeli tudósok megkezdték az 1500 éve egyfolytában működő Sínai Szent Katalin kolostor levéltárának feldolgozását. A görög császári családra vonatkozó okleveleket elküldték Athénbe egy professzornak, aki viszont az Árpád-háziakra vonatkozó dokumentumokat és széljegyzeteket továbbította a Svájcban élő Vajay Szabolcsnak, aki ezeket ismertette 1980 körül egy előadáson az Eötvös-kollégiumban, ahol én is jelen voltam. Elmondta azt is, hogy kiderült, II. Endre azért ment a Szentföldre, mert a Bánk Bán-féle lázadók helyette Géza herceg Bizáncban élő István fiát akarták királynak. Endre hajón ment a Szentföldre, ahol az arabok iszonyúan megijedtek, hogy itt a hatalmas magyar király hadseregével. De Endre nem bocsátkozott csatába, hanem némi ide-odavonulás után szárazföldön, Kis-Ázsián át vonult haza, és itt sikerült a görög császár kegyeit Istvántól elfordítani, annyira, hogy a császár lányát Endre a fiához, a későbbi IV. Bélához kapta feleségül.

2. III. Endrének, amikor Kun László meggyilkolása után hazahívták, már felnőtt fiai voltak, és ezektől származnak a francia családok.

3. IV. Béla másik öccse, Márk lenne az ősapa.

4. IV. Béla András nevű öccse is számításba jöhet, mint ősapa.

A két utóbbi variáció kevésbé valószínű. Régebben a Géza hercegtől való leszármazás látszott a legvalószínűbbnek, ma azonban a III. Endre-variáció látszik győzni. Pusztaszeri László 1997-ben kiadott könyvében, az „Élő Árpádok”-ban ezt ismerteti.

Eszerint II. Endre halálakor harmadik felesége, a ferrarai herceg Beatrix nevű lánya áldott

állapotban volt, de IV. Béla azt állította, hogy a születendő gyermek nem apjától van, elkergette az országból, és Estei Beatrix Itáliában szülte meg Bát, Utószülött Istvánt. Veronában éltek, Beatrix 1245. évi haláláig. István 1249-ben feleségül vette a gazdag ravennai Traversari Biancát, aki egy évvel később meghalt. István a következő években meglátogatta nagynénjét, Jolantát, aki az aragóniai I. Péter felesége volt, majd Franciaországban a Traversari vagyomból megvette a dauphinéi Chanel és a picardiai Crouy birtokot, és a várbirtokok nevét címei közé felvette. A tőle származó Crouy és Crouy-Chanel család címerében szerepel a Traversari-fa és az Árpádok címere, a vörössel és ezüsttel hétszer vágott mező. Később felkerült a címer tetejére a magyar szent korona is, és a „Sanguis Regni Hungariae” felirat.

István 1250 végén tért vissza Ravennába, és 1251-ben, az év elején feleségül vette az egyik legtekintélyesebb velencei család lányát, Morosini Tomasinát. 1251 végén fiuk született, akit nagyatyja után Andrásnak kereszteltek. István Velencében 1266-ban tizenöt éves fiát összeházasította a velencei Pietro Gumani szenátor Sybilla nevű lányával. Az ifjú párnak még abban az évben Félix, a következő évben pedig Márk nevű fia született. Sybilla néhány év múlva meghalt. Így, amikor Kun László halála után a magyar urak úgy gondolták, hogy Utószülött István mégis Árpád-házi vér, és Endrét 1290-ben hazahívták, ide már özvegyként érkezett, és feleségül vette Fennena kujáviai herceglányt, akitől lánya, a Szent Erzsébetként ismert thössi apáca született.

(III. András és Fennena leánya, a svájci, thössi apáca NEM szent Erzsébet; a történészek vélekedése szerint vele halt ki az Árpád-ház - a szerk. megjegyzése)

III. Endre édesanyjával, Morosini Tomasinával együtt jött haza, aki sokat segített neki a kormányzásban. Apja, István 1278-ban meghalt. Félix és Márk, III. Endre fiai ekkor a franciaországi birtokokon tartózkodtak, ahol 1286-ban, illetve 1290-ben meggyilkolták őket.

1282-ből fennmaradt egy ún. osztálylevél, amelyben a két testvér felosztja egymás közt a birtokot, amelyet nagyatyjuk, az „Illustris Princeps Stephanus” szerzett. 1286 decemberéből fennmaradt Félix özvegyének egy levele. Félix származásának leghitelesebb bizonyítéka az az okmány, amelyben Margit francia királyné, Valois Károly hitvese 1292-ben az elhunyt rokon lelki üdvéért gyászmiséket alapított. Ebben az szerepel, hogy „Félix, nemes lovag, a Crouy birtok ura, és Andrásnak, Magyarország legnemesebb királyának, kedves nagybátyánknak idősebbik fia, aki élete virágjában, cselszövés által elhalálozott, neje három kiskorú gyermekkel maradt özvegyen..”

Az amiens-i Notre Dame székesegyházban a halotti anyakönyvbe bejegyzett misealapítvány azt is rögzíti, hogy az elhunyt „Magyarországi Félix nemes lovag” szülei magyarországi András herceg és Cumani Sybilla voltak. Ugyanezen halotti anyakönyvben található a Márk lelki üdvéért fiának, Vilmosnak a felesége által alapított miseáldozatra vonatkozó bejegyzés, amelyben Márk szülei Félixével egyező módon vannak feltüntetve.

III. Endre Magyarországon rengeteget bajlódott a hatalmaskodó főurakkal és a Délvidéket magához állító Károly Róberttel, akinek nagyanyja, a nápolyi Mária királyné IV. Béla unokája volt; aki azt mondta, hogy III. Endre nem igazi Árpád-házi, IV. Lászlóban kihalt férfiágon az Árpád-ház, és leányágon az ő unokáját illeti a magyar trón. Ha el is jutott hozzá annak a híre, hogy fiait Franciaországban meggyilkolták, annak a híre már nem, hogy azok ott előtte megházasodtak, és egy-egy néhány éves fiúgyermeket hagytak hátra. Amikor Morosini Tomasina 1300 közepén meghalt, és fél évre rá, 1301. január 14-én Endre is, hirtelen (talán megmérgezték), a magyar urak mit sem tudtak a franciaországi unokákról. A nápolyiaknak érdekük volt erről hallgatni, ha tudtak is esetleg róla, és azt híresztelték, hogy most azután tényleg kihalt a férfiág, és igazán Károly Róbert a törvényes király.

A franciaországiak pedig tovább éltek, utódokat nemzettek, és a XIV. században a francia király oklevélben ismerte el Árpád-házi származásukat és jogukat az Árpád-házi-címer használatához.

Buda 1686-os visszavívásánál Lotharingiai Károly seregében harcolt Croy Károly Jenő tüzér generális, 33 éves, akiről tudták, hogy II. Endre István nevű utószülött fiának unokájától származik.

Amikor Kossuth Lajos és Klapka György 1859-ben a porosz-olasz-osztrák háborúban szervezte a magyar légiót, és arról ábrándoztak, hogy ez betör Magyarországra, és végül a független magyar királyság létrejön, ennek királyául felkérték Croy-Chanel Ágoston grófot, aki 1795-ben született. Neki annyira tetszett a dolog, hogy bár az akció nem sikerült, gazdag ember lévén, saját költségén tartott 1868-ban bekövetkezett haláláig, mint törvényes magyar király, követet a főbb európai fővárosokban.

Testvére, Miklós Henrik (1799-1871) az 1820-as években Pécelen és Nógrádban vett birtokot, és Magyarországra költözött. Itt ünnepélyes esküben kellett lemondania esetleges trónigényéről, csak úgy telepedhetett le. Utódai 1956-ig itt éltek. Az 1884-ben született Croy-Chanel István képzettségére nézve ügyvéd volt, aki tanácsadó órát tartott minden hétköznapi délután az Andrassy úti Japán kávéházban. Szobotka Tibor Szabó Magda férje - írja a „Züzü vendégei” c. könyvében, hogy két szereplő találkozik az Andrassy úton, és az egyik arra a kérdésre, hogy hová megy, azt válaszolja: „Megyek a Japán kávéházba, a Király Úrhoz, ügyvédi tanácsért!”

Az 50-es évek elején még találkoztam társaságban a nálam kb. 8 évvel fiatalabb Croy-Chanel Félixszel és Imrével akik aztán 1956-ban kimentek Nyugatra. Ma Félix Párizsban él, fia nincs, Imre pedig Luxemburgban, két lánya van, és egy László nevű fia. 1992-ben találkoztam vele a Vépen tartott Pax Romana Kongresszuson, ahol előadást tartottam. Imre a Magyar Pax Romana nyugati tagozatának elnöke. Kérdeztem, mit tud az Árpádházi leszármazásról. Azt mondta, tudja, hogy ez így van, de a részleteket nem ismeri.

Dr. Sibalszky Zoltán

*****

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban

I. rész **Örmény tárgyú könyvek** (a 2004 márciusi számban megjelentek folytatása)

1/A 22. Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok /Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 8. kötete, Budapest 2004/ Folyamatban van a könyvek eljuttatása a közgyűjteményekhez!/
II. rész **Erdélyi könyvtárak, gyűjtemények, ahol kiadványaink fellelhetők:**

1. Erdélyi Múzeum Egyesület cím: R0. 400009 Cluj,- Kolozsvár str. Napoca 2. et I.
2. Kriza János Néprajzi Társaság cím: 400162 Cluj,- Kolozsvár str.Croitoritor nr. 15.
3. Heltai Gáspár Könyvtár cím: Cluj - Kolozsvár str. Clinicilor nr.18.
4. Protestáns Teológiai Intézet cím: Cluj - Kolozsvár str. Pta Avram Jancu
5. Babes Bolyai Egyetem Római Katolikus Teológiai Kar cím: 400095 Cluj - Kolozsvár str. J. Maniu 5. et. I.
6. Téka Alapítvány cím: 405300 Gherla-Szamosújvár str. Mihai Viteazul 39.
7. Erdélyi Kárpát Egyesület cím: 400095 Cluj - Kolozsvár str. J. Maniu nr. 7/S.
8. 1-es számú Általános Iskola cím: 545500 Sovata- Szováta
9. Nagy Mózes Liceum cím: Tg. Secuiesc Kézdivásárhely (Városi Múzeum)
10. Római Katolikus Nőszövetség Kolozsvár cím: Kolozsvár str. J.Maniu nr.2.ap.4.
11. Plebania Armeano Catolica 405300 Gherla- Szamosújvár str. Stefan cel Mare nr. 5.
12. Biblioteca Centrala Universitara cím: Cluj - Kolozsvár str. Clinicilor 2.
13. Biroul LIDMR - RMDSZ Székház cím: 455300 Simleu Silvaniei Szilágysomlyó
14. Tarisznyás Márton Múzeum cím: 535500 Gheorgheni-Gyergyószentmiklós
15. Parohia Armeano Catolica: cím 535500 Gheorgheni-Gyergyószentmiklós
16. Teleki-Bolyai Library cím: 540067 Tárgu -Mures Marosvásárhely Pta Bolyai 17.

- 17. „Sulyok István” Református Főiskola - Partiumi Keresztény Egyetem
- 18. Tanítók Háza Könyvtára Mercurea- Ciuc Csíkszereda, Szabadság tér 5.
- 19. Gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség Könyvtára - Hargita megye 2500 Alba Julia str. Mihail Viteazul nr. 21.
- 20. ARMENIA Örménymagyar Baráti Társaság Cluj-Kolozsvár Str. Dornei 30.

*****

Erdélyi örmény gyökerű ifjak külhoni egyetemeken

A múlt évi erdélyi „barangolás őseink földjén” alkalmával Udvarhely egyik könyvesboltjában került kezembe Szabó Miklós - Szögi László: Erdélyi Peregrinusok című könyve- (Marosvásárhely, Mentor kiadó, 1998), amiben a szerzők az 1701-1849 közötti külföldi egyetemjárást vizsgálják.

Belelapozván rögtön arra gondoltam, hogy megkeresem benne azoknak az örménymagyar ifjaknak a nevét, akik a szűkebb pátriában működő egyetem hiányában a „két magyar haza” határain kívül tanultak Nyugat- és Közép-Európa több évszázados múlttal rendelkező akadémiáin, hírneves vagy éppen ekkor felívelő egyetemeken, főiskoláiban, akik „világot látással” gazdagították ismereteiket.

A könyv azt is bemutatja, hogy ki, mikor és hol folytatott tanulmányokat, illetve ezt követően hol tevékenykedett az erdélyi társadalom javára.

Tekintettel arra, hogy Péter H. Mária: Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai (Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 2002) című könyvében is nagyon sok közösségünket érdeklő, a leendő Örménymagyar Ki kicsodában hasznosítható adat van, ebben a most induló sorozatban ötvözni fogom a két kiadvány adatait, és ha mód van reá, más forrást is felhasználok kiegészítésül.

1. Ábrahám Adeodat, Szamosújvár - Ábrahám Bogdán 1839/40-es tanévben Bécsben volt V. éves orvos, orvostanhallgató. Szamosújváron született, ahol apja szenátor volt. Pataki Jenő szerint már 1835-től Bécsben tanult. 1841-ben orvosdoktor, 1843-ban sebésztudor lett (Pataki Jenő: Danckai Ábrahám (Pattantus) Bogdán = RM-OSZ [Revista Medicala- Orvosi Szemle], 1929. 7 sz. 215.)

Hazatérve gyakorló orvos lett. 1846/47-ben a kolozsvári Orvosi Sebészeti Intézet professzoraként tartják számon. (Schem, 1846/47, 244). 1851-ben lemondott tanszékéről, és magánorvosként dolgozott Kolozsváron, Zilahon, Szilágysomlyón és Érendréden. Meghalt 1865. augusztus 14-én

2. Betegh Dániel, Szászrégenből 1807. július 20-án Bécs-Leimgrubeban hadmérnök akadémiára iratkozott be. Született 1790. január 1-én Szászrégenben. Apja táblabíró volt. 1809. március 9-én otthagyta az akadémiát.

3. Cabdebeau (Cabdebo) Gregorius Erzsébetvárosról 1797/1801 között Bécsben tanult az orvosi egyetemen. Erzsébetvárosban született.

Gudenus: Baraczházi Cabdebo Gergelyt szerepeltet, noha a nemesítés és előnév használat felsorolásánál Gergely kimarad. Sajtóhiba? Megtudjuk innen, hogy a Bécsben tanuló akkor már árva orvosnövendék 1776. április 27-én Cabdebo Jónás és Patrubby Anna gyermekeként látta meg a napvilágot és Pesten halt meg 1839. december 29-én, de Baracházán temették. Drmed, orvostanár, Temesvári főorvos, táblabíró volt. Feleségétől ittebei és eleméri Kiss Jozefától 7 leánya és 1 fia született.

Bálintné Kovács Júlia

*****

(Utánnymás a Szabadság c. lap 2004. január 31-i számából)

Őseink nyomában

A Duna tv 2003. december 14-től vetítette Selyemút címmel azt a nyolcrészes filmsorozatot, amelyet a múlt év augusztus közepétől október közepéig tartó Selyemút Expedíció munkatársai készítettek. Az expedíció tagjai ezzel a kutatóúttal egyben Stein Aurél mintegy száz évvel ezelőtti expedícióinak is szakmai emlékművet igyekeztek állítani. Ebből az alkalomból az expedíció szakmai vezetőjét és tanácsadóját, *dr. Bárdi Lászlót* faggattuk a kutatóút érdekesebb vonatkozásairól. Bárdi László egyébként a Pécsi Tudományegyetem Ázsia Központjának igazgatója, akinek kutatásai a lovas nomád népek eredetére és vándorlásaira irányulnak. Az expedíció útjáról írott *Az ősi Selyemút világa* című könyve már decemberben kapható volt a magyarországi könyvesboltokban.

Dr. Bárdi Lászlóról azt is el kell mondanunk, hogy 1940-1944 között Szamosújváron élt és diákoskodott. Kötődését a városhoz mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy erdélyi útjai során, amikor csak tehette, felkereste Szamosújvárt, gyermekkori emlékeinek színhelyét.

- Mi volt a célja a Selyemút Expedíciónak és kik vettek részt benne?

- Sokszor leírtam már, de nem lehet elégszer: Kelet másoknak csupán egy világtáj, de nekünk magyaroknak a népünk bölcsője. A Keletről jött magyarság számára éppen ezért a Kelet-kutatás nem egyszerűen egy elvont társadalomtudományi ágazat, hanem a nemzetségmentartó eredettudat fontos része. Ezért számít Körösi Csoma Sándor óta egyfajta nemzeti örökségnek, tudományos kötelezettségnek keleti gyökereink kutatása. Keresni az egyetemes értékeket, s abban rátalálni a magyarra, avagy kutatni a magyar vonatkozásokat, s abban figyelemmel lenni az egyetemesre - ez volt, s lehet minden időben az egyik legfontosabb nézőpontja a magyar kutatóknak. Így lehet kilépni a sokat emlegetett provincializmus vádjából. Így dolgoztak legjobbjaink korábban is, s így próbálkoztunk mi is.

Ugyanakkor nem szabad lebecsülni azokat a közvetett nyomokat sem, amelyek ugyan nem adnak egyértelmű, közvetlen bizonyítékokat, de figyelmeztető háttérismeretet igen. Ezt és így tette Körösi Csoma világhírnévre jutott követője, Stein Aurél is, aki a belső-ázsiai Selyemutat vizsgálta, teljesen új korszakot nyitva a hazai, sőt a nemzetközi Keletkutatásban.

Stein Aurél három nagy kutatóútja (1900-1901; 1906-1909; 1913-1916) emlékéért ápolására és hasonló kutatások támogatására jött létre a Magyar Kelet-kutatási Alapítvány, s másfél éves előkészítő szervezés után került sor az első magyar Selyemút Expedícióra. Az expedíció tagja volt rajtam kívül Szabó Zoltán, a Pécsi Egyetem doktorandusza, a Kelet-kutatási Alapítvány létrehozója, Reiner György informatikus, Wonke Rezső, a Duna tv riportere és kínai munkatársaink: Liu Peng és rövidebb időre Bi Yan Yong.

Mostani kutatóútunkon alapvető vizsgálati terepnek tekintettük a világcivilizáció legendás útvonalát, a Belső-Ázsiából Rómaiig és Bizáncig elvezető híres Selyemutat, s ezen belül - vagy ezzel együtt - a Belső-Ázsiából a Kárpát medencéig (is) elvezető Nagy Népvándorlás útvonalát, amely a különböző népek találkozásának, együttélésének, a kölcsönhatások eleven világának is történelemformáló nagy színhelye volt.

Ami a kutatóút statisztikai adatait illeti: a 62 napig tartó expedíció Budapeستől Budapestig 35450 km távolságot tett meg, ezen belül Kínában 15578 km volt a bejárt útvonal hossza. A magassági végletek - 154 m (a Turfáni-mélyföld, Kína legmélyebb pontja) és 4400 m között ingadoztak, bár megfordultunk 7715 és 7546 m-es hegycsúcsok közvetlen közelében is.

A megélt meteorológiai szélsőségek 41 C fok és a fagypont körül jártak, de Dzsungáriában és a Takla-Makán keleti térségében a napi hőingadozás 36-38 C fok között volt. Nem volt kellemes elviselni a fagypont alatti hőmérsékletet a szabadban éjszakázva a Tien San-hegységben, de a Góbi sivatag és a Takla-Makán hallatlan forróságánál jobb körülményeket

is könnyen el lehetne képzelni. Az izzó sivatagi homokvihartól a Tien San és a Pamír dermesztő hóeséséig mindent volt alkalmunk túlélni. Amikor terepjárókkal nem tudtunk közlekedni a homokviharban, úttalan utakon teveháton vagy számárháton közelítettük meg célpontjainkat.

- Hányszor jártál Ázsiában, és milyen területekre jutottál el?

- Ázsiában 24 ízben voltam, ebből Kínában 20 alkalommal: egyéni kutatóutakon háromszor a Brit Akadémia ösztöndíjával, kétszer a Magyar Nemzeti Ösztöndíjalap támogatásával, külön meghívásokkal, de többségében saját szervezésben; néhányszor nemzetközi konferenciákon vettem részt, és volt, amikor a kínai tv dokumentumfilmekhez hívott meg szakértőnek. A szomszédos területek közül Mongólia, Nepál, Sikkim, India területén is megfordultam, ezek az utak a térbeli összefüggések, az egykor egymásra gyakorolt hatások miatt voltak fontosak.

- Hogyan sikerült a kínai vezetők rokonszenvét megnyerned, és eljutni olyan területekre is, ahová előtted fehér ember nem tehetette be a lábát?

- 16-18 év óta vannak kínai barátaim, ők (volt követségi vezetők, rangos kínai szereplők) és volt kínai tanítványaim négy félévet tanítottam a pekingi Idegen Nyelvek és Civilizációk Egyetemén, rövidebb ideig pedig a pekingi Állami Tudományegyetemen és a nacsangi Tartományi Tudományegyetemen) mindig segítettek-segítenek, ha különleges engedélyre van szükség, mert tudják, tapasztalták, hogy nem ellenük, hanem a tudomány, a közös cél érdekében tevékenykedem, folytatom kutatásaimat. Ezért vált lehetővé számomra az, hogy Kína szinte minden szegletében voltam már, a teljes térképet nem is tudnám kapásból felvázolni.

- Kutatásaid során mi volt a legizgalmasabb élményed?

- Különleges élményt jelentett Dzsungária területén barangolni. Ha van világvége térség, akkor ezt a hatalmas hegyekkel szegélyezett sivatagos medencét bízvást annak tekintem. Az Ili- völgyben jelenleg is számos olyan nemzetiség él, amelyek az altáji nyelvcsaládba tartozik. E nyelvcsaládon belül a türk népcsoport tagjai: az ujgur, a jugur, a salar, az üzbég, a kazah, a tatár és a kirgiz népek.

Az Ili folyó forrásvidéke irányában haladtunkban szemünk már megszokta a sok sárgásbarna agyagház, lapos tetejű vályogépületek állandóan visszatérő látványát. Aztán a folyó közvetlen közelében, Yamat falucskában szokatlan meglepetésben volt részünk: téglaházak tárultak elénk. Az egyiknél meg is álltunk. Tornáca volt faragott oszlopokkal, közöttük piros paprikafüzérek lógtak. Az ablakon nem lepedő fogta fel a napsugarak erejét, hanem falécekből készült zsalugáter, előttük piros muskátli virított a cserepekben. Az udvaron libák csipegették a zsenge gyepet. Mintha csak egy alföldi magyar tanyán lettünk volna. A háziak érdeklődve jöttek ki az udvarra, megnézni, kik ezek az ismeretlen emberek, akik mindenféle kérés és engedély nélkül állítottak be hozzájuk. A feszült légkör akkor kezdett enyhülni, amikor kiderült, hogy „women shi cóng ouzhou, cóng xiongyáli le”, azaz „Európából, Magyarországról jöttünk”.

Amikor a házigazda az akadozó kínairól a pergő ujgur nyelvre váltott, elsősorban a kulcsszóra figyeltünk fel, amikor az egyik asszonytól almát kért, hogy azzal kínálja meg bennünket. Felvillanyozva közöltük, hogy ezt mi is ugyanúgy mondjuk, sőt a bicsakot is ugyanúgy kérjük, amit az alma felvágásához vettek elő. Sorban kerültek elő az azonos hangalakú és azonos jelentésű - közös, türk eredetű - szavaink, így az őket is díszítő szakáll és társai.

Mindez egybevágott egy későbbi kashgari élményünkkel. Egy péntek délután a mecsetből kijövő tömegeből egyszerű ember fordult hozzánk, látva, hogy nem igazán vagyunk ujgur igazhívók. Megszokott kérdéseire: „Kik? Honnan? Miért?”, magam is egyszerűen válaszoltam. Az ő válasza viszont nem volt rutinszerű: „Nézd ezt a két ujjamat - mutatta a jobb kezén mutató- és középső ujját-, látod, ezek vagyunk mi, az egyik a magyar, a másik

meg az ujjur, együtt nőttünk fel, összetartozunk." Azután a tenyerembe kezdett számokat rajzolni: „Látod, kétezer éve mentetek el innen nyugatra!" Még most is töprengök: vajon a hazai utcákon hány ember tudna így taláломra beszélni az ujjurokról, a keleti történelmi kapcsolatokról? A történelemből ismert „népi emlékezet" élő példája éppúgy megrázott, mint később a quarkili ujjur párttitkár, aki megerősítette, hogy ha idehaza valami gondunk lenne, csak bátran menjünk vissza hozzájuk, majd ők adnak menedékjogot, s telepedjünk csak vissza.

Még egy élményem kívánczik ide, amikor a Kirgiz Autonóm Körzetben Tashkurgán főterén felállított hatalmas emlékoszlopon megpillantottam az ott trónoló, kiterjesztett szárnyú turulmadarat, amelyet ugyanilyen pózban eddig csupán Belső- és Külső-Mongóliában, valamint a Kárpát-medence hagyományörző emlékművein láttam.

S hadd tegyem még azt is hozzá az elmondottakhoz, hogy Mongóliában és a Kínához tartozó Belső-Mongóliában előkerült hun régészeti leletek, a sírok szerkezete, a bennük talált rituális üstök, fegyverek, övdíszek, lószerszámok stb., a temetkezési szokások nemcsak az ázsiaiainál jóval szórványosabb európai hun leletekkel és emlékekkel mutatnak párhuzamot, hanem a felső-magyarországi (pl. a Felső-Tisza vidéki) ősmagyar leletekkel. Sőt a hun származástudattal rendelkező mai népek, pl. az ujjurok születéssel, esküvővel és temetéssel kapcsolatos néprajzi hagyományai, népmese- és népzenei motívumai is feltűnően hasonlítanak a magyarokéra. Ez akkor is elgondolkoztató, ha nem sok bizonyosat tudunk arról, mi minden történt több mint 2000 évvel ezelőtt.

- Mennyire élnek benned szamosújvári gyermekkori éveid emlékei?

- Azt kell mondanom, hogy ezek az emlékek kitörölhetetlenek: a szamosújvári református elemi iskolai és gimnáziumi tanévek ezernyi emléke; Baktay Ervin előadása a gimnáziumban (ő járta végig először Körösi Csoma Sándor indiai útját és kolostorait); a focimeccsek és a húsvéti locsolások; Gabányi tanár úr órái, és diáktársaim, mindenekelőtt a három Sztranyiczki fiú örökké tartó testvéri barátsága, állandó segítsége. Az egykori szamosújvári gimnáziumi évkönyveket kívülről tudom, annyit lapoztam rongyosra. Idén is elszeretnék jutni Szamosújvárra, túlszűfolt programom ellenére talán tudok erre is időt szakítani.

Sztranyiczki Mihály

*****

A bőség kosarából...

Megint egy olyan klubest, amelyről - hálstennek - nehéz beszámolni, még hozzá tartalmi gazdagsága és az elejétől a végéig igen magas színvonala miatt. Ám - és az igazság kedvéért ezt előre kell bocsátanom - mégis nehéz volt végig érdemben résztvenni, végig érdemben figyelni. A látszólagos ellentmondás rögtön világossá válik.

Március 18-án *Dávid Katalin* művészettörténész volt a Fővárosi Örmény Klub első számú vendége, a találkozó *A szimbólumokról* címet kapta. A magyarországi művészettörténet nagyszonyját színültig telt terem várta. Sokan elhozták a nemrég második kiadásban megjelent *A teremtett világ harmóniája* című könyvet - amely alcíme szerint a bibliai jelképek kézikönyve -, hogy dedikációt kérjenek és néhány szót váltsanak a szerzővel. Ezt a várakozásukat azonban csak részben sikerült kielégíteniük, ugyanis idő hiányában legfeljebb a szó szoros értelmében futólagos, röpke pillanatokra kerülhetett sor.

A nagy várakozásra a művészettörténész élvezetes és érdekes előadással válaszolt.

A szimbólumok életünk alapvető részét képezik, persze elsősorban csak akkor, ha tisztában vagyunk jelentésükkel és önmagunk (a társadalom) számára fontosnak is tartjuk őket.

Aki egy jelképet csupán valamiféle rajta kívülálló, önmaga számára ismeretlen - sőt, esetleg egyenesen szükségtelen - dolog jelvényének tart, annak számára a szimbólum nem

szimbólum, hiszen a szimbólum: önmaga. (Lásd például a kereszt, az ősi életfa...) Ezért lényeges, hogy ismerjük a jelképeket, azok jelentését, mélyebb tartalmát, máskülönben egyszerű formává, üres jellé válnak, amelyek nem jelentenek semmit, azaz elsilányulnak. Elsilányulunk ezáltal mi magunk is, lelkiileg, szellemileg elszegényedünk, ha egyszer tartalmas jelképek nélkül élünk. Ha számunkra a lényeges szimbólumok - a divatos szóolás szerint - „kiürülnek”... Ugyanis többnyire éppen hogy nem a jelképek „ürülnek ki”, hanem mi magunk, tehát a mi lelki, érzelmi és intellektuális életünk válik üressé.

Még rosszabb, hogy az ürességet, amely lelkünkben így keletkezik, újabb és újabb szimbólumok (vagy inkább kommerciális jelvények) töltik be, magukkal cipelve mindazt a jobbra értéktelen hordalékot, amelynek e jelek a jelzői, a megtestesítői. Így válik a ma (s évszázadok, évezredek óta) alapvető szimbólumokat s a bennük rejlő tartalmakat nem ismerő ember áldozattá. Áldozatává például az egyre újabb fogyasztási szimbólumoknak. Sokszor pillanatnyi, kereskedelmi „tartalmakat” hordozó jelképek válnak az életünk meghatározóivá s a közöttük, velük szinte azt mondhatnánk: a bennük - élő ember még csak nem is igazán érzi át saját ürességét, a mai napra szóló fogyasztási jelvények mögötti értéktelenséget, hiszen igénye sem támadt, amelyhez viszonyíthatna.

Ezzel a problémával kapcsolatban Dávid Katalin így írt említett könyvének Bevezetésében:

"Vágyunk rá és reménykedünk a jelképek újraéledésében, mert nem lehet elégszer ismételni, hogy létünk teljessége függ tőlük. Ha megszűnnek üres jelek lenni, életmentő szerepet töltenek be. Még a mindennapokban is. Mert átformálják az embert, megtanítanak értelemmel megtölteni egy kézfogást, egy mosolyt, egy elesett felemelését, egy invitációt, és sorolhatunk napi gesztusokat, amelyek kultúramegosztó mozdulatok. Ha ezek már nem üres jelek, akkor az ember nem érzi magát elfelejtettnek, hanem ad és kap személyes megszólítást."

Bármilyen furcsán is hangozhat így utólag, írásban, a klubdélutánon való jelenlét személyes élménye nélkül: Dávid Katalin igen nehéz dolgokról beszélt, amelyeket szokás „bonyolult” dolgoknak nevezni. És tette ezt nagyon egyenesen, nagyon egyszerűen, érthetően, nyíltan. Végülis a jelképek igazi szakértője tulajdonképpen valóban nehéz dolgokról beszél, mert hiszen éppen egymással szemben, folyamatosan, nap mint nap mindent elkövetünk, hogy jelképeinket „kiürítsük”. (Köznapi példaként: mindannyian sokat teszünk azért, hogy a „jónapot kívánok” vagy a „hogyan vagy?” lehetőleg üres formalitássá váljék, mert nem tartunk igényt rá, hogy megszólításunkat a másik komolyan vegye. Akaratlanul - tehát: akarat nélkül, lustán - mindent elkövetünk, hogy kiürítsük az életünket, megfosszuk a szimbólumoktól és új, kisebb fajsúlyú - néha egyenest talmi - jelvényekkel helyettesítsük őket, mert úgy véljük, hogy a kisebb terhet, a majdnem üres hátizsákot könnyebb cipelni.)

Ezekről a „látszólag” bonyolult dolgokról Dávid Katalin szavaiból kiderül, hogy a „bonyolult” talán nem is annyira bonyolult, a hátizsák súlyáról pedig csak annyit, hogy jobb, ha az mégis teli van elemózsiával és ivóvízzel, mert hosszú még a sivatagban előttünk álló út...

Magyarán: meggyőz minket arról, hogy szükségünk van az általunk értelmezett, ismert, tartalommal teli jelképekre. A múltunkra.

Dávid Katalin előbb idézett könyv-bevezetőjének folytatása:

„A sokat szenvedett emberek jogait, reményeink szerint, mindinkább biztosítják a törvények. De ez kevés, mert a jogok mellett kiengesztelődésre vágyunk. Ki adhatja ezt meg, ha nem az, aki tudja magáról, hogy hordozója az isteni kiengesztelődést megszerző megváltás örömhírének. A kiengesztelődéshez azonban újra kell tanulnunk a lélek nyelvét. Kiengesztelődésünk valójában annyit jelent, hogy figyelünk a másik emberre, figyelünk a természetre és figyelünk önmagunkra. Ez a hármasság a lényeg: szeretete a felebarátnak,

szeretete az egész élő és élettelen világnak, és szeretete önmagunknak."

Sapientia sat - a bölcsnek ennyi elég is, a régi latin mondás szerint. De ki képes bölcs lenni közülünk?

Az előadást - amelyet a jelenlévő közönség kinyilvánított véleménye szerint még jó ideig hallgatott volna - Dávid Katalin egy megdöbbentő képzőművészeti alkotás gyönyörű, képszerű magyarázatával fejezte be. A magyar közvéleményben sokszor csak szakemberek által emlegetett, amúgy kissé lefitymált, Picasso-féle Guernica című képről beszélt, amelyet a művész 1937-ben festett Guernicay Luno spanyol (baszkföldi) kisváros lebombázásának hírére. (A városkára 1937. áprilisában mért rémületes légicsapást a hírhedt náci Condor Légión, amely ekkor tartotta a rárepüléssel célravezetett bombázás - közismertebb nevén „zuhanóbombázás” - gyakorlati főpróbáját s ha jól belegondolunk, ezzel pontosan meg is határozta, mi fog történni néhány évvel később Guernicán túl, számtalan fronton és háttérországban, világszerte.)

- Picasso megfestette a teljes, tökéletes pusztítást, amely után nincs remény, aztán, amikor a kész képet megnézte, rájött, hogy „elpusztította a világot” és végül a kép előterébe egy élő virágot festett. Szimbólum - fejezte be előadását Dávid Katalin.

Vagy talán nem is előadás, hanem inkább beszélgetés volt ez? Hajlunk rá, hogy beszélgetés volt, még ha csak egy hangon szól is, mert a hallgatóságnak nem volt alkalma, hogy kérdéseket tegyen fel az előadónak. Vagy még inkább - s ezt is érezhetjük, ha a szimbólumok témáját valóban komolyan vesszük, és ezért következő megállapításomat senki ne vegye sértésnek - a művészettörténész előadása végeredményben nagybőjti rekolekciós foglalkozás volt...

Egyszóval: március 18-án a Fővárosi Örmény Klub közönsége, mi mindannyian Dávid Katalin szavaiból kaptunk saját, egyéni guernicáink előterére egy kicsi, élő virágot.

Lélegzetvételnél szünet után következett *Sepsiszéki Nagy Balázs* könyvének bemutatója. A többkötetes mű címe *Székelyföld falvai a huszadik század végén*. (A programismertető Meghívóban szereplő felsorolás, pontosabban az esetleges félreértések elkerülése végett ismételjük meg; történelmileg a teljes Székelyföld a „székek” világa, vagyis: Udvarhelyszék, Csíkszék, Marosszék, Háromszék, valamint Aranyosszék. Háromszék pedig azért „három”, mert a kicsi Kézdi- Sepsis- és Orbaiszékből egyesült.)

Sepsiszéki Nagy Balázs nem csak, hogy igen komolyan vette saját - óriási munkája bemutatását, de igen komoly hangú, hatalmas tényanyagot felvonultató, nagyon is értékes előadást is állított össze.

S itt néhány szó erejéig vissza kell térnem a klubestről szóló beszámoló első mondataihoz. Az ember általában képtelen egy nekifutással végignézni például két, igen tartalmas színházi előadást. Hangsúlyozom: végignézni, vagyis érdemben végigélni, odafigyelve, ha egyszer az előadott színmű - esetünkben a bemutatott téma - fontos, érdekes, tartalmas. Márpedig a március 18-i Fővárosi Örmény Klub mindkét előadása fontos, érdekes, tartalmas volt. Megkockáztatom a kijelentést: ilyen alapos, nagy tudásanyaggal alátámasztott, ugyanakkor végtelenül égető, aktuális (kulturális, szociológiai, történelmi, stb.) kérdésekről ilyen magas szinten és ilyen felelősen ma igencsak ritkán hallani Magyarországon. Hangsúlyozni kell, hogy értékes és érvényes előadásokat kaptunk, amelyek korántsem a tapskereső aktuálpolitikai félreszólásokra alapoztak.

Sepsiszéki Nagy Balázs óriási munkát végzett a valós, korunkban létező adatok gyűjtésével és a kötetek összeállításával. Nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint hogy megpróbál utánajárni annak (és dokumentálni!), hogy mi is ma a Székelyföld. Megkísérli lehántani a „Székelyföld” elnevezésű témáról a jószándékú hiedelmeket, vélekedéseket. Ki akarja bányászni a fél- vagy egy évszázada ismételt, megszokott állítások és harsogó hivatkozások alól a tényeket. Tulajdonképpen szeretné megváltoztatni azt a közvélekedést, azt az adatok nélküli hivatkozást, amely folyvást körülvesz minket és konkrét tudás helyett

legendákkal operál. Egyszerűsítve: Sepsiszéki Nagy Balázs a létező valóságot keresi és írja le.

Kegyetlen munka, mennyiségét, s érzelmi körítését tekintve egyaránt. Hányan is laknak egy adott helységben ilyen, olyan s amolyan nemzetiségűek? Hányan is látogatják az ilyen, olyan vagy amolyan felekezeti templomát? De: hány traktor segíti a földművelést egy adott területen, mennyi a jobbára mezőgazdaságból élő székelység területein az egy főre eső beruházás, modernizálás?

Nem sorolom tovább: el kell olvasni a Székelyföld falvai a huszadik század végén című könyv kötetét, hogy ne csak a 19-ik század végi felmérések azóta már érvénytelenné változott képét lássuk.

A Magyarok Háza Bartók termében 2004. március 18-án megtartott Fővárosi Örmény Klub találkozájáról tehát végül annyit mondhatok, hogy bizony, sokszor emlegetjük valamelyik, középkori francia király mondását, amely szerint „Párizs megér egy misét”... Nos, nekünk a Fővárosi Örmény klub márciusi klubestjén két Párizs is jutott.

Dávid Csaba

*****

Szomorújelentés

Özv. dr. Simon Istvánné Lázár Piroska

2004 február 29-én Gyergyószentmiklóson elhunyt.

Az Örmény Katolikus Oltáregylet elnöke, az egyházi kórus tagja volt.

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

*****

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (VI. rész)

1902

Ludmann Maximilián - Dietrich Amália

Csiszár Ferenc - Kendof Anna

1903

Szerdahelyi Zoltán - Issekutz Katalin

Molnár (Morai) Mihály - Kopacz Mária

Nemes Eduárd - Wolff Anna

Papp Mihály - Schemsch Róza

Lengyel József - Slakovits Mária

Szállasi Gergely - Kelemen Gizella

Szabó József - Kendof Beáta

Sax Sándor - Zakariás Irma

1904

Donszky István - Gáll Anna

Lángi Adalbert - Rozgonyi Ilona

Lengyel Antal - Csiki Emilia

Dobribán Gergely - Márk (?) Melánia

Csiszár Áron - Kendof Teréz

Opra Vilmos - Szentpéteri Erzsébet

1905

Nem volt házasság

1906

Azbé Alajos - Jorga Róza
Dájbukát Gergely - Zakariás Neszti
Gajzágó János - Zakariás Mária
Bocskor Gergely - Szentkovits Mária
Mészáros Károly - Verzár Mária
Bitay József - Papp Róza
Papp János - Izay Jolán
Jakabfi Adalbert - Zakariás Brigitta
Szabó Iván - Zakariás Sarlotte
Király Géza - Issekutz Mária

1907

Wédel József - Papp Teréz
Szabó Gyula - Szállasi Katalin

1908

Slakovits Gergely - Szentkovits Berta
Lőrincz Sándor - Bakk Katalin
Szabó István - Dsokebin Mária
Lengyel Mihály - Kapálb Rebeka
Lengyel Adalbert - Moldován Anna
Pintér V.V. Edmund - Wolff Erzsébet

1909

Blénessy Károly - Dsokebin Katalin
Kronberger Edvárd - Issekutz Antónia

1910

Nem volt házasság

1911

Szabó Ignácz - Zakariás Teréz

1912

Martinovics András - Balogh Mária
Káplány Gábor - Zakariás Ilona
Avedik Antal - Rozgonyi Anna

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

A kiadványt támogatja:

Fővárosi Örmény Önkormányzat
(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 87. szám

2004. május

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

A kérdésfeltevés és a válaszok elhangzása után kötött szövegű papi intelem következik, melyből a következőket emeljük ki:

„...saját elhatározásotokból jöttetek el ebbe a templomba, hogy Isten törvénye és a szent atyák szabályai szerint házasságot kössetek egymással. Áldjon meg az Isten benneteket...”

Az intelem elhangzása után a vőlegény szavai:

„Igen, atyám, Isten akarata szerint akarok élni.”

Ő válaszol, mert Isten akarata szerint ő a családfő, bármit is mondanak „modern” felfogások. A pap az eredeti isteni akarat és biblia tanítása szerint kérdezi meg a menyasszonyt:

„Akarsz-e engedelmeskedni a te vőlegényednek egészen a halálig?”

S a menyasszony válasza:

„Igen, atyám, engedelmes akarok lenni Isten rendelése szerint.”

Mit tehetünk hozzá? - Legyen Isten rendelése szerint!

Dr. Sasvári László

*****

Örmény Húsvét

Örömmel adjuk közre Gyergyószentmiklósról Puskás Attila örmény katolikus plébános, vikárius Úr beszámolóját.

„A Húsvét csodálatos volt nálunk, bár a közösség számára szokatlan az örmény Húsvét, hiszen 30 éve nem ünnepeltek örmény rítus szerint.

A nagyheti eseményekben nagy élményt jelentett a nagypénteki keresztút a templomkertben. Istennek és a Mark House nyomdának köszönhetően visszaállítottuk a keresztút digitális fotó-reprodukcióját plakát formájában, csodálatosra sikerült. Itt végeztük a nagypénteki szertartást, mindenki meglelégedésére.

Egy nagy eseménynek számított nagyszerdán a Szent Gergely kápolnához szervezett

ökumenikus keresztút és elmélkedés, amelyet éjszaka, fáklyákkal végeztünk szakadó esőben, „mindössze” 200-an. A Hargita Népe és a rádiók is beszámoltak az eseményről.

Ez után Lázár János levetítette a rövid filmet, amelyet a kápolna restaurálása kapcsán készített. Nem tudtam, hogy ilyen állapotban állott a hegyen, és valami fantasztikusan megszépült. Ezúton is megköszönöm önzetlen segítségét ebben a munkában is.

Jó lenne folytatni a kápolna restaurálásának munkálatait, kellene egy erős ajtó, valami egyszerű bútorzat és rácsok az ablakokra, hogy a madarak ne piszkolják össze a szépen rendbetett belső teret.

Közben jártam Erzsébetvároson, a temetőben megnéztem a családi sírokat. Mariska néniék gyönyörűen kitakarították a temetőt és egy új temetőpásztor is került.

Baróton volt egy előadásom az örményekről. Itt vetődött fel, hogy Lázár Antal tanár úr, aki rendszeresen kapja a Gyökereket, szívesen elkalauzolná az Erdővidékre látogató örményeket, és szeretné, hogy a különféle szervezések ne kerüljék el Benedek Elek, Apáczai Csere János és Kriza János vidékét...,"

Puskás Attila

(Az egyesület fogadja közösségi tagjaink felajánlásait és vállaljuk azok célba juttatását a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Plébániára.)

EÖGYKE

*****

„Kétezer éve elhangzott a parancs, hogy szeressétek egymást ! Ha Jézus most élne, nem ezt mondaná, hanem azt mondaná, hogy szeressétek egymást, mert elvesztek.”

(Teilhard de Chardin)

*****

Mindenki megvált valakit, éted... ?

*Húsvéti beszélgetés Dávid Katalinnal a kettétört kenyérről,
a jólneveltségről és az irgalomról*

Véletlenül láttam meg a képernyőn, bibliai jelképekről beszélt. Olyan megragadóan, hogy nem tudtam elszakadni a közeléből. Akkor határoztam el, hogy megkérem, meséljen ezekről a szimbólumokról. Aztán, amikor a hetvenedik születésnapjára összeállított könyvben (1993-ban jelent meg) olvasni kezdtem róla, már tudtam: a szimbólumokon kívül más is szóba kerül majd, ha találkozunk.

- Egy kis sherryt iszunk... Igazit! - hunyorított a professzor asszony, mikor kölcsönös üdvözlés után az előszobából a szoba felé terelt... És most itt gyorsan abbahagyom, mert haragszom magamra a fenti fordulatért, bár szó szerint igaz a „sherry” is, a „professzor asszony” is, meg a „hunyorított” is, de az egész valahogy másképp festett. Más volt a fontos. Ugyanis Dávid Katalin, a szakrális művészettörténet világszerte elismert professzora úgy fogadott, mint azok, akik sok éve nem látták egymást, és boldogok, hogy vendégük végre megérkezett. Legalábbis így éreztem. Akik ismerik Dávid Katának ezt az őszintén érdeklődő, a másik emberre kíváncsi szeretettel figyelő vonását, azok tudják, mennyire lefegyverzi az embert ez az előlegbe kapott, azonnali elfogadás. Nos, ez volt a sherry előtt. Aztán megittuk a kávé, megvártuk a *Beethoven-szonáta* végét, és akkor megkérdeztem, *igaz-e, hogy mindig renitens volt.*

- Mire gondolsz? - kérdezett.

- Arra a gyerekkori történetre. Nálatok a mindennapi esti imára összejött-a család. Az ima utolsó mondatánál: „És adjál nekünk testvérké!” te, aki akkor kicsi lány voltál, tíz testvér közül az egyik, egyszer megkérdezted a szüleidet: „Miért? Hát nem vagyunk elegendő?”

- Ezt hol hallottad?

- Az emlékkönyvedben olvastam, Levendel László visszaemlékezésében.

- Ja, Levendel Laci, ő mondhatta, ő sok mindent tudott. Na, látod, bár olyan biztos helyem legyen a mennyországban, mint az övé! Őt ugyanis - Szeged, 1946-ot írunk! - a baloldali medikust egyetlen dolog érdekelte, hogy ez mezítláb jár, annak ennivalót kell szerezni, amannak meg ruhát. Márpedig ha így áll - én a katolikus Mária-kongregáció elnöke voltam, amúgy gyáva, de a hecceket szerettem -, akkor olyan partnerek vagyunk, hogy csak na! Egész életünkben azok is maradtunk.

- A születésnap könyvedbe nagyon sokféle ember írt. Más-más hitű, különböző világnézetű emberek.

- Hát persze. A barátaim között nagyon sok nem hívő ember akad, és nincs emiatt összekoccanásunk. Tudod, az én gyerekkoromban, a húszas-harmincas években arra neveltek bennünket, hogy egyformák vagyunk. Hogy az a másik ugyanolyan, hogy a megváltás mindenkire vonatkozik. Ez az egyik. A másik, hogy a teremtésben az a kifejezés, hogy „saját képére és hasonlatosságára” teremtette Isten az embert, ez is mindenkire érvényes. Na, most ha az a másik ugyanúgy megváltott ember, ugyanúgy Isten képmása, akkor fontolni se tudom, mi az, ami elválaszthat. A más. A másság. Szokták úgy is mondani, hogy tolerancia. Az én időmben ezt a szót nem ismerték. Tolerancia nem volt, csak jólneveltség létezett. Anélkül ki sem lehetett menni az utcára. Nekem nem kellett toleránsnak lenni, csak jól neveltnek.

- Mindez nyilván otthonról jött. A családból, a szülőktől.

- Persze. A család nagyon messziről hozza ezt. De az is hozzátartozik, hogy délben nálunk nemcsak a tíz gyerek ült az asztalnál, hanem négy-öt osztálytárs is, aki máshol nem tudott volna ebédelni. Arra otthon egészen kicsi koromtól megtanítottak, hogyan kell kettétörni a kenyeret, és odaadni...Ez benne van a Bibliában. Milyen kevesen figyelnek arra, hogy egyetlen lényege van, az irgalom. Ha Isten felől nézem, azt mondom, gondviselés, ha magam felől nézem, akkor irgalmasság. Olyan gyönyörűen szól Jézus az apostolainak: „Irgalmasságot akarok, nem áldozatot!” Az irgalmasság pedig a legegyszerűbb dolog, ő maga felsorolja. *Enni adni az éhezőknek. Inni adni a szomjazónak. Befogadni az idegent. Felöltöztetni a ruhátlant. Ápolni a beteget. Meglátogatni a fogságban lévőket.* Semmi több. Nem a lelkivilágáról van szó. Meg a tiedéről. Törd meg a kenyered, és add oda. Ilyen egyszerű. *Ha pedig ezt teszitek, mondja Jézus, akkor álljatok a jobбомra, és bejöttök velem a mennyek országába.*

- De hát rosszak vagyunk...

- Igen, rosszak. De azt mondja, lehet, hogy te nagyon rossz vagy, és sose imádkozol, és nem mentél templomba, de enni adtál az éhezőknek, és áptad a beteget - akkor idejössz a jobбомra. Már az *Ószövetségben* az valami egészen gyönyörű, amikor a Mindenható azt mondja választott népének, majd ha enni adtatok, meg gyámolítottátok az özvegyeket és a árvákat, akkor majd gyertek, és panaszkodjatok! *Olyan fehérre moslak benneteket, bármilyen bűnösök voltatok, mint a hó.* Az is gyönyörű, amikor a termés betakarításáról beszél. Mindenre ad parancsot, ott van a Bibliában. Elmondja, hogyan végezzék a betakarítást. *De ne szedjétek össze minden szemet! Hagyjatok az odajövő idegennek és szegénynek!* Minden az irgalomról szól. Mi az irgalom? A gyűlölet ellentéte. Nem a szeretet a gyűlölet ellentéte, hanem az irgalom. Ez pedig a húsvét. Ez az, amikor azt mondom, megváltás. Mindenki megvált valakit, érted? A kézmozdulatával, egy gesztussal, egy jó szóval. Ha rámosolyogsz valakire a villamoson. Ha odanyújtod a kezed a nehezen lépőnek. A megváltás olyan magatartás, amely nélkül nem ember az ember. A megváltást mindannyian éljük. Hívók, nem hívók. Naponta.

- Maradjunk a húsvétnál! Szeretném, ha néhány ide tartó szimbólumról beszélne.

- Legyen először a tányér és a kehely, tehát a kenyér és a bor! Ezek a nagycsüörtök szimbólumai, ez is mindenkié. Nem volt olyan barátom, ismerősöm, gondolkodott bárhogyan, aki nem tudta, és nem fogadta volna el, hogy ez szent dolog. A kenyér és bor

tisztelete szakrális - hiszen ebben van az élet alapja és ereje. Jézus nagycsütörtökön, az utolsó vacsorán adja át apostolainak az eucharisziát, önmagát az oltáriszentségben. Nem tudsz olyan helyére menni a világnak, ahol a két fogalom és dolog, a kenyér és a bor nem a legszentebb.

- *A bárány is az ünnep jelképe. Mit jelent?*

- A bárány a tisztaság, a szépség és az áldozat. Amikor a tizedik csapás sújtja Egyiptomot, büntetésül, hogy a fáraó nem engedi el a szolgaságból a választott népet, Isten azt mondja, *megölök minden újszülöttet!* De ki menti meg az ártatlanokat? *Öljetek le egy bárányt*, mondja akkor az Úr, *úgy, hogy ne törjetelek csontot, és a vérével kenjétek be az ajtó két oldalfáját és a szemöldökfáját.* Tudod, mi ez a rajz? A kialakult héber ábécé utolsó betűje, *a tavja.* *Ahol ott a jel, oda nem engedem az öldöklő angyalt...* Így menti meg a bárány vére Izrael fiait a pusztulástól. És eltelik nagyjából ezerkétszáz év, a Jordánnál vagyunk, és János látja *a názáretit* közeledni. És azt mondja, nézzétek, *ez az Isten báránya, aki elveszi majd a világ bűneit...* Így utalt vissza arra a régi bárányra, így lesz Jézus a húsvéti bárány, benne ölelkezik össze az Ó és Újszövetség. Ezeket a jelképeket ismerni kell, enélkül csak szomorúság és reménytelenség maradna. A jelképek élnek. A húsvét nem véletlenül tavasz is, mely mindenki számára életindító, akárhogy gondolkodsz.

- *A kereszt nyilvánvalóbb jelkép. De nem hiszem, hogy ismerjük a megfejtését...*

- Az Ószövetségben a kereszt megmentő jel. Kifejezte, hogy az ember az Örökkévaló számára foglalt. Védelmet nyújtott. Az Újszövetségben a kereszt mindenekelőtt Krisztus keresztjére utal. Ez is olyan jel, amelyet mindenkinek átadok, hiszen benne foglaltatik egy olyan jel, amelynek a végtelenbe tudom húzni a vonalait, és nem változik meg a formája?! Ebben sokkal mélyebb misztérium van. Tudod, ki fejtette meg, és értelmezte modern formában legszebben a keresztet? A zsidó *Chagall*. A feszületsorozatával, amellyel azt akarta mondani, hogy a kereszt mindenkié, kitárt karjai alá oda lehet menekülni. Kereszthalálával Krisztus az életét adta. Nem válogatott, mindenkiért adta.

- *Mesélted, hogy amikor a fiad, Máté megszületett, még rajta volt a magzatmáz, amikor odakérted magadhoz...*

- Odakértem, és egy kis keresztet rajzoltam homlokára, és egy kicsi pofont adtam neki. Az életben erős légy, mondtam, és bírd ki.

- *Mit tud az ember a gyerekének adni? Mi a legfontosabb?*

- Egyszerű szabályok vannak. A gyereket rá kell venni, hogy tanuljon, hogy olvasson. Az, hogy mire neveled, már a lelkiismereted mondja el. Én istenhitre nevelem, az én lelkiismeretem nem tehet mást. Világnézettől függetlenül meg kell tanítani, hogy a másik embert tisztelni kell. Nem kell vele egyetérteni, vitatkozni is szabad, de tisztelni kell. Ez a felebaráti szeretet.

Meg kell látni a másikban a jót. *Teilhard de Chardin* mondja gyönyörűen: *„Kétezer éve elhangzott a parancs, hogy szeressétek egymást! Ha Jézus most élne, nem ezt mondaná, hanem azt mondaná, hogy szeressétek egymást, mert elvesztek.”* Mert eljutottunk addig a határig, hogy ha a szeretet kiesik, szakadékba zuhanunk. Mi a szeretet? Jót akarok a másíknak. Eltöröd a kenyeret, és megfelezed. Néha teszek ilyen primitív dolgokat... Fölszállok a villamosra, jaj, bocsánat, mondom, és elmosolyodom... Az emberek vissza tudnak mosolyogni. Ilyen apró dolgokra kell megtanítani a gyerekeket.

Schaffer Erzsébet Nők Lapja

(Dávid Katalin könyvében - A teremtett világ misztériuma, Bibliai jelképek kézikönyve - sok száz további szimbólumra kapunk magyarázatot. Kiadta a Szent István Társulat 2002-ben.

A könyvet Dávid Csaba mutatta be a 2003. szeptemberi füzetekben, Egy könyv a könyvről címmel. Majd a 2004. áprilisi számunk 44. oldalán olvashattunk ugyancsak Dávid Csaba

tollából - A bőség kosarából... címmel Dávid Katalin fantasztikus hatású előadásáról, mely a márciusi klubestünkön hangzott el. Szerk.)

*****

Megemlékezés az örmény genocídiumról

Április 15-én emlékezett meg a Fővárosi Örmény Klub az örmény népirtás áldozatairól a Magyarok Háza zenetermében.

A zsúfolásig megtelt terem bebizonyította, hogy magyarörmény közösségünk - bár a népirtás az erdélyi örményeket nem érintette - nem felejt és nem hagyja feledni a 20. század első nagy népirtását, amely szervezeten az örménység kiirtását célozta Törökországban.

Dr. Issekutz Sarolta, a klub háziasszonya, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke emlékbeszédében utalt arra, hogy a 23 millió lakosú birodalomban *mintegy 2-2,5 millió örmény élt, amelyből mintegy másfél millió örményt gyilkoltak meg, éhezettek ki, illetve halálig menettettek a mezopotámiai sivatagban, Az örmények legyilkolásáért az ifjútörökök egy külön bizottsága felelt, amelynek vezetője a hírhedt ifjútörök triumvirátus volt: Enver pasa, Talaat bej és Dzsemál pasa. A népirtásnak köszönhetően csupán 60 ezerre tehető a jelenleg Törökországban élő örmények létszáma.*

A közel 7 millió diaszpórában élő örmény származású, menekült, illetve leszármazottai minden évben április 24-én meggyújtják az emlékezés lángját, hogy emlékezzenek és emlékeztessenek arra, ami 1915-ben /ezt megelőzően és követően is/ az örményekkel történt. Ezt tettük mi is, felemelve szavunkat, hogy hazánk sem ismerte el hivatalosan eddig még az örmény népirtást. Az emlékbeszéd utalt a véletlen egybeesésre, hiszen április 15-én a holokauszt zsidó és cigány áldozataira emlékezik az ország. Közösségünk elsősorban az örmény népirtás áldozataira emlékezve gyújtott gyertyát és egy csodálatos örmény saragánnal mondott imát az elpusztítottakért, a túlélő, de tönkretett életekért, sorsokért.

Az emlékezés folytatódott Szabó László fotóművész *Musza Dag, Kilikia és Kappadókia* című vetített képes előadásával. A Franz Werfel zsidó származású, prágai születésű, osztrák író világhírű regénye, *a Musza Dag negyven napja* - mely először éppen Hitler hatalomra jutásának idején jelent meg - helyszínét bejáró előadó megelevenítette a regény lapjait gyönyörű képeivel, bemutatta az örmény településeket, az örmény templomokat, várakat, az ott élőket.

A másfélórás történelemóra, képekkel fűszerezve, kevésbé ismert helyekre kalauzolt bennünket térben és időben, melynek élményét több részletben közölve próbáljuk visszaadni kedves Olvasóinknak, Szabó László összeállításában,

A klub záró műsorszáma a Pro Armenia Alapítvány kiadó által megjelentetett *Az örmény Szamosújvár* című könyv bemutatója volt. Enyedi Sándor színháztörténész felidézve gyermekkorát, a szamosújvári iskolában töltött éveket, adott ízelítőt a csodálatos örmény barokk város szépségéről, hangulatáról, kultúrtörténeti érdekességeiről, kedvcsinálóként.

*****

Idézetek korabeli dokumentumokból

Talaat bej távirata az aleppói török kormányzóhoz:

„Korábban már közöltük, hogy a kormány elhatározta a törökországi örmény lakosság teljes megsemmisítését. Azok, akik szembeszegülnek ezzel a rendelkezéssel, nem maradhatnak hivatalukban a birodalomban. Az örmények létét meg kell szüntetni, tekintet nélkül az asszonyokra, gyermekekre, egyéni tragédiákra, félretéve lelkiismereti megfontolásokat.”

Talaat bej nyilatkozata a Berliner Tageblattban:

„Örményországban szomorú események történtek, de ezeknek köszönhetem, hogy éjszakánként nyugodtan alhatok. Kárhoztatnak bennünket, hogy nem teszünk különbséget ártatlan és bűnös között. Nos, ez egyszerűen lehetetlen, mert, aki ma ártatlan, az holnap már bűnös lehet.”

Hitler, a zsidók kiirtásával kapcsolatban:

„Kímélet nélkül meg kell ölnünk mindegyiket. Férfiakat, nőket, gyerekeket. Nem kell hallgatni a közvéleményre. Ugyan, ki beszél ma már az örmények kiirtásáról?!”

Sajnos igaza lett, mert csak mi örmények beszélünk róla. De beszéljünk, minél többször, mert talán beépül a tudatokba. S talán a népiertások is megszűnnek egyszer. Higgyünk benne!

MS

*****

Az örmény Szamosújvár (*Pro Armenia, Szamosújvár 2004*)

„Szamosújvár az örmények Mekkája” írta erdélyi utazásai során *Petőfi*. Tűnődöm, hogy vajon ma is érvényes ez a megállapítás? Vajon a város ma is az erdélyi örmények Mekkája? Azóta ugyanis - hiszen több mint másfél évszázad telt el - változott a város, és változott az erdélyi örmények egykoron zárt közössége. S mégis, ha magam érzéseire hallgatok, kinek felmenő ősei a szóban forgó közösség sorába tartoztak, a válasz csakis igenlő lehet. Mert igaz ugyan, hogy az erdélyi örmények mára már feledték nyelvüket, többnyire vegyes házasságok révén beolvadtak a magyarságba, s igaz az is, hogy a leszármazottak jó része elhagyta eredeti lakóhelyét, volt városát, Szamosújvárt, és nemcsak Erdély más városaiban, hanem a határon túl is megélhetést kerestek, mégis meg van bennük az összetartozás érzete. Ma már magyarnak, sőt jó magyarnak tartják ugyan magukat, de örmény eredetüket nem tagadják, vállalják. Él bennük a kettős identitás tudata. Magyar voltuk hangsúlyozása mellett él bennük valamilyen homályos, nosztalgikus érzés az örménységhez köthető múltjuk iránt. Sokan ezt nem is értik. Egyszer értelmiségi körökben tették nekem szóvá: nem elég, hogy kisebbségben éltek, örmény származásotokra hivatkozva, a kisebbség kisebbsége akartok lenni? Ha az ésszerűség szélsőséges határain belül furcsának, érthetetlennek tűnik is erdélyi magyarörmények múltjukhoz való érzelmi ragaszkodása, e kötődésben van valami megható, felemelő, valami csodálatos.

A múlthoz való ragaszkodás nemcsak a lelkekben, hanem a hajdani örmény ősökről szóló gyakori írásokban is megnyilvánul. A több mint 3500 ilyen témájú emlékezés, cikk, tanulmány, könyv rendre feleleveníti az örmény múlt eseményeit, az örmények erdélyi „honfoglalásának” történetét, e néprész további sorsának alakulását, életmódjukat, szokásaikat, műveltségüket, művészetüket, gazdasági feltételeiket, az erdélyi társadalomban játszott szerepüket, hitvallásukat stb.

Az alábbi tanulmánykötet sem tesz mást. Felvázolja az örmény „főváros” kialakulását, és képek sorával igyekszik megteremteni azt a sajátos hangulatot, amelyet Szamosújvár a lakóinak, a városba látogatóknak a város barokk építésze által nyújt. A tanulmányokban gyakori kulcsszó a hajdani falu, a mellé épülő új vár, az örményektől felépített város neve....” írja a könyv előszavában *Murádin László*.

A tanulmánykötetben az alábbi tanulmányok olvashatók: *Bíró Sándor: Szamosújvár története*, *Gabriel Virgil Rusu: Scurta monografie a cetatii Gherla*, *Kiss Ferenc: Az örmény Szamosújvár*, *B. Nagy Margit: A barokk Szamosújvár születése és Tarisnyás Csilla Beatriz: Művelődési törekvések Szamosújváron a XX. században*. A kötet gazdagon illusztrált színes és fekete-fehér képanyaggal, amelynek nagy része *Kasza Antal* gyűjteményéből való. Igazi

kuriózumokat láthatunk közöttük.

Angol, francia, német és holland nyelvű, néhány oldalas összefoglaló ismerteti az örmények történelmét, betelepülésüket, a város kialakulását, kultúráját. A 6 nyelvű könyv megjelenítése így turisztikai szempontból is jelentős vállalkozás.

A szép kivitelű, jó minőségű papíron megjelent könyv könyvtárunk dísze lehet, akár örmény gyökerüként, akár „csak” a múlt szerelmeseként forgatjuk.

A Fővárosi Örmény Önkormányzat irodájában, Bp. V Akadémia u. 1. IV em. 426. alatt, irodai nyitvatartási időben, 1900 Ft-ért megvásárolható.

IS

*****

Szabó László

Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia

I. rész

Kedves Olvasó!

Utazásaim során többször megfordultam Kilikiában, Szíriában és Libanonban. Találkoztam itteni örményekkel és feltámadt bennem az érdeklődés, hogy megismerjem az utolsó örmény királyság történetét. Mivel a magyar források elég hézagosak, megpróbáltam más helyekről is tájékozódni. Elsősorban az internetről, angol nyelven elég sok ismeretet tudtam szerezni. Úgy gondoltam, hogy ezt talán érdemes másokkal is megosztani, ezért leírtam a különböző forrásokból származó információkat. Mivel nem vagyok történész, akaratom ellenére bizonyára találni hibákat, félreértéseket írásomban, de bízom benne, hogy ennek ellenére mégis átfogó képet tudtam adni a kilikiai örmények dicsőséges, majd később tragikus történetéről.

A kilikiai örmények története:

A X. században a bizánci császárság terjeszkedő politikát folytatott a keleti határainál elterülő örmény királyságokkal szemben. 1022-ben a birodalomhoz csatolták az örmény Vaszpurakan királyságot, amely a Van-tó körül terült el. 1045-ben IX. Konsztantinosz Monomakhosz császár azzal az ürüggyel, hogy tárgyalásokat akar folytatni, hitszegően az udvarába csalta a Bagratida házból származó II. Gagik királyt, aki a legjelentősebb örmény állam, az Ani királyság uralkodója volt. A királyt fogva tartották, és ezalatt Bizánc az örmény nemességet különféle ígéretekkel megnyerte magának, így azután az országot a birodalomhoz csatolták.

A császár azonban nem bízott az örmény urakban, ezért jelentős részüket katonai kíséretükkel együtt áttelepítette Kilikiába, Észak Szíriába és Bulgáriába, ahol a határok védelmét bízták rájuk. Ez a politika később mind Bizáncre, mind a helyben maradó örményekre tragikus következményekkel járt. Harci készségük jelentősen meggyengült, pont akkor, amikor a nomád szeldzsuk-törökök megjelentek a császárság keleti határainál.

1048-tól öt pusztító nomád támadást kellett elszenvedniük az örményeknek. 1065-ben a szeldzsuk-törökök elfoglalták a legnagyobb és leggazdagabb örmény várost, Anit, amelyet felgyújtottak és kiraboltak. 1071-ben Manzikertnél, az egykori Vaszpurakan királyság területén Alp Arslán szeldzsuk vezér megsemmisítette a bizánci sereget, amelyben örmények és grúzok is harcoltak. Maga a császár Romanosz Diogenész is fogságba esett.

Bizánc elvesztette csaknem egész Kisázsia és Örményországot. A nomád szeldzsukok nem voltak tekintettel a letelepült, földművelő lakosságra. Lerombolták a falvakat, városokat, és irtották, rabságba hurcolták a lakosságot. Lehanyaglott a földművelés, hosszú időre megszűntek az építkezések. Az örmények számára az egyház maradt a vezető erő, de ennek működése is nehézségekbe ütközött a muszlim szeldzsukok uralma alatt.

A katasztrofális állapotok miatt sok nemes, kézműves és földművelő kénytelen volt

elhagyni az országot. A legtöbbjük Kilikiába és Észak-Szíriába költözött át, ahová a bizánciak korábban már telepítettek örményeket. Ez a katonai nemesség és az újonnan jött örmények képesek voltak a kaotikus viszonyok között egyes városokat, hegyvidéki területeket, völgyeket ellenőrzésük alá vonni, ahol hercegségeket alapítottak. Becslések szerint négyszázezer örmény telepedett át elsősorban Kilikiába. Ebben az időben ez igen nagy számú lakosságot jelentett. Örmény kormányzója volt Meliténe (ma Malatya) városának az Eufrátesz felső folyásánál, valamint Edessza (ma Sanliurfa) városát és a körülötte lévő jelentős kiterjedésű területeket egy Torosz nevű örmény herceg uralta. A legjelentősebb örmény hercegség azonban Kilikia volt. Ezt a területet északról és nyugatról a Taurusz-hegység, keletről az Amanosz hegység, délről a Földközi-tenger határolja. Két részből áll, az egyik Kilikia Trákia, amely lényegében a hegyvidéket jelenti, és Kilikia Padiász egy termékeny síkság a Szarusz (ma Seyhan) és a Pyramusz (ma Ceyhan) folyó mentén a tenger, valamint a Taurusz hegység között.

Kilikiában két család emelkedett ki, a Rubenidák és a Hetumidák.

Először a Rubenidák jutottak hatalomra. 1080 körül Ruben herceg Barzdberd várában építette ki a központját, és innen uralta Kilikia központi területeit. Ruben rokonságban állt a Bagratida királyi házzal, és II. Gagik király hadvezére (örményül szparapet) volt.

A Hetumidák őse Oshin herceg, aki Lambron várát és a környékét uralta Tarszus városától nyugatra. Korábban bizánci katonatiszt, helytartó volt és görög ortodox vallású. Az egyszerű örmények a bizánci kapcsolatai miatt úgynevezett birodalmi embernek tartották, és nehezményezték, hogy nem volt hű az Örmény Apostoli Egyházhhoz. Oshin névleg Bizánc alattvalója maradt, de önálló politikát folytatott. Ezekben a zűrzavaros időkben megpróbálta kijátszani egymás ellen a szeldzsuk törököket és a bizánciakat.

Ruben herceget, aki 1095-ig uralkodott, a kilikiai örmény nemesség elismerte vezetőjének. Utóda I. Konstantin (1095-1100) megszilárdította az ország határait. Az ő uralkodása alatt 1097-ben jelentek meg a keresztések az országban. A keresztések, akiket nem nagy lelkesedéssel fogadtak Bizáncban, majd súlyos veszteségeket szenvedve a szeldzsukokkal való csatározások és a betegségek miatt, megérkeztek Kilikiába, csodálkoztak azon, hogy az örmények milyen barátságosan fogadják őket. A hercegség élelemmel, lovakkal, emberekkel segítette a keresztény seregeket.

Az Eufrátesztől keletre Edessza örmény uralkodója Torosz herceg, akinek nem volt gyermeke, az egyik kereszties vezért, Boulogne-i Balduint választotta örököséül, és fiává fogadta. Miután Toroszt merénylők megölték, Balduin megalapította az első kereszties államot az Edesszai örgrófságot, amelyet tulajdonképpen harc nélkül, egy örmény hercegségből hozott létre. I. Konstantinnak Beatrice nevű lánya egy későbbi edesszai örgrófhhoz II. Joscelin de Courtenay-hoz ment feleségül. Antiochia ostrománál a kereszties hadjárat csaknem kudarcba fulladt, ugyanis az ostrom elhúzódott, és nagyszámú muszlim felmentő sereg közeledett. Ekkor egy, a városban élő, muszlim hitre áttért örmény - akinek nem volt elég erős az új hite - titkos járaton beengedte a keresztieseket, így sikerült elfoglalniuk Antiochiát. Jelentős szerepet játszottak a kereszties háborúkban az ostromgépek készítéséhez értő örmény mesterek is.

Az első kilikiai hercegek, mint I. Konstantin (1095-1100) és fia I. Torosz (1100-1129), sikeresen védelmezték az országot a szeldzsukokkal és az ismét megerősödött bizánciakkal szemben. A következő uralkodó I. Levon (1129-1138), Torosz testvére már nem volt ilyen szerencsés. Komnénosz János császár hadserege elsöpörte az örmény ellenállást, és a herceget láncra verve vitték Bizáncba. Fiát Toroszt is elfogták, de neki később sikerült megszöknie. 1138 és 1145 között bizánci megszállás alatt állt a kilikiai örmény állam. Amikor Torosz visszatért (1145), függetlennek nyilvánította az országot, és II. Toroszként (1145-1169) elfoglalta a hercegi trónt.

Komnénosz Mánuel császár Andronikosz nevű hadvezérét (a későbbi Andronikosz

császár) küldte a szökevény herceg megbüntetésére. II. Torosz többször vereséget mért a bizánci csapatokra, így az ország meg tudta tartani függetlenségét. II. Toroszt fia, II. Ruben (1169-1170) követte, majd annak nagybátyja Mleh (1170-1174) következett. A bizánciak elleni sikeres harcok után őt Sziszben megölték 1174-ben. Halálát követően a békés kormányzást folytató és később kolostorba vonuló III. Ruben (1174-1185) lett az uralkodó.

Testvére II. Levon (1185-1219) kezdetben, mint herceg, később pedig, mint király, a kilikiai örmények legkiemelkedőbb vezetőjeként vonult be a történelembe. Bölcs kormányzásával és katonai sikereivel méltán érdemelte ki a nagy melléknevet. Győzelemre vezette az örményeket a Rumi szeldzsuk-török szultán ellen, visszaverte az aleppói, és a damaszkuszi muszlim fejedelemségek csapatait. A keresztésekkel együtt harcoltak a kilikiai örmények Palesztinában, Akkó ostrománál. II. Levon segítette Oroszlánszívű Richárdot, amikor az elhódította Ciprust a bizánci renegáttól, Dukasz Komnenosztól. Uralkodása idején indult meg a III. kereszties háború, amelyben Barbarossa Frigyes német-római császár, II. Fülöp francia király, és a már előbb említett Oroszlánszívű Richárd angol király vett részt. Amikor Barbarossa Frigyes Kisázsiaába ért, szövetséget ajánlott II. Levonnak, aki megígérte, hogy ellátja a keresztéseket élelemmel, lovakkal és vezetőikkel. Ez azonban nem valósult meg, mivel a császár Seleuciánál (ma Silifke) a Kalikadnosz (ma Göksu) folyóba fulladt. II. Levon azonban továbbra is segítette a keresztéseket, és erősítette a nyugati kapcsolatokat.

Ennek a politikának az eredményeként III. Celesztin pápa és IV. Henrik német-római császár királyi koronát küldött II. Levon számára, és 1198 karácsonyán Tarszusban, a Szent Szófia kolostorban Konrád von Wittelsbach kardinális, mainzi érsek és VI. Grikor Apirat katolikosz királlyá koronázta. A bizánci császár szintén küldött koronát, de Kilikia inkább a nyugat szövetségesévé vált. A hercegség királysággá alakult, amelynek Szisz lett a fővárosa. A nyugat-európai politikai, vallási és kulturális hatás egyre jobban erősödött. A társadalom struktúrája is az európaiat idézte. Bárók, lovagok, kereskedők, iparosok és jobbágyok alkották. A királyi udvar nyugati mintára alakult át. Házassági kapcsolatok jöttek létre az örmény nemesség és a keresztiesek között. Ekkor sok francia és latin kifejezés honosodott meg az örmény nyelvben.

A pápa és az európai uralkodók célja az örmény és a katolikus egyház újraegyesítése volt. II. Levon idején kísérlet történt egy unió létrehozására, de végül is az Örmény Egyház megtartotta függetlenségét. Az örmény katolikosz kezdetben Kilikiától keletre az Eufrátesz partján fekvő, jól megerősített Hromklából, később Sziszből irányította az Örmény Apostoli Egyházat.

*Szabó László
(Folytatjuk)*

A következő részben megismerkedhetünk majd a Katolikosz székhelyével, Antiochiával, a keresztiesek legnagyobb városával és AJASZ kikötőjével.)

*****

Révbe ért az aradi Szabadság-szobor

Félévnyi tipikus romániai botránypolitizálás után a múlt héten váratlan kormányhatározat született arról, hogy a tavaly erre a célra kifizetett aradi Tűzoltó téren 2004 áprilisában mégis felállítják újra Zala György remekművét, a Szabadság-szoborcsoportot. A fordulatról Murádin Jenő művészettörténész, a téma kiváló ismerője nyilatkozott lapunknak.

- Románia a meglepetések országa, és az ember döbbenetben látja, hogy egy jogállamban mi minden történhet. Persze örvendünk annak, hogy végül így alakultak a dolgok, de gondoljunk csak arra, hogy tavaly szeptemberben egy érvényes kormányhatározatot kérdőjelezték meg, majd bírósági határozat született a szoborcsoport körüli munkálatok leállítására, most pedig megint fordult a köpönyeg... Reméljük, pont kerül ennek a kínos-keserves ügynek a végére.

- *Konkrétan hogyan fog mutatni Zala György remekműve 2004-ben, új aradi környezetében?*

- Én tavaly szeptemberben jártam a Tűzoltó téren, piac volt. Viszonylag nagy tér, nincs messze a város központjától, Az apró bódékat lebontották, az épületeket is valószínűleg körben le fogják bontani, mert úgy nem maradhatnak. Kialakulhat egy zöldövezet, és ennek közepén lenne a szobor, amelynek talapzata már megvan: az a sziléziai gránitból készült talapzat, ami szerencsés módon nagyjából eredetiben megmaradt, és amelyen az alkotás 1890-1925 között Arad főterén állott. Az RMDSZ és a kormánypárt közötti kompromisszum szerint ez megbékélési park lesz. Szerintem most még senki sem tudja, miként válik ebből park. Úgy tűnik, hogy a térnek lesz egy bejárata, és oda állítanák fel a diadalívet.

- *Mennyiben fogja ez zavarni a Szabadság-szobor érvényesülését?*

- Mindez zavarhatja is, meg nem is. Ilyen próbálkozásokra sok példa van. Kolozsváron Fadrusz Mátyás szobra előtt állott sokáig a capitoliumi farkas-szobor, de eltörpült, jelentéktelenné vált. Én azt mondom, nagyon össze kell szednie magát a jelenkori román szobrászatnak, ha olyan diadalívet próbál kialakítani szobrokkal, amely valamilyen formában elsenyvesztheti Zala György művét.

- *Várhatóan nem a művészi üzenet lesz a serkentő erő, hanem az a cél, hogy az új szobor két-három méterrel magasabb és „harsogóbb”, tehát uralkodó jellegű legyen...*

- Igen, ilyen példák már voltak. De bízunk abban, hogy találnak olyan szobrászt, aki képes művészt alkotni. Én még azt a gondolatot sem látom világosan, mitől lehet „megbékélési park”, amikor a tizenhárom tábornok egyike sem vett részt az erdélyi hadjáratban. A polgárháború 1849-ben csak Erdély belsejében zajlott, az alföldi részekben, így Arad környékén is, egyáltalán nem volt magyar-román összeütközés. Ám legyen diadalkapu is, ha úgy akarják, mert az legalább nagyobb védettséget biztosít majd a Szabadság-szobornak.

*Ördög I. Béla
(Szabadság, 2004, márc.10.)*

*****

Ünnep a magyar Golgotán

Arad - az ünnep - a Szabadság-szobor, a magyarság és az aradiak ünnepe - nem tegnap kezdődött, sokkal korábban. Mert az is ünnep volt már, hogy éveken keresztül dolgozhattunk az eljövendő, és tegnap valóban elérkező ünnepi pillanatért. Amikor a szobor felállításában munkájával nagy érdemeket szerzett *Bálint György és Tóth Dénes* tegnap leleplezte a tábornokok arcúkat, mindenki érezhette: egy új szimbólummal, egy talán a korábbinál is erősebb jelképpel gazdagodott minden aradi és minden magyar. Mert a Szabadság-szoborról immár az együvé tartozás, a közös munka öröme is eszünkbe jut ezentúl.

Délelőtt tízkor már számosan ott voltak a Tűzoltó téren, a tér házainak ablakában már ott ültek a kíváncsiak, akadt, aki távcsővel felszerelve figyelte az eseményeket. És aztán egyre többen lettünk. Az ünnepség idejére lezárt Kálvin utcán kényelmesen sétálva közeledtek a megye minden részéből, az ország számos helységéből, Magyarországról és természetesen Aradról érkező ünneplők, akik lassacskán megtöltötték a teret. A déli harangszó a borús ég alatt hangzott fel, de a mintegy 8-10 ezer főnyi tömeg mégis derűsen várta a Szabadság-szobor felavatását.

Az ünnepség megkezdésekor, a román és magyar himnusz elhangzása után *Matekovits Mihály* és *Ruja Ildikó* üdvözölte a jeles résztvevőket: *Medgyessy Pétert*, a Magyar Köztársaság miniszterelnökét, *Rázvan Theodorescut*, a román kormány kulturális miniszterét, *Victor Hrebenciucot*, az SZDP országos alelnökét, *Jonathan Scheele-t*, az Európai Bizottság romániai küldöttségének elnökét, *Hiller István* kulturális minisztert, *Dávid Ibolyát*, a magyar

országgyűlés alelnökét, *Szabó Vilmos* államtitkárt, *Íjgyártó Istvánt*, Magyarország bukaresti nagykövetét, *Martonyi János* volt külügyminisztert, *Markó Bélát*, az RMDSZ szövetségi elnökét, *Roos Márton* temesvári, *Tempfli József* nagyváradi római katolikus püspököt, *Szabó Árpád* kolozsvári unitárius püspököt, *Tamás Józsefet*, Erdély segédpüspökét, *Dorel Popa* aradi polgármestert. Valamennyi név felsorolására nem is volt lehetőség, hiszen nagyon sok hazai és határon túli jeles személyiség volt jelen az aradiakkal együtt ünneplő tömegben köztük láttuk *Pomogáts Bélát*, az *Illyés Közalapítvány* elnökét, *Bálint-Pataki Józsefet*, a *Határon Túli Magyarok Hivatalának* elnökét, több hazai RMDSZ-es parlamenti képviselőt, szenátort, Magyarország szomszédos megyéiből stb.

Sajnos a rendezvény nem múlt el rendezvarási szándékkal elhangzott bekiabálások nélkül. Egy körülbelül 100 főből álló román nacionalista csoport számos beszédbe belehurrogott, többek között már a korábról is ismert „Le a szoborral!”, „Árulók” jelszót skandálva. *Király András* rendezvény megnyitó beszédébe is belehurrogott, de az RMDSZ Arad megyei elnöke nyugodt hangon mondta végig beszédét, amelyet egy *Salacz Gyula* idézettel indított: „meghajlok a művészi alkotás nagysága előtt”. A megnyitó után először a '48-as román emlékmű makettjét leplezték le, ezt követően történt meg a régen várt pillant: a Szabadság-szobor szimbolikus leplezése, amelynél jelen volt az egyik vértanú tábornok leszármazottja, *Dessewffy Sándor* is.

Az ünnepi beszédek elhangzása után (a szónoki emelvényre lépő *Dávid Ibolyát* hosszasan tapsolta az ünneplő tömeg), *Illyés Kinga* Juhász Gyula Vértanúink című versét szavalta el, majd a Szózatot hallgathattuk meg *Bogdán Zsolt* tolmácsolásában. *Lovas Zoltán* George Cosbuc *Lupta* vietii című versét mondta el románul, nagy sikert aratva, ugyanis szavalatával „móresre tanította” az időközben rendőrkordonnal körbekerített nacionalista hurrogókat.

Ezt követte a két nyelven elmondott ökumenikus imádság, a három nyelven elhangzó Örömóda (előadta az aradi zenetanárok kórusa) majd a koszorúzás, amelynek hivatalos részében a következők koszorúztak:

Románia kormánya nevében *Rázvan Theodorescu* művelődési miniszter, a Magyar Köztársaság kormánya nevében *dr. Medgyessy Péter* miniszterelnök; őket követte az RMDSZ országos vezetősége, a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma nevében *Boros Jenő* helyettes államtitkár, *Íjgyártó István* nagykövet és *dr. Cseh Áron* főkonzul, az RMDSZ megyei szervezete nevében *Király András* elnök és *Tokay György* parlamenti képviselő, Arad megye prefektúrája nevében *Dan Vasile Ungureanu* prefektus, az Arad megyei tanács nevében *Caius Parpalá* elnök, Arad város polgármesteri hivatala nevében *Dorel Popa* polgármester, *Emanoil Voicu* és *Bognár Levente* alpolgármester. A Szabadság-szobor Egyesület nevében *Cziszter Kálmán* és *Horváth Levente*, az Aradi Vértanúk Öröksége Egyesület nevében *Kirtsch Annamária*, az 1989-es forradalom Arad megyei Alapítványa nevében *Curta Gheorghe* elnök és *Duka József Attila* megyei tanácsos koszorúzott. A koszorúzás hivatalos részét *Dávid Ibolya*, az MDF elnöke zárta le.

A talapzatra ezután közületek, intézmények, civil szervezetek, magánszemélyek helyeztek el koszorúkat, virágcsokrokat. A magyarság ezzel is jelezte, mennyire fontos és valóban történelmi pillanat volt a Szabadság-szobor újrafelállításának ünnepe.

Megjelent a Nyugati Jelen 2004. április 26-i lapszámában

*****

Könyvbemutató

Március 26-án a Budai Várban lévő Litea Könyvszalomban mutatta be az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadó az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 8. könyveként megjelent *Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok c.* könyvét, nagy érdeklődés

mellett.

A könyvbemutatót ráhangolásként *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész saját szerzeményű számai vezették be, majd *Flórián Antal* színművész nagy átéléssel előadott Ady Endre A tűz márciusa verse méltán váltott ki nagy elismerést a hallgatóságból.

Bona Gábor hadtörténész mutatta be a könyvet, aki a korszak egyik legszakavatottabb ismerője. Bona Gábor rendkívüli előadókészségéről is tanúbizonyságot tett, amikor egy dokumentumkötet bemutatása kapcsán izgalmas korrajzot varázsolt elénk, tele humorral.

Elmesélte, hogy 10 éves korában a családi könyvtárban talált rá *Gracza György* 1800-as évek végén megjelent *1848/49-i szabadságharc története c.* munkájára. Ez a könyv határozta meg további életét is, hiszen a szakterülete az 1848-as szabadságharc kutatása lett. Ebben a könyvben olvasta, hogy 1848 december végén, karácsony napján a honvédek éhezve és lerongyolódva bevonultak Szamosújvárra. Itt azonban az örmények úgy fogadták őket, mint a Messiást, tejbe, vajba fűrösztötték őket, a helybeli mesterek megfoltozták a tönkre ment ruhájukat, a lelküket is kitették értük. A szamosújvári örmény közösség tagjai nagy adakozásokat tettek a Kossuth bankóra is.

Ez volt az első élménye, hogy az örmények hogyan viszonyultak a magyar szabadságharchoz. Majd az egyetemi évek alatt találkozott az Apafi Mihály fejedelem idejében Erdélybe betelepülő örményekkel, városaikkal. Megismerte *Szongott Kristóf*, *Ávédik Lukács* munkáit, az Armeniát. 1995-ben megírta *Az 1848/49-es szabadságharc örmény hősei c.* munkáját, amelyet angol és örmény nyelven is kiadott a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat. Sajnos mind a mai napig a két örmény származású aradi vértanúnkról, *Kiss Ernőről* és *Lázár Vilmosról* nem készült monográfia, mondta. Sőt még Lázár Vilmos születési adatát is 1815-re teszik a lexikonok, holott a nagybecskereki születési anyakönyvben nemrég találták meg, hogy 1817-ben született. Szülei nevei: édesapja Lázár Pál, édesanyja Anna. Közben odaírták a születési anyakönyvbe, hogy „legitim”, azaz törvényes, ebből pedig valaki vezetéknevet kreált az anyának, tehát a kutatás folyik tovább.

A könyv nagyon olvasmányos, igaz történeteket ír meg. Az első részben Lázár Vilmos felesége *báró Reviczky Mária* 1847 és 67 között írott levelei olvashatóak Lázár Vilmos nővéréhez, Margithoz /Moldova Imréné/.

Lázár Vilmos és felesége szerelmi házasságot kötött, majd Lázár Vilmos feleségéért otthagyta a hadsereget és elhelyezkedett az Első Magyar Központi Vasút Társaságnál, ahol végül is főpénztárnok lett. A vasút központja Pozsonyban volt, tehát itt éltek és innen írta felesége leveleit sógornőjének. A levelek pontosan beszámolnak az 1848-as forradalom és szabadságharc eseményeiről, a nemzetiszínű kokárda futótűzként történő megjelenéséről, a törvények elfogadásáról, a Kossuth vezette 300 főnyi országgyűlési deputációról a bécsi udvarba.

De Reviczky Mária igazi nő volt, így természetesen nemcsak katonai híreket, hanem a legújabb pletykákat is közli sógornőjével, jó írói vénával, igen olvasmányos módon.

A következő fejezetben *Szabó Bertalan* 1848-as honvéd tüzér hadnagy hadifogságból írott leveleit olvashatjuk.

A harmadik részben *Bulcsu Károly* költő és tüzér hadnagy kiadatlan versei olvashatóak, aki 1823-ban született Kassán Palcsó Károly néven, egy református lelkész gyermekeként. Dédapja Köpeczy Bálint székelyi református lelkész, nevezetesen a 40 gályarab egyike volt. Bulcsu 1848-ban szerzett jogászi oklevelet, de állást nem kapott, ezért is állt be honvédnek. A 18. Honvédszászlóaljban szolgált, többször megsebesült és megkapta a III. osztályú Katonai Érdemrendet. A komáromi várban megjelenő Komáromi Értesítő-nek, majd a Komáromi Lapok-nak munkatársa volt. Igen szép verse „A császári fattyúhoz”, melyben Ferencz Józsefhez szól.

Komárom kapitulálása után nem sorozták be. Kecskeméten a református főiskolán irodalom és történelem tanításból él. 3 verses kötete jelent meg. 1865. aug. 29-én, a kiegyezés

előtt, Kecskeméten hunyt el.

A következő rész *Sillye Gábor* kormánybiztos és a Bocskai-csapat toborzó útjainak dokumentumait tartalmazza. Sillye Gábor ügyvéd, újságíró, tisztiügyész, 1848/49-ben a Hajdúkerület kormánybiztosa, a reformkorban a hajdúsági reform ellenzéknek volt a vezére, őt bízzák meg az önkéntes Bocskai-gyalogsapat felállításával.

3 hónapig is eltart a felkészítés, mert egy huszár felszerelése 123 darabból áll. Ebben a részben a kiállított nyugtákat és számlákat lehet olvasni, igen érdekes, különösen a kutatók számára.

Végül két kis közlemény zárja a könyvet.

„Egy aradi várban töltött fogság naplójá”-ból kitűnik, hogy voltak olyan esetek, amikor olyanokat is letartóztattak, akit nem kellett volna, mert nem követtek el főben járó vétket. Egy aradi tanító írja le mi volt a napirend, mit lehetett enni, kikkel találkozott a fogságban. Ez is egy kis korjelző a számunkra.

Az utolsó rész egy névjegyzék: „A 101 budapesti titkos kém névsora”. Ezt a dokumentumot először egy Somogyi nevezetű ember 1880-ban adta *Szöllőssy Károly* aradi iskolaigazgatónak és a Szöllőssy leszármazottak őrizték meg az utókor számára.

A hitelességével van egy kis gond. De nézve a neveket gróf Török Bálinttól kezdve nagyon sokról el tudom képzelni a besúgás tényét, jegyezte meg Bona Gábor. Az 1850-60-as években nagyon sok ember hasonult meg saját magával. Így a híres nagy színész Egressy Gábor Kossuth környezetéből állandóan jelentett az emigrációból, hogy mi történik.

A könyvet fekete-fehér és színes mellékletek gazdagítják, így többek között Knézich Károly 48-as honvédtábornok portréja 1834-ből, II. - és III. osztályú Katonai Érdemrendje, *Schweidel József* és felesége *Bilinska Domicella* portréi is közkinccsé válnak.

Köszönet Dinyés Lászlónak, aki felkutatta és közkinccsé tette ezeket a dokumentumokat. Köszönet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Kiadónak, hogy megjelentette a kötetet.

Szeretettel köszöntve az Aradi Vértanúk Örökségének Egyesülete elnökét, *Dessewffy Sándor* urat, valamint az aradi vértanúk megjelent leszármazottait, ajánlom mindenki figyelmébe történelmünk e fontos időszakára eddig ismeretlen dokumentumait.

Köszönet a *Litea Könyvszalonnak*, valamint az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek*, a könyvbemutató és kapcsolódó kulturális műsor megszervezéséért, zárta mondandóját Bona Gábor.

(A könyv megjelenését a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a Budapest Főváros II. kerületei Örmény Kisebbségi Önkormányzat támogatta.

A könyv megvásárolható a Fővárosi Örmény Önkormányzatban Budapest V. Akadémia u. 1. IV. em. 426.(félfogadási időben.)

MS

*****

Lázár Vilmosné sz. báró Reviczky Mária levele sógornőjének, Lázár Matildnak

(német ny.) Pozsony, 1848. március 26.

Drága, kedves Matild!

Első leveledet f. hó 21-én kaptam meg, a másodikat tegnap, de nem tudom kivárni, amíg a most történt ország-vésszel kapcsolatban a hangulatom kissé megnyugszik. Állandó szédületben vagyok és nem is tudom, mit csináljak és most még a nyugtalanság a két hosszú hónap miatt! Már azt hittem, meghaltál, ha még egyszer ilyen sokáig nem adsz hírt magadról, megölsz! - Nos, biztosan tudod az újságokból, a nagy reformot, „sajtószabadság, felelős

minisztérium, amely Budán lesz, miniszterelnök (magyar ny.) Batyányi Lajos, Belminiszter Szemere Bertalan, kül Hrg. Eszterházy, Ipar s földművelés Clauzál Gábor, Kereskedési G. Szécsényi István, Religio s nevelés b. Eötvös Josi, Financz Kossuth Lajos, Hadminiszter Mészáros Lázár, Igazság minisztere Deák Ferencz, (német ny.) most azonban azt halljuk, hogy a pénzügyet és a hadügyet nem akarják jóvá hagyni. Ha ez megtörténik, levelem célbaérése előtt kitör a felkelés, de reméljük a legjobbakat, mert a nádor Bécsben a megvalósítás mellett van. Ezt a gondterhes újságot írom meg neked először. - Hogyan számoljak be azonban neked mindarról a jóról, ami alig néhány nap alatt itt a szemünk előtt lejátszódott?

E hó 15-én egy gőzhajó, a Franz Carl indult egy küldöttséggel Bécsbe, élén a nádorral, délelőtt, 1000 és 1000 (magyar ny.) Éljen (német ny.) kíséretében és óriási ágyúdörgés közepette, délután pedig sok száz nemzeti viseletbe öltözött fiatalember (mindannyian országgyűlési jurátusok) cigányzenekarral, amelyik a Rákóczy indulót játszotta, kivont kardokkal és hatalmas (magyar ny.) Éljennel, (német ny.) és ágyúdörgéssel. Aki ezt nem látta, el sem képzelheti. Az ünnepség alatt még a nemzeti lobogót is felhúzták a hajóra és a bal mellén mindenkinek ott volt a nemzeti kokárda, amit még aznap mindenki feltűzött és még most is ott van. Azt hiszem, sokért nem adtad volna, ha 17-én fél ötkor láttad volna azt az ujjongást, ami kitört a két gőzhajó visszatértekor, majd egyfolytában tartott, amikor Kossuth a hatalmas embertömegnek a Grünenbaum Gasthof („Zöldfa-Vendéglő"- dl-) balkonjáról bejelentette az összes kívánság jóváhagyását. Azt mondta továbbá, hogy a nádor ehhez a legnagyobb mértékben hozzájárult, kijelentve, hogy ha a magyar rendek úgy látják, hogy kívánságaik nem valósultak meg, akkor ő lemond méltóságáról. Ehhez add még hozzá, hogy a bécsi ifjúság magyar nemzeti zászlókkal és a Rákóczi indulóval járt-kelt, és a bécsi nők az ablakból virágot, koszorúkat, egyebeket, sőt fáklyákat és német zászlókat (amelyekből számtalant hazavittek) szórtak rájuk a szó szoros értelemben, amerre csak jártak. Kossuthot - amikor már akkora volt a tömeg, hogy nem tudott haladni - kiemelték kocsijából és a kezükben vitték és miután a bécsiek követelték, hogy beszédet mondjon, majdnem széttépték, csókolták, átkarolták és szorongatták. Ugyanez történt egy fiatal vezetővel is, aki szintén beszélt a bécsiek előtt. Kossuthnak aznap, amikor megérkeztek ötször kellett beszélnie és egy kimondhatatlanul nagy (magyar ny.) Éljent (német ny.) kapott a (magyar ny.) Bécsiektől, (német ny.) akik ezt tőlünk tökéletesen megtanulták. A nádor kocsijából kifogták a lovakat és úgy húzták a bécsiek a Burg-ba, de el tudnék-e neked mindent mondani? Nem, az lehetetlen.

A Nemzetőrség folyamatosan fejlődik, én is láttam tegnap őket a ?...? téren. Vilmost főhadnaggyá választották, de főnöke Hunkár őrnagy addig kérlelte, amíg az adjutánsi állást elfogadta. Mindenesetre ez nagy kitüntetés, mert legtöbbjük mint (magyar ny.) köz vitézek (német ny.) gyakorlatoznak. Bár itt még nem hallottam róla, de Bécsben már őrséget állnak. Minden nemzeti, még Madlen is, aki sem beszélni, sem írni nem hajlandó németül, teljesen elemében van. Csak azt kívánom, hogy Isten egy felkeléstől - legyen az akár polgári, akár paraszt - megóvjon, mert két hónappal ezelőtt még álmomban is forradalom tört ki Magyarországon, amikor még szó sem volt róla, hogy Franciaország köztársaság lesz. Ki hitte volna ezt néhány hete, hogy itt mi fog megtörténni? És ki merészelt volna Bécsben így megjelenni, ahogy ezt leírtam neked? Nos, most Isten segíts nekünk, hogy minden rendben folyjon le, különben az ország a legnagyobb veszélybe kerül. Kokárda nélkül itt most nem lehet élni.

A Nemzetőrség szalagot visel a bal karján, természetesen nemzeti színűt. Nagyon szép a sok urat így sorban és rendben látni.

A kicsimre úgy vigyázz, mint a szemed világra és az összes jelentkezőt szíveskedj a nevemben elutasítani, hogy a világon senkinek se legyen joga hozzád és a gyerekedhez, csak nekem, ezt jól tudod, tehát félre mindenkivel. Nos talán még az én Szerencsemhez megy férjhez, ha Isten mindkettőjüket élteti. ....

Hogy Steiner a Kelemen ?.....? veszi feleségül, azon egyáltalán nem csodálkozom, ha igaz, akkor ez már egy régi ismeretség, nem? - Climo is politikai házasságot köt, mert házastársa révén nagyon keresett orvos lehet. - Frivaldszky meg fog házasodni és tegye is meg, mert bolond volt, hogy nem tette meg, ha az mind igaz, amit hallottam, hogy a gyerekei mit tettek vele. Csak a választása volt rossz, mert Linda, aki elsőrangú háziasszony, jobban illenék hozzá, mint Ludvi, és mivel idősebb, ugyancsak jobb lenne. Nos, Ludvinak sok szerencsét kívánok Pepihez, de azt hiszem, hogy ő már nem fog megváltozni, - egyébként ehhez az egészhez semmi közöm.

Nos, csókoltatom a kicsidet veled együtt és - uradnak minden jót kívánva - vagyok a téged nagyon szerető sógornőd,

Mária

(Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok, kiadó Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 8., Budapest 2004, 23-25 old.

A levél címzettje Lázár Vilmos nővére, Lázár Margit, férjezett Moldova Imréné - Szerk.)

*****

Olvasói levél

Tisztelt Szerkesztőség!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2004. januári /VIII. évf. 83. sz./ számában megjelent *Régi Országos Személyi Adattárakban* szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb személyek II. rész/ című cikkben a 23. szám alatt megjelenő személy adatainak helyesbítését szeretném kérni. Mivel ezek az adatok a későbbiekben forrásanyagul is szolgálhatnak, a pontosságért ezért is tartom szükségesnek. A cikk a hajdani két Ajvász-testvér adatait keveri össze. Mindez abból adódhat, hogy mindketten gyógyszerészek voltak és egy időben szolgáltak a seregben az I. világháború idején. Íme a pontos adatok:

1. AJVÁSZ JENŐ gyógyszerész, Csíkszereda. Sz. 1890. Székelykeresztúr. Középiskoláit Erzsébetvároson, az egyetemet Kolozsváron végezte és 1911-ben szerzett oklevelet. Segesváron, Bécsben és Budapesten fejlesztette szakismereteit. 1924-ben Árpád testvérével a csíkszeredai - 1837-ben alapított „Fekete Sas” Gyógyszertár tulajdonosa lett. Az I. világháborúban az erzsébetvárosi Hadikórház gyógyszerertárának volt a vezetője, főhadnagy rangban szerelt le. Az arany katonai Érdemkereszt tulajdonosa. Minden helybeli szociális, kulturális és egyházi mozgalom lelkes támogatója. (Székelyföld írásban 1941.)

2. AJVÁSZ ÁRPÁD gyógyszerész, Csíkszereda. Sz. 1899. Székelykeresztúr. Tanulmányait Székelykeresztúron, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron és Szegeden végezte. Segesváron és Erzsébetvároson volt gyakornok, majd 1924-ben Jenő fivérével megvette a csíkszeredai „Fekete Sas” Gyógyszertárat. Minden társadalmi, kulturális és egyházi egyesület tagja és támogatója. Magyarságáért másfél évig internálták. Az I. világháborúban a 12-es nehéztüzér ezredben az albán és az olasz fronton harcolt és zászlósi rangban betegen került haza. (Székelyföld írásban és képb. 1941.)

Csíkszereda, 2004. ápr. 9.

Tisztelettel: Ajtony Gábor

*****

Kiss András

Források és értelmezések Kriterion, Bukarest 1994.

Özvegy Hájek Róza, született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének pontjai - II. befejező rész

Ezután férje hazajövén, és látván a doktorok valótlan állítását, pert indított a helyi doktorok ellen, mi a királyné Viktória füleihez is eljutott.

Minekutána Mitát török pasa ki lett nevezve Zmirnára (21)parancsnoknak, levelet küldött nekem, hogy lakásom tegyem át Zmirnára, mit el is fogadva, átköltöztem oda, mivel ekkor érte zaklatott lelkem az, hogy édes fiamat 22 éves korában mint tisztet és egy leányomat 17 éves korában vesztettem el, illetve ragadott el a halál tőlem. Zmirnán 8 hónapi tartózkodásom alatt oly szép hírnévre tettem szert, hogy már a görög doktorok életem ellen összeesküvést forraltak, mit röviden elmondok. Én Mitát pasa által a Zmirnán lévő női börtönhöz lettem a nők heti 2-szeri vizsgálására felvéve, havi 5 darab aranyért (mi pénzünk szerint teszen 60 forintot). De emellett privátin foglalkozhattam a városban is, mit meg is tettem. De a többek közt egy éjjel két fiatal görög jön hozzám és hí, hogy velem menjek egy nőhöz, ki szülések közt van. Én felkészülve útnak indultam, de revolverem magammal víve, ők ezt nem tudták, és amint egy szűk kijárást nélküli utcába vezettek, észrevettem szándékukat, s egy halványan pislogó utcalámpa mellé húzódtam. S ők ezt látva, nagy széles élű késsel akartak rám rohanni. De ekkor már revolverem kezemben lévén, lelövéllel fenyegettem, ha rögtön nem távoznak mellőlem, mire egyet a levegőbe löve elfutottak, és én egy szomszéd házba bevezetve reggelig ott maradtam, honnan hazamenve a pasának tudtára adtam éjjeli kalandom, mit kegyetlenül meg is bosszult rajtuk.

Zmirnán 5 évig való tartózkodásom alatt történt, hogy 2 éves korától nevelt fogadott fiam vadászni menve a rablók elfogták, és nekem visszaírtak, hogy fiam váltságdíja 500 darab arany, melyet nekem kell a rablók kapitányának kezeihez szolgáltatnom. A levél kézbesítőjével és fiam elfogásakor nála lévő hűségese kutyával útnak indultam. Megjegyzem, az 500 darab aranyat magamhoz téve és még jól feltarisznyálva élelmiszerekkel magunkat, elértünk az erdők bizonyos részébe, hol a kapitánnyal találkozáskor átadtam neki a kért összeget és a magunkkal az ő számokra vitt élelmet, italt, mit ő elvéve tőlünk, azon biztatással hagyott magunkra, hogy nevelt fiam itt meg fogom, tudniillik azon helyen, kapni. Mi egy napot és éjet várva, nem az erdő közzel közt, semmit sem hallottunk fiamról, és már az éhség által is ösztönözve beljebb jöttünk egy vasúti őrházhoz, hol étvágyunk kielégítése végett kaptunk egy kevés holmit. Itt tovább várakozva jött meg fiam, meztelenre vetkőztetve és véresre verve, hol az őrszemélyzettől kölcsönzött ruhákban felöltözve vittem be Zmirnára, a népek nagy bámolatára. Melyet meg is örökítettek, mi hirdetni fogja örök időkre, hogy mire képes az anyai szív.

Hosszabb Zmirnán való tartózkodásom alatt történt, hogy egy alkalommal a gyógyszerházban lévén dolgom, hű kutyám, Dianna (mely a fiam elfogásakor vele volt és a rablókapitány által egy késszúrást is kapott volt olyat, hogy a kés hegye beletört a kutyámba), mindamellett, hogy soha senkit nem bántott, hát ekkor a gyógyszerház előtt egy embert irtózatosan harapdál. Odarohanva és más emberek segítségével sikerült a kutyát megfékezni, de már akkor a kutyám által megtámadott embert a rendőrök vették kézre, és bekísérték a tanácsházhoz, hová azután fiamat és engem hívtak, hogy nem-e ismerjük fel az ott bezárt 3 rablót közt a fiamat elrabló kapitányt. Kit csakugyan felismerve, és a levelet ki által küldte, annak bizonyításával is kértük megbüntetését. De a törvény még ennél is több bizonyító okot kívánt, s nekem pedig több emberi tanúm nem lévén, hivatkoztam arra, hogy elhozom a kutyám és itten a tárgyalási teremben elbocsájtom, és senkihez sem fog nyúlni, de ha a rablófőnököt, behozzák, rögtön rátámad. Mert fiam elfogatásakor kutyámat ő sebezte meg, és

a késhegyet én kivéve a sebből, a kutya mindannak dacára, hogy 11 hónap eltölt azóta, még most is ismeri.

Állításomat beigazolandó láncra téve a szolid kutyámat, a tárgyalási terembe vezettem, és ott szabadon bocsájtva, minden otlévő embernek hízelkedett és farkát csóválta. Ezután újra láncra téve, én és 22 éves fiam tartottuk, de midőn a foglyokat vezettek elő, többé nem tudtuk fékezni, és nekiugrott a már általunk felismert rablófőnököknek s ezt iszonyú módra harapdálni kezdte, míg megfékezni és róla lehúzni tudtuk. S ekkor odaadván a konzulnak (22) a késhegyet, melyet kutyámból vettem ki, az a rablófőnöknel talált csonka késhez hasonlította, mi találván, megvolt az elegendő bizonyító ok és a rablókapitányt azonnal 15 évig és két társát pedig 10-10 évig ítélték el.

Ezen dolgok után jobbnak látám, hogy a már 5 év óta lakott Zmirnát otthagyjam, és egy csendesebbnek vélt új otthont keressek, és eljöttem fiammal együtt Egyiptomba, Alexándriába (23), hol én a már régebb tanult bábaasszonyságot folytattam, fiam pedig a vasút gépgyárba állott be.

Itt 1883. évben alig egyévi otlétem alatt kiütött angol és arab háború (24), s így innen is mennünk kellett tovább, és én Jeruzsálem környékére, Jáfára (25) mentem az örmények klostromába, hol 5 hétig voltam, míg a nevezett helyen a zavarok lecsillapodtak és én visszatérhettem, s ott az angol katonaságnál lévő házas férfiak feleségeiknek lettem bábaasszonya, fizetésem pedig 5 darab angol arany (60-61 forint), és ezenkívül mindent úgy kaptam, mint egy katona. Itt töltöttem 10 évet, azaz 1883-tól 1896-ig.

Itt tartózkodásom alatt történt, hogy az angol királyné megtudta holtartózkodási helyemet, hogy a már előbb leírt grófnénak felismertem érdekes állapotbani lételét és a doktorok nem, kitüntessen, mi meg is történt. 1893. május 23-án ki lettem tüntetve az angol királyné által egy ezüstkoszorúval melyet mai napig is mellemen hordok.

Továbbá megjegyzem, hogy 1870-ben kezdődött az örmények közt a felszabadulásért való küzdelem, s ekkor pátriárkájuk volt Magardics Herremián, kit egy része az örményeknek nem akarta, hogy tovább is pátriárkai állásban maradjon, s ekkor neki menekülni kellett, s ő hozzám jött, s nálam maradt 15 napig, míg a zavarok lecsillapodtak. És ekkor leköszönt állásáról, s visszavonult minden nyilvános szereplésről és már elébb alakított örmény titkos társulatot nagyobbítva küzdeni és kitartóbban működni kezdett az örménység felszabadulásának érdekében. És még Berlinbe is elment (26), midőn a hármasszövetséget kötötték, hogy ott is az örmények érdekében tegyen valamit. De midőn ez útjára indult, a törököktől felbérelt örmény Mancseszterben (27) egy ebéd alkalmával méreggel akarta elpusztítani, de én éppen azon idő tájban ott lakván, hívtak, s felismerve a mérgezést, rögtön ellenmérget adtam be neki és így az életnek megmentettem.

Berlinből visszatérve a szultán magához hívatta és számüzni akarta messze, de az örmények addig jártak közbe, míg csakis Jeruzsálembe, egy kolostorba üzték, a lehető legsilányabb életre és pusztá magányzárkára.

Ezt a mi titkos örmény társaságunk tudva, engem bízott meg szép, vagy szöktetés által való kiszabadítására.

Én e fontos, de igen terhes köteleességet elvállaltam, s magammal egy német katolikus papot vivén, kin két rend papi ruha volt, hogy egyikbe a pátriárkát öltöztessük és úgy fog megszökni. Pénzzel való vesztegetés folytán be is juttunk a fogoly pátriárkához, de ő szökni nem akart, azt mondván, hogy az ő élete nem kedvesebb az örménység érdekénél, és titkos úton nem jön. Erre a kolostor felügyelő pátriárkájához felmenve 24 órai gondolkozási időt adtam arra nézve, hogy a foglyot tisztességes lakba helyezze és lássa el, mert különben tulajdonítson magának, ha valami történni fog. Ezt meg is tette azonnal, de az öreg foglyot figyelmeztettem arra, hogy ha esetleg rosszul érzi magát, ezen porból, melyet neki vittem, vegyen be, mert ekkor nem árt semmi mérgezés, mivel tudtuk azt, hogy az öreget méreg által is el fogják pusztítani. Már egy megmérgezett gyertyát adtak is volt neki, melyet esténként

világításra kellett hogy használjon, s mely világosság terjesztése által volt hivatva lassan, de biztosan ölni.

Amíg ez történt, ezalatt meghalt Tcsmiázinban (28) Örményországban a főpátriárka, és az örménység egyhangúlag kikiáltották helyébe a fogoly pátriárkát. De ő Törökországon keresztül nem utazhatott, hogy székhelyére jusson, hanem Európába jött, és úgy jutott székhelyére Tcsmiázinban. Utazásában Alexándriában hajót várva 3 napig késett, és ez idő alatt az ott lévő örménység nagyon szépen fogadta, mivel én rendeztem a fogadtatást, mit meg is köszönt azzal, hogy házamhoz jött tiszteletét tenni és elbúcsúzni tőlem.

Ezután rá kevés idővel Felső-Egyiptomba hívtak egy arab pasa feleségéhez, ki a gyermekszülés következtében igenen rosszul lett, úgyannyira, hogy a nőn varrást kellett véghezvinnem, mi igen szép eredménnyel végződött. De megjegyzem, hogy odautazásomkor egy tevéen utaztam, de midőn Asszujet-nál(29) utolért a „bóra" (30) szele, és ezt érezve már a tevé hasra feküdt, s a vezetője pedig a tevé hátán lévő ládaforma mentőt rám eresztve, mintegy három óra hosszát úgy maradtunk, míg elmúlt a bóra szele.

1895. évben az örmény titkos társaság tudósításait kellett különféle tartományokba vinni. Hogy ezt ki tegye, sorsot húztunk, mely rám esett, s így eskümhöz ragaszkodva mennem kellett. Elsősorban is Görögországba mentem, Athén nevű városba, innen Macedóniába, innen Zmirnára, innen Konstantinápolyba, innen pedig Bulgáriába, továbbá Oláhországba, Bukovinába, innen Örményországba, Tiflisz (31) nevű városba. Innen felmentem a pátriárka székhelyére Tcsmiázinba, hol megkérve a pátriárkát, szíveskednék kíséretet adni mellém, hogy felmehessek Anna városába,(32) honnan Erdély és magyarországi örménység származik. Viszszatértemkor Sasont és Zetin nevű várost látogattam meg, mi arról nevezetes, hogy az itt lakó örményeket még a mai napig is a török nem tudta hatalma alá hajtani, mivel kősziklák közt laknak, mely megközelíthetetlen.

Innen jöve, elfogott a szülőföldem iránt való honvágy, s azon elhatározás érlelődött meg bennem, hogy szülőföldemre, Erzsébetvárosba 35 évi távollét után hazajövök, megtudandó, vajon még rokonaim közül él-e valaki.

De elsősorban, midőn már elhatároztam, hogy hazajövök, arról gondolkoztam, mily emléket hozzak szülővárosomnak? Mivégre vallási szempontból szeretetemtől lelkesítve, másfél méter magas olajfából (egy darabból) készült remekül kidolgozott keresztet hoztam, melyet nekem Jeruzsálemben az odavaló pátriárka készíttetett, örökös emlékül. (33)

Itthon megismerkedve rokonaimmal, kevés időre rá elbúcsúztam tőlük, és visszautaztam Alexándriába.

Utazásom alkalmával Pesten beszállt hozzám a vasúti kocsiba egy elegánsan öltözött nő, kivel beszélgetésbe elegyedve, megkínált engem egy pohár borral, mit én el is fogadva megittam.

De ezután roppant nagy kábultság és álmoság lepett meg, mit legyőzni nem tudtam és elaludtam. S midőn felébredtem, hát az én asszonyom sehol sincs. S nézve holmimat, mintegy 130 forint értékű pénz és ékszerem hiányzik, melyet soha meg nem találtam.

Ezen kis kalandtól eltekintve hazaértem Alexándriába, de látva, hogy az örmény és török zavargások nem szűnnek egy év leforgása alatt, elhatároztam azt, hogy végképp hazaköltözöm Magyarországra, és öcsémnél, Gyergyóremetén fogom életem agg napjait Isten kegyelméből eltölteni. Mit 1896. év augusztus hónapjában be is váltva, Gyergyóremetére Kápálb Ferenc öcsémhez jöttem, és azóta is itt lakom.

Toldalék

Midőn Törökországból Angolországba utaztam hollandiai hajón, Máltánál hajótörést szenvedtem, és 17 napig ott vesztegeltünk, míg végre Amszterdámba érve rögtön az hajó bepereltem károm és időveszteségem megtérítéséért, mit meg is kapva elmentem Amerikába Filadelfiába, mivel az ott lévő első kiállítást valék megnézendő. (34)

De midőn én Máltából Amszterdámba mentem, és egy régi temető mellett mentem, ott láttam régi sírköveket. Kérdém kalauzomtól: miféle temető és templom ez? Kísérőm azt felelte, hogy nem tudják, miféle vallású templom és temető. Én egy régi sírkőhöz mentem, és midőn láttam, hogy a sírkőn régi örmény írás van vésvé, ott összerogyva sokáig sírva maradtam, s kértem kísérőmet, hogy eszközölje ki, hogy a templomot valahogyan nyissák ki, mivel én ezen templomnak vallásához tartozom. Ő azt mondá, hogy a kulcsok a minisztériumnál lehetnek. Én nagy bajjal juthattam a konzulát közbejárával a kulcsokhoz, és még a kulcsok sem hatolhattak egykönnyen bé, hanem lakatos segítségével tudtunk a régi örmény templomba bémenni. Ott találtam nagyon bépókhálózva azon szép és drágaságokkal ellátva a belső szerkezetű örmény templomot, de különösen ott látható volt egy könyv (melynek magyarul nem tudom), örményül ásvác sásuntser, pergament, melyet később eladtak az angol királynénak 700 aranyért, mely most is egy üvegesben van elhelyezve. Megjegyzem, hogy a templom kinyitása után a miniszter mondta nékem, hogy ezen templom az én vallásomon van, hát keressem meg a nemzetet, és hogy vegyék meg. Én később mentem, Manzseszterre (35) ménve, jelentvén az örmény püspöknek, hogy mit találtam. Ők nagy örömmel fogadták, mire nemsokára én vezetésem által visszamentünk és a templomot 500 darab aranyért adták el, és a belső szerkezeteket elszállítottak Manzseszterbe.

Ezen fáradságomért Megerdits pátriárka Konstantinápolyból titkosan elküldötte nékem az örmények királyok képeit azzal a jelszóval, hogy „Te vagy érdemes ezen emlékképet szobádba felakasztani, mivel az örmény nemzetért ennyit fáradtál.” Ezen képek is egy kis története van, mely velem történt: Mikor Zmirnán laktam, a király(36) minden örmény írásokat elkobozott. Úgy bérohantak örmény iskolákba és a gyerekek könyveiket elégették, úgyszintén minden örmény lakásba, hol csak örmény képet vagy írást találtak, azt mind elvették. Én hozzám is mind más házához eljöttek, és ezen képet erővel el akarták venni. De én elmentem a konzulátra és jelentést tettem, hogy én a képet nem adom, mivel én nem tartozom a török keze alá. És csak így tudtam megmenteni ezen drága képet.

Melléklet* 1808. évben alakult egy örmény titkos társaság, melyek segítségére lettek az olajhegyi Zetinczinjer örményeknek, kik már 500 év óta nem adták magukat a törököknek. Hozzájuk a török nem juthat, minekutána ők a kősziklák tetején 80000 örmény lakos van. Hozzájuk csak egy út vezet, melyet éjjel-nappal őriznek, hogy senki fel ne tudjon hozzájuk menni. Sok versen próbálta a török, hogy hozzájuk felmenjen, de hasztalan, mert ők kövel is agyonvernének bármely ellenséget. Ezen titkos társaságba én is 28 éve hogy benne vagyok, azzal az esküvel: vagy halál, vagy szabadság! Ezen társaságért sokat fáradtam, egy sorshúzás egyszer rám esett, hogy el kellett mennem Ván (37) nevezetű örmény városba mint kereskedő, hogy diferáljak olajat hordókba. De ezen hordókba 40000 hátultöltő fegyverek voltak, úgy hogy a hordók közepibe el voltak pakolva a fegyverek és mégis olaj volt benne. Hogy bárhol fűrták volna ki a hordókat, hát olaj folyt volna ki belőlük. S így szállítottam ezen fegyvereket Angolországból, az ott lévő örmény társaságtól Ván városába. Az én nevemre címezve vittem ezen hordókat, hogy én ott gázt fogok eladni vagy adtam el.

* Ezen mellékletet azért írtam vagy hagytam külön, hogy ha tán nem lenne helyes vagy magamnak törvényes kárt tennék, akkor kérem a főtisztelendő plébános urat egyszerűen kihagyni. (38)

Jegyzetek

21. Szmirna, ma Izmir, Törökországban.

22. A közel-keleti államok területén, az úgynevezett Levante térségében, az Osztrák-Magyar Monarchia alattvalóinak ügyeiben saját államuk bírói hatósága járt el, az ott működő konzuli hivatalok útján. L. Márkus Dezső (szerk.): Magyar jogi lexikon. II. Bp. 1899. 652-861. Finkey Ferenc: A magyar büntetőeljárás tankönyve. Bp. 1908. 109-110.

23. Ma El-Iskandariya, Egyiptomban.
24. Ez nem 1883, hanem 1882-ben történhetett, a július 11. és szeptember 9. közötti konfliktus idején, aminek következtében az angol csapatok elfoglalták Egyiptomot. Istoria lumii in date. B 1972. 249.
25. Jaffa, ma Tel Aviv-Yafo, Izraelben.
26. 1878-ban a berlini kongresszusra.
27. Manchester.
28. Etschmjadsin, az Örmény Köztársaságban.
29. Asyút, Egyiptomban.
30. A bóra nem lehetett, mert az isztriai-dalmáciai szél. Összetévesztette a Számummal.
31. Tbiliszi, a Grúz Köztársaságban.
32. Ani, Törökországban. L. Marr, N.: Orasul Ani. = Ani. Anuar de culturá armeaná 1942-1943. B 1943. 223.
33. Ávédik, i.m. 105.: „Hájék Róza Jeruzsálem olajfájából készült feszületet ajándékozott” az erzsébetvárosi örmény főtemplomnak.
34. Philadelphiában, az Észak-Amerikai Egyesült Államokban, 1876-ban volt Világkiállítás.
35. Manchester
36. A szultán.
37. Van, Törökországban.
38. A melléklet felhasználására vonatkozó utasítást Györgyfy Róza a lap szélére, függőleges sorokban írta.

Megjegyzés az Özvegy Hájék Róza cikkhez

Az erzsébetvárosi Örmény Katolikus Egyház házassági anyakönyvek listájában amelyet egy ismeretlen írt ki (a házasságkötések 1857-től 1949-ig szerepelnek benne s a Historia Domus lapjai között található, ezt a listát közölte folytatásokban az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek) - 1858-ban szerepel Hájék József és Györffy Rozália házassága, a házassági anyakönyv 3. oldalán 9. sorszám alatt.

Ebből megállapítható, hogy valóban történt házasságkötés a jelzett időben, bár a név nem pontos. Lehetséges, hogy akarattal változtatta meg a visszaemlékező a családi nevét Györffy-ről Györgyfy-re, tekintettel a még élő rokonokra.

A Kapálb családnév férfi és női ágon többször előfordul a házassági anyakönyvi felsorolásban, míg a Szentkovits családnév igen gyakori.

IS

*****

Olvasói levelek

„A füzetek januári száma 18. oldalán megjelent a Désen található Krémer gyógyszertár képe, Lukács Éva rajza. Ez a szép barokk épület a közeli Haller kastély mása. A gyógyszertár közelében emelkedik Voith Gergely szeszgyáros palotája, mely városunk egyik legmonumentálisabb épülete.

Kiss Ferenc, Dés"

„...Építész vagyok és többek között évek óta kálváriákkal, különösen a Kárpátmedence kálváriáival foglalkozom. Kutatásaim kapcsán találkoztam Erdély talán legkorábbi kálváriáival, a szamosújváriával és az erzsébetvárosival. Szongott Kristóf és Ávédik Lukács monográfiáit elolvastam. Ezekben töredékes adatokat találtam ugyan az ottani kálváriákról, de szeretnék róluk többet tudni, elsősorban későbbi és mai állapotukról. Elolvastam pl. Kruzniczkyné visszaemlékezéseit is, de az újkeletű, számomra elérhető irodalomban semmit

sem találtam róluk. Úgy gondolom, Ön talán tudna segíteni akár bibliográfiai adatokkal, akár a közösségükben lévő személyek révén, akik esetleg még élő hagyományt tudnak közvetíteni. Nem csupán építészeti szempontból érdekelnek ezek az emlékek, hanem vallási és néprajzi vonatkozásban is, pl. voltak-e sajátos ájtatossági könyvek, vagy kisebb nyomtatványaik erre a célra imákkal és énekekkel, egyénileg, vagy csoportosan ájtatoskodtak, kb. hányan és milyen alkalmakkor, vittek-e keresztet, zászlót stb., kik gondoskodtak a fenntartás és az ünneplés költségeiről, milyen ábrázolások voltak a stációkban, a kápolnában, léteznek-e látképek, fényképek akár részletekről is, imádkozókkal, vagy nélkülük stb. . .

Szilágyi István"

(Cím a szerkesztőségben. Szívesen adjuk közre a kérést. Kérjük Olvasóinkat, hogy segítsenek. Mi vállaljuk a levelek továbbítását. Szerkesztőség)

Kedves Szerkesztőség!

Az Erdélyi Örmény Gyökerek 2004. márciusi számában megjelent „A Nyerges-tető keresztjei” című cikkükhöz szeretnék hozzászólni. Kánon-völgy, Kánonújfalu helyesen Kászon-völgy és Kászonújfalu. Az obeliszk az út jobb oldalán áll. A tömegsírt övező fenyőfákat, néhány évvel ezelőtt, a tetőn tomboló vad vihar letarolta.

Az obeliszken a következő feliratok olvashatók:

Út felöli oldal:

*„Nyugosznak ők a hős fiak
Dúló csaták után
Nyugosznak ők sírjok fölött
zöldel bokor virány. ”
1897 augusztus 8.*

bal oldal:

*„E honvéd emlékszobrot közös adakozásból állították
Bukarestben lakó Székely honfiak és honleányok hű szerelme*

jobb oldal;

*„Szenteld oh magyar hazádnak kebled szent érzelmeit.
Romlott szív és romlott elme kit hazája szép tettekre nem hevít.”*

Az emlékmű, ritka kivételként, túlélte két világháborút, s talán félreeső elhelyezkedésének tulajdoníthatóan a Kárpátok Génuszának „aranykorszakát” is átvészelte. Az odavezető alsóbbrendű aszfaltút autóval jól járható, néhány kilométeres kitérővel mindenképpen érdemes meglátogatni.

Tisztelettel: Száva Antal

*****

Bemutattuk Aradon is

Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok

Komoly érdeklődés mellett április 26-án került sor Aradon a könyv bemutatójára a Nyugati Jelen székházában. A könyvet Issekutz Sarolta mutatta be, míg Dinyés László szerző szemelvényeket olvasott fel és a kutatás folyamatáról beszélt, amelynek következő kötete

talán még idén megjelenik. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület ezen alkalommal adott át 100 db könyvet adománylevél kíséretében az Aradi Szabadság-szobor Egyesületnek azzal a céllal, hogy a könyvből befolyó pénzt a szobor költségeire fordítsák. A könyvbemutatóról előzetes, majd beszámoló is megjelent a Nyugati Jelen hasábjain, amely Arad, Fehér, Hunyad, Karassó-Szörény és Temes megye polgári napilapja.

MS

*****

Felhívás

Kérjük kedves Olvasóinkat, hogy segítsenek - lehetőségükhöz mérten - az alábbi nemes célok megvalósításában.

Királyhágómelléki Református Egyházkerület Püspöki Hivatala - Nagyvárad

Kedves Megszólított!

Temesvár szívügye Egyházkerületünknek.

Az Új Ezredévre szóló vállalkozásunk példa- és mintaesete kíván lenni annak, hogy erős hittel tekintünk jelenünkre és jövőnkre, és hogy miként dolgozunk és harcolunk remélt jövőnkért.

Az 1989 után alakult Új Ezredév Református Egyházközség élniakarása és szolgálata, valamint erején felül vállalt és ezideig elvégzett építómunkája minden elismerést megérdemel. További hathatós támogatásuk céljából sietünk segítségükre, hirdetünk általános gyűjtést, és küldjük el Kút című gyülekezeti lapjuk adománygyűjtés végett kiadott, jelen mellékletét.

A temesvári népfelkelés 15. évfordulójának méltó megünneplését jelentené, hogyha idén decemberben felavathatnánk az Új Ezredév Református Központ első épületszárnyát. Az eddigi jókedvű adományokat ezúton is megköszönve, ehhez kérjük szíves segítségét. Egyben erre az alkalomra küldjük előzetes meghívásunkat - tisztelettel és testvéri szeretettel:

2004. március 31.

Tőkés László

(A Kút című gyülekezeti lap megküldött melléklete szerint az adományokat Forintban az Új Ezredév Alapítvány OTP Bank Rt-nél vezetett 1171500720409391 számlaszámára lehet befizetni.

Egyéb pénznemben az alábbi bankszámlaszámokra:

Centrul Reformat Timisoara Banca Comerciala „Ion Tiriac” S.A. Sucursala Timisoara:

Lei: 3710115497 001

USD: 3710 115497 002

EUR: 3710 115497 005

CHF: 3710 115497 003 I

*****

Böjte Csaba Testvér által vezetett Dévai Szent Ferenc Alapítvány szovátai gyermekotthona építése bajba jutott. Nagycsütörtökről Nagypéntekre virradóra tűz ütött ki és leégett a félkész állapotban lévő gyermekotthon, pedig május elsején lett volna a felszentelése a Szent József gyermekvédelmi központnak. Aki teheti, segítsen, hogy mielőbb újjá, illetve felépülhessen a központ és fogadhassa a kis bentlakókat.

Elérhetőség: Dévai Szent Ferenc Alapítvány 1053. Budapest Vámház krt. 8. I./4.,
Levelezési cím: 1536 Bp. Pf. 234.
Adományok befizethetők:
MKB 10.sz. Fiók 10300002-20145639-00003285 bankszámlaszámra.

*****

Az erzsébetvárosi Örmény Katolikus Plébánia házassági anyakönyveiből
VII. befejező rész

1913

Zikeli Mihály - Ávedik Vilhelmina
Albert Oszkár - Ávedik Katalin
Csíki Árpád - Lengyel Constantin
Kábdebó Antal - Gorove Anna

1914

Baka László - Papp Katalin
Scossa Gyula- Szentpéteri Mária
Csilcser Ernő - Istvánfi Róza
Szentpéteri János - Lengyel Jozefa

1915

Issekutz János - Zakariás Jozefa

1916

Zsámogcsián Benjámín - Tompos Erzsébet
Botos Gábor - Papp Mária

1917

Vischán László - Száva Ilona

1918

Nem volt házasság

1919

Zitzmann Gusztáv - Szász Erzsébet
Dsokebin János - Kosztin Anna
Szeles Sándor-Wéber Sarlotte

1920

Török Ferencz - Balogh Anna

1921

Lukács Károly - Zakariás Stefi
Hollschwandtücs Jenő - Kosztin Aranka
Solymosi István - Szentkovits /Orbán/ Anna
Molnár Árpád - Papp Anna

1922

Papp Márton - Rusz Éva
Wolff József - Osvald Viktória

1923

Péterfi János - Dsokebin Teréz
Bartha János - Balogh Ilona
Gorove Lajos - Nemes Anna

1924

Szentkovits /Orbán/ Antal - Jakab Katalin

1925

Slakovits Mihály - Kis Ilona

1926

Gajzágó Salamon - Szőke Júlia

1927

Nem volt házasság

1928

Walter József - Papp Róza

1929

Sándor Ferencz - Kopacz Mária

1930

Papp Gergely - Nagy Zsuzsa
Albu Vazul - Horváth Erzsébet
Issekutz Viktor - Zakariás Sára

1931 - 1932

Nem volt házasság

1933

Ruszka István - Veres Júlia

1934

Nem volt házasság

1935

Szentkovits János - Kis Teréz
Müller Géza - Csiki Erzsébet

1936

Baranyai Gergely - Szász Katalin
Zakariás István - Zakariás Sofia
Szentkovits János - Szállasi Katalin

1937

Papp József - Csiszár Irma

1938

Nem volt házasság

1939

Jakabfi Albert - Szabó Katalin
Gombos János - Slákovits Mária

1940

Nem volt házasság

1942

Papp András - Hajós Mária

1943

Ursu Simeon - Zsamgocsián Anna

1944

Sahin Cristophorus -Wolff Josepha

1945

dr. Rösler Rudolf - Zakariás Etelka

Sahin István - Bodoni Rozália

1946

Czitrom József - Sándor Erzsébet

1949

László István - Bakk Rozália

*****

Helyreigazítás

Márciusi füzetek

20. oldalán megjelent A *Nyerges-tető keresztjei* c. cikk, az Erdélyi Hívogató 1998. szeptemberi számából került átvételre, szerzője Dr. Szabó József János.

A 25. oldalon *Az erkölcs és hitvallás* c. cikk a Demokratában jelent meg 2003. január 30-án, szerzője Jámbor-Ágost Károly.

A 45. oldalon *Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban* c. folytatásos cikk szerzője dr. Issekutz Sarolta.

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből V. részében tévesen jelent meg az 1888-ban házasságot kötött Pokorny Géza neve, aki Soos Júliával kötött házasságot.

Áprilisi füzetek

4. oldalán a „*Jönnek, jönnek, katonák jönnek, katonák, akik nem köszönnek*” c. riport Dr. Kabdebó Lóránttal szerzője *Dobos Marianne*. A riport a szerző „*Akkor is karácsony volt (1956)*” című, közeljövőben megjelenő könyvében fog megjelenni.

A 22. oldalon lévő *Temetői beszéd* 2004. március 15-én Gyergyószentmiklóson hangzott el Puskás Attila örmény katolikus plébánostól.

A 23. oldalon lévő képaláírás hiányossága: a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat koszorúzó képviselői balról: Flórián Antal, Bacsó Zoltán, dr. Issekutz Sarolta, Szabó Anikó és Zakariás Antal Dirán.

24. oldalon Köszönetnyilvánítás: Ezúton mondunk köszönetet Horváth Vilmos és Ötves Erzsébet újabb 10000 Ft adományáért, melyet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület támogatására küldtek.

39. oldalon *Erdélyi örmény gyökerű ifjak külhoni egyetemeken* c. cikket Bálintné Kovács Júlia írta, a szerző neve tévesen jelent meg. A cikk egy sorozat I. része volt, folytatjuk.

50. oldalon tévesen jelent meg a szomorújelentésben özvegy *Dr. Simon Istvánné Lázár Piroska* neve, aki 2004. február 29-én hunyt el Gyergyószentmiklóson és ugyanott temették

el március 9-én.

51. oldalon a képalírás helyesen: Kiss Ernő honvédaltábornagy, aradi vértanú emléktáblájának megkoszorúzása a XV. kerület Kiss Ernő utcában. Balról: Borbély Bartis Júlia IX. ker. képviselő, Nuridsány Zoltánné, Áts József XV. ker. elnök, Várady Mária színművész, III. ker. képviselő, Zárug Béla XIV. ker. elnök.

52. oldalon a képalírás helyesen: Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok c. könyv bemutatója március 26-án a Litea Könyvszalomban (balról) Dr. Bona Gábor hadtörténész, dr. Issekutz Sarolta a kiadó elnöke, Dinyés László szerző és Bakó Annamária házigazda.

A helyreigazításban érintettektől és minden kedves Olvasónktól elnézést kér a Szerkesztőség. Ugyancsak elnézést kérünk az áprilisi lapszámamban előforduló nagyszámú szerkesztési-tördelési hiba miatt.

(Köszönjük, hogy észrevételeikkel felhívják figyelmünket az előforduló szépség és tartalmi hibákra. A változtatás remélhetőleg észrevehető lesz jelen lapszámunktól kezdődően. Várjuk további leveleiket, észrevételeiket, javaslataikat.)

*****

Köszönetet mondunk

Dr. Csiky Csaba ausztriai lakos közösségi tagunknak az egyesület működéséhez nyújtott 8000 Ft adományáért.

Ugyancsak megköszönjük *Dr. Huszka Ferenc* 3000 Ft, *Bencze Brückler Endre* 5000 Ft adományát az egyesület, továbbá *Földesi Lászlóné* 2000 Ft adományát az Orlay u-i Örmény Katolikus Templomunk javára és *Dr. Zabulik László* 2000 Ft adományát az erdélyi magyarörmény közösségek részére. A céladományokat eljuttatjuk a címzetteknek.

EÖGYKE

*****

Pontosítás

Az alábbi rövid pontosítást a Füzetek márciusi számában (37. old.) megjelent *Több odafigyelés kell!* című cikkhez írom:

Öntsünk tiszta vizet a pohárba! A XX. sz. első feléig az oltár és a szószék volt a hivatalos tömegtájékoztatás legfontosabb médiuma. Ezt a szerepet az elkereszténytelenedés és a technikai robbanás következtében újabban átvette a tévé, az újságok, legújabbban pedig az internet. Nem csoda tehát, hogy abba a hírözönbe, amivel napról napra bombázzák a polgárokat, olykor felületes jelentések is kerülnek, melyeknek mélyreható következményei lehetnek és esetleg nézeteltérésekhez is vezethetnek. Egy ilyen esettel találkozunk az októberben, Gyergyószentmiklóson szervezett örménymagyar konferenciáról.

A közvéleményben elterjedt, hogy az örménymagyar konferenciát én szerveztem annak kapcsán, hogy szerettem volna megismerni az erdélyi magyarörmény ügyet szívén viselő erdélyi embereket. A közvélemény azonban *Gergely Editnek*, a *Krónika* helyi tudósítójának írásából merítette a **téves** információt. Gergely Edit nem tájékoztathatott pontosan, mert egyrészt csak azután érkezett a konferenciára, miután Sebesi Karen Attila a főszerkesztőt kérdőre vonta távolmaradása miatt, másrészt a konferencia után nem beszélgetett el a résztvevőkkel, és velem sem, jöllehet erre megkértem.

Én Gergely Edit újságíróat tájékoztattam a tévedésről és több odafigyelésre és objektivitásra kértem.

Ezúton azonban pontosítani szeretnék, hogy a konferenciát nem én szerveztem, hanem *Tarisnyás Csilla*, aki nem sokkal Gyergyóba való érkezésem után felkeresett és felkért, hogy

adjunk helyet ennek a konferenciának, és - mivel már itt vagyok - legyek a konferencia fővédnöke. Emiatt abba sem szólhattam bele, hogy kit hívtak meg és kit nem. Akkori tudomásom szerint helyi rendezvényről volt szó. Ezért nem érezhetem magam felelősnek a konferencia miatt kirobbant nézeteltérések miatt, amelyeket azonban szívemből sajnálok, mert megrontják az örmény-magyarok közötti jó kapcsolatot.

Ha ennek ellenére szavaimmal, tetteimmel valakit megsértettem, elnézését kérem.

A jövőben azonban törekednünk kellene arra, hogy több egyenesség és kommunikáció révén egymás igazi szándékait megismerjük és őszintén közeledjünk egymáshoz. Úgy vélem, elég nekünk, hogy Erdélyben és Magyarországon is megpróbálják ezt a kis, de összetartó közösséget megbontani (olykor sikeresen). Minden megosztás sátáni munka, és a megsemmisítésünkre irányul, és el is vezethet oda, ha mi megengedjük, sőt közre is működünk ebben.

Isten áldását kérem az örmény-magyar ügyre és az erdélyi, ill. anyaországi örménymagyarságra.

Tisztelettel és imával:

*Puskás Attila
romániai örmény katolikus általános helynök,
gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébános*

*****

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban (a 2004. márciusi és áprilisi lapszámunkban megjelent felsorolás folytatása)

Magyarországi intézmények (elsősorban egyetemek, főiskolák) könyvtárai, ahová örmény tárgyú könyveinket, kiadványainkat eljuttattuk:

1. Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem, Államigazgatási Kar Könyvtára, 1519. Budapest, Pf. 275.
2. Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem, Egyetemi Központi Könyvtár, 1828. Budapest, Pf. 489.
3. Csurgói Református Gimnázium Könyvtára, 8840. Csurgó, Széchenyi tér 9.
4. Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 4010. Debrecen, Pf. 39.
5. Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szakkönyvtára, 4044. Debrecen, Kálvin tér 16.
6. Egyetemi Könyvtár Szerzeményi Osztály, 1364. Budapest, Pf. 233.
7. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Központi Könyvtára, 1088. Budapest, Múzeum krt. 6-8.
8. Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtára, 2500. Esztergom, Liszt F.u. 4.
9. Európa Tanács, Információs és Dokumentációs Központ, 1357. Budapest, Pf.3.
10. Főapátsági Könyvtár Állománygyarapítási Osztály, 9090. Pannonhalma, Vár l.
11. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár II. kerületi fiókja, 1023. Budapest, Török utca 7/9.
12. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Központi Könyvtár 1371. Budapest, Pf. 487.
13. Janus Pannonius Tudományegyetem Könyvtára, 7601. Pécs, Pf. 227.
14. Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtára, 1088. Budapest, Reviczky u. 4/c.
15. Magyar Művelődési Intézet Könyvtára, 1251. Budapest, Pf. 33.
16. Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára, 1014. Budapest. Disz tér 17.
17. Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, 1088. Budapest, Múzeum krt. 14-16.
18. Magyar Országos Levéltár Könyvtára, 1014. Budapest, Bécsi kapu tér 2/4.

19. Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet Könyvtára, 1250. Budapest, Pf. 9.
20. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 1245. Budapest, Pf. 1002.
21. Miskolci Egyetem Központi Könyvtára, Levéltár, Múzeum, 3515. Miskolc Egyetemváros
22. Néprajzi Múzeum Könyvtára, 1055. Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
23. Országos Idegennyelvű Könyvtár, 1462. Budapest, Pf. 469.
24. Országos Széchenyi Könyvtár Köteles Pl. Szolg., 1827. Budapest, Budavár F. ép.
25. Országgyűlési Biztosok Hivatala Könyvtár, 1054. Budapest, Nádor u. 22.
26. Országgyűlési Könyvtár, 1055. Budapest, Kossuth Lajos tér. 1-3.
27. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtára, 2087. Piliscsaba-Klotildliget, Egyetem u. 1. (Pf. 1.)
28. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar Könyvtára, 1053. Budapest, Veres Pálné utca 24.
29. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, 3950. Sárospatak, Rákóczi ut. 1.
30. Sárospataki Teológiai Akadémia Könyvtára, 3950 Sárospatak
31. Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, 6701. Szeged, Pf. 393.
32. Veszprémi Egyetem Központi Könyvtára, 8201. Veszprém, Pf. 158.

IS

*****

Vas Kinga

A tudomány mártírja
Emlékezés Tarisznás Márton néprajzkutatóra
I. rész

„Gyergyószentmiklós városát és a gyergyói-medence falvait sehogy sem tudom elképzelni nélküle. Mindenütt ott volt - híva vagy kéretlen -, ahol a gyergyói nép tegnapi és mai sorsáról szó esett:” (Cseke Péter)

Vannak kutatók, akik egész életüket szentelik hazájuk szűkebb tájegységének kutatására. Voltak a múltban is ilyenek, akik nevét őrzi a jelen és talán kellőképpen becsüli is. Ehhez a fajtához tartozott Tarisznás Márton, a gyergyóditrói születésű, örmény származású néprajzkutató. Szülőföldjének története a legrégebb idők óta szorosan összefügg a székelység történetével. A medence vonzásközpontja Gyergyószentmiklós 1907-ben emelkedett városi rangra. A városiasodás folyamatában nagy szerepe volt az örménység XVII. századi letelepedésének. Az örmény telepések 1656-ban kőkápolnát építettek, majd barokk stílusban örmény katolikus templomot. Az Örménytemplom utca elején lévő Városi Múzeum ugyancsak barokk stílusban épült. 1990. május 18-án vette föl Tarisznás Márton egykori múzeumigazgató nevét, akinek munkája és élete egyaránt összefonódott az intézménnyel. Hogyan, honnan indult és ki is volt e nagyszerű szerény ember? Ezekre a kérdésekre próbál válaszolni a dolgozat.

Gyermekkori indíttatás

Tarisznás Márton (1927-1980) már gyermekkorában megérintették azok az élmények, melyek irányt szabtak pályaképének. Családjának felmenői az anyagi áldozattól sem riadtak vissza, annak érdekében, hogy a népi kultúra értékeit kézhez kaphassa az utókor. Ő maga így vallott tanulmánykötetében a kezdetekről: „Onnan kell elindulnom, hogy őseim már a XVII. század második felétől Gyergyószentmiklóson éltek. Mesterségüknél fogva, lévén takácsok, tímárok, mészárosok és kereskedők, mindig szoros kapcsolatban voltak a környék lakosságával. Így alkalmuk nyílt a népelet megismerésére (...) A környezetről szerzett első

ismereteim a családi beszélgetések voltak. Negyven év távlatában is előttem állanak ők, szüleim, rokonaink, ismerőseink alakjai, akik egyszerű szavakkal tárták fel a népi múlt egy-egy mozzanatát. Ezért jóleső örömmel tölt el, hogy közléseiket, habár töredékesen is, de itt közölhetem. Legyen ez, egyúttal irántuk való kötelező tiszteletadásom jele is.”

Gimnazista korában önképzőköri tevékenysége keretében már foglalkozott Gyergyó történetével. Népszokásokat gyűjtött, a népi életmódot és hagyományokat tanulmányozta. Elhivatottságáról meggyőzte tanárait, akik korán felismerték vonzalmát és hangsúlyozottabb történelmi előképzésben részesítették.

Páll Vilmos történelem-földrajz szakos tanár, Tarisznyás egyik példaképe, így emlékszik vissza egykori tanítványára: „Fegyelmezett, szorgalmas diák volt, aki korai érdeklődést tanúsított a történelem, földrajz és néprajz iránt. Ezen tárgyakban annyira tájékozott volt, hogy sokszor még engem is kijavított. Mindig volt egy szerény hozzáfűznievalója az adott témához. Nem volt megalkuvó, azonosult a magyarsággal, és mindig magyarként viselkedett. Büszke vagyok rá, arra, hogy tanítványom volt, akire felnéz a gyergyói székelység, mint olyanra, aki szabadságát, életét áldozta.”

Az érettségi vizsgán helyismereti tájékozottságára és felkészültségére felfigyelt Gunda Béla néprajzprofesszor. Elbeszélgetett Tarisznyással a gyergyói medence történeti és néprajzi kutatásának fontosságáról, aminek nyomán a maturanduszbán még inkább megerősödött a néprajzi kérdések iránti érdeklődése.

Etnográfusnak készült, de mivel nem volt önálló néprajz szak, 1948-ban beiratkozott a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem történelem-földrajz szakára. Sok biztatást kapott Tulogy János, Szabó T. Attila, Jakó Zsigmond professzoraitól. Kós Károly és Nagy Jenő az erdélyi magyarság, különösen a székelység életformájának kevésbé ismert tárgyköreire hívták fel figyelmét. Vámszer Géza, a csíki és gyergyói vidék alapos ismerője is ösztönözte, feladatokat jelölve ki Tarisznyás számára. Így gyűjtötte 1948-1950 között Gyergyószentmiklóson a történeti emlékeket, a népi hagyományokat, ezekről többször is tartott előadást az egyetemen. Részt vett az egyetem és a Néprajzi Társaság kolozsvári fiókja által szervezett néprajzi kutatásban Torockón, Kalotaszegen, Mezökatonán és Kászonban.

1950 nyarától a Gyergyói Múzeum egyik szervezőjeként bejárta a gyergyói falvakat, számba véve az itt található történeti és művészeti értékeket. A szárhegyi kastély megóvása érdekében már ekkor elkészített egy javaslatot.

Egy évig a marosvásárhelyi Múzeumnál dolgozott, ahol levéltári kutatásokat végzett Gyergyó történetére vonatkozóan.

Az élet igazságtalansága, hogy a jólelkű, becsülettel dolgozó, vallásos érzületű Tarisznyást 1952-ben öt év börtönre ítélték, közrend elleni izgatás címén. Ott is vezekelt, túrta a rá mért szenvedést, az előkelőségek zaklatását. 1955. július 10-i szabadulása után az 1955/56-os tanévben a Gyergyószentmiklóstól négy kilométerre fekvő Tekerőpatakon tanított történelmet, ahova gyalog járt. Az ő tiszteletére vette fel nevét 1991. április 6-án a tekerőpataki iskola.

Élelművé vált munkahely: a Gyergyói Múzeum.

A Marosvásárhelyen elkezdett muzeológusi tevékenység után megbízták a gyergyószentmiklósi múzeum megeremtésével, ami Tarisznyás tervei között is szerepelt, hiszen szívbeli feladatának érezte azt, hogy szülőföldjét, ezt a kevésbé ismert erdélyi tájat és népének életformáját a világgal megismertesse.

A Gyergyói Múzeum és Könyvtár Egyesület 1900-1914 között hozta létre az első - csaknem 3000 tárgyat számláló gyűjteményt, amelyet a város legrégebb, 1758-ban épült kőházában helyeztek el, de a II. világháború idején teljesen megsemmisült. A múzeumi gondolat azonban tovább élt még a cselekvésképtelen időkben is, így 1950-ben hozzáálltak az újraszervezéshez. Ebben jelentős szerepe volt Tarisznyás Márton elhivatott gyűjtő munkájá-

nak és Karácsony János festőművésznek, akivel együtt járta a falvakat, hogy rajzokban is megörökíthessék Gyergyó történeti emlékeit. 1956-ban készült a múzeum számára Karácsony János 60 rajzból álló sorozata.

Tarisznyás Márton a vidéki élet feltételei között „együtt nőhetett fel” a maga teremtette intézménnyel, miként Cseke Péter találóan megfogalmazta. Állandóan gyarapodó, sokoldalú elfoglaltságot jelentett számára a múzeumi tevékenység. Egy XVIII. századbeli tímártársulati céhlárával indultunk - jegyzi meg egy vele készült interjúban -, ami aztán tízezres nagyságrendű gyűjteményre szaporodott. Így alakult ki öt szakosztály; néprajzi, történeti, régészeti, természetrajzi és képzőművészeti, de a múzeum kezelésébe tartozott a szárhegyi Lázár kastély, a tekerőpataki Sűgő-barlang és a községi múzeumok Marosfőtől Maroshévig.

Gyergyó vidékének adottságai révén a múzeumot az erdő néprajzára és az erdőgazdálkodás történetére szakosították és Tarisznyás kutatásainak is ez volt a fő irányvonala. Bemutatták a népi fakitermelés, a szállítás és a feldolgozás legfontosabb mozzanatait, ugyanakkor figyelmet fordítottak a legjellemzőbb mindennapi foglalatosságokra, mint pl. a gyűjtögetés, pásztorkodás, vadászat, hegyvidéki földművelés, állati termékek feldolgozása.

Kitartó munkájuk eredményeit, az értékek megvédésére irányuló terveiket nem rejtették véka alá. A Tarisznyás Márton által vezetett szakkör a néprajzi jelenségekre, a népi építészet jellegzetességeire, műemlékekre felfigyelve azok megmentését szolgálta. Az amatőr filmesek feladatvállalása is fontosnak minősült, így készülhettek el a vízzel hajtott szerkezetekről és Karácsony János életéről, művészetéről szóló kisfilmek, melyeket bemutattak iskolákban, üzemekben és falvakon.

A Gyergyói Néprajzi Múzeum gondolatával úgy tudott azonosulni, hogy azt élő valósággá változtatta. Megszállottan, kitartóan, gyenge fizikumát megcáfoló munkabírással dolgozott, küzdött a múzeum létéért, amely fogalomvá vált a városában. E nemes ügy érdekében nagyon sok embert, intézményt, vállalatot, iskolát megmozgatott. Pénz nélkül sem volt hajlandó abbahagyni a munkát, vagy megszakítani terveit kivitelezését; állandóan restaurált, kiállításokat szervezett, tanított és beszélt. Levelezői kapcsolatokat is kiépített. Fontosnak tekintette, hogy a múzeum művelődési központtá váljék, amely maga köré vonzza társadalmi rétegtől függetlenül mindazokat, akik Gyergyó múltja és jelene iránt érdeklődnek. Felesége is szeretettel kapcsolódott be a múzeumi tevékenységbe, a sok apró siker adta igazi örömeiket. Az egyre gyarapodó gyűjtemény, a gazdagodó múzeum és az elért eredmények a mai napig hasznosnak bizonyultak és ez biztató jelként szolgált a Tarisznyás házaspárnak és lelkes munkatársainak.

A múzeum jelenlegi igazgatónöje Lukács Mária - elmondása szerint: „a tárgyak mind a székely nép vagyonát képezik, melyeket óvniuk kell. Számunkra ma is kihívás megtartani azt az örökséget, amelyet Tarisznyás Márton munkásságának köszönhetünk ”.

(Folytatása következik)

Megjelent a Honismeret 2002 februári számában

Felhasznált irodalom: Ikvai Nándor: Tarisznyás Márton 1927-1980. Bp.,1981.;

Nagy Jenő: Néprajzi és Nyelvjárási tanulmányok. Kriterion, 1984.;

Tarisznyás Márton: Gyergyó történeti néprajza. Kriterion. Bukarest, 1982.; Művelődés 1978. 6.,11. szám; Új Kelet 1999. 31. szám; Köszönet Tarisznyás Juliannának, a rendelkezésemre bocsátott emlékiratokért.

*****

Otthonról haza

A 2004-es barangolás őseink földjén

(Amint a februári klubestről szóló beszámolóinkban említettük, dr. Szarka György Gyuri bácsi - ismertette a 2004 augusztus 23-30 közötti Erdély-járó úttervet.)

Erdélyjárás felsőfokon
*(Csík, Gyergyó, Mezőség, felső Maros áttörés, Küküllők-mente, Torockói-hegyek,
Királyerdő, Kalotaszeg)*

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület útiterve

ÚTVONAL: Budapest - Ártánd - Rév - Tordaszentlászló - Torockó - Kolozsvár
Vasasszentgotthárd - Cege - Szék - Szamosújvár - Bonchida - Válaszút - Szászrégen -
Marosvécs - Holtmaros - Szalárd - Gyergyóditró - Gyergyószentmiklós - Libán-tető -
Zetelaka - Csíkszereda - Csíkszépvíz - Székelyudvarhely - Székelyderzs - Székelydálya -
Bögöz - Segesvár - Almakerék - Nagybaromlak - Marosszentimre - Tordaszentlászló -
Kalotaszentkirály - Nagyvárad - Ártánd - Budapest

Időtartam: 8 nap (2004. augusztus 23-30.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2 250 km

Utasbiztosítás: Credit Suisse Rt.

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: sportruházat, szélkabát, sportcipő, elemlámpa.

A csoportot erdélyi szakvezetők kísérik a társasutazás kezdetétől annak végéig.

Főbb események:

- Részt veszünk az erdélyi magyarörményekkel a csíkszépvízi találkozón
- Válaszúton irodalmi emlékezést tartunk
- Cegén, Vasasszentgotthárdon és Kolozsváron ugyancsak irodalmi megemlékezések
- A Mezőségen, a Maros-völgyében, a Görgényi- és a Kelemen havasokban a hely szellemét elevenítjük fel
- Bejárjuk a Szalárd völgyét, Istenszéke és a Funtinelli tisztás vidékét
- Koszorúzunk Marosvécsen
- Ismertetőt hallgatunk meg Holtmaroson és Szászrégenben
- Bögöz, az elárasztott falu
- Ady Endre-emlékek a Kalota partján
- Kolozsvárott az Európa Nostra-díjas Kálvária és Kós Károly Kakasos temploma
- Hunyadi János romjaiban is impozáns temploma Marosszentimrén
- Szent László-freskók Székelyderzsen (a világörökség része) és Bögözön
- Freskós templom Székelydályán
- A Makovecz Imre által tervezett Magyar Szentek temploma Csíkszeredán
- Szász erődtemplom Nagybaromlakon (világörökség)
- Városnézés Kolozsváron
- Ellátogatunk a Házsongárdi temetőben Apáczai Csere János, Tóthfalusi Kiss Miklós, Dsida Jenő, Kós Károly, Reményik Sándor síremlékéhez

Túrázunk:

- Torockószentgyörgyön a várhegyre
- a Révi-szorosban a Zichy barlanghoz, ahol megkoszorúzzuk Czárán Gyula emléktábláját (a barlang egyik feltárója és kiépítője)
- gyönyörködünk a Gyergyói-havasok, a Nagybagmász és a Hargita panorámájában a Libán-tetőn
- szíveslátás szilvóriummal, kisüstivel, áfonyapálinkával, frissensült házikenyérrel, hólabdával, csörögével és meglepetésekkel Zetelakán és Kalotaszentkirályon
- búcsúvacsora a Tamás vendéglőben
- mezőségi és felszegi népviselet és néptáncbemutató Széken és Kalotaszentkirályon

- Kirkósa Júlia operaáriákat énekel Tordaszentlászlón a református templomban
- találkozó Nagyváradon a Kiss Stúdió művészeivel
- kalotaszegi és székely családoknál személyes tapasztalatokon keresztül megismerjük az erdélyi emberek vendégszeretetét és őszinte barátságát

Részletes program:

1. nap

Indulás: reggel 6 órakor a Batthyány tér felső rakpartjáról, határátkelő; Ártánd
Látnivalók: Rév (Révi-szoros, Zichy barlang - Czárán Gyula emléktábla -1 órás gyalogtúra a Sebes Körös festői völgyében)
Estebéd; az 1., 2., 3. és 7. napon Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben
Szállás: Tordaszentlászlón, kalotaszegi vendéglátó családoknál (2 ágyas, fürdőszobás lakások)

2. nap

Reggeli: a 2., 3., 4. és 8. napon a háziaknál
Látnivalók: Torockó, Torockószentgyörgy (1 órás könnyű gyalogtúra a Torockyak várához - panoráma a Székelykőre), Kolozsvár (kiegészítő városnézés: Kálvária, Kakasos templom vagy alternatív programként: városközpont és a Házsongárdi temető)

3. nap

Látnivalók: Vasasszentgotthárd, Cege, Szék (Árpád-kori templom, tájház, tisztaszoba, szíveslátás kisüstivel és csörögével, népviselet és székeli táncrend bemutató), Szamosújvár (Armenopolis), Bonchida

4. nap

Látnivalók: Kolozsvár, Szászrégen, Marosvécs (helikonisták találkozóhelye a Kemény kastély parkjában), Holtmaros (Czegei szeretetotthon), felső Maros áttörés, Szalárd-vögye, Gyergyószentmiklós, Libán-tető (körpanoráma a vidékre), szíveslátás Zetelakán, Sándor Olga portáján
Szállás és estebéd: a 4., 5. és 6. napon zetelaki székely családoknál (2 ágyas fürdőszobás lakások)

5. nap

Reggeli: az 5., 6. és 7. napon a háziaknál
Látnivalók: Székelyudvarhely (szabad program, városháza, könyvvásárlás a Corvina könyvesboltban), Bögöz (Szent László freskós templom), Székelyderzs (székely erődtemplom, gyönyörű Szent László freskóval), Székelydália (falképes templom), Zetelaka (kóstoló frissensült házikenyérből)

6. nap

Látnivalók: Csíkszereda (a Makovecz Imre tervezte, nemrég felszentelt templom), Csíkszépvíz (magyarörmény találkozó eseménysorozata)

7. nap

Látnivalók: Nagybaromlak (szász erődtemplom - a világörökség része), Marosszentimre (Hunyadi János temploma),
Tordaszentlászló (Kirkósa Júlia énekel a református templomban) Búcsúvacsoza:
Tordaszentlászlón a Tamás vendéglőben

8. nap

Látnivalók: Kalotaszentkirály (szíveslátás szilvóriummal és hólabdával, falujárás, Ady Endre emlékek, felszegei népviselet és néptáncbemutató), Nagyvárad (Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos előadása)

Határátkelő: Ártánd

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 47 000 Ft/fő (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt: 5 000 Ft)

Az összeg tartalmazza a vezetést, a biztosítást, a félpanziót, a piknikeket, a szállást, és a belépők árát, kivéve a busz költséget.

A bejárt emlékhelyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal, versekkel, valamint a népköltészet remekeivel idézzük fel.

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2003 évi pénzügyi beszámolója (eFt)

2002 évi pénzmaradvány	2509
Összes bevétel	4215
Bevételek részletezése	
Támogatások összesen	3772
Országgyűléstől	800
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma	450
Kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok	2153
Fővárosi Önkormányzat Esélyegyenlőségi Alap	300
Egyéni támogatások	69
APEH 1 %	296
Országos Örmény Önkormányzat	0
Tagdíjbevétel	147
Egyéb bevételek	0
Összes kiadás	4233
Személyes juttatás és járulékai	0
Dologi kiadás összesen	4067
Dologi kiadások részletezése	
Közüzemi díjak (gáz, víz, villany, stb.)	0
Fejlesztés, beruházás	0
Bérleti díj (rendezvényre)	86
Kommunikáció (Posta, telefon)	588
Útiköltség és szállítások	646
Anyag és készlet beszerzések	1138
Kulturális projektek (rendezvények, könyvkiadás, támogatások)	1609
Egyéb folyó kiadások (adók, díjak stb.)	166

Az EÖGYKE 2003. évi tevékenységéről a szöveges beszámoló a Füzetek 2004. februári számában (3-5 oldalon) található.

*****

Hírek

A Fővárosi Örmény Klub 2004. május 20-i műsora:

A Szent Korona

aranyműves szemmel a legújabb kutatások tükrében

Előadó *Woth Imre*, a Magyar Koronaörök Egyesületének elnöke.

Könyvbemutató: *Lukin László* zenetörténész bemutatja *Fancsali János Magyarörmény zenei breviárium* című könyvét.

A műsort szervezi és rendezi a Terézvárosi Örmény Önkormányzat

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a *Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét*, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az *Örmény eredetű családok genealógiája* című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár *Gudenus János József* genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „*Erdélyi magyarörmény szakácskönyv*” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kérik: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kérésrel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a *Magyarörmény ki kicsoda* című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnének összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi,

művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Postacím: 1251 Budapest Pf., 70.
E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu
fax: 201-2401.

*****

Vox Turturis

A Mátyás-napok elmúltak: Jégtörés nem volt. Az enyhülni nem akaró tél márciusi szorításában, az egymást követő kulturális rendezvények sorában, *Gaál György* Kolozsmonostor titkairól tartott előadása után utószóként megszólalt a *Vox Turturis*, a Gerle hangja. Ezt a bájos nevet viseli az a kis kamarakórus, amelynek tagjai zeneművészeti főiskolások. Egyenként is bemutatást érdemelnének.

Vasárnap dél. A kolozsmonostori, hajdani benedekrendi apátság megújult templomának gótikus szentélyében hófehér falak és boltívek között mennyeien tisztán a capella (hangszeres kíséret nélkül) énekel. Tizenhatodik századi zene. *Palestrina*, *madrigálok Flórián Gergely*, a kórus vezetője kezében varázspálca a hangvilla. Biztos, tiszta intonációval indulnak a szólamok. Nyolc emberi hang. Mindegyik más színt hoz, mintha torkukba, keblükbe épített hangszerek szólnának. Mindnyájunkat elbűvöl a Palestrina-madrigálok bonyodalmasan egymásba fonódó polifóniája. Miközben a templom külső falán deket mutat a napóra, idebenn a déli napfény a színes üvegablakok figuráit lila, zöld és sárga színekkel vetíti a fehér falakra.

Még fagyos hideg van, de a Vox Turturis énekel. (Tavaly ugyanilyen időben Palestrina-misét hallottunk az előadásukban.) Hamarosan újra akarjuk hallani őket. Köszönjük!

Nagy Irén

(*Szabadság*, 2004. március 10.)

(2003 szeptember 26-án mi is részesei lehettünk a csodának a budapesti örménykatolikus templomunkban tartott hangversenyükön. Szerk)

*****

Meghívó

Képek-ékszerképek

című kiállításának megnyitójára

2004. május 25-én (kedd) du.17 órakor

Magyarok Háza (Budapest V. Semmelweis u. 1-3.) I. emelet Csontváry terem.

A kiállítást megnyitják *Kátai Mihály* barátai

A kiállítás egy hónapig látogatható naponta 10-18 óra között, vasárnap kivételével.

A rendezvényt támogatja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat.

Kátai Mihály

Munkácsy-díjas festőművész

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

*****

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007
Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.
Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401
Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

A kiadványt támogatja:

Fővárosi Örmény Önkormányzat
(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila.

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 88. szám

2004. június

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magyar-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete

A család a társadalom, a rendezett emberi élet alappillére, ezért a pap így szól:
„Isten, aki jelen van, a láthatatlan tanú a ti ígéretetek mellett, amiként tanúskodnak a ti őrző angyalaitok is, az egyház, a Szent Kereszt, a jelenlevő papok, a hívek serege és különösen ez a két tanú...”

A felsorolás is mutatja, mily fontosságot tulajdonít az örmény egyház a házasságnak.

A két tanú szerepét is tisztázni kívánja, mert a házasulandóknak arra is kell válaszolniuk, hogy elfogadják a tanúkat, azoknak pedig arra, hogy vállalják a tanúskodást.

S csak ezek után történhet meg a házasulási szándék ünnepélyes kinyilvánítása.

Dr. Sasvári László

*****

A csíksomlyói Szűzanya idén is hazavárta gyermekeit Az országhatáron, vallásokon átívelő pünkösdi ünnep a nemzeti összetartás szimbóluma lett

Négy százharmincadik éve zárandokolnak a székelyek pünkösdkor a két Somlyó közti nyeregbe, hogy imát mondjanak a Szűzanya tiszteletére. Idén is több százezer résztvevő bizonyította, hogy a csíksomlyói zárandoklat a Kárpát-medence legnagyobb búcsújaként országhatárokon és vallásokon átívelő ünnepe a magyarságnak.

Borzongató misztérium tanúi lehetnek azok, akik útja pünkösdi tájékán vezet a Székelyföldre. Az ünnep előtti pénteken ugyanis összefüggő kocsisorok alakulnak ki Csíkszereda felé: magyar rendszámú autóbuszok és személygépkocsik jönnek végeleáthatatlan sorokban, a környékbéli falvakból gyalog elinduló keresztaljakat vagy a szekérral a búcsúba igyekvő zárandokokat kerülgetve. A csíksomlyói Máriabúcsú ugyanis a világ magyarságának legnagyobb tömegeket megmozgató ünnepe. Bár katolikus ünnep, hosszú ideje magukénak érzik reformátusok, evangélikusok és unitáriusok is. Tavaly például az összefogás szép

példájaként Tökés László királyhágo-melléki református püspök is részt vett a körmeneten és az azt követő nagymisén.

A kommunizmust is túlélte vallási esemény (Ceausescu diktatúrája alatt tiltották a búcsút, a résztvevőket munkahelyükről való kirúgással fenyegették meg, és ellenrendezvényeket szerveztek az ünnep szombatjára) földrajzi helyzeténél és történelmi múltjánál fogva a nemzeti összetartozás szimbólumává is vált, így a Kárpát-medence majd minden településéről elindulnak a zarándokok a többnapos útra, hogy pénzt és energiát nem kímélve ott lehessenek a több százezres tömegben. A hitüket megtartó csángóknak sokszor még saját papjaikkal is meg kell küzdeniük, ugyanis a román nemzetiségű lelki vezetők szerint „elkárhoznak”, akik az „ördög nyelvén”, vagyis magyarul celebrált somlyói misét meghallgatják. Érdekes színfoltja a búcsúnak a román ajkú görög katolikusok jelenléte is. Évről évre egyre többen érzik meg a hely és az esemény szakrális üzenetét annak ellenére, hogy nem értik a mise szövegét.

Az idei búcsú előtt három anyaországi fiatal érkezett a Hármashalom-oltárhoz, hogy többnapos munkával, saját pénzen vásárolt festékekkel lefessék az oltár százötven négyzetméteres tetőszerkezetét.

A búcsú idei mottójának János evangéliumából választottak igét, amelyben Jézus - halála előtt - szeretett tanítványára, Jánosra bízta édesanyját: „Asszony, íme a te fiad... Íme a te Anyád.” A Somlyó hegye elé érkező keresztaljak a hagyomány szerint érkezési sorrendben, énekelve és imádkozva indulnak fel a nyeregbe, hogy ott elfoglalják előre kijelölt helyüket. A papi méltóságokat és a pünkösdi búcsú jelképét, a *labarumot* vivő diákokat egy székely ruhás fiatalokból álló kordon vezette fel a mise helyszínére. A meredek kaptatón a tömeg csak a Salvator-kápolnánál áll meg, ahol a diákok kórusa elénekeli az Egészen szép vagy, Mária kezdetű éneket.

A déli kezdésre emberekkel telt meg a hatalmas domboldal, a szervezők becslése szerint idén a tavalyinál többen, csaknem négyszázezren jöttek el. Rengeteg magyar zászlót lehetett látni, és a zarándokcsoportok magasba tartották a településüket jelző táblát is a hagyományos búcsús katolikus zászlók mellett. Az ünnepi szentmisén Jakubinyi György érsek köszöntötte a tömeget, és ezen a búcsún ritkán tapasztalható örömhírral lepte meg a hallgatóságot: II. János Pál pápa üzenetet intézett a zarándokokhoz. A Szentatya levelében tanúságot tett az erdélyi nép évszázados hűségéről az evangéliumhoz, és kifejtette: ez a pünkösdi ünnepének vigíliáján tartott egyházi találkozó emlékeztetünkbe idézi azt, amit őseitek annyiféle módon megvalósítottak: az egyetértő kitartást az imádságban Szűz Máriával, Jézus édesanyjával. II. János Pál arra kérte a híveket, hogy Krisztus segítségével erősítsék meg büszkén Európa keresztény értékeit. „Tudatában kell lennünk - írta -, hogy az európai földrész történetét az evangélium elevenítő hatása jellemzi.”

Az idei búcsú meghívottja a székely gyökerekkel rendelkező Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek volt, aki Jakubinyi György gyulafehérvári érsekkel és Tamás József segédpüspökkel közösen celebrálta az ünnepi szentmisét. Szentbeszédében a katolikus összmagyarság bíborosa példaképnek állította elének Mária alakját, aki a jövő ígését hordozza. „Mária mennybemenetele azt jelenti a számunkra, hogy mi is az örök életre, az örök boldogságra, testünk feltámadására vagyunk hivatottak, minden földi szenvedés, minden halál, minden keserű és kilátástalan látszat ellenére” - mondta. A társadalmi eredetű problémákról szólva kifejtette: az emberek alapvető joga a közösségalkotás joga, és ez érvényes a nemzeti csoportokra is. „Az emberséges életfeltételek megteremtése e kisebbségek számára felelős vezetők fontos erkölcsi kötelessége” - hangsúlyozta, majd az EU- bővítésre utalva arról beszélt, hogy térségünk népei olyan sorsfordulóhoz érkeztek, amely sokakban szorongást és félelmeket, másokban pedig örömet, új lehetőséget és reményt kelt. A mise végén az emberek a nemzeti ima, valamint a székely himnusz eléneklése után indultak le roppant fegyelmezetten a hegyről. A hagyományok szerint a gyalog érkezők a hazautat is hasonló

módon teszik meg.

A korábbi évekhez hasonlóan idén is részt vett a búcsún Dávid Ibolya, a Magyar Demokrata Fórum elnöke, valamint Harrach Péter, az Országgyűlés alelnöke is. A búcsún a Magyarok Világszövetségének önkéntesei aláírásokat gyűjtöttek az anyaországi zarándokoktól a kettős állampolgárság bevezetése érdekében, a csíksomlyói Jakab Antal Tanulmányi Házban pedig érdekes kiállítást rendezett be a Reménység Szigete központ a bulapesti Erdélyi Gyülekezet tízéves történetéről.

*Lukács Csaba (Csíksomlyó)
Magyar Nemzet 2004. június 1.*

*****

Püünkösöd után

Igaz: az esztendő két napjára, püünkösöd szombatjára és vasárnapjára a székely - és ennél még több is - a romániai magyar katolikusok „fővárosává” lép elő az immár Csíkszeredához tartozó - Csíksomlyó.

Olyannyira „fővárosává”, hogy ezeken a napokon nemcsak Székelyföldről érkeznek ide zarándokok, hanem az egész országból, sőt határainkon túlról is sokakat vonz ide a székelyek - mondhatni - kivételesen erős Mária-tisztelete. És nem csupán római katolikusokat: protestáns testvéreink is szép számmal jönnek el Csíksomlyóra, őket is magába olvasztja a többszázézes, együtt éneklő imádkozó, igét hallgató tömeg. Talán egy újfajta, szívből fakadó ökumenizmus csírája is szárba szökkenne a püünkösdi búcsú alkalmával Csíksomlyón?! Adná a Fennvaló, hogy úgy legyen. Ne kiabáljuk el a dolgot.

Ám vajon csak ez a két nap, püünkösöd szombata-vasárnapja vonzza a zarándokokat Csíksomlyóra? Csak ezen a két napon imádkoznánk itt a Szűzanyához, „emlékeztetve” Öt, hogy első Szent Királyunk óta Öt tekintjük védelmezőnknek, legfőbb szószólónknak? Csak püünkösdkor váránk az „elmét derítő Tiszta Láng”, Szentlélek Isten eljövételét?

Aligha. Talán nincs az esztendőnek olyan napja, amikor ne érkezének a kegytemplomhoz újabb és újabb zarándokcsoport-látogatók. Mária szeptemberi-októberi ünnepein is számosan gyűlnek össze, de ami fontos: hétköznapokon is jönnek. Nemcsak kíváncsi turisták - főként zarándokok érkeznek, hogy az imára ihlető kegyszobor tövéből fohászkodjanak a Szűzanyához. Jönnek dolgozók hétköznapokon is, egész évben úgy - legfennebb nem olyan nagy tömegekben - mint Medzsugoréba, vagy Santiago de Compostellába, szent Jakab apostol sírjához. Jönnek, mert a Szűzanya gondoskodó szeretetére egész életükön át, az év minden napján szükségük van - mint ahogy a Szentlélek Isten lelket elárasztó világosságát se nélkülözhetik. Isten és a Szűzanya iránti szeretetet és föltétlen bizalmat legtömörebben - és legtalálóbban - számomra egy nagy tarisznyás csángó néni fogalmazta meg, amikor valaki meg találta kérdezni tőle, miért jött Csíksomlyóra? „Én a jó Máriához” - volt a válasz. „És mondja: Mi jót kér a Szűzanyától?” - kíváncsiskodott tovább a kérdező. „Én lelkem, semmit se kérek tőle. A Jó Mária úgylis jobban tudja, mi kell nekem.”

Ezzel a hittel látogassunk el Csíksomlyóra, amikor tehetjük, - akár lélekben is - ezzel a hittel forduljunk Máriához, ezzel kérjük a Mindenhatót. Ezzel a föltétlen bizalommal imádkozzunk. Mert Csíksomlyó, a püünkösdi többszázézes együttlét - hitünkben is megerősít. Azokkal is, akik lélekben zarándokolnak el oda.

*Fodor Sándor
Szent Mihály Üzenete
2000 június*

*****

Lászlóffy Aladár
A Pünkösdre bocsátott zápor

Arcomra csepp, ajkamra csepp!
az ég jön megint közelebb.
Uram, igazold álmaim,
hogy nem volt hiába a kín.
Ígérd, hogy sorsom bábele
értelmesen bukik bele.

Jézus-galamb, Jézus-rakéta
értem indul az égi célba,
felszáll velem, sóhajok, könnyek,
bánatok terheinél könnyebb.
Imádság május-illatából
Hullatja harmatát a távol.

Az ég jött megint közelebb:
arcomra csepp, ajkamra csepp...
Felszáll a pünkösöd szó-hajója
örömből, megbánásból bója
és minden kor hálát rebeg.
Gyógyít, hogy megrendülhetek.

Uram, tartsd még bennem a lelket,
ha lelkiismeretem felvet,
amikor bűn-aknára lépnek
körül a szerencsétlen népek.
A pünkösdre bocsátott zápor
lázat lemos, bolondot ápol.

Lelkemben galambosz Uram!
nyugtass, hogy minden rendben van,
ígérd, hogy sorsom bábele
értelmesen bukik bele
céljaid programja szerint
s a végén üdvösséged int.

A Duna Tv jóvoltából több millióan részesei lehettünk e csodának a távolból. Gergely István csíksomlyói plébánostól tudtuk meg, hogy a szentmise fényét emelte az az 1412-ből származó, kókuszdióból készült székely áldozati kehely, amely a rabonbánok tulajdona hosszú évszázadok óta. A II. világháború elől Apor Vilmos püspök menekítette el, majd nyoma veszett. Nemrég került elő e becses ereklye, amely jelenleg a felcsíki királybíró tulajdona. A plébános úr elmondta, hogy a Hármas halom előtti teret Rákosmezejének nevezték el, ahol törvényt ül a nemzet, a hozott törvényeket egyenlíti ki. „Mária népének küldetése van a történelemben!”- tette hozzá

M

*****

Szabó László
Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia
Második rész:

A kedvező földrajzi helyzet következtében fellendült a kelet-nyugati közvetítő kereskedelem. Ajasz (ma Yumurtalik) kikötőjének forgalma Alexandriáéval vetekedett. A velenceiek, genovaiak, pisaiak kereskedelmi kolóniákat létesítettek az országban. II. Levon engedélyt adott ezeknek a kereskedőknek, hogy saját piacaik, templomaik, bíróságaik legyenek. A királyság jövedelmének jelentős részét adta az Ajaszban beszedett adó. A genovai archívumokban fellelt dokumentumok bizonyítják, hogy kiterjedt kereskedelem folyt Kilikián keresztül a Közel-Kelet országaival, Perzsiával, Indiával, de még Kínával is. Elsősorban fűszereket, bőrt, gyapjút, textiliákat, drágaköveket, fémeket importáltak és exportáltak. Magában Kilikiában is állítottak elő luxus és mindennapi szükségletre árucikkeket, amelyeket szintén Ajaszon át szállítottak külföldre. Érdeemes megemlíteni, hogy 1271-ben Marco Polo innen indult kínai útjára.

A kereskedelem mellett a tudomány, a kultúra is virágzott. Számos kolostorban, így a katolikosz székhelyén, Hromklában, Skévrában, Garmírban (Vörös kolostor) magas szinten oktatták a teológiát, filozófiát, retorikát, orvostudományokat és a matematikát. Új nevek jelentek meg az örmény irodalomban, mint például Nerszesz Shnorhali, aki kitűnő saraganokat - szent énekeket - írt és kiváló teológus volt. Elnyerte a katolikoszi méltóságot, és halála után szentté avatták. Nerszesz Lambronaci nyelvészként és teológusként vált ismertté. Iskolát szervezett és művészeteket oktatott a skévrai kolostorban. Később Tarsusz érseke lett. II. Levon őt küldte követként a közeledő Barbarossza Frigyes elé. Meg kell említeni még a híres történetírót Edesszai Mátyást is.

Ez az időszak a vallásos miniatúrafestészet kora. A kódexeket Hromklában másolták, és illusztrálták. Itt dolgozott Kirakosz és Hovhannesz mester, majd tanítványuk, Torosz Roszlin, aki a legkiemelkedőbb volt ebben a műfajban. Rendkívül sokat fordítottak elsősorban görögből. Sok ókori mű csak örmény fordításban maradt meg.

II. Levon idején várak, templomok épültek. A keresztesek sokat tanultak az örmény várépítőktől, amit azután Európában hasznosítottak. Sok erődítmény, ha romosan is, de máig fennmaradt. Így Szisz, Mamisztra, Baghras, Levonkla, Lambron, Szig (Softa), Anamur, Anavarza, Korikosz, Hadzsin, Vahka és Hromkla.

A IV. keresztes háború idején (1202-1204) János katolikosz házasságtöréssel vádolta meg Ausztriai Izabelt, II. Levon feleségét, Rita lányuk anyját. A király hitelt adott a vádnak, és Vahka várába záratta az asszonyt, ahol később meg is halt. II. Levon ismét megházasodott, Lusignan Sybillát a ciprusi király lányát vette el, akitől Levon Zabel nevű lánya született. Ezzel a házassággal a kilikiai örmény uralkodóház rokonságba került a ciprusi Lusignan dinasztiával. 1219-ben - 34 évi uralkodás után - Nagy Levon meghalt. A korona lányára, Zabelre szállt, és Baghrasi Ádám lett a régens. Zabel első férje Antiochiai Fülöp herceg volt, akivel a bárók nem voltak megelégedve, és börtönbe zárták, majd Sziszben megölték. Zabelt 1226-ban Hetummal, a lambroni grófok leszármazottjával házastították össze. Zabel eleinte ellenkezett, de később beletörődött a házasságba.

Létrejött tehát a következő kilikiai örmény dinasztia, amelyet a történészek Hetumidának neveznek. I. Hetum (1226-1270) méltó utóda volt Nagy Levonnak. Uralkodása alatt jelennek meg a térségben a mongolok, akikkel az örmény uralkodó szövetségi kapcsolatokat alakított ki. Kilikia névleg az új hatalom hűbéresévé vált.

Miután a mongolok elfoglalták Bagdadot és megjelentek Szíriában, Palesztinában, Egyiptomot is a mongol hódítás fenyegette. A kilikiai örmények és a keresztesek azért támogatták az új hódítókat, mert tudták, hogy nem tarthatják meg birtokaikat, ha a velük szemben ellenséges egyiptomi szultánok megőrzik katonai erejüket. 1259-60-ban a Hetum

vezette örmények az antiochiai keresztésekkel együtt a mongolok oldalán részt vettek Aleppó és Damaszkusz elfoglalásában. Damaszkuszba három keresztény vezér vonult be. I. Hetum örmény király, Antiochiai Boemund herceg a keresztések vezére és a mongol vezér, Kituka, aki történetesen nesztoriánus keresztény volt. Ekkor azonban a Nagykán meghalt, és a mongolok jelentős része visszatért keletre, hogy részt vegyen az örökösödési harcokban. Csak néhány ezer lovas maradt hátra Kituka parancsnoksága alatt. Az egyiptomi mameluk szultán, Kutuz támadásba lendült, Ain-Dzsallutnál legyőzte a mongolokat. Kitukát elfogták és azonnal kivégezték. Damaszkusz és Aleppó ismét a moszlimoké lett. A kilikiai örmények azonban továbbra is a mongolokban látták stratégiai szövetségüket. I. Hetum maga ment követségbe a Kánhoz, hogy megerősítse a kapcsolatokat. Visszafelé Nagy-Örményországon utazott keresztül, és elérte az itteni mongoloknál, hogy a keresztény templomokat védelemben részesítsék.

1261-ben Bajbarsz mameluk szultán, aki korábban kun származású testőrrabszolga volt, büntető hadjáratot indított Kilikia és az Antiochiai hercegség ellen. A mongolok azonban közbeléptek. Már nem voltak elég erősek, hogy Szíriát elfoglalják, de még meg tudták védeni szövetségeseiket.

1265-ben meghalt Hülegü kán. A mongolok megosztottságát kihasználva Bajbarsz ismét támadott. Először a galileai kereszties erődítményeket foglalta el, majd betört Kilikia területére és iszonyatos pusztítást végzett. Egyik várost a másik után rombolta le, Sziszenben, a fővárosban lemészároltatta a lakosságot, majd negyvenezer fogollyal távozott az országból. 1268-ban Antiochiát támadta meg, amely a Kilikiával szomszédos kereszties állam fővárosa volt. A keresztiesek legnagyobb városa százhetven évig állt ellen a muszlimoknak, de ez alkalommal négy napos ostrom után elesett. Hatalmas öldöklés kezdődött, a túlélőket pedig rabláncra fűzték. A levantei partvidék legpompásabb települése jelentéktelen kisvárossá silányult, és napjainkig nem tudta visszanyerni jelentőségét.

I. Hetum lemondott fia, III. Levon (1269-1289) javára, majd kolostorba vonult, ahol 1270-ben meghalt. Nem sokkal ezután újabb mameluk betörés következett. Smbat generális, III. Levon király nagybátyja egy hegyi szorosban csapdát állított az egyiptomiaknak és legyőzte őket. Ő és háromszáz lovagja meghalt a csatában. 1285-ben III. Levon tízéves fegyverszünetet kötött a mameluk szultánnal, miután egymillió ezüst dirhemet fizetett neki, és megígérte, hogy nem épít több várat. III. Levon után II. Hetum (1289-1305) következett. 1292-ben a mamelukok megtörték a fegyverszünetet, és elfoglalták Hromklát. A katolikosz Sziszenbe költözött. A király 1293-ban lemondott testvére, III. Torosz (1293-1294) javára, és visszavonult egy ferences kolostorba, de később visszavette a koronát. 1296-ban azonban Smbat, a család egy másik tagja ragadta magához a hatalmat. Ezután II. Konstantin (1298-1299), egy újabb testvér következett. 1299-től 1305-ig ismét II. Hetum volt a király. 1299-ben a mongolok és a kilikiai örmények átmeneti sikereket értek el Homsznál (Szíria) a mamelukokkal szemben, de 1303-ban Mardzs-asz-Szuffarnál (Szíria) súlyos vereséget szenvedtek a mongol és örmény csapatok.

1304-ben az iráni és közel-keleti mongolok vezére Gazan kán felvette az iszlámot, amelyet hivatalos vallássá tett a területén. A fia elrendelte, hogy minden kereszténynek fekete szalagot kell viselnie a vállán. A mongolokkal kapcsolatos helyzet tehát drasztikusan megváltozott. Szövetségeseiből ellenséggé lettek. Közben a mamelukok a kereszties államokat is felszámolták Szíriában és Palesztinában. 1291-ben elesett Akko a keresztiesek fővárosa. 1301-ben Arvadból is távoztak a lovagok és így az egész levantei partvidék az egyiptomiak uralma alá került. Az egyetlen, földrajzi közelségben elérhető szövetséges a Ciprusi királyság maradt.

A kilikiai örmények egyre kilátástalanabb helyzetbe kerültek, ezért mind gyakrabban próbáltak segítséget kérni az európai uralkodóktól és a pápától. Cserébe felmerült az Örmény Apostoli Egyház és a Római Katolikus Egyház egyesülésének a lehetősége.

II. Hetumot IV. Levon (1305-1308) követte, aki az unokaöccse volt. 1308-ban II. Hetum és utóda IV. Levon Anavarzánál találkozott a mongol Bilarghu emírrrel, aki kíséretükkel együtt lemészároltatta őket. I. Oshin (1308-1320) kiűzte a mongolokat Kilikiából, majd segítséget próbált szerezni V. Fülöp francia királytól. 1320-ban I. Oshint megmérgezték és V. Levon (1320-1341), Oshin fia lett a király. Erőszakkal megházasították a régens Korikoszi Oshin lányával, Alicé-szal. 19 éves korában V. Levon király Alice-t és apját meggyilkoltatta. 1333-ban feleségül vette Aragóniai Constance Eleonórárt, II. Henrik ciprusi király özvegyét. 1337-ben a mamelukok elfoglalták Ajaszt, a legfontosabb örmény kikötőt. 1341-ben V. Levont, mivel a Sziszi citadellában tehetetlenül várta a nyugati segítséget, a felbőszült bárók megölték.

A következő évben a főurak felajánlották a koronát Lusignan Jánosnak, aki maga helyett testvérét, Guy-t ajánlotta. Guy de Lusignan (1342-1344) fia volt II. Hetum testvérének, Zabelnek és ciprusi Amalricnak. Az új király egyházi unióra törekedett a pápával. Öccsét, Bemont küldte a katolikus egyházfőhöz segítségért, de a bárók ellenezték a tárgyalásokat. Végül Guy-t, Bemont és a testőreiket is megölték.

Ezután a Neghri Balduin marsall fiát választották királlyá III. Konstantin (1344-1363) néven. Ő a régens lányát, Máriát vette feleségül. III. Konstantin természetes halállal halt meg. Utána IV. Konstantin (1363-1373) következett, és feleségül vette az elhunyt király özvegyét. Az ő uralma alatt aratták az utolsó győzelmet a mamelukok felett. 1365-ben a ciprusi flotta örmény segítséggel elfoglalta az egyiptomi Alexandriát. 1372-ben Mária királyné is sürgette a pápát, XI. Gergelyt, hogy küldjön katonai segítséget.

1373-ban IV. Konstantint meggyilkolták és a bárók Levont, Lusignan János és Soldane fiát hívták meg királynak. Soldane VII. György grúz király leánya, aki lehet, hogy nem a felesége, csak a szeretője volt a ciprusi királynak, és így gyermekük Cipruson nem volt legitim. 1374-ben, Sziszben VI. Levont (1373-1393) és feleségét Soissons-i Margaretet megkoronázták örmény és latin szertartás szerint. Kiderült, hogy a kincstár üres, és így zsoldos katonákat sem tudtak felfogadni. Közben a mamelukok ismét támadtak. Az egyiptomi szultánok úgy vélték, hogy miután a kereszteseket kiűzték Palesztinából és Szíriából, fel kell számolniuk a Kilikiai örmény királyságot is, nehogy bázisa legyen egy esetleges újabb, Európából kiinduló kereszties hadjáratnak. 1374-ben már csak kis területek voltak örmény kézen Szisz és Anavarza környékén. 1375 januárjában a mamelukok ostrom alá vették a fővárost. Február 24-én a király és kísérete elmenekült a romba dőlt Sziszből. Április 13-án VI. Levont, feleségét és két ikerlányát elfogták az egyiptomiak. Júliusban fogolyként Kairóba vitték a családot, de nem zárták börtönbe, csak megfigyelés alatt tartották őket a városban. Felesége és gyermekei 1376-ban Kairóban haltak meg. 1382-ben Levon váltságdíj ellenében kiszabadult, amit rokona, Kasztília királya fizetett ki. 1386-ban mint követ szolgált II. Richárd angol királyt. Angliában, Kasztíliában, Rómában és végül Franciaországban igyekezett elérni, hogy segítséget szerezzen országának, de eredménytelenül. 1393. november 22-én halt meg Párizsban, a Szent Denisben - a francia királyi család bazilikájában - van eltemetve. Az örmény királyi cím ezután a ciprusi királyi dinasztiára, a Lusignanokra szállt, majd a szigetet megszállták a velenceiek, és ők tartottak igényt Kilikiára. Végül az örmény királyi címet a Savoyaiak használták.

(Folytatjuk)

*****

Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész Képek-ékszerképek

c. kiállításának 2004. május 25-én elhangzott megnyitó beszéde

Hölgyeim és Uraim!

Tudatom a megjelentekkel: Kátai Mihály festő- és iparművész, író, történész, mitológus rendkívüli kiállításának megnyitóján veszünk részt. Rendkívüli ez a kiállítás, mert hosszú

évek után áll ki a nagyközönség elé teljes fegyverzetben. Egyszerre képviseli a személyiségével nemzetközi szinten is sikeresen összeforrt zománcművészeti tevékenységét és festői képzettségének gondolati, az őseurópai kultúra elmélyült felfedezésében új utakra indult megnyilvánulását. Szimbolikusan erre mutat az igazán tűzbe került régi-új világképe néhány újszerű festői remeklés felmutatásával.

Ezen a kiállítási megnyitón arra vállalkoztam, hogy néhány írásba foglalt gondolatával a szűkre-szabott időn belül megismertetem Önöket. Ezek a személyes gondolatok segítséget nyújtanak Önöknek a képi látvány érzékelésének jobb megértésében.

Kátai magának teszi fel a kérdést: Mi is a festői kép? - úgy általában. Ablak-, kapu-világra nyíló, világot nyitó, másvilágra nyíló jelenség - írja. Nemcsak a túlvilágra, hanem az élő másvilágra is, amit a hétköznapi urai számunkra így-úgy eltakarnak. Lehet varázs-ablak is, ami képes kiszűrni a szellemi „szmogot”, s azután beléd költözve magad is ellenmérget sugárzó leszel vagy lehetsz.

A kép szellemarcai, lényei, sokszor láthatatlanok, de érezhetőek. A fák, virágok, a motívumok közt lebegő fény-színek színrengések mögött élő lebegők nem csak a templomok angyalait idézik, hanem valami eredendően más, ősi lélektartalmat, amit a rendbe szorított gondolatból sohasem sikerült maradéktalanul kiszorítani.

Ott, a világ másik arca jelenhet meg. Az élet fáját nem lehet faiskolában, vagy a plázákban megvásárolni, és nem lehet kivágni. A paradicsomkertből régen megszökött. A villogó kerub kardja, csak a hült helyét őrzi. Ennek az életfának termései-, termékeny magjai a terjesztett vírusoktól is titokzatosabb úton járnak és hatolnak be a lelkedbe. Nem úr felettük a mágikus hatalom sem. Az „azért is élet” az ő mérgük!

Az élet fájának nemcsak koronája van. A földbe kapaszkodó ős-ágak neve: gyökér. Ki mondja azt, hogy a gyökér, csak a múlt. Az is, természetesen, de kemény jelenvaló életet őrzi! Az új Egyesült Európa életfája leveleinek, virágainak csokorközössége nem a pillanatnyi határainkba kétségbeesetten kapaszkodó, egymással marakodó nemzetekben gyökerezik, hanem a közel-távoli ősmélységek televényében, ahol egymással spontán közösségekben élő régiók emléke a természet rendjéből adódóan várakozik.

A képeken a fák között angyalok szállnak, énekelnek, zenélnek. Mint „Mozart nevű angyal, aki a zene tündérajátékosainak hagyta dalait. Örök lélek-étkek ezek. Nem „korszerűek”, de emberszerűek. . . istenszerűek, mint a mítoszok. Persze a tündértagadók is...pontosan...alaposan megindokolva...lejátsszák, de tündértelenül .

A művészet nem cáfolható és tudományosan nem bizonyítható. Vagy van, vagy nincs. Vagy nem volt... de ha van...lesz újra és újra bizonyosan.

A tagadás világa önmagát sodorja az örök cáfolat Tartaroszába.

Kátai Mihály önmagát az életfa gyökere és koronája közt közvetítőnek tartja, üzeneteket hordoz. Akik küldik...küldik,... akik fogadják,...fogadják. Akik nem fogadják, természetesen nem lesznek attól gazdagabbak. Művészeti tanulmányaiban, - kora gyermekkorától kezdve -, a gyakorlati munkák mitikus tartalommal kapcsolódtak össze. Őseurópa múltját kutatja a művészet vetületében. Az ismert hivatalos elkülönítési módszerekkel szemben az archetípusok és a szimbolikus jelkincsek hasonlóságát hangsúlyozza. Az egymás történelmi emlékezetét cáfoló régészeti manipulációkkal szemben, az el nem rejtett, szelektált tárgyak tudományos fegyvertára sem képes az ős-egységet megnyugtatóan cáfolni.

Mestereitől, elsősorban Borsos Miklóstól, Kerényi Károlytól a Kárpát-medence, és a mediterrán övezet állandó, szerves összekapcsolódásának ismeretét vette át. Ez indította el benne a Pannóniával szervesen összefüggő etruszk kultúra emlékeinek mélyebb, közvetlen megismerését, a „villa giulia” szeretetét, melyet személyes kutatások után, állami ösztöndíjas megbízatás erősített meg. Ez az igény vitte el Kréta szigetére, az „iraklionba”, de az állandó központ Dél-Olaszország, mondhatni a Nagy Görögország része maradt, ahová, mintegy „haza jár.” Valóban Európában van otthon.

Kátai Mihály a Kecskeméti tűzzománc alkotótelep megalapítója, 13 éven át művészeti vezetője. Az alkotó telepet Aba Novák Judit művészettörténész, a Képzőművészeti Szövetség ügyvezető elnöke segítségével hozta létre. A kaukázusi művészet (grúz-örmény) állandó képviselője mellett Oroszország, a balti államok, Svédország, Olaszország, Izrael művészei adtak találkozót itt és tanultak benne közösen.

Íróként, éveken keresztül, a Bács-megyei Forrás folyóirat munkatársa volt. Tanulmányai és esszéi ebben a folyóiratban jelentek meg.
Hölgyeim és Uraim! Aki nem hiszi, járjon utána!...

Falvay Károly

(A kiállítás a Magyarok Háza Csontváry termében 2004. június 24. napjáig tekinthető meg, naponta 10-18 óra között, vasárnap kivételével.

A kiállítást támogatja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat.)

*****

Várady Mária

Örmény kortárs zene a Magyar Rádióban Avagy mi is az a duduk?

Május 20-án este zsúfolásig megtelt a Magyar Rádió 6-os Stúdiója.

Lázár Eszter, a Magyar Rádió zenei szerkesztője a hazai örménységet megajándékozta azzal a zenével, amit sem TV-ben, sem Rádióban nem hallunk, csak tudjuk, hogy léteznie kell „valahol Örményországban”.

Mindennapjainkban tudjuk, hogy ki Jeney Zoltán, Vidovszky László vagy Kocsár Miklós, de a távoli Örményországban élő zeneszerzőkről ritkán hallunk. Most a XX.-XXI. század zenéjéből válogató hangversenysorozat május 20-i adásában a Bartók Rádió közönsége előtt is bemutatkozhattak azok a zeneszerzők, akik műveikben az örményül létezését fejezik ki.

Ezen az estén magyarországi ősbemutatóként *Ruben Szargaszjan, Jervand Jerkanjan, Levon Csausjan, Vahram Babajan, Vacse Sarafjan* és *David Haladjan* művei hangzottak el.

Elsőként a Magyarországon élő *Gayane Jagastpanjan* zongoraművésznő *Ruben Szargaszjan Hét zongoradarab Komitász tiszteletére* című alkotását rendkívüli energiával szólaltatta meg. Komitász neve ismerősen cseng, ő volt az örmény népzene első feltárója, aki az 1915-ös Genocídium borzalmaiba beleőrült. A zongorán néhány harmonikus dallamsort iszonyú éles diszsonáns ütem követ, mintegy jelezve a bomlásnak indult, addig rendszerben működő világot. A XX. század elejének profétikus gondolatait, a történelmi nemzettudat fájdalmát is megjeleníti ugyanúgy, mint a magyar kultúrkörben Ady Endre:

„Jaj, hogy szép álmok így elszörnyülnek,
Jaj, hogy mindenké igába görnyülnek, /.../
Itt most vér-folyók partból kitérülnek,
Itt régi átkok mélyesre mélyülnek:
Jaj, mik készülnek, jaj mik is készülnek?”

(*Krónikás ének 1918-ból*)

Jervand Jerkanjan: Alkonyi fények - fuvolára, klarinétra és zongorás trióra Gyöngyössy Zoltán fuvola-, Klenyán Csaba klarinétművész valamint a Magyar Zongorás Trió előadásában jelezte, hogy a fúvós hangszerek nem idegenek az örmény lélek számára. Levon Csausjan Zongorástriója Jereván, Moszkva és Tbiliszi után Budapesten is bemutatásra

került. Az előbb említett két zenemű annyi jellegzetesen örmény motívumot tartalmaz, amennyi lengyelt egy lengyel zeneszerző munkája, vagy magyart egy magyar zeneszerzőé. A történelmi tragédiák, egyéni sorsok, kilátástalanság, létbizonytalanság, stressz-helyzetek ugyanúgy tükröződnek ezekben a művekben, mint a kortárs európai zenében. Csakhogy a ritmusváltások, a gyors részek fokozottabb tempót kérnek, mint amihez a magyar fül szokhatott. A Magyar Zongorás Trió melynek tagjai: *Szentpéteri Gabriella* /zongora/, *Modrián József* /hegedű/ és *Rádi Ildikó* /gordonka/ kiválóan értelmezték - avagy fejtették meg- az elhangzó műveket. Csausjan Zongorástriója ellentétes zenei gondolatokra épül, melyek hol egymást kiegészítve, hol egymást túlharsogva haladnak. A lírai hangvétel csak pillanatokra érvényesülhetett, mert a zongora és a hegedű uralta a játékot. A gordonka szólama soha sem került ki csillogóan, önállóan ebből a hármass viadalból.

A hangverseny második részét Gayane Jaghastpanjan nyitotta meg *Vahram Babafan: Pro és kontra - zongorára*, a művésznőnek dedikált művével. Gayane Jaghastpanjan nemcsak a kezével billent, hanem teste minden energiájával kifejez, kommunikál. Aki egyszer is látta őt zongorázni, nem felejt el azt a jellegzetes, törött-szárnyú madárhoz hasonló kéztartást, amely zuhan a billentyűkre vagy csak megsimogatja azokat.

Nehéz szívvel hallgattuk a hol harsogó, hol elhaló, hol lassuló, hol gyorsuló bartóki „hangzavart” és vártuk, hátha változik valami és mi a koncertet élvezni is fogjuk.

És a csoda megtörtént.

Eljött közénk Örményországból *Gevorg Dabaghjan* és a barackfából faragott, duplanyel- ves dudukján megszólaltatta a vágyott dallamokat. Népi dallamok csendültek fel, - mi hallgattuk a furulyához hasonló, a fuvolánál érdekesebb hangú, ősi hangzású fúvós hangszert. Megszólaltatása különleges ajak- és kéztechnikát igényel, ezért *dudukosnak születni kell*. Már-már mulatságos, ahogyan a zenész minél több levegőt tárol a két arcüregében, - ettől „dundi” lesz, és körkörös légzéstechnikával rezegetve, billegtetve megszólaltatja a hangokat, - ősi népi dallamokat-, amelyet egy csellókontinuó kísér. A duduk elkalandozik ettől a hangtól, de mindig visszatér-megtér hozzá. Mi érezzük ennek a biztonságát, és ismerkedve népünk zenei anyanyelvével már mosolygunk, már derülátókká válunk. Ha fájdalmasan szól a duduk, az csak olyan, mintha jól kisírnánk magunkat, hogy utána megnyugodva, hittel, bátran és szépen éljük tovább életünket.

Bár ez a műsorszám eredetileg nem szerepelt az est programjában, a legnagyobb sikert *Gevork Dabaghjan* dudukművész *Improvizációja* aratta.

Vacse Sarafjan: A nap, a bor és az idő szele - dudukra és zongorás trióra igazi XX. századi megszólaltatást igényelt az előadók részéről. Szentpéteri Gabriella zongoraművésznő néha a klaviatúrán áthajolva pengette a zongora húrjait, majd dinamikus „használta” a billentyűket is, - ami egyáltalán nem törte meg a mű kivételes tág gondolatiságát. Ez az alkotás méltán képviseli a világban az örmény zene ősiségét, - a zeneszerző tagja az „Ezüst út” projektnek, amelynek célja a zenetörténet térbeli és időbeli országútjainak végigjárása. Két duduk szólalt meg ezen az estén, egy mélyebb és egy magasabb hangolású. Megmagyarázhatatlan a sikere itt és most, és én arra gyanakszom: a siker része, hogy itt és most mi, örmények hallgattuk saját népi hangszerünk génjeinkben visszhangzó hangját. Ez pedig kiváltságos helyzet.

Az est zárásaként *Gregor Narekatsi* zsolttáira komponált *David Haladjan* kórusművét hallhattuk a Magyar Rádió Kamarakórusának előadásában, *Strausz Kálmán* vezényletével. A X. századi örmény szerzetes verse *Megha - Vétkeztem...* kezdetű. Nagyon szép, megható, mély érzelmeket ébresztő zene. Zokog, kér és megnyugszik. A hallgatóság az örmény kiejtéssel problémamentesen megküzdő kórus szárnyalásához kapcsolódva lelki békére lel.

Idézzük fel „*A siraloménekek könyve*” 5. és 6. zsolttárát *Náreki Szent Gergely* gyönyörű imáját.

Vétkeztem jótéteményeid elfeledésével,
Ismét vétkeztem.
Vétkeztem test kezével lelket sújtván,
Én bolond, vétkeztem.
Vétkeztem az életeddel szemben árulással,
Bizony, bizony vétkeztem.
Vétkeztem szavadat elhanyagolván,
Gonoszul vétkeztem.
Vétkeztem pusztulásom napját siettetvén,
Én hitvány, vétkeztem.
Vétkeztem én méltó az élettelen halálra,
Én nevetséges, vétkeztem.
Vétkeztem én tiszteletlen a Te Felséged előtt,
Én undorító, vétkeztem.

Végül a lélek világa ismét itt van a számomra,
Mert veszemnek és pusztulásomnak tűnik,
Mert vissza sem fordulván átálltam,
Mert fiúként ellenséggé lettem,
Mert az ég magasságából lezuhantam,
Mert az élet töviseit gyűjtöttem.

(Zsigmond Benedek fordítása)

*(Lázár Eszter, a Magyar Rádió zenei szerkesztője 2003 őszén a Fővárosi Örmény
Önkormányzat anyagi támogatásával vett részt Jerevánban az örmény kortárszenei
fesztiválon azon céllal, hogy az örmény kortárszenét megismertesse a hazai közönséggel,
köztük a hazai örménységgel is.*

Szerk.)

*****

Magyarörmény művészek Nyolcvan éve született Darkó László művészettörténész festőművész

Egészen pontosan 2004. május 22-én lenne 80 esztendeje, hogy Torda városában megszületett a nagy múltú nagyajtai Darkó család reményteljes leszármazottja, László. Egykoron címeres nemeslevelet kapott őse igen derék vitéz lehetett, erről árulkodik az armálisukban szereplő, kardot markoló, páncélos fél kar. A székely eredetű család olyan tagjaival büszkélkedhetett, mint Darkó Mihály (1802-1849), a rektor-professzor unitárius pap; Darkó Zsigmond (1842-1889), Torda főjegyzője; Darkó Aladár (1881-1947), a bankigazgató.

A magas, feketebajuszos Darkó László arcvonásain erősen átütött az örmény vonal megjelenése, amit Darkó Zsigmond főjegyző feleségének, *Amberboj* Katinkának a családba való belépése okozott.

Darkó László valóban szakmai szemmel mondhatott véleményt festményeiről, mert a francia-német szakpárosítás mellett régészeti és művészettörténeti tanulmányokat is folytatott a kolozsvári Ferenc József, majd -1945-től, a névváltoztatás után - a Bolyai Tudományegyetemen. Nemcsak tudásával, hanem a sokszor még fontosabbnak tartott „papírokkal” is tudta igazolni ismereteit.

A művészet elmélete és históriája annyira lekötötte a figyelmét, hogy egyetemi tanulmányai végeztével 1948-ban sikeresen megvédte *A tájképfestészet korszakai* című

művészettörténeti doktori disszertációját is. Elméleti tudását tovább mélyítette dániai tanulmányútjain. 1958 és 1970 között számos szakcikket, évfordulós megemlékezést írt Courbetról, Delacroix-ról, Manet-ről és Paál Lászlóról. Tanulmányai, úti jegyzetei, esszéi az Utunkban jelentek meg.

Szétszóródott festményeiből nehéz lenne kiállítást rendezni. Pedig művészi megoldású arc- és tájképek, igencsak figyelemre méltó, egyéni ecsetkezelésű és meglátású munkák árulkodnak tehetségéről. Lenyűgöző az öreg barát, a legkiemelkedőbb erdélyi heraldikus, Köpeczi Sebestyén József portréja. A megfáradt, öreg arcon 80 esztendő minden terhe tükröződik. „Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem...” Legjobban talán egy véletlenül elém kerülő, foltszerűen felvázolt alkotása, a *Keresztrefeszítés* fogott meg. Nem érezhettem a hatásfokozó részleteket, így a megalázástól, a szenvedéstől, a kintől eltorzult arcot sem, hiszen a kép nem volt még kidolgozva. Azonban teljesen átérezhettem a megváltás fenséges történést, az idő és a tér teljes kikapcsolásával az öröklét pillanatába sűrített tragédiát. Mintha Jézus halálával együtt megállt volna az élet és az idő, az agónia idejére megdermedt volna a földi lét, vele a jelenet minden szereplője, résztvevője. Egy villanásban láthattam, amit egy több száz oldalas könyv, a Biblia írt le.

A főtéri gótikus dóm festőtémaként is foglalkoztatta. A műemléki helyreállítás megkezdésének évében, A Szent Mihály-templom restaurálása címen megörökítette az istenháza északi oldalát, az éppen ott dolgozó, hajladozó munkásokkal az előtérben. Művét még ugyanabban az évben az 1956-ban Kolozsvárt megrendezett Tartományi képzőművészeti kiállításon be is mutatták. A kortárs festészet képviselői - többek között - Abodi Nagy Béla, Petre Abrudan, Balázs Péter, Bene József, Ciupe Aurel, Emil Cornea, D. Berde Amália, Cs. Erdős Tibor, Fülöp Antal Andor, Teodor Harsia, Mohi Sándor, Nagy Albert, Nagy Imre alkotásai mellett Darkó László hat festménnyel szerepelt. Az említett templomképén kívül a Tánctpróba, Feleségem, Őnarckép, Február és az Aranyospart című műveit is láthatták az érdeklődők. 1959-ben a kolozsvári Művészeti Múzeumban a helyi témájú képzőművészeti alkotásokból rendezett kiállításon A Szent Mihály-templom restaurálása című festményén kívül a közönség megtekinthette a tárlat évében készült, A sporttelep felé című képét is. Az alkotások demokratikus módon történt beavogatását sugallja, hogy a bírálóbizottságban elnöklő két városi rangú politikusra öt erdélyi képzőművész (Petre Abrudan, Andrásy Zoltán, Ciupe Aurel, Bene József, Gy. Szabó Béla) és egy műkritikus (Ditrói Ervin) szakértelmének súlya nehezedett.

Festészeti ismereteit nem művészeti akadémiákon sajátította el. Magánúton tanulta az ecset kezelésének fortélyait a kolozsvári *Gáll Ferenc* festőművésztől, akiből a sors kiszámíthatatlan szeszélye révén Francois Gall, a párizsi Salon des Independents és a Francia Képzőművészek Szövetsége elnöke lett.

Ismerte szakmája, mestersége, hivatása minden csínját-bínját. Nagyszerű restaurátor volt. Ő volt az, aki a főtéri templomban felfedezte és konzerválta a középkori falfestészet ma is megcsodálható alkotásait. A feltárásról és a megőrzésről az 1957-ben kiadott Kelemen Lajos emlékkönyvben - stílszerűen - festői líraisággal számolt be: *A kolozsvári Szent Mihály-templom 1956/1957. évi helyreállítása során feltárt falfestményekről* címen. Halála előtt egy esztendővel még részt vett a nagyváradi püspöki palota falfestményeinek helyreállítási munkálataiban.

Önpusztító életmódja időnap előtt, 1970. február 13-án, 46 éves korában a sírba vitte.

Sas Péter

(A cikket a Szabadság 2004. április 17-i számából vettük át.

Az Amberboj örmény családra egy későbbi számunkban visszatérünk. Szerk.)

*****

Száz év után...

Közismert és maradandó, jelentős munkássággal bíró (magyar és más nemzetiségű) történészek a 20. század magyar történelmét a legzaklatottabb, negatív hatásaiban a legmegrázóbb korszaknak tekintik. Sok igazság van a megállapításban. Az erdélyi magyarörmények életét is döntően meghatározta a trianoni békediktátum, de példát adtak az önként vállalt nemzetükhöz való ragaszkodásból, ha kellett „az alkalmazkodás magas iskoláját” nyújtották, a mai napig.

Érdekes névjegyzék került a kezembe! /1/ 196 személy, Szilágy vármegye „legnagyobb” adófizetői 1908-ban. És kivel is kezdődhetne a névsor, mint báró Wesselényi Miklóssal (10.075 K. és 54 f.-i adó) és folytatódik a sor korabeli birtokosokkal, kereskedőkkel, bankárokkal, vállalkozókkal, hivatalnokokkal, szabadfoglalkozású ügyvédekkel és orvosokkal, stb. A 196 „illusztris” személy között 24 magyarörmény volt (közzétett kutatásaim során ismerősnek tűnnek: Lengyel Ákos, Kraszna; Donogán János, Varsolc; Pungucz Antal, Vármező; Tolokán Lukács és mások). Szilágysomlyót magyarörmény vonatkozásban Simay Miklós (586 K), Páskuj Antal (496 K), Balta Elemér (462 K) és Lukátsffy Ödön (377 K) képviselték. Érdeemes megjegyezni, hogy a korabeli orvosok, gyógyszerészek, ügyvédek alapfoglalkozásuk gyakorlása mellett „birtokosok” is voltak a város határában, de a környező falvakban is.

Közel 100 év után (politikai és társadalmi „földindulások” után és során) ismereteim szerint az említett családok leszármazottai ma is „talpon maradtak”: Balta Elemér, gyógyszerész - unokája Mártonffy István ny. mérnök-tanár; Simay Miklós utódai Magyarországon élnek; Páskuj Antal, somlyói birtokát még életében elveszítette (eladta), ma KOLÁTnak (valamelyest kifecamítva KORLÁTnak nevezik) hívják. Lukátsffy Ödön a római-katolikus kis temetőben alussza örök álmát, leszármazottairól nincs tudomásom. De a somlyói magyarörmények sorsán kívül megemlítené Lengyel Ákos családja (ma Szamosújvárott), Pungutz Antal „nemzeti és szellemi örökösei” (a Vida-család népes tábora). Vajon mi történt a Donogán családdal, a krasznai Lázárokkal, a magyaregregyi Hermannokkal?

Joikits Attila (Szilágysomlyó)

/1/ Szilágy vármegye legtöbb adófizető törvényhatósági bizottsági tagjainak 1908 évi névjegyzéke.

*****

Vas Kinga

A tudomány mártírja **Emlékezés Tarisznyás Márton néprajzkutatóra** *Befejező rész*

Ásatások a szárhegyi Lázár kastélynál

A múzeum védnöksége kiterjedt a szárhegyi Lázár kastélyra, mely nemzetközi viszonylatban is jelentős műemléknek számít. Hozzáfogtak a környék történetének feltárásához és a helyreállított épületrészben kiállításokat is tartottak. Az 1963-ban megkezdett szárhegyi ásatások egyik kezdeményezője és a munkálatok vezetője volt Tarisznyás Márton. Ekkor kb. hét köbméter régészeti anyagot hoztak felszínre, amelyben a bronzkortól a XIX. századig többféle emléket találtak.

Az ásatások és a párhuzamosan végrehajtott levéltári kutatások nyomán a környék történetének fontos fejezeteire is fény derült. Ezáltal lehetővé vált Erdély egyik legszebb reneszánsz műemlékének részbeni megmentése, miáltal a beépített terület egy része kulturális

szempontból ismét használhatóvá vált. Mielőtt azonban erről bővebben szólnánk, említsünk fel néhány történelmi képet Szárhegy múltjából.

A falu múltja összefonódik a gróf Lázár-család történetével, de a kastély környékén már a bronzkorban emberi település volt. Ettől kezdve minden korszak népe felírta nevét a vidék történetének lapjaira.

A mai gyergyói-medencét mocsarak, erdők borították. A települések a közeli hegyek lábánál helyezkedtek el. A gyergyói falvak a XII-XIV. században alakultak ki. A kastély építése a XV. század táján kezdődött. Akkor épült a mai központi épület középső részét elfoglaló lakótorony (1450), melyet a Lázár-család hatalmának növekedésével, 1532-ben kúriává bővítettek. 1596-ban a „véres farsang” alkalmával több száz embert végeztek itt ki. De e falak látták az 1538-ban itt megforduló Petru Rares moldvai fejedelmet és visszhangzottak az itt hat éven át nevelkedő két későbbi fejedelem: Bethlen Gábor és Bethlen István gyermekkori kiáltozásaitól is. A Bethlen tanácsadójaként és Csík, Gyergyó, Kászsónszékek főkapitányaként működő Lázár István 1632-1639 között nagyobb bővítést hajtott végre. A kastély építése azonban nem köthető egy-egy évszámhoz, hanem hosszú évszázadokig tartó munka eredménye. 1650 körül a kastélynak szinte egy évig volt vendége Radu Mihnea havasalföldi, majd moldvai vajda is. A Ferencrendi templom és kolostor a XVI-XVIII. századi barokk építészet emlékét őrzi, a Szármány-hegy oldalába épülve. Kájoni János öt évig volt itt házfőnök, aki valóságos polihisztnak számított a maga idejében, sírja is itt található.

A Rákóczi felkelés idején az osztrákok romba döntötték, majd újjáépült. De nemsokára ismét bekövetkezett egy hosszantartó rombolás. Lázár Ferenc halála után örökösei torzsalkodtak egymással. A közös kútat betömték, a három örökös pedig három újonnan tört kapun járt. Lakói lassanként elköltöztek, utoljára az 1930-as évekig voltak lakói a központi épületnek. Amikor a romlás szinte végzetesnek tűnt, s a kastély múltjának talán legsúlyosabb pillanataiban, jött a megújulás.

A kutatások eredményei

A gyergyószentmiklósi múzeum Tarisznyás Márton vezetésével 1963. június 10-22. között szervezett ásatást a kastély romjainál, mely során szépen gazdagodott a múzeum anyaga.

A gyűjtőmunka főbb formáit jelentették az ásatók, a művészettörténeti, a néprajzi és a levéltári kutatások, melyek szervesen egészítették ki egymást. Bronz, dák, szláv és népvándorlás kori edénytöredékek és sírok nyomai kerültek felszínre.

Tarisznyás Márton feljegyzésében olvasható, hogy „Az ásatások eredményei annak köszönhetőek, hogy a helyi szervek, az ifjúság, a széles tömegek és a múzeum között e téren szerves kapcsolat alakult ki. A szárhegyi lakosok szerszámok, ládák kölcsönadásával segítették a munka jó menetét. Akárcsak a nagy sporteseményeknek, az ásatásnak is kialakult a maga szurkolótábora. A munkahelyen, az utcán, az étkezdében kérdések halmazával találkozunk. Mit találtak, milyen további kilátásaik vannak, miben segíthetünk? Ez a lelkesedés hatott mindannyiunkra, ugyanakkor lehetőséget gyújtott egyes téves képzetek tisztázására, hiszen az elmúlt századok során itt is egész sor romantikus történet látott napvilágot, amelyeknek egy részét sikerült felszámolni”

A régészeti kutatással párhuzamosan folyt az épület művészettörténeti feltárása, valamint a kastéllyal és a jobbágyok életével kapcsolatos néprajzi hagyományanyag összegyűjtése is. A kutatás a népi díszítőelemek tömegét hozta napvilágra, ugyanakkor sok értékes tanulságot szolgáltatott a XV-XVIII. század műszaki ismereteire vonatkozóan is. Tudták azt is, hogy a tervszerűen helyreállított épület komoly turisztikai vonzóerőt jelentene. A kutatásokat Hargita és más megyebeli muzeológusok, történészek vezették, Tarisznyás Márton mellett dr. Molnár István, Zrínyi András, Keresztes Gyula.

Az alábbiakban az ásatási napló 1967. június 19-i soraiból idézünk: „A munkálatokat

reggel 7 órakor kezdtük. A délnyugati romterület 1-2. sz. helyiségében a szükséges munkavédelmi biztosításokat elvégeztük, a kiálló és bizonytalan egyensúlyú köveket eltávolítottuk a falokról, majd mind az öt helyiségnek folytattuk az előző nap megkezdett feltárását, a 2, 4, és 5. sz. helyiségekből újabb változatos XVIII-XIX. századi kerámiatöredék került elő. A munkaközösség tagjain kívül jelen volt Kovács Dénes a Csíkszeredai Múzeum igazgatója is. A munkákat 32 fizetett munkással és a gyergyói középiskola 20 önkéntes munkát végző tanulóival végezték."

Tarisznyás Márton megálmodta egy alkotóház létesítését is, írók, művészek, tudósok részére. Keveset emlegetik vagy teljesen meg is feledkeznek arról, hogy az ő gondolatában szerepelt először, hogy itt nyaranta művésztelep működjék. Az ötletet a későbbiekben (1974) sikerült megvalósítani, így már több, mint huszonöt éve több száz művész fordult meg és tért vissza évente a szárhegyi Barátság Képzőművészeti táborba, ahol jelentős alkotások születtek.

A kastély felújítását Tarisznyás Márton halála után csak az 1990-es években folytatták, ekkor feljavították a főépületet és a lovagtermet, napjainkban pedig az Asszonyok házát restaurálják.

Kötetben Gyergyó történeti néprajza

Gyergyó könyvét már nem megírni, hanem kiadni kell - állította Tarisznyás, mert szerinte: „Gyergyó történetét az évezredek folyamán a széles néptömegek írták veritékes munkával, harcokkal, küzdelmekkel. És sokakra vár a feladat, hogy közös erővel megírják Gyergyó könyveit. Minden tanulmány, cikk, a legegyszerűbb szavakkal leírt visszaemlékezés egy-egy mozaikja lehet ennek a nagy műnek."

A saját „műhelyében" számos tudományos dolgozat érlelődött. Különösen a településtörténet, az erdő néprajza, a kézműves kisiparok (fűrészek, kallók, műhelyek) és sok más történeti-néprajzi kérdés anyagát adta közre. Tervei között szerepelt: az erdő néprajza állandó kiállításának berendezése, a szárhegyi kastély kutatásának folytatása, publikálása. Kéziratban maradtak az erdő néprajzára, Gyergyó népszokásaira, a helyi néprajzi kutatás módszertanára és a hazai örménység népeletére vonatkozó tanulmányok, melyeket külön kötetekben szeretett volna közreadni. Ezek részletes megírására nem maradt ideje és a hátrahagyott több könyvre való anyag nincs teljesen kidolgozva. A jegyzetek mögötti tartalmat örökre magával vitte.

Lelkiismerettel, szellemi izzással dolgozott tanulmánykötetén, mert egy közösség történeti múltjának, néprajzi értékeinek feltárásáról volt szó. Ezzel szülőföldje népének önértéktudatát akarta erősíteni, de Gyergyóról tervezett tetralógiája hirtelen halála miatt torzóban maradt. Első kötete egyben az utolsó is lett, melyet a következő gondolattal indított útjára: „...*amit teszek, igaz szívvel, a legjobb indulattal teszem, részt vállalva a népismereti tudat alakításában, a kevésbé ismert vidékek néprajzi tájleírásában, elkészítésében* ".

Háromszor írta át a könyvét, szabadidejét a kéziratok rendszerezésével töltötte, a közlésre való várakozásban kitarása, meggyőződése a legkeményebb próbának volt kitéve. Ez a stressz állapot bizonyára megviselte és akkor ment el, amikor a szellemi vállalkozások beteljesedése várt volna rá. Munkahelyi íróasztalánál 53 évesen, agyvérzés végzett vele.

A bukaresti Kriterion kiadásában megjelent egyetlen kötetét a *Gyergyó történeti néprajzát* nem vehette már kezébe, de a legsűrűbben forgatott és szeretett könyvvé vált szülőföldjén, nem csak a szakemberek kezében. Hasznos olvasmánya lehet mindenkinek, aki a gyergyói vidéket és életformát szeretné bővebben megismerni. A kötet tíz tematikus tanulmányt tartalmaz 75 fotóillusztrációval ellátva. Reprint kiadása 1994-ben az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg Budapesten. Szerkesztője V. András János volt.

„Férjem sohasem követelt, csak kért. Nem magának, hanem a múzeumnak"

Tarisznyás Márton munkásságának legfőbb támogatója, akire mindig számíthatott és aki halálát követően bölcsen rendezi hagyatékát, nem más, mint felesége Juckó néni. Teljes odaadással segítette férjét, törekvései az övéi is voltak, jelenleg pedig a könyv harmadik kiadásán gondolkodik. Amikor megkerestem, jóindulattal, segítőkészen fogadott. Nemcsak Tarisznyás Márton életét ismerhettem meg általa, barátságával is megajándékozott.

Közös évekről így vall: *„Amikor fiatal házасok voltunk, még dolgoztam néhány évet, aztán itthon maradtam, hogy biztosíthassam számára a kényelmet, a biztonságot. Nem éreztem áldozatnak ezt a munkát, mert szeretetből végeztem. Nagyon kellett alkalmazkodni hozzá, soha semmivel nem szabadott idegesíteni. Soha nem mutattam fáradtságot előtte, hogy jól érezze magát itthon.*

Munkáját soha nem hagyta abba, csupán rövid szüneteket tartott. A múzeumból hazajött, megebédelt és itthon folytatta munkáját. Még azt sem tudta, hol szerzem be télire a tűzifát. Én vágtam fel és én hordtam be. Ha akart segíteni, nem engedtem, inkább azt mondtam: »Hadd el lelkem, inkább aludjál, mert neked más feladatod van. « A fizikai munkát nem neki találták ki, az alkata nem olyan volt, hogy bírta volna. A látása is gyenge volt. Minden munkát én végeztem a ház körül, még a tetőre is felmentem a cserepet kicserélni. Ha valamiben elakadtam, mesterembert hívtam.

Ő tanított meg arra, hogy az egyszerű munkásnak is megvan a maga tudása és méltósága, amit tisztelni kell. Soha senkinek nem parancsolt, nem követelődött. Mindenkit megkért szépen és ha segített, azt megköszönte.”

Juckó néni a könyv megírásában is segítette, gépelte a kéziratokat és a kutatómunkában is részt vett. A múzeumokban, levéltárakban megosztva végezték a munkát. *„Rendszerint én másoltam a latin szövegeket, a régi írásokat ő jobban tudta olvasni - emlékszik vissza. Ha valami kényesebb probléma adódott, mindig kikérte a véleményemet. Megtárgyaltuk, utána néztünk és csak aztán írtuk le. Ezért tudtam segíteni a szerkesztésben is, amikor a könyv, két évvel halála után kiadásra került. A szerkesztőnek nem engedtem, hogy a fordításokat megváltoztassa. Hiába mondta, hogy ezt másképp is lehet értelmezni, én megmondtam neki: "Marci így akarta." Gyergyó történetéről ez az első tudományos munka, amely nem szájhagyományokon alapszik. Ez új. Nem engedhetem, hogy bármit is változtassanak rajta. Csupán a lábjegyzeteket hagytam, hogy a szövegtestbe írják zárójelbe. Ezért haragszanak rám néhányan az írók közül.*”

A könyv kiadása körül tehát voltak bonyodalmak is. De Juckó néni hű volt ígéretéhez és helytállását bizonyította, mert férje ezt kérte halála előtt tőle: *„Ígérd meg, hogy kiadatod a könyvet, s ha nem tudod véghezvinni, tedd mellém a koporsóba.*” Ez adott erőt a rábizott munkához.

A tudós is elsősorban ember, akiről legemberibb jellemzést a feleség tud nyújtani, hiszen ő ismerte leginkább. *„Sötét szemüveget viselt, mert a fél szeme élettelen volt, így szüületett. Állandóan a saját gondolataival volt elfoglalva, ő nem ezen a világon élt. Az utcán, ha ráköszöntek, rendszerint a hangjukról ismerte meg az embereket. Ennek ellenére szeretett társaságba járni, viccelődni. Táncolni nem tudott, azért táncolt, ha az illem megkívánta. Szerették a társaságban, mert szellemes volt és vigkedélyű.*

Még akkor is dolgozott volna, ha nem kapott volna fizetést. A hobbija is az volt, ami a munkája. Nagyon vallásos ember volt, naponta végezte a rózsafüzért, általában reggeli harangszókor. Amikor nem volt szabad templomba járni, azon a címen, hogy műemlékeket ellenőriz, mégis eljutott a falusi templomokba. Akik ismerték ma is sokat beszélnek róla. Én úgy érzem, mintha most is itt lenne velünk.”

Csurka István *Megmaradni* című 1988-ban írt drámájának főszereplője Harisnyás (Tarisznyás) Márton múzeumigazgató. Ott mondja az özvegye Harisnyásné, maga Juckó néni, hogy: *„A tény csak az, hogy ő már nincs. Maguknak. De számomra van. Él. Akármikor megszólíthatom s ő felel nekem. Ő mondja azt: szívszélhűdés. Ő azt kívánja, folytatódjék a*

műve."

„Maga ácsolta hajón hajózott át a feledhetetlenség kapuján" (V András János)

Hogy hol van a Tarisznyás életmű? Döntse el a történelem - mondotta volt tanára Páll Vilmos. Mert a látható rész csak a jéghegy csúcsa. A nagy munka ott hever a mélyen, mint a tenger fenekére került hajók kincse, ékszere.

1993-ban Tarisznyás Márton emlékszobát avattak a múzeumban, mellszobrát Adorjány Endre készítette el. Kétezerben, halálának huszadik évfordulóján kiállítást nyitottak személyes tárgyaiból, munkaeszközeiből és emléktáblát helyeztek el lakóházán. Mindenkor büszke lehet rá a város, hiszen érdemben foglalkozott Gyergyó kultúrájával, hagyományával. A nagy tudós emberek szerénysége, felelősségtudata jellemezte. Általa élénkebbek számunkra ükapáink, nagyapáink emlékei, szorgalma, odaadó munkája, szülőföldjéhez való vonzalma példaértékű marad. Ha nem is volt hősi alkat, azzá lett. Gyergyónak Orbán Balázs volt - írt róla Gunda Béla - és marad is.

Végül egy Tarisznyás Mártonnak írt posztumusz levélből idézek, mely méltó megfogalmazás rá emlékezve: „Kedves Marci bácsi... kell-e annál nagyobb hála Istennek, amit te életutaddal Isten előtt tettél - Te tudtad mire vállalkoztál! A te lényed egy kicsit minden székely lényé is. Aki feljut arra a magaslatra, amelyre te feljutottál, annak látnia kell a csillagösvényt. Te, Marci bácsi, a szó szoros értelmében egy tarisznyára valót hagytál magad mögött, mert a tarisznya kiüresíthetetlen." (Madaras Csaba)

(Megjelent: Honismeret 2002. februári számában)

*****

Új emlékhely Szamosújváron

2004. április 18-án bensőséges avatóünnepség zajlott le igen nagy részvétel mellett Szamosújváron az örmény katolikus temetőben.

„Idén a néhai 386 számú Czetz János cserkészcsapat születésének 60. esztendejében van az újjáalakult 51. számú Czetz János cserkészcsapat 10., és a csapatnévadó, az örmény származású 48-as honvédtábornok, Czetz János elhalálózásának 100. évfordulója is. Ezen alkalomból egy olyan Emlékhely létrehozatalát kezdeményeztük, mely az ifjúságot felkaroló elődeinknek, magyar és örmény származású példaképeinknek adjon helyet. Célunk, egy olyan hiányzó emlékhely létrehozása volt, ahova a több mint 300 éves múltra visszatekintő Armenopolis nevezetes személyiségeinek állítunk emléket.

Az emlékmű központi részét egy kopjafa-kompozíció alkotja, mely Takács László faragómester - csapatunk cserkészeinek - alkotása. Ez egy két kisebb méretű kopjafából kinövő - női és férfi szimbólumokban végződő - nagy kopjafát ábrázol, utalva a születés ősi szimbólumára, a megörökített személyiségek kimagasló voltára és példaértékű egyéniségeikre. A kopjafa-kompozíció 2,5 méter magas és a tanítómester szimbólumában végződik.

Az emlékmű második részét négy téglalap alakú, gránitlapra erősített, a személyiségek arcképeit és rövid méltatását tartalmazó bronz domborművek alkotják, amelyek a falra vannak rögzítve. A domborművek Suba László tordai képzőművész alkotásai.

Az emlékhely megválasztásánál figyelembe vettük a térbeli hatás érvényesülését és a bővíthetőség lehetőségeit is.

Az emlékművön elhelyezett kiváló személyiségek:

Czetz János (1822-1904)

Az 1848-as szabadságharc örmény származású, legifjabb honvédtábornoka, az erdélyi hadsereg vezérkari főnöke. A világsi fegyverletétel után Argentínába emigrált, ahol megszervezte és több éven át irányította Argentína legelső Katonai Akadémiáját.

Gabányi János (1910-1996)

Szamosújvár örmény szülőttje, a gimnázium megbecsült tanára, a 386 számú Czetz János cserkészcsapat vezetője, az erdélyi örmény kulturális értékek és hagyományok feltárója, ápolója és népszerűsítője. Munkásságát elismerés övezi, díjazták romániai és magyarországi örmény szervezetek.

Lord Robert Baden Powell (1857-1941)

Angol katonatiszt, a cserkészlet megalapítója, a világ egyetlen Főcserkésze. Nevelési elképzelése a legelterjedtebb és legnépszerűbb ifjúsági mozgalommá nőtte ki magát, több mint 120 országban működve.

Szalontai Mihály, P Barnabás O.F.M. (1924-2001)

Ferencrendi szerzetes, 51 éves papságából 44-et Szamosújváron szolgált. Rendje hagyományához híven, derűs és jótékony lelkületén túlmenően, a nemzeti kultúrának és népi hagyományaink művelésének támogatója és ápolója volt. Örök ifjú, a mindenkori ifjúság felkarolója." - tájékoztat az 51. számú Czetz János cserkészcsapat vezetősége ezen alkalomra kiadott emléklapja.

Az ünnepi felavatáson felszólaltak a helyi cserkészcsapat vezetői, a vendégcserkészek képviselői, a Téka Művelődési Alapítvány vezető tanára, az RMDSZ tanácsosa, Gabányi Margit, Gabányi Jánosnak, a 386. számú Czetz János cserkészcsapat volt vezetőjének özvegye. Valamennyi felszólaló a domborműveken megjelenített személyiségeknek az örmény kulturális értékek és hagyományok feltárásában és ápolásában játszott szerepéről szóltak - tudjuk meg Erkeddi Csaba április 21-én, a Szabadságban megjelent, Emlékhely-avatóünnepség Szamosújváron c. cikkéből.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületet büszkeség tölti el, hogy Szamosújvár régi és új látogatói e monumentális és bővíthető emlékhelyen leróhatják kegyeletüket örmény és magyar gyökerű nagyjai előtt. Köszönjük az ötletet és a megvalósítást. Örömmel nyugtázzuk, hogy e nemes cél megmozgatta örmény és nem örmény szervezeteinket, a magánszemélyek sokaságát, akik segítettek adományaikkal.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az emlékhely költségeihez 30 ezer Ft adománnyal járult hozzá.

M

*****

Armenopolis álma

Újabb jelentős kötettel gazdagodott az erdélyi örmények történelmének könyvesháza. Bár az Armenopolis álma nem valósulhatott meg, az örmény lélek tovább hordozza ezt az álmot, amelynek éltető tényeit gyűjtötték össze ebbe a könyvbe. Az adatok, képek közül nem egy most kerül először kötetbe. A hitelességre való törekvést célozza a források sokfélesége. Leíró történelem, román nyelvű akadémiai szintű, aprólékosan adatolt történelmi dolgozat, szakszerű művészettörténeti tanulmány, korhű színes és fekete-fehér művész- és dokumentumképek, iratok fénymásolata és egyéb adalékok szerepelnek a kötet lapjain. Természetesen ebből adódik a kötet stílusbeli heterogén jellege, amit jól kompenzál a színes

tartalom.

* Az örmény Szamosújvár. Szerk.: Sztranyiczki Mihály. Pro Armenia, Szamosújvár, 2004.
(Szabadság 2004. május)

*****

Szent Koronánk évszázadai

Igazi művelődéstörténeti csemege részesei lehetnek mindazok, akik április 21-én délután ellátogattak a Római Katolikus Nőszövetség Szentegyház utcai székházába (Kolozsvárrott, Szerk .megj.): a nőszövetség Szent Rafael Köre és az Armenia Örménymagyar Baráti Társaság meghívására *Woth Imre* Szent Korona-kutató, a Magyar Koronaőrök Egyesületének elnöke tartott részletes, tájékoztató jellegű előadást *A magyar Szent Korona a legújabb ötvös kutatások tükrében* címmel.

A házigazda nőszövetség nevében Balogh Gizella bevezetőjében elmondta: a korona történelmi múltunkat idézi, annak legékeesebb tanújaként. Nem a rajta található drágakövek miatt becsüljük, hanem államiságunk, reményeink, évszázados küzdelmeink, rövid dicsőségeink és iszonyatos balsorsunk megtestesítőjét tiszteljük a koronában, amely az 1000 éves ország államiságát igazolja.

Ezzel az okfejtéssel Woth Imre is egyetértett. A koronaőr, aki eredeti szakmája szerint aranyműves-ékszerész, hozzáértéssel ecsetelte mintegy két órán keresztül a korona történetét és alkotóelemeit. Elhangzott: amikor 1978-ban az ékszer hazakerült Amerikából, hivatalos vonalon elindult a vizsgálat. Egy időben két csoport, aranyművesek és fizikusok is vizsgálták a koronát. A fizikusok megállapítása szerint egybeszerkesztett tárgyról van szó, amelyet az arany metszés szabályai szerint építettek, és amely egyszerű matematikai képlettel is leírható. Alkotó részei: abroncs, párta, keresztpánt, golyós kereszt, valamint kilenc csüngő. Zománcképei pedig a Fiúistent, az Atyaistent, szenteket, apostolokat, uralkodókat ábrázolják. A korona 63-as fejbőségre készült, amely ma is a kalaposok legnagyobb sablon fejmérete, ez a tény is azt támasztja alá, hogy sorozatkoronázásra szánták. Szerepe szerint beavató szent korona, uralkodásra avatják be vele azt, akinek a fejére kerül, tulajdonosa pedig a magyar nép, nem az uralkodó birtokolja, így egyfajta függetlenségi nyilatkozatként is értelmezhető. Az előadó kifejtette: egyetlen nép nevezi szentnek a koronáját, a magyar. Ennek pedig csak egyik oka az, hogy az ékszer Szent Istváné volt. Szentségét az is alátámasztja, hogy István király felajánlotta országát a Szűzanyának a koronán keresztül, aki elfogadta ezt a közjogi felajánlást, így lett Magyarország Regnum Marianum. A korona pedig azóta is a magyarság megtartó ereje.

A szemléletes, vetített képekkel gazdagon illusztrált előadás után a hallgatóságunk mindössze egyetlen teendője marad: megnézni magát a koronaékszert a magyar Parlament épületében.

Sándor Boglárka Ágnes
(Szabadság 2004 április 23.)

*****

Idén a Világosító Szent Gergely napi búcsú június 26-án lesz Szamosújváron.

*****

Májusi klubest

Május 20-ára a Fővárosi Örmény Klubban mi is meghallgathattuk Woth Imre vetítettképes előadását az estet rendező Terézvárosi Örmény Önkormányzat jóvoltából. A személyes hangvétellő, sok szakmai titkot feltáró előadás igen nagy érdeklődést váltott ki a

hallgatóságból.

Az est második felében Fancsali János: Magyarörmény zenei breviárium c. könyvét mutatta be Lukin László zenetörténész.

*****

Járjunk nyitott szemmel! Eltűnt, de megkerült

Egyesületünk elnökségi tagja, dr. Sasvári László márciusban azzal keresett meg, hogy eltűnt *Patrubány Gergely* emléktáblája a IX. kerület Vámház krt. 13. számú ház faláról, tegyek valamit az ügyben.

Felkértem dr. Gegessy Ferenc polgármester urat az ügy kivizsgálására, aki próbált intézkedni az általuk nem is ismert tábla ügyében. Május elején sajnálattal közölte, hogy semmi eredmény, nem tudnak a tábláról. Válaszlevele vételekor azonban mi már tudtuk, hogy Patrubány Gergely emléktáblája előkerült, sőt visszakerült a Vámház krt. 13. számú ház falára, az OTP portál és a méterárubolt közé. Úgy látszik, mégis sikeres volt a keresés, visszatették a táblát. Hogy kik, az nem derült ki, de látható, hogy új rézcsavarokkal van rögzítve, nem éppen szerencsés helyen. Úgy tűnik, hogy valamelyik portál nagyobbítása miatt vették le, valószínű, hogy nem is pontosan ezen a helyen volt eredetileg felállítva.

A tábla szövege:

„E házban lakott Patrubány Gergely (1830-1891) Budapest főváros első tiszti főorvosa. Igen sokat tett a város közegészségügyi viszonyainak megjavítására, a levegő tisztasága érdekében és szorgalmazta a csatornázás bevezetését, az egészséges település feltételeinek kialakítását.

Budapest Főváros Tanácsa 1974"

Milyen időszerű felhívni a figyelmet magyarörmény büszkeségünk példamutató munkásságára, amellyel már a XIX. században fővárosunk minőségi életkörülményeiért munkálkodott.

Megköszöntem a polgármester úr segítő szándékát és felhívtam a figyelmét arra, hogy a települések emléktáblái, emlékhelyei, műtárgyai listáját össze kellene állítani, ha még nem lenne ilyen, és időnként ellenőrizni azokat.

Járjunk mi is nyitott szemmel, vegyük számba örmény vonatkozású emlékhelyeinket és óvjuk meg azokat. Tegyük más számára is ismertté örmény gyökerű eleink nagyszerűségét, akikről nem feledkeztek meg honfitársaik, emléket állítva számukra. Ennek érdekében indítom útnak új sorozatunkat:

Járjunk nyitott szemmel!

Kérjük tisztelt Olvasóinkat, segítsenek felkutatni örmény gyökerű emlékhelyeinket. Nézzünk körül és állítsuk össze hazánk jelenlegi és elcsatolt területén található örmény gyökerű emlékhelyeink, emléktábláink, szobraink térképét. Írják meg a pontos helyet, szövegét, alkotóját, stb., hogy megjelentethessük a füzetekben, természetesen az adatközlő nevének feltüntetésével. Ha még fotót is küldenének, segítenek egy kiállítási anyag összeállításához.

A magam részéről felajánlok minden kedves adatközlő számára egy ajándékkönyvet, aki legalább 2 emlékhely (emléktábla, szobor) felkutatásával gyarapítja a Kárpát-medencei örménygyökerű emlékhelyek térképét.

dr. Issekutz Sarolta

*****

Bálintné Kovács Júlia - Kolozsvár
Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok
II. rész

Csiki, Marcell, Ebesfalva: 1773 előtt, Bécs- Coll. Pazmaneum. Hazatérve Erzsébetvároson (Ebesfalva) lett káplán, majd apostoli főjegyző. 1789-től tanuló kanonok, majd alesperes. Meghalt 1801. február 16-án.

Róla *Avedik Lukács* könyvéből, *Erzsébetváros monográfiájából* tudunk meg többet. Azt is, hogy 1791. június 29-én Patrubány Antallal együtt, mint tiszti kanonokok vettek részt az erzsébetvárosi nagytemplom, főtemplom felszentelésén, amikor is az ünnepi misét gr. Batthyány Ignác celebrálta.

„A nap tiszteletére Issekutz Miklós Antal főbíró nagy lakomát rendezett, mely alkalommal köszönetét fejezte ki (. . .) a szeretett főpásztornak fáradságáért és áldásáért.”

(Itt jegyzem meg, hogy a 105. lapon olvasható, miszerint Hájek Róza Jeruzsálem olajfájából készült feszületet ajándékozott az erzsébetvárosi főtemplomnak. B.K.J.)

Daniel Emericus Tr. Elisabetpolis: 1771. Bécs - gimn. logica - Coll. Pazmaneum. Egyházi szolgálatra rendelték. 1779-től könyvtáros, majd a gyulafehérvári papnevelde igazgatója. Később szentszéki ülnök. Batthyányi püspök idején Rómában járt tanulmányi úton. Hazatérve ismételten ő lett a gyulafehérvári papnevelde igazgatója. Megh.1804. március 1-én.

Daniel, Lucas Elisabetstadt: 1787. szept. 17, Bécs-Wieden: hadmérnöki, 16 éves volt. Apja kereskedőként működött. 1789. aug. 11-én kilépett az akadémiáról.

Dregan, Peter Szamosújvár: 1845, Bécs- med. stud. V. évf. Szül. Szamosújváron, ahol apja kereskedő volt.

Estergar, Joseph v. Mező Delegd - Mezőtelegd: 1829, Bécs - theol. stud. Apja postamester volt.

Gergelyfi Márton 1700-as évek elején, Olmütz. Hazatérve Abrudbányán szolgált rom. kat. papként.

Gergetizi, Cajetan Tr. Nobilis:1772, Bécs - jur. stud.

Gorove Johann Lazar von Szamosújvár 1822, 1826, Bécs - képzőművészeti akadémián tanult történelmi képfestést, 24 éves rom. kat. vallású. Flescher szerint 1828-ban is még Bécsben tanult. Hazatérve festő lett.

Görög, Alexius, Maros-Wasarhely Görög Elek: 1841, Bécs - med. stud. Szül. Marosvásárhelyen, ahol apja kereskedő volt. Tan. uo., 1828-ban kilencévesen iratkozott a kisdíákok, majd 1835-ben a tógás diákok közé.

Görög, Karl, Maros-Vasarhely- Görög Károly, 1830 Bécs - műegyetem: kereskedelmi. Szül. Marosvásárhelyen, ahol apja kereskedő volt.

Gyertyánfy, Johann von Bobda: 1814. nov. 29., Bécs - Laimgrube hadmérnöki:1820. ápr. 5-én fejezte be tanulmányait és távozott az egyetemről.

Gyertyánfy, Stephan v. Udvarhely: 1817. jún.14. Bécs - Laimgrube - hadmérnöki. Szül. 1802. márc. 25-én. Apja kereskedő volt. Katonatiszt lett; 1882. okt. 31-én zászlósként a 62-es Wacquant gyalogezredben szolgált.

Issekutz, Francois Theodor, Hermannstadt: 1804/1805, Bécs -pharm. stud. Gyulafehérváron halt meg.

A továbbiakban *Péter H. Mária* könyvéből idézek: „Miután Mária Terézia törvény által előírta, hogy csak egyetemen vizsgázott gyógyszerész vezethet gyógyszerésztárat, elsősorban a jómódú szász és örmény kereskedők engedhették meg, hogy gyermekeik nyugati egyetemen tanulhassanak. (...)

Az erzsébetvárosi származású **Issekutz Ferenc Antal** magister pharmaciae oklevelét Bécsben szerezte meg 1775-ben."

(A táblázatban a 146. oldalon 1771 szerepel tévesen, hiszen 1756. február 4-én született.)

Ez utóbbi neve és adata az „Erdélyi peregrinusok” között valamilyen okból nem szerepel, de fontosnak tartom itt közölni, mert gyógyszerésztörténeti jelentősége van.

„Ő az első nem német nemzetiségű gyógyszerész, aki Nagyszebenben, 1795-ben gyógyszer-tár tulajdonos lesz azáltal, hogy a városban működő ún. „tábori patikát” (Feldapotheke) licitáció útján megvásárolja és Császári Sas néven működteti tovább. 1807-ben Nyulas Ferenc, Erdély protomedikusa ellenőrző útján ezt a gyógyszertárat is meglátogatta. Az 1807. szept. 30-án keltezett jelentésében így ír:

„A tulajdonos Issekutz Antal úr, akit 1775-ben avattak gyógyszerészmesterré, komoly, emberséges gazdag férfi, aki könyörületes a szegények iránt, nemes lelkű, serény, mindig otthonülő, nagymértékben űzi a gyógyszerárosságot, mert javarészt ő gondoskodik az erdélyi katonaság gyógyszerellátásáról (...) pontos és gondos gyógyszerkészítő és kiadó. Megelégszik az orvosságok mérsékelt árázásával, és azokkal igyekszik a közönségnek egyszer már kiérdemelt bizalmát továbbra is megtartani.”

Fia, a peregrinusok között is említett Ferenc Teodor (Tódor/Tivadar) aki gyógyszerészeti oklevelét szintén Bécsben szerezte meg, hazatérte után apja gyógyszertárában dolgozik, főleg a gyógyszerek beszerzésével foglalkozik. Nyulas Ferenc őt is megemlíti jelentésében, ebből kiderül az is, hogy az apán és fián kívül még egy gyógyszerészmester, három segéd és két laboráns dolgozott gyógyszertárukban, amely akkor Erdélyben a legnagyobb volt. A jelentésben említést találunk a patika helyiségeiről is: „2 officina van (az egyik a katonaság kiszolgálására), 3 laboratórium, 3 anyagraktár és 2 pincehelyiség tartozott a gyógyszertárhoz. Valamennyiben rend, tisztaság és bőséges árukészlet volt.” Ilyen - Nyulas szerint - tíz más, közepes nagyságú gyógyszertárban együttesen is alig tapasztalható. A nagyszebeni Császári Sas gyógyszertár 1823-ig van Issekutz Ferenc Antal tulajdonában, ekkor eladják a házzal együtt.

(Folytatjuk)

(A sorozat 1. része a 2004. áprilisi füzetekben Erdélyi örmény gyökerű ifjak külhoni egyetemeken címmel jelent meg. A sorozatot Bálintné Kovács Júlia /Kolozsvár/ Szabó Miklós - Szögi László: Erdélyi Peregrinusok c. műve /Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 1998/, valamint Péter H. Mária: Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai /Kolozsvár, Erdélyi Múzeum, 2002/ c. munkája alapján szerkesztette.

Peregrinus jelentése: kóbor diák, mai szóhasználattal: aki külföldön végzi tanulmányait. A sorozat címe: Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok. Szerk.)

*****

Kolozsvár helynevei

Czecz János utca. A Hősök terén (Marasti), a Magyar utca végével szemben nyíló, a Szamosfalvi út és a Cukorgyár utca eleje közti rövid utca. Az 1930-as évek elején kezdett kialakulni, Orosz Ferenc 1933. évi térképén rajta van, de csak 1940-ben nevezték el. 1964-ben nevét törölték, majd az 1980-as évek elején, a lakónegyed építésekor teljesen átépítették. Neve ma sincs.

1941: Czecz János utca [Kvát41]; 1945: Str. Czecz János utca [Kvut]; 1964: Str. Czecz János utca. Nevét a hatóság adta.

Czetz Temetkezési Vállalat a Jókai (Belső-Szén) utca 2. szám alatt. 1867-ben alapították. 1943: Czetz Péter utóda. Erdély legelső dísztemetkezési intézete [Lak 50.].

Asztalos Lajos (Szabadság 2004. április 23.)

*****

Amiről a kövek zenélnek *Örményország felfedezése*

Az emberi civilizáció egyik bölcsőjéhez, az ősi kultúra valóságos tárházába, a nagy történelmi múlttal rendelkező Örményországba kalauzolja az olvasót *Bagi Éva*. *Kövek zenéje* című kötete premiernek számít, hiszen az első magyar nyelvű, Örményországot bemutató útikönyv. Az Ararát lábainál fekvő, természeti és kultúrkincsekben bővelkedő országról számos kiadvány látott ugyan napvilágot az utóbbi években, az említett műfaj sajátosságainak minden szempontból megfelelő könyv csupán most került az olvasó asztalára. A szemet gyönyörködtető, színes illusztrációkban bővelkedő, igényes kötetet a helyszínen tartózkodó turista, de a képzeletbeli utazó is haszonnal és élvezettel forgathatja. Érdemes tehát belemerülni a Kövek zenéjébe.

S hogy miről is szól ez a sajátos muzsika? A kezdetekről, a magas színvonalú anyagi és szellemi kultúrával rendelkező Urartu Birodalomról (Kr. e. 9-6.sz.), a kereszténység felvételéről, Örményországnak a Római Birodalom és Irán közötti felosztásáról (4-12. század), az arab hódításról (5-11. század), a 12-14. században török és perzsa rabigában szenvedő országról, az örménykérdés holokauszttal való „megoldásáról”, az 1918-ban alakult első Örmény Köztársaságról és napjaink független Örményországaról. És szól a fővárosban, Jerevánban megtekinthető nevezetességekről, templomokról, székesegyházakról, múzeumokról s a bennük található felbecsülhetetlen értékekről, kultikus tárgyakról, díszes kódexekről, festményekről, az örmény miniatúra-festészet remekeiről, valamint az Ararát vidékéről, a hajdani örmény fővárosokról, Armavirről, Artasatról és Dvinről, az ősi kolostorokról, Ecsmiadzinről, az „örmény Vatikánról”. A szerző jóvoltából kivonatossan megismerhetjük az örmény művelődéstörténet legfontosabb összetevőit, az építészet, a tudomány, a zene, a festészet és kőfaragó művészet, az iparművészet, az irodalom lényeges vonásait.

„Ez a rendkívül gazdag szabadtéri múzeum több okból is megérdemli, hogy a turista felkeresse. Feledhetetlen élményt nyújt az itteni táj, amelybe úgy simulnak bele a messze múltat idéző, Krisztus előtti és Krisztus utáni műemlékek, mintha csak a világgal együtt maga az Isten teremtette volna őket. Lépten-nyomon legendai történetekről, csodás hőstettekről és mérhetetlen sok szenvedésről mesél itt minden és mindenki: a rozsdabarna sziklás föld, a kékesfekete hegyek, a mélykék égbolt és az eleven eszű, jó kedélyű gazdag érzélemvilággal rendelkező emberek” - olvassuk az Előszóban.

Az útikönyvek szabályainak megfelelően Bagi Éva természetesen az olvasó konkrét betájolásáról, az ország földrajzi fekvésének, hegy- és vízrajzának, éghajlatának, ásványkincseinek, növény- és állatvilágának, közigazgatásának és gazdasági életének bemutatásáról sem feledkezik meg.

A kötet 2003-ban, Budapesten, a Pronett Invest Kft. kiadásában jelent meg. Tervezte: Lendvai László

Németh Júlia
(Szabadság 2004. március 20.)

*****

Otthonról haza, barangolás őseink földjén

Felhívjuk tisztelt olvasóink figyelmét, hogy az Otthonról haza, barangolás őseink földjén, Erdélyjárás felsőfokon 2004. augusztus 23-30-ig tartó kirándulásra még néhány hely leköthető. Részvételi díj 47000 Ft (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 5000 Ft) és 20000 Ft busz költsége. A részvételi szándékot a busz költsége befizetésével az Erdélyi Örmény Gyökerek

Kulturális Egyesület székhelyén (előzetes telefon után, tel: 201-1011), vagy a Fővárosi Örmény Klubban lehet bejelenteni. Részletes információ a májusi füzetek 45-47. oldalán található.

*****

Helyreigazítás

Szabó László Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia 1. rész (májusi füzetek) 13. oldalán a képaláírás helyesen: Lambrom a Hetumidák székhelye, 14. oldalon a képaláírás: Seleucia vára. Az elírásért elnézést kér a Szerk.

*****

„A kereszténység ellen mindig acsarkodtak, és fognak is az utolsó ítéletig, hisz Krisztust is megölték, de el nem söpörhetik.

A kereszténység örök diadalának a szenvedés a kulcsa. Mi, keresztények apró áldozatmozaikokból rakjuk ki Krisztus képmását, a világ megváltását. Nagyon fontos, hogy ezt tisztán lássuk: ebben segít Krisztus passiója.”

A Passió - film, rendezte: Mel Gibson

Vasvári Erika

*****

Kolozsvári UNITER - díjasok

Hétfő este adták át a Román Színházi Szövetség (UNITER) 2003-as évre szóló díjait. E kitüntetések minden évben az előző év sikeres hazai színházi teljesítményeit értékelik, a színészi alakításoktól a díszlettervezői munkáig, a cirkuszművészeti tevékenységtől a rendezői alkotásig. Amint arról a Szabadság már beszámolt, a jelöltek között hangsúlyosan jelen volt a Kolozsvári Magyar Színház is a legjobb előadás, a legjobb rendező, illetve a legjobb férfialakítás kategóriáiban.

Az ünnepélyes díjkiosztás egyik legmeghatóbb pillanata *Senkáltszky Endre* érdemes művész díjazása volt, akit a bukaresti Nemzeti Színház nagytermében jelen lévők hosszas tapssal, felállva köszöntöttek, amikor átvette Ion Caramitru UNITER-elnök különdíját. „A háború elvesztése egyetlen esetben bocsátható meg: ha el sem mégy a harcmezőre. Én elmentem! És 67 évet töltöttem el a SZÍNHÁZÉRT és a SZÍNPADÉRT folytatott nagy csatában. Örömmel gondolok ezekre az évekre! Csak azt sajnálom, hogy már nem 23 éves vagyok, mint a pályám kezdetekor, hanem 90 éves” mondta Senkáltszky Endre a díj átvételekor.

Bogdán Zsoltot a Doktor Faustus tragikus históriája című előadásban nyújtott alakításáért tüntették ki a 2003-as év legjobb férfiszínészeként. „Ezt a díjat Vlad Mugur mester emlékének ajánlom” - jelentette ki Bogdán Zsolt az UNITER- Gálán.

Mihai Măniutiu rendező immár második éve részesül a legjobb rendezőnek járó díjban, idén a Doktor Faustus tragikus históriája (Kolozsvári Magyar Színház), valamint a Jób kísérlet (szebeni Radu Stanca Színház) előadások rendezéséért.

Gratulálunk a díjazottaknak!

Irodalmi titkárság
Szabadság 2004. április 07.

(Mindkét magyarörmény kitüntetettnek gratulálunk: az örökifjú *Senkáltszky Endre* közösségi tagunknak, kívánva jó egészséget és további sikereket, díjakat, valamint az ifjú *Bogdán Zsolt*nak, az igen sikeres pályakezdéshez. Szerk.)

*****

Szomorújelentés

Fájdalommal tudatjuk, hogy

Issekutz Margit

életének 106. évében, 2004. április 30-án elhunyt. Utolsó földi útjára május 24-én számos rokon, barát kísérte el a Farkasréti temető Makovecz ravatalozójából, ahol római katolikus szertartás szerint vettünk tőle búcsút. Hamvait édesapja, Issekutz Aurél belügyi államtitkár sírjába helyezték örök nyugalomra.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

*****

Hírek

Genealógia - Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére. Kérjük, mindenki jelezze, ha téves adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv - Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda? - Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Postacím: 1251 Budapest Pf. 70. E-mailek: magyar.ormeny@axelero.hu fax:201-2401.
Részletes tájékoztató a májusi szám 50. oldalán.

Programajánló

Június 3-án *Gyulai Líviusz* képzőművész alkotásaiból nyílik *kiállítás* a Budavári Önkormányzat által alapított Várnegyed Galériában a Magyar Könyv Ünnepe című rendezvénysorozat keretében, a budai Várban.

Könyvvásár június 4-6 ig a Szentháromság téren lesz.

A Budapest Főváros XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat június 15-én 18 órakor nyitja meg az *Örmény kódexművészet c. kiállítást* a Karinthy Szalonban (XI. Karinthy Frigyes u. 22.). A kiállítás két hétig látogatható, naponta 10-18 óráig.

A *Fővárosi Örmény Klub* június 17-én *Gyulai Líviusz* Kossuth díjas képzőművészt és *Vennes Emmi* – művészpárt - látja vendégül egy kiadós beszélgetésre, rajzfilmvetítéssel egybekötve. Ezt követően könyvbemutató: Dinyés László Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok. A klubot a II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezi.

Szeretettel vár mindenkit a Főv. II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat a Millenáris Parkba június 19-én de. 10 órától a *Kerület Napja* alkalmából rendezett *irodalmi pódiumműsorra* (Fogadó épületében) és az *Ízek utcája* gasztronómiai bemutatóra. Fellépnek: Szabó Anikó és Flórián Antal színművészek, énekel Kátainé Szilvay Ingrid.

Idén a Világosító Szent Gergely napi búcsú június 26-án lesz Szamosújváron.

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzata

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila.

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 89-90. szám

2004. július-augusztus

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor

- hívtottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a

Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

---

Az örmény esküvő üzenete - július

A pap így fordul a vőlegényhez:

„Meggérdezlek téged, N., Istennek ősszüleinkhez intézett parancsa szerint elfogadod-e feleségül az itt jelenlevő N-t?”

Vőlegény: **„Elfogadom, Isten akarata szerint.”**

A pap a menyasszonyhoz:

„N.! Elfogadod-e törvényes férjedül N-t, aki itt jelen van, és ígérsz-e neki engedelmisséget?”

Menyasszony: **„Engedelmes akarok lenni Isten parancsa szerint.”**

A fenti válaszok lényeges gondolatai: **Isten akarata - Isten parancsa.** Ezt kell nagyon megfontolnunk, elfogadnunk és elmélyítenünk magunkban!

Itt említem meg, hogy a magyar esküvő elnevezés abból a hazai szokásból ered, hogy nem csupán az ünnepélyes szándék kinyilvánítás történik meg, hanem esküvel is megerősítik azt, ez a szokás nincs meg más országokban!

Dr. Sasvári László

*****

Szamosújvár 2004. június 26.

Világosító Szent Gergely búcsú az Örmény Katolikus Székesegyházban

Főtisztelendő Kormányzó Úr, kedves paptestvérek, Krisztusban szeretett testvéreim!

„Tartsátok meg Istennek törvényeit és szeressétek egymást; mert a polgárok kölcsönös szeretete fogja képezni e városnak legbiztosabb alapját. Ha a szeretet az alap, akkor a város áll, míg a hon fennáll.” Oxendius Verzerescul első és utolsó erdélyi örmény katolikus püspök szavai csengenek fülünkben.

Csak ha a szeretet az alap, marad, áll fenn ez a város, és csak így marad fenn a hon. Igaza van a püspöknek, nem csak ez a hon, amely akkor az örménység számára Erdélyország volt, hanem minden hon, minden közösség csak addig marad fenn, amíg a szeretet, és mindaz, amit a szeretet magába foglal, uralja az emberek szívét. Mert a szeretet nem egy elvont

fogalom, hanem egy gyűjtőszó, amely magába foglalja az embertárs elfogadását olyannak, amilyenek Isten megteremtette, az embertárs megbecsülését, az érte való aggódást, a másokra való állandó figyelmet, a másik megfeddését, ha úgy tűnik, hogy eltévedt a szeretet útjáról.

Amikor az örmény katolikus egyház által a mai napra előírt evangéliumot halljuk, rögtön érezzük, hogy tulajdonképpen ezek a tulajdonságok mind-mind a jó pásztorra érthetők. Hiszen a jó pásztor feladata, hogy „atyai” gondoskodással figyeljen minden egyes bárányára, hogy ápolja, védelmezze és terelgesse őket, megpróbálja összetartani őket, és azokat a bárányokat, amelyek letértek a helyes útról, visszatérítse, jó útra terelje, hiszen ha eltávolodnak, ha egyedül maradnak, akkor eltévednek és elvesznek.

És pontosan ezért nem helytelen, ha az imént hallott evangéliumot a mai nap ünnepeltjére, Világosító Szent Gergelyre vonatkoztatjuk. Hiszen ő vezette az örmény népet a pogányság sötétségéből Krisztus világosságára, és megpróbálta megértetni az örménységgel, hogy az egyetlen valamit érő út az életben Krisztus útja, vagyis a szeretet útja.

Sokat nem tudunk életéről, azt sem, hogy mikor következett be életében a nagy pálfordulás, mikor vált ennyire tudatos Krisztus-követővé. De tudjuk, hogy olyannyira hitte, hogy az egyetlen út Krisztus útja, hogy sem fejedelmességek, sem hatalmasságok, sem pénz, sem kard nem tudta rávenni, hogy megtagadja Krisztust. Tudjuk, hogy keményen megszenvedett Krisztusért. De aki ezt még nem ismeri, elolvashatja Szent Gergely életét, de leghamarabb megfigyelheti örmény templomainkban azokat a képeket, amelyeken azt látjuk ábrázolva, ahogyan megkereszteli a leprából meggyógyított III. Tiridat királyt. A kép körül a művészek többsége ábrázolja Szent Gergely megkínzását: keresztre feszítést, égő vassal való hasogatást, korbácsolást kellett elszenvedni, és mindezt azért, hogy megtagadja Krisztust. Tudjuk, hogy olyan meggyőződéssel vallotta, hogy Jézus Krisztus a népek világossága, hogy ezt a világosságot a khor virabi tömlőc sötétsége sem tudta megszüntet. Aki már volt ott, tudja, hogy mit jelenthetett tizenhárom év börtön egy olyan sötét veremben, amelybe csak egy apró kis fény szivárgott be azon a lyukon, amelyen minden nap jötevői élelmet dobtak be neki. De hiszem, hogy az az ember, aki ezt ép ésszel kibírta, valami nagyobb világosságot tapasztalhatott meg, mint az a kis fény, ami az apró lyukon átszivárgott.

Szent Gergelynek egyetlen vágya az lehetett, hogy a nép, amelynek ő apostola lett, Krisztus útjára térjen. És amikor ez az örmény király megkeresztelése után megtörtént, hiszen ha a király keresztény, akkor alattvalói is keresztények lesznek, vagy elpusztulnak, akkor hihetetlen lelkesedéssel vezette a reá bízott népet. Csupán ennyit tudunk róla: a hagyomány szerint Rómában járt, hogy a pápánál elismerést szerezzen az örmény kereszténységnek. És amikor innen a királlyal együtt hazatért, templomokat épített, apostoli buzgósággal vezette a reá bízott népet.

De mit jelent apostoli buzgósággal vezetni egy nyájat? Egyértelműen nem jelenthet mást, mint teljes szívvel és lélekkel azon lenni, hogy ez a nép Krisztus útját járja, azt az utat, amely a krisztusi értékekkel van kikövezeve, és amelynek alapja a szeretet.

Sokszor nekem, mint papnak az az érzésem, hogy sokan úgy gondolják, hogy ez a munka csak a papra, a pásztorra hárul. Az örményeknek azonban van egy sajátos szokása, amivel jóval megelőzték pl. a II. vatikáni zsinatot is, ahol a római katolikus egyház gyakorlatában sok minden megváltozott, és sok esetben visszatért az eredeti forrásokhoz, a Szentíráshoz és az ősegyházi hagyományhoz. Az örmények, örménymagyarok olyan társadalmi rendszerben éltek, amelyben a pap valóban lelkipásztor kellett, hogy legyen, és azért, hogy a lelkekkel foglalkozzon, mindenben segítségére voltak. Én úgy érzem, hogy kettős dolgot feltételezett: egyrészt a nép, vagy vezetői érettségét, és másrészt a pap alázatát.

És mit jelent ez számunkra, erre a búcsúra összegyűlt innen elszármazott, és velünk szimpatizáló testvéreink számára?

Valamennyiünk példaképe Szent Gergely kellene, hogy legyen, aki életében kitartott

Krisztus mellett. Krisztust felvállalni egy lelkeség felvállalását jelenti, amelynek középpontja Krisztus, és amely véleményem szerint mindannyiunknak a hétköznapi életében kellene visszatükröződjön: abban, hogy mennyire szeretjük Istent és mennyire szeretjük embertársainkat.

De ugyanakkor ott van Szent Gergely, a jó pásztor példaképe, aki teljesen a népért, a nyájért adta életét, megszenvedett az örmény népért. És ebben is példakép kellene legyen számukra is. Mi, magyarörmények kevesen vagyunk. Sokan azt mondják, hogy túl kevesen ahhoz, hogy valami is történjen ebben a közösségben. Valóban, kevesen vagyunk, de jaj annak a közösségnek, legyen az egyház, ahol a mennyiség számít. Az örmények Erdélyben sohasem voltak sokan. Sohasem lehettek népegyház. És túlélésük attól függött, hogy mennyire figyeltek egymásra, mennyire segítették egymást, mennyire őrizték ősi hitüket és hagyományaikat, mennyire szolgálták a közösséget, milyen mértékben adták át a megőrzött hagyományt és hitet gyermekeiknek, és ezáltal mennyire szolgálták Istent. Mert Isten szolgálata az embertárs szolgálata, és a közösség elhanyagolása Isten megvetése, hiszen Isten közösségbe teremtette az embert.

Jelenleg újabb Világosító Szent Gergelyekre van szükség. Nem csak papokra, hanem minden jóakarátú emberre, aki szívében viseli az örménymagyarok ügyét. Olyan emberekre, akik teljes lényükkel, szívével és elméjükkel, egész valóságukkal annak szentelik magukat, hogy ez a közösség fennmaradjon, hogy szertartása élő gyakorlat legyen, hogy a gyermekek újra megismerjék az ősi imákat és énekeket. Hiszen Világosító Szent Gergelynek is az lehetett az álma, hogy a nép, amely a Krisztusi fényben megvilágosodott, mint Isten népe fennmaradjon.

Egy örmény népmese szerint a test részei egy alkalommal elhatározták, hogy megakadályozzák a gyomor működését. Mert a gyomor nem tesz mást, mint egyfolytában csak nyel, csak elnyel. És valóban, így is történt. A torok nem nyelt többet, a szív nem pumpált több vért a gyomornak. A gyomor nem kapott semmit. Egy idő után azonban észrevették, hogy önmaguk is elgyengülnek. A toroknak már ereje sem volt arra, hogy nyeljen, a szív éppen csak, hogy dobogott. És rájöttek arra, hogy a gyomor, amely csak emésztett, csak ő tud erőt adni nekik. És a torok újból kezdett nyelni, a szív újból vért pumpálni. És így megélt az egész szervezet.

Mi a mese mondanivalója nekünk, itt és most? Talán annyi, hogy mi, akik itt és az Anyaországban élünk, felvállaljuk Szent Gergely hivatását: mindent megtenni, a lehetőségek és erő szerint, hogy a szeretet ebben a világban uralkodjon, és másodsorban, hogy együtt, összefogással előmozdítsuk ennek a kis közösségnek a fennmaradását. Szent Gergely közbenjárására adja meg a Jóisten mindannyiunknak ezt az erőt és bátorságot.

Ámen.

*Puskás Attila
örmény katolikus érseki helynök,
vikárius*

*****

2004. június 25-27.

Világosító Szent Gergelyre emlékeztünk,
avagy gondolataim a szamosújvári ünnepség kapcsán...

Világosító Szent Gergely az örmény nép apostola. (Ez a szó küldöttet jelent, hírvivőt - aki hírüladja a világnak a Megváltó üzenetét.)

Gergely nevének három jelentése van:

- görög eredetű név, éber pásztor jelent;
- származása alapján „Pártus”-nak (Partew) is nevezték;

- sajátos jelzője a „Világosító” (örményül *Luszarovics*), amely megkülönbözteti őt a keresztény világban ünnepelt szentek között.

Világosító Szent Gergely 260 körül született Örményországban, Caesareában kapott keresztény nevelést, itt házasodott meg, felesége neve Julietta. Két gyermeke született: a későbbi *Szt. Arisztakesz* és *Szt. Verdenesz*.

III. Tiridat királyt 298-ban Gergely állhatatossága győzte meg, amellyel a reá kirótt, kimondhatatlan kínzásokat elviselte a hitéért. 301-ben lett a kereszténység Örményországban államvallás, elsőként a világon.

314-ben a caesareai szinóduson húsz püspök jelenlétében Gergelyt püspökké szentelték, egyben ünnepelték Örményország megtérését. Történeti tény, hogy egyszer elzarándokolt Rómába is, és találkozott Szilveszter pápával.

Gergelynek az IGE fény alakban jelent meg. Amikor a pásztorok megtalálták holttestét a Sabuh-hegy remeteségében, csodálatos fényt árasztott.

Ereklyéi körül számos legenda keletkezett. Biztosan a jobb karja azonosítható, melyet törvényessége jeleként a mindenkori örmény katolikosz őriz.

II. János Pál pápa mondta 2001. szeptember 27-én Ecsmiadzinban, amikor a „Nagy Oltár”-on misézett: „Minden örmény keresztény Jézus Krisztus keresztjére tekint, amely a világ egyetlen reménysége és Örményország igaz világossága és üdvössége. Kedves számotokra a Kereszt, mert tudjátok, hogy benne élet van és nem halál, győzelem és nem vereség.”

Szamosújváron idén június 26-án ünnepeltük az örmény nép apostolát a csodálatosan szép székesegyházban. Magasztos volt ez az ünnep, amelyen megjelent *Dr Jakubinyi György* érsek úr, gyulafehérvári püspök, örmény apostoli kormányzó. Ő köszöntötte a zsúfolásig megtelt templomban a híveket, akik Erdély és az Anyaország számos városából utaztak ide, hogy részt vegyenek a szertartáson. (Mi a Fővárosi Örmény Önkormányzat képviselőjében vettünk részt a búcsún.)

A szentmise *Puskás Attila* vikárius úr celebrálta, magyarul és örményül. A szentbeszédben a szeretet fontosságát hangsúlyozta, az egymás iránti megértést, a türelmet.

A szamosújvári kórus az örmény liturgikus énekeket interpretálta, majd *Kirkósa Júlia* szívhez szóló énekét hallgattuk a szentáldozás közben.

Szakács Endre plébános úr az ünnepi szentmise végén megköszönte az adományokat és meghívta a jelenlévőket a plébánián tartandó ünnepi ebédre.

A szentmise után a TÉKA Székházban került sor A *XIII-XIV. század örmény kódexművészete* című vándorkiállítás megnyitására, amelynek anyagát az EÖGYKE elnöke a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Plébániának adományozta. A megnyitóra a terem zsúfolásig megtelt. A jelenlévők nagy figyelemmel hallgatták dr. Issekutz Sarolta beszédét, Kátainé Szilvay Ingrid által előadott verset és örmény énekét. Puskás Attila vikárius úr átvette az elnök asszonytól az adományozó okiratot, és meleg szavakkal megköszönte azt.

Végül *Kiss Ferenc* tartott könyvismertetőt a Szamosújvárról nemrég megjelent könyvről.

A kolozsvári televízió interjút készített dr. Issekutz Saroltával, így a nézők Erdély szerte tudomást szerezhettek arról, hogy a közeljövőben Gyergyószentmiklóson, Csíkszépvízen és Csíkszeredán, valamint Erzsébetvárosban is látható lesz ez a szépséges - értékes kiállítás.

A plébánián vidám hangulatban zajlott a szeretetvendégség, ahol örömmel köszöntöttük régi kedves ismerőseinket, akik közül sokan jöttek oda az elnök asszonyhoz kizárólag azért, hogy megköszönjék azt az erkölcsi és anyagi támogatást, amelyet az EÖGYKE és a FŐÖ részéről folyamatosan kapnak.

Itt kell megemlíteni a szamosújvári kiállítás rendezőjét, *Lengyel Marikát* is, aki áldozatos munkával készítette elő a kiállítást, és aki erejét nem kímélve folytatja a régiségek gyűjtését, a temetőben lévő örmény síremlékek gondozását.

Szép nap volt június 26-án. Dél előtt fekete felhők borították be az eget, de a szentmise végére kisütött a nap, ránk mosolygott, amikor átmentünk a kiállítás megnyitójára, és

mosolyogtak az emberek is, akik megtekintették a XIII-XIV századi örmény kódexeket. Mindenki kapott egy emléklapot, amely egy 1318-ban készült örmény Biblia egyik lapja (igen szép színes nyomat formájában). A kiállítás sikerét bizonyítja, hogy 13-16 óra között mintegy 200 ember volt kíváncsi a kiállításra és gyönyörködött a képekben.

Délután ragyogó napsütésben tértünk vissza Kolozsvárra és beszélgetve az egész napi élményekről megállapítottuk, hogy az utóbbi évek legszebb egyházi szertartásán vettünk részt, a Puskás Attila vikárius úr által celebrált mise megérintette a szívünket.

Még egy élményről szeretném tájékoztatni a nyájas olvasót. Ebben Kolozsváron volt részünk. Vacsorameghívást kaptunk *Bálintné Kovács Júliától*, (Armenia Örménymagyar Baráti Társaság elnöke) és párjától, *Venceltől a Bálint Tibor Kúriába*, a KABÁT emlékhelyre. (KABÁT: Kolozsvári Alkotók Bálint Tibor Tanyája.) A házban két emlékszobát alakítottak ki, amelyben nemcsak Bálint Tibor író relikviái vannak, hanem a kolozsvári alkotók művei is. A gyönyörű kertben különleges műalkotás idézi *Bálint Tibor* hatalmas művét, az „Új Erdély Trilógiát” Betűkkel ékesített járókövek vezetnek a „Panaszfalhoz” és onnan a „Bábel”-hez, amelyet most fejez be Vencel. (Az „Új Erdély Trilógia” három kötete: I. *Zokogó majom az 1930-as évektől kezdődően Sztálin haláláig írja le az eseményeket*, II. *Zarándoklás a panaszfalhoz a Georghiu Dej korszakot, az üldöztetéseket idézi fel*. III. *Bábel toronyháza a Ceausescu korszakot eleveníti fel megrázó erővel*.) A két éve elhunyt író szellemisége nemcsak könyveiben, hanem a házában, a tárgyaiban, és a most kialakított „Szobor”-ban is fennmarad az utókor számára.

Néhány szó a menüről:

- gyöngyoszos szilvapálinka
- tárkonyos bárányleves tüdőgombóccal,
- flekken édespecsenyéből, és kicsontozott csirkecomb, amelyet 24 órán keresztül pácoltak szárazpácban, garnírozva: petrezselymes újkrumpli, cukorborsóval, sárgaréppal.
- Aki megszomjazott, vörösbort és sört ihatott a finom vacsorához. És nem szabad elfelejteni a nagy szemű fekete cseresznyét sem, amelyet jégbehűtve, szőlőlevél terítéken tettek az asztalra.

Fontos információt is kaptunk: a cseresznyeszárát nem szabad kidobni, megmosva, megszáritva hatásos vesehajtó tea. Elkészítése: forró vízben 15 percig kell áztatni, finom illatú mélyvörös színű teát nyerünk belőle. Az adag: 1 pohár teához 2-3 csipetnyi cseresznyeszár.

A vacsorát a kertben, a lebukó nap sugarainál, jó hangulatú beszélgetés közben fogyasztottuk el. Sokan voltunk: a FŐÖ küldöttség (7 fő), Puskás Attila vikárius úr, *Sebesi Karen Attila* a Magyarörmények Romániai Szövetsége elnöke, *Dr. Tóthfalussy Veress Éva* egyetemi adjunktus és a házigazdák.

11 órakor Julika a következő anekdotával örvendeztetett meg bennünket: (ne vegyük célzásra) „A háziasszony szól a férjének: Fiam, hozd be azt a gyógyszert, amit 5 perccel lefekvés előtt szoktam bevenni.”

Nagy nevetések közben köszöntük meg a szíveslátást. A kivilágított Kolozsváron keresztül éjfélre hazaértünk szálláshelyünkre, a Bethlen Kata Vendégházba.

Minden jó, ha a vége jó! Nagy örömmel szolgált, amikor Kolozsvárra, a Szt. Mihály templom előtt álló kedves alkotást, a Mátyás Király szobrot megláttam, mert az évek óta csúfoskodó „ásatás” (egy nagy gödör) végre eltűnt. A józan ész diadalmaskodott egy bomlott agyú polgármester romboló szándéka fölött, helyreállították a burkolatot, és közvetlen közélről lehet gyönyörködni Mátyás fenséges alakjában-arcában, a mellékalakok szépséges kidolgozású ruháiban, a történelmi magyar múltat ábrázoló szoborban. Eltűntették a talpazatot borító firkákat is (csupán hátul látszik egy ákom-bákom), most már csak azt a pár követ kell kijavítani, amely feltehetően az időjárás viszontagságai következtében vált le a helyéről.

Múlt héten lezajlottak Romániában a választások. Bízom benne, hogy az elmúlt évek tébolya után józanabb városvezetés következik, és a manipulált agyú emberek rájönnek, hogy csak együtt, békességben lehet Kincses Kolozsvár értékeit, szépségét megőrizni utódaink számára.

*Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit
fővárosi örmény képviselő, XII. kerületi örmény elnök*

*****

Gyulai Líviusz kiállítása a Várnegyed Galériában

Megnyitása óta immár második alkalommal ad otthont rangos kiállításnak a Várnegyed Galéria. Ezúttal, egészen június 24-ig Gyulai Líviusz Kossuth-díjas grafikusművész megkapó tárlatában gyönyörködhetnek a művészetbarát polgárok.

A kiállítás megnyitóján Berecz András mesemondó, népdalénekes ízesen előadott tanulságos történeteivel, és népdalokkal gondoskodott a jó hangulatról, majd dr. Nagy Gábor Tamás polgármester üdvözölte a résztvevőket.

Az érdeklődők nagy száma, a zsúfolásig megtelt terem is azt jelzik, hogy jó döntés volt létrehozni saját galériánkat - kezdte köszöntőjét a polgármester. Külön öröm, hogy a galérianyitó kiállításához hasonlóan ezúttal is színvonalas, érdekes és fontos tárlatot sikerült összeállítani. A kiállítás megnyitását igyekeztünk úgy időzíteni, hogy az szervesen kapcsolódjon az önkormányzat könyvünnepi rendezvényéhez, ezzel kapcsolva össze a magyar irodalmat és képzőművészetet.

Március 15. óta - ekkor vehette át a régóta kiérdemelt Kossuth díjat - a mostani tárlat Gyulai Líviusz első kiállítása. Személyében olyan művészt köszönhetünk, aki könyvillusztrációival, grafikáival az általa ékesített könyvek íróival egyenértékű alkotásokat hozott és hoz létre ma is. Ámulatra méltó az a sokszínűség, ami olyannyira jellemzi művészetét. Rajzai az illusztrált könyvek stílusában szólalnak meg, mégsem egyszerű másolatai, vizuális kiterjesztései a papírra vetett gondolatoknak, mert képesek valami egyedi pluszt, valami finom eltérést megfogalmazni. Ebben a többletben érhető tetten a művész egyedi látásmódja, a szövegen túlmutató hitvallása.

Antall István a Magyar Rádió szerkesztője a folyamatos jövőidő adekvát hírnökeként jellemezte Gyulai Líviuszt:

- Ami mögötte van, az is lesz majd. Amit elvégzett, és ahogy: abból lesz az új hullám. Mert a műveletlenség, a tájékozatlanság, az igénytelenség nem lehet a magyar képzőművészet, a magyar szellemi élet hosszú távú programja. A táblakép festészet, az önálló grafikai lapok, klasszikus technikák nem haltak meg, bár folyamatosan temetik őket. Temetik azok, akik az ötletet, a gesztust, a tárgyat, s a kiegészítőket fontosabbnak vélik, mint a mindent túlélő gondolatot, s a költészetet csak szitokszóként használják.

Kérdéseket föltenni, kételkedni kötelesség, meghaladni elődeinket és, önmagunkat is akár, szép ambíció, de meghaladni, és nem elpusztítani. Tovább építeni, és nem megsemmisíteni. A „romboljatok, hogy építhessetek” kassági jelszavát szerencsére a nagy teoretikus sem vette komolyan, s vénségére versfüzérben tisztelgett az előtt a festészet előtt, amelyet újíto göggyében egykor talán lenézett. Az ember természete ez: harap egyet a tudás fájának gyümölcséből, aztán Isten előtt is a múzsára keni mondván, hogy az csábított el, s nem a kíváncsiság.

Líviusznak azonban egészen más a módszere. A haragvó Istent asztalhoz ülteti, önt neki egy pohár soproni vöröset, azután még egyet, sőt talán még egyet, és közben elbeszélget vele. Együtt majszolgatják a tudás almáját, egy harapás neked, egy harapás nekem, a csutkát is meg lehet enni, csak a magot ne harapjátok ketté. Marad a vékonyka szár, a vonalnyi jelzés, amivel aztán el lehet játszogatni. Eszi az almát Líviusz, nem kóstolgatja, sőt talán lekvárt is

főz belőle, pálinkát is párol. Úgy teszi sajátjává a tudást, hogy a huszadik század művészeti dogmája, az eredetiség látszata, külső kényszere meg sem érinti.

Gyulai Líviusz ugyanis, mint mondtam volt, maga a jövő idő. Munkáinak filozófiája és nem elmélete van. Minden esetben a feladat határozza meg a formát, az eszközt, a technikát, minden esetben a megszólalás felelőssége alakítja a játékteret.

Alázat ez, öntudatos alázat, az önérték és az anyag ismerete. Mert az anyag ez esetben nem száraz materializmus, mert az anyag maga a szakralitás, a transzcendencia. Mondhatnám némi profanitással: Isten is abból az anyagból való, mint mi, ráadásul Líviusz munkáinál ez napi tapasztalat. Az ihlet nem kívülről jön, hanem belül van, ahogy onnan épül a titok is, az időtlen modernitás, a Giotto, Leonardo, Picasso féle módszer, vagy inkább magatartás. Ahol a több ezer éves írnok szobor is meghökkentően időszerű. Jelentése, üzenete nem szorul magyarázókra, közvetítőkre, kézbesítőkre.

Gyulai Líviusz - ha eddig nem derült volna ki, ettől jövő idő, amitől az irodalomba visszatér a szöveget újraértelmező történet, amitől a vers újra keresi formáját, amitől az installációra újra fölkerül a kép, amitől meghökkentés, a polgárpukkasztás elporlik a humanizmus homályos, ám mégis törhetetlennek bizonyuló tükrén. Innentől kezdve reménykedhetünk, hogy a kőre lehelt rajz nyomata mindent túlél, innentől kezdve hihetünk a tusba mártott tollhegy lélekvandorlásában, a színes ceruza föltámadásában, a Líviusz által megőrzött hagyományok újjászületésében. Csendes ellenállás ez, nincs benne semmi harciasság, a békesség termékenyítő óráit jelentheti, ha Kosztolányihoz, Krúdyhoz, Szerb Antalhoz, Defoe-hoz, Shakespeare-hez fordulhat valaki azzal a természetes mozdulattal, ahogyan poharát szájához emeli.

Az időtlenség jövőidejének prófétája Gyulai Líviusz akkor is, amikor minden toborzó szándék nélkül tanítványok sorakoznak köré, amikor minden zajos ige hirdetés és propaganda nélkül keresni kezdik, amikor az Őt a kortárs művészeti kislexikonból tudatosan kifelejtőknek is eszébe jut önnön korlátoltságuk, égis éré elméleteik tarthatatlansága.

Az idő nekünk dolgozik, és Gyulai Líviusznak dolgozik. Hiszen nincs még száz éve, hogy a Nagybányán összeverődő, belső igénytől fűtött fiatal festők úgy teremtenek új világot, hogy a régít sem tagadják meg, úgy tesznek központtá egy peremvidéki kisvárost, hogy olvasva, nyelveket beszélve, vitatkozva fél Európa odacsődül. Mert Líviusz még tovább tudja adni annak a nemzedéknek az élményét, akik a háborúk és kegyetlen központosított békék, a diktatúrák sötétsége után, a teljes szétverésből is talpra tudnak állni. Líviusz jövőideje ott gyarapodik Szőnyi István, Bernáth Aurél, Kmetty János, Barcsay Jenő mondataiban, mozdulataiban. Kondor Béla, Pilinszky János, Vujicsics Tihamér cigarettafüstjében, ott gyarapodik az önáltatás nélküli folyamatosságban.

Gyulai Líviusznak, a mi Lulunknak nincs semmi titka. Itt ül közöttünk, ugyanabból a borból kortyinthatunk, mint ő, ugyanazokból a könyvekből olvashatunk, mint ő, ugyanazokat a képeket nézhetjük, mint ő, ugyanazokat a szavakat mondhatjuk, mint ő. Mégis éreznünk kell, hogy minden vele töltött pillanat visszahozhatatlan élmény.

Olyan élmény, amit mindig őrizgetünk majd magunkban. S talán megpróbáljuk mi is továbbadni - zárta kiállítás megnyitó beszédét Antall István.

Á.

(Várnegyed 2004. június 18.)

Telefon

Ne zavarjál, foglalt vagyok,
úgy élek itt, mint a rabok.
Üvegkalitkába zárva,
fülemben emberek zagyvája,
csengenek s zörgök, de túrók
és lassan megsüketülök.

Gyulai Líviusz

Álomi, boldog világ

Beszélgetés Gyulai Líviusz grafikusművésszel

Egyszerre két helyen is van kiállítása. Egyik a Várhegyed Galériában nyílt meg, a másik a Cseh Centrumban, ahol szípkázó animációs filmjeit is bemutatták úgy, hogy a közönség tapssal jutalmazta vidám üzeneteit.

Sajátos hangulatú, bravúros technikai tudásról, remek rajzkészségről, összetéveszthetetlen iróniáról számot adó egyedi és sokszorosított grafikai lapjaival megbecsülést szerzett itthon és külföldön. A legjobbak között tartják számon. Babits, Karinthy, Krúdy, Szerb Antal, Weöres Sándor, Shakespeare, Molière, Cervantes, Balzac, Defoe, hogy csak néhányat említsünk a több százból - műveit illusztrálta remek linóleum- és fametszeteivel.

A megnyitó után az eltelt évtizedekről, örömekről és gondokról beszélgettünk Gyulai Líviuszsal.

- Én is meglepődtem, hogy mennyien eljöttek mindkét kiállításra - mondja mosolyogva. Az ötvenes években sokat jelentett nekem a Cseh Kultúra Házának látogatása, ahol szabadabb szellemű alkotásokat lehetett látni, igazi remekműveket. Természetesen engem már akkor is az animációs filmek érdekeltek, s a lengyel kultúra bemutatói; így együtt modern is volt, amit megcsodálhattunk. Könyvben, képen lehetett érezni a szellem tiszta gondolatait, azt az örömet, hogy milyen jó megismerni egymás kultúráját és gazdagodni általa...

- *Hogyan születnek grafikai?*

- Meghatározó volt a kezdetek irodalmi élménye. Inspirált és a legnehezebb feladatokhoz is erőt adott gyönyörű magyar nyelvünkön a vers, a regény, a mese. A külföldiek is, akik közül nagyon sok klasszikust illusztráltam. Idomulnom kellett a szerzőkhöz, megidézni a különböző korokat és hangulatokat, különben is az emberiség kultúrtörténete mindig érdekelt, hogyan éltek eleink és mit csináltak.

- *Már főiskolás korában barátságot kötött Kondor Bélával. Hogyan emlékezik a fiatalon ellobbant, zseniális grafikusunkra?*

- Kondor eljött a főiskolára, hogy növendékeket keressen az Élet és Irodalom számára; rajzoljanak és egy kis pénzt keressenek. Nem voltam bent, társaim mondták, hogy a műteremben lévő rajztömbömet átnézte és elvitte magával. Mikor megtudta, hogy diplomamunkám Italo Calvino három története, az Európa Kiadótól kapott munkáját átadta nekem. Csodálatos gesztus volt ez tőle, baráti kézfogás.

- *Milyen emléket őriz Nagy Lászlóról?*

- Az Élet és Irodalomban jelent meg a legtöbb grafikám. Megismertem nagy költőinket, kortársaimat Ágh Istvánt, Buda Ferencet... Heti feladatot adott a lap, állandó gyakorlatot, hogy jót adjak be; könyvnapokon Laci kiküldött író portrékat rajzolni. Bizonyára ezek is hozzájárultak, hogy újabb munkákat kaptam a kiadóktól.

- *Számtalan kötetet illusztrált. Van-e legkedvesebb?*

- Nagy szeretettel gondolok Weöres Sándor Psychéjére. A meglepő, kissé erotikus szöveget nem pártolta az akkori kultúrpolitika. A Magvető Kiadónál mégis sikerült megjelentetni. Kicsit későn tudtam meg, hogy én fogom illusztrálni, így azután ilyen nyári kánikulában, mint most, éjjel-nappal csináltam. A legnagyobb öröm az volt, hogy a mester meghívott, látogassam meg. Teljes egyetértésben beszéltük meg a terveimet, ő régi kiadványokat mutatott, hogy milyennek képzelem közös munkánkat. Félttem, hogy nem valósul meg ez a zseniális és merész versfüzér, mert az a kor prüd volt és hazug. Boldog volt Weöres Sándor, amikor kezébe vette a szép könyvet. Jellegzetes cérnahangján megköszönte, kedves volt és végtelenül figyelmes, vékony és könnyű, mint egy kisfiú.

- *Kevesen tudják, hogy ön nagyszerű rajzfilmeket is készített.*

- Nagyon szeretek képekben mesélni. Jártam egy szabadiskolába Sopronban, ahol modell

után rajzoltunk, Ágoston Ernő kiváló művésztanár vezetésével. Rajzszenet rendeltünk, csomagolópapírt vettünk elő, amit fölfeszítettünk kovással és dolgoztunk késő estig... A hetvenes években váratlanul szóltak, hogy lenne-e kedvem animációs filmeket készíteni. Boldogan igent mondtam. Akkor rögtön azt a filmet akartam elkészíteni, amit csak most tudok megvalósítani, ha minden feltétel teljesül. Igazi Krúdy írás lesz, egy kicsit önvallomás is, a barátokról, Nyíregyházáról és Debrecenről. Helyette a Delfinia (1976) született meg, majd az Új lakók (1978), a Jómadarak (1979), a Jónás (1997) és Az én kis városom (2002). Korán megtanultam mestereimtől, hogy amit rajzolok, az ne legyen unalmas, a húsz perc pergő legyen, ötletes és vidám.

- *Rajzol, illusztrál, filmet készít, forgatókönyvet ír, kötetnyi gyerekverset is papírra vetett. Minek tartja magát?*

- Grafikus vagyok, könyvillusztrátor. Soha nem volt más vágyam, mint hogy a kapott műben az író igazi társa legyek. Azt kívántam mindig, hogy kicsit elidőzhessek munkáim világában, időben és térben a képzelet szárnyán szabadon tudjak utazni. Elmondjam örömeimet és fájdalmaimat, ha máshol nem, egy pusztá papírlapon.

- *Nemrégem ünnepelte hatvanötödik születésnapját. Készített-e számvetést?*

- Komolyabb számvetést nem. De úgy látom, azzal, hogy animációs filmeket is csinálhattam, fontosabb terveimet megvalósítottam. Így, hogy irodalmi mesélő hajlamaimat is kiélhettem, egy közösség nézheti és gazdagodhat általa, jóleső elégedettséggel tölt el.

- *Hogyan látja képzőművészetünk helyzetét?*

- Mikor én főiskolás voltam, természetes volt, hogy a modernnek mondott irányzatoktól elzárva éltünk. Egyszerű reprodukciókhoz nem jutottunk hozzá, nem ismertük az európai áramlatokat.

Mikor jöttek az első nyugati könyvek a főiskolához, a nagyobb múzeumokhoz, akkor kezdett kitágulni a látásunk, s kezdtünk eligazodni a nagyvilágban. Akiket fölfedeztünk: Van Gogh, Gauguin, Cézanne, annyira frissek voltak, mintha kortársaink lettek volna... A maiaknak könnyebb a helyzete, de nagyobb a veszély is, hogy a sok csapdában, a sok semmitmondó dologban eltévednek. Én hiszek a fiatalokban, a tehetségükben, az új évszázad üzeneteit is meg tudják fogalmazni.

- *Mai gyűlölködő világunkban mit tehet a művész „törékeny fegyverével”, a rajzzal?*

- Mindig azt mondom, irodalomban, zenében, vagy más művészeti ágban is, minden erőnkkel azon kell lenni, hogy a szépet mutassuk föl. Ez a feladata és kötelessége egy alkotó embernek. Nehéz körülmények között is születtek olyan alkotások, amelyek híven ábrázolták korukat, de a harmóniára való törekvés, mint legszebb emberi cél mindig ott bujkált a sorok közt, vagy a képeken. A reményt soha nem szabad feladnunk, a hitet, hogy egy-egy pillanatra megértjük egymást és békesség költözik a szívünkbe.

F.F.L.

(Várnegyed 2004. június 18.)

Rágógumi

Egyre csak azon rágódom,
miért van nekem annyi gondom.
Úgy szeretnek, majd megesznek,
a boltban engem keresnek,
mégis gondok aggasztanak...
vajon hova ragasztanak?

Gyulai Líviusz

*****

Fővárosi Örmény Klub

Gyulai Líviusz grafikusművész és könyvillusztrátor, rajzfilm-animátor és házastársa, Vennes Emmy színművésznő június 17-én a Fővárosi Örmény Klub vendége volt. Az anyai ágon erdélyi örmény gyökerű művész közvetlen, színes egyéniségével lebilincselte közösségünket. Művészi hitvallásáról, a könyvek szeretetéről, az olvasás gyönyöréről mesélt szerényen, mosolyogva, emlékezve a pályáját segítő-ható tanáira, művésztársaira. Az estet Vennes Emmy gyermekversekkel, mondókákkal tette színessé, amelyek természetesen ugyancsak Gyulai Líviusz alkotásai. Az előadóművész kedves interpretálása csak fokozta a jóhumorú alkotások hatását. *Bacsó Zoltán* operatőr jóvoltából - aki Gyulai Líviusz rajzfilmjeit készítette - megtekinthettük rajzfilmjeit is. A közönség harsány kacagással díjazta az ötleteket és a humort, nem beszélve a figurák megjelenítéséről, majd szünni nem akaró tapssal jutalmazta a művészpárt, akik oly közel kerültek hozzánk e személyes találkozás során. Köszönjük a feledhetetlen együttlétet.

Az est második részében *Dinyés László* mutatta be *Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok* c. könyvét, amely az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadó Erdélyi Örmény Múzeum sorozatában jelent meg. A könyvvásár lehetőséget adott arra, hogy a szerző dedikálhassa művét, amelynek örömmel tett eleget. A klubestet a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte. Köszönet a rendezőknek a tartalmas estért.

MS

*****

Szabó László

Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia

Harmadik, befejező rész

1375 után Szisztól 30 km-re egy sziklaerőd, Anavarza még örmény kézen maradt 1428-ig. Korykosz vízivára a tengerparton körülbelül Konstantinápoly török kézre kerüléséig a Ciprusi királyság, majd Velence birtokában volt. Ajasz a XVI. század elején rövid időre szintén velencei fennhatóság alá került. Az egyiptomi szultánok helytartókra bízta az országot, akik Sziszben laktak. 1403-tól türkmén törzsek uralták a területet, majd a XVI. század elején megjelentek az oszmánok. A török időkben két autonómnak nevezhető terület maradt fenn Kilikiában. Az egyik Zejtun (ma Szulejmanli), az Anti-Taurusz hegység szívében. Saját önkormányzatuk volt, amelynek élén a négy jelentős család egyikéből kikerülő vezető a paron vagy baron állt. Évi ötezer piasztert fizettek a szultánnak. Ez a rendszer egészen 1862-ig állt fenn.

A másik terület Hadzsín (ma Saimbejli) volt Kilikia északi részén, amely szintén privilégiumokkal rendelkezett a XVIII. század második feléig. Kilikiától kicsit északra, de már Kappadókiaiban, Tomarza örmény lakossága szintén élvezett korlátozott autonómiát 1908-ig.

A XIX. század végén az Abdul Hamid szultán vezette Törökország hivatalos ideológiája a pán-islamizmus lett. Abban bíztak, hogy a birodalom elégedetlenkedő muszlim népeit így kordában tudják tartani. A nyugtalanság levezetésére a keresztény örményeket, mintegy biztonsági szelepként használták. A kormány pogromokat szervezett az örmények ellen. 1895-től több kisázsiai városban, így Kilikiában is előfordultak tömeges gyilkosságok, ahol a nőket, az öregeket és a gyermekeket sem kímélte a felheccelt csőcselék.

1908-ban a török tisztikar egy része az úgynevezett ifjútörökök ragadták magukhoz a hatalmat. Az ifjútörök forradalom csaknem vérontás nélkül győzött. Országszerte tüntetéseket szerveztek a szabadság és egyenlőség nevében. Megindult a barátkozás a

muszlimok és nem muszlimok között. Ez a hangulat azonban nem tartott sokáig. Formálisan a szultáni alattvalók egyenlők voltak, de valójában a nemzeti kisebbségek asszimilációjára törekedtek. Később uralkodó ideológiájukká vált a faji alapokra épülő pántürk „gondolat”. Azt hirdették, hogy a Boszporusztól az Altájig minden török nyelvű népet egyesíteni kell. Az ifjútörökök egyre inkább kezdtek ellenségesen tekinteni a birodalom nem török kisebbségeire, keresztényekre és muszlimokra egyaránt. 1909-ben ismét véres pogromok robbantak ki az örmények ellen. A kilikiai Adanában és Dörtyolban több mint harminc ezren estek áldozatul.

Az első világháború kitörése után Kelet-Anatóliában súlyos harcokat vívtak az orosz és a török csapatok. Az ifjútörök kormányzat az örményeket árulóknak, az antant ötödik hadoszlopának tekintette, ezért elrendelte az anatóliai örmények kitelepítését Szíria keleti részébe. A véres pogromokkal kísért akciónak - joggal nevezhetjük népiirtásnak másfél millióan estek áldozatul. Volt néhány ellenállási góc, amely nem teljesítette a deportálási parancsot. A leghíresebb a Musza Dagh hősiességének védelme. Kilikia és Szíria határvidékén hat örmény falu lakossága elsáncolta magát a Musza Daghon (magyarul Mózes-hegy), és ötvenhárom napon át a török katonaság több rohamát is visszaverték. Élelmiszer és lőszerartalékaik azonban kezdtek kimerülni, és csak a tenger felől remélhettek segítséget, ezért a hegyoldalra jól láthatóan kirakták kövekből, hogy „keresztények veszélyben”. 1915. szeptember 5-én a Guichén francia hadihajó a part mentén haladt és észrevette őket. Ekkor az egyik örmény úszva elérte a hajót és átadott a kapitánynak egy fémdobozt, amelyben egy segélykérő levél volt, különböző nyelveken. Szeptember 14-én a francia Jeanne D'Arc gőzhajó - angol hadihajók kíséretében - megjelent és fedélzetére vette az örményeket.

A Musza Dagh-i ellenállás híre elterjedt a világban, bizonyítva az örmények szabadságszeretetét. Ezt örökítette meg Franz Werfel osztrák író A Musza Dagh negyven napja című regényében. Sajnos a fasiszmus születésének időszakában a világ nem értette meg a regény üzenetét.

1915 októberében a Kilikiához közeli Urfa (ma Sanliurfa, egykor Edessza) örmény lakossága sem engedelmeskedett a deportálási parancsok. A török kormány reguláris csapatokat küldött ellenük, de csak huszonöt napi véres harc árán sikerült levérni a felkelést.

1916-ban Anglia és Franciaország aláírt egy titkos megállapodást, mely szerint a háború után Kilikia francia ellenőrzés alá kerül. A két antant hatalom megígérte az örmény emigráns vezetőknek, hogy politikai jogokat adnak az örmény lakosságnak, ha önkénteseik az antant oldalán harcolnak Törökország ellen. A kilikiai városokban helyőrségeket létesíthetnek, és ezek alapjaivá válhatnak egy örmény autonómiának. Sok fiatal örmény, akik megszöktek a török hadseregből, száműzetésben voltak, vagy elmenekültek a pogromok elől, csatlakozott a francia hadsereghez, ahol létrehozták az örmény - hivatalos néven - Orientál légiót. Az önkéntesek meg akarták bosszulni a rengeteg ártatlan áldozatot, ezért halálmegvető bátorsággal küzdöttek.

A háború Törökország vereségével végződött. A Sevres-i béke-megállapodás szerint a török csapatok elhagyták Kilikiát, és a terület francia ellenőrzés alá került. Az elmenekült örmények, az Eufrátesz menti haláltáborok túlélői, visszatértek Kilikiába, reménykedve, hogy új életet kezdhetnek.

A törökök azonban felrúgták a Sevresi megállapodást, és ismét támadásba lendültek. A határozatlan francia kormányzás, és az itt állomásozó csapataik gyengesége miatt a törökök ismét hatalmukba kerítették Kilikiát. Az örmények azonban nem adták fel harc nélkül hazájukat.

A legerősebb ellenállás északon, Hadzsiban (ma Saimbejli) bontakozott ki. Védelmi parancsokságot alakítottak. Felszerelésük azonban gyenge volt. Ezerkétszáz férfira mindössze négyszázharminckét puska jutott. Lőszerből és élelmiszerből is hiányt szenvedtek. Ennek ellenére nyolc hónapig feltartóztatták a túlerőben lévő ellenséget. A francia katonai vezetők

kétszínű politikát folytattak. Segítséget ígértek, de ezt nem tartották be, sőt, mivel Kilikiáról már lemondtak, tájékoztatták a törököket az örmény védelmi tervekről. Végül Saim bej török parancsnok csapatai, tüzérségi támogatással lerombolták és felégették Hadzsint. Mindössze háromszáznolcvan örmény tudott elmenekülni. Kilikia más városaiban is harcok folytak. Antep (ma Gaziantep) városa 1920. április elsejétől háromszáztizennégy napig állt ellen a török csapatoknak. Marasht (ma Karahmanmarash) huszonegy napos csatában foglalták el a támadók. Itt tizenegyezer örményt mészároltak le. A túlélők elhagyták Kilikiát. A legtöbbjük Szíriában és Libanonban talált menedéket. Alexandretta és Antiochia vidéke, ahol a Musza Dagh is található, francia Szíriához került. 1939-ben a II. világháború előestéjén a török kormány nyomására a franciák átadták a területet Törökországnak. Ekkor ismét csaknem húszezer örménynek kellett elhagynia szülőföldjét.

A mai Kilikiában, az egykori büszke királyságban, talán csak néhány ezer örmény él - Alexandrettában és a környező városokban. A Musza Dagh egyik falva, Vakef ma is 130 örménynek ad otthont.

„A kilikiai örménységet napjainkban a Kilikiai Örmény Apostoli Egyház feje, a katolikosz képviseli. Az Örmény Apostoli Egyháznak két katolikosza van, az ecsmiadzini és a kilikiai. Ez utóbbinak a székhelye jelenleg a libanoni Anteliaszban található. Kilikia tulajdonképpen Libanonban született újjá. A mintegy 260 ezer örménynek iskoláik, templomaik, újságjaik vannak itt. Gazdasági szerepük is jelentős az országban. Az Örmény Katolikus Egyház és az Örmény Evangélikus Egyház vezetőjének is itt van a székhelye. A diaszpóra legjelentősebb központja.

A kilikiai állam létrejöttékor a Örmény Apostoli Egyháznak egy katolikosza volt. 1147-től 1293-ig Hromkla várában élt az Eufrátesz partján, Kilikia keleti határvidékén. Miután a mamelukok elfoglalták Hromklát, az egyházfő Sziszbe, a fővárosba költözött. 1375-ben megszűnt az örmény államiság, de a katolikosz továbbra is Sziszben maradt.

A XV. században Nagy-Örményország területén viszonylagos béke volt, és az itteni örmények igényelték, hogy a katolikosz költözzön vissza Ecsmiadzinba. A sziszi egyházfő nem akarta elhagyni Kilikiát, mivel ekkor még nagyszámú örmény élt itt, de kijelentette, hogy nem ellenzi az ecsmiadzini katolikosz választást. 1441-től két független egyházi vezetője van az örményeknek. Öt évszázadon át többnyire harmonikus volt az együttműködés a két központ között. A török szultánok nem a kilikiai katolikoszt, hanem inkább a konstantinápolyi örmény pátriárkát ismerték el az örménység képviselőjének.

Az első világháború után II. Sahag Kabaian katolikosz osztozott népe sorsában, és 1921-ban elhagyta Sziszt. 1929-ig a szíriai és libanoni örmény közösségeket látogatta. 1929-ban a libanoni Anteliaszban egy örmény árvaházban alakította ki székhelyét. Az árvaház mellett templom, hivatali helységek, szeminárium és nyomda is épült. II. Sahag Kabaian katolikosz 1939-ben 90 éves korában halt meg. Utódai tovább fejlesztették Anteliászt. Vendégprofesszorokat hívtak a szemináriumba tanítani, az itt képzett papokat pedig a világ különböző országaiban lévő örmény plébániákra küldték. A területi illetékesség időközben vitákat váltott ki Anteliasz és Ecsmiadzin között, de ezek a problémák mára rendeződtek. 1983-ban II. Karekin Sarkissian Kessabtsi lett a katolikosz, akit 1995-ben I. Karekin néven ecsmiadzini katolikosznak választottak. Anteliaszban az utóda, I. Aram Keshishian jelenleg is a Kilikiai Egyház élén áll.

Libanon és Szíria arab népe befogadta a kilikiai menekülteket. Az örmény kultúra új központjai jöttek létre Bejrútban, Aleppóban és Damaszkuszban. Szíria északi részén, mintegy Kilikia legdélibb nyúlványaként, néhány száz méterre a török határtól ma is létezik egy örmény város, Kessab (itt született II. Karekin Sarkissian Kessabtsi katolikosz), amely kicsiben őrzi a kilikiai örmény világot. Ennek a világnak a továbbélését jelképezi Andzsár városa is a libanoni Beekavölgyben. Ezt a települést a Musza Dagh-i örmény falvak menekültjei alapították és a város kerületeit az egykori falvaikról nevezték el.

*****

Az örmény esküvő üzenete - augusztus

A házassági szándék ünnepélyes kinyilvánítása után a pap imája így kezdődik:

„Maradjatok hűségesek ahhoz, amit most megígértetek, és fogadjátok el, hogy Isten lesz a ti védelmezőtök mindenben...”

Majd az ima után egy intelem:

„Azok körében van az Isten, akik nem hagyják el Őt, Isten mindig segíteni fog titeket.”

Énekekkel folytatódik a szertartás:

„Örvendezz ó anyaszentegyház, mert Krisztus Király az égben megkoronázott az Ő Szent Keresztjével, és felékesítette falaidat a dicsőség fényével.”

Nagy esemény hát egy esküvő az egyház életében is, méltó, hogy szóljon a bibliai ige a házasság fontosságáról.

Dr. Sasvári László

*****

Kiegészítés

Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész

Képek-ékszerképek c. kiállításának

2004. május 25-én elhangzott megnyitó-beszédéhez

1985-ben a Művelődésügyi Minisztérium ösztöndíjjal Rómába küldött. Munkaprogramom az etruszk jelképek kutatása és továbbélésük az egyházművészetben volt. Ezzel hivatalosan is etruszk-kutatónak ismertek el. Ez nem kapott elég hangsúlyt munkásságom ismertetésénél.

Az etruszk eredetű jelképrendszert a tudomány rómainak nevezi, legalábbis a továbbélő formáit, elhallgatva, hogy ezen jelképek a római pogány, és a római katolikus használatban eredeti értelmüket megtartották, tehát tudatos továbbélésről van szó. Miután a görög kultúra ugyanúgy átvette ezeket, - bár náluk e jelképek köre tágabb és változatosabb volt -, a mai görögkeleti vallások, így a bizánci és örökösei ma is éltetik. Fölvetődik a kérdés, hogy az ógörög és a római műveltség mögött élő etruszk őshagyomány nem tágabbkörű-e, mint a hivatalos tudomány etruszk „fiókja”. Mindenesetre a nagy istennő Hekaté földi megnyilvánulása Szküllá, a kalábriai Tyrren-tenger öre görög nevéen Tyrszenisz (etruszk nő) ezen területet, Dél-Itáliát is etruszknak jelzi. Így egész Dél-Itália - Magna Grecia etruszk időben. Kutatásaim az Égei tengeri népek kultúrkörét: Kréta, Mykéne, Közel-Kelet, Egyiptomot is beleértve, érintették.

Megállapítottam, hogy jelképrendszerükben nagy hasonlóság és elenyésző különbség jellemzi a szűkebb Etruriával. Mario Alinei olasz professzor előadása a magyarok VI. Világtalálkozóján engem igazolt, mert a tengeri népeket ő is egy etnikumnak tartja. A professzor i. e. III-II. évezredek közötti időpontban ezt a népességet Kárpát-medencei őshazájából vélte kiáradni. Ezen népek nyelvét ő, mint nyelvész a magyar nyelv ősi változatának tekinti és bizonyítja, hogy nyomaik föllelhetők Közel-Kelettől Mezopotámiáig, természetesen a Kaukázust is beleértve. Erről a kiterjedt kultúráról tanúskodnak a pannóniai „provinciális rómainak” nevezett figurális domborművek, melyek ikonográfiájukban, arányaikban megegyeznek az etruszk múzeumok „primitív rómainak” nevezett munkáival.

Népi építészetünk klasszicizáló alkotásai is etruszk arányrendszert mutatnak, semmi közülük a mintaképüknek nevezett valóban klasszicista újkori palotákhoz. Tudunk arról is, hogy az etruszk számrovás az 1945 előtti időkben hivatalosan is használt alföldi paraszti számrovással azonos.

A 896-os állítólagos honfoglalók idejében az etruszk kultúra már rég a múlté. Valakik őrzik mégis az őshagyományt, és ezek a Kárpát-medence őslakosai...

A Vértesszőlősi előember bennünk élő leszármazottai.

Kátai Mihály

*****

Enyedi Sándor

Örmények a magyar színjátszásban

1. rész

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem 1672-ben, az őshazából való hosszú vándorlás után megengedte az örmények letelepedését Erdélyben. Gyergyószentmiklós, Beszterce, Görgényszentimre, Ebesfalva (ma: Erzsébetváros) voltak azok az első települések, ahol nagyobb számban kaptak megtelepülési engedélyt. 1700. május 15-i dátummal ellátott szabadalomlevelében a fejedelmi gondviselés lehetővé tette, hogy, saját városuk alapkövét lerakhassák; így lett Armenopolis - azaz Szamosújvár - az erdélyi örmények központja. Erdély gazdasági, társadalmi és kulturális életébe fokozatosan bekapcsolódva idővel elmagyarosodtak, s a magyar művelődés fontos képviselőivé váltak, de örmény származástudatukat mai napig megtartották.

A hivatásos magyar színjátszás a 18. század utolsó évtizedében jött létre, előbb a rövid életű pestbudai (1790-1795), majd az erdélyi első magyar hivatásos színtársulat megalakulása (1792. december) lerakta a magyar színészet történetének az alapjait. S bár az első évek eseményeinek a teljes feltérképezése a források hiánya miatt mindmáig nem történhetett meg, azt azonban tudjuk, hogy a színház „koholói” között már az első években is van örmény származású ifjú. A szamosújvári születésű *Gorove László* (1780-1839) kolozsvári diákként diáktársaival előadta *Kotzebue Embergnyűlölés és megbánás* c. darabját. A krónika sajnos hiányos: nem tudjuk bizonyosan, hogy műkedvelő diákelőadásról van-e szó, vagy a színtársulattal való együttműködésről, netán balsikerű színházalapítási kísérletről. Az ifjú tanulmányait tovább folytatta Pesten, s így egy időre elszakadt az erdélyi magyar színészet viszontagságos mindennapjaitól.

Az 1794-1795. évi erdélyi országgyűlés a színház állandósításának sikerét egy színházépület felállításában látta, mert éveken keresztül a nem teljesen színházi célokát kiszolgáló játszóhely kibérlése évente hatszáz rénus forintot emésztett fel. A színházi bizottság egy felhívást bocsátott ki Erdély rendjeihez, polgáraihoz, városaihoz. A gyűjtés váltakozó eredménnyel több éven át folyt, Szamosújvár városa ezer forint támogatást szavazott meg 1805-ben, amelynek végrehajtását a Gubernium szigorú feltételekhez kötötte, az ezer forint befizetése előtt követelte Szamosújvár valamennyi adósságának a megszüntetését, s így a város a vállalt kötelezettségét még 1807-ben sem tudta teljesíteni. Időközben Gorove László visszatért szülővárosába, és 1806-ban Budán megjelentette első saját drámáját, a *Jetid és Hábá, avagy a féltés és meghasonlás* c. öt felvonásos szomorújátékát. Vele jelentkezik az első örmény származású író drámairodalmunkban, s ez még akkor is igaz, ha inkább adoptálásról beszélhetünk, mint eredeti műről: a magyar játékszínre való alkalmazás (Weidmann után) lehetett a munka fő erénye. A kolozsvári színház 1807 januárjában műsorra is tűzte, s az előadás meglepően kedvező méltatást kapott *a Hazai és Külföldi Tudósításokban*. A január 13-án Kolozsvárról küldött tudósításban így írtak: „A Darab minden Nézőknek; de legfőképen az olvasottabbaknak felette megtetszett /.../ A főbb rendű nézők magok meglegedéseket avval jelentették ki, hogy több hasonló daraboknak készítésére serkentették a Szerzőt, mellyet ő meg is ígért. Az érdemes kalmár érzékenyjátékja a Szerzőnek nem soká a sajtó alá jön. Ez nemzeti, s így Magyar történet léssen.” A „napkeleti történetet” tárgyaló drámában például Kotsi Patkó Jánosné Fejér

Rozália a Kalifa hitvesét „hasonlíthatatlanul” játszotta. „*A Director, és fő játzó Kotsi Ur a Kalifának rolljában szokása szerént igen alkalmasan játszott /... /*”. S talán nem véletlen, hogy „*a Szerző, a ki jelen volt Kolosvárt az előadáskor, meg volt a játzó személyeknek igyekezetökkel elégedve. /.../ Kiki megelégedve hagyta oda a Jádzó Színt*” - jelentette az említett lap 1807. február 14-én megjelent 18. száma.

A darabot a 1808. augusztus 17-én és 1811. március 11-én is előadták az erdélyiek. Még két dráma került ki *Gorove* tolla alól; mindkettő 1807-ben jelent meg: *A jegyesek Carthágóban vagy a nagy Scipio* és - a már említett - *Az érdeemes kalmár*. Előadásukról azonban nincs tudomásunk. Az érdeemes kalmár - ahogyan Bayer József tanulmánya (Egyetemes Philológiai Közlöny, 1889. 369-375.) bebizonyította - tekinthető az első magyar iránydrámának. Az első örmény-magyar drámaíró *Gorove László* volt, s talán ha rendelkeznének a kolozsvári színészek teljes kezdeti színlapanyagával, az is kiderülhetne, hogy 1796. évi fellépése nem tekinthető egyszeri alkalomnak, noha tartós színész-foglalkozásnak sem.

Hivatásos örmény-magyar színészek

Az örmények beilleszkedése a magyar szellemi életbe elkerülhetetlenné tette a színész megjelenését az örménység soraiban. Erre a reformkor nyújtott kedvező körülményeket. Több mint két évtizeden át lehetett aktív színész az az *Eránosz József*, akinek életrajzi adatait sajnos nem ismerjük, de akinek alakját többen megörökítették emlékezőseikben. Színpadi pályájának legtöbb fellépését az 1832-től megjelenő *Regélő* melléklapja a *Honművész* őrizte meg az utókornak. A lap 1841-ig jelent meg. Ezekben az években lehetett *Eránosz* virágkora. Alakját a *Honművész* így örökítette meg: „*Külseje ajánló s magos termeténél fogva szemre minden hősi szerepek vitelére alkalmas. (...)Mély vastag hangja is ajánlják a fent mondott szerepekben, hol az hevesebb s férfias indulatok kifejezésére szükséges.*” Furcsa, hogy *Eránosz József*, egykori erzsébetvárosi polgár, hosszabb vándorutakra nem vállalkozott. Erdély és Kárpátalja volt a fő működési területe. Kolozsvár ritkán láthatta, Marosvásárhely, Nagybánya, Szatmár, Erzsébetváros, Zilah, Munkács, Beregszász, s főleg Szamosújvár annál gyakrabban. Melyek voltak legfontosabb szerepei? *Ferdinánd Schiller Ármány és szerelem* c. drámájában; *Moór Károly a Haramiakban*, vagyis ahogy *Schiller* művét ekkoriban játszották: a *Moór Károlyban*; *Macduff, skóciai nemes* Shakespeare *Macbethjében*; *Birch-Pfeiffer Szapáry Péter* c. művének címszerepe - s folytathatnánk a sort. Feltűnő azonban, hogy *Eránosz* egytől egyig *Pergő Celesztin* szerepeit játszotta. (*Pergő Celesztin* ekkor kolozsvári színész; noha az 1830-as évek közepére - ahogyan ezt több helyen könyörtelenül szóvá is teszik - felette is eljár az idő...)

Eránosz József feleségével, *Jeremiás Karolinnal* (1805-1890) együtt járják szorgalmasan Erdélyt, hol egy-egy közép nagyságú társulat tagjaként, hol úgy, hogy ők vezetnek társulatot.

Eránosz és *Pergő* ritkán találkoztak; *Fejér Károly* 1833 őszén rendezett nagybányai vendégjátéka idején mégis megesett. *Eránosz* itt is *Moór Károlyban* mutatkozott be, de különösen nagyszerű *Guelfo* volt *Pergő Celesztin Testvérgyilkos* című drámájában. „*Jobban előadni lehetetlennek látszott*” - írta a krónika, s a két színész között megkötötték a béke. *Pergő Celesztin* (1784-1858) nehezen törődött bele, hogy minden pálya véget ér egyszer, *Eránosz* viszont 1849 után olykor-olykor kiségitőképpen, némi díjazás fejében, beérte statisztá szereppel. *Molnár György* (Világostól Világosig c. művében) megírta, hogy Erdélyben mindössze három színtársulat működhetett; *Pósa Mihályéban* még jelen volt az előbbi színészet karakterhőse. Az örmény közönség most is bálványozta. „*Még 1851-ben is emlegették hátgerincet borsóztató erőteljes játékát, melyet az újabb kori színészek, kivált az örmények között, nem bírtak feledtetni.*”

Molnár a Brassóba tartó színészek szamosújvári, erzsébetvárosi közönségéről így emlékezett meg:

„E két tisztán örmény kis város közönsége sem maradt hátrább a többi városok közönségétől, s különösen a komoly drámákat kegyelte. Az örmény fajnak kiváló szép tulajdonsága a színiélvezetek mezején a komolyabb drámák kedvelése és ezt még az aranyok pöngetése, s váltók leszámításának száraz mohó foglalkozása közt is csaknem áhitattal gyakorolja! A milliomos Korbuly például ma is komoly drámákban tud leginkább gyönyörködni és feszült figyelemmel végignézi s bizony jobban megtudja kritizálni is (mint sok kritikus)... ”

(Folytatjuk)

*****

Emlékezzünk!

Mányó József Krikorisz (Hovszep Krikorisz Manian), OMech Vind (Szakállasfalu - Erdély, 1907. ápr. 2 - Bécs, 1994. aug. 13.). A szamosújvári árvaházban nevelkedett, 10 éves korában került a bécsi mechitarista rendházba. 1929 aug.11: a lemergi örmény katolikus érsek szentelte fel. Kb. 12 nyelven beszélt. 1933-71: a mechitaristák isztambuli iskolájában hitoktató és nyelvoktató, az ottani templomban igen népszerűek voltak homiliái, májusi ájtatosságaira az apostoli örmények is sokan eljártak. Bécsi főapát: 1971 júl. 22-1992 júl. 13. Idős kora ellenére nyaranta végigjárta az amerikai örmény közösségeket és 1988-91 között az elárvult Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség vezetését is vállalta, itt a vasárnapi szentmiséket gyakran megtartotta. Bibliával látta el az ide menekült örmény gyermekeket az 1988-as földrengés idején. A 90-es években még a Bazilika előtti Szent Jobb körmenetre is ellátogatott.

(Ararát, 1996/17, 6 - Interjú (Rapcsányi): Kossuth rádió, 1990 márc.16, 20.30)

Dr. Szám László

*****

Örmény Katolikus Egyházunk hírei

Rövidesen befejeződik a 2002-ben megindított közgyűteményi eljárás részét képező leltározás a Budapest XI. Orlay u. 6. szám alatti Budapesti Örmény Katolikus Lelkészségen, amelyet csak ez év telén tudtak elkezdni Vahan Hovagimian korábbi plébános akadályozása miatt. A plébánia, múzeum, könyvtár és levéltár, valamint a templom műtárgy együttese végre védelem alá kerül, és reméljük, hogy a múzeum látogathatóvá válik.

Az új örmény katolikus plébános kinevezése folyamatban van.

Itt az idő, hogy rendezzük örmény katolikus - örmény gyökerű római katolikus közösségünk egyházi szervezeti kereteit. Fel kell készülnünk arra, hogy mielőbb egyházközségi választásokat lehessen tartani, egyháztanácsot alakítani. Mielőbb ki kell eszközölni, hogy ideiglenes gondnokság kerüljön kinevezésre az új plébános segítésére, a törvényes működés feltételeinek megteremtésére.

Várjuk közösségünk azon tagjainak jelentkezését, akik vállalnának akár az ideiglenes gondnokságban, akár az egyháztanácsban képviselő-jelöltséget. Természetesen bármelyik tisztségre csupán ajánlásokat fogadunk el, a döntést majd a közösség szavazatával fogja meghozni, végül a főegyházmegye jóváhagyni.

Tisztségre csak az jelöltheti magát, illetve csak az jelölhető, aki örmény katolikus, vagy római katolikus keresztségét keresztlevelel másolattal igazolja, örmény gyökereit valószínűsíti, rövid életrajzát mellékeli és két személy támogató nyilatkozatát csatolja. A jelentkezést és a mellékleteket zárt levélben kérjük eljuttatni az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 1251 Budapest Pf. 70. címére. A borítékra kérjük ráírni a címzett alá: „Egyházi bizottságnak”. A jelentkezéseket bizalmasan kezeljük, azt az Erdélyi Örmény Gyökerek

Kulturális Egyesület erre a célra létrehozott Egyházi bizottsága zárt ülésben fogja felbontani és javaslatával együtt az egyház felé továbbítani.

Ezzel egyidejűleg szeretnénk összeállítani az egyházközség választóinak névjegyzékét, amelyre való feliratkozás feltételei ugyancsak az örmény katolikus, vagy római katolikus keresztlevél másolata, valamint az örmény gyökerek igazolása. Nemcsak a mielőbbi választások indokolják a névjegyzék összeállítását, hanem a plébánia fenntartásához elengedhetetlenül szükséges egyházi hozzájárulás beszédésének szükségessége is. Csak ilyen feltételek mellett remélhetjük egyházi közösségünk törvényes működtetését, hitéletünk, közösségi életünk megújítását.

2004. augusztus 31. napjáig várjuk a jelentkezéseket a képviselőjelölésre. Az egyházközség választói jegyzékébe folyamatosan lehet jelentkezni a választásokig, amelyről időben felhívást teszünk közzé a füzetek hasábjain.

Budapest 2004. június 4.

Dr. Issekutz Sarolta elnök
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Örmények ünnepe Szamosújváron

Valósággal ellepték az örmények hét végén Szamosújvárt. A hagyományos Világosító Szent Gergely Ünnepe több százan gyűltek össze az ország különböző részeiről, de Magyarországról, Észak-Amerikából és Kanadából is érkeztek jeles vendégek. Budapestről két küldöttség: az Örmények Szövetsége és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviseltette magát. Amint azt *dr. Jakubinyi György* apostoli kormányzó is kiemelte a szentmise előtt „e jelentős esemény a szamosújvári örménység legnagyobb ünnepe, amely minden esztendőben hazahívja híveit”. A főtéri székesegyházban megtartott szentmisén több százan jelentek meg, köztük említhető *Varujan Vosganian*, a romániai örmények elnöke, *Drăgan Ovidiu*, Szamosújvár frissen választott polgármestere, *Moldovan Kristóf* a Magyarországi Országos Örmény Önkormányzat részéről, illetve *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke. Mindnyájan törzsvendégeknek számítanak Szamosújvár örmény közösségének legnagyobb ünnepén. Számos erdélyi örmény mellett népes bukaresti küldöttség is jelen volt a rendezvényen. A szentmisét *Puskás Attila* gyergyószentmiklósi lelkész celebrálta, méghozzá örmény nyelven; Igehirdetésében a szeretet fontosságára tért ki, kiemelve a jó pásztor feladatát, aki a nyája megtartásában látja az összefogás célját. Hasonlóképpen utalt Világosító Szent Gergely életútjára, személyes példájára, amivel fényt és megújulást hozott az örmény nép számára, azaz „a sötétségből Krisztus világosságába vezetett”. Nem véletlen, hogy az utókor mai napig hálás e jeles egyházi személyiségnek. Az örmények világszerte, így Szamosújváron is büszkeséggel ünneplik. Mert Világosító Szent Gergely búcsúja ünnep a javából minden esztendőben. A templomi szertartás keretében újra alkalmunk volt megcsodálni a helyi örmény székesegyház kórusát, amelynek tagjai ezúttal is kitétek magukért. Az örmény saragánokat csak ők tudják magas szinten előadni, erről újból meggyőződünk. Ezúttal is élvezhettük *Kirkósa Júlia* csodálatos hangját, aki áldozás ideje alatt kápráztatta el a hallgatóságot. Ő minden esztendőben jelen van a szamosújvári találkozón. *Fuchs Ferenc* Bach-orgonaművet adott elő.

Az ünnepi szertartás végén *Szakács Endre* plébános megköszönte a vendégek jelenlétét és meghívta a templomban levő híveket a Téka házban megnyílt örmény kódexművészetet bemutató kiállításra, amelyet a Magyarörmények Romániai Szövetsége és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezett. A kiállított anyag jelentőségéről *dr. Issekutz Sarolta*, az egyesület elnöke beszélt. A szamosújvári rendezvénysorozat jól sikerült

szeretetvendégséggel ért véget, ahol az asztalról ezúttal sem hiányzott a hagyományos angadzsabur leves, amelyet csak az ügyes kezű örmény háziasszonyok tudnak készíteni. Ők ezúttal is jelesre vizsgáztak, mint ahogyan a 2004-es Világosító Szent Gergely ünnep is emlékezetes esemény marad a régi Armenopolis életében.

Erkedi Csaba
Szabadság 2004. 06.28.

*****

Helyreigazítás

A Szabadság 2004. június 28-i számában *Erkedi Csaba Örmények ünnepe Szamosújváron c.* cikkében több olyan téves információ található, amely miatt szükséges annak helyreigazítása.

Budapestről két küldöttség részvételét említi meg a cikk, azt is tévesen. Budapestről az Országos Örmény Önkormányzatot az erdélyi örmény alelnök *Szongoth Gábor* képviselte, a Fővárosi Örmény Önkormányzat 4 tagú delegációját *dr. Issekutz Sarolta* elnök vezette, aki egyúttal az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökeként is jelen volt. A szentmisét *Puskás Attila* örmény katolikus vikárius, érseki helynök úr celebrálta, aki Erdély-szerte egyetlenként, örmény katolikus rítus szerint, részben örmény nyelven celebrálta a Világosító Szent Gergely napi búcsú ünnepi szentmiséjét. Puskás Attila egyúttal Gyergyószentmiklóson az örmény katolikus plébános.

A cikkben említett neves személyiségek között szerepeltetett Moldován Kristóf nem tagja a Magyarországi Országos Örmény Önkormányzatnak, de egyik örmény önkormányzatnak sem és nem is örmény katolikus, hanem a Magyarországi Örmény Egyház egyik alapítója és vezetője, amely szervezet éppen a magyarországi örmény katolikusok ellen alakult és lépett fel. Ezért elgondolkodtató a kiemelt vendégek közötti szerepeltetése.

Nem vitatva, sőt megerősítve a Szamosújvári Örmény Katolikus Egyházi Kórus szereplésének igen magas színvonalát, amely a búcsú méltóságát és élményét emelte, meg kell jegyezni, hogy a búcsún a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyházi Kórus is résztvett, akik most ugyan nem énekelhettek, de hosszú évek óta kiemelkedő teljesítményt nyújtanak a rendszeres örmény katolikus szentmiséken Gyergyószentmiklóson, kórusversenyeken díjakat nyertek, többször Budapesten is vendégszerepeltek igen nagy sikerrel az erdélyi örmények örmény katolikus rendezvényein.

A TÉKA házban megnyílt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által rendezett *A XIII.-XIV. század örmény kódexművészete c.* vándorkiállítás, amelynek anyagát az egyesület adományként átadta Puskás Attila gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébánosnak Erdély-szerte történő vándorkiállítások szervezése céljából. Ezen alkalomból a búcsún résztvevők egy 1318-ból származó színes örmény kódexlap másolatot kaptak emlékül ugyancsak az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülettől ajándékba.

Meg kell említeni, hogy *Sáska Jenő* örmény katolikus plébános halála óta az első olyan búcsú zajlott le Szamosújváron, amely a magyar anyanyelvű örmény katolikusok számára teljes átélést, lelki és fizikai együttlétet biztosított Puskás Attila örmény katolikus vikárius Úrnak köszönhetően, mert magyar nyelven értettük és örmény nyelven éreztük a liturgiát, az örmény saragánok és magyar egyházi énekek kíséretében, különösen Puskás Attila gyönyörű énekhangjának köszönhetően. Köszönjük e felemelő búcsú élményét elsősorban Puskás Attila örmény katolikus vikárius Úrnak és természetesen a szamosújvári rendezőknek.

Issekutz Sarolta
elnök Fővárosi Örmény Önkormányzat,
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Az európai emigráció

2. rész

A magyar szabadságharc küzdelmei, amely a Világszabadság jelszavát tűzte zászlajára, elbuktak a két akkori nagyhatalom, a Habsburg és az orosz cári katonai fölény nyomasztó hatására.

Czetz János a fegyverletétel után sem adja fel a reményt. Elkerüli az aradi 13 szomorú sorsát, sebesülten bujkálva, csak „in efiigie”, vagyis névleg akasztották fel. Baráti segítséggel, kalandos utakon, 1850 tavaszán Hamburgba érkezik, ahol kiadják német nyelven az erdélyi hadjáratról szóló jegyzeteit. A „*Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849*” című munka elsőként jelenik meg a szabadságharcról írott művek közül. A kiegyezés után, 1868-ban magyar fordításban is megjelent, mint hiteles írás az erdélyi harci eseményekről.

Hat éve sincs, hogy *A magyar hadnyelvtan* megjelent az ifjú katonatiszt tollából, s íme már forradalmi hitvallású tábornokként írja le Bem erdélyi hadműveleteit. A hadtörténeti munka e sorokkal végződik: „A nép ereje töretlen, s ha az égen ismét pirkadni kezd a hajnal, az első kakasszóra bosszúálló seregek nőnek ki az anyaföldből, mert az ellenség sárkányfogakat vetett belé. S akkor a szabadság harcosai széttapossák a századokon át imádott bálványokat:”

Ez a könyv nemcsak a katonai emigráció töretlen cselekvéskészségének, hanem a nemzetközi rokonszenvnek is bizonyítéka. Európa a magyar forradalomról beszél. A császáriak bosszúműveit, az undorító kivégzéseket, megtorlásokat az egész művelt világ elítéli.

Az osztrák titkosrendőrség zaklatására Hamburgból 1850 nyarán Párizsba utazott, ahol csatlakozott a gróf Teleki László által vezetett emigrációs bizottságba. Rövidesen a párizsi magyar emigráció egyik legtevékenyebb, meghatározó alakja lett. Feladata a hadfelszerelés beszerzése, illetve a kiképzési szabályok kidolgozása volt. Miután 1852-ig a szervezkedést az osztrák hatalom felszámolta, nem volt kinek fegyvert szerezni. 1853-ban újra reménykedhettek az emigránsok. Török- és Oroszország között hadiállapot keletkezett. A nyugati nagyhatalmak nyíltan Törökországot támogatták. Lehetőség nyílt, hogy egy magyar légiót állítsanak fel. Klapka tábornok Isztambulba utazott s vele tartott Czetz, akit a légió parancsnokának jelölték. Az osztrák hadba lépés elmaradása miatt ez a terv is kútbaesett.

Franciaországba visszatérő Czetz anyagi nehézségek miatt vasúti építkezéseknél mérnöki állást vállal. Részt vesz a Mont-Cenis-i vasút tervezésében és az alpesi hegyvidéki alagutak munkálataiban. A maga idejében igazi világszenzációt jelentő műszaki vállalkozásban, amely először vezetett át vasútvonalat az Alpok gerincén, rövid ideig Czetz is részt vesz.

Ezidőben ismerkedett meg Langdele asszony családjával, akinek kíséretével több utazást tesz Spanyolországba. Egy ilyen utazás alkalmával találkozik Sevillában Juan Manuel Ortiz de Rosas spanyol generális unokahúgával, a szépséges Basilia kisasszonnyal, akit később feleségül vesz.

A francia-osztrák-olasz háború alatt Cavour, Kossuth és Klapka kérésére részt vesz az olasz garibaldista hazafiak segítségére toborzott magyar önkéntes brigád haditervének kidolgozásában. Őt nevezték ki a Románia felől Erdélybe törő hadoszlop parancsnokának. A légió fegyverszállító hajója mire Galati-on kikötött, megtörtént a fegyverszünet, így a román-magyar együttműködés esélye is odalett. A Villafranca-i béke keresztülhúzza az emigráció terveit. Czetz végleg feladta reményeit, hogy a nagyhatalmak segítségével a magyar emigráció újra kezdheti a szabadságharcot.

Búcsút vett barátaitól, harcostársaitól és 1859 végén, ifjú feleségével és családjával hajóra szállt, hogy végleg elhagyja Európát. Időközben megszületett kisfiával az új hazába, Argentína földjére lépett. Itt, tehetségét felismerve, fontos feladatokat, megbízatásokat várják

hosszú élete végéig.

Budai Merza Pál

*****

Szent Adalbert díj

Szent Adalbert díjat adományozott *Erdő Péter* bíboros, prímás, Esztergom-Budapesti érsek.

A Szent Adalbert díj nagyméretű *Dávid Katalin* művészettörténésznek adományozta a bíboros az egyház javára végzett tudományos és közéleti tevékenységéért.

Familia, családi keresztény magazin 2004 június

*****

„Jöjj velem Erdélybe, imádott honomba. . . ”

(A Száva család újabb találkozására - Csíkszépvíz, 2004. június 18.)

Kedves Szávák, Kedves Testvérek, Kedves Barátaim!

Dr. Száva Tibor-Sándor legújabb könyvében: SZÉPVÍZI MAGYARÖRMÉNYEK NYOMÁBAN idézi Zakariás Sándor: Erdélyi várregék című népköltészeti gyűjteményének hat sorát. Így szól az a hat sor:

*Jöjj velem Erdélybe, imádott honomba,
Hol összegyűlnek még ma is a fonókba
Asszonyok és lányok, öregek és ifjak,
Az idős nők fonnak, ifjak táncot ropnak,
Aztán üldögélnek, régmúltról regélnek
Daliás időkről, hősookról mesélnek.*

Sajnos mára ez az idillikus kép végképp a múlté, de mindenképpen jó dolog hazajönni az imádott honba, hiszen nem az a szülőföld, ahonnan elindultunk, hanem az, ahová visszatérünk.

És ti a Szávák Csíkszépvízre, a szülőföldre találkozni, emlékezni és ünnepelni tértetek haza. 2000. június 11-én, amikor első alkalommal voltam köztetek, meggyőződtem arról, hogy ez a találkozás számotokra valós igény. Így igazán ünnep ez az együttlét. Nagy erdélyi írónk Wass Albert ezeket írja a Titokzatos őzbak című könyvében: „*Megtanultam tisztelni az ünnepeket. Az ünnep Isten ajándéka, más mint a többi nap s arra való, hogy hétköznapi mivoltunkból kivetkőzödve tiszteljük önmagunkban az embert. Sajnálom azokat, akik nem tudnak ünnepelni. Az ünnep önmagunk fölemelése. Tiszta ünnepi ruhában és tiszta ünnepi gondolatokkal lehet csak ünnepelni, felülemelkedve a hétköznapi apró küzdelmeinken. Csak az ünneplőbe öltözött ünneplő ember tudja megérteni annak a kijelentésnek a nagyságát, hogy Isten az embert saját képére teremtette*”. (68. old.)

S aztán amikor ünnepelni nem tudó szüleire tereli a szót, a következőket írja: „*Pedig ha tudtak volna ünnepelni, a karácsonyfa gyertyái mellett az ünnepi gondolatok magasságából meglátták volna az utat, mely már akkor is egyenesen vezetett a reménység felé. De gyászba s ünneptelen hangulatba rejtöztek az idő elől, pedig az idő azért múlt, éppen úgy*”. (69. old.)

Az a tény, hogy a korábbi találkozót is és ezt is az ősök templomában kezdték, csakis azt bizonyítja, hogy tisztában vagytok az ünnep fentebb megfogalmazott értelmével. Ezért is voltam bátor, a holnapi, azaz, az évközi 12. vasárnap szentleckéjét és evangéliumát választani elmélkedésünk alapjául.

Amint hallottuk, Jézus megkérdezte tanítványait: *Kinek tartanak engem az emberek? A* szükszavú beszámoló is sejteti, hogy roppant kényelmes volt ez a kérdés. Személytelenül és meggyőződés nélkül el lehetett mondani mindazt, ami úgymond benne van a levegőben. A

tanítványok be is sétálnak a csapdába. Szinte hallom, amint egymást túllihegve, mondják: *Van, aki Keresztelő Jánosnak, van aki Illésnek, mások szerint a régi próféták közül támadt fel valaki.*

Jézus mintha nem is figyelne. Ő mást akar tudni. Ő az őt követő, a vele járó tanítványok véleményére kíváncsi. Hangzik is nyomban a kérdés: *Hát ti kinek tartotok engem?* Simon Péter menti meg a csapat becsületét, de Szent Máté evangéliumából azt is tudjuk, hogy nem test és vér nyilatkoztatta ki ezt neki, hanem a mennyei Atya. Így tehát válasza, melyben *az Isten Fölkentjének*, azaz Krisztusnak vallja Jézust, inspirált, sugalmazott válasz. S hogy Péter és társai nehogy azt higgyék, hogy Krisztus megelégszik a szép szavakkal, legyenek azok akár inspiráltak is, nyomban elmondja, hogy neki sokat kell szenvednie. Azt sem rejti véka alá, hogy az őt követők élete sem ünnepi felvonulás, hanem kemény és mindennapos kereszthordozás. Így fejezi be mondandóját: *Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét mindennap, és úgy kövessen engem. Mert aki minden áron meg akarja menteni életét, elveszíti azt. Aki pedig elveszíti életét érettem, megmenti azt.*

A szentleckét Pál apostol Galatákhöz írt leveléből olvastuk. Mondandóm szemszögéből fontosnak tartom kiemelni, hogy túl a vérségi, itt és most Száva névvel jelzett köteléken, a keresztség címén is testvérek vagytok. Testvérei Krisztusnak, egymásnak, és annak a nagy családnak, melyet egyháznak nevezünk. Az apostol fontosnak tartja kiemelni azt, hogy *a Jézus Krisztusba vetett hit által mindnyájan Isten fiai és a Krisztuséi vagyunk.* Nos Krisztusnak ebben az ünnepi pillanatban, jogában áll nekünk szegezni a kérdést: *Hát ti kinek tartotok engem?*

Kissé föloldva, így is kérdezhetné: *Mi közöttök van hozzám? Élő személy vagyok-e a számotokra? Jelen vagyok-e hétköznapjaitokban, terveitekben? Van-e egy hely számomra családjaitokban? Családtag vagyok-e nálatok? Én vagyok-e ünnepeitek oka és tartalma? Egyáltalán beengedtek-e életetekbe engem? Képesek vagytok-e értem és velem dolgozni, szeretni, megbocsátani, szolgálni, tervezni, lemondani, az utolsó helyre állni, rejtekben maradni, tudásotokkal, felkészültségetekkel előbbre vinni az emberiség sorsát.*

Clairvauxi Szent Bernát a cisztercita rend alapítójának életrajzában találtam egy érvényét soha el nem veszítő eszmefuttatást. Úgy gondolom, hogy nagyon idetalál. Bernát különbséget tesz az igazi tudomány és a hamis tudomány között. Igazinak tartja azt, amely az ember üdvére szolgál és hamisnak azt, amely kevélyé tesz. Ezeket mondja: *„Vannak, akik csak azért foglalkoznak tudománnyal, hogy tudósok legyenek. Ez üres kíváncsiság. Vannak azután olyanok, akik csak azért törekszenek a tudományok ismeretére, hogy sokat beszéljenek róla az emberek. Ezt szégyenletes hiúságnak tartom. Azután vannak, akik tudásukért pénzt és tiszteletet hajhásznak. Ez rút nyerészkedési vágy. Ismét mások azért tanulnak, hogy mások épülésére legyenek. Ez szeretet. Végül olyanok is akadnak, akik azért sajátítanak el ismereteket, hogy önmaguk épülésére legyenek. Ezt okosságának nevezem” (Meier Gábor O.S.B. Szent Bernát élete 80.o1d)*

Kedves Testvéreim - amíg ezeket mondom, mindvégig tudatában vagyok annak, hogy egy nagyon profanizált világban élünk. Kortársaink a világban többé már nem Isten világát látják, hanem az ember világát, az Istentől mentesített világot. És azt is jól látom, hogy a legtöbb ember nagyon jól érzi magát ebben az „istenmentes” világban. Biztosan ti is látjátok, hisz köztük élték, hogy a legtöbb ember Istentől nem csinál ügyet. Isten többé nem problémája. Minden egyházi tiltakozás ellenére, ezért is tudják Európa főkorifeusai, szemrebbenés nélkül kihagyni Isten nevét a készülő alkotmányból.

A hívő ember a maga hitével nem a történelem mellett, vagy fölött él. A hit egyébként is nem valamiféle kimenekülés a történelemből, annak fájdalmas változásaiból egy történelemnélküli „túlra”.

A hívő ember a ma valóságában él, de mert ő tudatosan tartozik Valakihez, meghallja annak közönyön és zajon, reklámon és butításon, elfoglaltságon és rezignáción is átszűrődő

hangját: *Ne félj te kisdéd nyáj!* Ha valaha, akkor ma igen nagy szükségünk van erre a jézusi biztatásra. Mint hívő keresztények, ma a szó igazi értelmében kisebbségbe kerültünk a világban, a társadalomban, városainkban és falvainkban, talán még az utcánkban is, és fennáll annak a veszélye, hogy elbátortalanodva kérdezzük: *Ugyan, mit jelentünk mi a mai világnak, mit tehetünk a társadalomért, tudományért, kultúráért?*

Mielőtt valóban elbátortalanodnánk, idézzük újra emlékezetünkbe Jézus mai evangéliumban elhangzott szavait: *Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztjét mindennap, és úgy kövessen. Mert aki minden áron meg akarja menteni életét, elveszíti azt. Aki pedig elveszíti életét érettem, megmenti azt.*

Mindannyian nagyon jól tudjuk, hogy Jézus műve befejezése után visszatért az Atyához. Mennybemenetelének evangéliumi beszámolóiban van számunkra két igen-igen vigasztaló üzenet. *Íme, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig* - olvassuk Szent Máténál (28,20). Szent Lukács evangélista azt is elmondja, hogy *Jézus kezét fölemelve megáldotta tanítványait.*

Kedves testvéreim - nagy vigasz számunkra, hogy Ő velünk van, és rajtunk és velünk az Ő áldása is. Ez a róla megfélekedezni akaró föld, nem megátkozott siralomvölgy, hanem áldott otthon. És azóta embernek lenni bármilyen nehéz is, nem átok sújtotta sors, hanem Isten áldotta valóság. Ha a föltett kérdésre *Hát ti kinek tartotok engem?* étellel hitelesített választ adunk, akkor nemcsak áldottak, hanem áldást hordozókká is válunk. Magunk is áldássá válunk mások számára. Hogy mit jelent valaki számára áldássá lenni, azt bizonyára tudjuk saját tapasztalatainkból, amikor nagy bajban voltunk, amikor szenvedtünk, amikor valami nagyon hiányzott, amikor sehogy sem akartak a dolgok egyenesbe jönni, akkor jött valaki, aki mellénk állt, volt egy jó szava, egy megoldást jelentő ötlete. Ugye ilyenkor úgy éreztük, hogy az az ember pusztán jelenlétével maga az áldás a mi számunkra. Ilyen áldássá kell válnunk nekünk is mások számára. Este mielőtt lepihennénk, lelkiismeret-vizsgálatunkba szőjük bele ezt a kérdést is: vajon, azok akik ma az utamba sodródtak, akikkel találkoztam, akikkel együtt dolgoztam, áldásnak tartották-e jelenlétemet, vagy inkább bosszúság, megaláztatás forrásának. Ha áldásnak, akkor hiteles választ adtam Krisztusnak. Olyan választ, amely keresztényhez méltó, mert hiteles.

Szentmártoni Mihály jezsuita atyánál olvastam a következő kis tanulságos mesét. *Egyszer valaki elkezdett kételkedni Isten jóságában, mert úgy látta, a világban túl sok a rossz és a szenvedés, amit egy jóságos Isten nem engedhet meg. Gyanúja csak fokozódott, mikor egy napon az utcán, téli időben, vékony ruhácskában vacogó kislánnyal találkozott. Ekkor fellázadt Isten ellen, és kifakadt: Hogyan tudod elnézni ennek az ártatlan gyermeknek a szenvedését? Mit tettél azért, hogy ne kelljen szenvednie?! A válasz nem késett: Megteremtettelek téged!!*

Igy van ez Kedves Barátaim. Isten jósága és áldása a mi szeretetünk, a mi jóságunk, a mi hűségünk által válik valósággá a mellettünk élő emberek számára. S itt bezárult a kör. Lám ezért ennyire fontos megválaszolni, és jól válaszolni meg Jézus kérdését: *Hát ti kinek tartotok engem?* A kérdésre adott hiteles válasz ugyanis, előbbre viszi az emberiséget, jelzi az egyetlen járható utat, a jövő útját.

Ünnepi szavaimat egy Wass Alberttől vett idézettel kezdtem. Engedjétek meg, hogy még egyszer idézzem ezt a sokat szenvedett és mindannyiunknak kedves embert. A már szóba hozott könyvének a vége fele egy fiatalkori szerelmét idézi föl. Véleményem szerint vannak könyvek, melyeket egyszer sem érdemes elolvasni, és vannak könyvek melyet egyszer nem érdemes elolvasni. Nos én azért idézem Wass Albertet, mert ő egyike ezeknek. Szóban forgó könyvében ezeket írja; „Azon a napon semmi sem változott a valóságban. Minden úgy maradt, mint azelőtt. Gondjaim, bajaim a maguk reális formájában továbbra is vállamat nyomták. Mindössze annyi történt, hogy egy leány, akit alig ismertem addig, azt hazudta, hogy szeret. S én, bár nem éreztem szerelmet iránta, elhittem ezt, mert jólesett

elhinni. Érzéseim és hangulataim feloldódtak, az egyedüllét érzete megszűnt, valakinek testét és lelkét magam mellett tudtam s ettől a tudattól a környező világ sötét színei megenyhültek.

Azóta tudom, hogy az élet fontos dolgai nem azok, amiket általában fontosnak tartunk. Pénz, pálya, haladás, siker, munka: ha arról van szó, hogy megtaláljuk magunkat ebben a világban s érdemesnek ítéljük a benne létezést, akkor ezek mind nagyon aprócska dolgok. Az érzések és a hangulatok fontosak, melyek lelkünket színezik s a lelkünkön keresztül a világot is, melyben élünk." (196-197. old)

Mindehhez csupán csak annyit kell hozzátennem, hogy Jézus nem hazudta azt, hogy szeret. Ő annyira szeretett, hogy a keresztre ment értem, érted, mindannyiunkért. Ha egy lány hazudott szerelme képes átszínezni a világot, akkor vajon mire képes a Krisztus szeretetétől átítatott ember, a hit utján bölccsé vált, bölccsé érett ember.

Szívemből kívánom, és ebben a szentmisében azért imádkozok, hogy ti a Szávák így viszonyuljatok a világhoz, így fogjátok föl állapotbeli kötelességeiteket, és ebben a folyamatban, ebben a szolgálatban megtaláljátok életetek értelmét és boldogságát, amihez mindenképpen jogotok van. Ámen.

Oláh Dénes plébános

*****

Örmény ízek

Kazan-kebab - egytál étel

Hozzávalók: 800 g. birka vagy disznó v. marhahús; 2 fej hagyma; 8 kicsi burgonya; bors; 6+6 kicsi és nagy paradicsom; 4-5 kicsi alma; 150 ml. növényi olaj; 1 evőkanál cukor; só, zöldség: koriander; kapor; petrezselyem; bazsalikom; 1 padlizsán.

Közepes darabkákra vágjuk a húst. Ezt 100 ml olajban pirítsuk meg egyik oldalán, aztán fordítsuk a sületlen oldalára. Rátesszük a nagy paradicsomokat (szétdarabolva előzőleg és 50 ml olajban megsütve). Ezután felülre kerül a karikákra vágott hagyma, megsózzuk, majd a megtisztított egész burgonyákat kell ráhelyezni és megsózni. Utána a lekarikázott padlizsánt rátenni, megsózni ezt is, majd ezekre kerül a 4-be vágott almák sora. Majd végül megsózni az egészet és a kicsi paradicsomokat maguktól megtisztítva (kissé megszórvva őket cukorral). A zöldséget megsózzuk és fedő alatt lassú tűzön főzzük elkészültéig. (pároljuk)

A receptet dr. Tóth Rózsa fordította, amelyet Szafarjan Marina (Petroszján Arsam neje) Lékó Péter anyósa küldte.

*****

Bálintné Kovács Júlia - Kolozsvár

Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok

III. rész

Jakabbfy, Adeodat, Szentjobb - Margitai járás 1793. okt. 23. Bécs-Wieden: hadmérnöki, 16 éves. Apja kereskedő volt. 1798. okt. 7-én hadapród lett a hadmérnöki karban. 1810-ben ugyanott századosként említik.

Jakabbfy, Karl, Grosswardein 1801. okt. 1., Bécs - Laimgrube - hadmérnöki, 14 éves. Apja magánzó volt. Szögi szerint 1802/1806-ban tanult a hadmérnökin, míg Gatti szerint már 1805. okt. 3-án kilépett az intézetből.

Kápdebó János 1803 előtt, Bécs majd Velence, 1803-tól Erzsébetvároson lett káplán. 1805-től kerületi jegyző, 1809-től alesperes. 1814-től uo. plébános és esperes volt. 1819-től tanuló kanonikként tartják számon. Meghalt 1832. márc. 27-én 57 évesen.

Kapdebo, Jonas Eppeschorfensis: 1772. Graz - a jezsuita rend tagja volt.

Kapdebo, Karl von Gyergyó: 1814 nov. 30. Bécs - Laimgrube: hadmérnöki. Szül. 1799. nov. 4-én Gyergyóban. Apja feltehetően gyergyószentmiklósi polgárként „magánzó” volt. Tanulmányait befejezve 1820. január 25-én lépett ki az akadémiáról.

Kapdebo, Peter, Petschka-Ópécska 1844. Bécs - műegyetem: kereskedelmi Szül. Erzsébetvárosban, ahol apja örmény polgár volt.

Karatsoni, Gratian von Szamosújvár. 1798. okt. 23. Bécs – Laimgrube - hadmérnöki. 1799. Bécs - hadmérnöki, 15 éves. Apja Szamosújváron örmény kereskedő volt. Tanulmányait befejezve 1804. okt. 21-én hagyta el az akadémiát. Ugyanazon évben a „Károly főherceg” ezredben, Pozsonyban zászlós.

Karatsonyi, Lazar, Tr. H. nobilis: 1779. Bécs - jur. stud.

Keul, Joseph v. Enyed: 1847/48 Bécs- műegyetem: mérnöki. Apja lelkipásztor volt Enyeden. 1848 Bécs- műegyetem: kereskedelmi.

Keul, Stephan, Fületelke in Siebenbürgen 1823/24 Bécs - prot. teol. fak. Előzőleg Segesváron tanult. Apja lelkipásztor volt Fületelkén. 1828-ban tért haza teol. Cand-ként. Egyházi szolgálatra rendelték Domáldra. 1828-1845 között szolgált lelkipásztorként. 1845-ben Holdvilágra hívták papnak. Meghalt 1865 márc. 30-án.

Köwér, Martin v. St. Niklasz - Nagyszentmiklós - Köwér Martinus de réthát, nobilis H. Temesiensis - Köwér Márton: 1815, Bécs-med. stud. III. évf. Apja nemesi eredetű volt. 1819. márc. 21., Bécs- orvosdoktori címért disszertált. Disszertatio inauguralis medica de Herpete értekezésével (Mvhely Teleki-Bolyai könyvtár, Bo-24364/ 3). Hazatérve gyakorló orvosként dolgozott. 1840-ben orvosdoktor, Temes vm. II. tisztiorvosa. Lippán volt állomáshelye.

Lazhlofi, Michael - Lászlófi Mihály 1775, Bécs- gimnazista.

Lazar, Augustin von Elisabetstadt. 1785. júl. 20. Bécs - Wieden: hadmérnöki. Végezve 1788. május 9-én zászlós lett a 49. Pellegrini gyalogezredben. 1794-ben hadnagyként részt vett a Mainz körüli harcokban, 1799-ben pedig századosként a 33. gyalogezreddel Napóleon ellen a mantuai csatában.

A Lázár nevéek közül nehéz lenne kiválasztani az örmény gyökerűeket, az egyik azonban nekem gyanús, éspedig Lazar Johannes / de Gyulakuta /- Lázár János: 1772, Bécs. Szül. 1755-ben. Birtokos lett Erdélyben. 1800-ban halt meg. Feljegyezték róla, hogy báró Henter Ádám mátkáját tizenötezer forintért vette meg.

Lukács Anton, Gyergyó - Lukács Antal: 1789. szept. 7. Bécs – Laimgrube hadmérnöki, 17 éves. Apja táblai ülnök volt. 1790. szept. 24-én hagyta el az akadémiát. 1820-ban a hadtápnál Crmanban tisztviselőként dolgozott.

Nem biztos de lehet, hogy örmény gyökerű **Lukats, Gustav** von Karlsburg - Lukáts Gusztáv (is.): 1834 szept. 29. Bécs - Laimgrube: hadmérnöki, „Deblin” ösztöndíjasként tanult. Szül. Gyulaférváron 1823. júl. 3-án, ahol apja alhadnagyként szolgált a cs. és k. hadseregben. Tanulmányait befejezve 1841. okt. 25-én hadapród lett az 1.-„Kaiser”-huszárezredben. 1850-ben főhadnagy „in der Civil - Staats Dienst” - ben.

Lukats, Iohann v. Klausenburg Lukáts János: 1817. nov. 16. Bécs - képzőművészeti: iparművészet - drágakő-feldolgozás. Ékszerész, aranyműves lett Kolozsváron, ahol 1819-1848 között említik a dokumentumok.

(folytatjuk)

*****

Örmény ízek

Babpástétom - előétel

Hozzávalók: fél kg tarka vagy barna bab; só; bors; kevés étolaj; zöldség zöldje; ízlés szerint mustár vagy majonéz; koriander:

A babot puhára főzzük, átpasszírozzuk burgonyapasszírozón. Az adalékokat belekeverjük alaposan és a tetejét koriander levéllel (zölden) díszítjük. A babpástétomot kenyérrre kenve

fogyasztják.
Jó étvágyat!

A receptet *Szafarjan Marina* (Petroszján Arsam neje) Lékó Péter anyósa küldte, *dr. Tóth Rózsa* fordította.

*****

Dr. Sasvári László

Szent Szolgálat = Szurp Patarag

Az örmény liturgiáról /miséről/ elterjedt az a felfogás, hogy olyan, mint a római katolikus mise, csak örmény nyelven végzik. Ezt több helyen is olvastuk. A valóság az, hogy az örmény liturgia más, mint a görög, más, mint a latin.

A keresztes háborúk idején érte nyugati hatás az örmény egyházat, s ennek nyomai fellelhetők a liturgiában is, részben egyes szerkezeti elemekben, vagy abban is, hogy ostyát használnak. Az említett hatás további eredménye, hogy kétféle liturgiaforma él: egy hosszabb, az eredeti, és egy rövidebb. Az utóbbiból kihagyták hosszú könyörgéssorozatukat, legfeljebb egy-egy könyörgés utal rájuk. A rövidített formát használták az erdélyi örmény katolikus közösségekben is.

A liturgikus ruha egyes darabjai, mint a görögben, de a palást a latin pluviáléhoz, vecsernyepalásthhoz hasonló. Jellemzően örmény viszont egy magas nyakú gallér, mely a Jó Pásztor vállain levő bárányt szimbolizálja. A püspök nyugatias típusú püspöksüveget visel, a pap viszont koronát, mely a görög szertartású püspöki koronához hasonló.

A liturgia bevezető imái formailag nyugati hatást árulnak el, ugyanakkor a szövegek többsége görög jellegű. /Több imádság viseli címében: Aranyszájú Szent János imája./

A bevezető imák után következik az előkészület, a liturgia szerkezete a göröghöz hasonló, kivéve, hogy a hitvallást az evangélium után mondják el. De ez nem a niceai zsinat által megfogalmazott, hanem Ciprusi Szent Epifán /+ 403/ nevéhez kötődő, s valamivel hosszabb is.

Az örmény templomban nincs ikonosztáz, csak függöny, de az örmény katolikusoknál az sincs, a kar eredetileg a megemelt oltár előtt helyezkedik el, az oltárhoz kétoldalról lépcsőn lehet felmenni.

Két Heves megyei településnek /Feldebrő és Tarnaszentmária/ az Árpád-kor elején emelt templomában hasonló szentélyelrendezés van, valamint a falon a kaukázusi templomépítészetre jellemző motívumok találhatóak, ezért felmerült az a feltevés, hogy eredetileg örmény szertartású templomok lehettek, ebből következően: a magyarok tehát ismerték az örmény szertartást is.

Az örmény liturgiában - s az örmény szertartás más istentiszteleteiben is sokszor szerepel a következő áldást és felszólítást tartalmazó dialógus, mely az örmény lelkiség kifejezésének is tekinthető:

Pap: *Békesség mindnyájatoknak (Áldás)*

Nép: *És a te lelkednek!*

Pap: *Boruljunk le Isten előtt!*

Nép: *Előtted, uram!*

Az áldozás előtt kétszeresen is felmutatják a szent színeket: külön-külön az ostyát és a kelyhet, majd egyszerre mindkettőt. A hívek áldozása kehelybe mártott ostyával történik.

Igen elterjedt a kereszt tisztelete az örmények körében.

Végül a liturgia egyik befejező imáját közölnénk, mely ezt is tükrözi:

Szent keresztje által kérjük az Urat, hogy szabadítson meg általa a bűntől, s tartson meg irgalmának kegyelmében. Mindenható Istenünk, ments meg és irgalmazz!

*****

Világosító Szent Gergely ünnepe - Zuglóban

Ebben az évben immáron kilencedszer rendeztük meg a családi hangulatú rendezvényünket 2004. május 21-én. Ezen a napon emlékezünk meg a 301-ben III. Tiridat király uralkodása alatt történt jeles eseményről: Világosító Szent Gergely javaslatára III. Tiridat király népével együtt keresztény hitre tért, majd a világon elsőként a keresztény hitet államvallássá tette Örményországban.

A kb. 100-120 fő hallgatóság Zugló és Budapest más kerületeinek örményeiből, csíkszeredai küldöttekből *Dr. Csedő Csaba István* polgármester úr vezetésével, valamint a zuglói polgárokból állt.

A műsort a *Zuglói Örmény Harmónia Vegyeskar* kezdte. A polgármesterek köszöntői után *Avedikián Viktória* örmény népdalokat adott elő, a kórus egyházi énekeket, *Várnagy Katalin* színművésznő örmény verseket magyar fordításban, a dorogi *Guszán-Trió* örmény harci dalokat (katonadalokat). Jómagam „A forrás menyasszonya” című, magyarul megjelent örmény mesekönyvből olvastam fel egy mesét. A könyvről *Füleki Balázs* tartott rövid bemutatót.

A műsor után ételbemutatóval kedveskedtünk vendégeinknek. A jereváni születésű zuglói lakos és barátai szabad tűzön sültt kebabjának, valamint a sasliknak, az önkormányzatunk tagjai által közösen készített dolmának és különféle különleges salátáknak igen nagy sikere volt. Utána a Zuglói Kisebbségek Háza kertjében késő estig folyt a kötetlen beszélgetés. Remélem, hogy jövőre, a jubileumi tizedik rendezvényünkön vendégül láthatjuk cikkem kedves olvasóit is!

Zárug Anna Zita

*****

**Szeretettel ajánlom az alábbi összeállítást Fejér Szabolcsnak és Emesének,
kiknek szívből gratulál az örménymagyarok népes családjá
augusztusban tartandó esküvőjük alkalmából.
Isten áldása kísérje közös útjukat!**

Bálintné Kovács Júlia

Dr. Fejér Antal

Azon szépvízi örmény családokból való, kik századokon át a székelyekkel együtt élve velük összeolvadtak s kik állandó alkalmazkodásukkal a sors egyenlőségében békésen megnyugodtak s örményszékelységüket, avagy székely-örménységüket ma már csak a névben és családi típusban lehet felismerni. Az a sajátságos és magától jövő aspiráció, hogy sohasem akartak külön nemzetiség lenni, sohasem keltett ellenszenvet. Minek magyaroztatát nem a székely toleranciában, hanem az örmény alkalmazkodni tudásban lehet feltalálni. Elég szapora és intelligens faj léte, nem alulról felfelé, hanem csak felülről lefelé szaporodik s alsó szaporulatai már felolvadnak, miért a típus leginkább csak az intelligenciában ismerhető fel. A családon és típuson kívül egyéb jellegzetes fel nem ismerhető a székely-örményen. Dr. Fejér Antalt is csak az okon tarthatjuk örménynek, ami sem előnyére, sem hátrányára nem szolgál.

Egy komoly, törekvő férfiú. Módos szülők gyermeke. Mint ilyen, ügyvéd gyakorlatot folytatott, szép családot alapított s mielőtt fiai neveltetésének örömét élvezhette volna, meghalt.

A felcsíki választókerület egy évben országgyűlési képviselővé választotta. Kir. tanácsos és a pápai Szent Gergely-rend lovagja volt. A szakadatlan munkálkodás szerencsés kezű eredményeinek letéteményese. A politikai és társadalmi élet csíkszeredai vezető embereinek egyike. Mindig töprenkedő és mégis vidám kedélyű. Aggodalmaskodót és könnyelműt játszó természetével és ehhez mért kiszólásaival kedvelt alakja volt a társaságnak. Komoly dolgokban bohém, tréfás intermezzókban szigorú felfogásokat egyformán tudott színlelni, amivel sokszor zavarba tudta hozni az okvetlen komolykodókat. Azon szerencsések közé tartozott, kiknek minden sikerülni szokott.

/1913-ban megkapta az uralkodói elismerés jelét, a „királyi tanácsos” címet. Amiről tudni kell, hogy ez csupán egy cím volt és semmi több, a viselőjét tulajdonképpen semmire nem jogosította fel, és semmilyen előnnyel sem járt.

Dr. Fejér Antalnak a csíkszeredai ügyvédnek, a kitiüntetettnek, aki többek között a Csíki Lapokat is évekig szerkesztette, barátja, Emberi Árpád, székelyudvarhelyi tanár a következő sürgönyt küldte: „Kedves Tóni, addig élj, ameddig a király tőled tanácsot kér!” B.K.J./

Dr. Fejér Dávid

Előbb ditrói, majd gyergyószentmiklósi községi orvos. Messze földön ismert és tudományosan képzett ember. A budapesti és bécsi egyetemeken végezte tanulmányait. Azelőtt a csíksomlyói és udvarhelyi főgimnáziumnak volt jeles növendéke. Szerfelett kis termete miatt Dávidkának hívták iskolatársai. Valódi puritán és kevés igényű hajlamai kötötték vidékre, mert nagy tudása és széles körben ismert tehetségei országhírű befolyást és előnyöket biztosítottak volna. Az orvosi szakirodalom sok jeles közleményeit adta közre. A szegény sorsú betegek áldott lelkű gondozója és önfeláldozó orvosa volt. Minden nélkülözhető krajcárját ezek támogatására áldozta. Kertjében százával ápolta a legszebb rózsatöveket azért, hogy azok virágja elárúsítása révén krajcáronként szedje össze szegény betegei ápolási költségeit és gyógyszereit. Gyenge testalkata és beteges szervezete sok minden tevékenységben megakadályozta, melyre fogékony lelke készítette. Mikor már éveken át kijárni, sőt kocsira ülni sem tudott, a betegek hozzátartozói az ölükben vitték betegeihez. Mikor visszavonult hivatalos állásából, Gyergyószentmiklós város tanácsa azon példátlan elismerésben részesítette, hogy szállásról gondoskodott, évi tiszteletdíjat szavazott meg neki és orvosi látogatására fogatot tartott rendelkezésére.

Az orvosok élettörténetében egészen járatlan vagyok, de példátlanak tartom, hogy egy nagy tudású és szerfelett keresett orvos, ki a magánéletben fukar és takarékos volt, még arra sem gondolt, hogy vénségére egy háza legyen, hova visszahúzódhassék.

Az ő altruistaságát csak városa előljárósága akarta megközelíteni, mikor betegeskedése alatt róla oly kitüntetően gondoskodott.

(Dr. Fejér Dávidról, a népegészségügy terén kifejtett áldozatos munkájáról a hálás utókor is megemlékezik. Erről tanúskodnak a Gyergyószentmiklósról írott monográfiák, a Miklós napi ünnepségek során elhangzott előadások. B.K.J.)

Fejér Sándor

A román uralom előtt ő volt Csík vármegye utolsó alispánja. Méltó példája az örménységnek a székelységgel évszázadok óta békés egyetértésben való összebarátkozásnak, mert ő örmény volt, választói, kik őt ez állásra méltatták, székelyek. Ezt könnyű felfogni s még könnyebb méltatni. Ő sohasem érezte senkivel örménységét, választói pedig nem hányták a szemére, mert alkalmat nem adott rá. Csodálatos nálunk az igények és várakozások eggyéolvadása, melyet csak nagy szembeállítások szándékosan szoktak kihegyezni s melyet a nagy kisebbségben élő örmények intelligenciájuk fölényével törekednek egyensúlyban tartani.

Nem kell sem meggyaláznunk, sem kegyeinket keresniük, mert egyéolvadtt érdekeink könnyen megtalálták az egyetértő középutat. Nincs is ma nálunk semmi különbség, mely elválasztana, mert a családi kötelekek ezer láncszeme fűz össze. Az örmény-székely éppen olyan lelkes védője érdekeinknek, mintha velünk együtt jött volna Ázsiából. Az a legérdekesebb jelenség a testvéresülésben, hogy az nálunk tovább erősbül, szorosabbá és elválaszthatatlanabbá válik. Ezelőtt 50 esztendővel még a falusi örmény lakót nem hívták a faluban családi nevéen, hanem egyszerűen a vén örmény, sánta örmény, vak örmény, süket örménynek stb. mondták. Ma már éppen úgy megkapja a családi nevéet és rangját, mint bárki más, mert igen kevés kivétellel mind az intelligenciához tartozók. Hajdan kizárólag a városi és falusi kereskedelem élén voltak vezetők, ma már éppen úgy számot tesznek a földbirtokosok, mint a kereskedők közt. Szóval a látszata is elkezdett múlni annak, hogy külön kasztot vagy osztályt képeznének.

Ez a kézenfekvő oka annak, hogy a székelyek Fejér Sándort választották alispánnak. A közigazgatási hivatal legalsó fokán kezdte s azon haladva szerezte az érdemeket, hogy alispánná lehessen.

Társadalmi életünk mozgalmában ha nem is kívánt vezető szerepet vinni, de kivette részét ott, ahová állítottuk.

Az Erdélyi Róm. Kat. Státus igazgató tanácsának tagja volt.

A Katolikus Népszövetség Csík megyei elnöke.

Politikai mozgalmaktól távol tartotta magát.

Elhalálózása alkalmával a Csíki Lapokban következő néhány szóval fordultam emlékéhez:

Síratlak Sándor, mert utolsó vagy azok közt, kik nálunk a legelsők szoktak lenni. Ez a bánatom örök, melyet egy nemzet visel.

Ravatalod mellett lehajtottam fejemet s könnyeim hullottak.

Csak úgy zúdult az emberek tömege ravatalod mellé, hogy még egyszer legalább egy pár percig körödben lehessen.

Én csak azért jöttem volt hajlékomba, hogy búcsút mondjak neked, kivel az élet hosszú útján annyi sok jobb és balsors összehozott, de soha egybe nem zavart, mert a te férfias komolyságod és jámborságod azt lehetetlenné tette.

Síratlak, mert végtelen nagyra becsültem benned azt a nagy szerénységet, mellyel a mindennapi élet apró hercehurcái közé soha sem láttalak beszállni.

Síratlak, mert határt tudtál tartani abban, hol az emberi bölcsesség és gonoszság ütköznek.

Síratlak, mert sokszor láttam, hogy a szerénység határát nem gyávaáagnak, a bölcs belenyugvást nem lemondásnak tartottad. Nem kapkodtál a levegőben s nagyobb tettek hiúsága nem zavarta törekvéseidet, de ameddig a hivatásodat érezted, emberül megfeleltél annak.

Ott kezdted, hol minden ifjúnak kezdeni illik s mint alispán végezted, bizonyítékául annak, hogy a díszes állást nem születési vagy más előjogok, hanem tevékeny buzgalmad eredményei folytán érdemelted ki.

Síratunk, Sándor, kik itt ravatalod mellett állunk s halotti kocsid után százan és annyi ezeren bandukolunk, mert úgy érezzük, hogy becsületes jámborságoddal leköteleztél arra, hogy sirassunk!

Üresen maradt a ház, melynek minden szegletéhez a te gondosságod férközött. Üresen maradt az udvar, hol te rendeztél eddig mindent. Minden üres és kong, mert a te tipegésed, dobbanásait nem visszhangozzák a hallgatag falak. Amik visszhangoznak ezután, csak családod sírásának jajai lehetnek.

Síratunk Sándor, mert érdemet szerezteél rá!

Az összeállítás Tivai Nagy Imre: Emlékezés régi Csíkiakról című kötetéből való (Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda,1996.

Érdemes közölni az alapkiadást is:

T. Nagy Imre: Csíki Pantheon. Emlékezés régi Csíkiakról Csíkszereda, Vákár Lajos Könyvnyomdája, 1943

Bálintné Kovács Júlia

*****

Új adatok az örmények Erdélybe településéhez

Az örmények folyamatos Erdélybe érkezésére számos bizonyítékot találunk a családtörténetekben. A közelmúltban régi iratok alapján összeállítottam Édesanyám családjának, a Kézdi-Vásárhelyi Kerekesek egyik ágának történetét 1677-től 1848-ig.

Kiderült, hogy K. Vásárhelyi Kerekes Kelemen, aki 1673-ban Bánffyhunyadon volt „rektor” majd Damoson (Kalotaszeg) református lelkész, feleségül vette Örmény Lázár Péter leányát, Örmény Lázár Zsófiát.

Nyilvánvaló, hogy ez az Örmény Lázár Péter nem az Apafi idejében zajló tömeges letelepedés-bevándorlás idején került az akkori Kolozsvár környékére, de erről a családról egy másik alkalommal fogok beszámolni illetve „elmélkedni”.

Most *Darkó László* művészettörténész, festőművész dédapjáról - Darkó Aladár néhai bankigazgatóról írok, akiről unokája önéletrajzában feljegyezte: „Nagyapám *Amberboj József* Konstantinápolyban született., és onnan nőtlen korában jött Erdélybe több testvérével, mint örmény menekült (tehát a XIX. század közepén is volt ok a menekülésre! B.K.J.). Egyik bátyja Konstantinápolyban maradt, Velencében végzett és örmény pátriárka volt, fényképe és sajátkezű levelei vannak nálam. (Bárcsak ma is meglennének még valahol! B.K.J.) Nagyapámnak Tordán vas, fűszerüzlete és dohány nagyüzsdéje volt. Becsületes, szorgalmas kereskedő volt, és úgy tudom, hogy jelentékeny vagyona maradt. Vallásos, rendkívül jámbor, szelíd ember volt. Nagyapám jelmondata: „Élek a jelennek, a többit Istenre bízom.” Eddig az idézet.

Ennek a becsületes jámbor kereskedőnek a Katinka nevű leányát vette feleségül 1873-ban a tordai főjegyző, Darkó Zsigmond. Katinka akkor 20 éves volt.

Darkó Aladár önéletrajzát, melyet halála évében 1947. május 13-án kezdett el írni, később közölni fogjuk.

B. Kovács Júlia (Kolozsvár)

*****

Kiállítás a Karinthy Szalonban

A világ legnagyobb örmény irodalmi és történelmi forrásgyűjteményéből, a Matenadaranban őrzött 16 ezernél több egészben vagy töredékesen fennmaradt régi kéziratokból és egyéb írás reprodukcióiból láthattak gazdag összeállítást az érdeklődők 2004. június 15-én a Karinthy Szalonban.

Az örmény kódexművészet sajátos vonulatot képez a világ kódexművészetében. Mivel az olvasás a középkorban a kiváltságosok joga volt, a tanítás képek formájában folyt. A Biblia Pauperum a széles néprétegek számára készült, és a hivatalos egyházi dogmatika szerint tartalmazta a keresztény tanításokat képekben. A templomi freskók is ezt a célt szolgálták. A kor embere járatos volt a középkori ikonográfia szimbólumrendszerében, mely szigorúan kötött volt: meghatározott történések, mozdulatok és viszonyrendszerek ábrázolása. A Biblia Pauperum mellett a kódex többlet-információt tartalmaztak, mind ábrázolásban, mind jelekben, ennél fogva műveltebb rétegek, valamint egyházi belső használatra készültek. A XIII-XIV sz.-i örmény kódexlapok bibliai, történelmi, történetfilozófiai írásokat, vallásos énekeket ún. saragánokat, természettudományi munkákat, törvényeket tartalmaznak, és ami a

szem számára elkápráztató, a középkori örmény miniatúrafestészet remekeit. Az iniciálék, illusztrációk és borítók bámulatosan élők, sokszínűek, pazarul díszítettek. A kárminvörös, ún. örménykék, arany, zöld színek pompája mit sem változott az évszázadok során, holott a kolostorok ellenség elől menekülő lakói nemegyszer saját testükre erősítve, lapjaikra bontva menekítették a pusztulástól ezeket a kincseket.

Tudjuk, a történelem zivataros árjában sok kéziratot tartalmazó könyvtár vált a tűz vagy a betörő ellenség martalékává.

Megnyitóbeszédében *Szesztay András*, a XI. ker. Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke arról az ősi kultúráról beszélt, amely Kr. e. sok évszázaddal Örményország területén alakult ki a világ egyik legjelentősebb államalakulatában, Urartuban. A hatalmas hegyek közt, a nagy tavak partján Asszíriával vetekedő hatalmú ókori birodalom virágzott háromezer évvel ezelőtt. Ennek a különös, egzotikus országnak és népének a története azóta is szakadatlan harcok és tragédiák sora, Urartu lerombolásától a Musza Dagh ostromáig.

Harmath Kálmán, a XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke a legújabb korig tartó történelmi áttekintésben szólt arról, miként került ez a sokat szenvedett nép hazánkba, miként integrálódott a magyar kultúrába, megőrizve ősi hagyományait, valamint mit adott az őt befogadó nemzetnek. A magyar közélet számos örmény származású kiválóságairól szólva megemlítette, hogy mindig a haza érdekeit tartották szem előtt, és helytállással, munkájukkal, szorgalmukkal, tehetségükkel, ha kellett, vérükkel is sorsközösséget vállaltak magyar testvéreikkel.

A megnyitó hangulatát *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész Bach műveivel emelte, majd elhangzott J. S. Bach h-moll orgonaprelúdiumának Liszt Ferenc általi zongoraátírata *Kátainé Szilvay Ingrid* tolmácsolásában.

Az örmény konyha remekeivel terített asztal mellett folytatódott a sokszámú egybegyűlt közvetlen beszélgetése.

A kiállítás anyagát az EÖGYKE bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönet érte *dr. Issekutz Saroltának*, aki az egyesület elnökeként összegyűjtötte ezt a páratlan értékű anyagot.

Kátainé Szilvay Ingrid
XI. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselője

(Az Örmény kódexművészet kiállítás június 15-24-ig volt látogatható a Karinthy Szalonban)

*****

Millenáris - június 19

A II. Kerület Napja rendezvény-sorozaton ismét sikeresen szerepelt a II. Kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat. Immár 4. alkalommal vettünk részt önálló programokkal a nagyszabású rendezvényen. Idén zenés irodalmi pódiumműsorral jelentkeztünk a Fogadóban.

Dr. *Issekutz Sarolta* elnök bevezetőjében a hazai örménység gyökereiről, kultúrájáról, örmény katolikus vallásáról beszélt, majd bemutatta a szereplőket, valamint a duduk hangszert, amelynek hangja lemezről az alapzenéjét adta a pódiumműsornak. A duduk egy barackfából faragott, duplanyelven ősi fúvós hangszer, melynek hangja különleges hangulatot áraszt, hol melankólikus, hol lassú táncra szólító. A *Flórián Antal* által szerkesztett és rendezett pódiumműsor a középkori örmény szerzőktől egészen a mai napig bepillantást adott az örmény irodalomba, amelyhez igen jól illettek *Gevorg Dabaghyan* jereváni örmény dudukművész népi dallamai. *Szabó Anikó* és *Flórián Antal* színművészek előadása, *Kátainé Szilvay Ingrid* csodás énekhangja - örményül egy húsvéti dalt, majd gyimesi népdalokat adott elő - méltán váltott ki nagy elismerést a hallgatóságból.

A kisebbségek *Ízek utcájában* már jóval a 12 órai nyitás előtt tolongott a tömeg, hogy ismét élvezhesse az örmény gasztronómia finomságait, mint az elmúlt évben. De szabály az

szabály. 12 óráig így bőven volt ideje az érdeklődőknek megtekinteni az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület könyvkiállítását saját kiadványaiból, valamint beleolvasni az egyéb kiadványokba, válogatni az ingyenes szórólapok, Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek között.

12 órától közel 3 óráig több mint 400 adagot osztottunk ki a szünni nem akaró sorban állóknak. Örmény kebab erős mártással, örmény rablólhús, húsos muszaka, örmény saláta és almástáska várta a vendégeket üdítő és ásványvíz kíséretében döbbenetes mennyiségben. A bemutatkozó kisebbségek közül ismét a mi sátrunk volt a legvonzóbb, amelyben nemcsak a sok finomság játszott közre, hanem képviselőink, munkatársaink kedves kiszolgálása is. Sikerünket a visszajelzések is megerősítették. Remek nap volt, még az ég is kegyes volt hozzánk.

IS.

*****

Nyár

A kertben állsz. Delel a nyár:
A nap szikrás aranyt zihál,
A lomb a fán szinte rikolt,
Ruhád egy bíborfényű folt...

(Berde Mária)

Zuhog a hévarany sugár,
Most osztja szét kincsét a nyár.
Száll pelyvaraj s áldást csorog
A döngve zengő géptorok.

(Szentimrei Jenő)

(Pásztornaptár 1930. Július, Szent Jakab hava, régente Oroszlán hava)

*****

Nevet kapott a sepsiszentgyörgyi kórház

A sepsiszentgyörgyi megyei kórház neve csütörtöktől *Dr. Fogolyán Kristóf Kórház*. Az egészségügyi intézmény arról a híres orvosról kapta a nevét, aki 1879-ben Sepsiszentgyörgyön született, majd Kolozsváron, és Berlinben végezte el tanulmányait. Ezt követően nőgyógyász szakorvosként tevékenykedett a megyeszékhelyen. Fogolyán volt az első, aki műtétekhez való felszerelésekkel látta el a kórházat, és egész életét az egészségügynek szentelte. Az első világháború idején hozzájárult a megyei kórház régi épületének felépítéséhez.

G. B. - Háromszék 2004. június 1-2.

Erdély hatodik kórházaként nyílt meg 1853 nyarán a sepsiszentgyörgyi kórház.

Dr. Fogolyán Kristóf (1878 -1954) legendás híró orvos közel ötven esztendőn keresztül végezte kórházi tevékenységét itt, részben igazgatóként. Háromszék első kórháza fennállásának 150 éves évfordulóján 2003 novemberében ünnepi megemlékezést, koszorúzást szerveztek az intézmény dolgozói és megemlékeztek a nagy orvos elődökről. Ez alkalomból emléklapot osztottak ki, melyet *Dr. Fogolyán Kristóf* unokája, *Szotyori NagyÁron* is megkapta.

M

*****

Az újvidéki színház vitte el a pálmát Kisvárdán

Életmű-díjjal tüntették ki Senkálszky Endrét

Hosszan tartó vastapssal köszöntötték a 90 éves *Senkálszky Endre* érdemes művészt, a kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagját szombaton este a kisvárdai Határon Túli Magyar Színházak Fesztiváljának díjkiosztó záróünnepségén, amelyen a 65 éve színpadon lévő művészt *Életmű-díjjal* tüntették ki. Június 26-án este tehát bezárta kapuit a 16. alkalommal megszervezett fesztivál, amely a szakemberek megítélése szerint a színház rangos ünnepévé lépett elő az elmúlt évek folyamán. A legtöbb díjjal, összesen héttel, az egyéni díjakat is beleértve, a sepsiszentgyörgyi társulat térhetett haza, őket követte az újvidéki színház, amely öt kitüntetést, közöttük a fődíjat is magáénak tudhatja. A Művészetek Házában megtartott záró rendezvény házigazdája *Keresztes Sándor* színművész volt, a Nemzeti Kulturális Örökség minisztériumát *Magi István* képviselte. A fesztivált *Molnár György* rendező értékelte...

Köllő Katalin Szabadság 2004. 06.28.

*****

Otthonról haza, barangolás őseink földjén

Felhívjuk tisztelt olvasóink figyelmét, hogy az Otthonról haza, barangolás őseink földjén, Erdélyjárás felsőfokon 2004. augusztus 23-30-ig tartó kirándulásra még néhány hely leköthető. Részvételi díj 47000 Ft (ifjúsági kedvezmény 18 év alatt 5000 Ft) és 20000 Ft buszki költség. A részvételi szándékot a buszki költség befizetésével az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelyén (előzetes telefon után, tel: 2011011), vagy a Fővárosi Örmény Klubban lehet bejelenteni. Részletes információ a májusi füzetek 45-47. oldalán található.

*****

Programajánló

A *Fővárosi Örmény Klub július 15-i* műsora:

„*Örményország anno*” (életképek az 1970-es évek elejéről).

Dobai Miklós vetítettképes előadása.

Az estet a XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezi.

A *Fővárosi Örmény Klub augusztus 19-i* műsora:

Nyárvégi meglepetés.

Rendezi: Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

*****

Hírek

Genealógia - Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a *Gudenus János József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét*. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére. Kérjük, mindenki jelezze, ha téves

adatot észlelt.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az *Örmény eredetű családok genealógiája* című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb. u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv - Az EÖGYKE megkezdte egy „*Erdélyi magyarörmény szakácskönyv*” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda? - Kéréssel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a *Magyarörmény ki kicsoda* című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük; az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét: van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk.

Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a *Magyarörmény ki kicsoda* című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím:1251 Budapest Pf., 70.

E-mail magyar.ormeny@axelero.hu

fax: 201-2401.

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatta a

Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca I. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzata

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila.

Szerkeszti: Artishus Bt.

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 91. szám

2004. szeptember

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(*Vörösmarty Mihály*)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Az örmény esküvő üzenete

Mielőtt a felolvasó belekezdene Szent Pál levelének a felolvasásába, felhangzik a háromszoros Alleluja, melyet egy zsoltáros kísér:

**„A tiszta jobboldon foglal helyet,
hímzett és arannyal ékes ruhában.”**

Az apostoli olvasmány az Efezusiakhoz írt levélből: 5, 22-33.

Ez a szakasz arra tanít, hogy az asszonyok és a férfiak hogyan viselkedjenek a házasságban. Az apostol hangsúlyozza, hogy a házasság nagy titok, Krisztus és az egyház kapcsolatához hasonló.

Következik az evangéliumi szakasz Mátétól: 19, 1-9. A házasság felbonthatatlanságáról szól.

A szentírási részeket követi a szentbeszéd, hisz a felolvasottakat jó megmagyarázni, azokon elmélkedni, s így elmélyíteni, hogy mindinkább belénk vésődjenek.

Dr. Sasvári László

*****

Emlékezetes Nagyboldogasszony napi búcsú Erzsébetvároson

Évek óta meghitt közösségi találkozóra kerül sor az erdélyi örménymagyarok ősi lakhelyének egyikében - Erzsébetvároson, a Szent Erzsébet tiszteletére szentelt gyönyörű, impozáns templomban, amelynek búcsúnapja augusztus 15-e, Nagyboldogasszony emléknapja, az Istenszülő Szűzanya elszenderedésének napja.

Erre az ünnepre készül talán egész éven át a kis örménykatolikus közösség, hogy méltóképpen kifejezze ragaszkodását hitéhez, megbecsülését ősei iránt, s példát mutasson a fiataloknak, hogy ők is ilyen odaadással végezzék majd a rájuk bízott feladatot. „Egy lángot adok, ápdold, add tovább"- sugallja Mariska és kis csapata mindenkinek, aki részese volt idén is a gyönyörű ünnepnek.

Jakubinyi György örmény apostoli kormányzó vezette a templomba a szolgálattevőket, *Potyó Ferenc* vikárius, érseki helynököt, a liturgiát immár második éve örmény-katolikus

szertartás szerint végző *Puskás Attila* örmény katolikus vikáriust, gyergyószentmiklósi plébánost és diakónusait, valamint *Szakács Endrét* a szamosújvári székesegyház plébánosát.

Az Igét magyarul, románul és németül Jakubinyi György kormányzó úr hirdette, kiemelve az Istenszülő Mária búcsúhelyeinek jelentőségét Európában, valamint az Európai Unió zászlaját: Mária - kék alapon a Szűzanya feje fölött ragyogó 12 csillag, ami szintén a keresztény Európát hirdeti.

A csupa fehér virággal, és hófehér, kikeményített csipkés terítőkkal ékesített, ragyogó akusztikájú főtemplomban református fülnek is borzongató élmény volt hallgatni a szamosújvári kórus és a liturgiát végző plébános egymásnak felelgető énekét és a saragánokat. A karzaton helyet foglaló kórust ezúttal Szakács Endre plébános úr is kiegészítette az oltár mellől, amiért külön köszönet illeti őt.

A hónapok óta tartó esős idő után a ragyogó napsütésben a körmenet alatt a szamosújvári, csikszépvízi, gyergyószentmiklósi és a magyarországi, erdélyi szórványból érkezett zarándokok a helyiekkel együtt áhítattal énekelték az „Angyaloknak királynéja tiszta Szűz” könyörgését, amelyben ugyancsak a szamosújvári kórus tagjai vitték a prímet. Miután a körmenet visszatért a templomba, és az áldás is elhangzott még ki-ki virággal a kezében megcsodálta a templom egy-egy szobrát, festményét, elolvastott egy-egy a hála jeléül felajánlott tábláskát, majd a közeli vendéglőben gyűltünk össze. Itt várt még ránk egy kellemes meglepetés.

Dr. Issekutz Sarolta, akinek apai ősei ebben a városban éltek, bemutatta Az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 9. kötetét: *Ávedik Lukács főesperes, erzsébetvárosi plébános Szabad királyi Erzsébetváros Monográfiája 1896.* könyvének hasonló kiadását.

A több száz oldalas könyvet, melynek utóhangjában a szerkesztő saját családjáról is ír és közöl fényképeket, ajándékképpen átadta a számos jelenlévőnek, szolgálattevőnek, és eljuttatja közkönyvtárakba is, hogy ez a ma már könyvritkaság számba menő kötet még sokáig hirdesse a hajdan volt erdélyi örménymagyarok emlékezetre méltó múltját.

Az ebéd ideje alatt további elvégzendő feladatokról is szó esett, például az erzsébetvárosi örmény temető feltérképezéséről, és könyv alakban történő bemutatásáról, stb.

Köszönöm, hogy a Fővárosi Örmény Önkormányzat számunkra is lehetővé tette ezt a zarándok utat, és nemcsak Erzsébetvárosba. Menet bejártuk Aranyosegerbegy temetőjét, ahol több örménymagyar sírköve jelezte közösségünk tagjainak jelenlétét, de onnan a ránkzúduló zápor elkergetett.

Visszafele jövet azonban tiszteletünket tettük Marosbogáton és kegyelettel emlékeztünk Szongott Kristófra. A parányi, felújított katolikus templom homlokzatán áll az emléktábla.

A kis katolikus temetőt is felkerestük, és rátaláltunk Tolokán Antal és felesége Szállasi Irén sírjára, valamint gyermekeik (?), Tolokán Kristóf és Tolokán Ibolya -mindkettő tanító - hantjaira.

Sok szép emlékkal gazdagodva, és számos feladat tervével búcsúzik egy zarándok, aki még mindig orrában érzi az erzsébetvárosi főtemplomban a búcsú másnapján beszívott, és az egész templomot betöltő tubarózsa illatát.

2004. augusztus 17.
Kovács Júlia

*****

Magyarörmény művészek

Nagy szeretettel és tisztelettel köszöntjük *Albert Annamária* művésznőt szeptemberi születésnapján.

A Kolozsvári Televízió a nyár folyamán a „Haza a magasban” sorozat keretében beszélgetett a művésznővel, és méltatta pályáját. Mi most egy 2001 júniusában megjelent

interjú újraközlésével köszöntjük Öt és kívánunk Neki és ugyancsak örménygyökerű férjének Maros Dezső akadémikusnak - jó egészséget és minden jót, hogy még sokáig dolgozhassunk együtt a magyarörmény múlt feltárásában. Mielőtt az interjút közölnénk, néhány szót ejtenék Albert Annamária örmény gyökereiről amelyre nagyon büszke, és amelyről majd bővebben is szót ejtünk. Most csak annyit, hogy a Hátskuj Tutsek, Gajzágó, Czeucz, Szentpéter, Amirás, Keszy Harmath, Kövér családokkal rokon...

Egy élet a Kolozsvári magyar opera szolgálatában **Albert Annamária**

Évad közben is előfordul, de évadszünetkor még gyakrabban jutnak eszünkbe olyan művészek, akik nevével régebben naponta találkoztunk az operaplakátokon. Eszünkbe jut egy-egy régi előadás, amelynek fénye évtizedek óta sem fakult meg. Rohanó világunkban fokozottabban hajlamosak vagyunk a felejtésre; mindennapos bajaink közepette elfelejtjük azokat, akik egy emberöltő áldozatos munkájával szolgálták a kolozsvári magyar operát és annak közönségét. Nyári összeállításainkban olyan művészeket szólaltatunk meg, akik helytállásukkal követendő példává váltak a mostani nemzedék számára is. Interjúsorozatunk első alanya Albert Annamária, a kolozsvári Állami Magyar Opera alapító tagja; több mint két évtizedes pályafutása során végig énekelte a repertoáron levő nagyoperák főszerepeit egy olyan „aranykorban”, amelyben Albert Annamária egyetlen vezető ideológiai elvet ismert: a művészet iránti hűséget, alázatot. 1992 decemberében, a magyar nyelvű színhátszás 200. évfordulóján érdemei elismeréséül elnyerte az örökös tag címet is.

- Gyermekkorától vonzotta a zene, a színpad?

- Tordán születtem, és már óvodás, illetve elemi iskolás koromban szívesen részt vettem az ünnepeken: énekeltem, táncoltam, szavaltam. Első „főszerepemet” tízévesen játszottam el; Piroska voltam az osztály záróünnepségén. Ennek emlékét most is őrzöm abban az albumban, amelyben énekesi pályám kezdetén készült fényképek vannak. A középiskolát a Marianumban kezdtem el 1936-ban, majd négy év után Budapesten, az Angolkisasszonyok Intézetében folytattam, ahol kétéves Női Kereskedelmi Szaktanfolyamot végeztem. Az intézetnek akkor jó hírű templomi énekkara volt, sokszor léptünk fel: miséket, litániákat énekelünk. Karnagyunk *Mater Szcucynsky* volt, aki felfigyelt a hangomra, és rám bízta a szoprán szólókat, majd végzéskor azt tanácsolta, hogy ha van Kolozsváron felsőfokú zeneoktatás, okvetlenül iratkozzam be, és képezem a hangomat. Hazatérve Kolozsvárra szüleim tudta nélkül jelentkeztem a felvételre, egy magyar nótát énekeltem el, és felvettek. Így lettem 1943-ba a kolozsvári Magyar Zene- és Színművészeti Főiskola hallgatója, s mivel szüleimnek nem volt lehetőségük arra, hogy fedezzék iskoláztatásomat, diákként már családfenntartó voltam: öt évig a Dermata Bőr- és Cipőgyár ellátási osztályán voltam gyors- és gépíró. Délelőtt dolgoztam, délután siettem az órákra. Első énektanárom *Sigmond Lajos* volt, aki nagy gonddal kezelte a hangomat: népdalokat, műdalokat tanultunk, kisebb áriákat. 1947 júniusában Gluck *A rászédett kádi* című egyfelvonásos operájában Zelmira szerepét énekeltem. Ez volt első operaszerepem. Diákként néhányszor felléptem operaelőadásokban karénekesként 1948-ban felvételiztem az újonnan alakult kolozsvári Állami Magyar Opera énekkarába. Nagyon örvendtem, mert ez azt jelentette, hogy minden időmet a zenének szentelhettem. Sok éven át jártam *Nagy István* főiskolai tanár kamarakórusába, ahol megismerkedtem a kórus irodalom legigényesebb alkotásaival; ezzel zenei ízlésem jelentősen fejlődött. 1950-ben kerültem az egyesített akadémiaára, *Adorján Ilona* énektanárnőhöz. 1952-ben végeztem el az énekszakot, de mivel államvizsgázni Verdi *Aidájával* szerettem volna, és erre nem adtak lehetőséget, csak 1957-ben államvizsgáztam Senta szerepével Wagner *A bolygó hollandi* című operájában. Ezt a szerepet először Bukarestben énekeltem, és csak a

második előadás volt Kolozsváron.

- *Adorján Ilona több énekes nemzedéket adott nem csak Kolozsvárnak, hanem az országhatáron túl is...*

- Köszönettel és hálával tarozom kedves tanárnőmnek odaadó munkájáért, amelyben több mint huszonöt éven át részesített. Végigkísérte pályámat, minden szerep megtanulásban segített. Külön öröm számomra, hogy az idén találkozhattunk, és örökifjú tanárnőm most is ugyanolyan szeretettel foglalkozik növendékeivel, mint régen és a mai napig is aktív részese a magyarországi énektanításnak.

- *Kikre emlékeznek az Adorján - növendékek közül?*

- A névsor ennyi idő eltelte után nem lehet teljes, de megemlítem *László Évát, Vancea Erzsébetet, Breazu Mirceát, Trenka Évát, Mátyás Jenőt*. Sokan köszönhetik neki művészi karrierjüket.

- *Hogyan készült fel egy-egy szerepre?*

- Nem tettem különbséget a kisebb és nagyobb szerepek között. Nagy szeretettel és boldogan készültem minden szerepemre, mert úgy éreztem, hogy minden szerep egy ember életébe ad betekintést. Ha kaptam egy szerepet, az volt az első, hogy megszereztem a partitúrát, alaposan áttanulmányoztam énektechnikai, zenei és dramaturgiai szempontból; különös gonddal ügyeltem a kollegákkal együtt énekelt részekre. Ezenkívül olvasmányaim alapján ismerkedtem a korrallal. Mire az operai próbákra sor került, én már zeneileg készen voltam a szereppel. Az akkori neves énekesek felvételeit hallgatva is sokat tanultam.

- *Készített-e valaha felmérést arról, hogy hány szerepet énekelt el pályafutása során?*

- A 27 év alatt 42 szerepet alakítottam, és körülbelül 900 fellépésem volt.

- *Melyik volt első jelentős szerepe a kolozsvári magyar operában?*

- D'Albert *Hegyek alján* című operájának Márta szerepét önszorgalomból tanultam meg 1956-ban. A vezetőség eredetileg Nuri szerepét osztotta rám, de az egyik próbán beugrottam a hiányzó főszereplő helyébe, és végigénekeltem a próbát. A következő előadáson már én énekeltem Márta szerepét. Ezt követte Mascagni *Parasztbecsületéből* Santuzza szerepe, amelyet 57-szer énekeltem.

- *Hogyan következtek a főszerepek?*

- Első nagy premierem Puccini *Turandotja* volt. Kényes szerep, sok buktatóval, de kitartó gyakorlás után bírtam technikailag. Miután az első zenekari próbát leénekeltem, elmentem az orr-, fül-, gégeorvoshoz, hogy vizsgálja meg a hangszálaimat, és azt mondta: nem is látszik, hogy énekeltem. Harmincegyszer énekeltem ezt a szerepet. Ezt követte a Tosca. Gyönyörű szerep, amely nem csak az első előadásokon, hanem a próbákon is mindig élményt nyújtott. Művészi pályám újabb, számomra jelentős állomása Beethoven *Fidelio* című operájából Leonóra szerepe. Rendkívül igényes ez az opera, a kamara- és szimfonikus zene ötvözete. Távol áll a romantikus olasz opera szellemétől. Előnyömre szolgált, hogy sok Beethoven- dal szerepelt már akkor a repertoáron, tehát a Beethoven- muzsika stílusa nem volt idegen számomra. Huszonötödik szerepem Verdi *Don Carlosából* Valois Erzsébet volt. Első előadásunkat közvetítette a bukaresti rádió is. A kolozsvári operában kevés Wagner - operát játszottak még abban az időben is, így nagyon boldog voltam, amikor a *Mesterdalnokokból* elénekelhettem Éva szerepét. Érdekes feladat volt Goldmark *Sába királynőjének* címszerepe, amelyet eredetileg mezzoszopránoknak írtak, de Budapesten is sötét színezetű, drámai szopránok alakítják. A lista tovább bővült Amelia (Verdi: *Álarcosbál*), Jaroszlavna (Borodin: *Igor herceg*), Abigél (Verdi: *Nabucco*), Desdemona (Verdi: *Otello*), Leonóra (Verdi: *A trubadúr*), Odabella (Verdi: *Attila*) szerepével. 1972 október elsején mentem nyugdíjba, de ezután még két-három évig kiségtettem az operát, valahányszor erre kértek. Utolsó fellépésem 1975. április 28-án volt, ekkor Desdemonát énekeltem.

- *A sok éneklés nem tette tönkre a hangszálait?*

- Gyermekkoromtól sokat sportoltam, és a fizikumom megedződött. Az Aidapremiért -

amely a Román Operával közös produkció volt - úgy énekeltem végig, hogy azelőtt két nappal szinte nem tudtam beszélni. Végigénekeltem az előadást, senki nem vette észre rekedtségemet.

- *A politikai és ideológiai szempont szerint sokat becsmérelt 50-es 60-as években milyen volt a kolozsvári magyar opera légköre?*

- Az újonnan, szinte a semmiből újraalakult kolozsvári magyar opera társulatára a nagy lelkesedés volt a jellemző. Nyugodtan állítom, hogy számomra nem az egyéni, hanem a közösségi érdek volt a döntő: az, hogy a közönséget szolgáljam művészi alázattal. Nem számított, hogy hányszor énekelek el egy-egy szerepet, ha a nézőtéren csak egy olyan személy is ül, aki addig soha nem volt operában, meg kell ismertetnem, és meg kell szerettetnem vele az opera műfaját, hogy továbbra is látogassa előadásainkat. Teltházás estékre emlékszem, a fiatalok megvártak előadás után és autogrammot kértek. A délelőtti ifjúsági előadás ugyanolyan fontos volt számomra, mint egy premier.

- *Milyenek voltak az ötvenes-hatvanas évek vendégszereplései?*

- Nem volt lehetőségünk külföldi vendégszereplésekre. Az gyökereződött belénk, hogy itt vagyunk, itt és most helyt kell állnunk. Sajnos, tagságom ideje alatt a magyar opera nagyon keveset szerepelt külföldön, és egyéni vendégszereplésre sem volt lehetőség. Jugoszláviában voltam a magyar operával, Lengyelországban kétszer, Toscát, Aidát, Michaelát énekeltem, Németországban ária- és dalesten léptem fel. Külföldi vendégszerepléseink a bukaresti OSTA impresszáriós irodán keresztül zajlottak: meg sem kérdeztek, egyszerűen csak értesítettek, hogy mikor, hol, mit kell énekelnem. Egy alkalommal az történt, hogy személyes meghívót kaptam egy prágai, több estét betöltő turnéorozatra, de én friss nyugdíjasként már nem szerepeltem a bukaresti iroda nyilvántartásában, és nem is engedtek el.

- *Hogyan viszonyult az évek során a szerepekhez?*

- 27 év alatt soha nem mondtam vissza előadást, soha nem kértem szerepet, de nem is utasítottam vissza: amit kiosztottak rám, elénekeltem. Soha nem spóroltam a hangommal, a próbákon sem. Mindig igyekeztem a zeneszerző elképzeléseit valóra váltani, s ezt csak sok munkával lehet elérni. Tökéletes szerepformálás nincs, mert mindent lehet jobban és még jobban kidolgozni. Szerencsés embernek tartom magam, gyönyörű szerepeket énekeltem, foglalkoztatva voltam. Nem számított, hogy kezdőként nem az első szereposztásban énekelek, de törekedtem arra, hogy a közönség megszeressen, és értem jöjjön el az előadásra.

- *Volt-e kedvenc karmestere, rendezője?*

- Pályám során sok karmesterrel és rendezővel dolgoztam együtt, mindenkivel harmonikus volt az együttműködés.

- *Az operán kívül melyik az a zenei műfaj, amelyik közel áll Önhöz?*

- Nagyon szerettem a daléneklést. Egy énekesnek kötelező lenne a daléneklés, ez egy más világ, ahol nincs „segítség”: ott nincs kosztüm, díszlet, kellékek, partner. Fájó pontom, hogy nem volt lehetőségem egyházi zenét énekelni, így Verdi csodálatos Rekviemjét sem.

- *Hogyan emlékszik vissza kollégáira?* - Egy opera előadásnak több összetevője van: a zene-, ének- és balettkar, a sűgő, a műszakiak. Kollégák nélkül nem lehet: fontos, hogy az ember jó kapcsolatot teremtsen a kollégáival. Kedves kollégáim közül megemlítem: Bucsy Sárít, László Évát, Melegh Katót, Nagy Katalint, Puni Júliát, Sallay Margit érdemes művészt, Thúry Erzsébetet, Timkó Editet, Trenka Évát, Vancea Erzsébetet, Vonica Luciát, Wilkovits Katit, Borbély Ferencet, Breazu Mirceát, Bretán Endrét, Gáspár Istvánt, Horváth Lászlót, Kovács Attilát, Lázár Jánost, Mátyás Jenőt, Ottrok Ferencet, Sass Lászlót, Szanati Józsefet, Szilágyi Ferencet, Vargha Lászlót, id. Veress Lászlót, Vida Viktort. Sajnos, ma már nagyon sokan nincsenek közöttünk. Szinte mindegyik kollégával alkalmam volt együtt énekelni. Intrikák akkor is voltak, de az előadás sikere volt az első.

- *Sok művészársával ellentétben itthon maradt.*

- Bukarestbe hívtak, de úgy éreztem, hogy itt a helyem a kolozsvári magyar operában. Ott

talán nem lett volna lehetőségem ennyit énekelni. Nyugat-Németországba is hívtak, de még egy féléves vendéjátékra sem engedtek ki. Nem mondhatom azt, hogy nem vágytam külföldi éneklésre, de megelégedtem azzal, amit a kolozsvári magyar opera társulata és közönsége nyújtott. Habár 25 éve nyugdíjas vagyok, még most is örömmel tölt el, ha egy szép előadást látok a magyar operában. Az anyagi elismerésért kárpótoltak a gyönyörű szerepek és a közönség ragaszkodása, amelyet 27 éves pályafutásom során végig éreztem.

Hintós Diána
Szabadság 2001. június 2.

*****

Enyedi Sándor.

Örmények a magyar színjátszásban

2. rész

Korbulyok a magyar színjátszásért

Az említett milliomos, *Korbuly Bogdán* (1816-1911) nemcsak sok pénzéről volt nevezetes, hanem arról is, hogy saját költségén a Sétatéren Kolozsváron felépítette a Nyári Színkört, és az 1874-1875. évtől kezdve a kolozsvári Nemzeti Színház intendánsa lett. Színpadi szerző, színész után most pedig a kevésbé irigyelhető intendáns lett a kolozsvári színészet fő gondozója. Emberi alakját élénk színekkel rajzolta meg *Kassai Vidor Emlékezéseiben*.

A Korbulyok ivadéka volt az a maga korában híres operaénekesnő, aki 1832-től változtatta meg a nevét *Hollósy Kornéliára* (1827-1890). Édesapja *Korbuly Bogdán*, aki csak névrokona a későbbi intendánsnak. A kislány gyönyörű szoprán hangját korán felismerték, s a tizenöt éves, anya nélkül maradt Kornélia elindult Bécsbe, hogy álmait valóra váltsa. A bécsi Operaház igazgatója *Salvi* vállalta el tanítványnak, majd tizenhat évesen a hangját meghallgató *Donizetti* szép jövőt jósolt neki a zenei pályán. *Lamperti*, a kor híres milánói énekmestere vállalta a továbbképzését, amelynek sikerét mutatja, hogy tizenkilenc éves korában a corfui Operaházban *Elvirát* énekelte *Verdi Ernáni c.* operájában. A következő állomás *Turin* azaz *Torino*, ahol sikerei nyomán egy Bukarestbe tartó opera-staggione társulathoz szerződtek. 1845 végén már a román fővárosban tapsoltak neki. *Bellini Alvajárójában* mutatkozott be a *Bukarester Deutsche Zeitung* szerint: „*Hollóssy kisasszony énekművészetéről a legmelegebb szavakkal kell megemlékeznünk. Hangjának fiatalosan szép zománca, a könnyed, akadálytalan énekkészség, ragyogó szárnyaló trillák, mindenekelőtt pedig hangszínének Lágy, elégikus csengése vitathatatlanul bizonyítják művészi tehetségét és színpadra termettségét...*”

Ez utóbbi megállapítás gyorsan visszaigazolást kap: három évre a pesti Nemzeti Színházba szerződte. Hazafelé menet Temesváron mutatkozott be. Pesten 1846. július 23-án *Donizetti Linda di Chamounix* című operájának címszerepében lépett fel először. Rövidesen *Melinda* szerepét énekelte *Erkel Ferenc Bánk bán* című művének ősbemutatóján. Sok-sok fellépés és sok siker. Az első pesti ciklus után 1850-ben öt szerepben mutatkozott be a bécsi Operaházban. Tizenhárom hónapon át Varsóban aratta sikereit, majd 1853 őszén visszatért a pesti Nemzeti Színházba, ahol 1862. július 29-ig maradt tag. Énekelte *Rossini*, *Bellini*, *Donizetti*, *Verdi* és *Meyerbeer* szoprán, koloratúrszoprán szerepeit. Ez után vidéki körútja következett: Marosvásárhely, Szatmár, Nagyvárad, Szamosújvár, Dés - és pihenő után a felsőmagyarországi és felvidéki városok. Férje birtokára vonult vissza. Utoljára nyilvánosan *Liszt Ferenc* felkérésére 1865-ben a Nemzeti Zenede huszonöt éves jubileumán lépett a közönség elé.

Magyar-örmény énekesek

A magyar-örmény énekesek sora máig is tart: *Tutsek Piroskától* (1905-1979) Albert

Annamárián (1926-) *Moldován Stefánia* (1931-) szoprán énekesnőn, *Kirkósa Júlián* (1947-) át *Kirkósa Orsolya* (1974) drámai szoprán énekesnőig.

Sajátos, és itthon szinte alig ismert annak az operaénekesnőnek a nemzetközi karrierje, aki a marosvásárhelyi *László Árpád* (1864-1960) zeneszerző és énektanár lányaként *Magda Lászlóként* vonult be a nemzetközi zenei életbe. Rövid 1943-as pesti bemutatkozását követően a második világháború utáni években az olasz operaszínpadokon aratta sikereit, miközben a londoni Covent Garden is megnyitotta előtte kapuit. Itthoni zenetanulmányait a római Szent Cecilia Akadémián tökéletesítette. Torino, Trieszt, Velence, Modena, Firenze operaházai sorából nem hiányzik a milánói Scala sem, s a római Opera Reale-ban *Fricsay Ferenc* vezényletével 1955-ben előadott *Háry János* című *Kodály Zoltán-opera* sikerében döntő része volt *László Magdának* is. A visszavonulás éveiben is Rómában talált otthonra az örmény gyökerű erdélyi származású művésznő.

A több mint kétszáz éves magyar színjátszásban aligha létezett vagy létezik olyan művészi vagy színháztechnikai pozíció, melynek betöltői között ne találánk örmény gyökerekkel rendelkező magyarokat.

A zeneszerzés terén elévülhetetlen érdemeket szerzett a legnépszerűbb daljáték, a *János vitéz* szerzője, *Kacsóh Pongrác* (1873-1923).

Folytatjuk

*****

Köszönetnyilvánítás

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület megköszöni a Dr. Abkarovits, a Dr. Csulak és Begitsán családok 10000 forintos adományát, amelyet az egyesület működésének megsegítésére juttattak el.

*****

Egy irodalmár és térképész honvédtábornok

Argentina az új haza

3. befejező rész

Czetz János kicsiny családjával megérkezvén az új világba, Argentína földjén nagy lehetőségek és kihívások elé állott. Felesége rokonsága azt tanácsolta neki, hogy legyen „estanziero”- földbirtokos, aki szarvasmarha tenyésztéssel foglalkozik. Ez nagyon jövedelmező pénzforrás volt abban az időben, de hősünket, aki elsősorban katona volt, nem vonzotta, inkább második tanult mesterségét választotta, „agrimensor”- azaz földmérő lett a pampákon.

A térképészeti geográfiát annak idején alaposan elsajátította a bécsi Katonai Földrajzi Intézetben. (Militargeographisches Institut). Ott szerezte meg azt az elméleti és gyakorlati tudást, amit aztán majd másfél évtizeddel később hasznosított Argentínában.

Első vizsgamunkája Buenos Aires tartomány nyugati vidékén 125 földbirtok felmérése volt. Azokban az években alakult ki az Argentin állam, rengeteg volt az új, még föl nem térképezett terület. *Czetz* jó nevű földmérő, topográfus lett, de szervezete nem bírta sokáig a megfeszített munkát. 1864-ben súlyosan megbetegedett, s abba kellett hagynia ezt a munkát.

Felépülése után bemutatták *Bartolomé Mitré* köztársasági elnöknek, aki tekintettel *Czetz* katonai múltjára, ezredesi ranggal és fizetéssel felvette a hadseregbe.

Feladatául azt jelölték ki, hogy a hadmérnök csapata élén feltérképezze a paraguayi és braziliai határvidékeket. Munkája fontos és sürgős volt, mert 1865-ben kitört a háború a szomszédos országok között.

Czetz János 1867-ben - a kiegyezés évében - megbízást kap a Santa Fé - Esperanza, San Jeronimo vasútvonal terveinek elkészítésére. Egy év múlva az új elnökről elnevezett Sarmiento - védvonalnak lesz a tervezője, amely nyolc fő és több kisebb erődre épült fel. A felmérésen és erőrendszeren kívül leírásokat is készített a területekről. Ezen munkája több mint katonai jelentőségű. Az ország belső területeiről ekkor készült az első felmérés, amelynek alapján rendeződtek a birtokviszonyok és a határok. 1870 őszén fejezi be a munkálatokat és tér vissza a fővárosba. Mindenki őt ünnepli, a korabeli argentin sajtó a pampa felfedezőjének nevezi.

Abban az évben létesül Buenos Airesben a Nemzeti Katonai Főiskola (Collegio Militar de la Nacion), melynek alapítója, első igazgatója és parancsnoka volt. A rábízott küldetés keménynek, nehéznek és néha hálátlannak tűnt. Politikai okokból 1874-ben felmentik igazgatói állásából. Újra térképészettel foglalkozik. Entre Rios - tartományban intézetet alapít (Departamento Topografica). Összefoglaló munkáját a fővárosban aranyéremmel díazzák. A földmérésen kívül matematikát és földrajzot is tanít. Több tábornok felkérésére 1884-ben a Szent Márton Katonai Akadémia (Academia Militar San Martin) létrehozásában segít, melynek első igazgatója lesz, s ennek keretén belül létesül a Katonai Térképészeti Intézet. Itteni munkája során éveken keresztül az ő keze alól kerül ki a felső katonai vezetés tisztigárdája, mely számára hallatlan megbecsülést szerzett.

Nyugdíjba vonulása után 1896-ban tervezi, hogy visszajön szülőhazájába. Azokban az években kerül kapcsolatba Szongott Kristóffal s küldi írásait a szamosújvári „Armenia” folyóiratnak. Felkéri Kritsa Klára erdélyi szépírónőt írásainak fordítására és pallérozására. Rövidesen a kolozsvári 1848-49 Történelmi Lapok is megjelenteti cikkeit. Szerkesztője Kuszko István lázas szervezkedésbe kezd Czetz hazatérésének előkészítésére. A kormány is megadja a honvédtábornoki nyugdíját.

Készül hazáját, szülőföldjét viszontlátni, de egészségi állapota oly annyira megromlott, hogy már nem vállalkozhatott az útra. Öreg korában őt is gyötörte a honvágy.

Naplója szerint „a legkeserűbb kenyér jutott nekem, aki soha nem láthatta viszont szülőföldjét. „Időközben látása is elgyengült s emlékiratait sem tudta befejezni, spanyolul diktálta le mondanivalóját.

1904 nyárutóján ágyynak esett. Orvosa tüdőgyulladást állapított meg. Szeptember 5-én jobblétre szenderült Buenos Airesben. Utolsó szavait magyarul mondta, de senki meg nem érté. Ravatalánál a Collegio Militar Bella Nacion növendékei álltak díszőrséget. Katonai díszpompával temették el a főváros Recoleta temetőjében, közmegebecsüléstől övezve. Utolsó kívánságaként hazai földdel töltött párnát helyeztek feje alá. Budapestről a „Pesti Hírlap” egyik munkatársa tett virágot a koporsójára.

Szabó László brazil-argentin újságíró „Czetz, a lélek nem alszik ki” c. írásában megjegyzi: „Az egyetlen magyar, akinek szobrot emeltek Dél-Amerikában”. Bronzba öntött mellszobra Buenos Airesben a Collegio Militar előtt emlékeztet arra, hogy az argentin katonai főiskola megalapítója és első igazgatója volt.”

SZOBROT PEDIG IDEHAZA, SZÜLŐFÖLDJÉN ÉRDEMELENE!

Nem kétséges, hogy Czetz János a szabadságharc és az ezt követő emigráció egyik legkiemelkedőbb egyénisége volt. Tünetesen gyors pályafutásával tűnt ki mindenütt, ahová sorsa vezérelte, kiérdemelve a világ hódolatát és elismerését.

Budai Merza Pál, Brassó

(Szerkesztői megjegyzés: Czetz János tábornok halálának 100. évfordulóján, Gidófalván 2004. szeptember 4-én megemlékező ünnepségeket tartanak, amelyen részt vesznek a Czetz család leszármazottai is: Brassóból Budai Merza Pál és Budapestről Dr. Sasi Nagy Istvánné és Sasi Nagy Pál.)

*****

Otthonról- Haza avagy Barangolásunk őseink földjén, Erdélyben

Eltelt egy év, és mi újból itt vagyunk Erdélyországban Mi: a barangoló csapat: *a régiek*, akik azért jöttünk, mert az eddig látottakat szeretnénk további élményekkel gazdagítani, és *az újak*, akik most szeretnének megismerkedni a „tündérek kertjével:’

Célunk: a honismereti túra keretében „küzdzeni a hungaropesszimizmus és kappanháj ellen.”(Kiemelés Szarka Gyuri bácsitól.)

Gazdag program vár bennünket, ezért a teljesség igénye nélkül tájékoztatom a nyájas olvasót a számomra legemlékezetesebb helyekről.

1. nap. 2004. augusztus 23. Révi-szoros, Zichy barlang - Czárán Gyula emléktábla megtekintése és *koszorúzása*. (Czárán Gyula volt a barlang egyik feltárója és kiépítője.) A koszorú elhelyezése után rá és a közelmúltban elhunyt Lukin László tanár úrra emlékezve Zámbo István karnagy úr vezetésével elénekeltük a Szózatot. Lukin László tiszteletbeli örményként vett részt a tavalyi Barangoláson, és rendszeres vendégünk volt a havi klubdélutánokon a Magyarok Házában.

(Egy évvel ezelőtt az ezeréves határnál Lukin tanár úr vezetésével énekeltük el a Szózatot, és ezért éreztük fontosnak, hogy kegyeletünk jeléül megemlékezzünk róla is.)

2. nap. 2004. augusztus 24. Kolozsvár.

A Kós Károly tervei alapján épített „*Kakasos templom*” elbűvölt bennünket. A *Házsongárdi temetőben* leróttuk kegyeletünket Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kiss Miklós, Kós Károly, Reményik Sándor, Dsida Jenő sírjánál, virággal, mécses gyújtással és egy-egy költemény elszavalásával. Az egyik síron a következő mondatot olvastam: AZ IGAZNAK EMLÉKEZETE ÁLDOTT. Úgy legyen!

Délután hatalmas túra a *Toroczokayak* várához. Dicsekvés nélkül elmondhatjuk, hogy a társaság nagy része sikeresen küzdött a kappanháj ellen, mert a nyaktörő út ellenére felmászott a csúcsoig, ahol páratlan panoráma volt a jutalma a fáradságos útért.

3. nap. 2004. augusztus 25. Szék.

Elsősorban egykori sóbányáinak köszönhetően igen nagy múltra tekint vissza. Temploma a 13. század folyamán épült a Kerci székesegyház mintájára, gótikus stílusban. A reformáció után a falu nagy része a református vallást vette fel. 1717. augusztus 24-én (Szt. Bertalan napján) a tatár hordák szintre teljesen elpusztították és kirabolták a falut, a lakosságot legyilkolták, elhurcolták. Erre a napra böjttel és háromszori istentisztelettel emlékeznek a falusiak. Viseletük is ezt idézi: a fekete a gyász, a piros a vér színe.

A széki viselet és a széki tánc Kányádi Sándort is megihlette. A falu folklórával, zenéjével, hagyományaival foglalkozott többek között Kós Károly, Lajtha László, Szentimrei Judit és még sokan mások.

Minket nagy szeretettel, kisüstivel, frissen sült csörögefánkkal fogadtak, ízelítőt kaptunk a széki táncrendből, és megtekinthettük a tisztaszobában a szépséges szötteseket, valamint azok elkészítési módját is. Ragyogóan éreztük magunkat.

Szamosújvár: Czetz János emléktáblájának megkoszorúzása a temetőben, és Szakács Endre plébános úr tájékoztatója a Székesegyházban, ahol megnéztük a páratlan értékű örmény múzeumi műkincseket is, a Rembrandt festménnyel együtt.

Bonchida: Bánffy kastély romjaiban is impozáns, felújítás alatt álló épületmaradványainak megtekintése. Ezt a kastélyt hívták az „Erdélyi Versailles”-nak.

Válaszút: Kallós-házban a gazdag gyűjteményben gyönyörködhattunk. Az első három estebédet a tordaszentlászlói Tamás vendéglőben költöttük el. Stílusos épület - stílusos berendezés stílusos kiszolgálás és gazdag íz harmóniával készített ételek. (Aki nem hiszi,

járjon utána.)

4. nap. 2004. augusztus 26. Holtmaros.

1786-ban újjáépített református temploma a falu közepén fekszik. Vele szemben található a 20 férőhelyes gyermekotthon, ahol jelenleg 16 árva kis gyermek talált otthonra és szeretetre. A „Tulipán” Gyermekotthont a Czegei Wass Alapítvány és a Holtmarosi Református Egyházközség közös munkájának köszönhetően 2000. októberében szentelték fel és 2002. márciusában érkezett az első három gyermek egy állami Árvaházból. A gyermekeket 2002. júliusában Erdély református püspöke *Papp Géza*, valamint református, katolikus és evangélikus lelkészek keresztelték meg. A gyermekeknek a faluban keresztszüleik vannak, akik segítenek a nevelésükben. A külföldi keresztszülők, pedig anyagilag támogatják a gyermekek gondozását. Bartha József református lelkész, a felesége és a leánya vezeti a gyermekotthont.

Marosvécs: 3 km-re Holtmarostól a báró Kemény család kastélya a két világháború között a Helikon-i találkozó színhelye volt. Megtekintettük a Helikonisták sírhelyét, koszorút helyeztünk el a sírokon, majd tiszteletünk és kegyeletünk jeléül elénekeltük a Himnuszt és a Szózatot.

A mai napon szálláshelyünket áthelyeztük Zetelakára, Sándor Olga portájára, ahol áfonya pállinkával, friss süteménnyel és kaláccsal vártak bennünket.

Zetelaka folyamatosan fejlődik és szépül. A turizmus felpezsdítette az életet a faluban, és gyarapodnak a szépséges székely kapuk az unalmas egyforma vaskapuk helyén, Szarka Gyuri bácsi ösztönzése alapján.

5. nap. 2004. augusztus 27. Székelyudvarhely.

Könyvvásárlás, városnézés ebben a kedves városban. Székelyföld a testvérvárosa szűkebb pátriámnak, a XII. kerületnek. Bögző: A XIII. században épült református templom a művészettörténészek paradicsoma. Egyre többen érkeznek ide tanulmányozni a páratlan szépségű Szent László freskót. Segítséget is ígérnek a templom karbantartásához, de mint a lelkész Bíró Endre elmondta, az ígéreteken kívül egyebet nem kaptak, pedig nagy szükségük lenne anyagi támogatásra is.

Székelyderzs: A Világörökség része ez a székely erődtemplom, ahol ugyan csak gyönyörű Szt. László freskóban gyönyörködhattunk. A református lelkész felesége volt az idegenvezetőnk, aki kellemes stílusban mondta el az erődtemplom történetét, mutatta meg a falumúzeumot, a sarokbástyát, ahol a falusiak a szalonnájukat és sonkájukat mind a mai napig tárolják, és megkóstolhattuk a pincében a finom szilvapállinkát frissen sütött házikenyérrel, amelyet vastagon megkentünk szilvalekvárral. Fenséges lakoma volt!

Csíksomlyó: Hazafelé jövet útbeejtettük Csíksomlyót, megnéztük a kegytemplomot, az „erdélyi Vatikánt”, ahol minden évben megtartják a pünkösdi búcsút, amelyre a világ minden tájáról összesereglenek (felekezettől függetlenül, az ökumené jegyében) a magyarok. Idén is 500.000 ember vett részt a szentmisén, amelyet Erdő Péter bíboros érsek celebrált. Gyönyörködhattunk a Salvator Kápolnában, a Hármashalom oltárban (Makovecz Imre tervezése) és a panorámában, amely a szemünk elé tárult.

Este frissensült házikenyérrel vártak bennünket Sándor Olga portáján, amelyet finom háziszírral, fokhagymakrémmel megkenve, lilahagymával és szilvapállinkával fogyasztottunk el. Kiadós séta után ültünk le a vacsoraasztalhoz, hogy a szakácsnő remekét is elpusztítsuk.

6. nap. 2004. augusztus 28. Csíkszereda.

Édesapám itt született. Elboruló tekintettel nézem a várost. Lelki szemeim előtt drámai képek jelennek meg. Pontosán 88 évvel ezelőtt, 1916. augusztus 27-én hajnalban lángokba borult Csíkszereda. Felgyújtották a várost. Az álmukból felvert emberek sebtében összekapkodott pár holmival menekülnek. Riadalom, kapkodás, fejvesztettség mindenütt. Nagyszüleim két kisgyermekkel próbálnak az égő házból kimenekülni. Csak a gyerekeknek ne legyen baja! Az égő Erdélyen keresztül (pár holmival, egy szál ruhában) sok ezer földönfutóvá vált emberrel együtt jutnak el az Anyaországba. Életre szóló trauma gyermeknek - felnőttnek egyaránt. Édesapám ekkor 7 éves volt. Erről a rettenetes gyermekkori élményről soha nem tudott beszélni, sőt, Erdélyről sem. Ha szóba került a szülőföldje, elkomorult és elhallgatott. Ő soha többé nem jutott el a szépséges Erdélybe.

Én 1998 óta minden évben eljövök, és helyette is, az ő szemével nézem a tájat, ahol az őseink éltek. Otthon az első utam a temetőbe fog kivinni, hogy gondolatban elmondjam neki, milyen sok szépet láttam. Elmesélem majd azt is, hogy fohászoktam érte abban a szép kis templomban, ahol 95 évvel ezelőtt megkeresztelték, és nagy örömmre szolgált, hogy elkészült Makovecz Imre tervei alapján a Magyar Szentek temploma. Ez a templom maga a tökéletesség, a szakrális építészet remeke. Az első magyar templom Erdélyben, amelynek építési költségeihez a román állam is hozzájárult.

A miséken zsúfolásig megtöltik a lelki megújulást váró emberek. Ez a templom a magyar elszántságot, a magyar élni akarást, és a magyar megmaradást szimbolizálja.

Csíkszépvíz: Magyarörmény családi találkozó. Dél előtt 11 órakor kezdődött a Szentmise, amelyet Puskás Attila vikárius úr celebrált, utána ünnepi műsor, majd koszorúzás a templomkertben. Ebéd a kaszinóban, hangulatos beszélgetés a régen látott ismerősökkel. *Dr. Issekutz Sarolta* köszöntőjét hatalmas taps fogadta. Az ebéd alatt és után sokan keresték meg őt, hogy az évek óta kapott erkölcsi és anyagi támogatást megköszönjék neki.

Sokan voltunk, jól éreztük magunkat. Köszönet és dicséret illeti a szervezőket és a vendéglátó csíkszépvízieket, akik hetek óta dolgoztak, hogy a sokaságnak a finom örmény ételeket elkészítsék.

7. nap. 2004. augusztus 29. Erzsébetváros:

Nagy örömmre szolgált, hogy (programon kívül) beiktattuk az erzsébetvárosi templom megtekintését is. Nagyon impozáns, szép templom, vetekszik a szamosújvári székesegyházzal. Az augusztus 15-i Nagyboldogasszony búcsút minden évben Jakubinyi György gyulafehérvári érsek celebrálja, így volt ez néhány nappal ezelőtt is.

A város nagyon szép házakkal büszkélkedhet, amelyeket az itt élő örmény kereskedők építettek az 1700-as évektől kezdve. A trianoni békediktátum és a II. világháború után sokan elvándoroltak, sokan meghaltak, ezért a városban élő, örmény származású katolikusok száma drasztikusan lecsökkent 17 főre.

Nagybaromlak: szász erődtemplom a világörökség része. Monumentális épület együttes, amelynek a látványa mindannyiunkat lenyűgözött.

Marosszentimre: Itt megtekintettük Hunyadi János templomát, amely sajnos igen lepusztult állapotban van, de még így romosan is impozáns hatású.

Tordaszentlászló: A református templomban Kirkósa Júlia szépséges hangversenyében gyönyörködhettünk a búcsúvacsora előtt, amely a Tamás vendéglőben zajlott le. Igen jó hangulatban, cigányzene mellett mulattunk.

8. nap. 2004. augusztus 30. Kalotaszentkirály

Hangulatos szíveslátásban volt részünk szilvóriummal és hólabdával (ez egy különlegesen elkészített csörögefánk). Megtekintettük a felszei népviselet pártját ritkító szép darabjait a táncoló fiúkon és leányokon, akik a néptáncbemutatót tartották nekünk, nagy sikert aratva.

Megkoszorúztuk az Ady emlékhelyet, megnéztük a falut, ahol a második bécsi döntés értelmében húzódott a magyar határ. 4 évig újból Magyarországhoz tartozott az elcsatolt országrészből Erdély északi fele.

Tordai hasadék: Bámulatosan szép vidékre érkeztünk. A táj történelmi időket idéz, Szent László itt harcolt a pogányok ellen. Itt lehet találni a híres „Szt. László pénzeket” amelyből mindannyian szeretnénk volna hazahozni pár darabot szeretteink megajándékozására. A fotó tanulsága szerint szorgalmasan kerestük a zsákmányt.

Nagyvárad: Kiss Törék Ildikó pódiumműsora méltó befejezése volt gazdag kulturális programunknak. A művésznő megrendítő előadásában hallgattunk meg egy olyan irodalmi csemegét, amelyet legnagyobb íróink-költőink műveiből állított össze. Késő délután indultunk haza felé, fáradtan, de a szép emlékek hatása alatt örömmel állapítottuk meg, hogy a kitűzött célunkat teljesítettük. Megszabadultunk a hungaropesszimizmustól és a kappanhájtól. Helyette feltöltődünk vidámsággal, szépséggel, gazdag és értékes történelmi irodalmi ismeretekkel, hazaszeretettel.

Utószó (helyett): Ahhoz, hogy egy zenekar tökéletesen szóljon, a karmesternek kell zseniálisan vezényelni. *Szarka Gyuri* bácsi nagyszerű karmester: összehangolta mindazok munkáját, akik biztosították számunkra a kifogástalan ellátást, a meglátogatott helyszíneken a vendégfogadást, a kulturprogramokat, azt, hogy a megígért gazdag programot sikerült teljesíteni, sőt túlteljesíteni. Kedves Gyuri bácsi, mindannyiunk nevében: Köszönöm.

2004. augusztus 31.

Csíkszentgyörgyi- Ficzus Margit

*****

Erdély - anyám

Erdély- anyám, szent álmok földje Te,
Hadd zengjen rólad fiad /lányod/ éneke.
Szálljon dalom a völgyben s bérceken
Hirdetve büszkén, mi vagy énnekem:
Több, mint kalász, mely kenyeret terem,
Több, mint agyagba vágott sírverem,
Több, mint szülőföld, több mint csak hazám,
Több, mint... mint az élet s halál is talán...

Ki itt született, csak az érti meg
Hogy miért imádom áldott röögödet.
Mely döbbenetes erő köt ide,
Hol lázban dobban Erdély nagy szíve.
S miért dagasztotta lelkem büszke gög,
Hogy szülőföldem Erdély, ez a föld.
Mikor először felfigyeltem én
A csősz tűzre a Meszes tetején.

Ki érti meg, hogy mi e szent varázs,
Mely bennünk izzik, mint tüzes parázs.
Hogy miért szeretjük, ki tudhatja azt
A télből szökkent erdélyi tavaszt,
És mit dalol a nyári napsugár,
Hol Maros vize csendben folydogál,
S mit hervadáskor süvítve mesél
A Hargitának tetején a szél.

A csiki fenyő miért integet,
Ha közeledni érzi a telet
S ha beköszönt az ősztől a tél,
A Királyhágón miért ül meg a szél.
Miért csillog a Retyezát hava,
Miért szomorú a tilinkó szava.
S miért könnyezik pásztor e bús dalán
A lucfenyő a Nyegoj oldalán.

A tiszafa miért olyan vaskemény
A gyergyói havasok peremén.
S a sziklán, mely oly elhagyott, kopár,
Miért virít a havasi gyopár.
A Gyilkos tóba rohanó patak
Honnan hord annyi ezüstös halat.
Küküllő mentén miért nehéz a bor
S a Körös sodra miért zakatol...

A Bucsecs tetőn felgyúló tüzek,
S a Szamos partján hajlongó fűzek
Mind szent varázsod hirdetik nekem
Erdély-anyám s öledbe hull fejem...
S ha sorsom egyszer Tőled elvezet
Megcsókolom majd drága földedet.
S a por, mi akkor arcomra tapad
A szemfedőm lesz messzi hant alatt!

Ismeretlen költő

*****

Dr. H. Tóth István kandidátus, egyetemi vendégoktató

Olvassuk együtt!

Petelei István: Csifő fráter és a lova

Az író, Petelei István (1852-1910) a méltatlanul elfeledett magyar írók körébe tartozik, pedig világirodalmi mértékkel mérve is a századforduló legjelentősebb hazai, műfajteremtő alkotói közé tartozott. Ma már a nevét sem ismeri az átlagos olvasóközönség.

De ki is volt Petelei István?

Erdélyi örmény-székely keverék családban született 1852. szeptember 13-án. Élete nagy részét Kolozsvárt és Marosvásárhelyt élte le. Író, hírlapíró, aki 1886-ban megindította és szerkesztette a „*Kolozsvár*” című lapot. Elismert, olvasott íróként sem igen publikált fővárosi lapokban. 1888-ban ő hívta életre az *Erdélyi Irodalmi Társaságot*. Az olvasás, a nyelvtudás, a művészetek szeretetét s pártfogását otthonról, sokgyermekes családjából vitte magával. Filozófiai és teológiai problémák foglalkoztatták, ám ezeknek hirtelen hátat fordítva az építészet iránt érdeklődött a pesti műegyetemen. E tapogatózás, említésre érdemes kísérlet után a történelem és a régészet foglalkoztatta a bölcsészkaron. Az innen továbbragadó új élmény sem sokáig váratott magára, ez lesz a természettudomány. DARWINnak a leszármazással kapcsolatos tanai nyomán egészen közel került ahhoz a biológiai determinushoz - hitvallója is lett -, amely az időtájt ZOLA naturalizmusát formálta. Am ifjúsága ezen eszméitől Petelei később eltávolodott.

Az 1880-as évektől fellépők, egy új nemzedék: GOZSDU ELEK, PETELEI ISTVÁN,

GÁRDONYI GÉZA, PAPP DÁNIEL, TÖMÖRKÉNY ISTVÁN mellett BRÓDY SÁNDOR a társadalom valóságos problémáit felölelő, az élet valódi képét mutató realizmus jelszavát vallották. E prózaírók alkotói munkafolyamatát bizonyíthatóan TURGENYEV szelleme hatotta át, eszméi, művészi módszerei otthonra leltek a magyar novellisták körében is.

Ebben az időben a magyar regény világában is új fejezet van kibontakozóban, hiszen sor kerül a lélektani valóság behatóbb megismerésére, sőt feltárására, a társadalmi problémák új szempontú megközelítésére, elemzésére. A 19. század végének olyan új irányzata, mint a költészeti szimbolizmus - és annak prózai párhuzamai - szükségesnek mutatkozott a magyar irodalomban is. Ekkortájt növekszik meg a novella szerepe. Mire alkalmas ez a műfaj? Kétségtelenül a drámaibb, a tömörítettebb, a kifejezés új eszközeivel élő mondanivaló megszólaltatására képes ez, az irodalmunkban is reprezentatív műfajjává váló közlési forma. Méltó párjává formálódott líránknak, hiszen világirodalmi színvonalú alkotások születtek, így Petelei István művészetében is, aki mint író a kispikának, közelebbről *a társcanovellának* és *a karcolatnak*, *a rajznak* volt kitűnő mestere.

Tanári diplomával érkezett vissza Erdélybe Petelei, fárasztotta őt Budapest zaja, az elidegenítő tülekedés, s ezután a „nép-nemzeti irodalom” eszményeit mint szellemi örökséget akarta kamatoztatni új törekvései kimunkálásában. 1880-91 között felváltva szerkesztette a „Kelet”-et, a „Kolozsvár”-t, a „Kolozsvári Közlöny”-t. Hamarosan azonban csak az irodalomnak szentelte alkotó energiáit. Életszerű, igazi figurákat teremtett. Tragikus hangvételű novellái dinamizmusukkal ragadják meg a mai olvasót is. A fegyelmetlenül szűkszavú író valóságábrázoló igénnyel fordult a korabeli társadalmi problémák felé, amelyekről szépítés és illúziók nélkül, megrázóan, tömör, lírai hangon szólt. Műveinek színhelye többnyire a Székelyföld. Elsősorban az erdélyi kisvárosok és falvak, illetőleg a bennük élő polgárság és parasztság életét tárta fel. Szatirikusan mutatta be a polgárság olyan tulajdonságait, amelyeket a műveletlenséggel hozott kapcsolatba, nevezetesen az úrhatnámosságukat, a pöffeszkedésüket. Ugyanakkor mély együttérzéssel ábrázolta a társadalomból kizártak, a törvénytelen gyermekek sorsa mellett a kisémmizett erdélyi falusi nép életét. Ezek a hősei póztalanok, egyszerűek, dolgozók, az életük gyakran lemondással, halállal, lelki megsemmisüléssel fejeződik be. A pénz megrontó hatalmát különösen az elbukott, lejtőre jutott lányok sorsában látatja, így a „Gát a lejtőn” vagy a „Csíkos szöttes”-ben. Az 1894-ből való „Mezőségi út” című kitűnő, irgalmatlanul őszinte, merész hangú *útijegyzetében*, *szociográfiájában* számolt be a 19. század vége parasztságának problémáiról. Mindezekkel együtt a finom lélekrajz s a komor, tragikus balladai szerkesztés és hangulat is jellemzi írásait. Egyetlen regénye, az „Egy asszonyért” történelmi regény.

Petelei írásait szerzőjük életében tartózkodóan fogadták. Úgy vélekedtek - többek mellett maga GYULAI PÁL is, aki rendíthetetlenül és kérlelhetetlenül „sötétenlátás”-sal vádolta őt -, hogy a Petelei által ábrázolt világ szükségtelenül komor, bizonyára (így a kortársi polgári irodalombírálok) az író beteges lelkiállata miatt.

Kéri József, az író avatott ismerője így foglalta össze meglátásait: „Petelei mély érzése, őszinte, becsületes igazságérzete, a szegények, elesettek iránt tanúsított humanizmusa, meleg együttérzése új szint jelent a magyar realista irodalomban.” Hogy vérbeli realista, kitűnik az a Jakab Ödönhöz 1880. augusztus 1-jén keltezett leveléből is: „Várj csak Ödön! Megéred te még azt, hogy az én kisvárosi életképeimet olvasni fogod. Turgenyev írt az erdőről. Ő az erdőt ismerte. A vadakat és a madarakat. Én a városról írok. Ezt én ismerem: vadaival, madaraival egyetemben!”

Gyakorta szokás Petelei művészetében felfedezni, meglátni a hasonlóságot CSEHOVVAL, TURGENYEVVEL, esetenként még az ifjú GORKIJJAL is. A műfaji megoldás mellett az egyszerű kisemberek szomorúságának, apró örömeinek ábrázolásában is sok a rokon vonás CSEHOV világa, TURGENYEV udvarházai, GORKIJ éjjeli menedékhelyeinek lakói és Petelei írásművészete között.

Diószegi András a korszak reprezentatív műfajáról, a novelláról értekezvén azt tárja fel, hogy miért éppen ebben alkotott kiválót irodalmunk legnyomasztóbb hangvételű írója. Az úgynevezett pszichológiai novella hőse - visszaemlékezvén - a cselekményt a múltban, tulajdonképpen előidejűen játssza, a „múlt” és „jövő” idősíkja a homályban marad, ezáltal a kritikus pillanatok, a „jelen” idejű végzet-tragédiának a beteljesülését láthatjuk, igazolja ezt az önmagával leszámoló Bogdán Gyuri története is. A tárcanovella egy alak vagy embercsoport jellemének, sorsának a rövid, gyors cselekményes formában való bemutatására képes számtalan formai megoldással, jellemzője a hézagosság, ezáltal hasonlíthat a ballada kihagyásos, szaggatott, szuggesztív előadásmódjához; álljon majd itt példának okául Csifó Fráter megható ragaszkodása!

Az elmondottakkal is kapcsolatban ekképpen írt NEMESKÜRTY ISTVÁN összegezést Petelei Istvánról. „Tudatosan törekedett a lélektanilag részletesen indokolt, kerek, zárt beszélytípusra, amelyben tényleg remekelt is.”

Európai látókörű íróknak novelláiban a hangsúly a külvilág eseményeiről a lélekben zajlókra esik. A kritikus pillanat kap döntő szerepet, lényegében tételmondatban a mű élén. HERCZEG GYULA „meredek kezdés”-nek minősíti ezt a megoldást. Az előkészítés hiánya figyelhető meg, a tagolatlan mondattal bizonyos feszültség, többnyire drámai vibráció érhető el. A cselekmény drámaian feszült pillanataiban nincs idő elmerülni részletes felvezetésben és monológban.

Petelei István a végső pillanattól indulva, a szereplő(k) lelkébe, emlékezetébe áthelyezve - transzponálva - pergeti vissza az eseményeket. Így születtek *balladisztikus novellái*, többek között „A tiszta ház”, a „Balogh Eszti elment...”(ezek a művek az író halála után kiadott „Elbeszélések”-ből ismertek), „A jutalom”(az 1880-as évekből való), a „Csifó Fráter és a lova”(1905-ös keltezésű). Ezekben az írásaiban nem a mesék fantáziabirodalma kel életre, hanem a valóságos, a tapasztalati világ: *egy élő*, működő társadalom problémái, konfliktusai jelennek meg kendőzetlen őszinteséggel.

Mi lehet a rendezőelve az imént felsorolt Petelei novelláknak? Mindenekelőtt a lélek vívódása, emellett az el nem törpülő hős láttatása, továbbá az útkeresés gyötrelmeinek ábrázolása. A hősök - a külső mozzanatok hatására - régi önmagukból kifordulnak, rögeszmével telítődnek, s végül a pusztulás, az értékcsökkenés zárja a lelki folyamatok ábrázolását.

A fentebb emlegetett 19. századvégi csoport „udvarház-költő”-je, Petelei István balladisztikus hangulatú, máig élményt adó, értékekkel bíró novellái („beszéddek”) közül következik a „Csifó Fráter és a lova” bemutatkozása. A Petelei-hősök sorsa többnyire már megpecsételtetett, amikor a cselekményt felütő első mondatot elolvassuk. Így van ez a „Csifó Fráter és a lova” című megrendítően szép novella esetében is. (A „Fráter”- a német „Gefreiter”- az osztrák-magyar közös hadseregben a legkisebb altiszti rang népies neve volt.) Egy árva fiatalember kegyetlen sorsának a végkifejletéről tudósítja az olvasót ez a stilisztikai s esztétikai értékekben egyaránt gazdag lírizált próza.

Anton Csifó Frátert szabadságolták a betegsége okán. Hitvány, köhögős, keszeg fickó volt. A szüleit nem ismerte, és sokat vetődött a falujában kegyelemkenyéren, míg katonasorba nőtt. Minthogy lángoló szemmel ügyelte a testét tapogató doktort, s untalan unszolta, hogy: „ne tessék vizitálni a bordáimat, mert az jó itt is, ott is”, a német „tauglich”-ot mondott rá, bárha szűkmellűnek találta. Mint mondom, nem volt neki senkije odahaza.

Jó, tüzes huszár lett Csifóból; merész; rendes, engedelmes. A lovát (Lármásnak hívták) roppantul szerette; a szereit (a bőrátvetőit, csákója, bundája, szíjait, sapkáját) az ágya fölött a polcon tökéletes rendben állottak éjjel-nappal; puskája, kardja ragyogtak; a pajtásai - mint jó székelő fiúk - igazszívű, füttyös beszédű fickók valának, a tisz urak nagyon megkedvelték, úgyhogy Anton Csifó oly boldog, elégedett volt ebben az ő családjában, a nagy

kaszárnyában, mint egy kis isten. Mégis Csifó a tavaszra úgy lehitványodott, mint egy leperzselte mező száraz kánikula után.

Köhögött, fulladozott, de akár mint kímélgették is a tiszt urak (ha valami zákányos őszi szél zörgette tán a lombokat, ki-kihagyták a gyakorlatból), a német doktor egyszer, mintha csak esetleg jutott volna eszébe, kedélyesen megtaszította Csifót, s így szólt hozzá:

- Te huszár, menjél haza, és szedjed össze magadat, mert nem jól kinézel.

- Én? én? dehogy, instálom - dadogta Csifó, s elborult a szeme - itt hagyjam én? a kaszárnyát? én?...

Azonban itt nincsen szó, se jobbra, se balra... kimondatván a szót, Anton Csifó frájter hazament, hogy szedje össze magát, mint az parancsoltatott.

Hazament a szovátai sóhegyek felé. A kankalinok már le voltak akkor virágozva; a semlyékes Szakadátban az aransárga mocsárvilággal behímezte már a mezőt a nyár eleje..., a tavalyi cserfaleveleket már letaszította a ragadós, fényes új lomb... fecskék tojtak a sósziplák ernyője alatt; a lágy, andalító tavaszi levegőt a búzát érlelő meleg váltotta fel a madárdallos völgyekben... Anton Csifó elkeseredve, mi szépet, mi kedvest nem vett- idegenül, fáradtan ödögött, s igen sínylette a kaszárnyát.

Nem barátkozott, nem beszélgetett a parasztokkal; nem, Csifó a város felé vezető országút mellett való berekben lógott egész nap; egy-egy cserfa tövére lekuporodva, nagy tüzetet rakott, s nézett arrafelé, ahol a kaszárnya fekszik..., álmodozott és igyekezett, hogy összeszedje magát, amint az parancsoltatott.

... Ott benn a kaszárnyából már mennek ki a gyakorlatra a huszárok, a trombitaszó szárnyal a mezőn a Maros mellett... a nap játszik a ragyogó szerszámokon, lovak szőrén... egyformán dobognak a patkós lábak, aztán hajrá! hegyek ellenében, a föld is reszket örömeiben, amint a huszárok száguldanak át a testén... a menték lebegnek... ó, Anton Csifó kitért szájjal lélegzett, aztán köhögött, és igen fázott, dacára a lobogó nagy tűznek, amely a lába előtt égett.

Aztán hazamennek... „Lármás”-t valaki megcsutakolja (ki? vajon ki?); a csajkáiban hozzák már a párologó lét; a fiúk leheverednek a fehér pokrócokra; pucolják az egyet-másokat, míg valamelyik kacagva beszéli el, mint fogták el a mezőn ögyelgő vén huszárt nagy derendóciával... ó, mindez oly rendes, kedvderítő dolog...

A tűz Csifó előtt hamvába fullad lassanként; a zsarátnok halk nessel omlik szét... csak nézi, nézi, s nyögve sóhajt fel, és hallja, amint alkonyatban éneklük a kaszárnyában a szerelmes nótákat az ágyak tetején heverő fiúk; a kedvesnek édes csókjáról; vagy anyjuk meleg öleléséről, kakastejjel gyúrt kalácsáról...

Anton Csifónak senkije sincsen, se anyja, se szeretője... Neki minden gyönyörűsége ott a kaszárnyában bimbózott, virágzott ki... A faluban, idehaza, kutyába se veszik; ezek a házas gazdák, kik a kegyelemkenyéren felnőtt fiút ismerik... a leányok félvállról néznek rá - ha százszor is huszár! - mert egy pásmát ki nem tud kapálni velük a törökbúzás oldalán; s a fiúk, ezek az izmos, tömzsi, kemény, veszekedő székelő legények lenéznek, ó! ... egy cseppet se szedheti össze magát Csifó idehaza, hanem idegenképpen csatangol a mezőn, oldalakon; és a meleg ájterben úszó szűk völgyekben didereg, visszasírva hangos kaszárnyára, a párás, langyos istállóra; vágyik a trombitaszóra; a pajtásokra; virzsínia szivarokra, promenárookra, és romlik, mind jobban, jobban, már csak árnyéka annak a Csifónak, akit parancsszóra hazaküldtek, hogy szedje össze magát.

És amint így a zabfülek már sárgulva hajladoznak a szellő libegésén; a kukorica szakállá barnulva fityeg a cső száján; a völgyön, amint szállong a fenyves szurkos illata... egyszer egy délután hosszú sorban kigyózik fel egy nagy csapat a remetei úton, az emelkedőn.

Zörgő szekerek jönnek elől, utánok fényes huszártiszti csapat, és mellettük, és utánuk ficáncoló huszárlégenyek, rendetlen csomóban.

Anton Csifó ránézett a látományra. Reszketett, s törülgette a szemét, hogy megtudja: ébren

van-e? A patkók kattogása már hallatszik a köves úton... tehát felszökött esze nélkül Csifó, és rohant a berken át, az országút felé.

Ó... tán megbotlott, tán elfulladt a futásban, megtámaszkodott egy öreg eperfához, s így szólt: „Még megbolondulok... hisz az a tarka kanca ott tán a Magyaros... a deresen túl: a Nőhang... mellette a Lator, a Mendel, a Kényes... tán csak nem az én századom az, ó teremő Jézus atyám, aki ott jön?

Ismét összeszedte magát, s idejében az országútig érkezett.'

- Hová mentek, fiúk, hová? - rebegette, és fölemelte mind a két karját. A katonák ránéztek, de csak mentek tovább, mert nem ismerték meg...

Csifó rekedten kiáltotta: - Hova, hova mentek?

Berontott a lovak közé... Egy privátdiner poroszkált leghátul két vezetéktoval, s odadobott néhány szót.

Valami gyakorlatot készítenek elő a tiszt urak... s az első stáció ott a faluban lesz, míg a lovak kipihennek...

- Hé... hé! - kiáltotta Csifó, s lobogtatta a karjait a feje fölött. Ó, Istenem! Hátul, egészen hátul egy fekete ló ballag lesütött fejjel... Mintha egy hegyes tűvel szúrták volna meg Csifót. Üvöltöni kezdett:

- Ó, a Lármás... a Lármás, az én lovam, az én édes lovam...

A katonák megállottak.

- Te vagy az, Csifó? - kérdezte az egyik.

- Te, Csifó, mit keresessz itt? Élsz-e még?

Ebből mit se hallott.

A fekete ló visszanezett az ismerős hangra, és halkán felröhögött.

- Én... én, lelkem, én vagyok! - kiáltotta - édes lovam, én vagyok egyedül. S ilyfajta számságokat rebegetve megtelt mind a két szeme, és odaugrott, és átölelte a ló nagy fejét.

A huszár mindjárt leszállt a Lármásról, a többiek körülvették a mezítlábas parasztfiút. Még a tiszturak is megállottak, de senki egy szót sem szólt.

- Te, lelkem - rebegette, és cirógatta a barmot, veregette, ölelgette, és Lármás odanyomta a kobakját a fulladozó ember melléhez. A könny csak buggyant a Csifó szeméből, és végigcsorgott lesoványodott arcán.

Aztán így szólt:

- Felülhetek, ugye? Felülhetek rá még egyszer? Utoljára.

- A ló nincs megcsutakolva - mondta félhangosan egy kevély tekintetű hadnagy, de azért ő se szólott többet, mer oly mélységes vágy sugárzott ki a Csifó szeméből, oly félnék, alázatos, egyszerre rimánkodó és követelő lélek ült ki az arcán, hogy annak nem lehet ellentmondani.

- Miket beszélsz? Mért utoljára? - kérdezte durva hangon egy huszár, és tízen szöktek oda, hogy felsegítsék Csifót a lóra. De Csifó egy ugrásra a Lármás hátára szállt föl.

Lármás pedig halkán nyertett fel, s kényesen megszegte a nyakát, amint Csifót megérezte a nyeregben, és úgy lépegetett, mintha tojáson járna.

Mindenki odanézett.

Száz lépést előre tett vele, és százat vissza. Tátott szájjal lélegzett Csifó, és kigyúlt az orcája. Arra valami az eszébe jutott, egyet csettintett, megszorította a ló vékonyát, nagyot kiáltott, megragadta a kantárszíjat - s azzal hajrá! nekivágatott a dombos oldalnak.

Hogy rohant a Lármás! Mint a szélvész. A kavicsok röpültek a lába alól. - Mit csinál az a bolond? - kérdezte mosolyogva a tiszt.

- Fogjátok el - mondta egy második tiszt, de harag nélkül.

Mindenkinek jó kedve szottyant. Négyen is utána iramodtak. Milyen futás volt az!

Lármás szállt, mint a madár. Aligha érintette is a gyepet.

A legények kiáltottak.

A Csifó inge lobogott a szélben, az arca égett.

Aztán az élen fogták el. Csak úgy lefordult a lóról Csifó. Igen lihegett... aztán vér buggyant ki az ajkán. Köhögött, de mosolygott.

- Szép volt - rebegette bágyadtan.

A ló a fiú felé hajolt, meleg párát fújta rá s kaparta a gyepet.

(1905)

(Módszertani Közlemények tanítók és tanárok számára 2002.42.évf. 5.)

*****

Hogyan ünnepeltük augusztus 20-át

avagy

flekkenezés Balatonalmádiban

Augusztus 20-a államalapító Szt. István királyunk ünnepe. (1945- után a rendszerváltásig az „alkotmány” ünnepének nevezték.) De ezen a napon ünnepeljük az új kenyeret is, mert befejeződött az aratás és a betakarítás nehéz munkája, és a búza, az „élet” a raktárakban biztosítja számunkra, hogy a mindennapi kenyerünket egész évben megkaphassuk.

A régi hagyományok szerint minden szem búzában megláthatjuk vagy Jézus Krisztus, vagy a Szűzanya arcát. A búzából fáradságos munkával készül a kenyér, és szintén régi hagyomány, hogy a „veknire” felvágás előtt a kereszt jelét rajzolják a késsel. (A boltban vásárolt csomagolt és szeletelt kenyérről ezt nem tudjuk megtenni és talán ebből is adódik, hogy sokszor látunk kidobott, elpredált kenyeret, mert sok helyen nem tudják, hogy a kenyér minden morzsája érték, amit meg kell becsülni.)

Kedves hagyományá vált, hogy az EÖGYKE tagjai Balatonalmádiban, Benedek Katiék „rezidenciáján” ünneplik augusztus 20-át. A napot most is szentmisével kezdtük, ahol vendégként Csíkszentdomonkos lelkipásztora Ambrus Árpád plébános úr mondott megható beszédet, hangsúlyozva, hogy az anyaország és a határon túli magyarság nem tud egymás nélkül létezni. Kölcsonösen kell erősítenünk egymást. A mise után szép folklór műsorban gyönyörködtünk, és nagy örömeinkre szolgált, hogy jelen lehettünk az új kenyér megszentelésénél, felvágásánál és kóstolásánál. A vendéglátó Balatonalmádi önkormányzat vezetése egy pohár fehérborral is megkínálta a vendégeket.

Katiéknál folytattuk az ünneplést, bár voltak, akik „kemény” munkával tüzet csiholtak, abból paraszt készítettek és sütötték az előre bepácolt húsból a flekkent, tehát munkával ünnepeltek.

A többiek vagy fürödtek a Balaton igen kellemes vizében, vagy napoztak, beszélgettek és örültek, hogy a szép idő még szebbé teszi az ünnepet.

Az ebéd nagyon finom volt. Különféle saláták és mártások tették a flekkent még kívánatosabbá, fehér és vörös borral öblítettük le a torkunkat, és amikor már mozdulni sem tudtunk a jóllakottságtól, jött a „szellemi táplálék”.

Bende Miklós képviselőtársunk, - aki súlyos combnyaktörése miatt még mindig csak óvatosan tud közlekedni - nagyon megörvendezettett bennünket egy „békebeli” (tehát századelejei) időkben készült slágerekből összeállított műsorral. A kísérszövegét ő írta, és a zenei betéteket régi (archív) filmek zenéjéből állította össze. Kellemes, jóhumorú, kedves műsor volt, köszönet érte Miklósnak.

Késő délután viharos szelek kezdtek fújni a Balaton felől, mi megköszöntük a kedves vendéglátást, és hazafelé indultunk. Búcsút mondtunk a magyar tengernek, amelyről illik annyit tudni, hogy úgy tükrözi a múltat ez a néhány száz négyzetkilométernyi terület, mintha a Kárpát-medence, Közép-Európa története csak itt folyt volna le. Múltunk nagy korszakai mély nyomokat hagytak. Táj és ember tán soha nem formálta, formázta ennyire egymást, mint itt, ebben a varázslatos tájban, a tóhoz húzódó hegyek lejtőin, a szép alakú egykori vulkánok oldalain, ahol nemcsak a legjobb borok, a legízletesebb halak és vadak „termettek”,

a történések, a mesék - köztük a középkori királymesék - adomák a Balaton tükreben elevenekké váltak. A honfoglaló magyarok Veszprémet, Tihanyt ostromolták. A honfoglalók letelepedésének rendjére a helynevek is utalnak. Pl. Kál (Bulcsú fia) nevét a Káli-medence és falvainak ma ismert neve örzi.

A „nagy hadi-út” a Balaton északi partján futott végig. A legtöbb vár az 1240-41-es, Batukán által vezetett tatárdúlás után épült. Pl. 1255.: *Csobánc*; 1260-62.: *Szigliget*; 1267.: *Tihany*; 13.sz.d.: *Sümeg*; 15.sz.d.: *Siófok*; 16.sz.d.: *Fonyód*; stb.

Magyarország hősiessen, hatalmas véráldozatok árán eredményesen védte a törököktől Európát. A végvári vitézek segítség nélkül vívták harcukat pusztá fennmaradásukért. A romok önmagukért beszélnek, szinte minden település határában több elpusztult, földdel egyenlővé tett falu romját találjuk.

A Balaton vidékén Mária Terézia uralkodása idején alakultak ki a nagybirtokok. Olyan családok telepedtek le itt, akik az ország történelmének alakulásában jelentős szerepet játszottak. (Pl. Eszterházyak, Festeticsek, Hunyadiak, Jankovicsok, stb.)

Az egyik legkiemelkedőbb család a *Festetics* volt. *Kristóf* 1738-ban szerezte meg Keszthelyt, fia, *Pál* 1772-ben alapítja meg a Balaton-part első gimnáziumát, kórházát, gyógyszerárát. A család harmadik generációja György, 1797-ben alapította meg Európa első mezőgazdasági főiskoláját: a Georgikont. A Helikon ünnepségeken pedig vendégül látta a kor íróit, költőit, akik a magyar reformkort készítették elő.

Széchenyi és Kossuth összefogásával 1846-tól a Kisfaludy-gőzös járta a Balatont. Itt töltötték a nyarat a kor jelentős írói, politikusai, itt épült a Dunántúl első színháza, amely a magyar nyelv igazi szolgájává vált.

A Balaton a társasági élet központja lett, írók- költők- zeneszerzők - színészek pihenő, és alkotóhelyeit őrzik a part menti villasorok. A magyar irodalomnak és festészetnek talán nincs is olyan alakja, akít ne ihletett volna meg a tó.

Szeressük a Balatont, legyünk büszkéek rá, és védjük - óvjuk, mert a hegyek, völgyek, a medencék, a víz és a föld találkozása adja azt a varázslatot, amely *egyszeri, megismételhetetlen és mégis állandó*.

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
2004. augusztus 20.

*****

„Örményország anno”

(életképek az 1970-es évek elejéről)

Dobai Miklós vetítettképes előadása

a Fővárosi Örmény Klubban, 2004. július 15-én

A nyár közepén, teltház előtt, vehettünk részt a Fővárosi Örmény Klub keretében megrendezett „Örményország anno” c. vetítettképes előadáson.

Dobai Miklós barátom, aki mint villamosmérnök 1973-ban részt vett egy Örményországban rendezett konferencián, fotóaparátussal felszerelve találkozott a 70-es évek kaukázusi valóságával. Nekünk, akik hallgattuk a vetítés előtt elmondott bevezetőjét, érdekes volt visszarázódni egy olyan korba, amiről azt hisszük, hogy már messze magunk mögött hagytuk. Hallottunk a kiutazás előtt a tranzitban eltöltött 16 óráról, az ekkor kapott információról, mely az átszállóállomás - Moszkva - időjárására hivatkozott a késedelem indokául, majd megtudni, hogy a moszkvai hangosbeszélő Budapesten jelentett vihart.

A jereváni érkezés, és néhány, a küldöttséggel kapcsolatos bevezető kép után, az előadás képei elkalauzoltak bennünket Örményország legismertebb, legszebb helyeire, amit az akkori vendéglátók büszkén megmutattak, barátunk pedig megragadta az alkalmat és lefotózta nekünk. Jártunk többek között Jerevánban, Geghardban, Ecsmiadzinban. Részt vettünk

egyházi búcsú sokadalmában, betekintettünk a számunkra időnként idegen népszokásokba. Jártunk a konferencia hivatalos kirándulásán, ahol képet kaptunk a híres örmény vendégszeretetről és vendéglátásról.

Közben élveztük a képekhez tartozó, elmesélt emlékeket, anekdotákat. Ezek az élmények megszolgálták, hogy ezt a délutánt erre a programra szántuk.

*Füleki Balázs, társrendező,
a XIII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke*

*****

Egy vidám klubdélután

Augusztus 19-én egy valódi Nyárvégi meglepetésben volt részünk. A II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Önkormányzat szervezésében *Mikó István* és *Szabó Anikó* színművészek voltak vendégeink a Fővárosi Örmény Klubban, akik egy vidám esttel leptek meg bennünket. A kitűnő műsor összeállítás, a kánikulai hőség ellenére hallatlan energiával, átéléssel előadott Krúdy, Gábor Andor jelenetek, vidám monológok nagyszerű kikapcsolódást, szórakozást jelentett a közönségnek. Művészeink érezhették a feljük áradó rajongást a szünni nem akaró tapsból, amelyet csak úgy tudtak leszerelni, hogy ígéretet tettek, máskor is ellátogatnak klubunkba egy kicsit elfelejteni a körülöttünk zajló zajos világot.

M

*****

Programajánló

A *Fővárosi Örmény Klub* 2004. szeptember 19-én 17 órakor kezdődik a Magyarok Háza Bartók termében. Műsor: *Piros szív, fehér hó, zöld levél...* Zenés beszélgetés *Mártonffy Miklós* zeneszerzővel, a világhíró szanzonekessel.

Az estet a XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezi. Szeretettel vár mindenkit Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit elnök.

*****

A Fővárosi Örmény Önkormányzat szeretettel hív mindenkit 2004. október 5-én du. 17.30 órára, az *Aradi Vértanúkra* emlékező estjére a Főpolgármesteri Hivatal Budapest V. Városház u. 9-11. I. emeleti Dísztermébe. A 155 évvel ezelőtt történetekre a nagyváradi Kiss Stúdió Színház *Fényes ég alatt c.* műsorával emlékezünk. Emlékbeszéd, koszorúzás, majd örmény ízekkel szíveslátás zárja estünket.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

*****

Igaz történet, amely mesének tűnik

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember. Fiatalkorában kalandvágyó volt, ezért elment világot látni. Hosszas vándorlás után eljutott Belgiumba. Itt egy bányában dolgozott, szépen keresett, megnősült, gyermekei születtek - jól élt. Egészen addig, amíg egy szerencsétlen baleset következtében elveszítette a szeme világát. Először az egyiket. Aztán a másikat. Mindent megpróbált, hogy visszaszerezze a látását. Nem sikerült. Világtalan maradt. A szemére.

De megszólalt belül a szíve. És azt mondta neki: neked dolgoz van ezen a világon. Segítened kell azokon, akiknek szükségük van a támogatásra.

És az ember megkereste azokat a nélkülöző, szegény embereket, akiknek segítségre volt

szükségük. Anyagilag támogatta őket. Abból a pénzből, amit kártérítésként kapott a balesete után.

Teltek-múltak az évek. És az ember rájött, hogy a jövőt kell támogatni, a felnövekvő nemzedéket. A Kárpát medencében élő magyar ifjúság kulturális felemelkedésének a segítségét tűzte ki célul. Elkezdte járni a Felvidéket, Erdélyt, a Délvidéket és az Anyaországot. Megkereste, hol tudja az anyagi támogatását az arra érdemeseknek átadni.

Az embernek elhunyt felesége helyett akadt egy segítőtársa, aki most a felesége, titkára, gépkocsivezetője. Ketten járnak a világot és segítenek, ahol tudnak. Abból a pénzből, amit kárpótlásként kapott a balesete után.

Az embernek köszönetképpen okleveleket, elismeréseket adtak civil szervezetek. A legértékesebb a Julianus-díj, a legmagasabb erdélyi kulturális kitüntetés. De ő nem a kitüntetésért, az oklevélért segít, hanem emberségből, szeretetből.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy EMBER! Horváth Vilmosnak hívják. A feleségét Ötves Erzsébetnek. Ismerem ezt az embert. Útitársunk volt a Barangoláson.

2004. augusztus 29.
Csíksszentgyörgyi- Ficzus Margit

*****

*„Megmondom a titkát édesem a dalnak:
Önmagát hallgatja, aki dalra hallgat.
Mindenik embernek a lelkében dal van
és a saját lelkét hallja minden dalban.
És akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnak. ”*

Babits Mihály

**Tudatjuk mindazokkal, akik ismerték és szerették, hogy
LUKIN LÁSZLÓ**

*2004. augusztus 18-án, életének 79. évében,
rövid szenvedés után elhunyt.*

*Búcsúztatása 2004. augusztus 30-án (hétfőn) 18 órakor Budapesten, a Városmajori Jézus
Szíve Plébániatemplomban tartandó gyászmisén lesz*

*Temetése 2004. augusztus 31-én (kedden) 15 órakor Baján, a Szent Rókus Temetőben lesz, a
római katolikus egyház szertartása szerint.*

*Az országos hírű karnagyot, zenepedagógust, ismeretterjesztőt, tankönyvíró, műfordítót, a
Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium nyugalmazott tanárát, Baja város
díszpolgárát
az Oktatási Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és Baja város saját
halottjának tekinti.*

*Gyászolják:
felesége, gyermekei, unokái, rokonai és tisztelői.*

*****

Lapzárta után érkezett

Szongoth Jánosné, született Szalai Margit

életének 84. évében

2004. szeptember 1-én elhunyt. Temetéséről később történik intézkedés.

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

*****

Örmény kódexkiállítás Csíkszeredában

Tegnap délután a csíkszeredai Szakszervezetek Művelődési Háza márványtermében A *XIII-XIV. század örmény kódexművészete* címmel nyílt kiállítás. A szám szerint 58 kódexmásolat (az eredetiek a jereváni múzeumban láthatók) a budapesti Fővárosi Örmény Önkormányzat, jelesen *dr. Issekutz Sarolta* közreműködésének köszönhetően jutott el Csíkszeredába. Jelentőségükről *Heim Pál* beszélt. A gyergyószentmiklósi katolikus örmény plébániának ajándékozták a kódexgyűjteményt.

Ma az erdélyi és budapesti örmény családok immár nyolcadik alkalommal találkoznak Csíkszépvízen.

(*Hargita Népe* 2004. augusztus 28. 1. old.)

*****

Örömnep az örményeknél Szamosújváron és Erzsébetvároson

Szamosújvár örménykatolikus hívei és minden jelenlévő június 26-án kettős ünneplésen vehetett részt. Az örmény katolikus templomban Világosító Szent Gergely, az örmények hittérítőjének a búcsúnapiját tartották. Több év kihagyás után a szentmise ismét örmény rítusban lett bemutatva Puskás Attila, örmény általános helynök celebrálásában. Jelen volt Jakubinyi György érsek, örmény apostoli kormányzó és több római katolikus pap, valamint a magyarországi és romániai örmények képviselői is.

Szamosújvár a magyarörményeknek több mint 300 éve ad otthont. Az idők folyamán sokan elköltöztek, beházasodtak, létszámuk megcsappant. *Dr. Jakubinyi György* érsek bevezető beszédében kiemelte, hogy nem a létszám nagyságán, hanem az elkötelezettségen múlik az örmény katolikusok sorsa. *Puskás Attila* felváltva hol örményül, hol magyarul mondta és énekelte a mise szövegét, a kórus örmény nyelvű kíséretével, *Kirkósa Júlia* operaénekesnő szólói még ünnepélyesebbé tették a szertartást.

Az evangéliumi szakasz a Jó Pásztorról szólt. Puskás Attila vikárius prédikációjában többek közt rámutatott arra, hogy nem csak a papok kell legyenek jó pásztorok, hanem a közösség minden tagjának felelősséget, elkötelezettséget kell éreznie a szolgálatra, a közösség javának előmozdítására. Ennek kapcsán idézte Erdély első és egyetlen örmény katolikus püspökének, *Dr. Verzereskul Oxendiusnak* a tanítását - csak a szeretet képes összetartani és előrevinni egy közösséget. A szónok felhívta a figyelmet arra, hogy a nyájnak össze kell tartania és egymást segítenie. Világosító Szent Gergely életpéldáját kell követni, aki bár sokat szenvedett hitéért, hosszú ideig egy sötét veremben kellett élnie, mégis ő vált az örmény nép megtérítőjévé. A fényt a sötétben Krisztustól, a Világ Világosságától kapta. Bennünket is ez a fény kell vezéreljen.

A szentmise után a helyi TÉKA székházban megnyitották A *XIII-XIV. Század örmény kódexművészete* című vándorkiállítást. A kiállítás anyagát a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület adományozta a gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébániának vándorkiállítás céljára. A résztvevők jelenlétében *Dr. Issekutz Sarolta* elnökszöveg adta azt át Puskás Attila általános helynöknek, aki hálással megköszönte az „ittthonról az anyaországba szakadt” testvérek gyűjtését és gondoskodását.

Másnap, június 27-én Puskás Attila Erzsébetvároson celebrált örmény szentmisét, ahol egyben egy örmény katolikus elsőáldozó is járult az Eukarisztiához. Ebben az egykori virágzó örmény városban mára a hívek száma húsz alá csökkent, így nagy eseménynek

számít, ha van utód, aki továbbvigye a hitet.

A szentmise után megkértem a helynök urat, válaszoljon pár kérdésemre.

- *Tavaly júliusban tértél haza Rómából és ki lettél nevezve gyergyószentmiklósi plébánosnak, mint egyetlen erdélyi örmény katolikus pap, általános helynöknek. Milyen tapasztalatokkal gazdagodtál azóta itthon?*

- Megismerhettem az örménykatolikus közösségeket, akik sajnos eléggé szétszórtságban vannak fizikai és lelki értelemben. A terület nehezen átfogható, nagyok a távolságok (kb. 600 km-es körzet). A hívekben van lelkesedés, próbálják őrizni az örökséget, örmény identitástudatukat a szertartásban vélik felfedezni, amiből évekig kimaradtak. (örmény pap hiányában nem volt, aki vezesse őket a hit terén)

- *Őszi beszélgetésünk alkalmával beszéltél azokról a terveidről, amikkel helynöki minőségében indultál hivatásodnak, mit sikerült eddig megvalósítani?*

- Akkor két sürgető fontosságú feladatot láttam magam előtt, amit azóta sikerült is megvalósítani. Egy örménymagyar kétnyelvű szertartáskönyv kiadása szöveggel és énekekkel papok és hívek részére, utánnymást kell kérnünk, mert kifogytunk a példányokból. A másik tervem az egyházközségek felkarolása és összefogása, ami szintén sikerült, s reméljük, külső erők nem bontják meg ezt az egységet.

- *Milyennek látod a magyar örmény katolikusok jövőképét, derűsnek, vagy az elmúlás veszélye fenyeget?*

- Mint helynök elmondhatom, az összkép derűs lehet, ahol nagyobb létszámban maradtak meg a hívek, több esély van a megmaradásra. Sajnos itt Erzsébetvároson lehet, hogy ez a fiú az utolsó örmény katolikus elsőáldozó. Itt nem könnyű a megmaradás.

- *Miért fontos az örmény katolikusok jelenléte és megmaradása Erdélyben?*

- Elsősorban önmagunk miatt, hűség az ősi hithez, a gazdag hitvilághoz. Másodsorban a magyarság számára, mert az örmények sok mindennel gazdagították és vitték előre azt az életben. (előrelendítették a gazdaságot, a kultúrában, a politikában és a tudományos munkában is számos örmény származású magyar jeleskedett, az 1848-as forradalomban két örmény katonatiszt is kiemelkedett)

- *Mit üzensz a magyarörményeknek?* -A legfontosabb az összefogás, mert csak együtt lehet közös jövőt építeni. Szomorú, ha egymás közötti viták miatt szétbomlik az egység.

- *Mik a terveid a közeljövőre nézve?* - Az örmény gyermekek és fiatalok összefogása, segíteni őket elmélyülni a lelki életben. Gyergyószentmiklóson pedig egy örmény egyházi szobát berendezni kincseink, hagyományaink bemutatására a nagyközönség számára. Fontos, hogy hitéletünk, ősi hagyományaink közkinccsé váljanak, az örmény rítus egyedi, gazdag mondanivalója minden Isten-hívó ember számára sajátos élményt nyújthat.

Haraga Attila Kálmán

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadódó minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatta a

Fővárosi Örmény Önkormányzat

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia,

Csikszentgyörgyi Ficzus Margit, Dobó Attila

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 92. szám

2004. október

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Az örmény esküvő üzenete

Egy háromrészes papi ima következik ezután.

Az első részben említés történik arról, hogy Isten az embert saját képére és hasonlóságára, férfinek és nőnek teremtette.

A második részben említés történik a kánai menyegzőről.

A harmadik részben kéri a házasság megáldását, hogy kölcsönös szeretetben és tökéletes egyetértésben legyenek egész életükön át.

Majd:

„...**Méltóztassál megáldani /+ / az ő gyermekeiket is,
erényes életet örökölhessenek a Te szent neved dicsőségéért...**”

s a továbbiakban kéri Istent, hogy az új házások békességben éljék le életüket, végül

„**méltóak legyenek eljutni minden választottad seregébe örökké tartó menyegzőnek
hasonlíthatatlan örömeire...**”

S ez a rész az annyiszor felhangzó „**Békesség...**” formulával zárul.

Dr. Sasvári László

*****

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc hőseire emlékeztünk

2004. szeptember 5. Gidófalva, Czetz János tábornok szülőfaluja

2004. szeptember 28. Budapest III. ker. Czetz János emléktábla

2004. október 3. Örmény katolikus szentmisén az Orlay u-i templomunkban

2004. október 5. Budapest Városháza Díszterme

2004. október 6. Gyergyószentmiklós, Örmény Katolikus Templom

2004. október 8. Budapest XV. ker. Kiss Ernő altábornagy emléktábla

Emlékezet: Valóban szabadok vagyunk?

(Czetz János-centenárium)

Az igazság szabadságáért harcoló *Czetz János* 1848-49-beli honvéd tábornok halálának századik évfordulóján ökumenikus-protestáns és örmény katolikus - istentiszteletre gyűlt

egybe a szülőfalu, Gidófalva, számos meghívott és érdeklődő. Nt. *Kató Béla* egyházkerületi református püspök-helyettes János evangéliumából választotta tanító textusát, s a szabadságért küzdő tábornok példája alapján a mindenkori szabadság drága áráról beszélt, arról, hogy az igazság szabadabbá teszi az embert. Az ószövetségi történettől a mába érve feltette a kérdést: vajon valóban szabadok vagyunk?

A régi álom valóra vált

A tábornokot soha nem feledte el a szülőfalu, Háromszék. Halálának hatodik évfordulóján emléktáblát helyezett el a gidófalvi községháza falára a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium akkor érettségiző ifjúsága. A diktatúra éveiben a Gidófalván lakó *Petri János* közigazgatási tisztviselő ápolta emlékét, s az akkor megjelenő Megyei Tükör napilapban és mellékleteiben többen - így *Kisgyörgy Benjamin* (1940-1992) és *Nagy B. Viktor* is - írtak életéről, munkásságáról, a helybeli *Kátai* család gidófalvi kertjébe Czetz almacesmetéket telepített. Czetz igazi feltámadása az 1989-es hazai rendszerváltás után történt, amikor az önkormányzat, az RMDSZ, a református egyház és a ma nevét viselő iskola pedagógusai fémplakettes emléktáblát, kopjafát állítottak, személyét idéző rendezvényeket, évfordulós ünnepeket tartottak. Álomnak maradt egy Czetz-emlékszoba megteremtése. Nos, ez az álom vált valóra szeptember 4-én, a halálának centenáriuma rendezett emlékünnepegen.

Örül a mi szívünk...

Felhangzott a templomi gyülekezet ajkán az ének, a jelenlevők fülének különösen hangzó örmény templomi ének és az örmény himnusz, melyet a gyergyószentmiklósi örmény katolikus egyház kórusa szólaltatott meg. Nem titok, hogy a magyar szabadságért küzdő tábornok ősei örmények voltak. Bizton állíthatjuk, hogy ebben a templomban eddig még nem hangzott el örmény szó, sem örmény katolikus szentmise. Utóbbit a baróti születésű gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébános, *t. Puskás Attila* celebrálta. „Nem halálát ünnepeljük Czetznek - mondta -, hanem az életet. Számunkra a hősök halála által adatott meg az élet. Az Erzsébetvárosból Gidófalvára került kiváló katonaeMBER emlékét közösen kell, hogy ápoljuk, székelyek és örmény-magyarok. Ne feledjük, hogy az aradi tizenhárom között is két örménymagyar adta életét a magyar szabadságért. Második hazája, Argentína sem feledte el, ott jelen van az iskolai történelemkönyvekben. Tűzmadár volt. Példája sokra kötelez minket.”

Az emlékünnepegen meghívottja volt *Dr. Kedves Gyula* alezredes, a budapesti Hadtörténeti Múzeum igazgatóhelyettese, hadtörténész, aki a 26 évesen nagy feladatra vállalkozó Czetzről mint katonáról beszélt, aki nem politikával, hanem katonai tudással emelkedett magasba. Szó esett a Czetz-hez írt Kossuth levelekről is. Kértük, nyilatkozzék lapunknak a Csucsai-szoros és Piski hősről.

- Én a szabadságharc kutatójaként óhatatlanul szembe kerültem Czetz alakjával. Őreá akkor figyeltem fel, amikor rájöttem arra, hogy egy különös és ráadásul elfelejtett egyénisége az erdélyi szabadságharcnak. Ha a magyar köztudatban már elhalványult emléke, van ezen a nagyvilágon egy olyan nemzet, kétségtelen, itt sem a közönséges hétköznapi emberekre gondolok -, ahol a nemzeti tudatot formáló tudományos szféra, különösképpen a nemzeti hadsereg ismeri Czetz-et, ápolja emlékét. Nem más ez, mint az argentin nemzet. Czetz ott olyan katonákat és tiszteket akart nevelni-neveltetni, akik a legkorszerűbb módszerekkel lehessenek a haza védői. Nem lovagolni, fegyvert forgatni tanította, azt megtették mások, hanem a hadtudomány rejtett berkeibe vezette be őket. Nagy dolog a mi számunkra az, hogy a mai argentin katonai vezetés tudja azt, hogy Czetz magyar ember volt, fontos az, hogy vannak olyan személyiségeink, akik nagyot tudtak alkotni más nemzetek számára is. Czetz

nem egyszerűen csak katonai lángelme volt, komoly katonai felkészültséggel rendelkező katonatiszt, hanem egy józan belátású, bővös, racionális gondolkodással megáldott ember, lángoló hazaszeretettel megáldott katona, aki tudását kiváló módon tudta ötvözni bajtársaival, és Bommel együtt egy olyan szerencsés páros alakult ki, akik kitűnően tudták egymást kiegészíteni."

A tábornok kevésbé ismert arca

Kónya Ádám, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója a katona Czetz egy másik arcát: a geodétáét, a térképészt, a vasútépítő mérnökét és nem kevésbé a földrajzi utazóét villantotta fel lenyűgöző előadásában. Dr. Balázs Dénes, az érdi Magyar Földrajzi Múzeum immáron néhai igazgatója Czetz-et mint dél-amerikai utazót is számon tartja - mondta. Czetz feltérképezte és beutazta Argentínának Paraguayjal és Brazíliával szomszédos vidékeit. Jelentős kiadványként tartják számon az Andokról írt munkáját. Az ő irányításával végezték a Chilébe átvezető hágók térképezését. Entre Rios tartományról készült térképes összefoglaló földrajzi munkáját 1883-ban a Buenos Aires-i nemzetközi kiállításon aranyéremmel tüntették ki. Kónya Ádám a Buenos Aires-i Czetz-kápolnáról és az ott levő Czetz emléktáblákról készült színes képet adott át *Elekes Botond* geográfusnak, az új Czetz emlékszoba lelkes berendezőjének, és elmondta, hogy a gyorsan tova suhanó évek forгатagában meg-megfeledkezünk egy-egy, a Czetzéhez hasonló évfordulóról, hiszen ugyancsak száz esztendeje kísérték utolsó útjára a sepsiszentgyörgyi katolikus temetőbe *Tuzson János* (1825-1904) honvédőrnagyot, a Nyerges-tetői csata hőst. Őreá emlékezni Bétafalva, a szülőfalu mellett - a sepsiszentgyörgyi városvezetés kötelessége lenne.

Fancsali János író, a Budaörsön székelő Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke a Czetzről készült újabb kiadványokról, Czetz franciául, németül és spanyolul írott munkáinak fordításairól beszélt, és bemutatta *Utazás Spanyolországban* című könyvének magyar fordítását, amely a Magyar Örmény Könyvtár XI. köteteként jelent meg.

Szembejött velünk a történelem

Nem máshol, mint a gidófalvi református vártemplom bejáratával szemben álló új Czetz emlékházban. Miként áldásában mondta nt. Kató Béla püspök-helyettes, „ebben a szobában is látszik, hogy mi nem a semmiből jöttünk”. Az emlékszoba létrejöttének fontosságát méltatta beszédében *Ördög Gyárfás Lajos*, a Kovászna Megyei Tanács főtanácsosa, aki javasolta, hogy az önkormányzat nevezzen el egy utcát Gidófalván a tábornokról. Elekes Botond, aki nagy lelkesedéssel vállalt oroszánrészt az emlékszoba létrehozásában, szerényen beszélt annak rövid történetéről, felhívta a figyelmet az emlékház előtt ez alkalommal elültetett Czetz-emlékfára. A református gyülekezet gondnoka, *Zsigmond Csaba* ajánlotta fel emlékháznak a 104 éves, kijavított református harangozó lakot. S ha igaz az az újabban kiderített tény, hogy Czetz-nek nincsen lovas szobra az argentin fővárosban, akkor igaz az, hogy van egy fából készült, egész alakos szobra most már az új emlékházban. Faragója-alkotója a gidófalvi születésű, Budapesten élő *Kövér György* fiatal képzőművész.

- A szobor közös munka eredménye - nyilatkozta. - A gondnok egy szóra hozta Zalánból a diófarönköt, abból faragtam. Márton Áron kölcsönadta faragószerszámaikat, mert itt, Gidófalván faragtam. Balog Sára főzött, hogy fel tudjam emelni a botot. Tóth Lajos tanár, az RMDSZ elnöke a talapzatot készítette. Része van ebben az egész falunak, azoknak is, akik faragás közben meglátogattak és biztattak.

A fotók és korabeli dokumentumok között Czetz egykori - monogramjával ellátott - sétatálcáját is láthattuk, melyet a Czetz emlékét ápoló, brassói *Budai Merza Pál* hozott el

kedves rokonával, a székelyudvarhelyi *Budai Ellával*. Mindkettejüket - mint állítják - rokoni szálak fűzik a Czetz családhoz.

- A sétabot ezüst markolatát megviselte az idő. Ötvöshöz viszem, restauráltatom - nyilatkozta Budai -, másolatot készíttettek róla, s akkor az eredetét ebben az emlékszobában helyezzük el.

A nívós templomi ünnepségnek jeles mozzanata volt, amikor *Okos Márton*, a Magyarok Világszövetségének küldötte átadta a II. Rákóczi Ferenc-emlékzászlót mint a szabadság jelképét, és tolmácsolta az MVSZ elnökének, *Patrubány Miklósnak* - ki maga is örménymagyaroknak tartja magát - az üdvözlését. Elekes Katalin özvegy tiszteletes asszony elszavalta a Czetzről szóló Elégiát, melynek szövegét a bodosi származású geológus, Budai József írta, zenéjét szerezte Czetz Mária.

Hatékony emlékhely

Az emlékháztól lovas bandérium és a helybeli fúvószenekar vonult az ünneplő tömeggel az önkormányzat székházához, majd a Czetzről elnevezett iskolához. A régi és új emléktáblával megjelölt községházánál *Petri János* intézett a hallgatósághoz emlékfoszlányokból, Czetz-témában hozzá idézett levelekből font veretes szónoklatot. Népi viseletbe öltözött IKE-s fiatalok biztosították, miként a templomban is, a nívós műsort.

Ez alkalomra készült el a nyugalomba vonuló pedagógus *Para házaspár*, *Para Zoltán* igazgató tanár és feleségének ajándékából egy díszes székely kapu a Czetz János Iskola bejáratához. Ornamentikáját *Tóth Lajos* tanár, faragómester álmodta tölgyfába. Elhangzott az iskola hajdani tanulójának, t. *Ungvári Barna András* jelenleg uzoni református lelkipásztornak az áldása, majd a jelenlevők virágkoszorúkat helyeztek a Várkertben álló emlékkopjához, az emlékházhoz, emléktáblákhoz, az iskola névtáblájához. Utóbbinál beszédet mondott *Para Zoltán*.

Az ünnepségen jelen voltak a budapesti *Czetz rokonok*, *Száva Tibor-Sándor* Bécsben élő magyar-örmény író és kutató, a szamosújvári Czetz János-cserkészcsapat, a Pro Armenia Alapítvány képviselője. Köszönetet mondott a szervezők részéről t. *Elekes Tibor* gidófalvi lelkipásztor, *Tóth Lajos*, az RMDSZ elnöke, *Berde József*, a község polgármestere.

Állófogadással és baráti beszélgetéssel zárult a centenárium.

Lexikon

Czetz János (Gidófalva, 1822. jún. 8. Buenos Aires, 1904. szept. 6.). A magyar szabadságharc legifjabb tábornoka volt, a bécsújhelyi katonai akadémia végzettje. A nagyszebeni csatában szerzett érdemeinek köszönhetően Bem mellett az erdélyi hadsereg tábornoki főnöke s ideiglenes parancsnoka lett. Jelentős része volt a hadsereg megszervezésében.

Világos után emigrált, és Argentínában telepedett le. Az argentin katonai képzés irányítója volt, a katonai akadémia alapítója és annak 25 éven át vezetője. 82 éves korában hunyt el. Porai egy később számára létesített kriptában nyugszanak.

Kisgyöngy Zoltán
(2000. szept. 30. *Háromszék*)

*****

Szeptember 28-án

koszorúzásra gyűltünk össze a Bp. III. kerület Czetz János utcában, Czetz János halálának 100 éves évfordulója alkalmából. A katonai tiszteletadással lezajlott koszorúzási ünnepséget a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar szervezte, amelyen jelen volt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke és számos tagja, valamint *dr. Sasi Nagy Istvánné* és *Sasi Nagy Pál*, Czetz János oldalági rokonai. A Fodros u-i Általános Iskola kisiskolásai - mint minden évben - tanító néniükkel

együtt vettek részt az ünnepségen. Emlékbeszédet mondott *Dr. Radli Tibor* ezredes, főiskolai tanár, a Bolyai János Honvéd Akadémia Kuratóriumának elnöke. Áttekintést adott Csetz János tábornok életéről, munkásságáról: gyermek- és tanulóéveiről, a császári és királyi hadseregben eltöltött évekről, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc ügyének szolgálatáról, a szabadságharc bukása utáni száműzetéséről, argentinai tevékenységéről. *Dr. Issekutz Sarolta* a tábornok erdélyi örmény gyökereiről beszélt.

Október 5-én

nagyszabású rendezvény zajlott a budapesti *Városháza Dísztermében*, az Aradi Vértanúkra emlékezve. Úgy látszik sokaknak volt fontos az Emlékezzünk együtt! felhívásra megjelenni, mert vagy 300-an zsúfolódtak össze a szépen restaurált, méltó helyszínt adó teremben. Még ha csak erre az alkalomra is, pompás virágokkal feldíszített gyönyörű emlékhelyet alakítottak ki a rendezők *Domonkos Béla* érdi szobrászművész Aradi Tizenhárom és *Batthyány Lajos* miniszterelnök bronz domborművéből. Valóban többen úgy érezték, mintha temetőben lennének mártírjaink emlékművénel. A kis kiállítás korabeli dokumentumokkal, színes fényképekkel jelenítették meg a szabadságharcot, a megtorlást.

A Himnusz hangjai után *Dr. Issekutz Sarolta* elnök köszöntötte az ünneplő közönséget az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat rendezők nevében. Kiemelten köszöntötte az Aradi Vértanúk megjelent leszármazottait, rokonait. *Lászlóffy Aladár* Kossuth díjas költő, író bemutatta az egyesület kiadó legújabb könyvét, *Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája* c. 1896-ban megjelent könyv reprint kiadását, majd *Katona Tamás* történész beszélt a szabadságharc olyan epizódjairól, dokumentumairól, melyek eddig még nem kerültek nyomtatásba. Mindketten kiemelték az emlékezés fontosságát, amelyből az élet építkezik.

Az est második részében „Fényes ég alatt” Pódiumműsor két hangra az 1848-49-es magyar szabadságharc emlékére c. műsorával a nagyváradi *Kiss Súdrió Színház* vendégjátékát élvezhettük. *Kiss Török Ildikó* és *Varga Vilmos* színészpár ragyogóan felépített és rendezett, nem utolsó sorban előadott, a magyar költészet remekeiből összeállított emlékműsora méltán váltott ki nagy elismerést a közönségből. Harangzúgás jelezte a koszorúzást, amely a *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* Aradi Vértanúk emlékére készítettett (Zetelakán) és mindig az aktuális emlékező helyen, így most a Díszteremben felállított kopjafánál történt. Az emlékezés lángját két gyermek tartotta kezében a kopjafa két oldalán, a jövőt képviselve. Az egységet jelezve egyetlen koszorút helyezett el három szalaggal az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület képviselői nevében *dr. Issekutz Sarolta* egyesületi elnökként, *Szongoth Gábor* országos alelnök és *Heim Pál* fővárosi alelnök. Sokan rótták le kegyeletüket a Vértanúk előtt és helyeztek virágot a kopjafa alá. Az ünnepséget a Szózat és a Székely Himnusz zárta.

Az ezt követő kellemes beszélgetésekhez fenséges ízeket élvezhettek a vendégek, az örmény konyha remekeit bemutató fogadáson.

Köszönetet mondunk az Országos Örmény Önkormányzat és a Budavári Örmény Önkormányzat támogatóknak. Köszönjük, hogy együtt emlékezhettünk.

MS

*****

Október 6. Gyergyószentmiklóson

Ünnepi szentmisével kezdődött a megemlékezés, amelyet *Puskás Attila* plébános celebrált örmény katolikus rítus szerint. A szentmisén Ft. *Hajdó István* főesperes-plébános prédikált. Ezt követően a templomkertben megemlékezést tartott *Puskás Attila* plébános (külön cikk. Szerk.), majd *Pap József* polgármester leleplezte *Csetz János* tábornok emléklaplettjét,

melyet Ft. Hajló István főesperes áldott meg. A koszorúzáson jelen volt az önkormányzat és Dr. Garda Dezső képviselő. Koszorút helyeztek el az Örmény Katolikus Egyházközség részéről Szász Zoltán és Madaras Szilárd egyháztanácsosok, a Gyergyói Huszárok egy küldöttsége, és Csörgő Tibor múzeumigazgató. A megemlékezés után a plébánián megtekintették a Hídember c. filmet.

*****

Czetz Jánosra emlékezve

„Hol sírjaink domborulnak, Unokáink leborulnak, És áldó imádság mellett, Mondják el szent neveinket” - így profetizál a zsenge életkorú költő a népek hajnalán, rólunk. Így profetizál az a költő, aki hitt abban, hogy a mű, amelyet ő és társai megkezdték, nem egy továtűnő pillanat, „füst és enyhe pára”, hanem egy kezdet, amelynek majd későbbi korok gyermekei learatják gyümölcsét, és leróják tiszteletüket az ősök emléke előtt.

Czetz János halálának századik évfordulóját ünnepeljük és az ő tiszteletére avatunk egy emléktáblát, itt a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templomkertben, a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jóvoltából.

De pontosítani szeretnék: mi nem halált ünneplünk, hanem életet és feltámadást. Hiszen azok az emberek, akik akkor, 1848-ban egy reménytelen helyzettel néztek szembe, egy elnyomó hatalommal és egy hatalmas túlerővel, nem a halálra gondoltak, hanem az életre, amely az ő halálukon keresztül adatik meg mások számára, a jövő nemzedéke számára, nekünk.

De mit jelent számunkra Czetz János élete? És ki volt Czetz János? Milyen életpélda és mennyire aktuális számunkra, itt és most? Az az érzésem, Erdély földjének, Háromszéknek nagy szülöttje jobban ismert szűk pátriája határain túl, mint határokon innen. Hiszen hány történelemtanár tanította az iskoláspadokban ülő lurkóknak, hány református lelkész (mert ő református volt), hány örmény pap hívta fel arra a figyelmet, hogy tájaink szülötte a székely-örménység hírére még tengeren túlra is elvitte?

Czetz János 1822 június 22-én született a háromszéki Gidófalván, örmény-magyar-székely családból. Apja katonatiszt volt, a család Erzsébetvárosról költözött át Gidófalvára, és a tíz huszárból álló határvédő egység tisztje volt. Az édesapa korai halála után a mindössze hétéves Czetz bekerült a frissen alapított kézdivásárhelyi katonai nevelőintézetbe, ahol latin és német nyelvet, földrajzot és földmérést tanult. Majd a legfőbb katonai akadémián, Bécsújhelyen végezte tanulmányait, ahol évfolyamelsőként végzett és 1842 októberében nevezték ki hadnagynak az erdélyi jelentőségű 62. sorgyalogezredbe. Forradalmi újítása volt, hogy a németül nem értő magyar-székely katonáinak magyar nyelven adta parancsszavait, hiszen, ahogy mondta: „A hadsereget semmi sem bátorítja oly hatólag mint a Vezér személyes megjelente, ha azt anyai nyelvén meg tudja szólítani” Abból a megfontolásból írta meg katonai kézikönyvét, hogy megkönnyítse tisztársai kapcsolattartását a magyar legénységgel, felhívva magára a Magyar Tudós Társaság figyelmét, aminek tagjai közé akarták választani.

Az 1848-as tavasz meghozta a lehetőséget, hogy az Európán végigsöprő forradalmakhoz hasonlóan a nemzet átalakítsa társadalmi és gazdasági rendjét és felzárkózzon Európa fejlettebb részéhez. Ez kard nélkül sajnos nem volt lehetséges. Az ifjú Czetz hadsegéd részt vett a balsikerrel járó délvidéki hadjáratban, de nemsokára Erdélyben *Baldacci Manó* tábornok mellett vezérkari főnök lett. Ő volt az, aki a szétzilált erdélyi csapatot rendbe szervezte és sikerült bevennie Kolozsvárt Bem oldalán, a nehéz természetű Bem apó mellett, aki hevesvérően irányította seregét, és egyáltalán nem tűrt beleszólást hadműveletei kigondolásába és levezetésébe. S ha nincs *Bem apó* mellett, akkor a magyar honvédség a Déva melletti Piski hídnál is olyan vereséget szenvedett volna, mint Nagyszeben alatt. „Ha a híd elveszett, Erdély is elveszett” - mondta ekkor Bem, Piski mellett. A híd ugyan nem

veszett el, Czetznek köszönhetően, de Erdély sajnos igen. Az irigyei és rosszakarói ellenére tábornokká, Erdély katonai parancsnokává kinevezett Czetz 1849 május elsején olyan szerencsétlenül esett le megbokrosodott lováról, hogy a forradalom leverése és a világosi fegyverletétel betegágyon találta, és ezért menekült 13 társa sorsától. Mindössze 27 éves volt ekkor.

Budapesten Hamburgba szóló útlevelet hamisítottak neki, de nem azért ment oda, hogy tétlenül üljön. A Magyarország felszabadítását célzó emigráció aktív munkatársra lelt benne. Ő volt az, aki elsőként írta meg a szabadságharc történetét *Bems Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849* címmel, ami később magyarul is megjelent. Részt vett abban a tervben is, amely az orosz-török háborút akarta kihasználni Magyarország felszabadítására, és örmény származásának köszönhetően Klapka oldalán sikeresen tárgyalta Isztambulban az esetleges magyar légió felállításáról Oroszország ellen. Az osztrák sereg hadba lépésének elmaradása miatt ez a terv meghiúsult. Részt vett az itáliai magyar légió megszervezésében, de a francia-osztrák fegyverszünet lehetetlenné tette egy újabb Erdély felszabadítására irányuló törekvését, és véglegesen felismerte, hogy a nagyhatalmakba vetett bizalma alaptalan, azok sohasem törődtek a kis népekkel. Spanyolországban megismert feleségével, Basilia Ortez de Rosassal, az argentin elűzött diktátor lányával végleg Argentínába távozott, ahol először vasútépítkezéseken dolgozott, majd egyik hivatalos irányítója lett az ország kataszteri felmérését végző bizottságnak. Megszervezte a határvédelmet és az argentin tüzérséget. Annak ellenére, hogy sohasem ismerték el tábornoki rangját, hiszen ez csak argentin származású egyén lehetett, legnagyobb megbízatása az volt, hogy az 1848-49-ben tervezett Hadi Főtanoda mintájára megalapítsa az Argentin Katonai Akadémiát, amelynek 1870-74, 1884-96 között igazgatója volt. Keze alatt nevelkedett az argentin katonai vezetés, és mivel ott diktatúra volt, az ország vezetés is. 1904 szeptember 6-án hunyt el, anélkül, hogy hazáját láthatta volna, csupán az örménymagyar történésszel, *Szongott Kristóffal* tartott kapcsolatot, akinek újságjában, az Armeniában írt a szabadságharcról.

A római örmény kollégiumi rektorom egyben Buenos Aires örmény püspöke volt. Tőle kérdeztem, pontosan két évvel ezelőtt, október 6-án: „Monsignore, hallott-e már Czetz Jánosról?” – Hát hogyan hallottam volna” - volt a püspök válasza, tanultunk róla az iskolában.

Mindnyájunk nagy öröme megérhettük a napot, hogy ezelőtt egy hónappal megáldhattuk szobrát szülőfalujában, Gidófalván. *Kató Béla* református püspök-helyettestel együtt nyitottuk meg a Czetz emlékszobát is, ahol kiállításra kerülnek a Czetzhez fűződő emlékek. Szintén itt láthattuk Czetz sétatálcáját is, amely a Brassóban élő örménymagyar *Budai Merza Pali* bácsi birtokában van. És nagy örömünkre szolgál, hogy most már nem csak a szamosújvári templomkertben láthatjuk emléktábláját, hanem itt, a gyergyószentmiklósi templomkert is őrzi emlékét. Hiszen ha nem is ismerjük, és személye idegen, de a miénk, és ha a mienkről elfeledkezünk, magunkról feledkezünk meg.

De mi a Te üzeneted, Czetz János, nekünk, örmény-magyaroknak? Czetz János emléke kötelezi az örmény-magyar közösséget arra, hogy emlékezzen múltjára, a nagy ősökre, és példájukból okulva buzgón vegyen részt a jelen formálásában a jövő érdekében, hogy majd egykor sírjaink mellett, unokáink leboruljanak, „és áldó imádság mellett, Mondják el szent neveinket”.

És mi az üzeneted, Czetz János, nekünk, székelyeknek? Ifjúkorban megtanultad, hogy az ember nem mindig juthat győzelemre, nem mindig sikeres, de elég neki, ha tudja: felvállalt egy eszmét, és ha kell, az életét is odaadja érte. Elég, ha lelkiismerete nyugodt, mert mindent megtett, amit tehetett. Ugyanez lenne ma is a mi dolgunk, mondanád. Ma, amikor annyira nem vesszük észre, hogy ugyanúgy törnek létünkre, mint akkor, százötven éve, csak más módszerekkel. Ma, amikor arra van szükségünk, hogy felvállaljuk a szabadság gondolatát, itt Erdélyben, Székelyföldön, hogy küzdjünk létünkért, önrendelkezésünkért, mert Isten adta a

jogot hozzá, jogunk van hozzá. Valahogy így érezhettél Te, és sok fiatal társad, akik mertétek felvállalni a küzdelmet, mertetek szenvedni a szabadságért és nem féltetek meghalni érte. Ti, akik egymással karöltve, a cél érdekében, önzetlenül, életet sem sajnálva dolgoztatok.

Egy arab monda szerint a tűzmadár minden évben átrepül Arábia sivatagába és ott egy tüskére szúrva önmagát, elég. Hamujából újabb tűzmadár születik. Ez a feltámadás. Ilyen tűzmadár volt Czetz János is, aki elégett, és szelleme nem szabad, hogy kialudjon. Mi csak - úgy veszem észre - kialvó félben lévő parazsak kezdünk lenni, hamu, ami csak hamvazkodásra képes, de semmi erő nincs benne a feltámadásra...

A pályát végigfutotta, a jó harcot megharcolta. Czetz példája előttünk lebeg, és kötelez. Akkor ők voltak soron, most rajtunk a sor. Isten segítsen bennünket, itteni magyarokat a nehéz, bátorságot követelő úton, amelyen az irányt olyan ősök adják, mint az Aradi Tizenhárom és Czetz János.

Puskás A.

Elhangzott Gyergyószentmiklóson, 2004. október 6-án az örmény templomkertben

*****

Budapest XV. kerület

Az immár több éves gyakorlatnak megfelelően október 8-án a XV. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat képviselőjében Ács József elnök megkoszorúzta Kiss Ernő emléktábláját a XV. Kiss Ernő utcában. A koszorúzást megelőzően Nuridsány Judit méltatta a hős tábornokot és a szabadságharc többi örmény hőst. A koszorúzást követően a pestújhelyi közösségi házban vetélkedőt rendeztek a környékbeli általános iskolák tanulóinak részvételével. A téma az 1848-49-es szabadságharc csatái, fegyverei, hősei voltak. A közösségi ház egyik folyosóján Ács József és Nuridsány Zoltánné erdélyi örmény városok fotóiból rendeztek kiállítást.

*****

Október

Hulló levelek a hulló esőben. Kopaszodnak a szőlőhegyek ott az aradi határban is. Ama dicsőséges tizenhárom emléke, mint távoli idők gyászfátyolán átsugárzó, örökmécs láng küld fájó üzenetet. A kegyelet szavai, mint síró harmatcseppek peregnek a bánatos ünnep virágaira.

Aradi vértanúk balladája

Jaj, de szépen süt az őszi nap sugára,
Az aradi vártömlöcnek ablakára,
Szánja azt a 13 magyar vitézt,
Ki a tömlöc fenekén a halálra kész.

Elítélték sorban mind a tizenhármat,
Szóttek-fontak a nyakukba ezer vádat,
Elnevezték felségsértő pártütőknek,
Mert a magyar szabadságért harcra keltek.

Uramfia, az ítélet akasztófa,
Mintha rabló, útonálló lettek volna,
Mintha méltók sem volnának egy lövésre,
Katonákhoz, férfiakhoz illő végre.

Nyílik már a börtönajtó vas zárja,
„Gyertek-gyertek hős magyarok a halálba,
Búcsúzzatok el egymástól mindörökre,
Úgy menjete, induljatok szebb életre”

Ki is jöttek vérző szívvel, haloványan,
Elbúcsúztak egy pár szóval, katonásan,
„Gyerünk bajtárs az Istenhez, fel az égbe,
Hadd fordítsa szemeit a magyar népre!”

Hej, de boldog kit először nevezének,
Ki a halált legelőször ölelé meg,
Hej, de akit legvégsőnek hagytak hátra,
Hogy bajtársi szenvedésit végig lássa.

Damjanichot hagyták végső vértanúnak,
Hadd érezze kínját-terhét a bosszúnak,
Kegyetlenül haragszik rá minden német,
Számталanszor megkergette ökelméket.

Ott áll köztük mankójára támaszkodva,
Mint egy dülőfélben lévő templom tornya,
Mint oroszlán, vasak közé vagyon zárva,
Ingerkedő, buta népség játékára.

Bajtársai mind ott függnek már előtte,
Ő is megyen mankójával már előre,
És megáll az akasztófa közelében,
Megöleli, megcsókolja keservében.

„Isten veled Szabadságunk szégyenfája,
Rajtad halok meg hazámért nem hiába:”
Sürög-forog már a hóhér a kötéllel,
Leszámolni egy magyar hős életével.

Damjanich még így kiált fel nyugalomban,
„Vigyázz hóhér, fel ne borzold a szakállam.”
Mintha, amit szenved nem is halál lenne,
Mintha nem is sírba, hanem bálba menne.

A katonák néma képpel bámulának,
Milyen bátran mond jóccakát a világnak,
Néma csend az akasztófa közelébe,
Császár-hóhér a munkáját elvégezte.

Aradi vár, aradi vár halál völgye,
Híres-neves magyaroknak temetője,
Viruljanak sírjaikon szép virágok,
Felejthetetlen légyen az ő halálok.

(Több változata él a versnek, ma népi balladaként ismerik Erdélyben. Sokáig tiltott volt az éneklése.)

(Révay Károly költeménye, 1856-1923)

*****

Az idős Kossuth az aradi vértanúknak így rója le tiszteletét Turinban, 1890-ben:

„Legyenek a vértanúk megáldottak poraikban, szellemeikben a honszabadság Istenének legjobb áldásaival az örökkévalóságon keresztül.

Engem, ki nem borulhatok le a magyar Golgota porába, engem október 6-a térdeimre borulva fog hontalanságom remetalakában látni, amint az engem kitagadott Haza felé nyújtva karjaimat a hála hű érzelmeivel áldom a vértanúk szent emlékét hűségükért a Haza iránt, s magasztos példáért, melyet az utódoknak adtanak, s buzgó imával kérem a Magyarok Istenét, hogy tegye diadalmassá a velőkig ható szózatot, mely Hungária ajkáról a Magyar Nemzethez zeng. Úgy legyen. Ámen.”

CsFM.

*****

***„Itt a holtak élnek és a némák beszélnek”
- örmény búcsú Gyergyószentmiklóson***

A gyergyószentmiklósi örmény katolikus egyházközség hagyományosan Kisboldogasszony napján, szeptember 8-án ünnepli búcsúünnepét. Nincs tudomásunk arról, hogy miért pontosan ezen az ünnepen, csak annyit tudunk, hogy a templom 1734-ben épített tornyán egy örmény felirat említést tesz a Szűzanyáról, és a templom főoltárának képe a mennyben megkoronázott Istenszülőt ábrázolja.

A 2004. év búcsúja szeptember 12-én, vasárnap kivételes esemény volt, mert ebben az évben együtt ünnepelhettünk főpásztorunkkal Ft. Dr. Jakubinyi György érsek-kormányzóval. Kiemelkedő esemény volt azért is, mert ezen a napon tette le az esküt a tizenhat régi és új örmény egyháztanácsos: Ávéd László, Buslig Gyula, Ferencz Rezső, Kádár Ignác, Kádár József, Keresztes János, Lázár Alfréd, Lázár János, Lukácsffy Árpád, Lukácsffy Pál, Madaras Szilárd, Magyarai Sáska Zsolt, Szász Zoltán, Zakariás Jenő és Zárug Aladár. Eskütételük történelmi esemény, hiszen nem említi történelmi írás, hogy egyháztanácsosok valaha is főpásztoruk előtt tették volna le hivatali esküjüket. Az örmény egyház mindig és mindenhol „laikus egyház” volt, olyan értelemben, hogy a pap kifejezetten lelkipásztorkodással foglalkozott, míg az egyház anyagi javait az Egyháztanács, és olyan kegyes szervezetek, mint az Oltáregylet, vagy korábban Legényegylet, Leányegylet kezelték. Ez a hagyomány elevenen él Gyergyószentmiklóson, ahol hosszú ideig az Egyháztanács biztosította az örmény folytonosságot. Nagy szerepe van tehát az egyháztanácsnak, hiszen döntéseikkel nem csak a jelent, hanem a jövőt is meghatározzák.

Az ünnepi szentmisén a főpásztor hirdette Isten Igéjét, majd a szentmisét követően elindult a hagyományos körmenet a templomkertben az Oltáriszentséggel, Szűzanya-szoborral, a vendég római katolikus papság, a Vörösköpenyegesek és a nagyszámú hívek kíséretében.

Gyergyószentmiklóson első alkalommal a búcsú kulturális rendezvény házigazdája is volt. Az egyházközség a szamosújvári örmény búcsú alkalmával a budapesti Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesülettől ajándékba kapott egy Örmény kódex-miniatúrát ábrázoló kiállítási anyagot. Dr. Issekutz Sarolta elnöknő a kiállítási anyagot vándorkiállítások megszervezése céljából ajándékozta az egyházközségnek, remélve, hogy az Erdély városáiban bemutatott tárlat felhívja az erdélyi társadalom figyelmét az elfelejtett örmény

kultúrára. A kiállítás megnyitójára a felújított plébánia udvarán került sor, ahol a főpásztor mellett jelen volt a helyi papság, Gyergyószentmiklós önkormányzatának képviselői, és számos vendég. *Székely Imola és Ferencz Katalin* versekkel díszítették a megnyitót, majd *Puskás Attila* helynöklébános betekintést nyújtott az örmény kódexművészetbe és az örmény kultúrtörténet első századaiba. Az egyházközség kórusa elénekelt az örmény himnuszt, majd Főtisztelendő Jakubinyi György érsek-kormányzó elvágta a kiállító terem szalagját. Ebben a teremben kap helyet a gyergyószentmiklósi Örmény Múzeum. A tervek szerint már jövő nyártól minden kedves látogató betekintést nyerhet a helyi örménymagyarok életébe és megtekinthet néhány, az egyházközség birtokában lévő tárgyat. Erre a megnyitó alkalmával részben már sor került, hiszen az ide látogatók megtekinthettek egy 1677-ben, Rómában kiadott örmény misekönyvet, a Legényegylet jegyzőkönyvét a 18. század elejéről, az Oltáregylet Leány és Ifjúsági alosztályának jegyzőkönyvét 1953-ból, és a Mercantile Forum, a „kereskedelmi kamara” jegyzőkönyvét szintén a 18. század elejéről.

Az ünnepi ebédet követően a főpásztort *Bencze Attila* és *Dezső László* magánvállalkozók felvitték az általuk állított kereszthez a város fölé, Pricske magaslatára - Ft. *Hajdó István* főesperes szavaival - „Gyergyó Tábor-hegyére”. A kellemes kirándulás a Világosító Szt. Gergely és Szt. Anna kápolnák megtekintésével folytatódott.

„Itta holtak élnek, és a némák beszélnek” - volt az ünnepség mottója. A holtak élnek az utódokban, és az évtizedekig hallgató örménymagyar közösségek újra a beszédet tanulják: eldadogják a nagyvilágnak az ősök történetét és a jelen életét.

Puskás Attila

*****

Magyarörmény művészek

Rendkívüli esemény büszke részesei voltunk mi örménymagyarok, talán még inkább, mint mások október 3-án Kolozsváron. A szamosújváriak is jöttek, s hozták az iskolásokat is, hisz az ünnepelt művész a mi Bandi bátyánk volt, aki ezer szállal kötődik Szamosújvárhoz, hisz ő is örménymagyar.

Valahányszor felkértük, mindig részt vett rendezvényeinken, és ezzel emelte annak színvonalát, rangját. Egy alkalommal mi vittük Őt Szamosújvárra, s ott, a kis kocsiban hallgattuk először megrendítő előadásában Wass Albert Láthatatlan lobogó-ját, s peregtek a könnyeink.

Ő az az ember, aki hat, alkot, gyarapít... reméljük még sokáig, hiszen Buzesko nagymama is közel 100 évig élt, s édesanyja, Placsintár Mária meg is ünnepelhette 100. születésnapját.

Köszönjük, hogy van nekünk, és jó egészséget kívánunk további munkájához!

B. Kovács Júlia

*****

Színház egy életen át Senkálzky Endre 90 éves

Nehéz olyan jelzöt találni, amely leírhatná azt a hangulatot, amely vasárnap délután betöltötte a Kolozsvári Magyar Színház nagytermét. Ezúttal a teltház, a taps, a virág nem egy darabnak, nem egy társulatnak szólt: a közönséget október másodikán a Bandi bácsi iránt érzett szeretet, tisztelet hozta a színházba. Nagyon idősek és nagyon fiatalok töltötték meg a termet, bizonyosságául annak, hogy hosszú évtizedek áldozatos munkája nem merül feledésbe egyhamar.

Senkálzky Endre pályája egyedülálló, feltehetőleg ő a legidősebb aktív színész Európában, a színház szolgálatában eltöltött hét évtized önmagáért beszél. Miután rövid

műsor keretében felelevenedtek a vásznon főbb alakításai, egy-egy szál virágot nyújtottak át tiszteletük jeléül a kolozsvári színház színészei, köztük a mostani pályakezdők is.

Köszöntő üzenetében - amelyet *Kézdi Imola* tolmácsolt - *Hiller István* magyar kultuszminiszter így fogalmazott: a magyar színjátszás nagy pillanatait köszönheti az ünnepeltnek, a kollektív emlékezet mindörökre megőrzi példáját: tántoríthatatlan kiállítását a szakma és az erdélyi magyar színjátszás mellett.

Horányi László az összmagyar színházi társadalom nevében Adyt idézve elmondta: Bandi Bácsi a tűz csiholója, az általa csiholt tűznél az elmúlt évtizedek alatt számontarthatatlanul sokszor és sokan melegedtek. *Vajda Márta* üzenete a Magyar Színházi Társaság jókívánságait tolmácsolta, az UNITER üzenete után *Visky András* szólt az ünnepelthez, megfogalmazva talán a leglényegesebbet: *Senkáltszky Endre* nagyszerű példája annak, hogy igenis lehet a szó legvalódibb értelmében szép emberi életet élni.

Tompa Gábor üdvözlését távollétében *Keresztes Attila* közvetítette.

A jókívánságok özöne után az ünnepelt osztotta meg művészi hitvallását a jelenlevőkkel: „Hiszek az élő szóban, a szó éltető erejében, abban, hogy a szó igévé válhat... Én a színházat nem kellemes dolognak látom, hanem éber, kemény, feltétlen fájdalmas keresésnek. A rend, a tisztesség, a világosság, az igazság keresésének. Nem tudjuk, milyen lesz a holnap színháza, de felelősek vagyunk a jelenéért. Ránk az a nemes feladat hárul, hogy kimagasló művészi tettekkel tiltakozunk minden megalkuvás ellen. Csak az lehet vesztes, aki feladja a harcot.” Thália egyik legigazabb, hűséges szolgálójának gondolatai ezek, akinek élete egy a színházzal. Ezt a rendkívüli életművet formálta könyvvé *Kötő József* a Korunk Baráti Társaság és a Kompress közös kiadásában megjelent *A színház fanatikusa* címet viselő kötetben. Az est záróakkordjaként a monográfia-kötet dedikálására is sor került.

A könyv kapcsán indult beszélgetés során *Senkáltszky Endre* elmesélte, hogyan került kapcsolatba a színházzal, két Aradon töltött év után hogyan tért haza Kolozsvárra mint Hazajáró lélek, hogy azután egy életre odaadja magát a kolozsvári színjátszásnak. Nemes egyszerűséggel mondja: a színház az életem. És az csak természetes, hogy holnap már autóbuszra ül és utazik vendégszerepelni – hiszen másképpen nem lehet, és talán nem is érdemes...

F.I.

Senkáltszky Endre érdemes művész a hazai színháztörténet dokumentátora és élő legendája. Kolozsváron született 1914. október 2-án. Szülővárosában Hetényi Elemér színiiskolájában tanult 1935-37 között, utána *Szabadkai József*, majd *Jódy Kálmán* színtársulatában játszott (1937-39). 1939-től a mindenkor kolozsvári társulat és színház (Thália, a Magyar Színház, a Nemzeti Színház, Állami Magyar Színház) tagja. 1948-1949 között a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója. 1977. július 1-én vonul nyugdíjba, de azóta is megszakítás nélkül tovább játszik.

Senkáltszky Endre kitüntetései: Román Népköztársaság érdemes művész kitüntetése (1957), Kemény János-díj (EMKE 1995), Életműdíj, Kisvárdai (1998), Szentgyörgyi István-díj Budapest (1999), Bánffy Miklós vándordíj, Kolozsvári Állami Magyar Színház (1999), A Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje (polgári tagozat, 1999), a budapesti Játékszíni Társaság Életműdíja (2003), UNITER Elnöki Különdíj (2004), Románia Kulturális Érdemrendjének Tisztikeresztje (2004).

Szabadság 2004. október 1.

*****

Emlékezzünk!

Requiem aeternam donq eis Domine...

Az augusztus 18-án elhunyt karmester, zenepedagógus,

Lukin László emlékére

Lukin László Budapesten elvégezte a Bárdos Lajos karnagy irányításával működő egyház-karnagyképzőt, majd Ádám Jenőnél szerzett második diplomát, ezután elkezdődött több évtizedes, sikerekben gazdag tanári pályafutása; ennek leghosszabb ideig tartó szakaszát, 1950-től nyugdíjazásáig a Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziumban töltötte ének-zene tanárként és karvezetőként. Ugyanott teljesítette hivatását azóta elhunyt felesége, *Horváth Eszter*, nyolc gyermekük édesanyja, akivel rendszeresen felléptek, többek között a filharmóniai koncerteken is. Nem sokkal az Országos Filharmónia megalakulása után, 1954-ben ismét megkezdődtek a gyermekeknek szánt koncertszériák, melyeken immár Lukin László műsorvezetésével sok ezer fiatal ismerkedhetett a zene világával. Kezdeményezésére megjelentek a kottákkal illusztrált füzetkék, melyekre az előadások során maga a műsorközlő is hivatkozhatott (a háború előtti és utáni korszak füzeteiből jó néhány becses példányt őrzött Lukin tanár úr). A kiadványban szerepelt a közös éneklésre szánt darabok zenei anyaga is, azé a közös éneklésé, amely minden alkalommal megadta az esemény felejthetetlen alaphangulatát, csakúgy, mint az elmaradhatatlan zenei fejtörő, a muzsikáról való közös gondolkodás...

„A gyerekekkel való személyes kontaktus derűje mostanáig él” - nyilatkozta egyszer a mester. Lukin László Baján született, s később a város díszpolgárává avatták. Még 1942-ben, bajai gimnazista korában írt Kodályról egy cserkészújságban. Nagy merészen elküldte neki a cikket, és csodák csodája, kapott rá választ, és egy dedikált kottát, amit nagy becsben tartott. Felesége, Eszter asszony született pedagógus volt, ő korábban a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumba járt, ahol Sztojanovits Adrienne volt az énektanárnője. Köztudott, hogy Kodály ennek a lányiskolának írta 1929-ben a Pünkösdlőt. „Talán a mai frissességemet is ennek köszönhetem: az ifjúság jelenléte mindig megfiatalítja az embert. Ahogy a közös éneklés is. Mi minden este, lefekvéskor elénekeltük a gyerekekkel együtt az Adjon Isten, jó éjszakát! című dalt. Amikor a feleségem meghalt a János kórházban, ott is ezt a dalt énekeltük közösen, ezzel búcsúztattuk el” nyilatkozta nemrég a sajtónak Lukin László. A mester hitt az emberi méltóságban, vallotta a szellem tisztaságát és szabadságát, és meggyőződése volt a jó ügy szolgálata. Több évtizedes zenepedagógusi, ismeretterjesztő, kultúraközvetítő munkásságának köszönhetően - bár az Úr úgy látta jónak, hogy magához hívja, hogy a nagy mesterekkel: Kodállal, Beethovennel, Mozarttal együtt az angyali szférák zenéjét hallgathassa - itt van közöttünk az emberi élet értelmes határáig!

Emma

Magyar Fórum 2004. szeptember 2.

*****

Lukin László emlékére

Kevesen szentelték életüket úgy a zenének és a zenepedagógiának, mint *Lukin László*. Először kisiskolásként, a Mesélő Muzsika egyik előadásán hallottam beszélni - tátott szájjal hallgattuk. Később ő konferálta első kórusfellépésünket is a Zeneakadémián. Azt hiszem, ezekkel az élményekkel nem vagyok egyedül. Akik ismertük, hallottuk őt műsorvezetőként, biztos nem felejtjük el. Énektanárként, karnagyként, a Muzsika Tücsökmuzsika rovatának szerkesztőjeként, ének-zene tankönyvek, cikkek, tanulmányok szerzőjeként, valamint kórusművek szövegeinek műfordítójaként szintén maradandót alkotott. A közművelődés területén végzett munkájának elismeréseként egy éve Wlassics Gyula - díjjal tüntették ki.

Első felesége *Horváth Eszter* is legendás zenepedagógus volt, s szintén haláláig aktív. Nyolc gyermeket neveltek fel, s mindnek átadták a zene szeretetét - úgy, ahogy nekünk is annak idején a Mesélő Muzsikán. Lukin László több mint két évtizede nyugdíjba vonult ugyan, de szinte haláláig dolgozott, a zene misszionáriusaként járta az országot.

Hetvennyolc év kemény munkája után most megpihent, s átadta a stafétabotot nekünk.

Kiss Eszter Veronika
(*Magyar Nemzet* 2004. szeptember 3.)

*****

Lukin László (1926-2004)

Hallgatott annak a szavára, akit nagyon szeretett. Első felesége, *Horváth Eszter* azt mondta neki, nem kell a karmesterség meg az operai dirigálás, legyen ő csak pedagógus, úgy, ahogy édesapja is és ő is. A Zeneakadémiára Bajáról került, hogy elvégezze az egyházzenei és középiskolai ének-zenetanárképző szakot *Bárdos Lajos* és *Ádám Jenő* tanítványaként. Az egyházzenei tanszokról Kodálynak is az volt a véleménye, hogy az elsők között van a maga történelmi beágyazottságával, világnézetével, zenetanítási igényességével. A megszerzett tudással és tanári példaképeivel felfegyverkezve indult neki az ének-zene tanári pályának.

Harminc évig tanított a Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziumban. De aki nem oda járt, az is megismerte ének-zene tankönyvein keresztül minden gimnáziumban és az általános iskola 7-8. osztályában. Azokban az esztendőkből is két neves templomban orgonált és énekelt a Mátyástemplom kórusában, amikor a tanárság és az egyházi szolgálat nem fért össze. Az iskola falai közül kilépve egy ország figyelte őt a televízióból a Zenélő órák műsorvezetőjeként, amint - abban a hitben, hogy a nívós zene eljuttatható mindenkihez - bámulatosan közérthetővé tette a muzsikát. Éveken át vezette a Marczibányi Téri Művelődési Központ Marcipán muzsika című, gyerekeknek szóló zenei matinéját is, ami a legkisebbek zenei nevelését szolgálta. Nyolc gyermeket nevelt fel, mindannyian tanultak zenélni és énekelni.

A II. kerületi egyházi kórusok Musica Sacra Civitatis elnevezésű hangversenyének többszöri műsorvezetője volt, hatalmas zenei tudásával, humorával mindig emlékeztetett ezeket a találkozókra. 1996-ban a Magyar Kultúra Napján zenepedagógusi és karnagy munkásságáért a *Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjét* vehette át. 2000-ben, alapításának évében elsőként vehette át a *II. Kerületért Emlékérmét*. Életének 79. évében távozott közülünk.

Búcsúztatása augusztus 30-án volt a városmajori templomban, örök nyugalomra augusztus 31-én helyezték Baján, abban a városban, amelynek díszpolgára volt.

A képviselő-testület augusztus 25-i ülésén Bencze B. György képviselő (Fidesz-MKDSZ) javasolta, hogy az idén ötödik alkalommal megrendezett kerületi egyházzenei kórusfesztivált, melynek a kezdetektől mentora és többször műsorvezetője is volt a neves zenepedagógus, nevezzék el Lukin Lászlóról. Horváth Csaba polgármester egyetértéséről biztosította a képviselőt, hiszen ezzel a gesztussal szerinte is méltó emléket állíthat a kerület a kitűnő zenepedagógusnak.

Budai Polgár 2004. szeptember 2.

*****

Piros szív, fehér hó, zöld levél...

avagy

Szépséges muzsikában fürdettük meg lelkünket

Szeptember 16-án a XII. kerületi Örmény Önkormányzat rendezte a Klubestet a Magyarok Házában. A zeneterem zsúfolásig megtelt, pótszékeket kellett hozni, hogy minden vendégünk ülve hallgathassa meg a világhírű szonénekes-zeneszerző *Mártonffy Miklós* műsorát.

A művész évtizedeken keresztül járta a világot, sok-sok országban koncertezett, de mindig hazatért, mert hazahúzta a szíve. Gyötörte a honvágy. Ezt az érzést *Wass Albert* is ismerte, és

egy gyönyörű versében meg is fogalmazta. 1948-ban Plarnhofban írta meg egy dalszöveg pályázatra *Honvág* című versét, amelynek minden sora a hazaszeretetről szól:

„Susog az erdő, szállnak a szelek,
a szelek szárnyán vándor fellegek,
keletnek szállnak, hazafelé...
Magyarország felé... ”

Mártonffy Miklós szívét megérintette a szöveg, és zenét komponált hozzá, egy másik Wass Albert költeménnyel, az *Őszi Hangulat*-tal együtt. A Torinói Magyar ház felkérésére, a zenei fesztiválra viszi el a halhatatlan írófejedelem megzenésített szellemi hagyatékának drágaköveit. Magyarországon, közönség előtt még nem hangzottak el ezek a dalok. Nékünk adatott meg az a szerencse, hogy a kanadai turné előtt, premierként gyönyörködhettünk a költő és a zeneszerző szellemi találkozásának ihletett darabjában.

Kérdésemre a művész elmondta, hogy erdélyi örmény család leszármazottja. Ősei - keresztény hitük megtartása érdekében - Moldvából menekültek el, és telepedtek le azzal a 3000 örmény családdal együtt Erdélyben, akiket I. Apafi Mihály fejedelem hívott be, hogy a török-tatár által feldúlt, elnéptelenedett országban tudásuk – pénzük - szorgalmuk révén fellendítsék az életet.

A család örmény neve Márdirosz volt, és Szamosújváron éltek. A szülők zeneszerető emberek voltak, Édesanyja hegedűművésznő volt, de a háborúban egy tragikus esemény miatt a kezei megsérültek és hangszeren nem tudott többé játszani. A mama szép énekhanggal rendelkezett, egy ideig énekelt is, tőle hallotta kisgyermekként *Aram Hacsaturján* szerzeményét, az 50-es évek híres slágerét: a Jerevánt, amelyet most mi is meghallgathattunk dzsesszesített változatban.

Megtudtuk azt is, hogy a világ számos országában muzsikált, hosszú ideig, többször volt kinn Svájcban, ahol (az elterjedt nézet ellenére, mely szerint a svájciak barátságtalanok, nem fogadják be az idegeneket) sok baráttra tett szert, és szívesen, szeretettel gondol vissza az ott töltött időre.

Jelenleg a *Kincsem Rádió* műsorvezetője, zenei szerkesztője. A közvélemény kutatás szerint külföldi magyarok körében ez a leghallgatottabb magyar adó, mert elviszi hozzájuk a magyar kultúrát, színes kaleidoszkópként gyönyörködhetnek a magyar irodalom- történelem - zene szépségében. Segít nekik megtartani identitásukat: ez a rádió a magyar élni akarás és a magyar megmaradás rádiója. Az AMOS 1 műholdról sugározza a műsorát, de interneten, is hallgatható a www.kincsemradio.hu címen.

Novemberben kanadai turnéra indul, 3 hétig tartózkodik kinn, nagyvárosokban ad koncertet az ott élő magyaroknak. Neves művésztársakkal együtt fog fellépni, itt hangzik majd el a két megzenésített Wass Albert költemény is. Tervei között szerepel egy zenei CD-(kazetta) kiadása a közeljövőben. A zenei anyag teljesen készen van, sajnos, pénzügyi okok késleltetik a megvalósítást.

Beszélgetésünket természetesen zenével „fűszereztük”, meghallgattuk a híres, szép „Piros szív, fehér hó, zöld levél” című számot, a „Szamos-parti estéket”, a „Magányos zongorista dalát”, Juhász Gyula szép versének zenés változatát, a „Milyen volt szőkeségét”, Kozma József: „Hulló levelek” c. örökzöld slágerét.

Néztem a közönség csillogó szemét, a zenétől ellágyuló arcokat. Rövid időre elfelejtettük a rohanó mindennapok gondjait, részesei voltunk a varázslatnak, amellyel egy nagy művész ajándékozott meg bennünket.

A zenén kívül megajándékozta a közönséget egy szép emléklappal is, Wass Albert „Honvág” című versével, amelyet a két legfiatalabb vendégünk, *Nagy Lili és Nagy Daniella* osztott ki a megjelenteknek.

A szellemi táplálékot nagyszerűen egészítette ki a Rigó Jancsi cukrászda sok-sok finom

süteménye, a műsor után kellemes, baráti beszélgetés, az oldott hangulat.

Szép esténk volt, a jövő évi (általunk rendezendő) klubestre ismét Mártonffy Miklóst hívom majd meg, hogy gazdag repertoárjából további dalokat hallgathassunk, és feltölthessünk azzal a szépséggel, amelyet a szerzeményei árasztanak magukból.

Kedves Olvasó, (aki nem lehetett jelen a klubestünkön, és most ezt a tudósítást olvassa) Önt szeretném megajándékozni. Bízom benne, hogy örömét leli a Wass Albert versekben, amelyet szeretettel küldök Önnek.

Csíkszentgyörgyi -Ficzus Margit

*****

Erdély járás felsőfokon 2004-ben Egy különleges élmény

Bevezető

Az 1940-44-es években évenként egyszer-kétszer meglátogattam rokonaimat Erdélyben. Az utolsó évben, 1944 augusztus végéig két és fél hónapig építettünk egy erődvonalat a keleti Kárpátokban.

Kolozsváron laknak még örmény származású rokonaink: a Murádin családok. Jenő és Laci unokatestvéreim, akik mindketten igen jelentős szerepet vállalnak az ottani kulturális életben.

60 év elteltével az emlékeimet szerettem volna felélnéskíteni, ezért jelentkeztem erre a túrára. Benyomásaimról, élményeimről ennek tükrében adok számot az alábbiakban.

Összefoglalása az átélteknek

A táj nagyon szép és sokoldalú. Egy keveréke Svájc, Ausztria, Toszkána, Dél Tirol vidékének. Ezt minden nagyizolás nélkül mondhatom, mert mindenütt jártam, Ausztriában és Svájcban laktam is évekig. A Hargita, a Mezőségi tóvidék, a Kárpátok egy keveréket alkotnak, mely minden igénynek megfelel. Én például síeltem hetekig Borsafüreden, akkor még síliftek nélkül, most pedig mindenféle sí felhúzó is vannak. De meg kell említenem azt a látványt, ami a Királyhágó után elénk tárult; előtérben a lágyszalagú lankák és háttérben a magasabb hegyek gerincvonalai keretezik a képet, vagy Torockó és környéke a várral. Sajnos nem lehet minden gyönyörű kép-élményt megörökíteni, de talán egy ideig megmarad az emlékezetünkben is.

Az életben egy nagyon lényeges tényező az emberi kapcsolatok megtartása illetőleg fejlesztése. Ennek sikeres és nagyon szép megnyilatkozása volt - ami a magyar-örmény-székely kapcsolatokat illeti - a magyar-örmény találkozó Csíkszépvízen. Nagyon meghatott az emlékmű koszorúzás a templomkertben és elismerésreméltó volt a csíkszépvíziektől csoportunk szeretetteljes fogadása, megvendéglése.

Vendéglátó házigazdáink is mindent elkövettek, hogy jól érezzük magunkat és valamennyivel jó viszonyba kerültünk. Az utazó csoporton belül is jó volt a hangulat, hiszen mindnyájan ugyanazt akartuk: Erdélyt megismerni lehetőleg minél magasabb szinten és a kapcsolatot ápolni Erdély és Magyarország között. Számomra meglepő volt, hogy akadály nélkül sikerült tervünket teljesíteni.

Dalok, táncok

A kiránduló csoportunknak nagy erőssége volt a busz közepén elhelyezkedett énekkar egy profi karnaggal. A szép magyar népdalok - különösen a hazafelé úton naplementében és a szép környezetben - nagyon jól hatottak. Felelevenítették bennem a 60 évvel ezelőtti történeteket, ugyanis mi is ugyanezen dalokat énekeltük a HÖKK keretében (HÖKK= honvédcserkész őrsvezetők kiképző kara). Annak idején egyik cél volt a népdalokat népszerűvé tenni, így mi is ezt tettük.

A táncbemutatók úgy Széken, mint Kalotaszentkirályon - mindkét esetben szíveslátással: csöröge illetve hólabda sütemény snapsszal - nagyon kedvesek voltak. Mindenütt szép kézimunkákat is lehetett vásárolni, ami az ottaniaknak segítséget jelentett, nekünk meg jó minőségű emlékeket.

A dalokkal kapcsolatban meg kell említenem Gabi búcsúdalt, amelyet a kiránduló csoport számára énekelt el, mert senki más nem búcsúzott el egy dallal a közösségtől s amely ráadásul tökéletesen megfelelt az adott helyzetnek, hangulatnak.

Kiértékelés

A kirándulás nemhogy teljesen megfelelt várakozásaimnak, hanem lényegesen felülmúlta azt. Az egész program magas színvonalú volt s ottlétünk bizonyítottan elérte azt a fontos célját is, hogy mi magyarok - határon innen és túl - fogjunk össze.

A szervezés - *Dr. Szarka György*- még kritikus esetekben is nagyon jó volt. Ha egy program valamilyen okból nem volt elérhető, mindig akadt helyébe pótlás.

A székelyek falusi vendéglátása a turizmus fellendítését, a kapcsolatok bővülését, a fejlődést célozza, melyet okvetlen segíteni kell, persze az adott lehetőségek között. Jó lenne a nemzetközi normát elérni majdan, hogy egy kétágyas szobához jusson egy fürdőszoba is.

Az eljövendő kirándulásokon - a busz utakat fellazítani - jó lenne mindennap egy másfélórás kis gyalogtúrát a programba venni, mely megmutatná a csodaszép természetet.

Ambrus József - Németország

*****

Barangolásunk őseink földjén, Erdélyben (2004. augusztus 23-30.)

Barangoló csoportunk útitervét teljesítve, sőt kiegészítve szerencsésen hazaérkezett augusztus 30-án, mint ahogyan a szeptemberi képes beszámolómból már értesülhetett a kedves Olvasó. Gazdag programunkat azonban érdemes - így felsorolásképpen is - ismertetni, kedvcsinálóként. A teljesített program bizonyítja, hogy ezek a barangolások lehetővé teszik Erdély alapos megismerését a mélyrétegektől a csúcsokig. Ugyanakkor feltölt és megerősít bennünket is. Szükségünk van rá.

1. nap: Révi szoros, Tordaszentlászló
2. nap: Kolozsvár: Házsongárd, Szervátiusz kiállítás, Farkas u-i templom, Kakasos templom, Szt. Mihály templom, Kolozsmonostori templom, Torockó, Torockószentgyörgy, Székelykő vár
3. nap: Vasasszentgotthárd, Szék: bemutató, templom, tájház Szamosújvár: templom, temető, koszorúzás Bonchida: Bánffy kastély Válaszút: kiállítás, kastély
4. nap: Pusztakamarás: Sütő András szülőháza Szászrégen: fogadás a templomban Holtmaros: gyermekotthon, templom Marosvécs: Kemény kastély, Helikon Csíksomlyó: kegytemplom, Salvator kápolna, búcsú helyszíne Zetelaka
5. nap: Székelyudvarhely: városnézés

- Bögöz: templom
Székelyderzs: erődtemplom
Szejkefürdő: Orbán Balázs síremlék
6. nap: Csíkszereda: Makovecz tervezte templom
Csíkszépvíz: örmény katolikus szentmise, kulturális műsor, magyarörmény családi találkozó
7. nap: Segesvár: városnézés, Petőfi szobor, Márton Áron szobor
Erzsébetváros: örmény katolikus nagytemplom
Nagybaromlak: erődtemplom
Marosszentimre Tordai hasadék
8. nap: Kalotaszentkirály: népviselet bemutató, néptáncbemutató, templom,
Ady emlékmű
Vársonkolyos: túra és borkóstoló
Nagyvárad: Kiss Stúdió Színház pódiumműsora

*****

Kaláka Táncegyüttes - Szamosújvár

Nagy sikerrel lépett fel az általunk már jól ismert Kaláka Táncegyüttes a „Magyar Világ 2004” kiállítás keretében rendezett Régiók Találkozása Kárpát medencei előadók és együttesek bemutatkozása c. kulturális találkozón a Budapesti Nemzetközi Vásár területén 2004. szeptember 11-én. A Magyar Kultúra Alapítvány ez alkalomból a sikeres részvételüket Emléklappal tüntette ki. Megérdemelték, tanúsíthatjuk. Gratulálunk.

M

*****

Enyedi Sándor

Örmények a magyar színházban *3., befejező rész*

Színigazgatók, rendezők

A színészek, színigazgatók közül említést érdemel vitéz *Jakabffy Dezső* (1895-1965), aki pályájának elméleti és gyakorlati alapjait még az első világháború kitörése előtti években Rákosi Szidi (1852-1935) színi iskolájában sajátította el, s művészetére termékenyen hatott Max Reinhardt rendezői tanfolyamának elvégzése. Volt színész, főrendező és igazgató. A második világháború utáni években színháza megszüntetéséig, 1948-ig a szatmári társulatot vezette. Munkás éveit nyugdíjba vonulásáig csak 1953-tól folytathatta Sepsiszentgyörgy teátrumában. *Jakabffy* ivadék a mai nap is aktív *Bende Miklós* (1921-), aki rendezései mellett egykoron mint alternatív színházak létrehozója írta be nevét a magyar színháztörténetbe.

Az örmény származású színművészek tábora népes: *Dajbukát Ilona* (1892-1972); *Pápay Klára* (1900-1985) és fia, *Bánffy György* (1927-); *Gajzágó Denis* (1920-1998); a két Ferenczy-testvér: *István* (1937-2002) és *Csongor* (1939-) és *Voith Ági* (1944-) e névsort gazdagítja, csakúgy mint a két örökifjú: a kolozsvári *Senkáliszky Endre* (1914-) és a budapesti *Arcalian*, azaz *Agárdi Gábor* (1922-) - mindketten máig is részesei a színházi életnek.

Örmény gyökerekkel rendelkezik a táncszínház jelese *Novák Ferenc* (1931-) koreográfus és lánya, *Novák Eszter* (1964-) rendező is.

Drámaírók

Az „örmény-magyar” drámairodalmat a történelmi forráskutató, újságíró *K. Papp Miklós* (1837-1880) is gazdagította. Az 1867-ben alapított kolozsvári napilap, a Magyar Polgár

szerkesztőjének műveit a kolozsvári társulat játszotta el (Rossz világban élünk, 1862; Bajszerző, 1865. április 1., Judit asszony, 1878. február 23.). A Judit asszony számos vidéki városban is színre került, Az ördög bibliája című művét pedig a pesti Népszínház tűzte műsorára 1879 januárjában. A darab ugyan a fővárosban megbukott - vidéken azonban hosszú ideig a társulatok repertoárján maradt. K. Papp halála előtt fejezte be Absolon papa c. vígjátékát.

K. Papp Miklós a forrásokat közlő Történelmi Lapokban, a Magyar Polgár ingyenes mellékletében, több fontos színháztörténelmi forrást adott közre. A színház mindenkor közel állt hozzá - felesége, *Szabó Jozefa* is színésznő volt. Két ízben még azt is mérlegelte, hogy bérbe veszi a kolozsvári színházat. Betegségének előrehaladása bizonyára szerepet játszott abban, hogy erre a lépésre mégsem került sor.

Miközben másodrendű vidéki drámaírók próbálják mérlegre tenni képességeiket, váratlanul berobban az irodalomba egy hajdani papnövendék, teológiai professzor, *Csiky Gergely* (1842-1891), aki 1875-ben a Jóslat c. verses színjátékával a Magyar Tudományos Akadémia pályázatán pályadíjat nyert. Miközben kilép az egyházi szolgálatból, több figyelmet érdemlő darabbal jelentkezik: megírta a Proletárokat (1945 után Ingyenélők! címmel játszották), 1880-ban a Mukányit, a következő évben a Cifra nyomorúságot. 1887-ben a Buborékok c. nagy visszhangot kiváltó darabja jelzi gyors előremenetét a drámaírói pályán. Szinte valamennyi művét rögtön bemutatták. 1891-ben, halála évében keletkezett Nagymama című művét pedig a legnevesebb matrónakorú színésznők (Prielle Kornéliától Tolnay Kláriig) választották „jutalomjátékul”. Zenés változatában Blaha Lujza, Honthy Hanna és Berky Lili brillírozott. Csiky - a 19. századi hazai drámaírók közül szinte egyedül külföldön is a legnépszerűbb lett: Bécsben, Berlinben, Koppenhágában is játszották. Drámaírói tehetsége mára sem fakult meg; új előadások, friss adaptációk készülnek alkotásaiból.

Nem mindenki lett Csiky Gergely, de nem is csak *Gorové Lászlóból* és K. Papp Miklósból áll a drámaírással kacérkodó örmények névsora. A sokfajta irodalmi és újságírói műfajban próbát tett *Tőrös Tivadar* (?-1895. november 19.) Az örmény címmel sikeres színdarabot is írt, amelyet Erdély-szerte játszottak, legnagyobb sikerrel talán Aradon mutatták be 1890 novemberében. Színre került 1892-ben a budapesti Városligeti Színkörben is. A szerző neve mára már alig ismert, amiért ő maga is felelős: a szamosújvári Marusán Bogdán fia szerette az írói álneveket, korának népszerű lapjában, a Bolond Istókban *Afgánisztán Vártán* néven írta csípős cikkeit. *Gajzágó Salamontól* (1828-1898) a Számvevőség elnökétől sem állt távol a színház: két darabja is színre került: a Békési c. a budapesti Nemzeti Színházban (1856), a Majláth Margit c. pedig Kolozsváron. *Korbuly József* (1860-1917) hírlapíró, szerkesztő - több korabeli lapnak belső munkatársa novellaíróként és regényíróként is ismert volt. Az elismert vőlegény, valamint A felsült Don Juan c. színműve sajnos kéziratban maradt, de Az apa szerelme c. darabját 1887. március 20-án műsorára tűzte a kolozsvári színház.

Csiky Gergely halálának évében, 1891-ben Szamosújváron *Báhlavuni Vahram* igazgató irányításával kilenctagú, örményül játszó társulat jelent meg. Műsorukon két drámai mű és egy egyfelvonásos énekesjáték szerepelt. A 7. század híres örmény hadvezéréől, Kaje Vahanról szóló dráma két ízben került a közönség elé. A nézők már nem nagyon értették a nyelvet, a több mint két évszázada letelepedett örmények késői ivadékaik sajátjuknak már csak a magyar színészeket és a magyar nyelvű drámákat érezték. Csiky Gergely és társai értékes színelőadással gazdagították a magyar színháztörténelmet.

Vége

*****

A „világban szétszóródott” Ani

Vannak olyan új ismeretek, amelyekről azt gondolhatja az ember, hogy inkább összezavarják a korábbiakat, mintsem hogy megvilágítanak őket. Ugyanakkor ez a jellegzetessége annak az útnak, amely a minőségi ismeretekhez vezet.

Éppen ebbe a kategóriába tartozik az a nemrégén Budapesten kiadott könyv, amely ezt a címet viseli: *Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai*. A címben szereplő „vonatkozásai” szó keveseket ejt ámulatba: széles körben ismert tény, hogy a régi örmény fővárosok közül a legnépszerűbbnek, Ani városának lakosai emigrációjuk egyik fő útvonalául azt az utat választotta, amely a történelmi Magyarország Erdély nevű országrészébe vezet, ahol Ani lakosai megalapították saját városaikat, előrelelendítették az ország fejlődését, az új hazának ismert művészeket, írókat, tudósokat és... nemzeti hősokeket adtak. Ami viszont ámulatba ejt, az a „vonatkozásai” szó új tartalma, amely magára a városra vonatkozik és szinte mesébe illő. Arról van szó, hogy a könyvben Ani építészetének remekműveit ábrázoló jó minőségű fényképek mellett, amelyek már megszokottak az örmény szemek számára, találunk néhány ismeretlen templomról szóló további fényképet, amelyek elbűvölnek minket örmény voltuk révén. Ezek a képek szinte ugyanabban az időben épült magyar templomokat ábrázolnak. Szemeink számára ismerősek az oszlopfők, az oltárok, a záró elemek és egészen nyilvánvalóak a külső falak sokszínű hasonlóságai. Szerepelnek a könyvben ezen templomok alaprajzai, amelyekről azt gondolná az ember, hogy örmény tervezők művei.

Természetesen Ani templommaradványai korábban épültek, a X-XI. században, de nincs nagy történelmi korkülönbség a kettő között: a magyar templomok a XI-XII. századra datálhatók. Ha számításba vesszük ezt a körülményt, valamint az Örményország és Magyarország közti térbeli távolságot, akkor ezeket az építészeti hasonlóságokat titokzatosnak gondolhatjuk. Vagy emlékezhetünk az osztrák *Joseph Atrigovsky* elméletére, amely az európai építészet forrásai közé sorolja az örmény építészetet - ez az elmélet a múlt század első évtizedeiben a kiváló akadémikus ellen méltatlankodások és ellenkezések viharát váltotta ki kollégái részéről, s az északi német központi kupolás templomépítészet impozáns párhuzamaira támaszkodott.

Itt félbe kell szakítsam filológiai elemzésemet és az örmény építészeti, szakemberek és kutatók figyelmét a magyarországi anyag felé szeretném fordítani, átadván a szót az Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai című könyv szerzőinek, *Gondos Bélának* és *Horváth Zoltán Györgynek*.

„Magyar szempontból a legfontosabb Ani templomai közül a ma is szinte tökéletesen ép, hatkaréjos Szt. Gergely templom, amely a Kaukázus-vidéken korábban is alkalmazott nagyon jellegzetes építésmód egyik XI. századi továbbélése. Ilyen kívül teljesen kör alakú, belül azonban hatkaréjos - azaz hat, virágsziromszerűen, szabályosan elhelyezkedő félkörívvel épített - templom Európában kizárólag a Magyar Királyság területén található.”

Ezután a szerzők számba veszik azokat a magyar templomokat - idézván e templomok stílusát leíró építészettörténészek véleményét - amelyek megmutatják a szakembernek az utóbbiak zavarát, akik arra törekszenek, hogy csupán az európai hagyományok, a katolikus teológia körébe helyezték el.

A könyv felépítése világos és jól megtervezett: Ani múltja, Ani kronológiája, magyar építészeti hasonlóságok, néhány más forrás, néhány következtetés, a hatkaréjos templomok kora, a magyar és az örmény történelem néhány kapcsolódása. Váratlan és figyelemfelkeltő az utolsó fejezet: „Abszurdum avagy Ani meglátogatásának technikai részletei”, amely leírja azokat a nehézségeket, amelyekkel az érdeklődő vagy a régész találkozik az Aniba vezető úton, információkat a Karsz-i múzeum minimális nyitvatartási idejéről, ahol az Ani épületegyüttes területére való belépéshez szükséges jegy kapható stb.

A könyv jellegzetességei közé tartozik, hogy az örmény műemlékekkel párhuzamosan

fényképekkel mutatja be az iszlám műemlékeket is. Felületesen szemlélve örménynek vélénk őket, csak a figyelmes tekintet számára válnak nyilvánvalóvá a muzulmán egyházi építészet jellegzetes díszítései. A szerzők az örmény építészet nyilvánvaló befolyását hangsúlyozzák, de az idegen uralom alatt álló Aniban épült mecset, amelynek építőanyaga az örményországi tufa, annyira „Aniszerű”, hogy szakember feladata eldönteni, vajon örmény építész részvételéről, vagy egy újjáépített épületről van szó. A könyvet a Szent Korona öröksége sorozat keretében csodálatos minőségű tipográfiával jelentette meg Budapesten a Romanika könyvkiadó. Fejezetei három nyelven olvashatók: magyarul, németül, angolul. A könyvet gazdagon díszítik illusztrációk, a fényképek élénkek, gyakran művészi értékűek. A fényképész a szerzők egyike, *Horváth Zoltán György*.

Külön meg kell emlékeznünk a budapesti Fővárosi Örmény Önkormányzatról, melynek anyagi támogatásával jelent meg a könyv. A magyar állam tíz éve ad a kisebbségi önkormányzatoknak évente jelentős összeget a kulturális identitás erősítésére. A jelen könyv esetében a rendelkezésre álló anyagi eszközök gondos felhasználásával, azaz az anyagi forrásnak egy dicséretes kezdeményezésre való fordításával állunk szemben.

Vahram Martiroszjan
Hajasztani Hanrapetutjun 2004. július 23.
(Örmény Köztársaság Parlamentje napilap)
Fordította: Zsigmond Benedek

*****

Hangulatjelentés az Égei tenger partjáról

Kissé szorongva vágtam bele a hirtelen adódott lehetőségbe, Törökország Égei tenger parti részének látogatásába. Ezt a szorongást valószínű örmény és magyar gyökereim okozták, mindkettőnek bőven volt rá oka. Úgy látszik, a történelem beléivódik génjeinkbe. Érdeklődve vártam a találkozást. Megvallom nagyon kellemesen érintett a barátságos fogadtatás, mint magyar turistát. Lépten - nyomon a közös rokonságra, a közös gyökerekre utaltak, Attila népének tartva magukat is. Örmény gyökereimről mélyen hallgattam, hisz a XX. századi népirtás még elevenen él bennünk. Az azonban elgondolkodtató, hogy „hivatalosan” egyetlen helyen sem említették meg az örmény nemzeti kisebbség létét, amely többmillió volt a XX. század elejéig. Az már szinte „természetes” volt, hogy a közel másfélmillió örmény kiirtásáról, a XX. század első nagy népirtásáról senki sem tett említést. Nemcsak az úti kalauzok, de a magyar idegenvezetőnk sem hallott róla, csupán a kurd kisebbség milliós tömegének kiirtásáról tett említést a török nemzetállam kialakítása során. Agyonhallgatott történelem.

Az Égei tenger déli partvidéke nem éppen az „örmény őshaza” vidéke, mégis számtalan jelét találtam kultúránknak. Ha csak a török konyhát említem, egy örmény származású azonnal észreveszi a több ezer éves örmény gasztronómia hatását. A sok zöldség és gyümölcs, édesség, fűszerek, mind az ismert ízeket elevenítették fel. Még az angadzsabur levesből jól ismert darált hússal töltött tésztaételeket (fülecskéket) is megtaláltam, csak a huruttal savanyított hússalves hiányzott „alóla”. Tehát még az őshazából hoztuk magunkkal ezt a finomságot, itt a bizonyíték! Érdekes, hogy a jelenlegi Örményországban nem ismerik. Az örmény édességek most „természetesen” török édességként kerültek asztalunkra, mint a pahlava, a dalauzi, a törökméz, valamennyi fő alkotórészeként a méz, amelynek számtalan változata különleges ízeket produkált. A lepénykenyerük valamivel vastagabb, mint az örmény lavas, de ugyanúgy sok nyers zöldséggel együtt fogyasztják. A petrezselyem, kapor, zeller és általam nem ismert zöldféléket, fűszernövényeket nem kis csokrokban vásárolják a piacon, üzletekben, mint nálunk, hanem kötegekben, hiszen olyan mennyiségben fogyasztják reggel, délben, este, nyersen, párolva, sütvé. Paradicsom, padlizsán, karfiol, uborka, paprika,

hagyma, tök, olajbogyó (legalább 3-4 fajta) minden étkezés alkotórésze. Nyugodtan és hosszasan étkeznek, ez már önmagában irigylésre méltó.

Mediterrán hangulat, tisztaság az utcákon, szállodákban, tengerparton, szívélyes kiszolgálás. Szinte elfelejti az ember, hogy Kis-Ázsiában van, viszont azt nem, hogy mi, Európa közepén, piszokban, udvariatlan, durva emberek között vagyunk kénytelenek élni.

Egy török népitánc-bemutatón különös riadalmat éreztem belül, amely a korábbi szorongásomat igazolta. A harci zenére táncoló népviseletbe öltözött férfikar vadsága a törökdúlást idézte fel bennem, az Egri csillagok képsoraira emlékezve. S elképzeltem a sokszor olvasott borzalmakat, az örmény falvak felégetését, a pogromokat az 1900-as évek elején. Nem férfiaságot, hanem vadságot tükrözött a tánc, amelyet még egy harci díszbe öltöztetett táncos is erősített, ruháján a kozákokhoz hasonló töltény-díszítéssel. A zene csak fokozta ezt az érzésemet, bántóan éles, vad, ismétlődő motívumaival.

Az Égei tenger partvidéke - ugyanúgy, mint a Földközi-, vagy a Fekete tengeré - bővelkedik görög-római emlékekben. A nyugati civilizáció bölcsője ez a vidék, 3000 éves görög emlékek lépten-nyomon.

Az Égei tenger É-i részén találta meg *Heinrich Schliemann* 100 évvel ezelőtt Tróját, amelynek ásatásai ma is folynak. *Ephesos* és *Halikarnassosz* - mai nevén *Bodrum*, vagy a szír határhoz közeli *Antalya*, ókori nevén *Antiochia* ugyancsak a korai kereszténység nyomait őrizi. A hagyomány szerint 2 évvel Krisztus keresztre feszítése után az új hit követői Jeruzsálemből ide menekültek s a befogadottakat itt nevezték először „keresztényeknek”. Az ókori Ephesoszhoz közeli *Meryemanában* áll az a szerény kőház, ahol Mária, Jézus anyja élt. Most templom. A 431. évi efezusi zsinat rendelkezett a Mária kultusz bevezetéséről. II. János Pál pápa 1976-ban látogatta meg az emlékhelyet, amelyen a világ minden tájáról összesereglett hívek együtt ünneplik Mária mennybevitelét.

Pál apostol - ki a Földközi tengerpart közeli *Tarsusból* származik - Kr. u. 47-től térítő útjai során járt Ephesosban és más kis-ázsiai városban is.

Törökország területén 7 egyetemes zsinatot tartottak: Konstantinápoly (ma Isztambul), Nicea (Yznik), Ephesos (Efes) és Chalcedon (Kadiköy).

Az efezusi zsinaton (431) mutatták be a 423-ban elkészült örmény Szentírást (Ásztvadásuncs - Isten lélegzete), amely másodközvetítésből, a szír Pessita szövegváltozatból lett fordítva - tudtam meg Tutsek Árpád Izsák „Theosz volá Szava” c. cikkéből (Demokrata 2004/25).

Ephesos Kis-Ázsia egykor legjelentősebb kikötővárosa és kereskedelmi központja volt Kr.e. I. században. A római időkben Asia provinciaként létezett. Pál apostol itt alapította meg a legelső keresztény közösséget Kr.u. 54-ben. A hihetetlen épségben megmaradt város egy pestisjárványnak köszönheti pusztulását, elnéptelenedését. Az egykor 200 ezer lakosú város színháza 25 ezer ember befogadására alkalmas, Kis-Ázsia egyik legnagyobb színháza, ma is működőképes. Palotái, fürdői, hatalmas könyvtára, templom, utcái, bordélyházai, csodálatos márvány mozaikjai, szobrai ma is megcsodálhatók. A feltárt terület a város területének csupán egyharmada.

Lépten-nyomon görög-római emlékekbe botlunk. A törökök nem is nagyon tudnak mit kezdeni velük, nem kötődnek hozzá, csupán idegenforgalmi célból foglalkoznak vele.

Így aztán görög oszlopokból kiképzett vendéglői asztalokkal, hamutartókkal is találkozhatunk.

(Az ottománok 1453-ban foglalják el Konstantinápolyt s I.(Nagy) Szulejmán alatt 1520-1566-ig válik a birodalom a Földközi tenger egész medencéjének meghatározó hatalmává.) A bodrumi bazárban egy szőnyegkereskedővel ismerkedtem meg. Sokáig gondolkodtam, hogy hol láttam ezt az arcot, mire felismertem benne egy gyergyószentmiklósi magyarörmény testvérünk vonásait: kese haj, szürkés-kék szem. Elmondta, hogy a török szőnyegművészet és kereskedelem az örményeknek köszönheti hírnevét. Megmutatta régi

örmény szőnyeggyűjteményét, amelyet édesapjától örökölt, mint ahogy az üzletet is. Elárulta, hogy Kappadókiából származik a családja s örmény gyökerei vannak dédszülői ágon. Csak ekkor mertem bevallani származásomat én is, amelyre boldogan azt felelte, hogy akkor valahol mi is rokonok vagyunk. Átadta névjegykártyáját és azt mondta, hogy ő egy barbár, ugyanis a neve Barbaros. Eltűnődtem, vajon miért nevezik így? Esetleg azért, mert ősei áttértek a muzulmán hitre, hogy túléljék a genocídiumot? S ezért kapták ezt a ragadványnevet? (Tudjuk, hogy a vezetéknéveket csak a XX. században vezették be Törökországban.) Az örmény történetírás többszázezer ilyen túlélőről tud. Kissé fáj a szívem, amikor felfedezve egy díszpárnába foglalt örmény szőnyegdarabot, rajta örmény betűkkel, megkérdeztem, felismeri-e azokat. Nem ismerte fel, régi török írásnak sejtette. Tőlem tudta meg, hogy örmény betűk. Ez lehetett a túlélés ára, a hit felhagyása, a felejtés, a beolvadás. Agyonhallgatott történelem.

Érdekes volt tetten érni a múltat a jelenben.

MS

*****

Szőnyegdarab Törökországból

A szőnyegen található szöveg jellemzése:

A szőnyeg feliratának nyelve: egyházi örmény
írása: majuszkuláris (modern jerkatagir) tartalma:
keresztvetést kísérő liturgikus szöveg

Magyaros átírásban (magyaros normalizált klasszikus örmény kiejtés):

Hanun Hor jev Vortvo jev Hokvujn szörpo. Amen.

Az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Ámen.

Zsigmond Benedek armenológus

*****

Kisebbségi nap a XII. kerületben

A XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeptember 26-án részt vett a Kisebbségek Napja kerületi rendezvényen a XII. kerületi Művelődési Központban. Nagy sikerrel mutatta be az örmény népzeneát *Avedikián Viktória* énekművész, aki gyönyörű hangjával és jól választott népdalaival - *Szuper Géza* kitűnő gitár kíséretével - méltán aratott sok tapsot.

Nagy számban látogatott el magyarörmény közösségünk erre a rendezvényre is, élvezni a sikeres bemutatkozást, találkozni és beszélgetni egymással.

M

*****

Szereped van, mely csak a tiéd, s ez a szerződésed Istennel.

(Márai Sándor)

*****

Bálintné Kovács Júlia - Kolozsvár

Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok

IV. rész

Az előző két Lukats örménysége még bizonyosításra vár, az viszont kétségtelen, hogy akiről most írni fogok, az erdélyi örménység egyik kimagasló alakja.

Az erdélyi peregrinusokról szóló könyvben ezt írják a szerzők:

Lukatsch, Cristophorus, Szamosújvár Lukácsi Kristóf 1824, Bécs- teol. stud. Szül. Szamosújváron, ahol apja örmény kereskedő volt. Szinnyei szerint Bethlenben született 1804. márc. 30-án. Tan. Szamosújváron, majd Gyulafehérváron. Befejezve tanulmányait 1827-ben rom. kat. pappá szentelték. Szamosújváron dolgozott káplánként, majd természettan- és mennyiség-tanárként tanított a gyulafehérvári papneveldeben. Közben számvevő jegyző lett. 1843-tól szentszéki ülnök, 1848-tól könyvtárnok, 1849-től egyháztörténetet és jogot tanított a papneveldeben. 1853-tól gimnáziumi igazgató, 1854-től esperes Szamosújváron. 1876 okt. 24-én halt meg. Fiúárva-házat alapított Szamosújvárott. Az örmények történelmének kiváló kutatója. (História Armenorum Transilvaniae. Szamosújvár, 1859).

Lukats, Iohann Marosvásárhely Lukáts János: 1828, Bécs med. stud. et. med. cand. Szül. Marosvásárhelyen, ahol apja tanár volt. Tanulmányait befejezve gyakorló orvos lett. 1840-ben Nagyváradon dolgozott.

Markovich, Vincenz, Grosswardein: 1839. szept. 28. Bécs – Laimgrube hadmérnöki. Szül. 1826. aug. 9-én Nagyváradon, ahol apja birtokos és postamester volt. 1843. szept. 5-én befejezve tanulmányait elhagyta az akadémiát.

A fentieket *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* c. munkája nyomán helyesbítem:

Markovich Vince János Dombegyházán született, Csanád vm. Nagyapja Markovits (de Spizza) Adeodat volt. Előbb szamosújvári tanácsos, majd nagyváradai postafőnök... Kilenc gyermeke közül a legnagyobb, Antal még Szamosújváron született. Az ő fia Vincze János már Dombegyházán látta meg a napvilágot, szülei ugyanis akkor már Csanád vm.-ben éltek, noha 1823-ban Szamosújváron esküdtek örök hűséget.

Máli, Michael - Szamosújvár: 1814. nov. 20. Bécs - Laimgrube- hadmérnöki. Szül. 1799. nov. 20-án Szamosújváron, ahol apja városi tanácsos volt. Tanulmányait befejezve 1820. szept. 5-én hadapród lett a hadmérnöki karon. Gyorsan haladt a katonai ranglétrán. Vezérőrnagyként halt meg 1858. aug. 9-én Baden Recoaroban (Tirol).

Mártonfi Antal: 1788, Bécs - theol. stud. Hell Miksánál tanult négy éven át csillagászatot. Előtanulmányait talán Kolozsváron végezte. 1782-ben a gyulafehérvári papnevelde tanára. Bécsből hazatérve a gyulafehérvári csillagvizsgáló igazgatója lett. Meghalt 1799. nov.19-én.

Mártonfi István 1740 előtt Olmütz. Kászonból származott. Hazatérve Csíkszentgyörgyön szolgált plébánosként.

Nuritsan, Martin v. Bihar 1840, Bécs-med. stud. IV évf. Apja örmény kereskedő volt.

Ohánoviwicz, Jacob Sigethinus - Máramarossziget: 1818, Lemberg - philos stud. 21 éves rom. kat. vallású. Apja nemesi eredetű kereskedő volt.

Orgidan, Basil v. Kronstadt 1841, Bécs- műegyetem: kereskedelmi. Apja kereskedő Brassóban.

Orgidan, Nicolaus v. Kronstadt 1842, Bécs- műegyetem: kereskedelmi. Apja kereskedő Brassóban.

Ostrowitzi, Anton v. Torda 1807. szept. 7. Bécs - Laimgrube- hadmérnöki. Szül. 1788. jún. 27. Apja vármegyei sebész volt. 1808. febr. 7-én távozott az akadémiáról.

Ostrowitzi, József Tr. 1788, Bécs orvossá avatják. 1800-ban Torda vm. tisztiorvosként tartják számon.

Ötvös Ágoston /Gyulafehérvár/: 1834, Bécs, med. stud. 1836-ban uo. orvosdoktorrá avatták. Prof. Dr. Seeburg mellett dolgozott közkórházi gyakornokként. Szül. 1811. ápr. 27-én Gyulafehérváron, ahol apja kereskedő volt. Tan. uo. a püspöki líceumban. 1828-tól Pesten orvostanhallgató. Orvosdoktori címet szerezni Bécsbe ment. Hazatérve külföldről gyakorló orvos lett szülővárosában. 1839-ben tiszteletbeli táblabíró; 1849-ben Gyulafehérvár képviselője az utolsó rendi országgyűlésen. Meghalt 1861. okt. 25-én. Történettudományi érdeklődése és tevékenysége elismeréseként a MTA levelező tagjává választotta 1860-ban. Ő szerkesztette a Gyulafehérvári Füzeteket.

(folytatjuk)

*****

Ki is volt az igazi Marcsa néni?

A Pallas-Akadémia Kiadó megjelentette a „*Marcsa néni szakácskönyve*” c. könyvét. Sajnos a könyvre vonatkozó háttér-információkat már tévesen közölték, megtévesztve ezzel az olvasó közönséget és rossz fényt vetve egy a könyv kapcsán még élő személyre. Ezzel kapcsolatban a téves tájékoztatást olvasni is lehet egy interjú kapcsán a Romániai Magyar Szó ez év január 7. számában. Itt ugyanis az jelent meg, hogy a könyv igazi szerzője egy gyergyóalfalusi Ágoston Marcsa nevű fizikatanárnő, aki unokahúgának írta a könyvet „Babi néni szakácskönyve” címen, abból az alkalomból, amikor unokahúga férjhez ment. Hát ez a legenda sajnos nem állja meg a helyét. A tényszerű valóság az így hangzik:

Az eredeti könyv „*Baby szakácskönyve*” címen jelent meg és az írója *Novák Mária* (Tántika, 1881-1975) volt. A könyvet unokahúgának írta, aki nem volt más mint *Balogh Rozália* (szül. 1908) alias „Baby” és aki még most is élő személy Budapesten. Én személyesen is felkerestem és beszéltem vele, tudott a könyv kiadásáról és ha nem is mondta, de talán bántotta a most 96 éves idős asszonyt, hogy a könyv nem eredeti formában jelent meg. Az is elvárható lett volna és nem csorbította volna a Pallas Kiadó hírnevét sem, ha előzőleg felkeresik személyesen is ennek kapcsán. Így talán nagyobb sikerre számíthattak volna a későbbiekben, mert hozzá lehetett volna tenni a még élő főszereplő visszaemlékezéseit is.

Egyébként *Novák Mária* nővére *Novák Teréz* (1876-1938) a kézdivásárhelyi *dr. Balogh Vendel* (1864-1917) ügyvéd neje volt. A szerző *Novák Mária*, más néven „Tántika” később Gyergyószentmiklóson élt és évekig a híres *dr. Fejér Dávid* házvezetőnője volt. Tántika Budapesten halt meg 1976-ban, de a gyergyószentmiklósi örmény temetőben temették el Fejér József és dr. Fejér Mihály sírjába. Ezt a sírt bárki megtekintheti Gyergyószentmiklóson napjainkban is.

Még kiegészítésképpen talán annyit, hogy „Tántika” szülei *Novák Sándor* (1834-1914) kézdivásárhelyi üvegorcelán kereskedő és a csíkszépvízi származású *Dávid Teréz* (1854-1937) voltak. „Baby” másik lánytestvére *Katalin* (1893-1983) a háromszék megyei Árvaleány-nevelőintézet igazgatónője volt Kézdivásárhelyen, akit itt is temettek el. Az ő családjukból került ki még a neves gyergyói *Novák gyógyszerész* dinasztia is.

Az írásomat nem a Pallas Kiadó kioktatására szántam, csupán kortörténeti okokból kifolyólag szerettem volna helyére tenni ezeket a tévedéseket. Erre az is motiválna, hogy

személyesen is ismerem az elfelejtett „Baby”-t és úgy éreztem, hogy szükségszerű a könyv háttérét tényszerűen ismertetni, mert később aztán a téves adatok maradnak fenn elsősorban az irodalomtörténet, de nem utolsó sorban az olvasó közönség számára. Talán az is elfogadható volna, ha a kiadók több ráfigyelést fordítanának az ilyenszerű kiadványok eredetének megnevezésére és ezeknek tartalmi felhasználására, ha már egyszer nem követik a forrásnak szánt könyvek szövegét.

Dr. Száva Tibor-Sándor - Ausztria

*****

A „néhai” Élet és Irodalom

Könyvtári kutakodásaim közepette bukkantam erre a Kolozsváron, 1883 karácsonyán megjelenő „heti közlönyre”. Igényes, jobb sorsra érdemes kezdeményezés, mely azonnal megnyerte tetszésemet már a laptulajdonos és felelős szerkesztő neve miatt is, akit *Korbuly Józsefnek* hívnak.

Íme a 28x40 cm méretű kiadvány címlapja (1) és az egyes számok fejléce. (2)

Érdeemes megemlíteni, hogy címként tudatosan Kölcseyék 1823-ban indított Élet és Literatúra néven futó kiadványát parafrázálták. Szép és okos szavakkal fordultak olvasóikhoz.(3) A felhívás ellenére kérész életű volt a lap. 1884-ben hetenként jelent meg, de a 29.-ik számtól Korbuly József egyedül szerkesztette. 1885-ben már kisebb alakú és meg is szűnik.

Rangos írói gárdát tudott - tudtak mozgósítani, amit valószínűleg családi kapcsolatai tettek lehetővé. Édesapja *Korbuly Gergely* a kolozsvári takarékpénztár igazgatója, édesanyja *Vikol Anna*. Kilenc testvér közül ő a hatodik. Nővére Irma - a második gyermek - *Petelei István*, a neves író felesége volt.

A Magyar Irodalmi Lexikonban ezt olvashatjuk: *Korbuly József* Kolozsvár, 1860-1917. Szerkesztő és regényíró. Több kolozsvári majd bp-i lapot szerkesztett, részt vett a Petőfi Múzeum szerkesztésében is. Írt elbeszéléseket, regényeket, színműveket. Jelentősebb kötete: *Papírfoszlányok* (elbeszélések, 1885); *Mari és Margit* (regény, Kolozsvár 1885); *Modern Golgota* (regény, Kolozsvár, 1886.)

Az Új magyar irodalmi lexikonban pedig:

Korbuly József /e.: *Korbuj*/ (Kolozsvár, 1860. jan. 16 - Kolozsvár, 1917. ?): író, szerkesztő. Kolozsvárt és Berlinben jogot tanult. 1884-85-ben az *Élet és Irodalom*, 1888-90-ben a *Petőfi Múzeum*, 1887-95-ben az *Erdélyi Híradó* szerkesztője volt. 1895-ben Budapestre költözött, s fővárosi lapoknál dolgozott.

M.: *Mari és Margit*, r., Kvár, 1885; *Papírfoszlányok*, elb., 1885; *Modern Golgota*, r., Kvár, 1886; *Az apa szerelme*, népszínmű, Kvár, 1887.

Ir.Gy., -, Kvári Hírlap 1917. 35. sz.

B. Kovács Júlia Kolozsvár

*****

Rendhagyó tudósítás egy jótékonyági hangversenyről

avagy

Gondolataim zenehallgatás közben....

Szép és nemes emberi tulajdonság a segíteni akarás, a jót tenni akarás, a jótékonyág. A bajbajutott, a szűkölködő, a segítségre szoruló embertársainkon (amennyiben módunkban áll) kötelességünk segíteni. Megsokszorozódik ez a felelősség, ha az utánunk következő nemzedékről, a jövődőről van szó.

A történelmi Magyarországot a trianoni békediktátum darabokra szakította. Az

utódállamokban élő magyarság egyre nehezebben tudja megőrizni identitástudatát, nyelvét, a kisebbségi sors kemény megpróbáltatásait élük meg (önhibájukon kívül) 84 év óta folyamatosan, napjainkban is.

A kiművelt, a gondolkodó emberfő az egyetlen záloga az emberibb jövőnek. Ehhez tanulásra, tanulási lehetőségre van szükség. Szellemi központra, szellemi fellegrárra, ahol intelligens, művelt, gondolkodó embereket nevelnek.

E gondolat jegyében hirdettek meg a Zeneakadémián egy jótékonyági hangversenyt 2004. szeptember 24-én a Szatmárnémeti Rákóczi Kollégium javára.

Szatmárnémeti. 1711-ben itt kötötték meg a szatmári békét. *II. Rákóczi Ferenc* távollétében és hozzájárulása nélkül kötött békét Károlyi Sándor gróf Pálffy János császári tábornokkal. Május 1-én írták alá a békeszerződést, és a hadi szemle ürügyén összehívott sereggel a Majtényi síkon Károlyi letette a fegyvert. *II. Rákóczi Ferenc* soha nem ismerte el ezt a megalázó feltételekkel megkötött békét, elutasította a felajánlott kegyelmet, és hűség híveivel elbujdosott Törökországba.

A város jelentős kulturális központ, színházzal, múzeummal, könyvtárral rendelkezik. Itt kívánják felépíteni a Rákóczi Kollégiumban a szellemi fellegrárat, a magyar elszántság, a magyar élni akarás jegyében és a magyar megmaradás reményében.

A Zeneakadémia zsúfolásig megtelt azokkal a jótékonykodni kívánó emberekkel, akik szintén fontosnak tartják a meghirdetett célt, a gondolkodó emberek képzését egy elgépiesedett, gondolatnélkülivé vált társadalomban.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület megalakulása óta folyamatosan (a lehetőségeihez képest) támogat minden nemes, kulturális vonatkozású ügyet, ennek jegyében volt szerencsénk egy színvonalas, szép műsort meghallgatni.

Az első részben nagy magyar zeneszerzőink híres műveiben gyönyörködhattunk.

Liszt Ferenc: XV. Magyar rapszódia („Rákóczi-induló”)

Lajtha László: Mikor Csíkból elindultam...

Kodály Zoltán: Fölszállott a páva (Ady Endre)

Ének Szent István királyhoz

Magyar nemzet (Petőfi Sándor)

Szép könyörgés (Balassi Bálint)

Számomra hatalmas élményt jelentett a zeneszerző géniusz Kodály találkozása a három magyar költő géniusszal, akik különböző korokban éltek, de verseikben megfogalmazott gondolataik ma is aktuálisak.

Az Ifjú Zenebarátok Kórusát *Ugrin Gábor* vezényelte.

A zeneművek között Fehér Ernő diák megrázó módon adta elő *Márai Sándor* „Halotti beszéd” c. elbeszélő költeményét.

Márai 1948-ban Svájcba emigrált, majd Olaszországba költözött, végül 1952-ben az USA-ban telepedett le. Az ötvenes években írta ezt a nagyszabású versét, amely páratlan ábrázoló művészettel, finom dallamossággal szól az emigráció okozta hontalanságról, a kínlódásról, a hazavágyásról.

A szünet után következett Antonin Dvorák (1841-1904) VIII: szimfóniája. (G-dúr, op. 88.)

Az 1889-ben írt G-dúr szimfónia válságos periódus lezárását jelzi a zeneszerző életében, hangulata derűs, oldott. Hozzájárul ehhez Dvorák vidéki tartózkodásának nyugalma, Vysoká természeti tájának varázsa is. Mindez egyúttal arra is ösztönözte, hogy új szimfóniájának egyéni, az eddigiektől eltérő jelleget adjon. Ez különösen a mű saroktételeiben sikerült a komponistának. Az első tétel (Allegro con brio) a természettel való ünnepélyes és boldog találkozás hangulatát örökíti meg. A lassú második tétel (Adagio) romantikus látomás egy ősi várról, amelynek romjai letűnt dicsőségről regélnek. A scherzo után következő finálé Beethoven Eroica - szimfóniájának mintájára variációs tétel: témája cseh népdalelemekből szerkesztett dal.

Hallgattam a pompás muzsikát, és közben eszembe jutott az a kedves történet, amelyet most megosztok a nyájas olvasóval.

1891-ben Cambridgeben díszdoktorrá avatták a zeneszerzőt. Így emlékezik az eseményre Dvorák:

„Nem kedvelem az ünnepeket, elképzelhető, hogy éreztem magam, amikor doktorrá avattak. Csupa ceremónia, csupa doktor... Mindannyiuk arca komoly, és úgy látszott, más nyelven nem is tudnak, csak latinul. Hallgatóztam jobbra, hallgatóztam balra, és nem tudtam, kire kell figyelnem, és amikor rájöttem, hogy hozzám szólnak, mintha leforráztak volna. Szégyenkezni kellett, hogy nem tudok latinul. De ma már nevetnem kell mindezen, hiszen ha elgondolom, hogy egy Stabat Matert megkomponálni mégis csak nagyobb dolog, mint latinul tudni.”

A Danubia Ifjúsági Szimfonikus Zenekart *Héja Domonkos* vezényelte. Dvorák bizonyára örült volna, ha láthatta volna a tiszta, szép, ifjú arcokat, hallhatta volna a kifogástalan interpretációt, a zseniális fiatal karmester által vezényelt zenekar nagyszerű produkcióját.

A rendezvény fővédnöke *Orbán Viktor*, díszvendége *Tőkés László* Királyhágó melléki püspök volt. Szünni nem akaró taps üdvözölte őt az előadás kezdetén, és a műsor befejezése után is, amikor közvetlen szavakkal köszönte meg a rendezvény szervezőinek, *Batta Andrásnak*, *Kürthy Andrásnak* és *Schmidt Ágotának* a Kollégium javára összegyűjtött támogatást.

Tőkés Lászlót az utóbbi időben egyre gyakrabban érik nemtelen támadások, és meglepődve tapasztalom, hogy vannak, akik hisznek a rágalmaknak. Nem tudják, vagy nem akarják tudni, mit is tett ő az erdélyi magyarság érdekében.

Röviden az előzmények:

1988 márciusában Ceaucescu közzétette a tervét, amely világszerte elborzasztotta és felháborította az embereket. *A falvak „szisztematizálásának” a terve azt jelentette, hogy az elkövetkező 12 év alatt nyolcezer falut fognak lerombolni.* A századvégre Románia falvainak feléből a lakosságot a városokba telepítik, ott bérkaszányákban fognak élni. *Elpusztítják a templomokat, a múltat idéző műemlékeket, helyükön sivár, börtönszerű bérháztömböket építenek.* Felbecsülhetetlen értékű építészeti, művészeti örökség, közösségi hagyomány és egy egész életmód semmisül meg.

A magyar kisebbség zöme Erdélyben ténylegesen megsemmisül. Ha az embereket nagy egységekbe tömörítik, a Securitate dolgát is megkönnyítik.

Ez ellen az ördögi terv ellen emelte fel szavát a temesvári fiatal lelkész, Tőkés László.

1988. szeptemberében megkezdődött a hajsza Tőkés László református lelképásztor és a mellette kiálló temesvári gyülekezete ellen, mégpedig azért, mert tiltakozni merészeltek a tébolyult terv ellen.

Tőkés tiltakozást szervezett a falurombolás ellen, ezzel magára vont a Securitate és a hatalommal összejátszó püspök haragját. Hajtóvadászat indult ellene. A Secu rendszeresen zaklatta, állásából felmentették. Kilakoltatási határozatot hoztak ellene. Ennek nem tett eleget, fellebbezett. A válasz: 1989. december 15-én kilakoltatják. Az események felgyorsultak. Egyre több ember csoportosult a templom és a lelkészlakás környékén. Soraikban a feszültség nőttön nőtt. Estére a tömeg a templomtól néhány utcasaroknyira lévő Opera térig ért el, már nemcsak a hívek, hanem a román emberek is egymás kezét fogva, jelképes védelemként élőláncot alkottak, és veszélyes jelszavakat kiáltottak: „Le Ceaucescuval!” „Le a rendszerrel!” „Le a kommunizmussal!” A tüntetésből forradalom lett. A tömeg rombolni kezdett, a rendőrség bevette a vízágyúkat. Temesvár több pontján lövöldözés tört ki.

A templom környéke elcsendesedett. Ezt használta ki hajnali 3 órakor a Securitate, hogy a lelkészt elrabolja és ismeretlen helyre elhurcolja. *A temesvári események végiggyűrűztek az*

országon: Romániában kitört a forradalom, amely Nicolae Ceaucescu gyűlölt diktatúrájának megdöntéséhez vezetett. Hogy ebben mekkora szerepe volt Tőkés Lászlónak, és a híveinek, egyre jobban feledésbe merül.

Nem véletlenül. Sok percembernek fűződik érdeke ahhoz, hogy Tőkés László és a magyar szerepvállalás ténye elfelejtődjék, törlődjék az emberek emlékezetéből.

Ezért szórnak rágalmakat a „temesvári hősré" ezért próbálják őt erkölcsileg ellehetetleníteni.

A hangverseny után a vendégek baráti beszélgetést folytattak, méltatták az elhangzottakat. Tőkés püspök úr körbejárt, mindenkihez volt pár kedves szava. Én is kezet szoríthattam a temesvári hőssel. Akkor nem tudtam elmondani neki azt, amit szerettem volna, ezért itt és most ragadom meg az alkalmat, hogy hosszú életet kívánjak, és azt, hogy a magyarság érdekében folytatott küzdelme sikeres legyen.

(Tőkés László köszöntőjében elmondta, hogy a Rákócziakat tekintik példaképüknek, akik építkeztek és harcoltak a szabadságért: I. Rákóczi György építkezett, II. Rákóczi Ferenc harcolt.) Püspök Úr a nemes harcot megharcolta, következzen az építkezés.

Isten áldása kísérje Önt terveinek megvalósításában!

2004. szeptember 25.
Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

*****

Programajánló

A Terézvárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat tisztelettel hív mindenkit 2004. október 16-án de. 10 órára a VI. Munkácsy Mihály u. 23-ba az Avilai Szt. Teréz búcsú magyarörmény ünnepségére.

Az ünnepséget megnyitja Wertán Zsoltné elnök

Program: 10 óra 30 p. Kiállítás megnyitó: Heide und Helmut Buschhausen - Das Evangéliar Codex 697. Der Mechitaristencongregation zu Wien.

A kiállítást bemutatja Zsigmond Benedek armenológus.

Fancsali János, a Budaörsi Örmény Önkormányzat elnöke bemutatja dr. Száva Tibor Sándor: Magyarörmények az I. világháborúban c. könyvét

Emlékezés Lukin Lászlóra (videofelvétel a 2004. 05. 20. klubdélután könyvbemutatójáról)

Örmény fátyoltánc - előadja Hajnóczy Luca táncművész

Kóstoló az örmény ünnepi asztal ételeiből

Erőss Zsolt az első magyar hópárduc - Békásszorostól az Everestig vetítéssel egybekötött előadás

Műsorvezető Kopeczky Lajos MTV főmunkatárs

*****

Oktober 19-én 18 órakor tartja a XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat közmeghallgatását a József Attila Művelődési Központban (Bp. XIII. József Attila tér 4.).

Kiállítás megnyitó és könyvbemutató színesíti a rendezvényt.

Mindenkit szeretettel vár

Füleki Balázs elnök.

*****

A Fővárosi Örmény Klub október 21-én (csütörtökön) du. 17 órakor várja az érdeklődőket a Magyarok Háza I. emeleti zenetermébe Budapest V Semmelweis u.1-3.)

Ünnepi műsor 1956 október 23-a tiszteletére

Szerkesztette és előadja *Kilyén Ilka*, a marosvásárhelyi Nemzeti Színház művésze

Tűz!

Forradalmak, bukások, talpraállások közepette hirdeti a magyar nép megmaradását.

Az est támogatója a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

*****

A XII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat szeretettel hív mindenkit a november 9-én du. 8 órakor megnyitásra kerülő *Örmény díszítőművészet c.* kiállítására a MOM Művelődési Központ (Budapest XII. Csörsz u. 18.) kupolatermébe. A kiállítást rendezi az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület. Az estet megnyitja *dr. Mitnyan György* polgármester, a rendezvény fővédnöke. A műsorban közreműködik *Avedikian Viktória* énekművész, *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész és *Szuper Levente* gitárművész.

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit elnök

*****

Járjunk nyitott szemmel! ..

Örmények „mindenütt”

Újra olvastam régi könyveimet, melyeket még fiatal éveimben vettem! De azóta megszerzett tudásom folytán már másként látom mondanivalójukat, a bennük foglaltakat. S egy-egy könyvben már hamarabb észreveszem, ha villanásnyira is, vagy mellékalakként, de örmény szereplők bukkannak fel.

Szántó György „Csőd” című regénye 1955-ben jelent meg. (Most azzal nem kívánok foglalkozni, miért is láthatott akkor napvilágot!) Krassó-Szörény vármegye székhelyének, Lugos városának széleskörű társadalomrajzát adja a XX. század elejéről, némileg az egyik főhős, aki a regény elején még gimnazista, majd az I. világháborúban katona, szemszögéből. E diáknak iskolatársa egy március 15-ei iskola ünnepélyen szerepel: „A Szózat elhangzása után az alispán fia, *Issekutz Aurél* nyolcadik osztályos tanuló elszavalta a Talpra magyart, ő volt az önképzőkör elnöke és legjobb tanulója.”149.oldal.)

Eme ígéretes ifjúnak a sorsáról is megemlékeznek: „A duklai szorosban esett el *Issekutz Aurél* is, de őt hazahozták. Hervay szobrász készítette el síremlékét, fehér ruszkaicai márványból. Nagyon szép. Krisztus öleli magához az elesni készülő katonát.”

A regényben még egy örményről esik szó (több helyen is), *Patrubán Gergely* jószágigazgatóról, aki egy bánáti földesúr szolgálatában állt.

Tersánszky Józsi Jenő „Rossz szomszédok” című kisregénye (1960) egy kisvárosban játszódik. A környezet alapján észak-erdélyi lehetett. A helybeli temetkezési vállalkozó örmény, hirtelen elhalálozik. Inasa feleségül veszi az özvegyet, s ő folytatja a vállalkozást, a neve: *Donogány Gergely*. (39. és 48. o.)

Nem csupán a szépirodalomban, hanem az ismeretterjesztésben is találkozunk örményekkel. A Békés megyei Gyula egyik régi polgárháza a *Ladics ház*. (E címmel jelent meg a házat ismertető könyvecske, mint a Tájak-korok-múzeumok sorozat 344. kötete.) A Ladics család házasságok révén rokonságba került a Csasz család, így a XIX.sz. első felében élt neves egyetemi tanárral, *Csasz Márton* doktorral is.

S ha már Gyula városánál tartunk, hadd említsek egy nemrég megjelent fotóalbumot: *Gyula. Régen és ma*. 2003. (Ebben több emlék látható a neves, örmény származású történetíróról, *Karácsonyi Jánosról*. Iskola viseli a nevét (45. o.). Szülőházát emléktábla díszíti, de van mellszobra is köztéri alkotásként. (105. o.). Itt is van eltemetve. (108. o.) A város igencsak megbecsüli!

Van a városban egy emlékhely több oszloppal megjelölve: ugyanis az aradi vértanúk legtöbbször itt tette le a fegyvert, köztük Kiss *Ernő* és *Lázár Vilmos* is.

Szép feladat volna összegyűjteni örmény emlékeinket, akár a szépirodalomból, akár településeinkről, mert bizonyul akad még jócskán!

Dr. Sasvári László

*****

Jankovics Marcell

A négy sarkalatos erény I.

Az ősz

A középkori keresztény gondolkodás antik hagyományra és Pál apostolra támaszkodva, a mágius-szent hetes szám igézetében a legfőbb erények és bűnök számát egyaránt hétben határozta meg. Ami az előbbieket illeti, 3 ún. teológiai erényt (Hit, Remény, Szeretet) különböztetett meg Szent Pál nyomán (*I.Kor 13, 13*) és 4 ún. kardinális vagy sarkalatos erényt (Okosság, Erő, Mértékletesség, Igazságosság) Platón nyomán (*Az állam, IV. könyv*).

Mind a hetes, mind pedig a négyes és a hármas jeles száma a naptárnak is, nem csoda hát, hogy a kalendáriumi-asztrológiai szimbolika az erények „legendáriumára” is jellemző. Ezúttal csak a 4 sarkalatos erényt veszem számba, mivelhogy ezen erények jelképes értelemben épp az évszakokhoz kapcsolhatók (és magazinunk évente négyszer, évszakonként jelenik meg), s ugyanúgy egymásból következnek, mint az évszakok. Ennek oka az, hogy eleink a kozmikus és természeti törvényeket - Isten akaratából - mind a társadalomra, mind az egyénre nézve kötelező erkölcsi parancsok mintáinak tekintették. Időben és térben egyaránt.

Már a „sarkalatos” jelző is ezt jelzi, amennyiben az a naptár (az év) sarok-, azaz fordulópontjaira, illetőleg az égtájsarkokra vonatkozott. A latin *cardinalis* a „sarok”, „sarkpont”, „fordulópont” jelentésű *cardo, cardo* melléknévi alakja. A rómaiak az esztendő „sarkait” *Carda* istennő alakjában meg is személyesítették. A *cardines mundin* - szó szerint a „világ sarkain” - pedig az Északi- és a Déli-sarkot értették.

A kozmikus harmóniától elbűvölt ógörög filozófus, Platón sem gondolkodott másképpen, hiszen így ír; „ilyesmikben” (mármint a szóban forgó erényeket illetően) „minden nép ősi tanácsadója az isten” (Apollón, a napisten egyik hiposztázisa, az ő járásához igazodnak az évszakok), „a föld köldökén” (Delphoiban) „ülve ad útmutatást”.

Platón e négyest mint az államalapításhoz szükséges és az államot fenntartó politikusi erényeket ismerteti dialógusában, Szókratész szájába adva. Igaz, más néven nevezi őket (Jánosy István fordításában: Gondolat, 1968): „államunk, ha tényleg jól megalapoztuk, tökéletes lesz, ...bölc, bátor, józan és igazságos”. Latinul, ahogy később Európa-szerte ismertté váltak, nevük a következő: *Prudentia, Fortitudo, Temperantia, Iustitia*, és fordíthatók platóni értelemben is. Az Okosság Bölcsességnek, az Erő Bátorságnak (*Fortitudo* ezt is, azt is jelenti), a Mértékletesség Józanságnak. Fontos tudni, hogy e politikusi erényeket állami aktus formájában eleink az ókortól a legújabb korig a fordulatünnepek alkalmával gyakorolták.

Mi a továbbiakban nem Platón-Szókratész sorrendjét követjük: „Szerintem az államban először a bölcsesség válik nyilvánvalóvá”. - mondja. Mi a sort az Igazságossággal kezdjük, mivel - mint látni fogjuk - ez az erény illik az őshez (az őszi számba). Így tartja számon a zsidó-keresztény hagyomány - erről bővebben szólunk majd - és az ezoterikus tanítás. Hogy ez utóbbira nézve csak egy példát említsek, a Tarot jóskártya 22 számozott lapja közül 12-t megfeleltettek az állatövi jegyeknek, ezek sorában 3 lap 3 erény nevét viseli.

(Hogy miért nem szerepel mind a 4 erény a kártyasorban, az ún. „Nagy Arcanában”, az számomra rejtély.) *Iustitia*, a VIII. számú lap a Mérlegnek, az őszezdő állatövi jegynek felel meg. Mondhatnók, ez magától értetődő, hiszen *Iustitia* közismert attribútuma a kétkarú mérleg. Így igaz, de miért? Mielőtt erre válaszolnék tisztázzuk, mit kell értenünk *iustitián*,

azaz „igazságosságon”.

A latin nyelvnek erre a fogalomra: „igazság” két szava is van, *veritas* és *iustitia*. A két szó jelentése átfedi egymást, de míg a *veritas* inkább „valóság”, illetve elvont, „igazság” értelmű (l. József Attila: *Thomas Mann üdvözlése c. vesének szállóigévé vált sorát*), a *iustitia* jelentése az igazságszolgáltatás fogalomkörébe tartozik. (L. *iudex* „bíró”, „„esküszik”, *ius* „jog”, „törvény”, „ítélet”, „kiváltság”.; „bírótság”.; *iussus/a iubeo* igéből) „parancs”, *iusta* „megillető rész /juss/”, „szokások”.; *iustifico* „helyesen cselekszik”, „igazol”.; *iustitia* „igazságos eljárás”, „igazságosság”, „méltányosság”, „jószág”, „szelídség.” E szavak rokon értelmű nyugat-európai származékait hosszan idézhetnénk.)

A magyar nyelv a különbséget egy melléknévképző betoldásával és a főnévképző megismétlésével fejezi ki; az igazságból *igazságosságot* formál. Így utal arra, hogy a „magánvaló” valósághoz (az abszolút igazsághoz) mérten az ítélkezés eredménye relatív (lehet). A nyelvészkedést felfüggesztve most már a fentebbi miéretté is válaszolhatunk. Az ítélkezés, kiváltképp az igazságos ítélkezés gondos mérlegelés kérdése, feltétele a „pártatlanság” (*veritas*), a vád és a védelem álláspontjának kiegyensúlyozott meghallgatása. (Audiatur et altera pars: Hallgattassék meg a másik fél is.) Ezért lett a kétkarú mérleg, amit a Kr. e. I. sz.-ban épp görög csillagász tett az első őszi hónap és csillagkép jelképévé, a mediterráneumban a földi és égi ítélkezés elterjedt szimbóluma.

A kép Egyiptomban keletkezhetett, ahol is úgy képzeltek, hogy a legfőbb (túlvilági) bíró, Ozirisz jelenlétében Anubisz és Thot isten mérlegeli az elhunyt földi cselekedeteit, a mérleg egyik serpenyőjébe a halott szívét, a másikba Maatnak, az Igazság istennőjének az attribútumát, a strucctollpíhét helyezve. Ha a halott szíve a tollnál könnyebbnek bizonyult, Ozirisz fölmentette. (A szólás; „könnyű a szíve”, „megkönnyebbült” ma is él, még a magyarban is.) Az ószövetségi iratok szerint Isten, amikor ítélkezik a halott felett, annak veséjét vizsgálja. (A „veséjébe lát” ez a bibliai eredetű szólás is eleven.) A vesék testünkben kétkarú mérlegre emlékeztető alakban helyezkednek el. Zsidó eredetű az a keresztény ábrázolásmód, mely az Utolsó Ítélet angyalát, Szent Mihályt kezében mérleggel (és karddal), az ítélkezés eszközeivel jeleníti meg. A mérleget ebbéli értelmében már a homéroszi időkben ismerhették Hellász lakói. Mükénéi sírokba ui. kétkarú mérleg alakra kivágott aranylemezeket helyeztek a halott mellé. Később, amikor a mérleg a mondott csillagkép neve lett, a szomszédos Szűz csillagképet Dikével, az Igazság görög istennőjével azonosították. Úgy képzeltek, hogy ő tartja kezében a Mérleg csillagképet. A rómaiak ezt is eltanulták a görögöktől, ők is a Mérleges Szűzről mintázták Iustitiát. Az Igazságosságot ma is mérleget tartó nőalakként képzeljük el. Így látható - negyedmagával - Vitéz János esztergomi dolgozószobájának reneszánsz falképén, a Legfelső Bíróság előcsarnokában, hogy csak jól ismert példákat említsek. Idevág, hogy az asztrológia szerint a Mérleg-szülöttek különösen igazságszeretőek, s a bírói hivatás igazán nekik való.

Árulkodóan tanulságos a zsidó-keresztény naptár is e tekintetben. Az őszi napéjegylenlőség táján, amikor a tulajdonképpeni Mérleg hónap kezdődik (szept. 23.), és amely naptári sarokponthoz megint csak illő jelkép a kétkarú mérleg, hiszen kiegyensúlyozott karjai, serpenyői a nappalok és éjszakák egyforma hosszára utalnak (l. angol evenhanded „kiegyensúlyozott”, „pártatlan”, „igazságos”.; az igazságnak a magyar szólásban is „keze”, „karja” van), naptárunkban egymást követik a mérlegelő, igazságosztó szentek. A sort Máté apostol és evangélista kezdi (szept. 21.), aki eredeti foglalkozására nézve vámos volt.

A vámosok a határokon tevékenykedtek - az őszi sarokpont határnap! -, és a kétkarú mérleg a vámolás nélkülözhetetlen eszköze volt. Őt a beszélő nevű Jusztina követi (szept. 26.): a latin *Iustinus, Iustina* név „Igazságszeretőt” jelent. Rá Kozma és Damján következik (szept. 27.), a szent orvos és patikus páros. A kétkarú mérleget közismerten a gyógyszerészek sem nélkülözhetik. Egyik attribútumuk is ez. A sor 3 olyan szenttel folytatódik, akiknek legendájában a túlvilági (isteni) ítélet a fő esemény. Az első közülük a mára elfeledett Szent

Forseus (szept. 28.), utána Szent Mihály következik (szept. 29.), akinek névünnepe egykor határnap volt, és akit az egyház a zsidó hagyományt követve illesztett épp erre a napra a naptárba. A zsidó polgári év az ősponthoz legközelebbi újholdkor kezdődik (az egyházi év a tavaszi pészahhal), és az évfordulói bűnbánati ünnepek arra is emlékeztetik a híveket, hogy ősövetségi hagyomány szerint - ősszel esedékes a világvége: az Utolsó Ítélet is.

(A vízözön is ősszel kezdődött, és ősszel is ért véget.) A késő-középkortól kezdődően a magyar király, majd pedig az erdélyi fejedelem e gondolkodás szellemében hívta össze *a törvényhozókat* évente kétszer: tavasszal, Szent György és ősszel, Szent Mihály napjára. A beszédes névnapok sorát Szent Brúnóé zárja (okt. 6.). Az ő legendájának is egy „Isten igazságos bíróságán” elítélt halott a főszereplője. (Vajon a 13 aradi vértanú kivégzésének időpontját nem szándékosan tették erre a napra? Hogy a kegyes történeteket akkor még - templomi prédikációkból és vásári ponyvákából - jól ismerő magyar néppel az ítélet „igazságosságát” könnyebben elfogadtassák?)

A természetfeletti halálos ítélet kihirdetése és végrehajtása a naptárban egymásra következik: Mérleg hava az ítélezésé, Skorpió hava a végrehajtásé. A világhoroszkóp és a vallásos közhiedelem szerint az utóbbi, melybe halottak napja is esik, a „halál háza”.. Jusson erről eszünkbe a pompeji felirat: *Mors omnia aequat*, „A halálban mindenki egyenlő” (szó szerint: „A halál mindent kiegyenlít.”)

A világi ikonográfiában Cesare Ripa nyomán az Igazságosságot éles tekintetű szép szűzként ábrázolják, fehér vagy aranyos ruhában, fején arany koronával, nyakában szemekből fűzött láncsal. Platón szerint az Igazságosság az egész világot belátja. (Az istennő a napisten szeme és leánya volt. Ma is mondjuk: „Isten szeme mindent lát.”) Apuleius ezért esküszik egyszerre a Nap szemére és az Igazságosságra. Bekötött szemmel, ami pártatlanságát lenne hivatott jelezni, csak újabban ábrázolják. Attribútumai: a mondott mérleg, mivel - ahogy Ripa mondja - „minden cselekedetnek az isteni igazságosság szab *mértéket*” (1. Mértékletesség); Szent Mihály pallosa mint a büntetés eszköze; ritkábban a római törvénykezés jelképe: a *fasces*, a vesszőnyaládba kötött hóhérbárd; a láng vagy galamb (a Szentlélek képviselésében, aki a bírói ítélet égi sugalmazója kell, hogy legyen); az okos (!) kígyó; a strucc, mert az igazság megismeréséhez annyi türelem kell, amennyi a struccnak, hogy - mint hitték - a vasat megeméssze. (Vagy mert a homokba dugja a fejét? Nem ezért kötötték be utóbb Iustitiánk szemét?) Végül - sok egyéb mellett - a jogar, mely nevével egyezően az uralkodó törvényhozói, bírói hatalmának volt a jelképe. A könnyörtelen igazságosságot Ripa szerint csontváz (a halál!) jeleníti meg csontmarkában ugyancsak mérleggel és karddal. Ez az alak az Apokalipszis 4 lovasának egyikére emlékeztet. (Igazság és halál: nemde „Igazság pillanatának” hívják a spanyolok, amikor a matador „ítélete” beteljesül a bika felett?) Végezetül még egy kis nyelvészkedés. *Igaz* szavunk eredete bizonytalan, talán a jobb, *jog* (!) hipotetikus ig változatából képződött az *ihar-juhar ihász-juhász, inkább- jonkább* mintájára a történelmi-etimológiai szótár szerint. Ezzel a logikus párosítással más európai nyelvek is élnek: vö. ang. right „jobb”, „jog”, mely *righteous* alakban „igazat” jelent. A Chomsky előtti magyar nyelvészek nem hozzák kapcsolatba sem *ige*, sem *igen*, sem *iga*, sem egy (eredetileg *ig. id*) szavunkkal (ez utóbbi „szentet” is jelentett; 1. még *üdv, ügy*). Mindenesetre figyelemre méltónak tartom, hogy ótörök eredetű *ige* szavunk (eredeti jelentésében „szó”, „beszéd”) latin megfelelője *a verbum*, mely utóbbi valaminek a „színét”, „látszatát” is jelentette. (Vö. *veritas, verus, verum* „valóság”, „valóságos”, „való”.) Továbbá, nem eltekintve attól, hogy csak arra mondunk *igent*, amit *igaznak* vélünk, amivel *egyetértünk*, ami *mellett* ki tudunk állni, az *igen* eredetileg nyomatékosító szó volt „nagyon” értelemben, miként a latin *vero* („igen”, „valóban”) is a *verum* („igaz”, „való”, „igencsak”) alakváltozata.

A *verbumból* származik az ang. *verb* („ige”), az utóbbiakból a *very* („igen”, „nagyon”) szócska.

Ami pedig az *igát* illeti, a történelmi-etimológiai szótár - szlovén, szerb-horvát, bolgár,

szlovák példákkal alátámasztva véleményét - ógyházi szláv eredetűnek mondja, „Latin származtatása téves” - teszi hozzá nyomatékkal. Nyilván azért, mert a szláv szóalakokhoz képest a latin *iugum* („iga”) messzebb esik a magyartól, ám a szótárszerkesztőknek itt is érvényesnek kellene tekinteniük saját érvelésüket, amit *az ig* és *a jog* kapcsán alkalmaznak (*ihar-juhar* stb.) Így lenne igazságos - mondom én, a Mérleg jegyében született, s hozzáteszem -, a latinban *iugum* - így, nagybetűvel - a Mérleg csillagkép másik neve volt (*a Libra* mellett). Nyilván a kettős iga kétkarú mérlegre emlékeztető alakja miatt. A *iugum* szó *a iugo, iungo* igére megy vissza, ami azt jelenti: „összeköt”, „egyesül”, „egybekel” (!). Jelzői alakjában (*iugis*) „igában együtt befogott” „tartós”, „állandó”, határozószóként (*iuxta*) „mellett” (!), „ugyanúgy” a jelentése.

Nem akarom én azt mondani, hogy a magyar adta volna tovább a latinból kölcsönzött szót a környező szlávoknak, még csak azt sem állítom, hogy a latinból szláv közvetítéssel került volna hozzánk. Honnan is vennem én ehhez a bátorságot? Az (össz)népi etimologizálás általánosan elterjedt gyakorlatára sem hivatkozom. Csupán ámuldozom azon, milyen csodálatos véletlenek vannak.

Tényleg volnának? (Mármint véletlenek.) Én inkább azt mondanám, e „véletlen” egybeesések az ortodox nyelvészeket rendre cáfoló egyetemes nyelvi „ösztön” létezésének bizonyítékai.

*****

Wass Albert

Őszi hangulat

Mikor a hervadás varázsa
megreszket minden őszi fán,
gyere velem a hervadásba
egy ilyen őszi délután.

Ahol az erdők holt avarján
kegyetlen őszi szél nevet,
egy itt felejtett nyár-mosollyal
szárítsuk fel a könnyeket.

Hirdessük, hogy a nyári álom
varázs-intésre visszatér,
s a vére-vesztett őszi tájon
csak délibáb-varázs a vér.

Hirdessük, hogy még kék az égbolt,
ne lásson senki felleget,
hazudjuk azt, hogy ami rég volt,
valamikor még itt lehet.

Ha mi már nem tudunk remélni,
hadd tudjon hinni benne más:
hogy ezután is lehet élni,
hogy tréfa csak az elmúlás.

A nyári álmok szemfedője
övezze át a lelkedet,
amíg a tölgyek temetője
hulló levéllel eltemet.

A verset megzenésítette Mártonffy Miklós (cikk a 27. oldalon).

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Telefon: 201-1011, fax/tel.: 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatta: Fővárosi Örmény Önkormányzat

és a Budapest Főváros Önkormányzata Esélyegyenlőségi Alap

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia,

Csikszentgyörgyi Ficzus Margit, Dobó Attila

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 93. szám

2004. november

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívtottan és hívatlanul – mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Az örmény esküvő üzenete

A pap imájában ószövetségi házassági példákat sorol fel, melynek végén:

„Áldjon meg titeket a Szentséges Szűz Mária, Dávid utódja, akitől született a világ Megváltója, és koronázzanak meg titeket az összes szentek az égben!”

Koronát helyez az új házasok fejére, ahogyan az eredetileg a görög szertartásban is szerepel. Majd imájában a pap a kánai menyegzőre és az utolsó vacsorára hivatkozva egy pohár bort áld meg, melyet az új házasok közösen fogyasztanak el. Félreértések elkerülése végett, ez nem áldozás!

Ám keleti felfogás szerint szimbolikus értéke van, mintegy a közös pohárból való ivással pecsételtetik meg a házasság. Magyarországi lakodalmakban szokásos, hogy a fiatal pár közös tányérből levest kanalaz, ezzel is kifejezve együttélési szándékukat.

A közös pohárból ivást egy ének követi:

**„Ti, akik előrelátó bölcsességgel rendelkeztek,
elhelyeztétek házasságotokban a szent egyház misztériumát...”**

S itt gondoljunk a Szent Páltól felolvasott levélrészletre...

Dr. Sasvári László

*****

'56-ra emlékeztünk

Tűz!

Október a magyar-örmények számára az emlékezés hónapja.

Vissza-visszatérő gondolatunk történelmünk forradalmak, bukások, talpraállások közepette is megmaradásunk lehetőségét kutatja.

Az októberi Klubest *rendhagyó történelemóra* volt, melyet *Kilyén Ilka*, a marosvásárhelyi Nemzeti Színház művésznője tett emlékezetessé.

Az érkező vendégeket az '56-os forradalom világhírű jelképe fogadta - a piros-fehér-zöld lyukas zászló, égő gyertya és a kegyelet virágai. Balassa Sándor: 301-es parcella című zeneműve hangolt rá bennünket a drámai események hangulatára. A 104. Erdélyi Örmény Gyökerek klubest háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* elnök asszony üdvözölte a klubtagokat.

A Szabad Kossuth Rádióból Nagy Imre 1956 november 4-én, hajnali 5 óra 20 perckor elhangzott segélykiáltására sokan emlékeznek: *„Itt Nagy Imre beszél, a Magyar*

Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. - A kormány a helyén van! - Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével! ...Kevés az idő!...Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! - Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!..."

Válaszként felcsendült egy régi katonadal -, és záporoztak az emlékek, versek, hiteles dokumentumok, népdalok, átkok és imádságok, a MI HUSZADIK SZÁZADUNK nehéz óráit idézve.

Kilyén Ilka bámulatos közvetlenséggel idézte az Erdélyből, Lisznyóról (Kovászna megye) Kanadába menekült magyar író emlékezeit, kislánykorából. A falu férfiai titokban ezer kilométert tettek meg szekéren és gyalog, hogy a forradalmároknak segíthessenek. Végül megverve, összetörve, reményvesztetten tértek haza a magyar-román határról.

A forradalom leverését követő megtorlás iszonyatos, a határ mindkét oldalán.

Az előadást szerkesztését is a színésznő, Kilyén Ilka vállalta magára, melyből nem hiányozhatott a XX. század nagy magyar tragédiája, az első világháború utáni békediktátum - TRIANON. Már több mint 80 éves vereségünk, szétszabdolásunk: Trianon. Újabb ködöt-ösztató ismeret a titkos román-francia szerződésekről. A román csapatok megszegve korábbi meg nem támadási szerződésüket, francia irányítás alatt lerohanják Erdélyt. Berthelot tábornok 1918 december 24-én elfoglalja Kolozsvárt. 1919 júliusában átlépik a Tiszát, és röviddel később, augusztus 4-én Budapestet taposta már a román bocskor. Mardaescu tábornok elfoglalta az összes stratégiai fontosságú intézményt, katonai cenzúrát vezetett be, és elkezdte az ország szisztematikus kifosztását.

Mit tehet ezután a magyarság?

Kós Károllyal együtt bátran összefogásra buzdít és épít.

„Régi zászlónk összetépve, fegyverünk csorba, lelkiünkön bilincs.

De tudom: talpra kell állanunk mégis.

De tudom: újra kell kezdenünk az izzadságos, nehéz munkát.

Tudom: vágni fogjuk kemény, vad sziklába az utat, melyen egy kemény, régi nép lép majd velünk és utánunk újra csak felfelé!"

Ezen az estén a legnagyobb szellemek társaságában voltunk: Kós Károly, Dutka Ákos, Fáy Ferenc, Farkas Árpád, Eörsi István, Dancs Rózsa, Wass Albert.

Kabdebó Tamás magyar-örmény költő '56-os versét (Memento libertatem) mi magyar-örmények több rétegében tudjuk-érezzük:

„...Ne búsulj, semmi sem tart örökké,

Százötven év alatt se lettünk törökké!"

Mezőségi katonadalok, egyházi énekek, csángó dalok fokozták a versben lüktető, pattanásig feszülő gondolatokat.

Az előadás végén hosszú vastappsal ünnepelte a közönség a nagyszerű tehetségű marosvásárhelyi színművésznőt. *Kilyén Ilka* meghatódva köszönte meg a közönség lelkesedését, és bár előadó estjeivel sokfelé járt már - mint mondta - hasonló meleg fogadtatást sehol sem tapasztalt.

Páratlan dokumentum került napvilágra, mellyel *Dr. Issekutz Sarolta* elnök asszony ismertette meg a hallgatóságot: Mansfeld Péter halálra ítéelésének végrehajtási jegyzőkönyve. Az ítéletet meghozó „hóhérok testülete" megbecsüléstől és tisztelettől övezve tovább élt e társadalomban, mert a gaztettek eddig rejtve maradtak.

Az est második részében tangóharmonika muzsikát hallhattunk *Keszy-Harmath Gergely* előadásában.

A műsorába válogatott művek bár nem illettek az ünnep hangulatához, mégis a közönség nagy szeretettel fogadta tizennégy év után újra megszólaló muzsikáját. A taps, a bátorítás reméljük továbbviszi pályáján az egykor országos versenyek győztesét.

Az örmény konyha pompás ízei tették beszélgetőssé a klubestet, ahol közel százan gyűltünk össze, hogy hagyományainkat továbbra is megőrizhessük .

Az est rendezője a XI. kerület Örmény Kisebbségi Önkormányzat volt, *Harmath Kálmán* elnök úr szavai zárták ezt a meghitt találkozót.

Várady Mária

Valamennyi emlékhelyen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elhelyezte az emlékezés koszorúját, virágait.

*****

Forradalmi emlékhely

Pongrátz Gergely múzeuma az igazság szentélye

A világhírűvé vált budapesti Corvin köz Bajusz névre hallgató egykori harcosa és parancsnoka önerőből teremtette meg Magyarország első és mind ez ideig egyetlen '56-os Múzeumát. *Pongrátz Gergely* négy év kemény munka után valósíthatta meg régi nagy álmát. *Pongrátz Gergely* két évig Budapesten működtetett múzeumot, ahonnan 1995-ben el kellett jönnie. Régi bajtársait meglátogatva bukkant rá Kiskunmajsán az egykori népiskola épületére. Négy év munka, a romos iskola rendbetétele után valósíthatta meg régi tervét *Pongrátz Gergely*, 1999 tavaszán végre felavathatták az '56-os Múzeumot.

A megnyitás után két hónappal *Homoki János*, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára tett látogatást a múzeumban, aki úgy fogalmazott „ez nem is múzeum, hanem egy valóságos szentély”. A felújított épületben két tantermet alakítottak át kiállító teremmé. Az egyikben eredeti, korabeli relikviák kaptak helyet; térképek, fegyverek, zászlók, könyvek, dokumentumok. A másik helyiségben az 1956-os Corvin közű enteriőr mellett helyet kaptak a szabadságharcosok képzőművészeti alkotásai, emléktárgyai, valamint újságcikkek és fotók is.

Igazi kuriózumként hat az a hatalmas lyukas zászló, mely a forradalom napjaiban eredetileg a Sztálin-szoborral szemben egy villanyoszlopra volt felkötve. 1956. november végén vette le onnan egy férfi, aki ez ideig a padlásán rejtegette. Hasonló „kincs” az újpestiek zászlója is, mellyel akkoriban a hősi halottakat takarták be. A kiállítási tárgyak közel felét maga a múzeum vezetője szerezte be, a többit bajtársak és magánszemélyek gyűjtötték össze, és adományozták a 2002-ben Kiskunmajsa díszpolgárává avatott *Pongrátz Gergely*nek.

A múzeum udvarán - a Hadtörténeti Intézet és a Hadtörténeti Múzeum jóvoltából - különböző lövegeket és egy T 55-ös harckocsit is kiállítottak.

- Szerencsére rengetegen látogatják a múzeumot, folyamatosan jönnek szerte az országból. Van, hogy napi háromszázan is fordulnak meg itt - büszkélkedik a Corvin köz egykori parancsnoka.

A múzeummal szemben, az út túloldalán festői környezetben épített kápolnát az '56-os *Történelmi Alapítvány Csete György* tervei alapján.

A forradalom és szabadságharcban elesett hősök és a későbbiek során kivégzett mártírok emlékére épült kis templomban minden hónap utolsó vasárnapján szentmisét tartanak. A szentély mögötti falon az 1956-os szabadságharc 340 mártírjának emléktáblája idézi fel a forradalom leverését követő megtorlások kegyetlenségét. A kápolna mennyezete az égboltot szimbolizálva csillagjegyeket ábrázol. A jobboldali fülkében minden látogató megkongathatja a lélekharangot, melyet a kiskunmajsai múzeum adományozott az egykori forradalmárnak, baloldalt Tóth Ilona szobra tekinthető meg.

Külsejét tekintve, két torony fogja közre a templom bejáratát. Az alkotók az '56-os harcok tüzeit és az összezsapások utáni romos állapotokat jelenítették meg az épületen. A

templom előkertjében, fák ölelésének hűvösségében csodálható meg az egyetlen, Jézust ülve ábrázoló tölgyfaszobor, melyet egy litvániai fafaragó készített.

Pongrátz Gergely idén júniusban indította el az '56-os Ifjúsági Tábort is. A 49 férőhelyes táborba 5-5 gyermek érkezik négy magyarországi és négy határon túli iskolából.

A tábor legfőbb célja, hogy a fiatalok megismerkedjenek az 1956-os magyar forradalom igaz történetével, valamint, hogy igaz magyarságot tanuljanak a Vajdaságból, Erdélyből, Kárpátaljáról és a Felvidékről érkező gyermekektől. Szombatonként vetélkedőkön tehetik próbára a tábor alatt megszerzett tudásukat a diákok, melynek kérdéseit a szervezők a meghívott neves vendégek, sportolók, politikusok és történészek előadási alapján állítanak össze.

- Kötelességemnek érzem megőrizni a több mint négyszáz Corvin közti hősi halott emlékét. Tizenöt év után itt az ideje, hogy az iskolákban a meghamisított történelem helyett végre az igazságot tanítsák - mondta lapunknak Pongrátz Gergely.

Cs. Zs

Demokrata 2004/43.

(Október 18-án a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében rendezett zárándokúton utitársunk volt Csere Zsuzsa is, a cikk szerzője. Szerk.)

*****

1956. októberében történt,
avagy
gondolataim a kiskunmajsai kirándulás kapcsán ...

2004. október 18-a délelőtt. Autóbusszal utazunk Kiskunmajsára, hogy megtekintsük Pongrátz Gergelynek, a Corvin-köz hősének, ebben az alföldi városkában alapított emlékmúzeumát.

Nézem a tájat, felidézem gyermekkori emlékeimet. Október 23-án én nem tudtam, milyen hatalmas történelmi esemény zajlik körülöttünk, csak a szülők feszült arckifejezése, a rádióból végnélkül sugárzott zene, az időnként bementett hírek sejtették velem, hogy drámai a helyzet. Aztán a következő napok bizonyossá tették az én gyermeki lelkemben is, hogy Budapesten élet-halál harc kezdődött, az utcákon fekvő halottak, a rommá lőtt házak a sokat hallott háború rémségeit idézték.

November 1-én, Mindenszentek estéjén, édesapám kezét fogva, sétát tettünk a kihalt városban. Az ablakokban mindenütt gyertyák égtek, csend és békesség honolt, és apukám egy szebb jövőről beszélt nekem.

És három nap múlva, november 4-én elszabadult a pokol... Most, felnőtt fejjel próbálom megfogalmazni az akkori eseményeket egy szép vers segítségével.

1956. október 23-án a magyar nemzet történelmének legdicsőbb napjára ébredt. A nemzet ifjúsága - mint hajdanán 1848-ban - vezére lett a kibontakozó forradalomnak, a-nemzet akaratának zászlóvivőjévé vált.

*„Hallod magyar? Kárpáton át a szél
Feléd süvölt! A lengyel talpra kél!
Lerázza már a muszka rabigát ...
Tiport hazáért fel, magyar diák!*

*Petőfi lelke ébred, álma múl'
Magyar kebelben újra lánggra gyúl,
Megint csak ő vezérel szent tusát
S rohamra ront a pesti ifjúság."*

Az '56-os forradalom és szabadságharc egyik kiemelkedő színtere Budapesten a Corvin köz. Itt harcolt a magyarörmény származású, szamosújvári születésű ifjú ember: Pongrácz Gergely is.

*„Fegyvertelenre támadt fegyveres,
A gyáva muszka ily babért keres!
A nép hátába rontnak tankjai,-
Örök csúfságot fognak vallani!*

*Nők, gyermekek, diákok esnek el,
Kegyelmet itt senki nem esdekel.
Tankokra ront a hős, dühödt tömeg,
Hogy pusztá kézzel vívja, győzze meg!”*

A szabadságvágy elemi erővel tört fel az emberekből és órák alatt kovácsolta egységbe a nemzetet. Lelket lehelt az országba, erőt és igazi felszabadultságot adott.

*„Aján szabadság méze izelít,
Habzsolva issza szép reményeit.
Dal csendül szívből s magasba tart:
Segítsd meg, Isten, áldd meg a magyart!*

*Mozdul a nép és indulót dalol
És - nézd csak - égből vagy a föld alól
Előkerül a régi lobogó,
Köszönti „éljen” égis harsogó!”*

Az történet végre, amit az emberek akartak, kezükbe venni az irányítást, szép és okos szándékok voltak, mert a nemzet felemelkedéséért küzdöttek.

*„Véren, halálon, pusztuláson át
Rohamra hívnak régi harsonák,
Rákóczi, Kossuth intenek neki:
A nép a várost most söpörje ki.”*

A világ leghatalmasabb hadseregének megszállásra berendezkedett hadosztályai álltak szembe a fegyvertelen, szabadságáért bátran harcoló magyar emberekkel.

*„A zsarnok érzi, int a végzete,
Gyalázatát hát hadd tetézzé be:
Nincs benne gátlás, lelkiismeret
Csak mentse meg a szovjethadsereg*

*Város körül a vasgyűrű szorul
S megfojtaná - ha tudná - gonoszul
Az ébredő szabadság életét
... Sakálhoz illő szándék, oly setét!”*

A Nagy Imre vezette kormány november 5-re meghirdette az élet, a termelő munka

újrakezdését. Győzött a magyarok forradalma!

*„Vihar után a főváros egén
Szivárvány támad és ezer remény
Győzött a nép és biztat a jövő,
El is inalt a legtöbb cselszövő.*

*Ha muszka nincs, a bábja félhalott,
Veszett helyét sietve hagyja ott.
Új kormány jó, nem még az igazi,
A nép, az fogja azt választani.”*

De a verőfényes, csodálatos magyar hajnalt a legfeketébb gyász napjai váltották fel. November 4.-e hajnalán a korábban kivonulást ígérgető, közben új hadosztályokkal feltöltött szovjet hadsereg rátámadt a forradalom győzelmét ünneplő, boldog Magyarországra.

*„A város alszik, békés gondtalan,
Sok év után ma boldog álma van.
Reggelre már a muszka elvonul
S magyar lesz újra az országon úr!*

*Az álma élénk, véli hallani,
Miként dübörögnek muszka tankjai ...
Nemcsak dübörgés . Sok-sok robbanás!
Uram segíts! Ez légitámadás!*

*Ágyuk tüzelnek, sok ház lángra gyúl,
A gyáva zsarnok orgiája dúl:
Gyanútlan népre orvul támadott,
Gyalázat ennél egy se volt nagyobb!”*

A nemzetáruló helytartók janicsárjai rejtekhelyeikről előmerészkedve visszaállították a magyar nép által annyira gyűlölt népi demokráciát, a kommunisták hatalmát. A hiénák és sakálok százakat húztak bitófára, ezreket öltek, tízezreket börtönöztek be, és magyar százezreket űztek Nyugatra.

*„ A muszka vérszemet azért kapott,
Mivel tétlennel látta Nyugatot,
Hát letiport s mosott emez kezét ...
Nagyobbat - vajon - melyik vétkezett?*

*Kiált a vád: Világ kisemmizett!
Eladta népünk! Mindent elhiszek,
- Nyugat terén oly törpék a „nagyok”-
Csak egyet nem, hogy Isten elhagyott!”*

1956 halott hősei szikrázó fénnel világító fáklyák, melyek addig fognak égni és világítani, míg egyetlen magyar él bárhol ezen a földtekén.

„Örök Igazság, élő s nem halott,
Kigyúl egünkre még a csillagod!
Gonoszra vár a szörnyű számadás,
A sírba zártra meg a feltámadás!

Továbbra is ha híven összetart,
Megáldja Isten végre a magyart,
Reá mosolyog s áldása megfogán.
Hazánk szabad lesz, - élhet boldogan!"

(*A versrészleteket Zsitvay Tibor püspök, teológia tanár „Csodákat tett a magyar őserő” c. elbeszélő költeményéből idéztem, amelyet 1956. decemberében írt.)

Napsütéses, szép időben utazunk, végig a Kiskunságon.

Kiskunság: homokbuckás hátság a Duna-Tisza közén, a Gödöllői dombság és Bácska között, 120-170 m magasságban a tengerszint felett. A felszín félig kötött futóhomok, amely a jégkorszakban rakódott le a Duna ártereiről. A homokot nagyobb mértékben csak a 19. századtól kötötték meg. Természetes tölgyesek és nyírligetek, ültetett akácok és erdeifenyő erdők tarkítják.

Ezen a szép alföldi tájon fekszik *Kiskunmajsa*, a 13.000 lakosú község. Lakói baromfityenésztéssel és rozstermesztéssel foglalkoznak.

Itt vásárolt 1995-ben egy romos iskolát Pongrátz Gergely azzal a szándékkal, hogy emlékmúzeumot rendez be a még megtalálható '56-os relikviákból, mementót az utókorok.

Négyévi kemény munkával elkészült az épület helyreállítása és 1999. márciusában *Tempfli József* püspök szentelte be a múzeumot.

Pongrátz Gergely személyesen kalauzolt végig bennünket. A bejáratnál szemben hatalmas felírat:

„ 1956. A múlt erős gyökér,
jelen és jövő belőle él.”

A tablókön korabeli fényképek, körben a falakon a forradalom eseményeit megörökítő festmények, tárgyi emlékek, megégett lyukas zászlók, mártírhálált halt hősök fényképei, személyes tárgyak.

„Corvin közti srácok voltak,
Géppisztollyal, étlen, szomjan
Verekedtek - s édesanyjuk
Egyikről sem tudta, - hol van.”

Hősiesen, halált megvető bátorsággal harcoltak az '56-os forradalomban a gyermeklányok-fiúk. Gyermekszívvvel feláldozták életüket a hazáért! Nincs a világtörténelemben ehhez hasonló tiszta forradalom, ahol 14-16 éves gyermekek ilyen önfeláldozó bátorsággal harcoltak a szabadságért. Nem lehet megrendülés nélkül tudomásul venni, amit ezek a srácok véghezvittek! A nemzet büszke rájuk, és csak siratni tudja a megölt és kivégzett gyerekeket. Van még egy olyan rendszer, amely a gyermekeit is halálba küldi? Egyedülállóan csak a kommunizmus! (Mansfeld Péter két évig volt börtönben, hogy 18. életévét betöltve kivégezhessék).

„Pesti srácok”: *Bajusz* (Pongrátz Gergely), a *Pongrátzok* (testvérei), a *Gyurka*, a *Falábú Jancsi*, az *Attila*, a *Doki*, a *Pufi* és a többiek...

A lányok: a *Kócos*, a *Jutka*, a *Zsuzsa* és a többiek...

Olyan cselekedtek, amely egyedülálló a magyar történelemben. „Mindent a Hazáért!” Nem parancs kényszerítette őket a bátorságra, hanem a haza szeretete, amely több volt minden fegyvernél.

Hallgatom a „házigazda" visszaemlékezéseit, a harc részleteit. A fényképeken látom a lerombolt Üllői úti házakat. És lelki szemeim előtt megjelenik a gyermekkori iszonyat: én ezeket személyesen is láttam akkor, hiszen alig 600 m-re laktunk, a Ráday utca elején! Láttam azt a jelenetet is, amikor a Kálvin téri tűzfalról (a Baross utca és a Múzeum utca közötti ház tűzfaláról) a feldühödött emberek leszedték a vörös csillagot. Láttam a Köztársaság téren a megégett embereket, a Tolbuchin (ma Vámház) körúton a kiegészített tankot. Hiszen ott laktunk a tűzfészek közvetlen közelében. A gyermeki emlékezet mindent eltárolt az agyban, és a dokumentumok szemlélése felidézte az akkori félelmetes napokat.

Egyik útitársunk (*Dr. Czappán György*) szájszész orvosként dolgozott 1956-ban a Szent István Kórházban. Ő mesélte el az alábbi megható történetet.

Október 23-án már folyt a vér a pesti utcán, október 24-én nyilvánvalóvá vált, hogy a harcokban rengetegen sérültek meg. Október 25-én reggel nagy csoport nő közeledett a Szent István Kórház kapujához. Urológus kollégájával kiment megkérdezni, miért jöttek. Megható, és egyúttal megdöbbentő volt a válasz:

- Jöttünk vért adni a sebesültek számára.
- De honnan jöttek ilyen sokan, a városban nincs közlekedés?!
- Dunakeszről, gyalog jöttünk. - És mikor indultak el?
- Tegnap este.

(Tehát az első drámai nap után már felébredt a segíteni akarás a magyar nőkben, a magyar anyákban. Egész éjjel gyalogoltak, hogy a forradalom harmadik napjának reggelén vérükkel segítsenek súlyosan sebesült, vagy haldokló embertársaikon.)

A történet hallatán elhomályosult a szemünk. Két élő tanú beszélt a magyar forradalomról. Mindkettő harcolt: az egyik a Corvin közben a szabadságért, a másik orvosként, kórházban a sebesültek életéért.

A múzeummal szemben áll a Kossuth-díjas építész, *Csete György* temploma, amely a forradalmat szimbolizálja égre tekintő tornyával, és a levert szabadságharcot a félbetörtött, csonka toronnyal. Golyónyomok, sérülések szimbolizálják az 1956-os drámát. A kápolna belsejében fekete márványtáblákon a kivégzettek nevei, két üres tábla a névtelenek emlékére készült. *Tóth Ilonka* (kivégzett szigorló orvos) szobra megrendítő hatású a picike oldalkápolnában.

A falon körben koszorúk: az ide látogatók hozták kegyeletük jeléül. (Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület részéről mi is elhelyeztük az árvalányhajás fűzfakoszorúunkat.)

A templom előtt nagyméretű, faragott, ülő Krisztus szobor:

Rimantas Zinkevicius litván művész ajándéka, 6 nap alatt faragta ki tölgyfából. A felirata: „Atyám, hogy engedhetted meg ezt?"

Pongrácz Gergely a saját költségén és adományokból berendezett egy tábort a múzeum szomszédságában, ahol a hazai és a határon túli magyarság gyermekei tölthetnek el egy-egy hetet a nyári szünidőben, hiteles történelemtanulással, sportolással, igényes időtöltéssel. A jövő nemzedékében ápolni kell a magyarságtudatot, a hazaszeretetet.

„Ó ifjúság! Magyar ifjak!

Értsétek is szavainkat.

Nemzetünket: őt szeretjük,

Néppel együtt - földdel együtt.

Ó ifjúság! Magyar ifjak!

Hallottátok szavainkat.

Ez a fészek ősi fészek,

Imádjátok - őrizzétek."

(*Fejér György János*: Igazunk ötvenhat.)

Csikszentgyörgyi Ficzus Margit

*****

Egy marék széna

1944. június 2. Ez a dátum minden kolozsvárinak tragikus, szomorú emlék. Akkor kopogott be hozzánk is a háború, a maga meztelen valóságában: közel háromezer áldozata volt a bombatámadásnak. Ezen a napon veszítettem el édesanyámat és kishúgomat.

Haláluk emléke azért nyomaszt kitörölhetetlen gyötrellemmel még most, hatvan év után is, mert nekem is otthon kellett volna lennem velük. Sok éve élek távol szülővárosomtól, de a haláluk miatt érzett fájdalom nem fakul, s legyen bárhol a világon, június elején mindig visszatérek a Házsongárdban lévő sírhelyükhöz.

Nem, nem felejtetem, hogy engem édesanyám mentett meg. Az már a sors különös fintora, hogy ebben nagy szerephez jutottak a nyulaim is. Pedig csak két nyulam volt. Etetésük mégis mindennap gondot jelentett.

Június elsején az állomáson túli Újfalvi utcai házunk előtt egy szénásszekér dőcögött el „egy egész évre való” nyúledelel. Azonnal izgalomba jöttem, hiszen mennyi burjántépéstől, utánajárástól szabadulnék meg, ha nekem ennyi szénám lenne...

Egy marék szénát csentem el a tovadöcögő szekérről. De tizenegy évemmel nem lehettem túl gyakorlott tolvaj, mert a hóstáti ember meglátott, és dühösen szitkozódni kezdett. Erre jött ki édesanyám a házból...

Még ma is ég az arcom attól, amivel a hóstáti ember szidalmát megtoldotta. Azonnal belódított a fürdőszobába, és rám zárta az ajtót:

- Ilyen szégyen! - kiabálta kipirulva, s szinte sírva. - Ott ülsz, amíg apád hazajön! Majd ő ellátja a bajodat!

Kereskedő apámnak a Kossuth Lajos utcában volt üzlete, így a déli ebédszünetben - amikor mindig hazajött - tudhatta meg „hőstetemet”. Ő is szörnyű dühös lett, s rám ripakodott:

- Holnaptól velem jössz az üzletbe! Nem tekeregsz többet.

Lógattam az orrom, úgy tűnt, méltatlanul nagy a büntetés. Végleg oda a drága vakációm, a szépnek ígérkező nyár minden öröme.

Így történt, hogy június másodikán már reggel hét órakor felköltött édesapám:

- Öltözz! Mától kezdve velem jössz az üzletbe, ez lesz a nyári programod. Kelletlenül bújtam ki az ágyból, kedvetlenül öltözködtem, s most már nemcsak az elpuskázott nyaram jutott eszembe, de az is: mi lesz a nyulaimmal?

Végigbaktattunk az utcákon (ma Ecaterina Teodoru), behúzott nyakkal igyekeztem lépést tartani apámmal, de sértetten, durcásan egy gondolatnyival mögötte maradva. Rettenetes zavaromban azt hittem, hogy az utcánkban mindenki bennünket néz - Drinceanuék, Lenkeiék, Halaiék, Krizsánék, de még a sarki vendéglősök, Bükkösök is - és bizonyára összesúgnak: úgy kell a mihaszna Antinak, megérdemli a sorsát!

Gyönyörű napfényes idő volt. Egyetlen felhő sem kószált az égen. Ettől még jobban sajnált a szívem: hiába süt a nap, ha engem elnyúl az üzlet árnyéka. Pedig azt sem tudtam, mi vár, milyen feladatokat szól rám, mivel büntet apám. Így, amikor kinyitotta az üzletet, csak álltam és bámészkodtam, s kissé megszeppenve váltogattam a lábaimat. Akárha megfeledezett volna rólam apám, a maga reggeli dolgát végezte, jött-ment, mintha ott sem volnék, csak követtem a szemem sarkából minden mozdulatát, s sértett mogorván vártam, mikor kerül rám a sor.

Beavatásom azonban elmaradt. Akárha az én biztatásomra szólalna meg, fölvisítottak a szirénák. Apám is megtorpant, de hát hozzá voltunk szokva e hanghoz. Azokban az időkben mindegyre vijjogni kezdtek a szirénák, de szerencsére sohasem történt semmi, rendszerint egykettőre lefújták a riadót. Ezt a riadót sem vette komolyan senki. Mégis, hogy ne legyen

baj, bezártunk, és lementünk az óvóhelyre. Itt még viccelődtek is, nevetgéltek, egy kicsit mindenki félvállról vette a légiveszélyt, s vártuk, hogy lefújják.

Aztán elszabadult a pokol. A robbanásoktól remegett minden, mintha fölöttünk, az emeleten duhaj gyermekek csapkodnák megveszekedett kedvvel az ajtókat, rezegtetnék az ablakokat. Csak ültem a helyemen, s mint aki valójában nem tudja, mi történik, ámulva pislogtam. Apám nagyon is tudta. Ahogy rápillantottam, arcán láttam a félelmet, ettől én is félni kezdtem.

A gépek hullámokban támadtak, s egy-egy beálló süket csendben még a lélegzeteket sem lehetett hallani, hogy aztán mindenki egyszerre kezdjen hadarni, majd elhallgattak hirtelen az újrakezdődő dübörgésre, égzengésre és összehúzódva szegezték tekintetüket a pinceport szitáló boltozatra. Amikor végre hosszabbra nyúlt a csend, s azt hittük, talán vége, de még nem fújták le a légi riadót, egy ismeretlen férfihang szólt le a pinceajtó magasságából:

- Móricz úr, azonnal menjen haza, a családját baj érte! Föl se foghattuk mi történhetett. Nyomban elindultunk, fölrohantunk a lépcsőkön, sietve végig a Wesselényi utcán át a Malomárok, majd a Szamos hídján, le az állomás felé...

Itt már iszonyatos kép fogadott: ijedt, jajveszékélő, síró emberek, rombadőlt házak, pusztulás. Egy tehergépkocsi rakodóterén halottak egymáson, megcsontított emberi maradványok. A hidelvi református templom előtt felborult fiáker, a ló teteme a szemközti ház emeleti erkélyén. A református kórház romokban, a falmaradványokon ágyak ágyneműk lógtak, por, téglatörmelék mindenütt.

Lélekszakadva rohantunk be a Kálvin utcába, ahol nagyanyámék laktak. Itt aztán megtudtuk mi történt. Nagybátyám már járt a házuknál. Szinte eszünket vesztve rohantunk tovább, a Boldog utcában jobbról is balról is lebombázott házak, zokogó, jajgató, rémülten hadonászó emberek. Az állomás mellett átívelő nagyhídon néma légelhárító ágyú csöve szűrte bele a szikrázó égbe. De hát nem is tehetett semmit, a bombázók ötezer méter fölöttről szórták le terhüket. Az állomás helyén is romok, füst és por, pusztulás. Átrohantunk a Nádas-hídon, a Bükkösék vendéglője előtt be a mi utcánkba. De aztán meg kellett állnunk! Valóban földbegyökerezett a lábunk a látványtól. A házuk helyén mérhetetlenül nagy bombatölcser.

... Istenem, hányszor, de hányszor futottam azóta végig képzeletembe ezt a gyötrelmes utat, éreztem újra ezt a semmihez sem hasonlítható dermedtséget... Hiszen nem csak hatvanszor - ennyi éve történt - éltem át ezt a múltni és fakulni nem akaró rohanást, majd megtorpanást. Mindannyiszor, ahányszor édesanyámra és a romok alatt maradt hétéves húgomra gondoltam. Pedig csak jóval azután tudatosodott bennem az is, és értettem meg, hogy nekem is ott kellett volna lennem a romok alatt! Akkor csak álltam az iszonyattól, rémülettől vinnyogva, meg se fordulhatott a fejemben, hogy még reggel is duzzogva bántódtam elorzott vakációm miatt, s keserűségemben túlságosan súlyosnak éreztem büntetésemet. Hiszen csak egy marék szénát csentem el a szekérről!

De hát ez a marék széna, de főképpen drága anyám „haragja” mentette meg az életemet.

*Móricz Antal (Budapest)
Szabadság 2004. június 9.*

*****

Apostoli liturgián

Öt éve hunyt el *Dr. Schütz Ödön*, a neves armenológus. Ebből az alkalomból a Magyar Patrisztikai Társaság 2004. nov. 1-én konferenciát rendezett a tiszteletére. A konferenciát megelőzően a budapesti belvárosi rk. plébániatemplomban Krikorian bécsi örmény apostoli érsek liturgiát végzett a tudós emlékére. Különböző okok miatt nem volt módomban az egész hosszú szertartáson részt venni, a *Mi Atyánk* éneklésétől követhettem nyomon.

Az összbemutatóm szerint szép volt, bár néha a 10-12 fős vegyes kar éneke hosszúnak tűnt, s úgy tetszett, hogy némelykor az érsek is „várakozott”. (Lehet, hogy egy örmény gyakorlatban ez másként van, de az énekkar nem bizonyos, hogy ezt ismerte!) Feltűnt azonban: volt különbség e között a liturgia és az Orly utcában látottak között. Nem történt meg pl. az „úrfelmutatás”: külön az ostya, külön a kehely, majd mindkettő együtt való felmutatása.

Mintegy negyvenen ültünk a templom padjaiban. Két-három ismerős akadt, de több „ismert” örményt azok közül, akik köztudottan az apostoli egyházhoz tartoznának, vagy azt támogatnák, nem láttam. Egy áldozó volt. A liturgia után beszélgető csoportok is alakultak, a tapasztalatom szerint úgy tizen beszéltek örményül.

Azt hiszem senki sem vitatja el, hogy az örmény apostoli egyháznak joga van itteni híveivel törődni, s szép gesztus a római katolikus egyháztól, hogy rendelkezésükre bocsátotta a templomot.

Életemben most először voltam az örmény apostoli egyház liturgiáján, s tán abban csalódtam, hogy több résztvevőre számítottam, bár tudtam, azok javarésze érdeklődő lesz. Érdekes színfolt volt az érseken a liturgikus ruha: a süveg és a gallér lila, a palást piros, az érseki pallium pedig kék volt.

Dr. Sasvári László

*****

Örmény egyház

Bács-Bodrogh vármegye területén egyik érdekes különlegesség az újvidéki örmény katolikus plébánia. A templom és paplak jelzi, hogy valaha a mostaninál nagyobb számmal kellett lenniük az örményeknek, kiknek emlékét ma már csak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek őrzik. Az örmények hasonlóan az izraelitákhoz elszórtan élnek jobbára Ázsia és Európa országaiban. Hazájok temérdek viszontagsága, sokféle külső és belső háborúságai, kivándorlásra kényszerítették a lakosság tetemes részét. A népet élénk kalmár szelleme forgalmas vidékekre terelte s ez az oka, hogy jobbára kereskedelmi pontokon találjuk őket; szeretik a tengerpartot, kivált oly vidéken, hol a nép kevesebb hajlandósággal bír a kereskedelem iránt, ily helyeken ők a kereskedelem közvetítői. Újvidékre is a kereskedelem vonzotta őket, hova 1739-ben Belgrád veszedelme alkalmával telepedtek le.

A kalocsai érseki levéltárban őrzött 1831. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv 1). ezeket írja az újvidéki örmény katolikus egyház eredetéről: „Miótan senki más nem akadt, ki ez ügyben felvilágosítást adhatna, felütöttük az örmény egyház jegyzőkönyvét (protocollum), mely örmény nyelven van írva s mivel e nyelvben jártas egyén más nem találkozott, kérésünkre az örmény plébánia lelkésze Vartan József páter Szent Antal-rendű szerzetes latin nyelvre fordította a jegyzőkönyv ide vonatkozó részét, mely következőképpen hangzik:”

„Az Úr 1739. évének augusztus havában, midőn a törökök Belgrádot már-már elfoglalták, mi örmények Belgrádot elhagyva, valamennyien futottunk a barbár seregek elől misszionáriusunk Erzerumci Jakabbal, a velencei örmény kolostor szerzetesével együtt s ide jövet, tanyát ütöttünk Újvidéken, Péterváradnak átellenében. 2) Letelepedésünk első éveiben misszionáriusunk és lelképászorunk Jakab páter a latin katolikus plébánián lakott, hol mi részére lakásbért fizettünk s az istentiszteletet a latin szertartásúak templomában tartottuk. Minthogy azonban ezen állapot ránk nézve alkalmatlan volt, 1743. évi október hóban összejöttünk és elhatároztuk, hogy külön templomot építünk magunknak, mely célból elküldöttük misszionáriusunkat, Jakab atyát, Kalocsára Gábor érsekhez a templom-építésre való engedelem kieszközlése végett; ezt megnyervén, paplaknak megvettünk 200 frtért egy háztelket, rajta ódon házikóval, azon pénzből, melyet templomépítésre gyűjtöttünk; kertjét

besövényeztük, fákkal beültettük, e célra tett összes kiadásaink 400 frtra mentek."

„1744-ben Erzerumci Jakab páter visszatért kolostorába Velenczébe, helyébe a kolostor apátja, Medjessi Tivadar, erzsébetvárosi származású szerzetest küldte hozzánk lelkészül. Ennek idejében 1746-ban mi örmények ismét tanácsra gyűltünk és közös akarattal elhatároztuk templomunk fölépítését a már beszerzett anyagokból. Május 4-én letettük az alapkövet s ugyanazon 1746. évi november 27-én meg lőn áldva új templomunk."

Így vették át ezen fontos följegyzést az örmény egyház jegyzőkönyvéből a fönnemlített egyházlátogatási jegyzőkönyvbe. Kerestem az eredeti okiratot, melyben - mint a Visitatio Canonica mondja - örmény nyelven volt mind ez leírva; az azonban ma már nem lelhető fel. Mindazáltal a fordítás teljes hitelű; mert a Visitatio Canonica hitelessége országos tekintélyvel bír, sőt ez okirat bizonyos tekintetben törvény erővel van felruházva.

1849-ben a régi örmény templom és plébániaház összes irományaival együtt tűzláng martaléka lett; akkor ment veszendőbe azon iromány is, melyet a Visitatio Canonica jegyzőkönyvnek (protocollum) nevez s melyben az örmény plébánia keletkezése le van írva. Az aligha volt más; mint a plébánia naplója. Ugyanis szokásban van a szerzeteseknél minden rendház ügyeiről naplót vezetni; ezen naplók nem ritkán becses történelmi adatokat rejtenek a múltnak viszontagságaiból; történetírók számtalanszor igen jó hasznát veszik azoknak. Ily napló lehetett azon protocollum, melynek följegyzését az idézett egyházlátogatási jegyzőkönyv örmény nyelvről latinra fordítva átvette s melyet fönnebb magyar szövegben közöltem. Az 1849-iki katasztrófa egyéb iratokkal együtt ezt is elemészttette, csak a kereszteltek, elhaltak és eskettek anyakönyvei maradtak meg az örmény plébánia összes irataiból, ezekben azonban a plébánia keletkezéséről és az örmények idetelepedéséről szóval sincs említés tévé.

Ezen anyakönyvek ránk nézve csak annyiban bírnak érdekl, a mennyiben megtudjuk belőlük, hogy az örmény hitközség 1732-ben szerveződött Belgrádban, midőn a bécsi kormány az örményeket oda telepítette a kereskedelem fejlesztése céljából. Mint a telepítés történetének fonalán láttuk, a belgrádi erőd átadásának közeledtét látva az iparos és kereskedői elem, sietett idejében megmenteni életét és vagyonát, Újvidékre menekült a szerb és német iparos és kereskedői osztály, velük jöttek az örmények is. Tehát az újvidéki szerb lakosság részben, a németiség nagyobb részben, az örmény telep pedig egészen Belgrádból származott ide az 1739-iki veszedelem alkalmával. Az örmények papjuk vezetése alatt jöttek, ki magával hozta a plébániai anyakönyveket, melyek 1732-től, a mint Belgrádban írtak, mai nap is épségben vannak.

Lelkészük - mint az 1831. évi egyházlátogatási jegyzőkönyv említi - rendszeren a Mechitaristák kongregációjához tartozó szerzetes szokott lenni. Előbb a rendnek velencei kolostorából volt kiküldve állandóan egy tag a plébánia vezetésére. Csupán 1762-65. volt világi pap a hitközség lelkésze; azután úgy mint előbb ismét a Mechitarista szerzet küldött lelkészt, kinek gondozására vannak bízva a Duna mentén egész Konstantinápolyig elszórtan élősködő örmények.

Templomuk - mint fönnebb - láttuk 1746-ban épült, 1849-ben leégett és sokáig hevert romjaiban, míg végre 1872ben Trandaphil Mária bőkezű áldozatkészsége kiemelte az enyészetből. Megújítva, ismét földel alá került, de hosszú ideig használatlanul állott belső díszítés nélkül. Míg végre 1891. év őszén a róm. katolikus hitközség a parochiális templom építése idejére átvette, fölszerelte és december 8-án megnyitotta az istentiszteletnek.

Már azon körülmény, hogy az örmény hitközség önerejéből templomot és paplakot épített, sejteti velünk, hogy valaha többen lakhattak itt az örmények, mint ma. Ez ügyben azonban legtüzetesebb felvilágosítást adnak az egyházlátogatási jegyzőkönyvek, melyekből mind a hívek számát, mind a plébánia állapotát időről időre pontosan megtudjuk. A kalocsai érseki levéltárban őrzött egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint

1763. évben az örmény plébánia	36 lelket számlált	3.)
1767. évben az örmény plébánia	45 lelket számlált	4.)
1798. " " " "	102 " "	5.)
1806. " " " "	74 " "	6.)
1810. " „ " "	75 " "	7.)
1813. „ " " "	71 " "	8.)
1849. " " " "	30 " "	9.)

Mint ezen adatokból látható, a hitközség mindig csekély lélekszámmal bírt, de hívei mind módos kereskedők voltak. 1849-ben egyszerre megcsappant a létszám, midőn a fenyegető veszedelem elől több család más vidékre költözött. S így a mint a belgrádi veszedelem volt oka Újvidékre költözésüknek 1739-ben, úgy viszont az 1849. gyásznapok okozták részben itteni pusztulásukat. Azóta egyaránt fogynak, úgy, hogy ma összesen csak 6-an vannak, különben ezek is németeknek vallják magukat, Minden esetre problematikus színezetű jelenség, egy életrevaló fürge népnek számszerint való apadása. Ennek megfejtése azonban igen egyszerű, ha figyelembe vesszük az örményeknél hazánkban mindenkor tapasztalható nemzetiségi beolvadást.

Az asszimilációt nagyban elősegítette azon körülmény is, hogy az örményeknek saját iskolájuk nem volt; a gyermekek jobbra németül tanultak, lassankint saját nyelvüket is elfeledték, s más nemzetiségét sajátították el. Így tűnt el az újvidéki örmény gyarmat észrevétlenül. Mindenesetre figyelemre méltó etnográfiai jelenség: egy életrevaló nemzetiség gyarmatának eltűnése.

Érdújhelyi Menyhért

1) Visitatio Canonica Eccl. Armenicae Cathol. Neoplantensis anno 1813. Adic 20. Junii. Kalocsai érseki levéltár. Ujvidék.

2.) „Anno Domini 1739. mense Augusto, dum Turcae jam jam occuperant Belgradum nos omnes Armeni derelicto Belgrado fugimus a Manu Barbarorum una cum nostro Missionario P. Jacobo Erzerumci ex Monasterio Armenico Veneto, et venientes sedem figimus Neoplantae ad Petri Varadinum”

3.) Kalocsai érseki levéltár. Visitatio Canon. Eccl. Paroch. Neoplantensis Ritus Armenici. 1763.

4.) U.o. Visit. Can. 1767.

5.) U.o. Visit. Can. 1798.

6.) U.o. 1806.

7.) U.o. 1810.

8.) U.o. 1813.

9.) U.o. 1849.

Megjelent: Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája II. kötet (204-208 old.) Zombor, Bittermann Nándor és fia könyv- és könyvnyomdája 1896

(Eredeti helyesírással! Szerk.)

*****

Bogdán féle fényképészeti műterem. Kézdivásárhely, Kovászna m.

Jellege: Ipartörténeti emlék. Vezető: Dimény Attila.

Története: A Bogdán-féle műtermet az 1870-1880 körül alapították, s 1999-ig az alapító *Bogdán Ferenc* (1859-1918) leszármazottai vezették. Tőle fia, Bogdán Artúr (1883-1933) vette át, őt fia Bogdán Elemér (1914-1988) követte, halála után felesége, lécfalvi Jakó Etelka (1915-1999) dolgozott a műterembe. 2000-ben a magyar állam, a Nemzeti Örökség Minisztériumának támogatásával megvásárolta a műtermet berendezésével, s rábízta a

Kézdivásárhelyi Városi Múzeum által létrehozott alapítvány kezelésébe.

Irodalom: Ráday Mihály: Az utolsó lehetőség. *Népszabadság* 2000 április 22.; Miklósi-Sikes Csaba: Fényképészek és műtermek Erdélyben. Székelyudvarhely, 2000. 102.; Butka Zsuzsa: Napfény-műteremből fotómúzeum. *Antiquité* 2001/3. 25-28.

*Miklósi-Sikes Csaba: Múzeumok, gyűjtemények a Székelyföldön
Székelyudvarhely-Sümege, 2002*

*****

Bodvaj Bécsből nézvést

Földink, a Bécsbe származott *Dr. Száva Tibor-Sándor*, az erdélyi magyar és örmény gyökerek kiváló kutatója a lapunkban közölt Bodvaji vashámmal kapcsolatos írás kapcsán két érdekes és fontos tanulmányt juttatott el hozzánk, amelyet történészek, helytörténészek szíves figyelmében ajánlunk. 2003-ban, Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából a Bécsi Europa „Club” meghívott vendégeként az 1848-49-es forradalom és szabadságharc háromszéki vonatkozású eseményeiről tartottam előadást. Az ausztriai magyarok meglepően népes csoportját érdekelte a Kossuth-téma, s a program érdemi részének befejezése után sietős magánbeszélgetésekre is alkalom adódott. Így ismerkedtem meg dr. Száva Tibor Sándorral. Rendkívüli jártassága, napi tájékozottsága az erdélyi ügyekben, ismereteinek történelmi alapozása legmaradandóbb bécsi élményeim közé tartozik, amelyet mostani, 2004. október 9-én Bécsben keltezett levele is nyomtatékosít. Idézem:

Tisztelt Szerkesztőség! Az alábbi két tanulmánnyal szeretném kiegészíteni Sylvester Lajos cikkét, amely a Bodvaji vashámmal kapcsolatos írással íródott. Talán nem mindenki számára ismeretes az a történelmi háttér, amely meghatározza a vashámmal későbbi jelentőségét a forradalom idején. Ezért ajánlanám ezt a tisztelt olvasó figyelmébe, de főleg az utókor számára is, mint történelmi dokumentumot.

Külföldi útjaink vagy itthoni vendéglátásaink során nem első ízben tapasztaljuk, hogy a nagyvilágba szétszóródott, szórványsorsban élő nemzettársaink mekkora türelemmel és milyen érzékenységgel kutatják és szálazzák ki a magyar vonatkozású történelmi dokumentumokból egykori eleink nemes cselekedeteit, és építik be a hasznosítható tanulságokat magyarságtudatunk épületébe. Dr. Száva Tibor-Sándor ezek közül is a jelesebbek közé tartozik.

Sylvester Lajos

*****

A két Zakariás és a Bodvaji-vashámmal Zakariás Antal (1804-1871)

Gyergyóban született 1804-ben, Zakariás Miklós és Szarukán Mária első gyermekeként. Kereskedőnek tanult, de hamarosan ipari menedzserre vált (úgy is hívták a háta mögött, hogy „Werkes”), miután 1838-ban az ő tulajdonába került a balánbányai rézbánya, amelyet nagybátyjától, Zakariás Istvántól és társától Simon Tódortól vásárolt meg. Hamar beilleszkedett Balánbánya bányászközösségébe, ahol irányítása alatt gyors fejlődésnek indult a kitermelés az 1840-es évektől kezdődőleg. Jókai Mór a „Fekete gyémántok” c. regényének megírásához Balánbánya történetéből meríti adatait egy részét és Berend Iván alakjában tulajdonképpen Zakariás Antalt személyesíti meg, aki ott lakott a munkások között, ugyanúgy mint Berend Iván. Zakariás fiatokat küldött (a regényhez hasonlóan) saját költségén bányász

és bányamérnök iskolába. Így végzi el a selmecbányai főiskolát Wenczel Károly, a bánya későbbi igazgatója /1871-1894/, Hoffman Rafael, a zsílvölgyi széntelepek feltárója és testvére Géza, a borszéki köszénbánya feltárója és első igazgatója. Az ő tulajdona volt a bodvaji (Magyarhermány) vashámor is 1834-től, ahol Gábor Áron az első három rézágút öntötte 1848 őszén. Az általa kiképzett szakemberekkel geológiai kutatásokat végeztek az egész Székelyföldön, Borszéktól Brassóig. Megindítja a bodvaji vashámort, a máréfalvi köszénkitermelést, telepeket fedeznek fel Tölgyesen, Hollósarkán társtulajdonosa a szentkeresztbányai vasgyárnak. Egész tevékenységével olyan ipart teremtett, amellyel 16 000 forint bruttó évi jövedelmet tudott biztosítani a bányakitermelés után.

Kiterjedt üzlethálózata folytán belekerült az 1848-as események sodrába. Bodor Ferenc volt akkor Zakariás Antal üzemvezetője Balánbányán és az ő javaslatára az ágyúöntés megindításának helyéül Bodvajt választották, ahol biztosítva látták a megfelelő szakmai tudást, felszerelést és nyersanyagkészletet, amelyet maga a tulajdonos Zakariás Antal ajánlott fel Gábor Áronnak. Hogy nem üzleti számítás rejtőzött Zakariás Antal segítségével mögött, kitűnik abból a szállóigéből is, hogy a székely ágyúöntő kiadásokra „egy forintot kért” s indult ágyút önteni. Az osztrák hadsereg kevéssel ezután elfoglalja Erdővidéket és lerombolta a bodvaji vashámort, így tevődött át az ágyúöntés Kézdivásárhelyre.

Gábor Áron eredetileg az erdőfülei vashámorban akarta megvalósítani tervét (amely akkor Rauber Nándor földbirtokos tulajdonában volt), de ezt nem találta megfelelőnek, és ekkor fordult a már régebről ismert Zakariás Antal segítségé felé, aki szívesen vállalta az anyagi áldozatokkal járó nemes ügy felkarolását. Hogy követni tudjuk az eseményeket, szükséges még bemutatni egy olyan személyt, akinek ugyancsak jelentős szerepe volt az első ágyúk kivitelezésében. Ez a személy nem volt más, mint Bodor Ferenc, akinek tevékenysége sok ellentmondásra adott okot, de a végső kiértékelésben buzgalmas munkája hasznosnak bizonyult. Bodor Ferenc 1849 februárjában már a Csíkmadarason létesített löporgyár igazgatója lett, és ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy Balánbányáról több tonna rezet szállítson, és nyersanyaggal lássa el a 48-as hadiipari műhelyeket. Szilárd történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szerzője s nagyrészt kivitelezője Gábor Áron volt, de ehhez nagyban hozzájárultak Zakariás Antal és Bodor Ferenc is. Ezt erősíti meg az az elismervény is, amelyet Gábor Áron írt 1849. jún. 7-én Zakariás Antalnak:

„-500 az az Ötszázforint vörös rézről, amely anyagot a Csík Sz: Domokosi Rézgyárból Salétrom természetű üstök kikészítésükre az ottani gyár tulajdonosa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól mint Álladalmi részletet hogy hiánytalan ki vettem légyen elismerem.”

Zakariás Antal tragédiájának oka jól ismert. Az 1850-es években megindult a nagytőke beáramlása, amely Erdély bányáiparát a kezébe kaparintja. Élén a Rotschild bankház osztrák-francia érdekcsoportja, amely átveszi az államtól az erdélyi vasutak és bányák egy részét. Fiókvállalata az osztrák Creditanstalt létrehozza Erdély második nagykitermelő tőkés csoportosulását, amely minden jövedelmező bányát kezébe akar ragadni, így a balánbányai bányát is. Miután Zakariást nem tudják rávenni, hogy eladja a bányát, tárnát nyitnak az eddig már kitermelés alatt álló bánya mellé és a munkásokat elcsalogatják magasabb munkabérekkel. A megtámadott tulajdonos ezek ellen az Udvarhelyi Bánya-Komisszáriátusnál tiltakozott, de teljesen eredménytelenül. Ilyen módszerekkel lehetetlenítették el az akkor még jólmenő bánya működését.

Az állandó zaklatást megúno Zakariás eladta a rézbányát 1858-ban egy bécsi székhelyű részvénytársaságnak 270 000 forintért, amelyből csak 200 000 forintot kapott kézbe, s a hátralevő összeget soha sem tudták felhajtani az örökösei. Zakariás Antal ettől kezdve családjával végleg Székelykeresztúrra költözött. A bánya még ezután tíz évig viszonylag jól működött, de aztán csődbe került ismét, mígnem 1871-ben végérvényesen árverezésre nem

került.

A bányát különböző cégek működtették tovább, de egyre kevesebb haszonnal 1894-ig. Privátéletéről annyit lehet elmondani, hogy 1839-ben nősült Gyergyóban, neje a gazdag Lázár Antal lánya Anna /1815-?/. Házasságukból született három gyermekéről tudunk: Miklós /1841-?/, Mária /1843-?/, Anna /1847-?/. Még születtek gyermekek Székelykeresztúron, de ezekről nincs dokumentálható írásanyag.

Zakariás Antal 1869 végén agyvérzést kapott és lebénult. Felesége gondos ápolása ellenére sem jött helyre ebből a komoly betegségből és 1871-ben váratlanul elhunyt a székelykeresztúri kúriájukon.

folytatjuk
dr. Száva Tibor Sándor, Bécs

*****

Örmény katolikus egyházunk hírei

Dr. Erdő Péter Bíboros, Érsek kinevezte *dr. Leszkovszky Pál* atyát plébániai kormányzónak az örmény katolikus templomunkba. Felállt a plébános segítésére szolgáló 5 tagú ideiglenes Gondnokság is, amelynek tagjai ideiglenes kinevezést kaptak az Érsek úrtól: Zakariás Antal Dirán, Kirkósa Gyula, Wertán Zsoltné, ifj. Vákár Tibor és ifj. Zárug Béla.

Az Örmény Katolikus Plébánia működéséhez, az Orlay u-i ingatlan állagmegóvásához szükséges pénzeket, adományokat az alábbi bankszámlára lehet befizetni: OTP Bank, Örmény Katolikus Lelkészség 11707024 - 20005210.

A Gondnokság és a Plébánia működéséről rövidesen bővebben tájékoztatjuk az olvasókat.

Szerkesztőség

*****

„Örmény ház” Gyulán

Gyula város központjában - a Százéves cukrászda mögött - a Jókai u. 4. sz. alatti házat a köznyelv „örmény ház” megjelöléssel is említi. A házat egyébként Ladics-ház néven ismerik legutolsó tulajdonosának családnéve nyomán. Késő-barokk stílusban épült 1801-ben, mai formáját az 1870-es átalakítás során nyerte el. A ház történetéhez négy család kapcsolódik, mindegyik más-más nemzetet képvisel.

Az épületet 1849-ben *Sztojanovics Szilárd* (1806-1880) görög kereskedő vette meg. Az ő Krisztina nevű leányát feleségül vette *Ladics György* ügyvéd 1863-ban. Szarvasi származású, így feltehetően szlovák gyökerekkel rendelkezett. A fia, *Ladics László* - szintén ügyvéd - 1892-ben feleségül vette *Kliment Katalint* (1869-1949). A Kliment család osztrák eredetű, a családból Gyula (1836-1906) 1868-ban nősült. Felesége *Csausz Szidónia* (1849-1917), édesapja *Csausz Lajos* (1806-1866) gyulai orvos volt, a neves örmény származású orvosprofesszor, *Csausz Márton* (1796-1860) unokatestvére. Csausz Márton volt Csausz Szidónia keresztapja. A ház a Ladics ágon öröklődött, s íme a családban görög- szlovák-osztrák- örmény vér keveredett.

A ház történetéről könyvecske jelent meg *Bencsik János - Bugár - Mészáros Károly* szerzőpáros tollából *Gyula - Ladics-ház* címmel. (Tájak- korok-múzeumok kiskönyvtára. 344. kötet, 1989.) Az épület ma múzeum, mely bepillantást enged a gyulai polgárok XIX. századi világába. A mai berendezésben vannak Csausz Lajos hagyatékából.

Az első szövegközti kép aláírása: Kliment, Ladics, Csausz családtagok 1897-ben. A kaputól számított második szoba, a szalon. A benne levő neocopf stílusú garnitúra Kliment Gyula és Csausz Szidónia hagyatékából való, de van egy tabernákulum alakú szekrény

(amelyet az oltárokra szoktak helyezni), ez még Csasz Lajosé volt, de itt látható az ő „aszklepiánus kígyóbotja” is. (A kígyó az orvostudomány szimbóluma, a boton csavarodik). Több portróját is itt láthatjuk.

Gyulán több örmény vonatkozású emlék is látható. Ez a ház mutatja, hogy különböző nemzeti gyökerekkel rendelkezők milyen szépen illeszkedtek be a város polgárainak a társadalmába.

Dr. Sasvári László

*****

Szervátiusz Jenő díj

1983. február 18-án a Vigadó Galériában nagyszabású kiállítást rendeztek a 80 éves *Szervátiusz Jenő* tiszteletére. A csodálatos helyszín és a csodálatos szobrok életre szóló élményként maradtak meg bennem.

Szervátiusz Jenő a modern faszobrászat egyik legkiválóbb képviselője volt. Drámai stílusa a népi művészetben gyökerezik.

1903. július 4-én született Kolozsvárott. A fafaragás mesterségét már korán elsajátította. 1925-ben Párizsban tanul az École Libre szabadiskolában, majd szülővárosában folytatja tanulmányait a Belle Arte Művészeti Iskolában.

1929. tavaszán a Hivatalos Szalon kiállításán díjat nyer. 1933-ban szabadiskolát nyit Kolozsvárott.

1933 óta rendszeresen kiállít egyéni és csoportos, belföldi és külföldi tárlatokon.

Bejárta Erdélyt, Nagybányán, Gyergyószentmiklóson, Csíkmenaságon és Csíksomlyón élt és dolgozott.

A Kolozsvári Művészeti Intézetben mintázást tanít. Kőben, márványban, de leginkább fában dolgozik. Köztéri művei állnak Farkaslakán, Csíkmenaságon, Pápán, Székelyudvarhelyt.

Műveit múzeumok és magánygyűjtemények őrzik. Műveinek száma ezernél többre tehető.

„Különálló jelenség Szervátiusz Jenő... munkáiból komoly és gazdag lélek szól hozzánk, az erdélyi hegyvilág és fávilág nehéz sorsosai az élet barázdáival... ”

(Lyka Károly 1937)

„A modern magyar faszobrászat legnagyobb erejű, legegényibb formavilága, s egyben legnagyobb értékű képviselője az erdélyi Szervátiusz Jenő, a székely balladák modern költője. De költeményeit szobrokká mintázza és faragja.”

(Nagy Zoltán 1941)

„Szervátiusz Jenő emberi megértést, jóságot keresett, szeretetre vágyott, s azt az egyszerű nép közt meg is találta.”

(Művészet 1978/8)

„Az a tisztesség, szenvedély és őszinteség, melyet Szervátiusz öt évtizedes fejlődésének csaknem minden fokán tanúsított, záloga annak..., hogy életművét tartós és egyetemes értékévé teljesítse ki...”

Fatörzsekre rótt csodálatos emberséget hozott létre... a feledés nem fogja eltemetni és a múló idő nem fogja megsemmisíteni őket.”

(Sorbán Raoul 1973)

Szervátiusz Jenőt nyolcvanéves korában 1983-ban az Úr magához szólította.

Fia, *Szervátiusz Tibor*, (Kolozsvár 1930-) szobrászművész, édesapja 100. születésnapján (2003-ban) alapította a *Szervátiusz Jenő díjat*. A díj átadására a Budai várban, a Hilton-hotel Anjou-termében került sor 2004. október 27-én.

Ez a terem a 12. században épült Mária templom helyén található. A Kerengő, ahol a díjazott festőművész képeit megtekintettük, 1254-ben épült. Itt látható az a kútkáva, amelyet Mátyás királyunk 1474-ben adományozott a dominikánus kolostornak.

Szervátiusz Klára ismertette az Alapítvány történetét.

Megemlékezve *Szervátiusz Jenőről* részletet olvasott fel egy 1978-ban készült riportból. Ebben Szervátiusz Jenő visszaemlékezett a Gyimesekre, Setétpatakára, ahol egy fiúcska a furulyáját fújta, s mintha hulló csillagok muzsikáltak volna, mert a zenét nemcsak a fülével, hanem a lelkével is hallgatja az ember.

A díj alapításával az volt a céljuk, hogy felhívják a figyelmet a magas kultúrával rendelkező művészekre. A globalizmus elleni harc a cél, bármilyen reménytelennek is látszik, meg kell próbálni. Az első (2003 évi) díjat *Györfi Sándor* kapta.

Az ez évi díjazott: *Márton Árpád* csíkszeredai festőművész. A laudációt *Banner Zoltán* művészettörténész mondta.

Márton Árpád 1940. október 06-án született. Az 1960-as években lépett a festőművészek sorába. Életműve egységes, korszakai alig megkülönböztethetők egymástól. Tanulmányait Kolozsvárott folytatta. Szervátiusz Jenő tanítványa volt, akitől azt tanulta, hogy „sohase feledd, honnan jöttél”. 1973-ban fellépett olajallergiája miatt áttért a vízfestékre, majd kikísérletezett egy olajtempera festéket, a képeit ezután ezzel készítette.

Művészpédagógiai munkássága kiemelkedő. A csíkszeredai *Makovecz Imre* által tervezett templom altemplomában most fejezte be a festményét.

A díjátadás megható percei következtek. *Szervátiusz Tibor* édesapja fényképe előtt átadta az édesapja emlékére alapított díjat.

Márton Árpád köszönetet mondott és elmesélte, hogy Jenő bácsi (aki tanára volt) hangsúlyozta, hogy „tanulva kell alkotni, és alkotva kell tanulni.”

Emberségből példát, tarisznyát kaptak a mestertől. Szervátiusz Jenő egy teljes tanulócsoporthoz hívott meg egyszer vacsorára, mert a tanítványok régen ettek utoljára, s nagyon éhesek voltak. Egy egész bárányt főztek meg, hogy mindenki jóllakhasson.

Márton Árpád meghatottan mondta, hogy „otthonról hazajött, és itthonról hazamegy.”

A kerengőben *Demeter Ervin* országgyűlési képviselő nyitotta meg a kiállítást. Szervátiusz Klára búcsúzóul elmondta, hogy a jövőben a Szervátiusz Jenő díjat nemcsak művészeknek, hanem művészettörténészeknek, és újságíróknak is szeretnék odaítélni, olyan embereknek, akiknek céljuk, hogy „örizzék a lángot.”

Petrás Mária énekét és *Juhász Zoltán* dudáját, furulyáját hallgatva úgy éreztem, mintha hulló csillagok muzsikálnának: nemcsak a fülemmel, a lelkemmel is hallgattam a zenét.

Hazatérve elővettem a kolozsvári Szervátiusz Múzeumban kapott képsorozatot, ahol Apa és Fia összesen 84 munkája látható. Szeretem ezt a csodálatosan felújított házat, a kertet a szökőkúttal, a kőből-fából-márványból faragott szobrokkal.

Nézem a képeken az 1960-ban faragott *Őnarcképét*, az 1969-ben faragott *Fiam portréját*, az 1977-ben készült *Emré bát*, az 1965-ben faragott *Csodálatos Mandarint*, és az 1957-es *Csángó siratóasszonyt*. A képek láttán eszembe jut Sorbán Raoul 1973-ban írt kritikája:

„*Fatörzsekre rótt csodálatos emberséget hozott létre... a feledés nem fogja eltemetni és a múlt idő nem fogja megsemmisíteni őket.*”

Csíkszentgyörgyi -Ficzus Margit

(A kiállítás november 27-ig látogatható. Budavár, Hilton szálló, Anjou terem)

*****

Erdélyi örmény peregrinusok V. befejező rész

Pap, Emanuel Armenus Tr. 1777 Bécs-philos. stud.

Pap, Johann, Klausenburg 1848, Bécs-műegyetem: mérnöki. Apja mészáros volt Kolozsváron.

Pap, Sigmund v. Nagybánya - Pap Zsigmond. 1844. jan. 12. Bécs-képzőművészeti, 20 éves, róm. kat. Apja birtokos volt. Miniaturfestő lett. Meghalt 1904. jún. 20-án Nagybányán.

Patruban, Martin Tr. Nobilis: 1772 Bécs- phys. stud.

Pladschindar, Gratian, Szamosújvár - Placsintár Gratian: 1819. Bécs- pharm. stud. Szül. Szamosújváron, ahol apja örmény kereskedő volt. Tanulmányait befejezve szülővárosában működött gyógyszerészként. 1840-ben ugyanaz, de a „Placsintár” gyógyszertár még 1874-ben is létezett.

A továbbiakban Péter H. Mária könyvéből idézek:

Placsintár Dávid (1826-1901)

1826 október 10-én született Szamosújvárt ősrégi örmény családban. Nagyapja kereskedő volt ebben a városban, apja, *Placsintár Gratian* pedig gyógyszerész, aki oklevelét 1819-ben Bécsben kapta meg és hazatérte után Szamosújváron az 1788-ban reáljogot nyert, *Szentháromság*hoz címzett gyógyszertár tulajdonosa lett. E gyógyszertár felállításának körülményeit hiteles okiratok alapján részletesen ismerteti könyvében Orient Gyula. Az általa közöltek szerint az első tulajdonos Karácsonyi Karácsony szamosújvári polgár, főorátor volt, aki a város örmény templomának építéséhez jelentős anyagi támogatást adott.

Placsintár Dávid iskoláit Kolozsváron végezte, majd apja gyógyszertárában gyakornokoskodott. A gyakornoki évek után ő is Bécsbe megy egyetemi tanulmányait végezni, 1851-ben kap gyógyszerézmesteri oklevelet. Már otthon gondos nevelésben részesült, a latin, görög, német, francia és az örmény nyelvet tanulta. Hazatérte után apja gyógyszertárában dolgozik. 1874-es adat szerint a tulajdonos *Placsintár Károly*, aki gyógyszerézmesteri oklevelét Bécsben 1839-ben kapta meg, de ugyanekkor a gondnok Placsintár Dávid. Nem sikerült tisztázni kettejük közt a rokoni kapcsolatot (idősebb testvér?), sőt felmerült az a kérdés is, hogy csak elírás, mert az előbbinek a neve többet nem fordul elő. Apja halála után a gyógyszertár tulajdonosa Placsintár Dávid lesz. Az 1882-ben megjelent Egészségügyi Kalauz rajta kívül Hrobony Pál gyógyszerész nevét is említi a szamosújvári gyógyszerészek közt.

(Szerk. megjegyzés: Az 1866-os szamosújvári színházi plakátokon szerepel Hrobony Pál gyógyszerész neve, a színházi belépőjegyeket nála lehetett a gyógyszertárban elővételben megvásárolni.)

A város művelt, megbecsült polgára volt. 1872-ben polgármesterré választották és több mint harminc évig maradt ebben a tisztségben. Ez idő alatt több iskolát, kaszárnyát, új hidat építtetett a Szamos folyóra, számos jóléti intézményt létesített, eltörölte a hídvámat, megnagyobbította a sétateret. A társadalmi intézmények tevékenységében is részt vett: igazgató tanácsosa volt a római katolikus egyházközségnek, a Szamosvölgyi Vasútnak, a Hitelbanknak, a Szamosújvári Társalkodó Körnek. Egyetemi hallgatóknak ösztöndíj-alapítványokat létesített. 1877-ben a szegedi árvízkárosultak megsegélyezésére 50-50 forint pénzdómant ajánlott fel munkatársával, Hrobony Pál gyógyszerésszel együtt.

Leánytestvére, Placsintár Veronika *Issekutz Adeodátnak*, a marosvásárhelyi törvényszék elnökének a felesége lett, és az ő fiuk *dr. Issekutz Hugó* gyógyszerész, a kolozsvári FJTE egykori tanára.

Placsintár Dávid 1901-ben hunyt el Szamosújváron hetvennégy éves korában. 1900-tól a szintén örmény származású *Nits János* volt a kezelője, 1910-ben már bérlője a Placsintár örökösök tulajdonában levő gyógyszertárnak, és 1918-tól a tulajdonosa évtizedeken át 1943-ig, majd ettől kezdve az államosításig fia, *Nits Gyula* vezeti. A város második gyógyszertárát csak az 1920 utáni években állították fel.

Plaschindar, Theodatus Tr. 1760, Bécs- theol. stud.

Porczian Antal, Temesvár, 1739. nov. 29. Bécs-képzőművészeti: építészet. Apja katonaeorvos volt.

Szenkovits, Martin v. Klausenburg - Szenkovits Martin; 1825. nov. 7. Bécs - Laimgrube - hadmérnöki. Szül. 1812. nov. 25. Apja kereskedő. 1831. júl. 13-án távozott az akadémiáról.

Török Péter Erzsébetváros, 1789. szept. 14. Bécs-Wiend - hadmérnöki, 15 éves. Apja magánzó volt. Kilépett 1790. júl. 19-én.

Gudenus nyomán: szül: 1773. nov. 23. Feleségei: I. Dániel Margit, II. Márkó Margit, 9 gyermeke volt.

Verzár, Joachim v. Szamosújvár, 1840. Bécs- med. stud. Apja örmény polgár, táblai ülnök volt. Szül. Szamosújváron 1821. ápr. 18-án. Tanulmányait befejezve Pest-Budán, közelebből a Margit-szigeten lett fürdőorvos. Meghalt 1889. máj. 17-én, Budapesten.

Wertan, Johann v. Kronstadt, 1825. okt. 20. Bécs – Laimgrube- hadmérnöki, 15 éves. Szül. 1811. ápr. 13-án. Apja örmény kereskedő volt. 1831. okt. 10-én tanulmányait befejezve zászlós lett az 51-es Mecsény mérnöki ezredben.

Werzar, Georg Szamosújvár, 1842. Bécs- med. stud. V. évf. Szül. Szamosújváron, ahol apja orvos volt. Születési napja 1818. dec. 17. Tanulmányait befejezve gyakorló orvos lett. Talán élt 1914-ben is.

Werzár, Johann v. Debrecen - Szamosújvár, 1801/1805 Bécs- med. stud. Nemesi családból származott, 1807-ben szerzett orvosi diplomát. Szül. 1781-ben. Apja W. István szamosújvári örmény volt. Külföldi tanulmányait befejezve gyakorló orvos lett Szamosújváron. 1813. júl. 29-én vette nőül Korbuly Máriát. Meghalt 1846. február 28-án.

Ezzel végére értem az örmény származású erdélyi peregrinusokról készített ismertetőmnek, melyet az 1701 és 1849 között külföldi egyetemeken tanuló ifjakról állítottam össze.

Bizonyára többen is vannak, hiszen a leányágon örmény gyökerű ifjakról nem árulkodik a nevük, azok felderítésére nem vállalkozom.

Vannak azonban olyan források, amelyeket még érdemes abból a szempontból vizsgálni, hogy kiszűrjük az erdélyi örménymagyarokat.

Kívánom, hogy sok olvasónk lelje örömét abban, hogy egy-egy felmenőjéről új adatokat olvashat.

Bálintné Kovács Júlia
Kolozsvár

*****

Hírek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2004 évi pályázati eredményei:

Az egyesület működési költségeire az

Országgyűlés Kisebbségi, Emberi jogi és Vallásügyi Bizottsága	600 e Ft
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma	350 e Ft
Nemzeti Civil Alapprogram	1000 e Ft

támogatást biztosított.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek *füzetek* havi lap támogatására:

Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottsága	
Esélyegyenlőségi Alap	200 eFt
Országos Örmény Önkormányzat	200 eFt

támogatást biztosított.

Az APEH az adózók személyi jövedelemadó 1 %-a felajánlásából 409 eFt-ot utalt át egyesületünk bankszámlájára.

Az összeget az egyesület örmény műtárgy vásárlására, valamint restaurálásra, továbbá a 2005 évi emléknaptár kiadására kívánja fordítani az örmény népiartás 90. évfordulójára Szabó László fotóművész Musza Dagon készült fotoival, Lászlóffy Aladár Kossuth díjas költő verseivel, örmény és angol fordításban.

Az egyesület megköszöni a pályázati támogatásokat és közösségünk tagjainak, honfitársainknak a személyi jövedelemadójuk 1 %-a felajánlását. Felhasználásáról be fogunk számolni.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

a Fővárosi Örmény *Klub projekt* működtetése támogatására beadott pályázatát a Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottsága 200 e Ft támogatásban részesítette, amelyet ezúttal is tisztelettel megköszönjük.

dr. Issekutz Sarolta, elnök

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadó decemberre megjelenteti a **2005-ös emléknaptárt** az örmény népiartás 90. évfordulójára. A kiadványt támogatja a Fővárosi Örmény Önkormányzat, a Budapest Főv. II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat, valamint a XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat. Az emléknaptár 1400 Ft-ért lesz megvásárolható a Fővárosi Örmény Önkormányzat székhelyén: 1054. Budapest Akadémia u. 1. IV. 426 ajtószám alatt, félfogadási időben, Asztalos Jolán titkárságvezetőnél. Telefon: 332-1791.

Az A3 méretű falinaptárt Szabó László fotóművész Musza Dagon készített 13 felvétele díszíti. A képekhez Lászlóffy Aladár Kossuth díjas költő írt verseket, melyeket örményre Vahram Martirosyan jereváni műfordító, angolra Zsigmond Benedek armenológus fordított.

A naptárt az Artisthus Bt tervezte.

Ugyanitt szereshető be **Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája 1896**

reprint kiadása 3000 Ftért, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadó új kiadványa (Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 9. kötet).

*****

Október 26. XI. ker. Karinthy Szalon

A XI. kerületi Örmény Önkormányzat rendezésében *A magyarországi és erdélyi magyarörmény fotóművészek IV. kiállításának* megnyitójára került sor.

Megnyitóbeszédet *Szesztay András*, a XI. ker. Önkormányzat Kulturális Bizottság elnöke tartotta, majd *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész és *Keszy Harmath Gergely* tangóharmonika művész játékát élvezhették az érdeklődők. Pazar örmény étek koronázták az estet *Keszy Harmath Péterné* jóvoltából. A házigazda *Harmath Kálmán* kerületi örmény elnök volt.

Kiállítók: Gajzágó Jolán, Kabdebó János, Kováts Mária, Mészáros Ábel, Pintér Erzsébet, Száva János, Tutsek János, Zakariás Antal, Zakariás Réka, Fancsali Bence, Fancsali Gergő és Fancsali G. János. A kiállítás november 12-ig tekinthető meg.

*****

Szomorújelentések

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Lázár Jánosné

2004. október 4. napján 87. évében elhunyt. Földi maradványait október 13-án 12,30 órakor helyezték örök nyugalomra az Óbudai temetőben, katolikus vallás szerint. Gyászmisét október 13-án a Rózsafüzér királynéja domonkos templomban mondtak az elhunyt lelki üdvéért.

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Issekutz György

okleveles, aranydiplomás mérnök életének 75. évében türelemmel viselt betegsége után elhunyt. Temetése október 21-én 10 óra 30 perckor volt a Farkasréti temetőben. Engesztelő szentmisét a temetés napján 16 óra 45 perckor mondtak a VI. kerület Szondi u. 67 szám alatti Szent Család plébánia templomban.

Gyászolják: felesége, gyerekei, unokái, testvére, veje, rokonai, munkatársai és mindazok, akik szerették.

Szomorú szívvel, de Isten akaratában megnyugodva tudatjuk, hogy

Dr. Zakariás Zoltán

nyugalmozott mérnök alezredes, a történelemtudomány kandidátusa, alkotó munkával teli életének 95. évében, 2004. október 12-én, örökre eltávozott.

2004. november 5-én, 12,45-kor a Farkasréti temetőben a római katolikus szertartás szerint vettünk tőle végső búcsút, majd délután 2 órakor a Felső-Krisztinavárosi plébániatemplomban engesztelő szentmiseáldozatot mutattunk be érte.

Gyászolják: Felesége, gyermekei, unokái, dédunokái szerettei.

Emléküket kegyelettel megőrizzük.

*****

Meghívó

A *Fővárosi Örmény Klub* következő klubdélutánja november 18-án 17 órakor lesz a Magyarok Háza I. emeleti zenetermében (Budapest. V Semmelweis u.13.)

Műsor:

Szemelvények az örmény muzsika évszázadaiból

Előadja és zongorán játszik *Kátainé Szilvay Ingrid*.

Közreműködik *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész.

Mindenkit szeretettel várunk.

A *Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat* szeretettel hív minden érdeklődőt 2004. november 22. (hétfő) du. 17 órára *Szabó László fotóművész Örmény templomok, kolostorok* c. kiállításának megnyitójára.

A kiállítás helyszíne: Marczibányi téri Művelődési Központ Galéria, Budapest II. Marczibányi tér 5/a.

A kiállítást kulturális műsor színesíti, majd örmény fogadás ízesíti. Mindenkit szeretettel vár

dr. Issekutz Sarolta elnök

A *Fővárosi Örmény Önkormányzat* és a *Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat* 2004. december 2-án közös

közmeghallgatást

tart a Fővárosi Örmény Önkormányzat székhelyén: Budapest V Akadémia u. 1. IV. emelet 430 szám alatt.

Mindenkit szeretettel várnak a rendezők.

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: **dr. Issekutz Sarolta**, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatta: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Budapest Főváros Önkormányzata Esélyegyenlőségi Alap

és az Országos Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia, Dobó Attila

Szerkeszti: Artishus Bt.

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 94. szám

2004. december

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor

- hívtottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a

Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Az örmény esküvő üzenete

A pap egy imádság elmondása közben leveszi az új házasok fejéről a koronát:

**„...És a korona helyére, melyet Te helyeztél oda, küld el a béke angyalát,
hogy őket, tisztán és bűn nélkül megőrizze”**..., majd folytatva:
„...Add, hogy örvendezzenek a munkában, gyermekeik születésében...”

Végül a keresztlélektetésnek a jegyében érkezünk el a szertartás végéhez, majd közösen történik a **Mi Atyánk** elmondása.

A szertartás végén:

**„Legyetek megáldva /+ / a Szentlélek kegyelmével!
Menjetek békével, és legyen az Úr mindenkor veletek.
Ámen.”**

Azaz: Úgy legyen! Úgy legyen!

Dr. Sasvári László

*****

A haza te magad vagy

... Az istenszeretet és a hazaszeretet a bibliában egymástól elválaszthatatlan fogalmak. Vajon nem ezt a missziót vállalta-e, vállalja-e magára a Magyarok Világszövetsége?

A Biblia metaforájával élve, miként a tyúk egybegyűjti csibéit, összegyűjteni, éltetni és megmenteni az oldott kéréhez hasonló világban szétszóródott magyarokat.

Vajon nincs-e igaza a költőnek, Arany Jánosnak, amikor így aggódik: „Ha minket is elfúj a sors zivatarra, nem lesz az Istennek soha több magyarja”. . .

A hazaszeretet összetett fogalom, a haza és a szeretet szavak együttese. A két szót szét lehet ugyan választani, de azok a hazafi szívében szétválaszthatatlanok, mert a haza szeretet nélkül nem létezik és szeretetünk sem teljes haza nélkül.

Erdélyország festői tájait járva elkápráztat bennünket a természet szépsége és megelevenedik előttünk a küzdelmes szép múlt. A hegycsúcsokra felkapaszkodva az az érzésünk, hogy csupán ki kell nyújtanunk kezünket, és máris Őszentfölsége trónusát érintjük. A hegyek oldalából előtörő csermelyek, patakok, folyók úgy táplálják a vidéket, mint az

édesanya kebléhez szorított gyermekét...

E könnyel, vérrel öntözött tájakon írták eleink Erdély történelmének dicső lapjait. Ők helytálltak, nem alkudtak meg, főleg akkor nem, ha a haza sorsáról volt szó. Helytállásunkat a költő szárnyaló szavai fejezi ki találóan: „...a haza nem eladó, ezüst pénzre sem váltható, mert a haza lelked része, határait beléd véste. Mert a haza kereszted is, betlehemi csillagod is... mert a haza te magad vagy.” Porból vétettünk és porba térünk, de nem akármilyen porból, Erdélyország porából vétettünk, a szülőföld porából nőttünk ki, a szülőföld megdicsőül bennünk akár élünk, akár meghalunk. Úgy ahogy Pál apostol hirdeti: „Amíg élünk, az Istennek élünk és amikor meghalunk, az Istennek halunk meg”. Életünkben és halálunkban is Isteni és a hazái vagyunk.

Pusztuló szülőföldünkön úgy érezzük, hogy a magyar sorskérdések súlyosabbak minden más nép tragédiájánál. A zsidóság ellen elkövetett merénylet borzalmas volt ugyan, de a második világháború után mégiscsak véget ért. Ezzel szemben nálunk még mindig sötét felhők borítják az eget. Hajnalra várunk, miközben az éjszaka kísérteteivel küszködünk. Végre már fényre lenne szükség, hogy tájékozódni, kapaszkodni tudjunk. De mintha a fáklyavivők sem állnának a vártán, inkább visszavonulnak és várják a kifejetet. Inkább önmagukkal, mint a rájuk bízottakkal vannak elfoglalva. Ma egyháznak, politikának, irodalomnak a megmentő bárka szerepét kellene felvállalnia. A nép nevében, néppé válva vállalni a küzdelmet, a megmenekülés reményében...

Részletek Dr Czirják Árpád érseki helynök, pápai prelátus úr igehirdetéséből

(Elhangzott Kolozsvárott 2004. február 15-én azon az ünnepi szentmisén, melyen részt vett az MVSZ Elnöksége is.)

*Utánnomás a Szent Mihály Üzenete
egyházi újságból 2004. február*

*****

***Bocskai Istvánnak,
Erdély és Magyarország fejedelmének intelme 1606-ból:***

„Meghagyom, szeretettel intvén
Mind az erdélyieket és magyarországi híveinket
Az egymás közt való szép egyezségre, atyafiúi szeretetre.
Az erdélyieket, hogy Magyarországtól,
Ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak.
A magyarországiakat, hogy az erdélyieket el ne taszítsák,
Tartsák őket atyafiaiknak, vérüknek.”

*****

Levél otthonról haza

Kedves Szüleim, Nagyszüleim, Rokonaim, Barátaim, Testvéreim!
Reményik Sándor szavaival kívánok Valamennyiüknek szeretettel teljes, áldott, békés Karácsonyi Ünnepeket, és boldog Új Esztendőt, idelent és odafent.

„A lélek él,
Testvéreim,
És hitet nem cserél.”

Ma sem!

Budapest, 2004. december 5.

M

*****

Babits Mihály

Az igazi ország

Oly hazáról álmodtam én hajdan,
Mely nem ismer se kardot, se vámot
S mint maga a lélek, oszthatatlan.
Álmodj, lelkem, álmodjad hazámat,
Mely nem szorul fegyverre, se vértre,
Mert nem holt rög, hanem élő lélek...
(részlet)

*****

Lászlóffy Aladár

Mi tartja a világot?

Nemrég idézte egy kiemelkedő egyházi vezető Reményik Sándornak szentencia értékű, közmondás-erejű megfogalmazását, hogy a tanítványnak nyugalma nincs, de békessége van. Az a *de* helyettesíthető itt bármely más odaállítható, helyére illeszthető kifejezéssel: mégis, talán, azért, mindazonáltal, - stílusképző szerepet kapnak csupán, olyan értelemben, hogy legalább békéje legyen. Valahogy így. Vagy akárhogy. Ahogy lehet...

Nemrég Erdély déli szegletében egy hatalmas, híres székesegyház padjában ültem, és versengésre nem hajlamos lelkemben mégis megmozdult valami attól, hogy konstatáltam: nem nagyobb tér ez a mi kolozsvári Szent Mihály templomunknál. Hogy lehet a gótikának s ezzel egyben a történelmi Európa határának csücskén posztoló legszélső jel ez, de a térképzés, a térkínálás dolgában talán mi állunk (szomorú és jó ez a reánk mért, nekünk juttatott feladat is) jobban. Ha igaz, hogy az Ige s az imádság tartja a világot, ezen a két mestergerendán, faragott pilléren nyugszik minden. Csak a halott egyház tökéletesen csendes, az élő egyházban zajlik a földi élet is, a maga gyarló gondjaival és megvallott vagy eltitkolt tévedéseivel, csak a halott egyház nem változtat semmin, az élő egyház meghallgat, megért és megölel: megbocsát. Sőt szüntelenül ígér és épít.

Azt mondják halott az a közösség, mely csak a problémákat, a veszélyeket érzékeli. A nagy templomokban ülve gondolhatja végig a mákszemnyi lélek, hogy milyen szűk tér volt a Noé bárkája, mely a reábízott kincsegyvelegtől és reáruházott felelősségtől - ott a maga jelkép-értékű helyén - egyszerre volt külső és belső tér is. Amikor Isten úgy akarta rendbetenni, ráncbaszedni a teremtet, hogy átmenetileg megszüntette a külső teret, a bárka, Isten legbelső tere, az egyetlen tér képviselője volt.

Mert a zsongó, az egyszerre születő és meghaló, keletkező és pusztuló világ közepette az egyház, templom a fix pont, ahol a testtelen ima tarthatja, megtarthatja az egész súlyát. Korunk, ahol a tér és az idő problematikáját vesződő évezredek emberi felfogása és tapasztalata alapján annyiszor összegezik, nem mindig látja, érzi ezt a legbelső teret, mely a legkülsőbb is, magát a kozmoszt is körülveszi, mert a csillagúrnél tágabb parancsolat alapján keletkezik: légy, legyen, legyetek! Létezz!

A tanítvány ott talál a padban egy kiszakadt lapot, egy elsárgult cédulát, és felveszi, és máris leáll a továbbrohanás görcsében, lendületében, hogy megpróbálja elolvasni, ami rajta írva lehetett, felfogni, amit üzentek s már talán nem is számít, vagy csak ezután fog számítani igazán... Ez az imányi idő az ő békessége.

*Utánnymás a Szent Mihály Üzenete
egyházi újságból 2004. február*

*****

Dutka Ákos

Karácsonyi beszélgetés az Úr Jézus Krisztussal 1923-ban

Ha e beteg, bolond világra
Uram, még egyszer megszületnél,
Bár milliónyi templomod van,
Kezdhethéd megint Betlehemnél.
Szalmajászolnál rangosabb hely
Uram, tenéked ma sem jutna:
Soha messzebb a Te országod,
„Miatyánkod” bár mindenki tudja.

Ha így jönnél Názáretből
Sápadtan, fázva, december este,
Az ügyefogyott szenvedőkhöz
Párizsba, vagy Budapestre,
S leülnél az éhezők közt
S abból, amit valaha mondtál
Mesélnél új vígasztalásul,
Elfognának a tizedik szónál.

Mondjál csak új hegyibeszédet
S amit mondtál a gazdagokról
S ha gyülnének az elhagyottak
S szólnál az Írás-forgatókról
S ha megpróbálnád Uram még egyszer
Az Embert rávenni a Szeretetre
Internálnának, esküszöm rá,
Ha nem is vernének mindjárt keresztre.

*****

Isten éltesse egészségben, kedves Pista bácsi!

Új sorozatot indítunk a Füzetekben. Magyarörmény tudósokat köszöntünk, s a művészek mellett őket is méltatjuk, rájuk is emlékezünk, s ha van mód rá, meg is szólaltatjuk őket.

Ezúttal a 95 éves *Veress István* professzor az ünnepe. A vele Kolozsváron készült beszélgetést a következő lapszámunkban közöljük, most csak örmény gyökereiről szólunk röviden, és átadjuk olvasóinknak az ajándékot, amelyet Pista bácsi küld mindannyiunknak Karácsonyra Kolozsvárról.

B. Kovács Júlia

Örmény nagyanyám 1843-ban született, talán Gyergyószentmiklóson, de kora gyermekkorban került Szamosújvárra, a Nagy családhoz, s nevében is őrizte e kettősséget : Dajbukát Nagy Rózáként kötött házasságot a kékesi Sallak Istvánnal 1863-ban. 22 év alatt 16-szor szült, 11 gyermeket felnevelt, 4 gyermek mint csecsemő halt meg, 1 halva született. Zoltán nevű fia 1912 április 12-én a Titanic fedélzetén lelte halálát, szeretett volna az újvilágban szerencsét próbálni...

A felnevelt gyerekek hosszú életűek voltak, átlagos életkoruk 87 év.

Nagyanyám éjjel-nappal dolgozott, majdnem haláláig, ami Budapesten érte, 82 éves korában. Családcentrikus, jólelkű, mindenkin segíteni akaró asszony volt. Nagyon szerettük. Az alábbi írással idézem emlékéit, fogadják szeretettel.

Karácsonyi mosolygó alma

Amiről az alábbi sorokban írok, 80-85 évvel ezelőtt történt, gyermek illetve serdülő koromban. Akkor Erdélyben falun és a kisvárosi piacokon mindig volt alma újtól-újig, nem kellett az almát Spanyolországból, vagy éppen Új-Zélandból importálni, mint ma.

A sátoros ünnepek közül a karácsonyt szerettem a legjobban. Nemcsak azért, mert ilyenkor az angyal karácsonyfát hozott és ajándékot. Teljes mértékben magamévá tettem, hogy a Karácsony a család, és a szeretet ünnepe. Ilyenkor jönnek a rokonok, nagy a sütés-főzés, éneklés a karácsonyfa alatt.

Jómagam nemcsak ezért vártam az ünnepet, hanem a téli sportok nyújtotta örömeikért is. Abban az időben az iskola szeptember elsején kezdődött, a karácsonyi vakáció december 18-19-én, ez több mint három és fél hónap. A gyerekek, serdülők megunják az iskolát, különösen az olyan, akiben már 10 éves korában jelentkezik a vadászszenvedély, kedveli a behavazott erdőt, mezőt, szeret szánkázni, síelni (saját maga gyártotta sível), vagy csak barangolni, kirándulni vágyik.

A karácsonyi vakációt testvéreimmel együtt azért is vártuk, mert Édesanyám ilyenkor vitt el a szomszéd faluba, Felenyedre, ahol Ő mint a magyar állami elemi iskola tanítónője tanított. Szenteste előtt két nappal a felenyedi iskolásokkal együtt ünnepeltünk. Ott láttam először igazi karácsonyi mosolygó almát, mert a nagy karácsonyfán a piros alma volt a fő dísz. Meglepetésünkre mi is kaptunk ajándékot egy kétkilós papírzacskóban, főleg almát (Pónyik, Batul), mogyorót, egy ökölnyi kalácskát és nagyon kevés cukorkát. Itt jegyzem meg, hogy falun abban az időben - különösen az első világháború alatt- nem járt a Mikulás, ha járt almát, diót hozott.

A karácsonyfa beszerzése nem volt olyan körülményes mint most. Édesapám az erdőben vásárolta, az erdésznek kifizette, még válogatni is lehetett. Rendszerint jegenyefenyőt (Abies Alba) vásárolt, arra vágyott, hogy ne legyen sűrű a fa, a szellős karácsonyfát könnyebb díszíteni. Később 15-16 éves koromban én is elkísértem, már csak azért is, mert ilyenkor a (huszas) vadászpuskáját is hozta. Egyszer lőtt is egy császármadarat.

Amikor a karácsonyfát együtt díszítettük, először a fényesre törölt piros almákat aggattuk fel, vigyázva, hogy az alma kicsi legyen, és a melegben ne ráncosodjon meg. Rendszerint piros gyógyi almát használtunk erre a célra. Kicsi is volt, éretlen is, így illata nem volt, ezért a karácsonyfa alá 10-15 darab Jonathán alma került, vagy az erős illatú Londoni pepin, így az alma illat a tűlevelek illatával keveredett, és nagyon kellemes frissítő levegő uralkodott a szobában.

Visszatérve a karácsonyfa beszerzésére, az utóbbi 15-20 évben nem karácsonykor, hanem nyáron augusztus vége felé hoztam a havasról, többnyire a Hargitáról vagy Sikaszóról, ősz fenyvesből 23 fenyő magoncot, elültettem félárnyékba a kertbe, 2-3 év múlva 50-60 cm-es karácsonyfáim voltak, rendszerint az íróasztalra helyeztük. Amikor a gyerekek vagy unokák kicsik voltak, a karácsonyfánk a plafonig ért, ahogy nőttek úgy lett a karácsonyfa mind kisebb és kisebb, ma a félméteres is bőven elég.

Karácsonykor a szülői háznál Nagyenyeden mindig volt vendég, az örmény nagyanyám, aki Kolozsváron lakott, egy jó hónapot (dec. 15.-jan. 15.) töltött nálunk. Nagy segítség volt a háztartásban a sütés-főzésnél, ezen kívül, amíg kicsik voltunk, nagyszerűen tudott foglalkozni velünk, hiszen 11 gyermeket nevelt fel, ismerte a gyerekek lelkivilágát, még a gondolatunkat is kitalálta. Főleg akkor foglalkozott velünk, amikor estefelé a szüleink elmentek valahova,

látogatóba, bevásárolni, stb. Ilyenkor a karácsonyfa mellé leültetett minket, négy óvodás vagy kisiskolás gyermeket (1914-1924), pirított almahéjból készített teát, a karácsonyfán meggyújtott 2-3 gyertyát, eloltotta a villanyt, és felszolgálta a jóízű, citrommal ízesített teát, közben örménymeséket mondott királyokról, szegény lányokról és legényekről, mi tátott szájjal hallgattuk, ittuk a teát, ettük az örmény édességeket. Ezeken a szertartásos együttléteken mindig volt valami meglepetés, kiment a konyhára, meghagyta, hogy jók legyünk, majd sült gesztenyével jött be, máskor pattogatott kukoricával (kakas) traktált, a legnagyobb száma az almafánk volt, amit egy nagy almafajtából, a Téli Ramburból készített. A sült alma is többször előkerült, a sült almát négybe vágta, kivette a magházát, és egy kevés fahéjjal meghintette. Mi mindig nagyon hálásak voltunk, igyekeztünk teljesíteni minden kívánságát. Amikor meghalt, a fényképét az asztalra tettük és együtt sirattuk.

Ezzel még nincs vége a Karácsonyi almának. Nagyanyánk ünnepnapon - de sokszor hétköznapon is - nagyon jó almástésztaival és más almás készítménnyel tette változatossá étkezésünket. Egyik kedvelt eledelünk volt a nagy konyhaasztalon nyújtott tésztából készített valódi almás rétes, de szerettük az almás pitét, az alma krémet is málna ízzel és tejszínhabbal, szívesen fogyasztottuk az almakompótot is, sok lével, amelyet víz helyett ittunk.

Karácsonykor Édesanyám tanítványai mint betlehemesek jelentkeztek, nagy szám volt ez is. Kicsi korunkban csak ámultunk-bámultunk, később együtt énekeltünk a betlehemesekkel, nekik egy nagy fonott kosárba raktuk a jussukat: almát, diót, mogyorót, kalácsot.

Szilveszter este nagy karikás ostorral pattogtattak az udvaron, éneklés rigmusmondás után előlről kezdődött az ajándékozás, akkor sem hiányzott az alma.

Azt kívánom az olvasóknak, hogy még sokáig ne csak ünnepnapokon, hanem minden nap fogyasszanak almát, mert az alma élet, erő, egészség.

A gyermekkori emlékek mély benyomást hagynak az emberben, a Karácsonyi alma az évtizedek távlatából is éppúgy mosolyog rám, mint akkor és mint ma.

Veress István

*****

Visszatérünk az Amberboj családra... amint azt ígértük ez évi júniusi számunkban

I. rész

„Darkó László arcvonásain erősen átütött az örmény vonal megjelenése, amit Darkó Zsigmond főjegyző feleségének, Amberboj Katinkának a családba való belépése okozott”- írta a szerző Sas Péter.

Jómagam tudtam már addig is Darkó László örménymagyar voltáról, hiszen Albert Annamária művésznő maga is tordai lévén sokat mesélt nekem a valamikori örménymagyarokról, akik összetartó közösséget alkottak ott Tordán, sőt fényképek sokasága őrizi a Hácskuj Tutsek, Amirás, Darkó család tagjainak vonásait. Az ő segítségével és közvetítésével jutott el hozzám Darkó László özvegyétől az az önéletírás, melyet Darkó Aladár vetett papírra, nemsokkal halála előtt. Kordokumentum ez, nemcsak egyszerű családtörténet, belőle sok mindent megtudhatunk a néhaiak életfeltételeiről, életmódjáról.

És még valami, ugyebár nincsenek véletlenek. Éppen júniusban tudtam meg, hogy Darkó László unokahúga Sepsiszentgyörgyön él, orvos, akárcsak édesapja Darkó Zsigmond volt, és elküldtem számára a Füzeteket.

Íme egy részlet válaszeleveléből: „Kedves Júlia néni, nagyon szépen köszönöm, hogy a Laci bátyámról, (nagybátyám) írt szép újságcikket el tetszett küldeni. Már két-három éve, ahogy öregszem mind jobban foglalkoztat a gondolat, hogy többet megtudjak az örmény ősökről, családokról. Lehet, hogy majd tetszik tudni nekem segíteni ebben a dologban.”

Hát íme, kedves Veronika, itt van a segítség, nagytata küldi. Fogadjátok szeretettel Ti örménymagyar „Amberbojok” mind, Emese lányoddal és a három unokával együtt, akiknek minden jót kíván

Bálintné Kovács Júlia.

*****

Darkó Aladár

életrajzi töredéke

(anyai nagyapja örmény, valószínűleg anyai nagyanyja is)

1942. május 31-én

Életrajzi adataim

Mint amolyan nyugalomban élő ember elmélkedvén eddigi életfolyásomon és az elmúláson, amely előbb-utóbb minden embernél bekövetkezik, arra a megállapításra jutottam, hogy a magamfajta középszerű ember ritka esetben írja meg életrajzi adatait és innen van aztán az, hogy gyermekei és utódai nem sokat tudnak meg a szülőkről sem, vajmi keveset a nagyszülőkről, és talán semmit a dédszülőkről. Ez a gondolat vezetett arra az elhatározásra, hogy megírjam életrajzi adataimat gyermekkoromtól kezdve, visszamenve arra az időre, amire emlékezni tudok.

Születtem 1881. június 29-én Péter és Pál napján, amint édesanyám mondta szép verőfényes napon. Szüleim abban az időben az úgynevezett Varga utcában laktak, (később Fűzfa utca, majd Jósika Miklós utca) apai Nagyanyám özv. Darkó Mihályné sz. Veress Sára házában. Ez a ház, amely abban az időben is több mint 100 éves lehetett, ma is meg van még, de sajnos ma már nem az én tulajdonomat képezi.

Édesapám, aki Tordán született 1842-ben, Torda városi főjegyző volt. Édesanyám 1853-ban született Tordán. Édesapám szülei: Darkó Mihály Háromszék vármegyében Nagyajtán született az 1700-as évek végén vagy az 1800-as évek elején, és Veress Sára Tordán született 1814-ben. Nagyapám szüleiről nem tudok adatokat. Nagyanyám szülei Kövendi Veress István vármegyei főjegyző, felesége Székely Sára, akik mindketten Tordán születtek, anyakönyvi adataikat nem ismerem. Nagyapám unitárius lelkész volt Tordán, majd az itteni unit. gimn. igazgatója, a latin nyelvtan tanára, latin nyelvtant írt, amelyből az unit. Gimnáziumban tanítottak. Bővebben ír róla Varga Dénes unit. Gimn. tanár könyvében. Könyve könyvtárunkban megvan. 1848-49-iki szabadságharc alkalmával, mint honvéd szolgált és Zsibónál halt meg kolerában. Nagyanyám 34 éves korában maradt özvegyen 3 fiával és pedig: Dénes, aki mint állomásfőnök fiatalon halt meg. Gábor szintén fiatalon halt el, mint megyei tisztviselő. Nagyanyám nyugdíj nélkül maradt, kevés vagyonainak jövedelméből és kézimunkából tartotta fenn magát és csak évtizedek múlva kapott az egyháztól szerény özvegyi nyugdíjat. Nagyanyám soha nem volt csüggedő, kedélye inkább derűs volt, szerette a társaságot, beszédes és értelmes volt. Mindenki szerette, „Sárikó néni” hívták - 1894-től 1908-ig Alsó-Járában férjénél volt, Róza nevű nővérével (özv. Dávid Istvánné) lakott, aki férje után szerény havi járandóságot kapott. 1908-ban mindkettőjüket Édesanyámhoz hoztam és itt haltak meg 1912-ben Róza, Nagyanyám pedig, 1913-ban 99 éves korában.

Édesanyám szülei: Amberboj József, aki Konstantinápolyban született .... és onnan nőtlen korában jött Erdélybe több testvérével, mint örmény menekültek. Egyik bátyja Konstantinápolyban maradt. Velencében végzett és örmény patriarka volt. (Fényképe és sajátkezű levelei vannak nálam). Nagyapámnak Tordán vas-fűszer üzlete és dohány nagytőzsdéje volt. Becsületes, szorgalmas kereskedő volt és úgy tudom, hogy jelentékeny vagyona maradt. Vallásos, rendkívül jámbor, szelíd ember volt. Nagyapám jelmondata: „Élek a jelennek, a többit Istenre bízom!”

Nagyanyám Bonchidán született 18...-ban. Alexander Máriának hívták. Anyja Pap leány

volt, közelebbit nem tudok róla. Nagyon szép volt, vallásos, jó gazdasszony, pontos, szigorú, rendszerető és takarékos. Nagyszüleimnek 2 fia és hét lánya volt.

Miklós, aki apja üzletében volt, amit apja halála után átvett, 1918-ban mint jómódú agglagény halt el. Családja tagjait sokat segítette, szorgalmas becsületes ember volt.

Albert szintén kereskedő volt, önállósította is magát, feleségül vette Bod kórházi orvos leányát, Emmát, 4 gyereke volt. Feleségétől később elvált. Könnyelmű, kártyás ember volt. Üzletét elhanyagolta, azt mondták róla, hogy egy kerekével többje van. Ezek dacára maradt utána a főtéren 1 háza. Albert és családja, felesége és gyermekei is nem voltak normálisak egészen, emiatt sok kellemetlenségük volt az életben, és emiatt a különben tisztességes jó nevű Amberboj nevet kompromittálták. Amint Édesanyámtól értesültem, a Pap családtól örökölték ezt a terheltséget.

Regina előbb Pap Ferencné, akitől elvált a Szentszék jóváhagyásával és férjhez ment Szandtner Károly m. kir. honv. százados (48-49-es főhadnagy)-hoz, aki nagyon kedves úriember volt. 1896-ban nyugalomba mentek, Tordára költöztek a Jókai Mór utcába, házat építettek, és ott laktak halálukig. 1913-ban férje és 1927 szept.-ben 80 éves korában Regina néni halt meg.

Mária: Harnary Jánosné, kereskedő volt a férje, vagyonos volt, de tönkre ment. Torda városánál kapott írónoki állást, ahol több évig szolgált. Sok gyermekük volt.

Lucia: Mader Miklósné - gyógyszerész és földbirtokos Hevesen - magas kort ért, gyermekei nem élnek. Egyik leánya Cingell László gyógyszerésznek volt a felesége, gyermekei ma is élnek Hevesen - László gyógyszerész, Lucia nem ment férjhez.

Iren: Figlár Géza banktisztviselő neje.

Ilus: Dr. Bona Aladárné és Gizella: Dr. Böjti János orvos felesége, Jászapátiban meghaltak, gyermekei: Gizi és egy fiú.

Katinka - Édesanyám - 20 éves korában ment férjhez Édesapámhoz. Édesanyám, amint hallottam, nagyon szép, nagyon jó és vallásos és szelíd volt. Jó nevelésben részesült. Boldog házasságot éltek, templomba is mindig együtt jártak. Édesanyám sok szenvedésen ment át, amit panasz nélkül viselt, először elveszítette egy kis leányát, 3 éves korában diftériában halt meg. Édesapámat évekig ápolta, még fiatalon temette el. Második férjével nem élt boldog házasságot, mert könnyelmű ember volt. Második gyermeke, Gyula bátyám 41 éves korában halt meg a dicsőszentmártoni kórházban, idegbajban. Jogot hallgatott, de nem végezte el, egy éves önkéntes volt, a tiszti vizsgát letette. A városnál dolgozott, a jegyzői irodában, de betegsége miatt (epilepszia) nem tudott véglegesen megmaradni. Egy ideig a Lechner szanatóriumban volt és onnan került le Dicsőbe. Dicsőből Ádámos községbe került ki családhoz. A betegség természete olyan volt, hogy idegenek között csendes és szelíd volt, de itthon nem lehetett tartani. Csendes jó gyerek volt, sokat olvasott, színdarabokat rendezett, az unitárius gimnáziumba tett érettségét. Édesanyám második házasságából Katinka és Károly születtek. Katinka Nagyszébenben és Kalocsán végezte a polg. iskolaképzőt, jeles tanuló volt végig. Polg. iskolai tanítónő volt Baróton, férjhez ment Korbuly Lóránt kilépett kat. paphoz, akinek a felszentelését érvénytelenítették, 5 gyermekük van.

Károly felső ipari iskolát végzett Budapesten. Nagyon jó gyermek volt, a szüleit nagyon szerette, főként az anyját, szorgalmas és jó tanuló volt. Vas és fémipari szakot végezte. 1913-ban bevonult 1 éves önkéntesnek Cattaróba a vártüzérekhez, ott érte a világháború. 1918-ban beosztották a repülőkhöz és ott, mint repülőfőhadnagy lezuhant Mota di Livenzánál 1918. szeptemberben. Édesanyám egészen haláláig siratta.

(folytatjuk)

*****

Karácsonyi népszokás

Az erdélyi örmény népélet egyik érdekes jelenségéről teszek a következő sorokban említést. A kántálás városunkban is szokásban van. A gyermekek karácsony napján reggel és ünnep előestéjén házról-házra járnak és magyar énekeket énekelnek. Évekkel ezelőtt az Üdvözítő születésére vonatkozó énekek szövege örmény volt. Íme egy ilyen ének-töredék:

*Hiszusz g'ulá,
Pálul cshiká;
Phiésé gédrádz,
Ná pámuládz...
Duveczhekh ézbánész,
Or erthám pánész.*

Magyarul: Sír a Jézus, mert nincs pólyája; vág (a Szűz-Anya) ruhájából és abba pólyálja... Adjátok (a kántálásért járó) pénzemet, hogy dolgomra menjek.

Szongott Kristóf. Szamosújvár monográfiája III. kötet 235-236 old. Szamosújvár 1901.

*****

Bodvaj Bécsből nézvést

Részlet a 2004 novemberi füzetek 23. oldaláról:

Tisztelt szerkesztőség! Az alábbi két tanulmánnyal szeretném kiegészíteni Sylvester Lajos cikkét, amely a Bodvaji vashámor kapcsán íródott. Talán nem mindenki számára ismeretes az a történelmi háttér, amely meghatározza a vashámor későbbi jelentőségét a forradalom idején. Ezért ajánlanám ezt a tisztelt olvasó figyelmébe, de főleg az utókor számára is, mint történelmi dokumentumot.

Dr. Száva Tibor Sándor

Külföldi útjaink vagy itthoni vendéglátásaink során nem első ízben tapasztaljuk, hogy a nagyvilágba szétszóródott, szórványsorsban élő nemzettársaink mekkora türelemmel és milyen érzékenységgel kutatják és szálazzák ki a magyar vonatkozású történelmi dokumentumokból egykori eleink nemes cselekedeteit, és építik be a hasznosítható tanulságokat magyarságtudatunk épületébe. *Dr. Száva Tibor-Sándor* ezek közül is a jelesebbek közé tartozik.

Sylvester Lajos

*****

A két Zakariás és a Bodvaji-vashámor *2. befejező rész*

Zakariás András (1825-1898 ?)

Gyergyóban született 1825-ben, Zakariás Márton /1788-?/ és Jursa Mária /1805-1841/ gyermekeként. Először kereskedelmi tevékenységet folytatott a Telegdi Baczonban, (a mai Nagybacson régen két településből állt, az egyik a Bardóczszékhez tartozó Telegdi Bacson, míg a másik a Sepsiszekhez tartozó Sepsi Bacson volt és csak a folyó választotta el a két helységet), majd 42 éves volt, amikor megvette unokatestvérétől a bodvaji vashámort. Zakariás Antal a brassói törvényszék jóváhagyásával, 3688 forint vételár feltüntetésével, 1867. jan. 31-én kelt szerződéssel a bányajogosítványokat és a vasüzemet eladta

unokatestvérének a Telegdi-Bacson lakosú Zakariás Andrásnak, aki a kohót és a gyárépületet 1874-ben felújította, modernizálta. A kemence fűtatóberendezését nagyméretű kétrekeszes szekrényel cserélte ki, amelyet szintén az újjáépített hatalmas vízikerek tartott üzemben. A gyár épülete alatt nagy raktárt építtetett a készárú és egy asztalosműhely számára, míg lejjebb működött a hámosi vasverő egy nagyobb és egy kisebb vízikalapáccsal. A telep felett malom és molnárház állt. A különféle ágazatokban dolgozók száma meghaladta a százat, ezeken felül 6-8 szénégető is volt. A gyárban vas, acél, fogaskerek, csapágycsuk, gépkatrészek, öntött kerítések, kályha, üst, fazék és más öntvények, a hámosban különböző méretű sínvas, további feldolgozásra rúdvasak, a kovácsműhelyek részére kalapácsok készültek. Csákány- kapa-, lapát- és jókezü mesterektől formába vert kaszagyártás folyt.

András később Nagybacon alatt még egy, a Barót patak vízi erejével működő hámost létesített a bodvaji vas feldolgozására. Ez időre esik Bodvaj-bánya virágkora (1875-1880). András nagyvonalúan dolgozott, minőségi árut termelt, munkáit jól fizette, de nem volt szerencsés kezű ember. Családi gondjai is voltak és csődbe jutott. 1884-ben Románia lezárta határait az erdélyi kivitel előtt. A gyár termékeit mind nehezebben tudták eladni, így a nagy adósság miatt Zakariás András még abban az évben eladta a bányát Lántzky Sándornak, a lövétei és szentkereszt-bányai vasmű tulajdonosának.

Lántzky Sándor, amíg a gyár a kezén volt, semmi újabb befektetést nem eszközölt. Az ott lakók kérésére kevesebb fizetés mellett is még üzemeltette a gyárat és a hámost. 1894-ben 12 férfi és 3 fiatal dolgozott az üzemben. A bányászatot 1897 őszén abbahagyták. A kihozott ércből 1905 tavaszáig, Lántzky Sándor haláláig dolgoztak. Azon évben mindenki elköltözött Bodvajból.

A bodvaji limonitrétegben fedezték fel az egész világon egyedülálló, csíkozott opált, melynek ismertetése nagy feltűnést keltett. A fehér és kávébarna színben, 2-3 mm vastag rétegekben egymásra rakódott, dobostortához hasonló vasérc ma is ritka szép látvány.

Lántzky Sándor népes családja örökölte meg a gyárat, de egyikük sem vette kézbe, sem közös alapon nem állították üzembe, egy 1914. május 1-én kelt szerződéssel 100 ezer aranykoronáért eladták a Magyar Államnak. Ezzel együtt a magyarhermányi, kisbaconi, bibarcfalvi, bardoci, száldobosi tárnákat is. Mivel kitört az első világháború, átadásra, átvételre nem került sor. A gyár berendezése, felszerelése a helyén maradt, a lakóházak cserepét, fáját az örökösök eladták, az olvasztó és az üzem többi épülete a háború kezdetén jó karban volt. A tisztai házból a bútorok, a raktárban a sok szerszám és egyebek, a kápolna díszes oltárával, miseruhákkal, vastag porréteg alatt úgy állottak, miként az utolsó szertartásnál otthagyták.

A háború után minden pusztulásnak indul, nagybaconi Nagy Efraim, a Lántzkyak utolsó felügyelője, 1919-ig őrt tartott az ingó javak vigyázására, de mivel fizetését nem folyósították, minden gazdátlaná vált. A jogutód román állam illetékes szervei figyelmen kívül hagyták Bodvajt, részükről 1920-1945 között senki még a helyszínen sem járt.

A II. Világháború után a vajdahunyadi vasgyár mérnökei jártak Bodvajban és 1945 tavaszán megkezdték a bánya és a kohó helyreállítását. Az újjáépítésnél megtalálták a gyárépület falába helyezett, 1874. évi emlékiratot, melyet „N. B. Gecse Sándor vasigazgató” írt azon záradékkal, hogy „utódaink ezen írást vegyék jó néven”. Az irat szerint bibarcfalvi Bartalis Sándor volt az öntésvezető, Ülkei Tamás a kőműves és Kaláka Ferenc az ácsmester. A hunyadi gyár 1946-ban a közbirtokosságtól kibérelte a Lántzkyék által használt területet évi 400 ezer lejért. A bérletet két évig fizették, azután nem. A felszínt 1950-ben államosították. A kitermelt ércet tengelyen Ágostonfalvára, onnan a hunyadi kohóhoz szállították, de mivel a szállítást a nagy távolság költségessé tette, 1949-ben a szentkeresztbányai gyár vette át a termelést. Az újított kemencében az első olvasztás 780 kg nyersvas volt (libavas), ami rövid idő alatt 3000 kg fölé emelkedett. Bodvaj fél évszázados csendjét újra életzaj váltotta fel. A vízierő helyett gőzkazánt állítottak, villanyfény mellett

dolgoztak, nyersvason kívül motorfejeket, dugattyúgyűrűket, vasúti kocsi féktuskókat öntöttek.

A bányászást 1950 márciusában beszüntették azon indokkal, hogy az érc kifogyott. A jelentésre két mérnököt küldtek ki. Ezek a magyarhermányi bányászok elmondása szerint semmi érdemleges vizsgálatot nem tartottak. A termelés ideje alatt új tárnát nem nyitottak, csak a régi tárnák közeit, az úgynevezett „láb-támaszokat" bontották el. Ez idő alatt nem jutottak el a régi fejtésekig. A tervszerűtlenül végzett termelés miatt a hegy beszakadt, odatemette a sínhálózatot, a beomlás a felszínen ma is megfigyelhető. A szentkeresztbányai mérnökök, mesterek egyike sem szeretett az „Isten háta mögötti" helyen tartózkodni, alig várták, hogy megszabaduljanak. A magyarhermányi bányászok szerint ez állt az érc elfogyásáról szóló jelentés mögött. 1954. április 1-jén kialudt a tűz a kemencében. A gépeket és felszereléseket átvitték a Száldoboson épített olvasztóhoz. Közhírré tették, hogy Bodvajban az épületek eladók. Ezzel zárult a bánya 1831-ben megkezdett működése.

Zakariás András privát életéről annyit tudunk, hogy 1866-ban nősült Nagybaconban, neje Gecse Teréz (Teréz apját Gecse Sándort a vasüzem utolsó igazgatójaként tartották számon) volt és itt születtek gyermekei is, de ezeket nem lehet tudni, hogy hol anyakönyvezték:

Sidónia /1867-?/ (a férje Snak Ferenc volt), Aladár /1868-?/, Ilona /1870-?/ (a férje Winkler István /1866?/ volt), Zoltán /1873-?/, András /1880-?/, Mária /1882-?/, Jenő /1883-?/. Zakariás András az 1898 körüli években halt meg erdővidéki otthonában.

Dr. Száva Tibor-Sándor Bécs, 2004.

*****

Boldog karácsonyt gyermekek!

avagy

tudósítás a Frater Julianus Alapítvány jótékonyági hangversenyéről

Budai Vár! Napjaink önemésztő rohanásában ismét kedvelté váltak a múlt emlékei, és a turisták kíváncsian keresik fel Budapest „ékszer" dobozát, a Várnegyed, amelynek házai foglalatba tett drágakövekhez hasonlíthatók. Kincs, amelyre vigyázni kell, amelyet a természettől adományként, a múlt alkotásaival örökségként kaptunk.

Történelmét nem mérik évezredekben, nem nyúlik vissza legendás messzeségbe, bár az Idő sok mindent betemetett. Nyolc évszázada alapították az Árpád-ház alkonyán, azóta ez volt az ország színpada, itt íródott az ország történelme.

Mátyás trónraléptével a magyarországi humanizmus központja a budai királyi palota, és az Itálián kívüli fejedelmek között ő az első ízig-vérig reneszánsz uralkodó. Nagyvonalú mecénás, nagy műveltségű gyűjtő és műértő. Palotájának szépségét később a hódoltság alatt a törökök is elragadtatással emlegették és az „aranyalma palotájának" nevezték.

A palotát és a polgárnegyed várfalak veszik körül. A királyi rendelettel épült falakkal lényegében egyidőben keletkezett a polgárváros is, az itteni Árpád-kori falu helyére a gótikus város házait építették. Fontos láncszeme volt IV. Béla védelmi politikájának a vár-város, és a király még életében benépesítette. A korai középkorban épült két plébánia temploma: a Nagyboldogasszonyról elnevezett (ma Mátyás templomként ismert) - a német hívőket; a Mária-Magdolnáról elnevezett (Kapisztrán téri) templom pedig a magyar hívőket szolgálta.

A domonkosok Miklós temploma népes kolóniát sejtet. 1254-ben már rendi gyűlés, nagy káptalan színhelye volt a templom. Bővítése után 1382-ben másodízben is itt tartották meg gyűléseit a domonkosok.

A templom a török uralom idején a janicsárok lakóhelyévé vált. Később élelmiszerraktár, és katonai sütöde. 1784-ben II. József rendeletére iskolának alakították át és a háborús pusztulásig az is maradt.

A második világháború gyilkos bombái végképp megpecsételték a sorsát, az épület kiégett, és a Hess András téri rom mintegy három évtizedig várta a helyreállítást.

A szálloda két épülettömbje fogja közre a XIII. szd.-i templom hajójának a falát a rekonstruált boltozat indításokkal. Az egykori templomhajó archaikus udvarrá alakult, a nyári estéken a romokkal közrefogott udvaron muzsika csendül fel, a hangversenyeken reneszánsz és barokk zenét hallgathatunk.

Napjaink korszerű anyagainak beépítésével a tervező hitelesen jelzi a rombadőlt templom és az elpusztult kolostorudvar egykori formáját, és az épen álló Miklóstorony is funkciót kapott. A három építészeti kor; a gótika, a barokk és a mai építészetünk egységes egészet alkot, sajátosan ötvözi a feltárt, illetve fennmaradt történeti-régészeti emlékeket egy modern szálloda luxus igényeivel.

Ez a szálloda: a HILTON. Itt került sor 2004. november 21-én a bálteremben arra a jótékonyági hangversenyre, amelyet a *Frater Julianus Alapítvány* rendezett.

A rendezvény fővédnöke Mádl Dalma asszony. A rendezvény célja: a határon túli magyar kisebbségek megsegítése, a rászoruló gyermekek karácsonyi megajándékozása.

Az alapítványt 1999-ben Aczél Endre (nem azonos az újságíróval! ! !) hozta létre, a mai hangverseny az ötödik volt, amelyet a nemes cél érdekében a Hilton Szállodában rendeztek. Az est háziasszonya Schmidt Ágota volt.

Örömmel néztem végig a zsúfolásig megtelt báltermen, sok-sok ember (köztük számos közéleti személyiség) tartja tehát fontosnak, hogy segítsen a rászorulókon. Az EÖGYKE megalakulása óta folyamatosan (a lehetőségeihez mérten) támogat minden nemes, kulturális vonatkozású ügyet, ennek jegyében volt szerencsénk egy színvonalas műsort meghallgatni.

Az első műsorszám:

Chopin: FISZ-dúr Impromtu-je volt.

Fredéric Chopin (1810-1849)

„A zongora Rafaelje” - mondta Heine a nagy lengyel mesterről.

Huszonkét éves volt, amikor megjelent Párizsban. És máris megnyíltak előtte a hét lakatra zárt kapuk. Ennek magyarázata személyének varázsában rejlett. Hogy ő akkor már nagy zeneszerző volt, nemigen számított, mert akkor még nem tudták felfogni, legalábbis az előkelő körök nem. Azok csak a pompás zongoristát, az elegáns világfit, a mulatságos fiút ünnepezték benne.

Elbűvölő egyéniségének senki sem tudott ellenállni, még riválisai, a zongoristák is szerették. Sajnos, kevés idő adatott meg neki itt a földön. Ezt a keveset kihasználta.

Forradalmárnak vallotta magát, és az is volt. Töretlenül hitt a népben, ezért adta bele mazurkáiba azt a költészetet, amelyet a népzeneből tanult. Olyan zeneszerző volt, aki nemcsak szerette, hanem értette is a népet. A legnagyobb zenész az, aki egy nemzet költői tartalmát a maga egyéniségével egyesíteni tudja.

A második szám

Verdi „Román”-a volt.

Giuseppe Verdi (1813-1901)

„Hangjegyeim, legyenek azok szépek vagy csúnyák, sohasem a véletlen szülöttei, és mindig mondani akarok velük valamit”.

(Verdi)

Verdi muzsikája a világ minden táján népszerű, de zenéjének igazi értelmét, a muzsika miértjét és hogyanjait csak a legutóbbi néhány évben kezdi felfedezni a szakma és a közönség egyaránt. Minden dallamának, ritmusának, harmóniájának és hangszínének vaslogikával megszerkesztett értelme van. Művészete középpontjában kezdettől fogva az ember áll a maga érzelmeivel; szenvedélyeivel, mosolyával és bánatával.

Hosszú élete során szinte mérhetetlen vagyont szerzett művei jövedelméből. Ő maga azonban spártai egyszerűségben élt, és óriási bevételeinek igen tetemes hányadát az ínségesek

szenvedéseinek enyhítésére fordította.

Erkel Hunyadi László c. operájából Szilágyi Erzsébet áriája következett.

Erkel Ferenc (1810-1893)

Zenét kedvelő és értő családból származott. Első maradandó zenei élményét a szülői házban szerzi. Karmester, zongoraművész, zeneszerző. Alkotásai két gyökérből táplálkoznak: az olasz operatípus strukturális sajátosságaiból és a magyar verbunkos zene, ill. a népies műdal talajából. Később hajlott a drámaibb, formai szempontokból oldottabb alkotásmód felé.

A Zeneakadémia első, példásan gondos, erőskezű igazgatója, az Operaház főigazgatója volt.

Történelmi témájú operái: Báthori Mária, Hunyadi László, Dózsa György, Bánk Bán, Brankovics György, Sarolta, István király, a magyar nemzet alakjainak emelnek ércnél maradandóbb emlékművet. Nemzeti imánknak, a Himnusznak ő komponálta a zenéjét.

Az első részt **Liszt XII. Magyar rapszódia** zárta.

Liszt Ferenc (1811-1886)

Kora legkiválóbb zongoraművésze és egyik legnagyobb zeneszerzője. A 40-es években már Európa-szerte ismert zongoraművész, akinek ünneplése máig nem tapasztalt méreteket öltött. Bőkezű mecénás: áldozatkészségének bizonyosságát adta, a pesti árvízkárosultak javára hangversenyeket rendezett, fedezte a bonni Beethoven emlékmű felállítását, alapítványt tett a Pesti Nemzeti Zenede létesítésére, stb.

1875-ben reáruházták a bp-i Zeneakadémia elnökségét. Ettől kezdve idejét megosztotta Budapest - Weimar- Róma és Bayreuth között. A zenei romantika egyik legnagyobb alakja, az ún. újromantikus zenei nyelv kialakítója. Magyar rapszódiai kedvelt műsorszámok a zongorahangversenyeknek. Liszt több ízben is hangsúlyozta, hogy milyen élményt jelentett számára a magyar cigánymuzsikával való megismerkedés. Közel öt évtizeden keresztül, fokozatosan készült el a 19 magyar rapszódia. Az első 1835-ben kelt, az utolsó 1885-ben, Liszt halálát megelőző évben.

A második részben először **Bach: F-moll (V) zongorahangversenye** hangzott el. (**BWV 1056**)

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Bach reánk maradt hét zongoraversenye közül mindössze egyről állíthatjuk bizonyossággal, hogy eredetileg cembalora íródott, a többi hegedűversenyből írta át a komponista. A zongoraverseny (cembaloverseny) műfaját mégis Bach teremtette meg. E művek komponálására ill. átírására a lipcsei években volt szükség. A szólamot eleinte maga játszotta, később fiait is maga mellé vette. Bach sokszor a helyszínen rögtönözte a vezető szólam nagyobb részét, és nem bajlódott azzal, hogy ezt írásban pontosan rögzítse.

A modern hangversenyek gyakorlatában a cembalót rendszerint zongorával helyettesítik, ilyen módon Bach versenyműveit a közönség egy része mint zongoraversenyeket ismeri. Az V. zongoraverseny 3 tételből áll: I. (tempójelzés nélkül) II. Largo; III. Presto.

Az elveszett g-moll hegedűverseny átírata mindemellett igen népszerű darab. Különösen kiemelkedő a lassú tétel áriaszerű dallamossága.

A legnépszerűbb, legszélesebb körben ismert Mozart mű:

A „Kis éji zene” zárta a jótékonysági hangversenyt.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

1787 augusztusában írta ezt a népszerű zenét, amely a szerenádmuzsika minden kellemét és ünnepi ragyogását egyesíti magában. Az első tétel (Allegro) határozott, lendületes indítása a zenéléshez készülődő alkalmi muzikusok felállításának érzékeltetésével emlékeztet a szerenádmuzsika külső kereteire. A tételből mindvégig sziporkázó szellemesség, életigenlő vidámság árad. A második tétel (Romanze, Andante) szívhez szóló románc, édesen könyörgő epekedés, amely a középrészben drámai kitöréssé, sötétén izzó szenvedéllyé fokozódik. A nagyszabású alkotások tözomszédságára utal a harmadik tétel (Menuett, Allegretto)

ellenpontosító hajlandósága: A befejező (Rondo, Allegro) tétel meglepő hangnem váltásával, a kontrapunktikus bravúrával méltán képviseli a korszak mozarti remekműveit.

A második részben (a Bach zongoraverseny előtt) *Bessenyei István* a szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának színművésze *Gyóni Géza*; *Csak egy éjszakára c.* versét mondta el megrázó hitelességgel.

Fia, a középiskolás *Bessenyei Gedő István Gyurkovics bor: Nemzet c.* elbeszélő költeményét interpretálta. Ő is színész mesterséget kíván majd tanulni, ígéretes tehetség.

A hangversenyen közreműködtek: *Farkas Gábor*, a Magyar Rádió 2003. évi zongoraversenyének első díjasa, a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója, *Polyák Valéria* ének, a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója. *Farkas Gábor* és *a Liszt Ferenc Zeneakadémia Vonós együttese*. Vezényelt: *Notis Georgiu* (Görögország)

Az esemény fő támogatói: a Liszt Ferenc Zeneakadémia és a Hilton Budapest Szálloda volt.

Hazafelé egy erdélyi gyermekdal sorai motoszkáltak a fejemben, amelyet a csíkszépvízi árvaház gyermekeitől hallottam:

*„A szeretet ünnepe van ma, együtt örül a szív
Béke legyen a földön, közös legyen a hit.
Mindenki boldog a földön, a béke melege fűt,
Körülálljuk a jászolt, mert a Jézust köszöntjük.”
„Így lesz még szebb a Karácsony, fontos a jóakarát
Örömet szerezni csodálatos, és látni a vidám arcokat,
Meglátogat az angyal minden gyermeket
Ajándékot rejt el a fa alatt, hogy ezzel megleljen...
mert
... ez teszi boldoggá a gyermeket, ki egy éve e napot várta”*

Bízom benne, hogy sok árva, szegénysorú kisgyermeknek viszi el az angyal a Frater Julianus Alapítvány jóvoltából a várva várt ajándékot, és teszi boldoggá ezeket a gyermekeket, akik a Karácsony estét várják egy éven keresztül.

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

*****

Tervekben nincs hiány Szamosújváron

Az alábbiakban részleteket közlünk a város alpolgármesterével készült beszélgetésből, mely a kolozsvári *Szabadság* napilapban jelent meg ez év nov. 2-án. Szamosújvárnak a negyvenes évek óta nem volt választott magyar polgármestere vagy alpolgármestere. Idéntől azonban *Török Bálint* személyében van.

„Édesanyám részéről mondhatni tősgyökeres szamosújvári vagyok, hiszen dédanyám itt született. Matematika tanári végzettségem van.

Milyen a város összetétele nemzetiségi szempontból?

Szamosújváron a magyarság aránya mindössze 17 százalék, a választások kimenetele ennél jobb arányt sugall. A magyarázat az, hogy a magyarok felismerve a választások jelentőségét, fegyelmezetten, nagy számban elmentek szavazni.

Mit szándékozik megvalósítani alpolgármesterként?

Tervekben, álmokban nincs hiány. Szeretnék, ha Szamosújvár továbbra is szép, rendezett

város maradna, hiszen az egyik legszebb városi parkkal rendelkezik. A város főtere is hagyományosan tiszta, rendezett. (...) A parkban volt egykor egy csónakázó tó, amely sajnos már nagyon régóta nem működik. Bizonyos földmozgások következtében az a hely, ahol a tóból kiáramlik a víz, magasabbra került, mint ahol beáramlik, így nem működik a természetes vízellátás. Néha télen ezt a területet felöntötték vízzel, korcsolyapályaként működött, ezeket szeretnénk újraindítani.

Van egy gyógyfürdő jellegű sós tó is a város határában, európai pénzek bevonásával azt is szeretnénk kiépíteni.

Szeretnénk továbbá, ha zökkenőmentesen zajlana az élet Szamosújváron.(...)

Mit szándékszik tenni a szamosújvári magyar lakosság helyzetének jobbításáért?

Elsősorban szeretnénk a működő magyar szervezeteknek, alapítványoknak nagyobb támogatást nyújtani. Gondolok itt a Téka-házra, a cserkészegyesületre. Igyekszem mindarra odafigyelni, ami magyar érdekeltség, de ez nem jelenti azt, hogy kizárólag ezekkel az ügyekkel foglalkoznék, hiszen én az egész városnak vagyok az alpolgármestere, nem csupán a magyar közösségnek.

Milyen magyar vonatkozású szervezetek működnek a városban?

A kultúrház keretében működik egy műkedvelő csoport..

A Czetz János cserkészcsoport tagjai több nemzetközi versenyen vettek részt, a rovási versenyeken díjakat és oklevelet szereztek. Tavaszunként Szamosújvár ad otthont hasonló versenynek, ezen is többnyire tarolnak a helyiek. A cserkészek hetente találkoznak. A Tékaházban is igen sokoldalú tevékenység folyik, ők évente gyermek-néptánc-találkozót szerveznek.

Megítélése szerint milyen Szamosújváron az oktatás helyzete?

Véleményem szerint az I-IV osztályban, óvodában nincs gond. Problémák esetleg a líceumban vannak, ahol a tanárok nagy része gyakran cserélődik.

Szinte évről-évre cserélődnek a szaktanárok, és ez nyilván kihat a gyermekek tanulmányi színvonalára. Szeretnénk, ha kialakulna egy tanári gárda szamosújvári tanárokból, akik helybeliekként több energiát fektetve az oktatásba, felerősítenék a szintet.

A Téka-ház és a Református egyház keretében működik egy bentlakás, ahová a szórványból való gyermekeket gyűjtik össze. Talán hatvan gyerek számára biztosít ellátást. Ezeknek a gyermekeknek a nagy része az I-IV osztályt Válaszúton végezte, a Kallós Alapítvány bentlakásában, onnan jöttek át ide. A gyerekek többsége Mezőségről, illetve a Szamosháti dombságról származik. (...)

Mire számíthatnak a hosszú évek óta esedékes terelőút ügyében?

Évek óta próbáljuk elérni a szamosújvári terelőút megépíttetését, minden elképzelhető helyen lobbiztunk már. Ismételten felhívtuk politikusaink, képviselőink figyelmét az áldatlan helyzetre, eredmény azonban a mai napig nem született. Sokat jelentene Szamosújvárnak a terelőút, hiszen a régi értékes barokk épületek napról napra rongálódnak, ezeket a károkat pedig nagyon nehéz, mondhatni lehetetlen lesz kijavítani. Legfrissebb információink szerint állítólag egy görög cég végezné a munkálatokat, márciusban látnának hozzá, azonban attól tartunk, ez is ugyanolyan ígéret csupán, mint az eddigiek. Mi még semmiféle hivatalos iratot, szerződést nem láttunk.

Mi a helyzet az örmény katedrális elé illegálisan épített emlékművel?

Ebben az ügyben mi is érdeklődtünk, legutóbb azt a választ kaptuk, hogy most van folyamatban a hiányzó engedélyek beszerzése. Az igazság az, hogy határozottan kétes és gyanús körülmények között építették fel az emlékművet. Már az is erre utal, hogy többnyire az éj leple alatt dolgoztak rajta, senki sem vállalta, hogy ő dolgozna vagy dolgoztatna ott.. (...) Ilyen körülmények között, hogy már áll az emlékmű, ki lenne az a politikus, aki azt lebontatja? Megpróbáljuk megnézni, mi az, amit az adott körülmények között elérhetünk.

(Úgy tűnik a kétes esztétikai értékű emlékmű talpon marad, annak ellenére, hogy

egyenesen törvénybe ütköző az elhelyezése, hiszen a műemlékértékű örmény katedrális 100 méteres körzetében tilos bármiféle építkezés.)

Milyen kapcsolatai vannak a városnak? Nemzetközi kapcsolatok szintjén testvérvárosi kapcsolatban vagyunk Aba nagyközséggel, képviselőik itt voltak a városnapok alkalmával. Tulajdonképpen a Téka kapcsolataiból fejlődött ki a testvérvárosi viszony. A Téka néptáncsoportja, a Kaláka találkozott először az abai néptáncosokkal, köztük nagyon jó barátság alakult ki, így látogatott el a polgármester hozzánk, mi több, ebből a kezdeményezésből fejlődött ki a két megye közötti kapcsolat. Az abai küldöttséggel néhány móri óvónő is idelátogatott, úgy tűnik, ez is ígéretes kapcsolat lesz. Lényeges, hogy nem az önkormányzat vette fel a kapcsolatot, nem csupán papíron létező tetszetős szövegekből állnak testvér-települési kapcsolataink: élő, működő kapcsolatok ezek, amelyek alulról természetesen alakultak ki.

Milyen ma Szamosújváron a fiatalok helyzete?

Sajnos a városban kevés a munkahely. A külföldi befektetők segítségével talpraállított faipari kombinát a város egyik legjobban működő ipari egysége. Az elvándorlás jelensége nem kimondottan jellemző, de azért létezik. Sokan járnak külföldre dolgozni, főleg Magyarországra, nem csupán a fiatalok. Van rá példa, hogy a szülők munkát vállalnak külföldön és a gyerekek itthon élnek. Reméljük, hogy az európai uniós csatlakozással járó változások Szamosújvár életére is kedvező hatással lesznek.

*****

Új hírek! Új tagok!

Részlet egy olvasói levélből:

Kedves Júlia, elnézést kell kérnem a késői válaszáért, aminek oka volt a hanyagság mellett a sűrű nyári elfoglaltság is.

Küldöm a férjem által megígért Gyergyócsomafalva monográfia I. kötetét (a II. még nem jelent meg), amely említi Nagypám Ágoston Ágoston örmény kereskedőt és fiát Ágoston Jánost, az én Édesapámat. Több helyen is említést tesz a családról, de a 254. oldalon említi az örmény eredetet.

Édesanyám Jakabffy Janka szintén örmény. Jakabffy B. Miklós és Fejér Róza lánya.

Megkaptam az Erdélyi Örmény Gyökerek négy számát, ezúton köszönöm.

Sepsiszentgyörgy, 2004 szept. 6.

Törökné Ágoston Erzsébet

Áttanulmányoztam a kötetet és számos érdekes adatot találtam eme pontos, alapos, minden fellelhető tudnivalót magába foglaló munkában.

Az első nyilvántartott és ott megtelepedő Ágoston 1764 és 1848 között került Csomafalvára, több más „örménygyanús” társával, de a szerző nem mindenkit sorol fel akkor, mikor az örményekről szól. Lehet, hogy ennek oka az, hogy a Kereskedelem fejezetben találkozunk velük.

Most itt csak egy részükkel foglalkozom, ízelítőt adva jelenlétünkről az erdélyi valóságban.

A Domus Historia így vall: „Összeírtam 48-as dicső honvédeink névsorát a még életben lévőkkel, hogy az utókor hálás tisztelettel emlékezzék meg azokról, akik a szabadságért küzdöttek.

Csomafalva 1909 máj. 17. Török Ferencz

7. Ágoston Ágoston

66. Bogdán Kristóf huszár

„Miután Csomafalván is örmény kereskedők telepedtek meg, a tényleges kereskedelem is gyökeret vert a faluban. Ide telepedtek a Vákár, Kristóf, Megai (ez a név máshol Mégay alakban is előfordul), Lázár és Ágoston családok. Az 1857-es összeírás már három falusi kereskedőt említ. Ágoston Ágoston bundakészítő szücsmester volt, de apróbb szükségleti cikkek is kezdett árulni. Fia szintén Ágoston Ágoston hihetetlen üzleti érzékkal megáldva, kiemelte a családot a szegénységből, és egészen nagyvonalú ipart és kereskedelmet folytatott. Ő építette a már említett első gyergyói gőzfürészt, és nem sokkal utána a híres hengermalmot, len- és kendermag olajprést, igazi főúri lakást és mellé üzlethelyiséget, stb. Állatállományáról is mindig híres volt”.

Visszatérve az összeírásokra, érdekes dolgokat vehetünk észre benne. 1857-ben örménykatolikusnak vallotta magát 9 fő.

Az 1867-es összeírás csak római katolikusokat és görög katolikusokat jegyez.

A legérdekesebb az 1880-as összeírás: a falunak van 548 háza, 2687 lakosa, ebből róm. kat. 2538, gör. kat. 138, más vallású 11, magyar 2526, román 46, más nemzetiségű 4, ismeretlen anyanyelvű 111, írástudó 603.

1892-ben 1 valaki volt örménykatolikus hiten a 2824 lakosból, ahol élt 2800 magyar, 2 oláh, egyéb nyelvű 22.

Engem főleg az érdekelné, hogy kik voltak az ismeretlen anyanyelvűek, és hova tűntek el 1880 és 1892 között?

Mikor a szerző a vidék malmait veszi számba, így ír: „A legnagyobb malom, amely aztán messze földön híres lett és vonzotta az örletni készülő gazdákat, az Ágoston János tulajdonában lévő 1904-től gőzmalom, 1924-től hengermalom. Mellette mindvégig gőzfűrész is működött. Egy 1911-ben megtartott jótékonyági táncmulatságon a „felülfizetők” neve között megtaláljuk Ágoston Ágoston, Megay Lajos és Lázár Istvánt is. Ugyancsak az ő nevükkel találkozhatunk egy német nyelvű kiadványban is, amely bankügyfeleikként sorolja fel őket 1911-12-ből (Bp. V. Nádor u. 20.), s ahol újabb adatokat nyerünk. Ágoston Ágoston, Mégay Lajos és Vákár János egyaránt vegyeskereskedőként szerepel ezen a listán.

A Tanító Egyesületek Szövetségének közgyűlésén 1907. július 16-án Ágoston József csomafalvi tanító „népiskolai fegyelmezés” címmel saját értekezését adta elő.

Az igen érdekes monográfiát végiglapozva, számtalan erdélyi örmény családnévvel találkozhatunk még. P1: A Szent Péter és Pál tiszteletére felszentelt templom építésének munkálatait a csíktaplocai Száva Kristóf örmény kereskedő vállalta fel. Vagy: 1910-ben Gyergyócsomafalva k. jegyzője Tódor János volt. Vagy: A csomafalvi bábák az anyakönyvekből név szerint is ismertek, így Csíki Rozália neve is. stb., stb.

Végezetül egy szomorú történetet idézek, amely a Csíki Lapok 1895 nov. 20-i számban jelent meg "lebukott a szekérről" cím alatt.

Domokos Antal gyergyócsomafalvi székely legény f. hó 10-én este 8 óra tájban Gyergyószentmiklósról szekéren haza akarta vinni Vákár János csomafalvi kereskedőt, ki midőn látta, hogy a legény meglehetősen ittas állapotban van, maga vette kezébe a gyeplőt, mire a legény teljes erővel a lovak közé vágott, mitől a lovak megbokrosodtak. Vákár János hirtelen le tudott ugrani a szekérről, a fuvaroslegény azonban oly szerencsétlenül bukott le, hogy a kapott ütések következtében pár perc múlva meghalt. A lovak a szekérről elszárguldottak; a haldokló legényt lámpással találták meg az alfalvi úton. Orvoshoz vitték, de nem lehetett megmenteni. Másnap megtalálták a szekér darabjait, de a lovakat nem.

B. Kovács Júlia

Örmény díszítőművészet (kőben, fában, üvegben, csipkében...)
A XII. kerületi Örmény Önkormányzat kiállítása a Művelődési Központban.

November 9. du 18 óra. Telt ház a Kupolateremben. Az örmény motívumok kavalkádja a különböző anyagokban, építészetben, díszítőművészetben, tablókön feldolgozva, dekoratív megjelenítéssel. Sokszínű és mégis harmonikus. A hatást kétségtelenül fokozta a kör alakú kiállítótér, a mély bordó bársony drapéria háttér, néhány örmény szőnyeg, ötvöstárgy, könyv a kis tárlóban.

A rendezvény fővédnöke *Dr. Mitnyan György* polgármester úr közvetlen hangon köszöntötte az est résztvevőit, hangot adva csodálatának, hogy a zsúfolásig telt terem az élő közösséget bizonyítja, az örmény kultúra és az egymás iránti igényt, amelyre eddig nemigen látott példát a kerületi kisebbségi rendezvényeken. Megköszönte a kiállítás magas színvonalát, amely összegzi és megismerteti mindenkivel az örmény kultúra lényegét, s gazdagítja a Hegyvidék kulturális sokszínűségét.

„Homo ludens - játékos ember. Az ember játszik, hol tárgyakkal - ennek legszebb megnyilvánulásait a művészetekből ismerhetjük meg -, hol az élettel. A művészet nem más, mint tökéletességre emelt, szakmai alkotás, végső soron játék. A csodákra képes, ihletett kezű művész szakmai tudása, gondolatai alkotást hoznak létre, mindenki gyönyörűségére. A műalkotás híd a művész és a közönség között, lélektől lélekig ível. Egy ember vallomása, üzenete.” - mondta *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit* elnök asszony bevezetőjében. Beszélt az örmény nép származásáról, a 301-ben államvallásként felvett kereszténységéről, az örmény abc korai kialakulásáról, az örmény építészet csodáiról és magyar vonatkozásairól, a keresztes kövek csipke díszítéseiről, a szőnyegművészet, a csipkekészítés remekeiről.

Az örmény egyházi és népi dallamok díszítményeit *Avedikian Viktória* énekművész, *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész és *Szuper Géza* gitárművész mutatta be, hogy a zeneművészettel legyen kerek az örmény díszítőművészet bemutatása. Óriási tapssal köszöntötték a szereplőket és rendezőket. Ismét egy jól sikerült, tartalmas rendezvény volt. Ráadásul beszélgetésre is maradt idő utána. Az élő közösség. Köszönjük.

(A kiállítás anyagát az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület bocsátotta a kerület rendelkezésére, az anyag dr. Issekutz Sarolta gyűjtése.)

M

*****

Fővárosi Örmény Klub, november 18.

Szemelvények az örmény muzsika évszázadaiból címmel *Kátainé Szilvay Ingrid* zongoraművész, zenepedagógus tartott előadást s archív lemezek megszólaltatásával mutatta be az örmény egyházi és világi zene, a népzene és műzene örmény nemzeti sajátosságait.

Válogatott bemutatója oly nagy érdeklődést váltott ki, hogy a másfélórás előadás után is többször ráadásra kérte a nagyszámú hallgatóság a művésznőt. Zongorán Hacsaturján műveiből adott elő. Ezt követően *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész improvizációjával varázsolta el a közönséget. Ismét sikerült valami igazán örmény kulturális csemegét kínálni a klub tagjainak, magyarörményeinknek. Ugyanis csak magunk voltunk, meg az örmény zene. Teljes harmóniában. Köszönet az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek, hogy nagyszámú örmény zenei anyagát, archív lemezgyűjteményét a művésznő rendelkezésére bocsátotta. Az előadást későbbi lapszámunkban kivonatossan közölni fogjuk.

*****

Szabó László

Örmény templomok, kolostorok
fotókiállítás a Marczibányi Téri Művelődési Központ Pillanat Galériájában.

November 22. 17 óra.

Sűrű hóhullás, latyak, reménytelen, fejfájós idő. S mindezek ellenére közel kétszázan voltak kíváncsiak a csodálatosan szépre sikerült meghívó (Khor Virap kolostor, háttérben az Araráttal) készítőjére, kiállítására. Nem csalódtak. 6 ország 52 örmény temploma, kolostora volt látható a válogatáson. Hat hátizsákos turistaút többszáz fotóiból. Örményország, Hegyi Karabag, Törökország, Irán, Libanon és Szíria örmény emlékeiből válogatott anyag 30 x 40 cm-es nagyításban. Varázslatos.

Dr. Issekutz Sarolta, a II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat elnöke nyitotta meg a kiállítást és mutatta be a megnyitó estéjére kiállított örmény műtárgyakat, többszáz éves örmény emlékeket is, amelyeket magántulajdonosaik erre az alkalomra adtak kölcsön, megeleveníteni az örmény egyház (örmény apostoli és örmény katolikus) tárgyait, a hitélet gyakorlásának eszközeit. Kiemelendő az az ó-örmény nyelvű, arany hímzésű, a XIX. század végéről származó anatóliai örmény oltárterítő, kehelytakaró, hímzett szentségtartó, amelyeket egy, az örmény népirtás elől megmenekült örmény család ajándékozott egy Törökországban élt magyar családnak, akik segítettek, bujtatták őket.

A II. kerületi örmények hagyományaihoz híven *Flórián Antal* színművész ismét egy irodalmi pódiumműsort állított össze erre az alkalomra, amelyet *Várady Mária* művésznővel adott elő. A műsort *Kátainé Szilvay Ingrid* énekével színesítette, a műsor elején az örmény *Mi Atyánkot* énekelte el.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek - jól időzített módon - éppen erre a napra sikerült megjelentetni Szabó László *Musza Dagon* készült fotóival illusztrált 2005 évi emléknaptárt az örmény népirtás 90. évfordulója tiszteletére, emlékezetére. A naptárban *Lászlóffy Aladár* Kossuth díjas költő versei örmény és angol fordításban is olvashatók (fordította: *Vahram Martirosyan* és *Zsigmond Benedek*). Ismerteti a népirtás rövid történetét, Franz Werfel *Musza Dag* negyven napja c. regényének helyszínét, valamint a kiadó egyesület felhívását az együtt emlékezésre. Az est a kulináris élvezeteket sem tagadta meg kitartó látogatóitól, sokféle örmény finomság mellett múltattuk az időt, terveztük a jövő évi kulturális rendezvényeket.

A naptár a Fővárosi Örmény Önkormányzat Bp. V Akadémia u. 1. IV. em. 426 alatt 1400 Ft-ért megvásárolható

Szerk.

*****

Lászlóffy Aladár

Örmény-Erdély

Ani felől Szépvíz felett
szivárványozzák az eget.

Eső után a völgy fényes.
Itt is, ott is egy Örményes.

Itt is ott is hó és homok,
kerékvágásban a nyomok.

Fodros mezőségi tavak,
saját igék, vendég szavak.

Menekülők, nem nomádok,
találtak itt új országot.

Szépvíz felé, Ani felől
tatár üldöz, orosz megöl.

Szamosújvár tömlőcében
jelkép-muszadagom élem.

Örmény-Erdély ez a fázós
rég elvesztett Kaukázus.

*****

Patrubány Gergely emléktábla

November 28. vasárnap, de 11 óra - Budapest IX. Vámház krt. 13.

A Himnusz és a Székely Himnusz elhangzása után bensőséges koszorúzási ünnepségre került sor *Patrubány Gergely* (1830-1891) orvos, Budapest főváros első tiszti főorvosa felújított emléktáblája előtt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szervezésében. Az egyesület által felújított emléktáblánál *dr. Issekutz Sarolta* tartott ünnepi beszédet, emlékezve *Patrubány Gergely* erzsébetvárosi magyarörmény életpályájára, annak a mai sorsfordító időkben is aktuális üzenetére, példamutatására. *Dr. Horváth Szabolcs*, az in Vivo Orvos Kongresszus elnöke *Patrubány Gergely* kórházépítési programja jelentőségének céljáról beszélt, majd *Alakszainé Dr. Oláh Annamária* Ferencváros polgárai nevében köszönte meg a tábla felújítását, úgyszintén mint a Vámház krt. 13. számú - *Patrubány Gergely* volt lakhelye - palota jelenlegi tulajdonosa megbízott képviselője. *Patrubány Miklós*, az MVSZ elnöke a családot és a nagycsaládot képviselve szólt az egybegyűltekhez. *Várady Mária* színművész *Reményik Sándor* verseket szavalt. Az ünnepséget megtisztelte *Dr. Csaba Károly*, Budapest Főváros tiszti főorvosa is, aki emlékkoszorút helyezett el elődje tiszteletére, az EÖGYKE, a *Patrubány* család és a ház tulajdonosa emlékkoszorúja mellé. Az ünnepségen több jeles személyiség is megjelent, a Szent Rókus Kórház főigazgatója helyett *Dr. Domján Gyula* professzor, *Rácz Sándor* az MVSZ tiszteletbeli elnöke. Az ünnepség a Szózat eléneklésével zárult.

Patrubány Gergely

Erzsébetváros, 1830 - Bp. 1891. 06. 03.)
orvos, egyetemi tanár, országgy. képviselő

Az 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem engedélyével Erdélyben letelepedett 3000 örmény család egyikeként érkeztek ősei, akik Erzsébetváros szabad királyi város alapításában, közéletében szereztek elévülhetetlen érdemeket. Az erdélyi örménység a betelepüléssel több évszázados menekülés, üldöztetés után talált végre hazát magának a Kárpát medencében. Magyar kultúrán felnöve teljes szívvel magyarrá váltak, magyar anyanyelvűvé. Teleki Sándor gróf szerint „Magyarabbak a magyarnál”. A 13 Aradi Vértanú közül kettő: Kiss Ernő és Lázár Vilmos is közülük került ki, akik életüket adták a Magyar Haza függetlenségéért.

Mária Terézia 1758. december 12-én Pátrubán Márton-Márk erzsébetvárosi szenátornak, fiának Lukácsnak és nejének Issekutz Katának, gyermekeikkel együtt magyar nemességet

adományozott.

A Patrubány család többi tagja is a város és Erdély közéletében töltött be fontos tisztségeket. A nemességszerző Márton, Patrubány Gergely nagyapja, főbíró volt.

Patrubány Gergely tanulmányait Erzsébetvárosban kezdte, majd jogi tanulmányokat végzett és oklevelet nyert Pesten. Előbb jogi pályán képzelte el jövőjét, majd beiratkozott az orvosi karra: 1856-ban orvosdoktori, 1857-ben seborvosi és szülésmesteri oklevelet szerzett. Szülésmesteri oklevelét Semmelweis Ignácnál letett vizsgája alapján kapta meg. Ezt követően másfél évig Bécsben folytatott tanulmányokat, orvosi gyakorlatot. Visszatérve Pestre magánorvosként működött, az első hazai orvostársaságnak, a budapesti Királyi Orvosegyesületnek előbb másod, majd első titkára lett. 1861-ben a pesti orvosi karon himlőoltás ismeretből magántanári képesítést szerzett, az egyetemi oltóintézet vezetője lett, amely tisztséget tíz évig töltötte be. Intézetének feladata részben a himlőoltás oltóanyagának előállítás, különböző fertőtlenítőszer előállítás lett. Érdeklődése főleg a közegészségügy gyakorlati területére összpontosult, bár 1864-től a Császárfürdő fürdőorvosi és rendelőorvosi feladatkörét is betöltötte. Járványtani tudásának elismerését jelentette, hogy a nagy pesti tífuszjárvány idején -1867-69-ben - minden díjazás nélkül vezette a fővárosi tífuszkórházat.

Az orvosi közélet elismert tagja volt, szoros kapcsolatban állt a magyar orvostudomány felemelését szervező pesti orvosi iskolával. 1869-ben szülővárosa, az erdélyi Erzsébetváros országgyűlési képviselővé választotta, ahol az ország közegészségügyi állapotát, az orvosképzés reformját, az egyetem-alapításokat szorgalmazók táborába tartozott. 1870-ben az Országos Közegészségügyi Tanács tagjává választották, tagja lett annak a parlamenti bizottságnak, amely kidolgozta az egyetem-reform és közegészségügyi törvényt. E bizottság „motorja” Patrubány Gergely volt, biztosan számíthatott rá a hazai orvostársadalom. 1873-ban a Buda, Óbuda, Margitsziget és Pest egyesítésével létrehozott Budapest főváros közigazgatási testülete a főváros első tisztí főorvosává választotta, amely feladatkört 1889-ig töltötte be.

Tisztí főorvossága alatt születtek meg és fogalmazódtak meg a magyar főváros nagyszabású közegészségügyi programjai: nevéhez kötődik a nagy kórházépítési program, amelynek során felépült a Szent István, a Szent László Kórház, kibővítették a Szent Rókus kórházat, rendezett állapotok teremtődtek a köz-, a magán- és egyházi kórházak között.

Ebben az időszakban válnak a kórházak a beteggyógyítás igazi színterévé, gyorsan emelkedtek a betegágyak száma, kezdetét vette a megbiztosítási társasági rendszer. Ennél nagyobb jelentőségű volt az a közegészségügyi program, amely a főváros csatornázására, ivóvízellátására, az utcák tisztántartásának megszervezésére irányult. Célul tűzte ki a lakható, egészséges, higiénias szempontoknak mindenképpen megfelelő város megteremtését, amelynek egyik „alpontja” például a parkosítás, a környezeti ártalmaktól való mentesítés volt. Tevékenységét külföldön is elismerték: 1878-ban díszvendége volt a párizsi Közegészségügyi Kongresszusnak, ahol a Francia Közegészségi Társaság tiszteletbeli tagjává választotta, egy évvel később ilyen címmel tisztelte meg a Belga Közegészségügyi Társaság is.

Patrubány Gergely 1885-ben az egyik kezdeményezője volt Markusovszky Lajossal és Fodor Józseffel együtt az Országos Közegészségügyi Egyesületnek, amely célul tűzte ki a felvilágosítást, az értelmiség összefogását, a közegészségi gondolat népszerűsítését, végrehajtására.

1887-ben visszavonult a közéletből, 1889-ben lemondott hivataláról. 1891. június 3-án hunyt el Budapesten.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Szomorújelentés

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Bocsánczy Gabriella

2004. október 23-án, 90 éves korában elhunyt. Temetése november 22-én fél 11 órakor volt a Farkasréti temetőben, majd ezt követően engesztelő gyászmisét a Minden Szentek templomában mondtak lelki üdvéért.

Szomorú szívvel tudatjuk, hogy

Dr. Bartha Ferenc Imre

patológus orvos, egyesületünk tagja 2004. október 12-én elhunyt. Földi maradványait november 13-án helyezték örök nyugalomba szülővárosában, Kolozsváron a Házsongárdi temetőben.

Gyászolják: felesége Dr. Bartháné Boga Ildikó, rokonai, barátai.

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

*****

Hírek

November 15-én nosztalgia klubot tartott a 2004 évi erdélyi barangoló csoport, amelyen a nyári élményeket elevenítette fel video és fényképfelvételek megtekintésével. A csoport németországi és ausztriai, soproni, veszprémi és győri barangolói - a budapestieket már csak megemlítve - távolságot nem ismerve, időt nem kímélve együtt emlékezett a nagyszerű kirándulásra, élményekre és tervezte Gyuri bácsival a 2005 évi honismereti barangolást, otthonról haza.

Advent 2004

November 19-én három napos virágkötészeti kiállítás nyílt a Néprajzi Múzeumban. Virágköltemények, az ünnepek díszített asztalai várták az ünnepekre készülőket. Szépség és harmónia, sok-sok virággal, természetes anyaggal. Ötletek és ajándéktárgyak nagy választéka. Készüljünk az ünnepekre magunk is.

A bejáratnál *Zakariás Enikő* hatalmas koszorúja várta a látogatókat.

A Fővárosi Önkormányzat a **Főváros Napja alkalmából november 17-én** tartott ünnepi közgyűlésén díjakat adott át több kiváló személy, szervezet részére. Ez alkalommal *Budapestért díjban* részesítette a *Károlyi Sándor Kórház és Rendelőintézetet* is az egészségügyi szakellátás és a kórházi gyógyító munka területén megvalósított, folyamatosan kiemelkedő tevékenységéért. A díjat *Dr. Küttel Péter* igazgató főorvos vehette át, aki 36 éve az intézmény dolgozója, 5 éve igazgatója. Dr. Küttel Péter főorvos *Dr. Issekutz Béla* akadémikus egyik unokája. Gratulálunk a kitüntetéshez!

*****

Angyali türelemmel horgolt álomvilág

Kettős jubileumot ünnepel a Keleti Károly utcában élő *Gross Arnold* Munkácsy- és Kossuth-díjas grafikusművész. November 25-én tölti be 75. életévét, s ez adta az apropót, hogy a Képcsarnok Kft. felújított Mednyánszky-termét az ő kiállításával nyissák meg ismét a közönség előtt. A tárlat is jubileumi, ugyanis 40 évvel ezelőtt ugyanitt nyílt kiállítása, most valamennyi, hatvanas évek eleji grafikáját láthatjuk a falakon.

A november 15-i megnyitón *Jakupcsek Gabriella* televíziós műsorvezető utalt a művész 1964-ben megnyílt kiállítására, amit annak idején Bálint Endre festőművész nyitott meg ugyanitt, a Mednyánszky-teremben a következő szavakkal: „Inkább képzeltem el az angyali türelemmel meghorgolt álomvilágot valami zugligeti pavilonba, ahová véletlenül vetődnek el képzeletbeli szerelmemmel, egy képzeletbeli légyottra, ahol az ablakok párkányán cinkék és más víg madarak csivitelnek vissza azokra a madarakra, melyek *Gross Arnold* barátom némely tüneményes lapján hirdetik az ember és a természet mitologikus szerelmét, egymás iránt - ha létezik egyáltalán még ilyen szerelem.”

A kiállítás érdekessége, hogy most láthatók először Magyarországon azok a nyomólemezek, amelyekről a színes lenyomatok készültek. Ezeket a művész másfél éve kapta vissza a Magyar Nemzeti Galériától, 34 év után, többet közülük a Képcsarnok részéről áthúzva.

A kiállítás anyagának egy részét felajánlotta a Magyar Máltai Szeretetszolgálatnak, hogy a szegény sorsú, hátrányos helyzetű gyerekek sorsának jobbra fordítására használhatja fel.

ZSZ

Budai Polgár 2004. nov. 25.

*****

Bocsák Krisztina kiállítása

November 13-án nyílt meg *Bocsák Krisztina* festőművész kiállítása a Hotel Stadionban (1148. Budapest Ifjúság útja 1-3.).

Gecse Mária művészeti menedzser köszöntője után Prof. Dr. *Losonci Miklós* művészettörténész méltatta a kiállított műveket, a máramarosi magyarörmény művésznő mély ragaszkodását gyökereihez, szülőföldjéhez. A táj, a folyópart, a régi házak, mind-mind a beléivódott szülőföld leképezése. Ez a ragaszkodás tükröződik a meghívó mottójával választott Kisfaludy Károly Honvágó c. verséből is:

*„S tovább-tovább megy, míg célhoz ére,
Hol mindaz, mit hajdan fellengve kére,
Édes valóra létesülni kész;
Bár a szerencse nyílt ölébe zárja,
S körülüdüklő a hír csillagárja,
Míg szíve ver, csak vissza-visszanéz.”*

Az esten *Barna István* magánénekes és *Hegedűs Valér* zongoraművész működött közre, a kiállító művész és nagyszámú közönsége gyönyörűségére. Természetesen közösségünk is szép számban képviseltette magát e rangos rendezvényen.

A kiállítás 2005. január 7-ig naponta 10-18 óra között tekinthető meg. Érdeemes élni a lehetőséggel.

Sz.

*****

Részletek egy olvasói levélből:

„Hálásan köszönöm, hogy rám is gondoltál az Erdélyi Örmény Gyökerek elküldésével (...), büszke vagyok, hogy ilyen rangos, tartalmas összeállítással jelennek meg ezek a füzetek, és büszke vagyok örmény rokonaimra, barátaimra.

Középiskolás koromban a legjobb barátaimhoz tartozott Jakabffy Tamás, későbbi kollégáim közül nagyon szívemhez nőtt Tüzes Karácson és Bocskai Zoltán.(...) Ükapám elsőszülött fiának, Gyulának Irma nevű lánya szamosújvári Dániel Jánoshoz, második szülöttje Josefine pedig bobdai Gyertyánffy Jánoshoz ment feleségül.

Az én ágamban nincs örmény vér. Lehet, hogy sajnálnom kell ezt, ha az örmények életrevalóságára és összefogásukra gondolok. Ez a lap is ezt az összefogást tükrözi, üdítő és követendő példaként a széthúzó magyarok számára.

Julika, hálásan köszönöm a küldeményt és egy versem elküldésével viszonzom azt."

Őszinte barátsággal
Csávossy György

* Torockó, az Európa Nostra díjjal kitüntetett erdélyi település egykori bányászközség fölé emelkedő hegy.

*A Székelykő alatt **

Kozma Hubának

Nincs vershelyzet
csak hazug holdfény
és kőlavinák görgése,
a tavasz is csak kígyóvedlés,
levetett múlt és szenvedés.
Ó ki mászik már fel a csúcsra,
ki tűz kalapra bokrétát,
ki szó még rímet álmaiból,
ki ver a régi hámorokban
olvasztott ércből jó kaszát.
A régi torockói házon
az ablakfán a vörös gyász,
mint virágszínnel hímzett vászon
rikoltó jel ma is: vigyázz!

Erdély népe, fogyó családom,
te hűtlen faj és kétkedő,
a széthúzásnak vírusával
öngyilkos korral fertőző,
te Európa bukott diákja,
kit nem okít történelem,
ki testvérkézt elutasítva,
nem virrasztasz holtat velem,
nézz fel e köre, évezredek
csiszolták csipkeszobrait,
ha van csoda a széljárásban,
e hegy az, mely rá megtanít,
hogyan lehetsz kopár, kincset rejtő,
vagy búvóhely labanc alatt,
de senki le nem döntheti ez

Isten alkotta falat,
mert tömb, mert egység s így időtlen,
s hogy kishitű ne légy soha:
a nap itt kétszer kel föl reggel
és alkonya sem mostoha.

2003. április 09.

*****

Nagyanyám főztje

A szeretet meghitt ünnepe - a KARÁCSONY -, az óév vége (Szilveszter) és az Újesztendő első napja mindig is bensőséges ünnepe volt s ma is az családunknak, annál is inkább, mert születés és névnapokat is tartottunk ilyenkor bőven.

Karácsony estéjén nem hiányzott asztalunkról a hagyományos hal, míg az ünnepi ebéd „főszereplője” a töltött pulyka volt. Ínségesebb időkben a kappan is megtette. (A kappan kiherélt kakas, miután nemének jellegzetességeit elvesztette, megnőtt, elzsírosodott.) Gyakori étel volt a töltött káposzta is. Soha sem hiányzott a jó gazdag töltelékkel teli örmény módra készített diós-, mákos patkó (beigli). Szilveszter estéjére nyúlpástétomot készített nagyanyám, éjfélkor viszont zenge-zunga (savanyú káposzta) levest szolgáltat fel. Másnap, az Újév első napján, főtt és füstölt malacpecsenyével fogadta a köszöntőket, hozzá ecetes torma dukált, az édesszájúaknak pedig a diós-mákospatkó mellett kijárt az örmény különleges édesség, a dáláuzi.

Töltött pulyka

Hozzávalók: *egy kb. 4 kg-os pulyka, májával együtt, egy pohár tej, 5 dkg vaj, 2 evőkanál gombapor, egy zsemle, 2 kemény tojás, 2 gerezd fokhagyma, 1 kg gesztenye, egy nyers tojás, 3 kanál olaj, 1 deci fehérbor, só, bors, morzsolt majoránna.*

A pulykát a hűtőből kivesszük és 2 óráig szobahőmérsékleten tartjuk, majd besózzuk. A pulyka máját meleg tejbe tesszük, majd hozzáadjuk a vaját és a gombaport. Ha kihűlt, a máját és a kemény tojásokat apróra vágva, a gesztenyéket egészben hagyva a fűszerekkel együtt a nyers tojással eldolgozzuk. Ha nem gombaport használunk, a párolt friss gombát most adjuk a keverékhez. Ezt a keveréket a pulyka bőre alá töltjük. A gesztenye másik fele őrölve a pulyka hasüregébe kerül. A pulyka bőrét nagyanyám tüvel, cérnával összevarrta, de manapság pecsenyétüvel tűzzük össze. Forró olajjal megöntözzük és a sütőben pirosra sütjük. (Eleinte fóliát is tehetünk rá.) Közben fehérborral és az olajjal öntözzük.

Nyúlpástétom

25 dkg friss szalonnát apró kockákra vágunk, sárgára pirítunk, a tepertőt kiszedjük s a zsíron 2 apróra vágott vöröshagymát megdinsztelünk. Ebbe tesszük bele egy vadnyúl, vagy két házinyúl csontos részeit és aprólékait, majd fedő alatt pároljuk, majoránnával, őrölt korianderrel, babérlevéllel, bazsalikommal, kakukkfűvel fűszerezve. Ehhez adagolunk apránként egy félliternyi vörösbort, és zsírjára lesütjük, amíg a lé elpárolog. Mikor kihűlt, a húst a csontokról leszedjük és az egészet a húsórlón 2-3-szor átdaráljuk, hozzáelegyítünk 2 szép libamáját, amelyet apróra kaparunk, egy nyers tojás jön még hozzá és ezt az egészet, összekeverjük és alaposan kikent pástétomos porcelántálba tesszük. Ezt a tálat egy tepsibe hamuba állítjuk és a sütőben egy óra hosszat sütjük. Tálalás előtt a pástétomos tálat forró vízbe mártjuk, és csak az után borítjuk ki, hogy formáját megtartsa. Díszítve tálaljuk.

Megjegyzés: ezt a receptet nagyanyám könyvéből szóról-szóra írtam ki, odaírta hogy igen kitűnő! Saját módosításom: a szalonna helyett olajat használok és mellőzöm a libamájat. A hamura sincs szükség, mert mázas pástétomsütőt használok.

Zenge-zunga leves

Ez a jellegzetesen örmény leves fél kilónyi sarvált (vékonyra felvágott) savanyított káposztából készül. Kell még hozzá: kolbász, velő, disznónyak, 9 evőkanál rizs, egy fej hagyma, pirospaprika, fokhagyma, káposztalé.

A sarvált káposztát főni tesszük, belefőzzük a hagymát, az apróra vágott húst és a karikára vágott kolbászt. Mikor majdnem megfőtt, hozzáadjuk a rizst, a pirospaprikát és a fokhagymát, az utolsó 5 percben pedig a felaprított agyvelőt (ezt ki is hagyhatjuk). Káposztalével savanyítjuk, ízlés szerint sózzuk.

Dáláuzi

Hozzávalók: 250 g méz, 250 g dió, citrom és narancshéj.

A negyed kiló mézet a tűzön sötétbarnára pergeljük, beletesszük a megtisztított, cikkekre vágott diót. Keveset főzzük, reszelt narancs és citromhéjjal ízesítjük. Márványlapot, vagy lapos porcelántálat megvizezünk, és arra kiborítjuk a dáláuzit, melyet elsimítunk, majd négyszögletesre vágunk. Mandulával díszítjük. Jó étvágyat!

*Dr. T. Veress Éva, biológus, biokertész,
gyógynövényszakértő, Kolozsvár*

*****

Karácsonyfás székely

Ilyen is van már, nemcsak borvizes. E hó 21-én Gyergyó-Csomafalváról érkezett egy öreg szikulus Marosvásárhelyre egy szekér zöld fenyővel. És ment, a piacon alá. És ment volna még tovább, ha körül nem fogja a vásárolni akarók csoportja.

- Bácsi, eladó-e a fenyő? - kérdik tőle. - Az osztán igen, mind egy szálig.
- Rakja ki.
- Nem lehet. - No miért?
- Ahajt azt parancsolta a policáj, hogy szekervel nem szabad áncsorogni.
- De látnunk kell bácsi, amit venni akarunk.
- Ott ahogy jó vegyék, de le nem rakom, essze es romlanék.
- Mekkora?
- Ki micsodás, küzsdég es, nagyobbacska es, van akkora es, mint eén s akkora es mint egy oláh torony.
- S mi az ára a nagyobbaknak?
- Öt pecula.
- Drága.
- Mán hogy vóna derága, mikor a Fellegszállásáról hozom. Menne csak oda az úr, osztán vágná maga, tudom Istenem nem mondaná, hogy derága.

Így árult a székely. Ki se rakta, válogatni sem engedett belőlük, déli harangszóra mégis az utolsó szálig eladta a fenyőit.

Csíki lapok 1898. december 28.

*****

Jankovics Marcell

zodiacus

A négy sarkalatos erény II.

Bár e tekintetben megoszlanak a vélemények, több jel arra mutat, hogy a sarkalatos erények sorában az Igazságosság után (rang)sorban a Mértékletesség (Temperantia) következik. Az évszakok rendje szerint is. Jelentése annak ellenére nem szorult magyarázatra, hogy -

akárcsak a többi erényt - kevesen gyakorolják. Benne van a nevében: önmérsékletet, mértéktartást ajánl az élet minden területén a fogyasztástól a közbeszédig.

Egy kis nyelvészkedés: a latin *temperantia* a *tempero* igéből képzett főnév. Ez utóbbi jelentései: „helyes mértékben vegyít, kever (pl. bort vízzel)”; „langyosít”, „mérsékel”, „enyhít”, „lecsendesít (tengert)”; „(be)rendez”, „kormányoz”, „vezet”, „szabályoz” (pl. a lant játékát); „mértéket tart”, „gátat vet valaminek”, „uralkodik valamin”, „tartózkodik valamitől”, „megkímél”. Látható, hogy mint az archaikus nyelvekben általában, úgy a latinban is a fontosabb szavak jelentései a hétköznapi cselekvésektől a természeti jelenségeken át a magasabb rendű viselkedésformáig, elvont fogalmakig terjednek. Ilyen a *tempero* is. A jelentéskör tovább bővül, ha a szótár ajánlására a *tempus*, *tempestas* szavak jelentéseit is számba vesszük. *Tempus* = „idő”, „időszak”, „időpont” (*tempus anni* = „évszak”!); „alkalom”, „kedvező pillanat”, „veszély”, „viszontagság”, „viszony”, „körülmény”, „helyzet”, „halánték”, „fej”, „arc”. *Tempestas* = „időszak”, „korszak”, „idő”; „időjárás”, „vihar” (vö. „lecsendesíti a tengert”), „csapás”, „vészt”, „sodró vágy” (adott összefüggésben olyasmi, aminek leküzdésére Platón is int. L. még *temperamentum* = „vérmérséklet”, - ebből is 4 van a régiek felfogása szerint, *temperator* = „szervező”, „rendező” - államférfiaknál és nőknél nélkülözhetetlen képesség; *temperi* = „jókor”, „idejében”; *tempestivus* = „alkalmas”, „érett”, „időszerű”.

A Mértékletességet megjelenítő allegorikus alak és attribútumai a mondottakat illusztrálják. *Temperantia* nőalak (angyal), két kezében egy-egy korszóval ábrázolják, amint az egyikből a másikba valamit töltöget. A magyarázat szerint jó antik szokáshoz illően bort hígít vízzel. Így látható a Tarot (tarokk) XIV. számú lapján, Vitéz János esztergomi palotájának a falképén a másik három erény társaságában. Itt-ott megemlítik, hogy egyik lábával vízben, a másikkal a szárazföldön áll (ezen ábrázolási mód ihletője a *Jelenések* 10, 1-2-ben szereplő angyal leírása lehetett), ami sokféleképpen értelmezhető; továbbá, hogy az a korszó, amelyikből tölt, aranyból van, amelyikbe tölt, ezüstből. Lévéen az arany a Nap féme, az ezüst meg a Holdé, a jelentés kozmikus szintjén az aranykorszóból az ezüstbe töltött folyadék a fényt szimbolizálja, amit a Hold a Naptól kölcsönöz. Időszimbólum ez a kép, hiszen naptárunk luniszoláris, azaz nap-holdszámításon alapul. Ripa leírása szerint *Temperantia* bíbor ruhát visel, mégpedig azért, mert a bíbor mesterségesen a színsor két szélén látható vörös, illetve ibolya keverésével állítható elő, és ezért a középutat jelképezi. További attribútumai: a pálma mint az önfegyelem mennyei díja (hozzáteszem: a pálma görög neve, *phoinix* „bíbort” is jelent, s a bíborfestéssel - igaz, a Bátorság (Erő) kapcsán - Platón is példálódzik); a kötőfék, ez nem szorul magyarázatra, Ripa azonban hozzáfűzi, hogy a régiek Nemesziszt, az Igazságosság leányát kötőfékkel ábrázolták, mivel „nagy szigorúsággal fenytette az emberek mértéktelenségét” (mivel a leány követi anyját az idő rendjében, számomra ez eggyel több ok, hogy *Temperantiát* *Iustitia* után helyezzem a sorban); azután az óramutató (időjelkép!); tüzes vasat tartó fogó, amint *Temperantia* épp vízbe mártja; íj és nyíl, melyek sikeres használata a mértéktartáson múlik (ha a húrt túlfeszítjük, elpattan); az elefánt, mert csak annyit eszik, amennyire szüksége van; egymással „ölelkező” bika és oroslán (ez a kép - mondom én más forrásokra támaszkodva - az antikvitásban a télvíz és a nyár tüze közt évről évre ismétlődő, az időben kiegyenlítő küzdelmét ábrázolta; hozzáteszem, ezt meséli el Héraklész 7., a Vízöntő havában elvégzett munkájának története, amelyben az oroslánbőrös herosz legyőzi a krétai bikát).

Más „iconológiák” említik még a tevét, a szőlőindát, a homokórát és a szélmalmot *Temperantia* attribútumaként. A teve igénytelensége miatt, a homokóra mint időmérő eszköz jutott e szerephez, a szőlő - gondolom - azért, mert a belőle sajtolt és erjesztett ital kiváló fokmérője a mértékletességnek, a szélmalom pedig a szél, vihar zabolátlan erejének haszonnal járó megfékezését példázza. Az attribútumok szerepeltetésének láthatóan nyelvi okai is vannak, l. a *tempus*, *tempestas* jelentéseit a homokóra vagy a szélmalom

vonatkozásában, továbbá utalnak az erények egymástól elválaszthatatlanságára.

1. Nemeszisz - Mértékletességet az Igazságosság leányának szerepében, a Bátorságot jelképező bíborszint Temperantia ruháján.

Tarot - teoretikusok a kártya „erényes” lapjaihoz ilyen-olyan megfontolásból különböző állatövi jegyeket társítanak. Így a XIV.-es számot viselő, Temperantiát ábrázoló laphoz egyszer a Bikát, másszor az Oroszlánt, ismét másszor a Nyilast, amire Temperantia nevezett attribútumai is alapul szolgálhatnak. Egyik-másik „iskola” képviselői még az eredeti (az ún. Marseille-i és Visconti) tarokkok számozási sorrendjén is változtatnak. Egyebek közt fölcserélik a mérleges Iustitiát (VIII. lap) és az oroszlános Fortitudót (XI.), mivel úgy vélik, hogy az Oroszlán jegyre, illetve a Mérlegre utaló kártyák sorrendjének az állatövi jegyek sorrendjével meg kell egyeznie. Függetlenül a Tarot-tól, vannak, akik a Mértékletességet hozzák összefüggésbe a Mérleg jeggyel, mondván, a mértékletesség mérlegelés kérdése, és rámutatnak, hogy e két szónak még a gyökere is közös (erre alább még magam is kitérek.)

Ha pedig időrendi értelmet tulajdonítunk az esztergomi falképen látható 4 Erény sorrendjének, akkor - feltéve, hogy a mérleges Iustitia negyedikként az őszt személyesíti meg a - vizet öntő Temperantiának mint másodiknak a sorban a tavaszt kellene képviselnie. (Érvek emellett is hozhatók fel.) Jómagam azonban, mindent számba véve a Vízöntőnek feleltetem meg (*l. Jelképkalendárium c.* könyvemben), pontosabban szólva a tél évszaknak. A Vízöntőt a Tarot-ban egy másik lap is képviselhetné: a XVII. Csillag feliratú kártyalap, mely 6 kicsiny és egy óriás csillag alatt térdeplő, meztelen nőalakot ábrázol, amint két korsóból vizet önt a földre. A zodiákus-csillagkép legrégebb ismert egyiptomi ábrázolásain Hapi, a Nílus isten(nő)je ugyanezt teszi. A görög mitológiában viszont a Vízöntőt többek közt Deukalión, a görög Noé személyesítette meg, s az ő fiáról mesélték, hogy először keverte a bort vízzel. A megfeleltetést támasztja alá, hogy a héraklészi munkák sorában a Vízöntőbeli „munka” két főszereplője Temperantia attribútumai közt szerepel.

Vízöntő hava január 21/22-ével kezdődik, és a hónap régi ünnepeinek szimbolikus ajánlásai közt vissza-visszatér a „vizesés”, azaz a mérséklés, kiegyenlítés gondolata. Így Vince-napi (jan. 22.) hiedelmekben, Mária eljegyzésének (jan. 23.), a Kánai menyegző emlékünnepeinek (Vízkereszt utáni második vasárnap) hagyományvilágában, melyek üdvös szándék szerinti célja, hogy a nagyböjt közeledtével (húshagyó legkorábbi időpontja február 3.) a farsangi hejehujázást fékezze, csendesítse. Kiegyenlítsen.

Naptári-csillagászati értelemben is: hiszen a nappalok hosszabbodása csak a Vízöntő havában válik szembetűnővé (Pál fordulatjától: jan. 25.). Jusson eszünkbe, ahogy a Mértékletesség angyala fényt önt a nappal serlegéből az éjszakába. Mint már jeleztem, Vitéz János és egyes tarotteoretikusok Mértékletessége a tavasz jelképes alakja is lehetne. Miért is ne? Hiszen a csillagászati-naptári (fény)kiegyenlítés képzete a tavaszhoz is illik, hiszen a nappalok hossza a tavaszi napéjegyenlőségkor (márc. 21.) éri utol az éjszakákét, azaz egyenlíti ki - kellő mennyiségű világosságot keverve a sötétségbe a nappal és éj hossza közti különbséget. (A kétértelműség az európai évkezdés kettősségére vezethető vissza. Januárban kezdjük a naptári évet, de a csillagászati és asztrológiai év ma is a tavaszponton indul. Ugyanezen okból illik Prudentia is a télhez. De erről majd a maga helyén.)

Okfejtéséből nem következik, hogy valamilyen elv szerint már Platón is az évszakok rendjéhez igazította volna erényeit, szövege alapján csak azt állíthatjuk, hogy a kozmikus harmónia szellemében járt el. Mindenesetre a Mértékletesség és Igazságosság szomszédságát, egymásutánosságát hangsúlyozza. Miután Szókratész és Glaukón megtárgyalta a Bölcsességet és a Bátorságot (Erőt), a beszélgetés így folytatódik:

„Szókratész: Most már csak kettőt kell felismernünk az államban: a józan önmérsékletet, és ami egész fejtegetésünk célja: az igazságosságot. Glaukón: Nagyon helyes.” (Tehát Platón is az igazságosságot tartja a legfőbb erénynek, s csak azért kezdi fejtegetését a bölcsességgel, mert az a másik 3 erény gyakorlásának az előfeltétele.)

„Szókratész: Nos, miért ne fedezhetnénk fel az igazságosságot, mellőzve egyelőre az önmérséklettel foglalkozást?

Glaukón: Nem tudom, de nem is szeretném, ha már előbb felfedeznénk, mert akkor már nem vizsgálnánk többé az önmérsékletet...”

Ha a korszellemnek megfelelően Platónnak eszébe is jutott a 4 erény és más négyesek összevetése, a filozófusnak fontosabb volt az erények egymásból következő sorrendje - mondjuk - az évszakok rendjének való megfeleltetésénél.

Platón a Mértékletességet másik szomszédjával, az őt nála sorrendben megelőző Bátorsággal (Erővel) is összekapcsolja, mégpedig nem kis nyelvi leleménnyel: „Az önmérséklet bizonyos rend” - írja - „a gyönyöröknek és a vágyaknak a megzabolázása. Ahogy mondani szokták, hogy - tudom is én, hogyan -,erőt vesz magán!..” Másutt így ír: „A „magát mérséklőt' „önmagánál erősebbnek' kell neveznünk.” Néhány bekezdéssel feljebb, „bíboros” hasonlatában a katonákról azt írja, hogy bátorság (erő) „ahhoz kell, hogy „színtartó maradjon a ... hitük, s ne mossák ki belőlük a festéket a szörnyű, hatékony lúgok, mint amilyen a gyönyör, amely minden lúgnál, homoknál biztosabban mar; a fájdalom, a félelem és a vágy, amely minden lúgnál erősebb.”

A platóni okfejtés teljességgel mitologikus, amennyiben, ha csak a részt mutatja is meg, a megmutatott részből következtethetünk az egészre (helyesen alkalmazva az analitikus megközelítésnél tárgyról mindenképpen teljesebb képet ad). Tehát a bölcsesség szükségképpen igazságossághoz vezet; általánosságban, ha egy erényt hibátlanul gyakorlunk, akkor birtokában vagyunk mind a négynek; minden erényben van valami a másik háromból stb. Figyelemre méltó módon (Platónról függetlenül) ez kifejeződik az erények allegorikus ábrázolásában is (hogy ne vágjak mondandóm elébe, lásd most csak a „mértékadó” mérleget az Igazságosság kezében, vagy a bort vizezésének a kiegyenlítő mérlegelésre emlékeztető képét a Mértékletesség esetében).

Ez a „minden mindennel összefügg” (és ezért a felületes szemlélő számára zavaros) mitologikus-analóg rendszerelvűség - mint azt már a 4 elem esetében is megtapasztalhattuk - tetten érhető a nyelvekben is. Maradva a korábban már említett *mérleg*, *mérték* szavak közös gyökerénél, a Történeti-Etimológiai Szótár *mér* igénk eredetét tekintve bizonytalan. Vagy szláv származéknek tekintti, vagy - bizonyos megkötéssel finnugor eredetűnek. A hasonló hangzású, rokon értelmű és másrészt is ide illő *merít* (márt) igénket finnugor származásúnak mondja. (Rokon értelmű, mivel a mérés gyakran Mérőedénnyel, merítéssel történik, és másrészt is ide illő, mivel a folyadékokat, amelyeket Temperantia elegyít, edényeikbe töltenie vagy merítenie kellett.) Az alábbiakban állításom alátámasztásául szokásomhoz híven felsorolnék néhány hasonló hangzású és rokon értelmű latin, ógörög és magyar szót (a latinnal, ógöröggel rokon európai nyelvekből vett példáktól hely hiányában eltekintek). Az olvasó meg lesz lepve. Íme: *Mercor* - „vásárol”, „vesz”. Ebből: *merx* = „áru”; *merces* = „zsold”, „bér”, „díj”, „ár”, „kamat”, „kár”; *mercatus* = „kereskedő”; *Mercurius* = „a kereskedők és tolvajok istene, a szerencsejátékok és a lant feltalálója”; *melicus* = „lantos”, „zenei”, „lírai”. (Vö. *mel* = „méz”, „édesség”; *melior*, *melius* = „jobb”). E jelentéskör szavai idetartoznak, mert az adásvételnek, banki ügyleteknek, különösen abban a korban, amikor a pénz értékét annak súlya jelentette, nélkülözhetetlen eszköze volt a mérleg, és mert *tempero*, *Temperantia* „igéje” azt is jelenti, hogy „a lant játékát szabályozza”, végül, mert az erényes ember jobb, mint aki nem az. *Mereo*, *merito* = „szerez”, „keres”, „zsoldért szolgál”, „érdemel”; *meritus* = „érdemes”, „méltó” (!). *Mergo*, *merso* = „bemárt”; „merít”, „merül”, „süllyed” (kamat is). *Mercus* - „merő” (!), „tisztá”, „vegyítetlen”, „hamisítatlan”, „valódi” (vö. Igazságosság). *Metor*, *metior* = „kimér” (helyet), „megmér” (hosszúságot), „megtesz” (utat, időt), „megítél”, „mérlegel”. Érdekes az „idő” (*tempus*) felbukkanása a jelentéskörben, ezen belül a téridőszemlélet jelenléte, s hogy ismét az igazságosságba ütközünk. A *metior* ige befejezett múlt idejű alakja: *mensus sum*. Ebből és/vagy a *mentior* igéből *mens* =

„gondolkodás”, „ész”, „értelem”, „lelkület”, „képzelet”, „terv”, „szándék” (vagyis Okosság, Bölcsesség!), mindaz tehát, ami szükséges a dolgok mérlegeléséhez; *immensus* = „mérhetetlen”; *mensa* = „asztal”, „pénzváltó asztal”, „bank”, „oltár”; *mensura* = „mérés”, „mérőeszköz”, „mérték”, „méret”, „nagyság”, „hosszúság”, „méltóság”(!); a már mondott *mentior* = „kohol”, „költ” (pénzt), „hazudik”, „csal”, „hamisan ígér”. Ezzel bezárul a kör, visszaértünk Mercuriushoz, a csalfa istenhez. (Zárójelben: judaista hagyomány szerint a mérleg, a súlyok, illetőleg a pénz, valamint a bíborfestés (!) feltalálója a testvérgyilkos Káin volt.) És egy utolsó példa: *metricus* (görögből) „mértékes”. Lásd gör. *metreó* = „mér” *metriosz* = „méréselt”, *meteraó* = „más edénybe önt” (mint Temperantia!), továbbá a görög eredetű, de franciából kölcsönzött méter szavunkat. Befejezésül, hogy a negyedik erény is helyet kapjon e rokonhangzású és jelentésű szavak sorában, íme a finnugor eredetűnek mondott „másik” *mer* (merészel) igéből képzett mersz szavunk, mely bátorságot jelent! De ez már a következő fejezet témája lesz.

sine morbo
2000/4 A tél

*****

A Fővárosi Örmény Klub 2004 évi műsora

2004. január 15.

Nosztalgia-banántánc dalban és prózában a szerelemről (egy magyarörmény képviselő lírai emlékezései)

Írta, rendezte és elmeséli: Bende Miklós

Közreműködik: Valiszka László, Nagy Tímea, Szépes Adrienn

Zenei felelős: Bacsó Zoltán

Rendezte a Budavári Örmény Önkormányzat a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE támogatásával.

2004. február 19.

Puskás Attila örmény katolikus vikárius előadása:

Az örmény egyház szerkezeti felépítésének teológiai és történelmi kérdése

Dr. Szarka György:

Erdélyjárás felsőfokon

2004 augusztus, programajánló

2004. március 18.

A szimbólumokról. Vendégünk *Dr. Dávid Katalin* művészettörténész

Sepsiszéki Nagy Balázs: Székelyföld falvai a huszadik század végén

(Nap kiadó 2003) I-III. Háromszék, Csík-, Kászón- és Gyergyószék, Udvarhelyszék-
könyvbemutató

2004. április 15.

Megemlékezés az örmény genocídiumról

Szabó László: Musza Dagh, Kilikia,

Kappadókia - vetített képes előadás

2004. május 20.

A Szent Korona aranyműves szemmel a legújabb kutatások tükrében

Előadó: Woth Imre, a Magyar Korona Örök Egyesületének elnöke.

Könyvbemutató: Lukin László zenei történész bemutatja

Fancsali János: Magyarörmény zenei breviárium című könyvét.
A műsort szervezi és rendezi a Terézvárosi Örmény Önkormányzat

2004. június 17.

Vendégünk: *Gyulai Líviusz* Kossuth díjas képzőművész és *Vennes Emmi* művészpár.
Rajzfilmek vetítése.

Könyvbemutató: *Dinnyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok.*
A klubot a II. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte.

2004. július 15.

„Örményország anno” (életképek az 1970-es évek elejéről).

Dobai Miklós vetített képes előadása.

Az estet a XIII. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte.

2004. augusztus 19.

Nyárvégi meglepetés: Vendégeink *Mikó István* és *Szabó Anikó* színművészek

Rendezte: Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

2004. szeptember 16.

Piros szív, fehér hó, zöld levél... Zenés beszélgetés *Mártonffy Miklós* zeneszerzővel, a világjáró sanzonénekesssel.

Az estet a XII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte.

2004. október 21.

Ünnepi műsor 1956 október 23-a tiszteletére

Szerkesztette és előadja

Kilyén Ilka

a marosvásárhelyi Nemzeti Színház művésze

TÚZ!

Forradalmak, bukások, talpraállások közepette hirdeti a magyar nép megmaradását.

Az est támogatója a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

2004. november 18.

Szemelvények az örmény muzsika évszázadaiból

Előadja és zongorán játszik *Kátainé Szilvay Ingrid.*

Közreműködik: *Fogolyán Kristóf* fuvolaművész.

2004. december 16.

Szent karácsony ünnepén

Szongott Kristóf-díjak átadása:

Dr. Száva Tibor Sándor (Bécs) családkutató, publicista

Dr. Schütz Ödön (posztumusz) armenológus

Közreműködik: *dr. Issekutz Sarolta, Várady Mária* és *Zsigmond Benedek*

A *Kecskés Együttes* karácsonyi műsora

Gerjени Betlehemes a XVII-XVIII. századból

Előadja: Szent Család Plébánia Gyermekek színjátszó köre

*****

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2004.(VIII. évfolyam) tartalomjegyzéke

Január VIII. évf. 83. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
Az új kolozsvári főkonzul - Örségváltás - *Bálintné Kovács Júlia* (Kolozsvár)
Budapest, Kolozsvár, Temesvár 1956-ja - *Cseh Áron* főkonzul (Szabadság 2003. október 23)
Kisebbségi nap, Szongott-díj, karácsony...- *dcs*
Gabányi János laudációja- *Fancsali G. János*
Lengyel Ákosné laudációja- *Borbély Jolán*
Az erzsébetvárosi Örmény Szerartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből
(IV. rész)
Ünnepi üdvözlések (Tókes László püspök-Nagyvárad), (Puskás Attila vikárius-
Gyergyószentmiklós)
Új év kezdete, új lehetőségek hajnala - *dr. Issekutz Sarolta* elnök, EÖGYKE
Mi történik országos szinten az örmény kisebbségnél?
Olvasom...- *Dr. Kegyes Csaba*
Egy kis szegedi családtörténet... *Bende Miklós*
Magyar polgár, magyar író (Magyar Nemzet, 2003. november 26.)
A fiatal Nuridsány Zoltán - *Benedek Katalin*
Erdélyi településnevek nyomában - *Németh Júlia*
Az adó 1 százaléka - EÖGYKE
„Csak szívből jöjjön, bensőséges legyen”- *Benedek Katalin*
Egy kiállítás nyomora avagy a kultúrpolitikus képviselők- *Dávid Csaba*
Hírek – Genealógia; - Szakácskönyv; - Ki kicsoda?
Magyarok és magyarörmények Bécsben, Tallózás a régmúltban - Részlet Szongott Kristóf:
Szamosújvár szabad királyi város Monográfiája 17001900. I. kötetéből - Donationalis
nemesek, szamosújvári nemes családok
Régi Országos Személyi Adattárakban szereplő örmény-magyar gyökerű nevesebb
személyek (II rész) - *Kolozsi Gergely István*
Olvasói levél - *Dr. Gajzágó Aladár*
Köszönetnyilvánítás
A lovát ugrató szamosújvári „Nótás Kapitányról”- *Kolozsi Gergely István*
Szomorújelentés - *Dr. Frenkel János*
Az Erdélyi Örmény Gyökerek-füzetek tartalomjegyzéke - 2003. VII. évfolyam
A Fővárosi Örmény klub műsorai 2003-ban

Február VIII. évfolyam 84. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
Köszönőlevél - *Jakubinyi György érsek*, apostoli kormányzó
Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2003. évi rendszeres
tevékenységéről - *dr. Issekutz Sarolta* elnök
Örmény hagyomány a Magyar Szent Koronáról - *Olosz Katalin*
Köszönetnyilvánítás
Kitüntetések a nemzet ünnepén - *Dr. Dávid Katalin*
„Te rongyos élet...” - *dcs*
Hírek - Megbeszélés; - Genealógia; - Szakácskönyv; - Ki kicsoda?
Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?
Ferenczy Istvánról - *Borbély B. Júlia*

Az adó 1 százaléka -EÖGYKE

Előszó - *Nagy Kornél* (Szongott Kristóf: A magyarok eredete és őslaka, reprint, Budapest, 2003.)

Lélek - *Murádin László*

Százhalombattai megnyitó

Torma Zsófia igazsága - *Friedrich Klára*

Torma Zsófia (1840-1899) a világ legelső régésznője - *dr. Issekutz Sarolta*

Magyarörmények a múltból, a mindennapi életből - *Joikits Attila*

Kedves Tuci! - *Dr. Kegyes Csaba*

Megfaragott zene - *Benedek Katalin*

Szomorújelentés - *Dr. Gábor László*

Március VIII. évfolyam 85. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*

Beszámoló - *dr. Issekutz Sarolta*, EÖGYKE elnöke

Történelem, hit, vallás

Az örmény egyház szerkezeti felépítésének teológiai és történelmi kérdése - *Puskás Attila*
örmény katolikus plébános, vikárius

Újságkivágás

A 2004-es barangolás őseink földjén - *dr. Szarka György*

Múltunk kincsei - Ávédik Lukács: Szabad királyi Erzsébetváros Monográfiája könyvből
részlet, Egyházi könyvtár és levéltár

A Nyerges-tető keresztjei - *Dr. Szabó József János*

Nyergestető - *Kányádi Sándor*

Egy irodalmár honvédtábornok - *Budai Merza Pál*

Hírek -Helyreigazítás; - Genealógia; - Szakácskönyv; - Ki kicsoda?

Erkölc és hitvallás - *Jámbor Ágost Károly*

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Az adó 1 százaléka - EÖGYKE

Lukácsi Kristóf (1804-1876) - *Kiss Ferenc*

A gyergyói táj festője - Karácsony János (1899-1974) 2. rész - *Murádin Jenő*

Több odafigyelés kell! - *dr. Issekutz Sarolta*

Az erzsébetvárosi Örmény Szertartású Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből
(V. rész)

Szép könyv, jó kedv, értelmes beszélgetés - *dcs*

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban I. rész: Örmény tárgyú
könyvek - *dr. Issekutz Sarolta*

Köszönetnyilvánítás

Kitűnő örömmel... - *Dr. Kegyes Csaba*

Április VIII. évfolyam 86. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*

Kedves Testvérek!- *Czirják Árpád* lelkipásztor

Húsvét- *Lászlóffy Aladár*

„Jönnek, jönnek, katonák jönnek, katonák, akik nem köszönnek” - riport Dr. Kabdebó
Lóránttal - *Dobos Marianne*

Részlet Ávédik Lukács Szabad királyi Erzsébetváros monográfiája könyvéből

Otthonról haza - A 2004-es barangolás őseink földjén - *dr. Szarka György*

Kódexek és ünnepek

A globális március tizenöt - *Lászlóffy Aladár*

Temetői beszéd 2004. március 15-én - *Puskás Attila*

Hírek

Megmarad- e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Falun született a városépítő (Kabdebó Gyula) - *Sós Zsuzsanna*

Özveggy Hájek Róza, született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének pontjai I. rész - *Kiss András*

Gross Arnold: Falinaptár 2004 - *Dr. Sinóros Szabó Katalin, Dr. Szinyei Merse Anna*

A ma élő Árpádháziak - *Dr. Sibalszky Zoltán*

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban II. rész - Erdélyi könyvtárak, gyűjtemények, ahol kiadványaink fellelhetők - *dr. Issekutz Sarolta*

Erdélyi örmény gyökerű ifjak külföldi egyetemeken I. rész - *Bálintné Kovács Júlia*

Őseink nyomában - *Sztranyiczki Mihály*

Az erzsébetvárosi Örmény Szerződés Római Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (VI. rész)

A bőség kosarából...- *Dávid Csaba*

Szomorújelentés - özveggy *dr. Simon Istvánné Lázár Piroska* +

Május VIII. évfolyam 87. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*

Örmény Húsvét - *Puskás Attila*

Mindenki megvált valakit, érted...? Húsvéti beszélgetés *Dávid Katalinnal* a kettőtörténetéről, a jólneveltségről és az irgalomról - *Schaffer Erzsébet*

Megemlékezés az örmény genocídiumról - *MS*

Idézetek korabeli dokumentumokból Az örmény Szamosújvár (Pro Armenia, Szamosújvár 2004) - *IS*

Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia I. rész - *Szabó László*

Révbe ért az aradi Szabadság-szobor - *Ördög I. Béla*

Ünnep a magyar Golgotán

Könyvbemutató: Dinyés László Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok - *MS*

Lázár Vilmosné sz. báró Reviczky Mária levele sógornőjének, Lázár Matildnak Pozsony, 1848. március 26.

Olvasói levél - *Ajtony Gábor*

Özveggy Hájek Róza, született Györgyfy úrhölgy rövid élettörténetének pontjai II. rész - *Kiss András*

Megjegyzés az Özveggy Hájek Róza cikkhez - *IS*

Olvasói levelek - *Kiss Ferenc, Szilágyi István, Száva Antal*

Bemutattuk Aradon is - Dinyés László: Ismeretlen 1848/49-es dokumentumok

Felhívás - *Tőkés László* püspök

Böjte Csaba Testvér

Az erzsébetvárosi Örmény Katolikus Plébánia házassági anyakönyvéből (VII. befejező rész)

Helyreigazítás

Köszönetet mondunk

Pontosítás - Öntsünk tiszta vizet a pohárba - *Puskás Attila* romániai örmény katolikus általános helynök, gyergyószentmiklósi örmény katolikus plébános

Örmény tárgyú könyvek magyarországi és erdélyi könyvtárakban III. rész (magyarországi könyvtárak - a 2004. március és áprilisi számban megjelentek folytatása) - *IS*

A tudomány mártírja - Emlékezés Tarisznyás Márton néprajzkutatóra I. rész - *Vas Kinga*

Otthonról haza - A 2004-es barangolás őseink földjén - dr. Szarka György
Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2003 évi pénzügyi beszámolója
Hírek
Vox Turturis - *Nagy Irén*
Meghívó - Kátai Mihály: Képek-ékszerképek, kiállítás

Június VIII. évfolyam 88. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
A csiksomlyói Szűzanya idén is hazavárta gyermekeit - *Lukács Csaba*
Pünkösöd után - *Fodor Sándor*
A Pünkösdre bocsátott zápor - *Lászlóffy Aladár*
Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia II. rész - *Szabó László*
Kátai Mihály Munkácsy díjas festőművész - Képek- ékszerképek c. kiállításának megnyitó beszéde - *Falvai Károly*
Örmény kortárs zene a Magyar Rádióban - Avagy mi is az a duduk? - *Várady Mária*
Magyarörmény művészek - Nyolcvan éve született Darkó László művészettörténész-festőművész - *Sas Péter*
Száz év után - *Joikits Attila*
A tudomány mártírja - Emlékezés Tarisznyás Márton néprajzkutatóra II. rész - *Vas Kinga*
Új emlékhely Szamosújváron - *M*
Armenopolis álma
Szent Koronánk évszázadai - *Sándor Boglárka Ágnes*
Májusi klubest
Járjunk nyitott szemmel! Elűnt, de megkerült - *dr. Issekutz Sarolta*
Erélyi örmény gyökerű peregrinusok II. rész - *Bálintné Kovács Júlia*
Kolozsvár helynevei
Amiről a kövek zenélnek - Örményország felfedezése (Bagi Éva: Kövek zenéje - Budapest 2003) - *Németh Júlia*
Otthonról haza, barangolás őseink földjén
Kolozsvári UNITER - díjasok
Szomorújelentés - *Issekutz Margit*
Hírek
Programajánló

Július - Augusztus VIII. évf. 89-90. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
Világosító Szent Gergely búcsú az Örmény Katolikus Székesegyházban - *Puskás Attila*
örmény katolikus érseki helynök, vikárius
Világosító Szent Gergelyre emlékeztünk, avagy gondolataim a szamosújvári ünnepség kapcsán... *Csíksszentgyörgyi -Ficzus Margit* XII. ker. örmény elnök
Gyulai Líviusz kiállítása a Várnegyed Galériában - *Á.*
Telefon - *Gyulai Líviusz*
Álomi, boldog világ -Beszélgetés Gyulai Líviusz grafikusművésszel *F.F.L.*
Rágógumi - *Gyulai Líviusz*
Fővárosi Örmény Klub - *MS*
Musza Dagh, Kilikia, Kappadókia III. befejező rész - *Szabó László*
Kiegészítés Kátai Mihály Munkácsy-díjas festőművész Képek-ékszerképek c. kiállításához - *Kátai Mihály*

Örmények a magyar színjátszásban. I. rész - *Enyedi Sándor*
Emlékezzünk - *Dr. Szám László*
Örmény Katolikus Egyházunk hírei - *dr. Issekutz Sarolta*, EÖGYKE elnöke
Örmények ünnepe Szamosújváron - *Erkedi Csaba*
Helyreigazítás - *dr. Issekutz Sarolta*, FÖÖ; EÖGYKE elnöke
Egy irodalmár honvédtábornok-Az európai emigráció II. rész - *Budai Merza Pál*
Díjmentes szaktanácsadás – hirdetés
Szent Adalbert díj - Família, családi keresztény magazin 2004 június
„Jöjj velem Erdélybe, imádott honomba...” - *Oláh Dénes* plébános
Örmény ízek - *Szafarjan Marina*
Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok III. rész - *Bálintné Kovács Júlia*
Örmény ízek - *Szafarjan Marina*
Szent Szolgálat = Szurp Patarag - *Dr. Sasvári László*
Világosító Szent Gergely ünnepe Zuglóban - *Zárug Anna Zita*
Dr. Fejér Antal - Dr. Fejér Dávid - Fejér Sándor - *Bálintné Kovács Júlia*
Új adatok az örmények Erdélybe településéhez - *B. Kovács Júlia*
Kiállítás a Karinthy Szalonban - *Kátainé Szilvay Ingrid*
Millenáris -június 19 - *IS*
Nyár - *Berde Mária; Szentimrei Jenő*
Nevet kapott a sepsiszentgyörgyi kórház- *G.B.*- Háromszék
Az újvidéki színház vitte el a pálmát Kisvárdán- *Köllő Katalin*
Otthonról haza, barangolás őseink földjén
Programajánló
Hírek

Szeptember VIII. évf. 91. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
Emlékezetes Nagybaldogasszony napi búcsú Erzsébetvároson - *Kovács Júlia*
Magyarörmény művészek
Egy élet a Kolozsvári magyar opera szolgálatában Albert Annamária - *Hintós Diána*
Örmények a magyar színjátszásban. II. rész - *Enyedi Sándor*
Köszönetnyilvánítás
Egy irodalmár és térképész honvédtábornok. Argentína az új haza - 3. befejező rész - *Budai Merza Pál*
Otthonról - Haza avagy Barangolásunk őseink földjén, Erdélyben - *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*
Erdély-anyám - Ismeretlen költő
Csifó fráter és a lova - *Petelei István*
Hogyan ünnepeltük augusztus 20-át avagy flekkenezés Balatonalmádiban - *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*
„Örményország anno” - *Dobai Miklós* vetítettképes előadása - *Füleki Balázs*
Egy vidám klubdélután - *M*
Díjmentes szaktanácsadás
Programajánló - *dr. Issekutz Sarolta*
Igaz történet, amely mesének tűnik - *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*
Szomorújelentés - *Lukin László; Szongoth Jánosné szül. Szalai Margit* +
Örmény kódexkiállítás Csíkszeredában - *Hargita Népe*
Örömművelés az örményeknél Szamosújváron és Erzsébetvároson - *Haraga Attila Kálmán*

Október VIII. évf. 92. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*

Emlékezet: Valóban szabadok vagyunk? (Czetz János-centenárium) - *Kisgyörgy Zoltán*

Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc hőseire emlékeztünk -szeptember 28-án; október 5-én - *MS*

Október 6. Gyergyószentmiklóson

Czetz Jánosra emlékezve - *Puskás A.*

Budapest XV. kerület

Október

Aradi vértanúk balladája - *Révay Károly* költeménye

Az idős Kossuth az aradi vértanúknak így rója le tiszteletét Turinban, 1890-ben - *CSFM.*

„Itt a holtak élnek és a némák beszélnek”- örmény búcsú Gyergyószentmiklóson - *Puskás Attila*

Magyarörmény művészek - *B. Kovács Júlia*

Színház egy életen át. Senkálzky Endre 90 éves - *F.I.*

Senkálzky Endre érdemes művész Szabadság 2004. október 1.

Emlékezzünk! Requiem aeternam dona eis Domine - Lukin László emlékére - *Emma*

Lukin László emlékére - *Kiss Eszter Veronika*

Lukin László (1926-2004) - Budai Polgár

Piros szív, fehér hó, zöld levél... avagy szépséges muzsikában fürdettük meg lelkünket -

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Erdély járás felsőfokon 2004-ben. Egy különleges élmény - *Ambrus József*

Barangolásunk őseink földjén, Erdélyben (2004, augusztus 23-30.)

Kaláka Táncegyüttes - Szamosújvár - *M*

Örmények a magyar színjátszásban. 3., befejező rész - *Enyedi Sándor*

A „világban szétszóródott” Ani - *Vahram Martiroszjan*

Hangulatjelentés az Égei tenger partjáról - *MS*

Szönyegdarab Törökországból - *Zsigmond Benedek*

Kisebbségi nap a XII. kerületben - *M*

Erdélyi örmény gyökerű peregrinusok IV. rész - *Bálintné Kovács Júlia*

Díjmentes szaktanácsadás

Ki is volt az igazi Marcsa néni? - *Dr. Száva Tibor-Sándor*

A „néhai” Élet és Irodalom - *B. Kovács Júlia*

Olvasóinkhoz

Rendhagyó tudósítás egy jótékonyági hangversenyről avagy Gondolataim zenehallgatás közben ...*Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*

Programajánló

Örmények „mindenütt” - *Dr. Sasvári László*

A négy sarkalatos erény I. rész - *Jankovics Marcell*

Őszi hangulat - *Wass Albert*

November VIII. évf. 93. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*

'56-ra emlékeztünk; Tűz! - *Várady Mária*

Forradalmi emlékhely - Pongrátz Gergely múzeuma az igazság szentélye - *Cs. Zs.*

1956. októberében történt, avagy gondolataim a kiskunmajsai kirándulás kapcsán . . .

Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Egy marék széna - *Móricz Antal*

Apostoli liturgián - *Dr. Sasvári László*
Örmény egyház - *Érdújhelyi Menyhért*
Bogdán-féle fényképészeti műterem - *Miklósi-Sikes Csaba*
Bodvaj Bécsből nézvést - *Sylvester Lajos*
A két Zakariás és a Bodvaji-vashámor - Zakariás Antal(1804-1871) - *Dr. Száva Tibor-Sándor*
Örmény katolikus egyházunk hírei - szerkesztőség
„Örmény ház” Gyulán - *Dr. Sasvári László*
Szervátiusz Jenő díj - *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*
Díjmentes szaktanácsadás
Erdélyi örmény peregrinusok V. befejező rész - *Bálintné Kovács Júlia*
Hírek - EÖGYKE
A Fővárosi Örmény Önkormányzat - *dr. Issekutz Sarolta*, elnök
Képes beszámoló október 16. Avilai Szent Teréz Búcsú a Terézvárosban
Október 26. XI. ker. Karinthy Szalon
Szomorújelentések - *LázárJánosné; Issekutz György; Dr. Zakariás Zoltán*
Meghívó

December VIII. évf. 94. szám

Az örmény esküvő üzenete - *Dr. Sasvári László*
A haza te magad vagy - Ft. *Dr. Czirják Árpád* érseki helynök, pápai prelátnak
Bocskai István intelme 1606
Babits Mihály Az igazi ország, versrészlet
Levél otthonról haza
Mi tartja a világot? - *Lászlóffy Aladár*
Dutka Ákos: Karácsonyi beszélgetés az Úr Jézus Krisztussal 1923-ban
Isten éltesse egészségben kedves Pista bácsi! Veress István 95 éves - *B. Kovács Júlia*
Karácsonyi mosolygó alma - *Veress István*
Visszatérünk az Amberboj családra. . . 1. rész - *B. Kovács Júlia*
Darkó Aladár életrajzi töredéke
Karácsonyi népszokás
Bodvaj Bécsből nézvést - *Sylvester Lajos*
A két Zakariás és a Bodvaji-vashámor 2. rész: Zakariás András (1825-1898 ?) - *Dr. Száva Tibor Sándor*
Boldog karácsonyt gyermekek! Avagy tudósítás a Frater Julianus Alapítvány jótékonyági hangversenyéről - *Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*
Tervekben nincs hiány Szamosújváron
Új hírek! Új tagok! - *B. Kovács Júlia*
Örmény díszítőművészet... kiállítás a XII. kerületben - *M*
Fővárosi Örmény Klub november 18.
Szabó László: Örmény templomok, kolostorok - Kiállítás a II. kerületben
Örmény-Erdély (vers) - *Lászlóffy Aladár*
Patrubány Gergely emléktábla (2004. november 28.) - Patrubány Gergely életrajza-
EÖGYKE
Szomorújelentés - *Bocsánczy Gabriella, Dr. Bartha Ferenc Imre*
Hírek
Angyali türelemmel horgolt álomvilág - *zs*
Bocsák Krisztina kiállítása
Részletek egy olvasói levélből - *Csávossy György*

Nagyanyám főztje - *dr. T. Veress Éva*
A karácsonyfás székely – Csíki Lapok 1898
A négy sarkalatos erény II. - *Jankovics Marcell*
A Fővárosi Örmény Klub 2004 évi műsora
Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2004. (VIII. évfolyam) tartalomjegyzéke

*****

Meghívó

A Fővárosi Örmény Klub december 16-án (csütörtök) du. 17 órakor szeretettel várja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület tagjait, a klubtagokat, minden kedves érdeklődőt a *karácsonyi ünnepi klubestjére* a Magyarok Háza I. emeleti Csontváry termébe.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület idén 6. alkalommal osztja ki az 1999-ben alapított *Szongott Kristóf díjat*. Díjazott lehet az „aki a hazai magyarörménység közösségéért, kultúrájának megmaradásáért, határainkon túl élő közösségeinkért működve elévülhetetlen érdemeket szereztek”.

Az idei díjazottaink

Dr. Száva Tibor Sándor (Bécs) erdélyi örmény-székely családkutató, publicista, valamint

Dr. Schütz Ödön (posztumus) armenológus.

Az ünnepi rendezvény műsora:

I. rész: Az egyesület elnökének köszöntője, beszámolója.

Díjazottaink laudálása. Közreműködik *Várady Mária* színművész.

A *Kecskés Együttes* karácsonyi műsora

II. rész: *Gerjeni Betlehemes a XVII-XVIII. századból*. Előadja a *Szent Család Plébánia*

gyermek színjátszó köre. Rendezte és betanította: *Dr. Kilián Istvánné*, ének:

Egyháziné Marthy Katalin, jelmez: *Wertán Kinga*.

Ajándékozás és szíveslátás.

A rendezvény támogatói: Országos Örmény Önkormányzat, Fővárosi Örmény Önkormányzat, Bp. Főv. II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat.

Mindenkit szeretettel vár a rendező

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: **dr. Issekutz Sarolta**, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatta: Fővárosi Örmény Önkormányzat

és az Országos Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: *dr. Issekutz Sarolta*

Munkatársak: *Dr. Sasvári László*, *dr. Issekutz Sarolta*, *Bálintné Kovács Júlia*, *Dobó Attila*

Szerkeszti: *Artishus Bt.*

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: *Timp® Kft.*

